

1642p

COMPLEXUL NAȚIONAL MUZEAL
"CURTEA DÔMNEASCĂ"
TÂRGOVIȘTE

19

VALACHICA



TÂRGOVIȘTE 2006



VALACHICA

Studii și cercetări de istorie
și istoria culturii

- 19 -



COMPLEXUL NAȚIONAL MUZEAL
„CURTEA DOMNEASCĂ” TÂRGOVIȘTE

VALACHICA

Studii și cercetări de istorie
și istoria culturii

- 19 -

Târgoviște
2006

VALACHICA

Publicația COMPLEXULUI NAȚIONAL MUZEAL
„CURTEA DOMNEASCĂ” TÂRGOVIȘTE

Orice corespondență va fi expediată pe adresa:
Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”
Str. Justiției, nr.7, Târgoviște, 130017
Județul Dâmbovița, Tel/Fax: 0245 612877
e-mail: contact@muzcc-dambovitene.ro

VALACHICA

Revue de L'ENSEMBLE NATIONAL DU MUSÉES
„LA COUR PRINCIÈRE” TÂRGOVIȘTE

Tout correspondance sera envoyée à l'adresse:
L'Ensemble National de Musées “La Cour Princière”:
7 Rue du la Justice, Târgoviște, 130017
Département Dâmbovița, Tel. 0040245 612877

COLEGIUL DE REDACȚIE

Președinte: Georgeta TOMA
Redactor șef: Petru – Virgil DIACONESCU
Secretar de redacție: Gheorghe OLTEANU

*Responsabilitatea asupra conținutului materialelor
revine în exclusivitate autorilor*

Autorii interesați sunt rugați să trimită contribuțiile lor
la redacție, în format Word, scrise cu Time New Roman,
corp 10, la un rând, cu abrevierile uzitate de Academia Română,
sub formă printată și suport magnetic.

Foto copertă: Vlad Țepeș – portret din colecția
Castelului Ambras – Tirol

Realizare grafică: copertă – Andrei Scărlătescu

ISSN 1454 -5004

Volum realizat de Editura Cetatea de Scaun,
marcă a S.C. Editura Logos S.R.L. Târgoviște,
tel./fax. 0245 214692. 0721 209519. www.cetateadescaun.ro

CUPRINS

In Memoriam Gheorghe Bulei (1947/2006) / 7

**In Memoriam - Cercetător științific drd. Gheorghe BULEI,
un director de muzeu al marilor momente / 11**

550 DE ANI DE LA URCAREA PE TRON A LUI VLAD TEPEȘ:

Radu Ștefan VERGATTI – Vlad Țepeș și Târgoviște / 15

**Andrei Marian CALINIC – Vlad Țepeș – cavaler al cruciadei târzii
(1456-1462) / 21**

Oana Mădălina TOMA – Figura lui Vlad Țepeș în legendele slave /27

ISTORIE:

**Alin FRÂNCULEASA – Cultura Starcevo-Criș în Muntenia (cu
privire specială asupra centrului și nordului Munteniei) / 35**

**Tiberiu I. MUSCA – Hallstattul târziu din nord, nord-vestul
Munteniei, în lumina cercetărilor de la Băleni – Români / 57**

**Valentin DROB – Moneda romană în nordul și centrul Munteniei
(județul Dâmbovița) / 73**

**Petru Virgil DIACONESCU – Târgoviște. Reședință și capitală a
Țării Românești / 85**

**Gheorghe OLTEANU – Așezările rurale medievale din bazinul
superior al râului Ialomița (sec. XIV-XVI) / 109**

**Corneliu IONESCU – Despre cafasul bisericii domnești din
Târgoviște / 131**

Octaviana DUMITRESCU – A fost sau nu vinovat Miron Costin / 147

**Irina F. CÎRSTINA – Structura și evoluția domeniului boieresc
muntean (1500-1600)- (I) / 153**

**Georgeta TOMA – Capitalul străin și mixt în industria de prelucrare
a petrolului din județul Dâmbovița (1880-1938) / 167**

**Marian CURCULESCU – 22-26 august 1920. Readucerea la
Mănăstirea Dealu a capului Voievodului Mihai Viteazul, reflectată în
Mentalitatea colectivă / 189**

**Mihai OPROIU, Corina VOICULESCU – Iorgu Th. Lăzărescu, un
deschizător de drumuri în comerțul modern târgoviștean / 195**

Corina VOICULESCU – *Fondul documentar – colonel Ioan Nicolin* / 205

Silviu MILOIU – *Rolul monarhiei în timpul celui de-al doilea război mondial, în viziunea diplomației finlandeze* / 215

ISTORIA CULTURII:

Ramona CONSTANTINESCU – *Varianta locală a modelului simfoniei bizantine în secolul al XV-lea în Țara Românească* / 225

Dumitra BULEI – *Târgoviștea – primul centru tipografic românesc* / 245

George COANDĂ – *Târgoviștea voievodală în orizontul geopolitic central și sud-est european* / 249

Agnes ERICH – *Antim Ivireanu - o figură luminoasă a spiritualității medievale românești* / 255

Mariana BRICEAG – *Locul lui Ienăchiță Vacărescu în diplomația românească* / 267

Gheorghe BULEI – *Târgoviștea – în plină epocă de modernizare a României* / 273

Gheorghe BULEI – *Târgoviștea modernă – instituții și personalități culturale* / 281

Mihai Gabriel POPESCU, Grigore Haralambie MIRCESCU, Cristian Mihai POPESCU – *Știutori de carte și evoluția învățământului în comuna Râu Alb, județul Dâmbovița* / 301

Maria Claudia NEACȘU – *Strada poet Grigore Alexandrescu din Târgoviște - evoluția arhitecturală la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea* / 307

Ruxandra BELDIMAN – *Portretul Regelui Carol I, de Gabriel Popescu (1866-1937)* / 317

Elena HUSSEIN, Dumitra BULEI – *Coincidențe. Gravorul Gabriel Popescu - Regele Carol I* / 333

Corina TEACĂ – *Pictura lui Petrașcu și receptarea ei critică* / 341

NOTE ȘI EVOCĂRI:

Marian IACOB – *Zone suburbane din Dâmbovița* / 349

Anca ANGHEL – *I. Gh. Duca – un om al timpului său* / 353

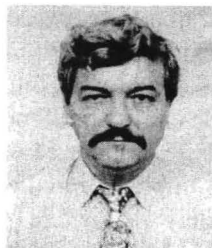
Cătălin FUDULU – *Eroul sublocotenent Ioan Bulei* / 359

*** * *** – *Cronica activităților complexului național muzeal Curtea Domnească Târgoviște* / 363

IN MEMORIAM

GHEORGHE BULEI

1947 - 2006



26 NOIEMBRIE. Colegul nostru a ales o splendidă duminică de toamnă târzie pentru a trece la cele veșnice, regretat nu numai de noi, dar și de numeroșii prieteni și cunoștințe pe care a avut înțelepciunea să-i apropie. Am pierdut nu numai un prieten, și un coleg, recomandat fie și numai prin cei 34 de ani de activitate în folosul muzeului din care jumătate conducător al instituției, dar și un specialist de excepție pentru cercetarea etnografică, a culturii autohtone din spațiul extracarpatic românesc.

Născut la 5 martie 1947 la Comarnic (județul Prahova), urmează cursurile școlii primare și gimnaziale în acest oraș. În 1965 obține diploma de bacalaureat la Liceul „George Enescu” din Sinaia.

Student al Facultății de Istorie din cadrul Universității din București între anii 1965 – 1970 își descoperă afinitățile cu lumea muzeistică, funcționând ca îndrumător în timpul vacanțelor la „Castelul Peleş”.

Un moment de cotitură în evoluția profesională a lui Gheorghe Bulei îl constituie transferul în septembrie 1972 la Muzeul Județean Dâmbovița. Urmează specializarea în etnografie și folclor. Prin numeroase investigații de teren, Gheorghe Bulei pune de fapt și de drept bazele colecției de etnografie a muzeului, aproape inexistentă în acei ani de început. S-a dovedit unul din puținii specialiști activi în acest domeniu aproape necunoscut pe teritoriul județului Dâmbovița, în care s-a specializat, înscris fiind și la doctorat. În paralel cu îmbogățirea patrimoniului muzeal de profil pe care îl se înzecește în mai puțin de zece ani prin studii, articole sau expoziții, creionează specificul culturii dâmbovițene, remarcându-se intervențiile domniei sale în sublinierea arhitecturii, meșteșugurilor, a olăritului în special dar și a portului popular dâmbovițean. Totodată prin rolul pe care-l joacă în cadrul Oficiului de patrimoniu și mai recent în Comisia zonală a patrimoniului național, Gheorghe Bulei a contribuit prin eforturi susținute la restaurarea, valorificarea, și mai ales menținerea patrimoniului cultural al județului Dâmbovița. Ocupând în ultimii șaptesprezece ani și funcția de director a reușit să îmbine profesiunea și calitatea de director reușind să constituie un colectiv închegat necesar unei noi epoci istorice.

Cu o tenacitate pe care puțini oameni reușesc să o aibă și credem că e cea mai mare realizare a domniei sale a constat în trecerea muzeului, către un nou început pentru care la acea vreme nici unul dintre noi nu era pregătit.

De șaisprezece ani restaurarea, conservarea impresionantului patrimoniu deținut de instituția noastră devin pentru Gheorghe Bulei aproape o obsesie. Fără a bagateliza „greaua moștenire” pentru noi și pentru muzeu era prezentă și în fapt. Ne amintim că restaurarea, conservarea patrimoniului arhitectural sau mobil, de fapt condiția de bază a existenței unei instituții muzeale nu numai că stagnase mai bine de un deceniu dar nici unul din cele cinsprezece muzee, colecții sau case memoriale nu treceau de calificativul mediocru.

Este evident că eforturile lui Gheorghe Bulei ca director și specialist s-au îndreptat în primul rând către recondiționarea și refacere clădirilor care adăposteau expozițiile și depozitele. Practic s-a intervenit la toate: Curtea domnească, Muzeul de istorie, Muzeele Scriitorilor și Tiparului, Galeriile Stelea, Muzeul Gheorghe Petrașcu în Târgoviște sau la cele în teritoriu cum sunt cele de la Pucioasa, Gura Vulcaniei, Pietroșița sau Moreni. Cu aceeași grijă se apleacă și asupra expozițiilor permanente care se reînnoiesc, îmbogățindu-și și patrimoniul. Este practic imposibil să enumerăm toate realizările în acest domeniu ale lui Gheorghe Bulei amintim numai de finalizarea în anul 2000 a lucrărilor la Casa „Angela Georgescu”, monument de arhitectură unde peste un an se va deschide expoziția de artă plastică „Vasile Blendea” („Muzeul anului” premiu acordat de Ministerul Culturii și Cultelor).

Din păcate nu a reușit să vadă realizate două proiecte de suflet pe care cu multe eforturi a reușit să le impună: finalizarea restaurării Muzeului de artă Târgoviște și a expoziției de profil și a proiectului general de restaurare și integrare în circuitul național cultural - turistic al Curții domnești, cel mai mare ansamblu de arhitectură medievală din spațiul românesc.

Nu în ultimul rând, apreciem la Gheorghe Bulei bunătatea lui sufletească, modul inteligent chiar diplomatic prin care și-a apropiat colegii în special pe cei tineri încă neinițiați în tainele muzeologiei, tactul și chiar diplomația nativă cu care știa să aplaneze conflictele, firea lui care nu accepta nedreptatea și compromisul. De asemenea știm că din păcate în viața lui destul de scurtă a avut de înfruntat și multe dificultăți și neazuri dar pe care prin felul său de a fi nu le arăta și care și-au lăsat amprente de neșters asupra sănătății sale. A fost optimist până în ultima clipă sperând să se întoarcă acolo unde era locul său firesc la muzeu, dar întotdeauna ultimul cuvânt îi aparține lui DUMNEZEU.

Nu te vom uita.

DUMNEZEU să te odihnească în pace!

Colegiul de redacție.

ACTIVITATE ȘTIINȚIFICĂ:

Elaborarea tematiciiilor pentru muzeele din cadrul C. N. M. C. D. TÂRGOVIȘTE: Muzeul Moreni, Muzeul Pucioasa, Muzeul Vulcana, Muzeul de istorie, Muzeul Vasile Blendea.

Participarea la campaniile de cercetare etnografică desfășurate la Mehedinți (1974) și Suceava (1975).

PUBLICAȚII:

CERAMICA POPULARĂ DIN DÂMBOVIȚA - Târgoviște 1977

DICȚIONARUL ISTORIC AL JUDEȚULUI DÂMBOVIȚA - Târgoviște 1983 (coautor în cadrul colectivului de elaborare a lucrării)

TRADIȚII ALE CERAMICI POPULARE DÂMBOVIȚENE - studiu - catalog

CASE ȘI CONACE VECHI BOIEREȘTI DIN JUDEȚUL DÂMBOVIȚA - sec. XVII – început sec. XX, în colaborare cu Adriana Stroe.

MONOGRAFIA COMUNEI DRAGOMIREȘTI, colaborare (în manuscris)

STUDII PUBLICATE ÎN REVISTE:

ASPECTE ALE CERCETĂRII ETNOGRAFICE, Valachica, Vol V, 1973, pg. 145-166

30 DE ANI DE CERCETARE ETNOGRAFICĂ LA MUZEUL JUDEȚEAN DÂMBOVIȚA, Valachica, Vol VI, 1974, Pg. 57-63 (în colaborare)

MUZEUL SATEȘC PIETROȘIȚA, Valachica, Vol VI, 1974, pg. 293-299, (în colaborare)

FORME DE MOBILIER ȚĂRĂNESC DIN ZONA NORDICĂ A JUDEȚULUI DÂMBOVIȚA, arhiva Valachica, Vol VIII, Târgoviște, 1976, pg. 359-372.

COLECȚII MUZEALE SĂTEȘTI, Valachica, Vol VIII, pg. 387-395

UN NOU MUZEU SĂTEȘC - PUCHENI DÂMBOVIȚA, Valachica, Vol IX, 1977, pg. 467-474

ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII URBANISTICE A TÂRGOVIȘTEI ÎN PRAJMA RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚĂ, Valachica, Vol IX, 1977

RELAȚII TRADIȚIONALE ÎNTRE DÂMBOVIȚA ȘI ZONA BRAN. ASPECTE ISTORICO-ETNOGRAFICE, Valachica Vol XII, 1980-1981, pg. 319-331.

SMARANDA GHEORGHIU - PERSONALITATE DE FRUNTE A INTELLECTUALITĂȚII TÂRGOVIȘTENE, Valachica, Vol XIV, 1994, pg. 21-31

ASPECTE ALE VIEȚII RURALE INTERBELICE DIN JUDEȚUL DÂMBOVIȚA, Valachica, Vol XIV, 1994, pg. 71-79.

DĂRĂMAREA BISERICII VÂRZARU ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ, Valachica, Vol XV, 1995.

DIN ISTORICUL MIȘCĂRII MUZEISTICE ZONALE CONSTITUIREA PRIMELOR COLECȚII ȘI INAUGURAREA MUZEULUI LA 30 IANUARIE 1944, Valachica, Vol XVI, 1996, pg. 175-197.

EXPOZIȚIA - 40 DE ANI DE ACTIVITATE MUZEALĂ LA TÂRGOVIȘTE, Revista Muzeelor, nr. 2, București, 1985, pg. 25-30 .

TRADIȚII POMICOLE ÎN SUBCARPAȚII IALOMIȚEI, în vol al X-lea Simpozion aniversar - Baia Mare, 15-18 iunie 1988

PREOCUPĂRI DÂMBOVIȚENE PENTRU VALORIFICAREA EXPOZIȚIONALĂ A ELEMENTELOR DE VIAȚĂ RURALĂ, Baia Mare, 1988

STRATEGII IMAGOLOGICE UTILIZATE DE MIHAI VITEAZUL ÎN POTENȚARE ACȚIUNILOR POLITICO-MILITARE, (în colaborare), Valachica, vol. XVII, Târgoviște, 2002, pg. 165-172.

EXPOZIȚIA MIHAI VITEAZUL – 400, Valachica, vol. XVII, Târgoviște, 2002, pg. 205-209.

TRADIȚII CULTURALE TÂRGOVIȘTENE – INSTITUȚII ȘI PERSONALITĂȚI, Valachica, vol. XVIII, Târgoviște, 2005, pg. 249-262.

VALORI BIBLIOFILE DIN PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL TÂRGOVIȘTE, (în colaborare), Valachica, vol. XVIII, Târgoviște, 2005, pg. 328-329.

TÂRGOVIȘTEA MODERNĂ – INSTITUȚII ȘI PERSONALITĂȚI CULTURALE, Valachica, vol. XIX, Târgoviște, 2006

TÂRGOVIȘTEA – ÎN PLINĂ EPOCĂ DE MODERNIZARE A ROMÂNIEI, Valachica, vol. XIX, Târgoviște, 2006.

IN MEMORIAM

Cercetător științific drd. Gheorghe BULEI, un director de muzeu al marilor momente

Evenimentele din decembrie 1989, întâmplările cu succesiune destul de rapidă și neașteptată de după acel sângeros decembrie, cu schimbări inerente în politica întregii țări și implicit în domeniul culturii, l-au găsit în funcția de director al Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște pe profesorul de istorie Gheorghe BULEI, fost coordonator al Oficiului de Patrimoniu al Județului Dâmbovița.

Era nevoit să se adapteze din mers deschiderii democratice cu cerințe suplă de eliberare de prejudecăți și nu era lesne de a recepta dintr-un nou unghi de vedere, libertatea de gândire în acest domeniu sensibil al muzeologiei, unde se cerea competență reală, finețe în discernământul aprecierii valorilor care se ofereau de acum spre cunoaștere, se cerea orientare, efort constant în contactul cu oameni dintre cei mai avizați – specialiști de notorietate din țară și din București, colecționari, descendenți din familii de scriitori și artiști care s-au dedicat Târgoviștei; se cerea diplomație pentru a reuși în dobândirea prin achiziții și donații de obiecte și lucrări de excepție în continuarea unui patrimoniu deja existent care avea acum șansa de a se personaliza, de a deveni nucleu reprezentativ în etnografie, carte veche, istorie, artă plastică.

Acestea toate le-a înțeles și le-a făptuit directorul Gheorghe BULEI, care imediat după 1990 a început o cursă de mare forță în achiziționarea unor piese rare, parcursă cu tenacitatea iubitorului de zestre patrimonială, cu interes frenetic pentru ridicarea muzeului. Neobosit, a cutreierat case din București, Ploiești, Brașov, localități din Dâmbovița, colaborând cu Muzeul Național de Artă București pentru acest deziderat de maximă importanță.

În 1992 domnul Gheorghe Bulei a gândit înfăptuirea la Târgoviște a Bienalei de artă plastică „Gheorghe Petrașcu” pentru a omagia personalitatea acestui mare artist plastic român, dar și pentru a îmbogății colecția viitorului Muzeu de Artă. Cu acest prilej s-a legat o prietenie bazată pe o simpatie aparte între Mariana Petrașcu, fiica pictorului Gheorghe Petrașcu și domnul Gheorghe Bulei care a apreciat meritul și dorința mării doamne de a se apropia și mai mult de Târgoviștea copilăriei și de casa – atelier „Gheorghe Petrașcu”.

S-a preocupat constant, din 1990, pentru restaurarea viitoare clădiri a Muzeului de Artă și promovarea unei politici de achiziții de opere de artă reprezentative pentru viitoarea expoziție.

Casa memorială „Vasile Blendea” - renovarea acestei vechi clădiri s-a împlinit ca o izbândă și cu concursul familiei Constantin Blendea privind donația

de artă plastică aparținând unchiului său, fiind repus în drepturi cel mai prolific și semnificativ artist plastic al Târgoviștei.

Tot în intervalul acestor ani – 1996 – 2000 – de progres democratic, evident în România, al unor cerințe tot mai exigente s-a reamenajat tematic, din inițiativa domnului director Gheorghe Bulei, Casa – atelier „Gabriel Popescu „, din Gura Vulcânii, Muzeul de Artă populară Pucioasa, în care s-a implicat cu bogate cunoștințe, etnograful Gheorghe Bulei, manifestând același interes și pentru etalarea unor mostre semnificative la Muzeul de Etnografie din Pietroșița.

Concomitent a inițiat sesiuni ample anuale de comunicări științifice, a participat direct la numeroase expoziții cu exponate locale și din țară, la colocvii de interes național, precum cel închinat lui Constantin Brâncuși sau cu ocazia omagierii poetului Mihai Eminescu. A reluat editarea revistei de specialitate a muzeului „Valachica”, coordonând, totodată, și alte publicații de profil: cataloage, pliante, ghiduri turistice și de monument.

A fost o activitate complexă, intensă și fără repaus în care directorul Gheorghe Bulei se implica cu o dăruire totală, în care trăia și pentru care trăia, fiind totdeauna prezent la Curtea Domnească ori de câte ori protocolul o cerea și nu erau rare aceste solicitări, la Muzeul de Istorie, la Muzeul Scriitorilor Dâmbovițeni și Muzeul Tiparului și al Cărții Vechi Românești, la sala de expoziție din str. Stelea, la Casa memorială „Vasile Blendea” inevitabil și în județ.

A vedea tot și a simți dincolo de ziduri, dincolo de timp, am spune despre clarviziunea și forța de cuprindere a acestui om care a înălțat patrimoniul orașului Târgoviște la locul solemn, cuvenit.

În 1989 a trăit actul revoluționar, a fost apoi activ și atent la marile schimbări, a fost prin funcția domniei sale, gazdă cu ocazia vizitei unor șefi de stat, ambasadori și a regelui Mihai.

La acest sfârșit neașteptat, dureros, era în pragul susținerii tezei de doctorat, finele anului 2006, foarte aproape de pragul cu anul 2007, momentul intrării României în Uniunea Europeană, când porțile care se vor deschide străinătății vor etala veritabile valori spirituale ale neamului, cărora s-a dedicat în peste treizeci de ani, omul Gheorghe Bulei, iubind intens istoria poporului, frumusețea geniului său creator.

*Va rămâne prezent în memoria noastră,
Colectivul Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească „ Târgoviște*

**550 DE ANI DE LA URCAREA
PE TRON A LUI VLAD ȚEPEȘ**

VLAD ȚEPEȘ ȘI TÂRGOVIȘTE

Radu Ștefan Vergatti

Vlad Țepeș-Dracula (1448; 1456-1462; 1476-1477)¹ este domnul român a cărui personalitate, prin faptele sale, a ajuns legendar fiind cunoscut în toată lumea la nivelul oamenilor de cultură medie. Privind retrospectiv epocile în care s-a format și a ocupat tronul se constată ușor că Țepeș-vodă a fost legat atunci de reședința domnilor Țării Românești, de orașul Târgoviște.

Năxut în jurul anului 1430, fie în orașul Nürnberg, fie în orașul Sighișoara², Vlad a ajuns, împreună cu tatăl său, Vlad Dracul (1435-1442; 1443-1447) în 1435 sau în 1436 în Târgoviște. A sosit aici în calitate de al doilea descendent al domnului, fiul major al acestuia fiind principele Mircea³. Deoarece hrisoavele și cronicile epocii demonstrează că Vlad Dracul știa să vorbească și să scrie în limbile latină, germană, maghiară⁴ și turcă și avea o solidă educație de cavalier Occidental, situație care a determinat și admiterea lui în Ordinul Dragonului⁵, a existat o preocupare și pentru formarea lui Vlad în aceeași direcție.

Începuturile în acest sens sunt legate de orașul Târgoviște. Când a sosit în reședința domnească Vlad se afla la vârsta când copiii nobililor se desprindeau de sub tutela mamei pentru a deveni pași. În această parte a vieții, cuprinsă între 6 și 11 ani, tinerii nobili erau educați, în mod obișnuit, de un bătrân aristocrat.

Din cronică scrisă de Wavrin rezultă că Vlad a fost îndrumat de un vârstnic boier român, care cunoștea bine obiceiurile occidentale. căci, după lupta de la Nicpoleana (26-27 septembrie 1396), stătuse douăzeci de ani ca rob în Republica Genova. Bătrânul vorbea bine „lingua franca” și limba latină, deci îl putea instrui pe Vlad în tainele lor.⁶ Copilul își mai putea însuși unele obiceiuri de tip occidental

¹ Cf. R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Pe urmele lui Vlad Țepeș*, București, 1978, passim; R. Șt. Vergatti, *Vlad Țepeș-Dracula. Viața și faptele domnului român și ecoul lor în timp*, București, 1996, passim; în ambele lucrări se comentează pe larg cele trei domnii, cu datele lor.

² R. Șt. Vergatti, *op. cit.*, p. 49.

³ *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, vol. I, București, 1966, doc.80, p. 143.

⁴ *Idem*, doc. 80 și urm.: Ilie Minea, *Vlad Dracul și vremea sa*, extras din *Cercetări istorice*, IV, Iași, 1928, passim; nu indicăm și Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *Vlad Dracul*, București, 1975, deoarece această ultimă lucrare reprezintă o simplă copiere a aceleia scrise de Ilie Minea, citată.

⁵ Cf. Ilie Minea, *op. cit.*, loc. cit., passim; R. Șt. Vergatti, *op. cit.*, p. 35 și urm.

⁶ Cf. *Călători străini despre țările române*, vol. I, publ. de M. Holban, București, 1968, p. 81-120.

și prin contactul cu locuitorii din cartierul străinilor din Târgoviște⁷. Ca atare, Vlad a avut de la început o bază solidă pentru însușirea celor șapte arte liberale, necesare în viața oricărui fiu de nobil.

Brusc, procesul educativ al tânărului principe s-a oprit în orașul Târgoviște. În anul 1442 tatăl său, domnul Vlad Dracul, a fost arestat și închis de otomani. În reședința domnească a venit un alt domn Basarab al II-lea (septembrie 1442-vara 1443). În oraș au început luptele între orășenii partizani ai facțiunilor boierești ale Drăculeștilor și Dăneștilor⁸. Din fericire nu au durat mult. În anul 1443 Vlad Dracul a fost eliberat și readus pe tron de turcii otomani.

Revenirea lui la Târgoviște a fost condiționată de trimiterea celor doi fii minori ai lui, adolescentul Vlad Țepeș și copilul Radu⁹, viitorul domn Radu cel Frumos (1462-1475), în calitate de captivi-garanți la Edirne¹⁰. Acolo, Vlad a fost inclus în grupul tinerelor beizadele care urmau să fie instruiți la Egri-göz, alături de tânărul Mehmet, viitorul sultan Mehmet al II-lea el Fatâh, cuceritorul Constantinopolului¹¹.

După circa trei ani de captivitate, tânărul Vlad a revenit în reședința domnească, Târgoviște. Spre surprinderea și neplăcerea lui a constatat că o parte dintre orășeni îi urau familia. Punctul culminant al manifestării acestui sentiment a fost atins în anul 1447, în luna decembrie. Atunci, Târgoviște a fost invadat de cavaleria voievodului Transilvaniei, Iancu de Hunedoara¹². El îl acuza pe Vlad Dracul de trădare și alianță cu turcii otomani¹³. O parte a târgoviștenilor s-a unit cu cavaleria sosită de peste munți. În focul luptei, fratele major al lui Vlad, principele Mircea, a fost ucis¹⁴. Vlad Dracul, pentru a se salva, a fugit din Târgoviște. A fost ajuns din urmă de cavaleria voievodului Iancu de Hunedoara și omorât în satul Bălteni¹⁵.

Tânărul Vlad, bine educat și instruit militar, a scăpat cu fuga¹⁶.

Niciodată nu a uitat scena asasinatului părintelui și fratelui său. Drept și pățimaș a căutat să se răzbune.

În timpul primei domnii, scurtă, de circa o lună, noiembrie 1448, Vlad, poate, nici nu a ajuns la Târgoviște¹⁷. După ea a peregrinat la turcii otomani,

⁷ Cf. Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 352.

⁸ Cf. R. Șt. Vergatti, op. cit., p. 68 și urm.

⁹ Cf. DRH, B, Țara Românească, vol. I, ed. cit., doc. 89, p. 154, 156.

¹⁰ Cf. R. Șt. Vergatti, op. cit. p. 51; acolo a fost instruit de eruditul kurd Ahmet Kurani.

¹¹ Ibidem.

¹² Camil Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, ed. II-a, București, 1968, p. 169-181.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Cf. *Istoria Țării Românești (1290-1690)*. Letopisețul Cantacuzinesc, ed. C. Grecescu, D. Simonescu, București, 1960, p. 205; pt. comentarii, v. R. Șt. Vergatti, op. cit., p. 68, 69.

¹⁵ *Documente privind istoria României*, B, Țara Românească, vol. II, veacul XVI, București, 1954, doc. 155, p. 157.

¹⁶ Atunci, probabil, a salvat-o și pe prezumtiva lui soră, Alexandra sau Alexandrina (cf. Gh. I. Mares, *Urmași dâmbovițeni ai Alexandrei*, sora lui Vlad Țepeș, în *Arhiva Valahica*, VIII, 1976, p. 121-127.

¹⁷ Cf. R. Șt. Vergatti, op. cit., p. 75 și urm.

în Moldova și apoi în Transilvania, la Brașov. În orașul de la poalele Muntelui Tâmpa l-a cunoscut și l-a cucerit pe voievodul Iancu de Hunedoara, convingându-l că are calități neobișnuite.

În anul 1456 voievodul Transilvaniei și o parte a marii nobilimi din Regatul Ungariei, condusă de familiile Ulrich de Cilli și Ladislau Garai¹⁸, l-a susținut pe Vlad în acțiunea de ocupare a tronului de la Târgoviște. În vara aceluia an a reușit. A început a doua domnie înainte de 20 august 1456.¹⁹

Atunci a putut să-și ducă la bun sfârșit și planul de a-i pedepsi pe târgoviștenii partizani ai Dăneștilor. Procedura lui Vlad Țepeș a fost conformă cu principiile justiției medievale. Spectacolul oferit de pedeapsă trebuia să fie atât de cumplit, încât cei care-l vedeau să fie cutremurați și să-l povestească îngroziți. În consecință, nimeni nu ar mai fi avut curajul să se gândească să comită o faptă asemănătoare.

A fost cazul celor ce s-au petrecut la Târgoviște în 1457. m-am oprit la acest an deoarece a fost singurul din a doua domnie când voievodul s-a aflat în Târgoviște în timpul sărbătorilor pascale. Pedeapsa a fost reținută de memoria colectivă și transmisă din generație în generație, de la gură la ureche, până în secolul al XVII-lea. Abia atunci, la peste două secole de la eveniment, a fost consemnată în scris, în forme aproape identice, în cele două principale cronici ale Țării Românești: Letopisețul Cantacuzinilor²⁰ și în Istoriile domnilor Țării Românești²¹. În ambele se arată că în ziua de 17 aprilie 1457, adică în Duminica Paștilor, gărzile domnești, în frunte cu Țepeș însuși, au înconjurat biserica unde se găseau partizanii Dăneștilor. Domnul le-a comunicat că-i va pedepsi pentru vina de a-i fi pricinuit un „mare necaz unui frate de-al său”. Se referea, evident, la asasinarea principelui Mircea.

Toți târgoviștenii arestați au fost duși sub pază pe jos până la cetatea Poienari. Acolo, domnul le-a poruncit ca, până într-o săptămână, să repare și să mărească fortificațiile cetății din vârful muntelui²².

Porunca i-a fost împlinită. Prețul plătit de târgovișteni pentru îndrăzneala de a se fi ridicat împotriva Drăculeștilor a fost viața lor.²³

Rezultatul obținut de Țepeș prin această pedeapsă în masă a fost cel scontat: în oraș s-a instaurat liniștea și supunerea față de domnie.

Vlad Țepeș nu s-a culcat pe laurii succesului. Și-a continuat acțiunile în Târgoviște, exemplu pentru întreaga țară și pentru vecini. Îl pot urmări, în special,

¹⁸ Cf. Camil Mureșan, op. cit., p. 169-181.

¹⁹ Cf. Șt. Andreescu, Vlad Țepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric, București, 1976, p. 46 și urm.; același punct de vedere și aceleași explicații le dă și în edițiile următoare ale acestei lucrări, precum și în traducerea în limba engleză.

²⁰ Cf. Letopisețul Cantacuzinesc, ed. cit., p. 85.

²¹ Cf. Radu Popescu, Istoriile domnilor Țării Românești, în Cronicari Munteni, ed. M. Gregorian, vol. I, București, 1961, p. 242.

²² Cf. Maria Vergatti (Ciobanu), Nicolae Moisesescu, R. Șt. Vergatti (Ciobanu), Cetatea Poienari, București, 1984, p. 70, 71.

²³ Ibidem.

prin prisma legendelor, căci de la el au rămas numai opt hrisoave, restul fiind pierdute ori distruse de dușmanii Drăculeștilor.²⁴

Rezultă, din ele, că Vlad vodă a aplicat în proporție de masă o pedeapsă cumplită: tragerea în Țeapă. Ea îi va aduce și porecla, dar se va dovedi și extrem de eficace, cu rezultate imediate.

Pentru a-i supraveghea în continuare pe imprevizibilii târgovișteni, după legenda confirmată de arheologi, Țepeș a poruncit ca în incinta curții domnești să se construiască Turnul Chindiei. Numele și poziția lui arată clar că era menit să vegheze orașul și apoi împrejurimile. După ce și-a luat această primă măsură de precauție, Vlad vodă a creat instituția armașului²⁵. Prin ea se urmărea să fie pedepsiți toți cei ce încălcau poruncile domnului și legile țării. Armașul, un boier apropiat domnului, ducea la îndeplinire imediată sentința de pedepsire a celor vinovați. Cum, de obicei, pedeapsa se rezuma la tragere în țeapă sau la decapitare, locuitorii unei localități erau îngroziți numai la auzul veștii că se apropia armașul²⁶.

Apoi, domnul a trebuit să lupte pentru a elimina din Târgoviște lenea și cerșetoria, hoția și acțiunile de lovire a demnității statului român.

Este bine cunoscută acțiunea împotriva leneșilor și cerșetorilor. Într-un oraș de 2.000-3.000 locuitori câți avea Târgoviște atunci, numărul cerșetorilor era foarte mare, căci el se cifra la 200-300 indivizi. Domnul i-a strâns pe toți cerșetorii într-o casă, i-a ospătat și, apoi, a dat foc clădirii²⁷.

Pentru stârpirea hoției, domnul a început cu verificarea negustorilor din oraș. Dacă cel cercetat era cinstit, primea o răsplată. În cazul în care se vădea a fi hoț sau mincinos, sau se ocupa de spionaj, fiind „limbă” în graiul epocii, Vlad vodă îi explica blând incriminatului de ce era nemulțumit, iar apoi porunca armașului să-l tragă în țeapă²⁸.

Roadele s-au văzut repede. Din orașul reședință domnească a dispărut hoția. Teama de domnitor a fost atât de mare, încât în apropiere de Târgoviște, la o intersecție, lângă o fântână, a fost pus un pocal din aur. Trecătorii beau apă din el. Nimeni nu a cutezat să gândească la posibilitatea de a lua pocalul. El era apărat de umbra țepeii domnului²⁹.

Când s-a ridicat problema apărării demnității statului, Țepeș a acționat tot din reședința domnească Târgoviște. Solii turcilor otomani au venit în sala tronului cu turbanele pe cap și au refuzat să și le scoată pentru a-l saluta pe domn,

²⁴ Cf. N. Stoicescu, Vlad Țepeș, București, 1976, passim; Șt. Andreescu, op. cit., passim; R.Șt. Vergatti, op. cit., passim.

²⁵ Cf. R. Șt. Vergatti *Instituția Armașului în Țara Românească în secolul al XV-lea*, în Hrisovul, Buletin al Facultății de Arhivistică, VI-VII/2002.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Cf. N. P. Smochină, Elemente românești în narațiunile slave asupra lui Vlad Țepeș, Iași, 1939, nr. V; a se vedea și P. P. Panaitescu, Viața lui Vlad Țepeș (Povestire despre Dracula voievor), în Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI, București, 1959, p. 197-214.

²⁸ Cf. N. P. Smochină, op. cit., nr. VII.

²⁹ Idem, nr. IV.

Țepeș-vodă a ordonat atunci să li se fixeze turbanele pe creștet, cu piroane bine înfipite în el. Vestea a zburat cu iuțea fulgerului la Istanbul.³⁰

Pedepsiți au fost și doi călugări catolici. Aceștia l-au tratat de domn cu insolență. În fața acestei atitudini, domnul a reacționat prompt. A ordonat ca cei doi călugări să fie înălțați în țepe, pentru a li se mări gradul de magnificență în drumul lor către cer³¹.

Toate aceste acțiuni au făcut ca din reședința domnească Târgoviște să dispară repede lenea și cerșetoria, hoția, lipsa de respect față de domnie. Orașul a devenit extrem de respectat.

În primăvara anului 1462, în preajma invadării țării de către sultanul Mehmet al II-lea el Fatâh, Țepeș a plantat o perdea de țepe în marginea orașului. În fiecare din ele a înfipt un alt turc component al armatei comandate de Hamza Pașa din Nicopol și de grecul Catavolinos, care voiseră să-l dea pieirii³².

Când sultanul a văzut spectacolul, s-a oprit. Nu a mai atacat orașul. S-a temut de cine știe ce surpriză din partea fostului său prieten din adolescență. A scos „kilim”-ul, s-a rugat lui Alah și a ordonat trupelor sale să se retragă.

Din relația lui Țepeș-vodă cu Târgoviște și cu târgoviștenii rezultă că domnul a reușit să ridice orașul mărimdu-i prestigiul internațional. Toate aceste acțiuni benefice au dus și la salvarea lui de un eventual jaf al ordiilor lui Mehmet al II-lea el Fatâh care, la retragere, sincer a elogiât curajul lui Țepeș. Nu pot să închei fără a sublinia că orașul Târgoviște datorează mult lui Vlad-vodă și, ca atare, nu trebuie să-l uite, mai ales că mulți dintre locuitorii lui au exclamat adesea „unde ești tu, Țepeș Doamne!”.

³⁰ Idem, nr. I, II, III.

³¹ Idem, nr. VI.

³² Cf. Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 283-284.

VLAD ȚEPEȘ – CAVALER AL CRUCIADEI TÂRZII (1456-1462)

Andrei Marian Calinic

„Dacă vom ajunge, ferească Dumnezeu, la un sfârșit rău și va pieri țărișoara noastră, ... , aceasta va fi spre paguba creștinătății întregi”, scria Vlad Țepeș în 1462 regelui Matei Corvin. Cuvintele lui au fost îndreptățite.

1. Obținerea domniei

Fiu legitim a lui Vlad Dracul (numit astfel după ordinul cruciat al Dragonului în care a fost admis de Sigismund de Luxemburg în 1431), Vlad Țepeș s-a născut fie la Nurenberg fie la Sighișoara. Vlad a locuit la Sighișoara, unde tatăl său avea o casă ce se păstrează și azi. A avut o tinerețe zbuciumată, a ajuns ostatic la turci cu intermitențe împreună cu fratele său Radu cel Frumos. A urmat o scurtă și primă domnie în octombrie-noiembrie 1448, după care se refugiază în Moldova (1448-1451), unde era înrudit după mamă cu Alexandru cel Bun și prin intermediul lui Bogdan al II-lea s-a împăcat cu lancu de Hunedoara. După moartea lui Bogdan al II-lea a ajuns în Transilvania sub protecția lui lancu, fiind pretendent la tronul Țării Românești după 1452. Profitând de împrejurările externe favorabile și de sprijinul unei părți a nobilimii transilvănene, Vlad Țepeș a reușit să ocupe tronul Țării Românești în vara anului 1456 (înainte de 20 august, când Vladislav al II-lea a fost ucis).¹

2. Politica internă

„Omul acesta a prefăcut cu totul...Dacia”, afirma istoricul bizantin Laonic Chalcocondil, punct de vedere confirmat și de scrisoarea lui Vlad Țepeș către brașoveni, în care își exprima crezul într-o domnie autoritară, expresie a puternicei sale personalități.

Executând încă de la începutul domniei o seamă de boieri, era limpede că dorea să întărească puterea centrală pe baza unui regim de teroare în slujba justiției.

După Chalcocondil, *„pentru a-și întări domnia pare să fi ucis în puțin timp ca la douăzeci de mii de bărbați, femei și copil cu ajutorul unei gărzii personale nedespărțită de dânsul și răsplătită cu „banii și averea și cu toată bunăstarea și situația celor uciși”*. Istoricul bizantin explica însă faptul că toate cruzimile voievodului aveau o rațiune de stat: urmărirea *„gândul să se lepede de*

¹ **Constantin Razachevici**, *Vlad Țepeș - cronologie, bibliografie*, în „Revista de istorie”, Tom XXIX (1976), nr. 11, p. 1745-1746;

împărat, adică de sultan.”²

Concepția sa politică era împărtășită în scrisoarea către brașoveni unde afirma: „când un domn este puternic și tare, poate face pace cum vrea, dar când este fără putere, unul mai tare va veni asupra lui și va face cu el ce va pofti.”³

Pedepsele domnului, foarte severe, se îndreptau împotriva celor vinovați, indiferent de poziția lor socială (boier, preot, călugăr sau om de rând), chiar dacă „aveau mare bogăție nu se puteau răscumpăra de la moarte”. Măsurile luate împotriva cerșetorilor se încadrau de fapt în rândul măsurilor de același fel, luate și de alți regi europeni ce doreau să instaureze ordinea și cinstea în țările lor. Legenda cupei de aur lăsată în drum, cât și cea a pedepsirii negustorului necinstit, etc, nu sunt simple povești ale epocii, ci exprimă unele măsuri firești de asanare morală tipic medievală. “Deci, Vlad Țepeș s-a făcut vestit prin asprime, dar și prin dorința de a restaura ordinea și cinstea în țară stârpind hoția.

Din punct de vedere militar, ca și bunicul său Mircea, a folosit „oastea cea mare” alcătuită din „popor” în împrejurări excepționale, cum ar fi campania din 1462. Domnul a simțit nevoia organizării unei „gărzi personale”, credincioasă și recompensată, fiind formată din mercenari. Aceasta n-a putut juca un rol foarte important în armata sa datorită posibilităților sale materiale reduse, căci era formată mai ales din slugi domnești care, asigurau și mijlocul de a administra țara în timp de pace. Vlad Țepeș a introdus instituția „vitejilor” prin care pedestrașii ce se distingeau în luptă erau trecuți în categoria călăreților a sporit numărul oștenilor ce depindeau direct de domn și a introdus o disciplină severă în armată, pedepsind cu duritate orice abatere de la dispozițiile sale. Chalcocondil remarca faptul că Mehmed ar fi rostit cu admirație că Țepeș „știe să se folosească de domnia și supușii lui” și mai spunea că „un astfel de bărbat, care face astfel de isprăvi ar fi vrednic de mai mult.”⁵

Pentru a-și impune voința și politica, Vlad Țepeș a introdus o pedeapsă ce a impresionat pe contemporani, dar și pe urmași și anume, tragerea în țeapă, prin care urmărea să impună virtutea, să îndepărteze viciul, mijloace și țeluri, care i-au conferit o aură ce nu se mai întâlnește la nici un alt domnitor. A dispus reconstrucția Curții domnești din București, care devenea noua reședință a Țării Românești (20 septembrie 1459).

3. Relațiile cu orașele săsești din Transilvania și cu Ungaria

Vlad Țepeș a acționat dur împotriva negustorilor sibieni și brașoveni, care susțineau alți pretendenți la tronul Țării Românești, pe Vlad Călugărul (sibienii) și pe Dan al III-lea (brașovenii). Ca urmare, Vlad Țepeș a acționat în sprijinul negustorilor autohtoni, solicitând ca pe teritoriul transilvan aceștia să se bucure de aceleași drepturi ca și negustorii sibieni și brașoveni pe teritoriul Țării Românești, luând măsuri represive împotriva negustorilor sași.

² L. Chalcocondil, *Expuneri istorice*, Ed. Academiei, 1958, p. 283;

³ Hurmuzachi, XV/1, p. 46;

⁴ Mihai Oproiu, Constantin Manolescu, *Stampe târgoviștene*, Ed. Demiurg, 1996, p. 55;

⁵ L. Chalcocondil, op. cit, p. 289;

Deci, Vlad Țepeș a reînnoit „vechiul așezământ acordat de Mircea cel Bătrân negustorilor transilvăneni luând măsuri. La aceasta se adăugau noi articole care prevedeau ca „*de acum încolo scala ce a fost să nu mai fie nicăieri în țara domniei mele*”, să se vândă și să se cumpere, fără scală. Aceasta însemna că acorda drept de „scală” târgurilor din Țara Românească (obligația negustorilor aflați în trecere să vândă cu preemțiune mărfurile lor negustorilor autohtoni). Țepeș lovea în preponderența negustorilor sași în favoarea negustorilor săi.

Sașii, fiind supuși ai regelui Matei Corvin, au fost sprijiniți de acesta. În consecință aspră a fost și represiunea lui Țepeș în Țara Bârsei, care a fost incendiată și jefuită, mulți locuitori fiind trași în țepă. Acțiunea a avut drept rezultat încheierea unei înțelegeri în octombrie 1460, prin care șcaunele săsești și secuiești îi promiteau un ajutor împotriva turcilor de 4000 de ostași,⁶ ajutor însă care nu i-a fost trimis la nevoie.

Povestirile săsești care au pus accentul deosebit pe cruzimea domnitorului i-au creat ulterior acea aureolă sângeroasă, ignorând însă cauzele reale ale conflictului.

4. Luptele cu turcii

În prima parte a domniei, Vlad Țepeș a respectat înțelegerile anterioare ale țării cu Poarta și s-a achitat de principala obligație către aceasta, birul în sumă de 10.000 de galbeni anual. Domnul a rupt relațiile cu Poarta numai după ce împrejurările externe i-au părut favorabile.

Conciliul desfășurat la Mantova în 1459, organizat din inițiativa papei Pius al II-lea pe numele lui de umanist (Eneas Silvius Piccolomini, 1458 – 1464) propunea organizarea unei noi cruciade, la care urmau să participe forțe ale Ungariei, Veneției, Poloniei, albanezii conduși de Scanderberg, conducerea acestora fiind asumată de Matei Corvin, ce urma să participe cu 40.000 de oameni.

În anul 1459, papa proclamă cruciada prin bula „*Vocavit nos Pius*”.

Vlad Țepeș refuza în 1459 să mai plătească tributul, fapt care a determinat încercarea sultanului de a-l îndepărta pe Vlad Țepeș printr-un vicleșug. Hamza, bei de Nicopole și Catabolinos aveau misiunea de a-l atrage într-o cursă, dar au sfârșit prin a fi trași în țepă în apropierea Târgoviștei.⁷

În vara anului 1462, Țara Românească este atacată de o oaste sultanală. Evenimentul este extraordinar deoarece însuși sultanul Mahomed al II – lea Cuceritorul participă la expediție. Sunt rare expedițiile sultanale în Țara Românească, majoritatea expedițiilor fiind conduse de viziri.

A urmat apoi o campanie fulgerătoare la sudul Dunării, începută prin cucerirea Giurgiului și incendierea unor localități ca Oblucița, Novoselo, Turtucaia, Rahova și Nicopole, iar slujbașii acestora au fost decapitați. Orșova și Turnu, puncte aflate sub control otoman pe malul românesc au fost distruse și „*mulți creștini i-a mânat și i-a așezat în țara sa*”.⁸

⁶ ****Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Ed. Enciclopedică, București, 1986, p. 32;

⁷ L. Chalcocondil, op. cit, p. 283-284;

⁸ N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, Văleni de Munte, 1932, p. 165-167;

La 11 ianuarie 1462, Vlad Țepeș îl informa pe Matei Corvin că au fost uciși 23.884 de turci, ale căror capete au fost numărare, fără a fi socotite și altele ale celor care au fost arși prin case „număr pe care nu-i știu pentru că au pierit foarte mulți”.

Domnul Țării Românești preciza, în scrisoarea sa din 11 februarie 1462 către regele Matei Corvin, că a încălcat pacea cu turcii, dar a făcut-o „pentru păstrarea întregii creștinătății” și arăta că „dacă vom ajunge, ferească Dumnezeu, la un sfârșit rău și va pieri țărișoara noastră, aceasta, nici măria ta nu vei avea folos și înlesnire de așa ceva, pentru că va fi spre paguba creștinătății întregi”. Aceste cuvinte îl arată pe Țepeș a fi singurul cavaler al cruciadei târzii proclamată de papalitate în 1458. Scrisoarea n-a avut ecoul scontat și Vlad Țepeș s-a văzut singur în fața intervenției otomane când, în primăvara anului 1462, sultanul s-a îndreptat spre Dunăre pentru a pedepsi cutezanța sa, aducând cu sine și un pretendent la tron, pe fratele lui Vlad, Radu cel Frumos. Fără nici un sprijin extern, Vlad Țepeș a aplicat tactica străveche a pământului pârjolit, a trimis în regiunile adăpostite bătrânii, femeile și copiii, chemând sub arme pe toți bărbații și tinerii de la 12 ani în sus, după cum mărturisea Ducas.⁹

Înaintarea otomană s-a desfășurat atât pe mare cât și pe uscat. Flota turcească a pătruns pe Dunăre, prilej cu care a încercat cucerirea Chilieii, iar armata de pe uscat a trecut Dunărea pe la Turnu Măgurele, unde cu toată străduința sa Vlad Țepeș nu i-a putut opri. Înaintarea armatei otomane era încetinită de permanente hărțuiri și multe lipsuri. „Deși voievodul român avea o oaste mică și pretutindeni eram cu mare grijă și ne îngropam în fiecare noapte în șanțuri,...nu puteam fi singuri”, mărturisea ienicerul turc de origine sârbă Constantin Mihajlovic.

Drumul spre Târgoviște a fost străbătut într-o căldură copleșitoare: „arșița soarelui era așa de puternică, încât pe veșmintele de zale ale gaziilor se putea face chebap”. Peste tot întâlneau sate arse, fântâni otrăvite, lanuri secerate înainte de vreme, pășuni arse, iar în stânga și în dreapta drumului se ascundeau primejdiile. Fără să dea piept cu dușmanul, Vlad Țepeș a hotărât să-i dea lovitura de grație, acționând cu o armă psihologică, demoralizarea. Învățând din experiența Belgradului, unde turcii s-au retras după rănirea gravă a sultanului, Vlad Țepeș a organizat faimosul atac în noaptea de 16-17 iunie 1462, atac despre care pomenesc toate izvoarele relative la campania din 1462. Viza uciderea sultanului. Pătrunzând la lumina torțelor în tabăra turcească a atacat din greșeală însă cortul marilor viziri Mahmud și Iase. Sultanul a părăsit pe ascuns tabăra, luând-o la fugă în mod rușinos. Scopul a fost atins, căci potrivit surselor din apropierea sultanului „în aceea noapte acesta a pierdut orice încredere în privința armatei sale” și „s-a grăbit să se întoarcă pe unde venise”, dând ordin de retragere.

În apropierea Târgoviștei a descoperit „un spectacol îngrozitor”, un „peisaj psihologic”, o pădure enormă de țepi, unde erau înfipte cadavre de turci intrate în putrefacție, unde ciorile și vulturii își făcuseră cuiburi. La cele văzute

⁹ M. Ducas. *Istoria turco-bizantină*, Ed. V. Grecu, p. 432;

„turcii s-au înspăimântat foarte”, sultanul recunoscând că „nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri așa mari” și care „ar fi vrednic de mai mult”.¹⁰ Toate izvoarele mărturisesc despre retragerea precipitată a sultanului „cu mari pierderi și cu rușinea de ar fi dat dosul.”¹¹ În retragerea precipitată turcii au fost hărțuiți permanent de români, în ciuda unor „manifestări de veselie”, care trebuiau să lase impresia că sultanul „s-a întors victorios”.

Sultanul eșuează și la Chilia, unde trimite pe aliatul său, Ștefan cel Mare domnul Moldovei să cucerească cetatea, dar acesta a fost biruit și rănit la Chilia de Vlad Țepeș fiind silit și el să se retragă. După acest eșec, armata sultanală se retrage spre casă prin Dobrogea.

Pentru sultan campania este un eșec, deoarece nu a reușit înlăturarea lui Vlad Țepeș, nu a transformat Țara Românească în pašalâc, nu a putut cuceri Chilia, care alături de Belgrad, constituia unul din cei doi stâlpi dunăreni care opreau înaintarea otomanilor către centrul Europei.

Nu începe îndoială că în crâncena confruntare dintre români și oastea lui Mohamed al II-lea, în 1462, victoria a fost a românilor. Se dovedea pentru a doua oară că un sultan - unul dintre cei mai mari - deși conduce personal trupele, nu poate să cucerească teritoriul Țării Românești. Rațiuni de politică generală, abil folosite de români în condițiile eroice lor demonstrații militare făceau, și în 1462 ca și în 1476, să se contureze la orizont confruntări politice și militare pe care stăpânii Constantinopolului doreau să le evite, chiar cu riscul unor vădite înfrângeri.¹²

Vlad Țepeș lasă astfel moștenire un exemplu, mai viu și mai răsunător chiar decât bătălia de la Rovine: că „invincibila” armată otomană nu poate schimba statutul Țării Românești. De unde și gloria meritată a faptelor sale de-a lungul și de-a latul Europei. Glorificarea domnului român a fost binemeritată căci el s-a arătat a fi singurul cavaler al cruciadei târzii.

Nici un alt monarh al Europei nu a ridicat spada pentru a veni în ajutorul lui Vlad Țepeș. El a rămas deosebit în istorie căci acțiunea de cavaler al cruciadei târzii a reușit să mențină Dunărea ca hotar între lumea creștină și cea musulmană. Este poate, fapta lui Vlad Țepeș care face ca domnia lui să atingă atunci apogeul.

¹⁰ L. Chalcocondil, op. cit, p. 289;

¹¹ *** *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, p. 444.

¹² A se vedea **Florin Constantiniu**, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999, pp. 97 – 100.

BIBLIOGRAFIE

1. *** *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, publicat sub coordonarea Mariei Holban București, 1966,
2. *** *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Ed. Enciclopedică, București, 1986,
3. **CHALCOCONDIL L.**, *Expuneri istorice*. vol.II, sec.12-15, Ed. Academiei, București, 1958.
4. **OPROIU, Mihai**, *Istoria medie a românilor*. sec. VIII – XI. Ed Transversal, Târgoviște , 2006.
5. **OPROIU Mihai, MANOLESCU Constantin**, *Stampe târgoviștene*, Ed. Demiurg, 1996,
6. **CONSTANTINIU, Florin**, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999,
7. **M. DUCAS**, *Istoria turco-bizantină*, Ed. V. Grecu, București, 1964,
8. **GIURESCU, C. Constantin și GIURESCU, C. Dinu**, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ed Albatros. București, 1971,
9. **IORGA Nicolae**, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, Văleni de Munte. 1932,
10. **RAZACHEVICI Constantin**, *Vlad Țepeș - cronologie, bibliografie*, în „Revista de istorie”. Tom XXIX (1976), nr. 11,
11. **ZAMFIRESCU, Dan**, *Istorie și cultură*, Ed. Roza Vânturilor, București. 2003,
12. **STOICESCU, Nicolae**, *Vlad Țepeș*, București 1976,
13. **ANDREESCU, Ștefan**, *Vlad Țepeș Dracula*, Ediția I, Editura Minerva București, 1976,
14. **VERGATTI, Radu Ștefan (Ciobanu)**, *Pe urmele lui Vlad Țepeș*, București, 1978,
15. Idem, *Vlad Țepeș Dracula*, Editura Meridiane, București, 1976,
16. **FLORESCU, Radu and Mc. NALLY T. Raymond**, *A Biography of Vlad the Impaler, 1431-1476*, New York 1973,
17. Idem, *Dracula Prince of Many Faces, His Life and His Times*. Ed. Little Brown and Company, New York, 1989.

FIGURA LUI VLAD ȚEPEȘ ÎN LEGENDELE SLAVE

Oana Mădălina Toma

Pe Vlad Țepeș îl cunoaștem mai bine din povești și legende decât din documentele oficiale ale epocii sale sau din alte feluri de scrieri¹. Legendele care îl au în centru au parcurs drumul literaturii populare: la început au circulat transmise din om în om (fiecare și-a lăsat o mică urmă în țesătura poveștii) după care cineva s-a gândit să rămână așezate într-un singur fel, pe care să îl știe toată lumea și le-a scris; în zilele noastre au ajuns și așa, și în forma lor orală, cea transmisă de la o generație la alta. Și astăzi imaginea domnului este prezentă în viața oamenilor, acolo unde poveștile despre curajul, vitejia, cinstea și onoarea lui mai țes încă magia serilor de iarnă. Și fiecare dintre noi a spus, măcar o dată-n viață, împins de disperarea unei constatări: *unde ești tu, Țepeș-Doamne?*

Primele povești despre domnitorul român – cronicile germane - vin de la sfârșitul celei de-a doua domnii a lui Vlad Țepeș și sunt cele care vor face generațiile următoare să îl cunoască numit și Dracula. Acestea au fost zămislite și răspândite din rațiuni politice și religioase, într-o lume medievală obișnuită cu cruzimea și setoasă de orori², cu menirea de a defăima și a schimonosi ceea ce nu puteau învinge. La baza acestor povești au stat false scrieri și istorisiri exagerate, tipărite și propagate în vremea lui Matei Corvin. Au fost larg răspândite și au cunoscut un succes real și de durată – dat fiind interesul oamenilor din toate timpurile pentru tot ceea ce este macabru, crud sau violent.

Aceste cronicile germane, care îl prezentau pe Țepeș ca pe un domn nedrept, egocentrist și iubitor de cruzime nejustificată, sunt urmate de cele slave. Deși născute independent unele de altele și din rațiuni diferite, și poveștile germane și cele slave au avut surse de informare comune și s-au inspirat din același fond folcloric³.

Povestirile slave au apărut la puțin timp după moartea domnului⁴. **Povestire despre Dracula voievod** – scrierea ce reunește mai multe legende despre faptele și viața lui Vlad Țepeș - a fost scrisă la 13 februarie 1486 de către un cleric ortodox,

¹ Radu Ștefan Vergatti, *Vlad Țepeș-Dracula, viața și faptele domnului român și ecoul lor în timp*, Editura Minerva, București, 1996, pag. 49

² Emil Stoian, *Vlad Țepeș – mit și realitate istorică*, Editura Albatros, București, 1989, pag. 145

³ Idem, *op. cit.*, pag. 150

⁴ Cel mai vechi manuscris al unei cronici privind faptele lui Vlad Țepeș a fost recopiat de călugărul Efrosin în 1490, la Mănăstirea Berlozersc, dar există și alte manuscrise și variante ale povestirilor slave, scrise între secolele XV-XVIII

probabil român, aflat în serviciul lui Matei Corvin⁵. Textul a fost copiat de către călugărul Efrosin la 1490, după manuscrisul din 1486⁶ și a fost publicat pentru prima dată de A. D. Sedelnikov, în 1929. Au existat mai multe copii ale manuscriselor – cercetătorii ruși au numărat douăzeci și două, apărute între secolele XV-XVII⁷. S-a observat că în unele variante Țepeș este numit *voievod*, în altele *țar*; în unele acțiunea se petrece în Țara Românească, în altele – în Țara Grecească (confuzie datorată faptului că românii, ca și grecii, erau ortodocși); în unele variante povestirile au titlu, în altele – nu; cu cât versiunea este mai îndepărtată de secolele XV-XVI, cu atât povestea se apropie mai mult de legendă și Dracula se depărtează de Țepeș⁸.

La noi s-a publicat pentru prima dată manuscrisul însoțit de o traducere românească făcută de N. P. Smochină: *Elemente românești în narațiunile slave asupra lui Vlad Țepeș*, Iași, 1939. A urmat o ediție critică a lui P. P. Panaitescu – *Viața lui Vlad Țepeș (Povestire despre Dracula voievod)* în volumul *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI*⁹, iar de mare importanță sunt studiile făcute de Ioan Bogdan și Nicolae Iorga.

Se crede că, la origine, cele istorisite în *Povestirea slavă despre Dracula Voievod* au fost scrise de un român ortodox care a trăit, probabil, în Transilvania¹⁰ deși ele își au originea în Țara Românească¹¹. Numele autorului se pare că era Martin (Martânco) – un român care a călătorit împreună cu Feodor Kurițan – un diac trimis în solie pe lângă regele Matei Corvin de cneazul Ivan III. Acesta se pare că s-a întors cu o scriere conținând poveștile despre Dracula¹². Inițiativa punerii în circulație a povestirilor poate să fi aparținut Elenei – fiica lui Ștefan cel Mare și nora lui Ivan III – promovând imaginea unui domn străin exemplar, era folositoare politic poporului rus¹³.

Există și o altă variantă a originii povestirilor, conform căreia ele ar fi provenit din Moldova lui Ștefan cel Mare, având drept scop propaganda în favoarea lui Țepeș.

Textul a fost scris în limba slavă a secolului XV – slava meridională, limba literară folosită și în țările române¹⁴ – înrudită cu slava carpatică și a avut drept surse de inspirație cronicile denigratoare germane și știri provenite din țările

⁵ Emil Stoian, *op. cit.*, pag. 152

⁶ Ștefan Andreescu, *Vlad Țepeș Dracula între legendă și adevăr istoric*, Editura Enciclopedică, București, 1998, pag. 207

⁷ Emil Stoian, *op. cit.*, pag. 153

⁸ Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, Editura Academiei Române, București, 1968, pag. 475

⁹ Ștefan Andreescu, *op. cit.*, pag. 214

¹⁰ P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI, publicate de Ion Bogdan*, Editura Academiei române, București, 1959, pag. 198

¹¹ Ștefan Andreescu, *op. cit.*, pag. 224

¹² Nicolae Iorga, *Contribuții la legăturile literare românești cu rușii și ungurii*, Academia Română, Memoriile secțiunii istorice, seria III, tomul XXI, pag. 196

¹³ Radu Ștefan Vergatti, *op. cit.*, pag. 266

¹⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pag. 198

române, de la diplomații și solii timpului. Cu toate acestea, este o replică mai apropiată de realitate, total diferită de poveștile germane, care nu exagerează și nu urmărește același scop politic cu ele. În cadrul literaturii ruse, *Povestirea despre Dracula voievod* este considerată cea mai populară scriere a literaturii vechi, iar împreună cu alte câteva narațiuni contemporane reprezintă singurele producții slave de literatură profană din secolul XV. Tot ea este și prima scriere originală în limba slavă în care se vorbește despre țările române. Legende cuprinse aici au avut mare succes în vremea lui Ivan cel Groaznic, pe motiv că Dracula era privit ca un prototip al cneazului, al cărui model se pare că a și fost¹⁵.

*Povestirea slavă despre Dracula voievod*¹⁶ cuprinde 18 istorioare ce îl au în centru pe Vlad Țepeș, cu o introducere –lămurire asupra numelui de Dracula – și o încheiere despre familia voievodului și Țara Românească după moartea sa (XIX). Stilul în care sunt scrise amintește de cărțile populare ce vor cunoaște o largă răspândire în țara noastră, cu precădere în secolele XVI-XVII; sunt povestiri moralizatoare, care promovează imaginea unui domnitor corect, care nu pedepsește pe nedrept sau fără a-și face cunoscută judecata și motivul faptelor sale. Pentru toate acțiunile domnului există o explicație și o motivație – nimic nu e lăsat la voia întâmplării sau subânțeles. Cititorul este condus pe un drum în lectura scrierii; el trebuie să înțeleagă *de ce* se întâmplă faptele și să își însușească înțelepciunea sau exemplul care îi este oferit.

Țepeș cel din povestirile slave dovedește un deosebit simț al dreptății – el dă fiecăruia ceea ce merită, după puterea sa domnească. Pune să se bată un cui prin fesul – și capul – solilor turci (I) urmând tradiția răsăriteană creștină, care cere descoperirea capului celui de rang inferior în fața superiorului; cum se aflau la curtea lui, solii trebuiau să îl cinstească după tradiția noastră, nu după obiceiul lor. De aici, cititorul învață să își păstreze tradiția și să își cinstească neamul. Sultanul pornit să-și spele rușinea, răzbunându-și solii, își retrage armata sa numeroasă nu din fața micii oști a lui Țepeș, ci din fața curajului și hotărârii sale (înainte de atac, le spune oștenilor săi: *cine se gândește la moarte, acela să nu meargă cu mine!*¹⁷).

În afară de curaj, hotărâre și simț al dreptății, Țepeș apare înzestrat și cu o istețime ironică în unele cazuri - a se vedea povestea cu plata birului pe care o face el însuși, atacându-i pe turci în țara lor (III). E drept că pe turci îi nimicește, dar povestitorul ne spune că *pe creștini i-a mânat în țara lui și i-a așezat acolo...* pe pristavi i-a eliberat și i-a trimis la sultan să povestească: *dacă slujba mea îi va fi plăcută și eu încă îi voi mai sluji așa, după cum îmi este putința...*¹⁸.

¹⁵ Emil Stoian, *op. cit.*, pag. 154

¹⁶ Comentariul este realizat după traducerea făcută după manuscrisul de la Chirilo Belozersc, publicat de Sedelnikov, copiat de grămaticul Efrosin (cel mai vechi și mai complet manuscris), completat cu manuscrisele publicate de Ioan Bogdan (Rumianțev, Undolski, Tihonravov) din volumul *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, ediție revăzută și completată de P.P.Panaiteescu

¹⁷ Ioan Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, Editura Librăriei Socecu & comp., București, 1896, pag. 126

¹⁸ P.P.Panaiteescu, *op. cit.*, pag. 208

Ironică este și explicația dată slugii pe care o trage într-o țeapă mai înaltă ca să nu o mai deranjeze mirosul cadavrelor din celelalte țepe (X): *acolo vei sta, sus putoarea nu te poate ajunge!*¹⁹.

Țepeș dorea ca în țara lui să domnească liniștea dreptății și cinstei. Dacă povestea slavă amintește de cupa de aur aflată la o fântână din pustiu (IV), pe care, totuși, nimeni nu o fură, varianta românească o continuă și aflăm cum, în ziua în care cupa a dispărut, cei care au trecut pe lângă fântână au știut că Țepeș vodă nu mai e în viață.

Tot simțul dreptății dictează judecata corectă și în cazul neguțătorului ai cărui bani sunt furati (VII). Drept era ca hoțul să fie pedepsit – cum și este – dar vodă simte nevoia să verifice și cinstea neguțătorului. Fiind om cuminte, negustorul scapă cu viață, dar nu înainte de a i se da posibilitatea – și lui și cititorului – să tragă o concluzie: dacă se lăsa ispitit de galbenul în plus, avea o țeapă pregătită...

Din dorința de dreptate apar și pedepsele pentru femeile necinstite. Vodă nu face compromisuri: judecata se aplică la fel pentru toți: și femeile necinstite și cele leneșe își primesc pedeapsa (VIII, IX). Dreptatea era aceeași pentru toți și judecata se aplica la fel, indiferent despre cine era vorba: se spune că pedepsită pentru că l-a mințit a fost chiar femeia pe care vodă o iubea²⁰.

Dracula voievod respectă înțelepciunea care naște cuvinte alese și potrivite situațiilor. El îi pedepsește pe cei necuviincioși sau ale căror răspunsuri îl lezează (VI, XII). Își justifică fapta spunând că moartea lor nu e vina lui, ci a celor care i-au trimis știindu-i lipsiți de darul vorbirii sau de înțelepciune; el le scrie stăpânilor solilor trași în țeapă să *nu mai trimită la un stăpân înțelept în solie un om cu minte puțină și neânvățat*²¹, căci singur se face vinovat de moartea lui. Dar există și un revers: solul sortit țepeii își salvează viața dând dovadă de înțelepciune, ca și călugărul cel priceput la vorbă (XI, VI) care se dovedește un judecător corect, care nu uită că domnul țării nu dă socoteală decât lui Dumnezeu. La prima vedere, lucrurile par o simplă toană de-a voievodului, dar este știut faptul că solii trebuiau să fie diplomați desăvârșiți, ceea ce implică înțelepciune, cumpătare și un spirit deschis. Chiar dacă, aparent, sunt pedepsiți cei care nu răspundeau pe voia lui Țepeș, la o privire mai atentă observăm că aceea nu sunt obiectivi, ci dau glas gândurilor proprii, pe când faptele domnului sunt echitabile, gândite și nu pornite din impulsuri de moment. Ni se povestește cum au fost dați morții cei care, la porunca lui Țepeș, au ascuns comoara acestuia în butoiașe, dar nu ni se spune că aceasta urma să fie folosită în viitor, pentru o nouă ridicare a armatei pentru apărarea țării²².

Drept este Țepeș și atunci când nu mai domnește: atunci când un pristav năvălește la el în casă în urmărirea unui răufăcător, Dracula îl dă morții, spunând că

¹⁹ Idem, *op. cit.*, pag. 211

²⁰ Ion Stăvăruș, *Povestiri medievale despre Vlad Țepeș – Draculea*, Editura Univers, București, 1978, pag. 182

²¹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pag. 212

²² Radu Ștefan Vergatti, *op. cit.*, pag. 236

nu trebuia să intre în casă ci să i-l ceară lui pe cel urmărit și el să îi decidă soarta... Judecata lui Țepeș este privită drept justă; la auzul vorbelor sale, Matei Corvin râde – deci, aprobă (XVII).

La istorisirea faptelor de curaj, îndrăzneală, izvorâte din ascuțimea minții, s-au adăugat și povești închipuite. Așa este ipotetica trecere a voievodului la catolicism (XV), la fel cum este puțin probabil ca oamenii lui să îl confunde cu un turc (XVIII)²³. Aceste întâmplări sunt menite să dea un exemplu de ce se întâmplă cu cei ce își părăsesc credința: îi așteaptă pedeapsa iadului veșnic: *a părăsit credința noastră ortodoxă și a primit înșelăciunea latină; ș-a depărtat de adevăr, a lăsat lumina și a primit întunericul*²⁴. Totuși, înțelegerea felului în care moare lasă loc unor comentarii: faptul că este omorât de ai săi duce cu gândul la o pedeapsă, dar, fiind omorât în timpul unei lupte, Țepeș este un posibil martir...

Astfel este prezentat Țepeș Vodă – Dracula în povestirile care îi istorisesc faptele. Avem aici imaginea unui domnitor medieval, așa cum apare el în ochii poporului său și așa cum îl adoptă și alte nații. El este crud, dar oamenii îl văd drept în cruzimea lui (XI) și rezultatul este apreciat: consecința domniei lui este aceea că în Țara Românească domnea dreptatea și liniștea. Acest fapt va impresiona și generațiile următoare domniei lui și îl va face un exemplu pentru alte popoare.

Ca să fie înțeles pe de-a-ntregul, Țepeș nu trebuie despărțit de lumea în care trăiește și nu trebuie uitată menirea lui. Este vorba de un ev mediu în care bătutul cuielor în capete și trasul în țepă erau obiceiuri răspândite²⁵, iar datoria lui ca domn era să poarte de grijă cum știa mai bine poporului și țării sale. Domnia lui Țepeș autoritară și aspră era o necesitate a timpului.

Personajul pe care îl promovează *Povestirea slavă...* este un erou care a servit drept model pentru crearea ulterioară a legendarului personaj sârb craiul Marco cel Viteaz (Marko Kralievici)²⁶ - cunoscut la noi ca Marco Viteazul²⁷; ei sunt eroii de al căror exemplu au nevoie oamenii timpului, sunt conducătorii pe care îi doresc și pe care i-ar urma. De altfel, în *Povestire...* sunt elemente care atestă o alcătuire populară; ea poate fi privită drept *un produs popular în neconținută prefacere*²⁸, care a inclus fapte dovedite istoric și a îmbinat realitatea cu închipuirea, lăsând posterității o imagine - exemplu a unui conducător puternic și iubit de popoare.

²³ Nicolae Iorga, *op. cit.*, pag. 197

²⁴ P.P.Panaitescu, *op. cit.*, pag. 212

²⁵ Ivan cel Groaznic fixează cu un cui pălăria de capul unui sol francez; un alt sol englez căruia i se amintește pățania francezului, răspunde că el este emisarul *vitezei regine a Angliei, care va ști să-l răzbuie* și astfel scapă de pedeapsă datorită ascuțimii minții... (Ioan Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, pag. 43)

²⁶ Marguerite Yourcenar, *Povestiri orientale*, Editura Humanitas, București, 2003, pag. 27

²⁷ I. Șiadbei, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Albatros, București, 1975

²⁸ Nicolae Iorga, *op. cit.*, pag. 198

TEMA POVESTIRILOR

- I. Dracula poruncește să se fixeze fesurile solilor turci de capete cu câte un cui
- II. Sultanul vrea să răzbune rușinea pățită de soli, dar nu îndrăznește să i se împotrivească lui Dracula
- III. Dracula îi păcălește pe turci că le aduce el însuși birul și îi atacă la ei în țară
- IV. Dracula pune să se bea apă dintr-o fântână aflată într-un loc pustiu din cupă de aur, pe care nimeni nu o fură
- V. Dracula curăță țara de cerșetori, vagabonzi și săraci, dându-i pe toți focului
- VI. Dracula pedepsește călugărul care judecă după mintea lui și îl răsplătește pe cel care judecă drept
- VII. Dracula face judecată dreaptă neguțătorului căruia i se furaseră banii din car și îi verifică cinstea
- VIII. Dracula pedepsește fetele și femeile care nu își respectă condiția – fetele care nu își păstrează fecioria, femeile adultere și văduvele necuviincioase
- IX. Dracula pedepsește femeia leneșă care nu își îngrijește bărbatul
- X. Dracula pedepsește sluga care se plânge de mirosul cadavrelor trase în țepă lângă masă
- XI. Dracula răsplătește un sol sortit țepii pentru că se dovedește luminat la minte
- XII. Dracula trăgea în țepă solii care nu își dovedeau ascuțimea minții
- XIII. Dracula dă morții meșterii care îi știau comoara ascunsă în butoiașe
- XIV. Dracula e prins și întemnițat de Matei Corvin
- XV. Dracula primește să treacă la catolicism și primește înapoi tronul Țării Românești
- XVI. Aflat în închisoare, Dracula trage în țepă șoarecii pe care îi prinde
- XVII. Dracula taie capului pristavului intrat în casa domnului în urmărirea unui răufăcător
- XVIII. Dracula moare ucis de ai săi din greșeală
- XIX. Despre familia domnului și Țara Românească după moartea sa

BIBLIOGRAFIE

1. Andreescu, Ștefan, *Vlad Țepeș – Dracula, viața și faptele domnului român și ecoul lor în timp*, Editura Minerva, București, 1996
2. Bogdan, Ioan, *Vlad Țepeș și națiunile germane și rusești asupra lui*, Editura Librăriei Socecu & Comp., București, 1896
3. Bogdan, Ioan, *Scrieri alese*, Editura Academiei Române, București, 1968
4. Iorga, Nicolae, *Contribuții la legăturile literare românești cu rușii și ungurii*, Academia Română, *Memoriile secțiunii istorice*, Seria III, tomul XXI
5. Panaitescu, P. P., *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, Editura Academiei Române, București, 1959
6. Stăvăruș, Ion, *Povestiri medievale despre Vlad Țepeș – Draculea*, Editura Univers, București, 1978
7. Stoian, Emil, *Vlad Țepeș – mit și realitate istorică*, Editura Albatros, București, 1989
8. Șiadbei, I., *Istoria literaturii române vechi*, Editura Albatros, București, 1975
9. Vergatti, Radu Ștefan, *Vlad Țepeș – Dracula, viața și faptele domnului român și ecoul lor în timp*, Editura Minerva, București, 1996
10. Yourcenar, Marguerite, *Povestiri orientale*, Editura Humanitas, București, 2003

ISTORIE

CULTURA STARCEVO-CRIȘ ÎN MUNTENIA

(Cu privire specială asupra centrului și nordului Munteniei)

Alin Franculeasa*

Résumé:

„L’image” de l’évolution des recherches archéologiques de la culture Starcevo-Criș en Muntenia après 40 années de la première étude sintétique est restée la même. On peut expliquer, à la légère cette situation par l’absence des telles découvertes dans cette région géographique, mais cette situation est infirmée par des découvertes de nouvelle date. On peut constater un intérêt limité pour un thème de telle importance qui concerne la néolithisation de cette espace.

L’information publiée relève, en comparaisson avec des autres cultures de l’époque néo. Énéolithique, un étape de debut pour les récherches des sites archéologique de cette culture en Muntenia.

Récemment ont été identifiés par des recherches de surface plusieurs concentrations de materiel archéologique appartenat à la culture Starcevo-Cris.

Dans le context des certains recherches des sites ante- et postnéolithique ont été surpris des niveaux Starcevo-Criș, mais sur des surfaces restraints. Exception font les recherches de Măgura (dép. Teleorman).

Cet étude nous propose à faire une évolution du stade actuel de la recherche sur cette culture en Muntenia.

Dans le démarche on utilise même des dates inedites, rezultates des recherches anciennes ou résèmts. On remercie pour avoir accessé des materiels ineditis, hébergés dans les dépots des divers musées.

➤ Introducere

Imaginea evoluției cercetării culturii Starcevo-Criș în Muntenia la aproape o jumătate de secol de la primul studiu de sinteză (Teodorescu 1963) este aproape încremenită. Facil ar fi să explicăm această situație prin absența descoperirilor unor obiective în acest areal geografic al unor obiective atribuite culturii Starcevo-Criș, interpretare ce este infirmată de cercetări recente (Mirea 2005). Putem constata interesul limitat asupra unei importante teme ce privește în primul rând neolitizarea acestui spațiu. Informația la care avem acces relevă, comparativ cu alte manifestări culturale, stadiul incipient al cercetării în Muntenia a unor obiective arheologice aparținând acestei culturi.

În ultima perioadă au fost identificate prin cercetări de suprafață mai multe puncte cu materiale arheologice Starcevo-Criș. Conjunctural, în contextul cercetării

* Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, str. Toma Caragiu, nr. 10, Ploiești;

unor obiective din alte epoci, în câteva puncte au fost realizate și cercetări arheologice, fiind abordate suprafețe restrânse. Excepție fac cercetările sistematice de la Măgura (jud. Teleorman).

În acest studiu ne propunem o evaluare a stadiului actual al cercetării culturii Starcevo-Criș în Muntenia. Informația este inconsistentă, deși aceste culturi îi este atribuită neolitizarea acestui spațiu geografic (Lazarovici 1984: 14). În demersul nostru vom apela inclusiv la date inedite, rezultat al cercetărilor arheologice mai vechi sau noi. De asemenea am avut acces și la materiale inedite aflate în depozite arheologice ale unor instituții muzeale.

➤ **Istoricul cercetării**

Primele semnalări ale descoperirii unor materiale arheologice Starcevo-Criș în Muntenia, la Băiești și Cândești, au fost făcute în anul 1958 (Comșa 1958: 478). În prima sinteză asupra culturii Starcevo-Criș pe teritoriul României, erau semnalate încă două descoperiri la Târgșoru Vechi și Dudești, ultima incertă (Comșa 1959: 180). Tot în această perioadă în localitatea Cândești au fost realizate sondaje arheologice de către S. Morintz (Comșa 1958: 477).

În Muntenia primul sit în care au fost cercetate și parțial publicate complexe arheologice Starcevo-Criș a fost cel de la Târgșoru Vechi (Teodorescu 1961: 633-635; idem 1963: 265-268). Au fost repertoriolate 16 puncte (așezări) în Muntenia și sudul Moldovei în care au fost descoperite materiale Starcevo-Criș în localitățile Bonțești (două puncte), Cândești, Băiești, Gherăseni, Vadu Săpat, Fântânele, Ceptura, Târgșoru Vechi, Butimanu, București, Bănești, Ipotești, Stejaru, Sărăcești (Teodorescu 1963: 265-268). Majoritatea acestor descoperiri au fost realizate prin cercetări de suprafață, siturile fiind identificate prin 1-2 cioburi (Mirea 2005: 37).

La Dulceanca (jud. Teleorman), cercetându-se o așezare din sec. VI-VII d.Hr., au fost descoperite mai multe complexe atribuite culturii Starcevo-Criș (Dolinescu-Ferche 1974: 100, 103). Ulterior aceste descoperiri vor fi valorificate de către E. Comșa (Comșa 1994; idem 1995).

Prin săpăturile de salvare de la Ceptura de Sus (jud. Prahova) în anul 1974 a fost cercetat un cuptor Starcevo-Criș (Lichiardopol D: 1984). Alături de descoperirile deja repertoriolate (Teodorescu 1963: 266-267), în județul Prahova au mai fost semnalate descoperiri atribuite culturii Starcevo-Criș la Boldești-Scăieni (Herseni 1970: 28), Gura Vitioarei (Comșa, Georgescu 1981: 271), Ciorani (Teodorescu 1981: 57; Răduță 2001: 56), Budureasca (Teodorescu, Peneș 1981), Boldești-Grădiștea (Teodorescu et alii 1993: 419), Ploiești (Teodorescu 2000: 328), Ghinoaică (Teodorescu 1996: 189), Lapoș (Cârciumaru, Beldiman 1994: 380), Păulești (Peneș 1998).

În anul 1975 în localitatea Brăteștii de Sus (jud. Dâmbovița) a fost cercetată parțial o locuință de suprafață incendiată, atribuită culturii Starcevo-Criș (Tudor, Chicideanu 1977).

În județul Argeș au fost semnalate descoperiri Starcevo-Criș în localitățile Bălteni (Cioflan, Antipa, 1992) și Mozăceni (Nania 2004: 127), iar în localitatea

Deagurile a fost descoperit un depozit de piese din silex încadrat aceleiași culturi (Nania 1965: 317-319).

Un număr important de așezări Starcevo-Criș au fost descoperite în stânga râului Olt, în sud-vestul Munteniei, prin cercetări de suprafață realizate de E. Comșa, M. Butoi, T. Zorzoliu (Berciu 1961: 32-33; Teodorescu 1963: 268; Butoi 1999: 7, 25, 27; Mirea 2005: 38).

Tot în sud-vestul Munteniei au fost descoperite așezări Starcevo-Criș în localitățile Alexandria, Măgura și Vitănești, prin cercetări de suprafață realizate de I. Spiru, P. Mirea Șt. Apope, iar la Băbița a fost descoperit întâmplător un depozit de piese din silex (Mirea 2005: 49-50).

Prin cercetări de suprafață realizate de A. Ilie, I. Torcică, T. Nica și studenți ai U.V. Târgoviște în bazinul superior al râului Neajlov au fost descoperite două puncte cu materiale Starcevo-Criș în localitățile Croitori, Grozăvești-județul Dâmbovița (Ilie 2005: 64, 66)¹. Un alt punct în care au fost descoperite fragmente ceramice ce ar putea fi încadrate în cultura Starcevo-Criș pe valea râului Neajlovului a fost identificat în localitatea Bucșani (Bem 2004: 61)².

Începând cu anul 2001 cercetări sistematice se vor desfășura în așezarea Starcevo-Criș de la Măgura „*Buduiasca*” (Andreescu, Bailey 2002; idem 2003; idem 2004; Andreescu, Mirea, Apope 2001; Mirea 2005).

Realizarea unor sondaje arheologice în localitatea Urлаți (jud. Prahova) în anii 2004 și 2005 au dus la descoperirea unor materiale arheologice Starcevo-Criș (Andreescu et alii 2005; idem 2006).

Într-un studiu recent asupra culturii Starcevo-Criș în sud-vestul Munteniei sunt abordate cu preponderență descoperirile din localitățile Măgura și Dulceanca (Mirea 2005). Au fost stabilite principalele caracteristici ale locuirii Starcevo-Criș din Sud-Vestul Munteniei. De asemenea au fost repertoriate descoperirile Starcevo-Criș la Vitănești, Alexandria, Bălănești, Brebeni, Slatina, Comani, Godinaci, Drăgănești-Olt, Băbăița (Mirea 1995: 38).

➤ **Date generale**

Precizăm că anumite descoperiri ar trebui privite cu rezervă, multe puncte fiind determinate prin câteva cioburi, etalonul principal fiind prezența în pasta ceramicii a pleavei. Există situri ce sunt pluristratificate (pentru epoca neo-eneolitică), iar pleava apare constant ca degresant în ceramica epocii neo-eneolitice (Marinescu-Bâlcu 1975: 489). Majoritatea descoperirilor atribuite culturii Starcevo-Criș din Muntenia sunt de suprafață, multe puncte fiind identificate prin câteva fragmente ceramice, în general atipice (vezi descoperirile de la Gura Vitioarei, Gherăseni, Bălteni, Băiești, Bucșani, Lapoș, Tohani, Boldești-Scăieni, Boldești-Grădiștea, Tohani, Ploiești, Păulești etc).

¹ mulțumim A. Ilie pentru că permisiunea accesului la materialul arheologic descoperit, inclusiv pentru ilustrarea grafică a acestuia;

² într-o evaluare recentă a siturilor din zona localității Bucșani nu mai este amintită această descoperire (Bem et alii 2006, p. 96);

Pentru Muntenia am reușit să identificăm până în prezent 49 de puncte în care au fost descoperite materiale arheologice încadrate în cultura Stacevo-Criș. Cercetări arheologice sistematice, sondaje, săpăturile de salvare s-au derulat în 14 din punctele repertoriate. Celelalte puncte arheologice Starcevo-Criș sunt identificate prin fragmente ceramice „recuperate” în urma unor cercetări de suprafață sau descoperiri întâmplătoare.

Cu excepția săpăturilor sistematice de la Târgșoru Vechi (ambele puncte), Dulceanca, Măgura, celelalte săpături au avut fie un caracter de salvare (Ceptura de Sus, Brăteștii de Sus) sau de sondaj arheologic (Urlați, Fântânele). La Gherăseni (Teodorescu 1963: 266; Diaconu 1977: 431; idem 1981: 30), București (Teodorescu 1963), Lapoș (Cârciumaru, Beldiman 1994), Vadu Săpat (3 puncte) descoperirile Starcevo-Criș constau în câteva fragmente ceramice descoperite conjunctural, în urma cercetării sistematice a unor obiective din alte epoci. Pentru siturile de la Brăteștii de Sus, Ceptura, Târgșoru Vechi, Urlați, Deagurile, Dulceanca, Măgura sunt publicate date despre complexe arheologice. Informații asupra stratigrafiei siturilor în care au fost descoperite materiale arheologice Starcevo-Criș deținem pentru siturile de la Brăteștii de Sus, Ceptura, Târgșoru Vechi, Urlați, Vadu Săpat „*Budureasca 1*”, Gherăseni, Fântânele (jud. Prahova), Lapoș, București „*Mihai Vodă*”, Dulceanca, Măgura.

➤ **Așezări**

O constantă ușor de remarcat este aceea a situării așezărilor în apropierea unor surse de apă. Așezarea de la Târgșoru Vechi este situată pe panta lină a terasei joase a Leaotului (Teodorescu 1963: 252), situație asemănătoare fiind observată și la Urlați (Andreescu et alii 2005). La Brăteștii de Sus, Ceptura, Vadu Săpat „*Budureasca*”, Ghinoaica, Tohani, Păulești așezările erau plasate pe terase (Tudor, Chicideanu 1977: 119; Lichiardopol 1984: 80-81). La Târgșoru Vechi au fost cercetate complexe și pe partea dreaptă a pârâului Leaot în lunca inundabilă, în sectorul D (Teodorescu 1963: 267). La Gura Vitioarei așezarea este situată pe platoul unui deal de pe malul stâng al Teleajenului (Comșa, Georgescu 1981: 271). Așezările de la Budureasca sunt pe terasele unei văi înguste ce șerpuieste printre dealuri, aflate la distanțe mici una de alta. Materiale arheologice Starcevo-Criș de la Bălteni au fost descoperite pe terasa relativ înaltă a pârâului Carca (Cioflan, Antipa, 1992: 12). Așezările de la Măgura, Alexandria, Dulceanca, Vitănești sunt situate pe terase joase, cu înălțimi de 2.5-4.5m, în apropierea unor izvoare (Mirea 2005: 39).

➤ **Complexe arheologice**

• **Locuințe**

La Târgșoru Vechi au fost descoperite trei locuințe semiadâncite, din care a fost publicată integral locuința 1 (pl. 1/3). Locuința 1 avea formă ovală neregulată (3.26x2m), avea o vatră circulară albiată. În jurul semibordeiului 1 au fost descoperite două gropi (posibil 3) ce puteau servi la sprijinirea unui acoperiș de tip „surlă”. Semibordeiul 2 cercetat parțial, avea lungimea de 6.35m pe axul lung, era

adâncit 0.35-0.40m (Teodorescu 1963: 253-254). Între locuința 1 și locuința 3 era o distanță de aproximativ 8 metri, locuința 2 aflându-se la o distanță de 50-60 metri față de „nucleul” format din locuința 1 și locuința 2 (Teodorescu 1963: fig. 1). Această dispersare presupunem că nu reflectă obiectiv situația dispunerii locuințelor în cadrul așezării, ci mai curând este determinată de lipsa cercetării zonei plasate între ele, ocupată probabil de alte locuințe. Inventarul era destul de sărăcăcios determinat de scurta locuirea a așezării (Teodorescu 1963: 362).

În așezarea de la Brăteștii de Sus a fost cercetată parțial o locuință de suprafață incendiată („colibă”), construită din chirpici, ce avea vatră păstrată parțial. Pentru fixarea acoperișului a fost folosită piatra (Tudor, Chicideanu 1977: 121).

La Dulceanca au fost descoperite două bordee, unul de formă romboidală, celălalt de formă neregulată cu dimensiuni de 3.80x5x1.35m, 3.42x3x1.20m (Comșa 1994). În așezarea de Măgura „*Buduiasca*” au fost descoperite atât bordee, cât și locuințe semiadâncite, de formă ovală cu dimensiuni de 3.80x2.70x1m, 2.80x2.50x0.60m, 2.40x1.60x0.50m (Mirea 2005: 40).

- **Cuptoare și vetre**

La Ceptura de Sus a fost cercetat un cuptor în groapă simplă ce se adâncea de la nivelul de călcare antic. Avea formă circulară, nu era fățuit. În interiorul cuptorului au fost descoperite fragmente ceramice provenind de la trei vase de forme diferite (Lichiardopol 1984: 82-83). Un alt cuptor de formă circulară a fost descoperit la Dulceanca (Comșa 1994: 16-17). Bordeiu 5 de la Măgura avea o vatră construită pe un pat de cioburi și pietriș, iar un semibordei (C35) avea o vatră puternic deranjată (Mirea 2005: 40). Bordeiu 3 de la Dulceanca avea o vatră circulară amenajată într-o groapă cu diametrul de 1m (Comșa 1994: 14). La Lapoș au fost recuperate fragmente ceramice din zona unor vetre (Cârciumaru et alii 2003-2004: 13).

- **Gropi menajere**

La Târgșoru Vechi, Urlați, dar și la Dulceanca, Măgura au fost descoperite gropi menajere cu inventar format din ceramică, oase, pietre, chirpic ars, cenușă, cărbune. La Măgura și Dulceanca, în gropile bordeelor au fost descoperite foarte multe fragmente ceramice neîntreginibile ce par să indice folosirea acestora ca gropi menajere (Mirea 2005: 40-41). O situație asemănătoare am remarcat în complexul cercetat la Târgșoru Vechi (așezarea sector D), unde am reușit să identificăm 21 de buze de la 18 vase, 21 de funduri de vase, în jur de 180 de fragmente din zona pântecelor vaselor.

➤ **Materiale arheologice**

- **Ceramica**

Constant descoperirile arheologice încadrate în cultura Starcevo-Criș au fost determinate de apariția ceramicii cu pleavă în pastă, suprafețele exterioare roșcate, miezul negricios. Tipologic vasele descoperite în Muntenia sunt specifice culturii Starcevo-Criș și constau în vase de formă globulară, cu gâtul scurt, în general dreapt sau ușor evazat, buzele rotunjite, teșite spre interior sau drepte, cupe

cu picior înalt sau scund, vase tronconice sau cu pereții arcuiți, cu fundul inelar sau cu postament, vase semisferice, vase bitronconice etc.

La Târgșoru Vechi (jud. Prahova) ceramica descoperită în sectorul A avea pleavă sau nisip în pastă, avea miezul de culoare neagră, suprafețele exterioare roșcate (pl. 1/2). Au fost identificate boluri semisferice, vase globulare, cu fund profilat, vase piriforme sau ușor bitronconice, castroane, cupa cu picior (Teodorescu 1961: 634; idem 1963: 254 și urm.). Decorul ceramicii era în special plastic prin adâncituri, creștături, alveolări, proeminențe simple sau duble, lustruit, barbotinat (Teodorescu 1963: 256).

Ceramica din sectorul D, de la Târgșoru Vechi este caracterizată de vase de formă globulară, cu gâtul scurt, în general drept sau ușor evazat, buzele rotunjite, teșite spre interior sau drepte (pl. 2). Din pastă fină au fost identificate câteva castroane tronconice ușor arcuite. Majoritatea fragmentelor ceramice sunt din pastă cu pleavă tocată, dar și nisip grosier, uneori pietricele. Miezul este negricios, suprafețele exterioare sunt roșiatice. Câteva fragmente din pastă fină au culoarea cărămizie. Ceramica are suprafața exterioară neregulată, fără să se poată vorbi de barbotină propriu-zisă, vasele erau introduse într-o baie de lut ce sugerează uneori o barbotină stropită. Un fragment ceramic prezintă decor imprimat cu unghia (pl. 2/5, 7/1), altul prezintă un decor imprimat cu linii dispuse în rețea (pl.2/6, 7/2). Decorul în rețea are analogii cu ceramică de la Trestiana (Popușoi 1971: fig. 2/4; Popușoi 2005, fig. 68/5, 81/2. 4, 5), Dulceanca (Dolinescu-Ferche 1974: fig. 110/6), Măgura (Mîrea 2005: fig. 6/4). Câteva framente ceramice prezintă un fond de culoare roșie sângerie pictată. Au fost descoperite și fragmente decorate cu brăuri alveolate. Trei vase au decoruri alveolate pe buză (pl. 2/13-15, 7/7-9), decor întâlnit și în așezarea din sectorul A (Teodorescu 1963: fig. 3/11). O cupă are picior cilindric, plin în interior, cu baza ușor evazată. Datorită unei concavități de aproximativ 1cm „înălțime”, baza piciorului are aspect inelar. Provine de la o cupă de dimensiuni mari, ce are interiorul pictat cu roșu, pictura fiind lustruită (pl. 2/3, 7/6). Astfel de picioare sunt specifice nivelului Leț II (Zaharia 1964: 29), dar și la Trestiana (Popușoi 1980: 120, fig. 13/15), Valea Rea (Govora 1995: fig. 3/2), „Budureasca 4”. O altă cupă are un pedestal scund (pl. 2/4, 7/10).

La Lapoș (jud. Prahova) au fost descoperite într-un nivel arheologic remaniat aproximativ 100 de fragmente ceramice corodate, nedecorate, având culoarea neagră, cu pleavă în pastă, între care și două funduri de vase (Mogoșanu, Bitiri 1961: fig. 3/11-12; Păunescu 2000: 118).

La Bălteni (jud. Argeș) ceramica are culoarea cărămizie la exterior, peste care se aplică culoarea roșie uneori lustrită, neagră în interior. Vasele grosiere au pleavă în pastă. Este remarcată raritatea ceramicii pictate (Cioflan, Antipa: 1992, p. 11)³. În apropierea depozitului de la Deagurile au fost descoperite fragmente ceramice cu pleavă, pastă neagră sau cărămizie, uneori miezul este negru, acoperite cu slip roșiatic (Nania 1965).

³ Punctul trebuie privit cu rezervă, materialele din depozitul MJArgeș consatau în câteva fragmente ceramice atipice, între care unul are pleavă în pastă, angobă roșiatică și câteva așchii litice.

În cuptorul cercetat în localitatea Ceptura de Sus (jud. Prahova) au fost descoperite fragmente ceramice (pl. 1/4) provenind de la o strachină cu picior, o oală cu gât cilindric din pastă fină, ce păstrează urme de vopsea roșie și un fragment barbotinat decorat prin alveole (Lichiardopol 1984: 82-83). Tot în localitatea Ceptura au fost recuperate două fragmente ceramice, un un picior de cupă, ușor tronconică, gol în interior, cu pleavă în pastă, negru la interior, roșu-cărămiziu la exterior, al doilea provine de la un vas mare, are fund cu soclu plin, barbotinat, cu puțină pleavă (Teodorescu 1963: 267, fig. 8). Piciorul de cupă are analogii cu cele descoperit la Grozăvești, dar și la Croitori, jud. Dâmbovița (pl. 5/3-4; 6/1-2).

La Fătânele (jud. Prahova) ceramica are pleavă în pastă, interiorul este negru, iar straturile superficiale cărămizii. Pe unul din fragmente se pot observa adâncituri făcute cu unghia. O parte din fragmente au pasta fină, cu pleavă mărunță, uneori cu un mic procent de nisip fin. Miezul este negru iar suprafețele gălbui-roșcate, ca la specia roșie de la Târgșoru Vechi, cu care sunt probabil contemporane (Teodorescu 1963: 267).

La Vadu Săpat „*Budureasca 1*” (jud. Prahova) ceramica prezintă în general forme globulare sau ușor piriforme, iar pasta conține pleavă, miezul este negru și suprafețele exterioare (uneori cu barbotină fină) sunt cărămizii sau gălbui-roșcate (pl. 4/5-7). Două buze sunt decorate cu alveole, pe mai multe fragmente ceramice apare culoarea roșie, lustruită (Teodorescu 1963: 267)⁴. La „*Budureasca 4*” a fost descoperit un fragment provenind de la un picior de cupă, ușor evazat, plin în interior, cu bază scobită (pl. 4/8, 6/3). Prezintă urmele unei angobe sângerii. De asemenea au fost descoperite mai multe fragmente cu brâu alveolat. Tot în localitatea Vadu Săpat a fost ceramică cu pleavă în pastă și angobă roșiatică.

În așezarea descoperită în localitatea Urlați (jud. Prahova) ceramica are pleavă în pastă, suprafețele exterioară, cât și ce interioară sunt roșiatică, miezul are culoarea neagră (pl. 3, 6/7-12). Ceramica grosieră este decorată cu brâu alveolat, proeminente, unele fragmente prezentând urme de barbotină. Câteva funduri de vase descoperite sunt profilate inelar sau au postamente înalte de 1-2.5cm (Andreescu et alii 2005: 396). Au fost descoperite și fragmente ceramice ce prezintă o angobă roșiatică pe toată suprafața. O buză de vas este crenelată (pl. 6/10). Ceramica descoperită la Păulești (jud. Prahova) are culoarea negricioasă sau cenușiu-maronie, cu foarte multă pleavă în pastă.

Cele câteva fragmente ceramice descoperite la Tohani (jud. Prahova) au pleavă în pastă, miezul negricios, suprafețele exterioare gălbui, cărămizii, negricioase, câteva fragmente sunt cenușii, un fragment are angobă roșiatică, iar altul grosier are decor alveolat. Un fragment ceramic provine de la un vas globular. Referitor la ceramica din așezările Starcevo-Criș din zona județului Prahova se poate remarca că are în majoritatea ei aspect rulat. Cu excepția unor fragmente cu angobă roșiatică, foarte rar lustruită, pictura lipsește.

Ceramica de la Brăteștii de Sus (jud. Dâmbovița) este atât de uz comun având în pastă pleavă, nisip și pietricele, dar și fină cu nisip și pietricele utilizate

⁴ În acest sit ceramică cu pictură roșie am descoperit și în periegeze în anul 2006;

ca degresanți (pl. 5/17-18). Suprafața exterioară prezintă un slip roșcat (Tudor, Chicideanu 1977: 121). Ca forme au fost identificate cupa cu fund inelar sau cu pedestal, vasul pântecos ce are atașate torți tubulate și proeminente. Decorul constă în barbotină, creste grupate, proeminente, impresiuni alveolare (Tudor, Chicideanu 1977: 122).

Ceramica descoperită la Croitori și Grozăvești, jud. Dâmbovița, este cu plevă în pastă, dar și nisip, pietricele, are culoarea cărămiziu gălbui, unele având o angobă roșcată (pl. 5/1-13). Două fragmente de buze de la Croitori au culoarea cenușie, păstrează urme de culoare roșie. Au fost descoperite picioare de cupe, goale în interior, atât la Grozăvești, cât și la Croitori (pl. 5/3-4, 6/1-2). La Grozăvești a fost descoperită ceramică decorată cu barbotină sau cu brâu alveolat în relief. Tot în această așezare a fost descoperit și un castron cu umăr profilat accentuat.

La Dulceanca (jud. Teleorman) ceramica are culoarea roșatică, miezul negru. Ca degresant este folosită pleava, dar și nisipul fin (Comșa 1994: 23). Au fost descoperite fragmente ceramice ce aveau aplicat un slip de culoare roșie sau pictură cu negru sau alb (Comșa 1994: 27-34). De asemenea au fost descoperite vase decorate cu brâu alveolat, proeminente, adâncituri cu unghia, incizii (Comșa 1994: 33).

Informații consistente asupra ceramicii picate avem pentru descoperirile de al Măgura (jud. Teleorman). A fost descoperită atât ceramică bicromă, cât și policromă. Vasele sunt pictate pe întreaga suprafață cu o angobă ce are culori cu nuanțe de la portocaliu și cărămiziu, roșu, roșcat, roșu-sângeriu sau brun-sângeriu. Bicromia este realizată în special cu nuanțe de brun sau negru, motivele fiind lineare, geometrice, unghiulare, ghirlande (Mirea 2005: 47). Tricromia este realizată cu nuanțe de negru sau brun și alb-crem sau alb-ivoriu, cu motive în benzi, în rețea sau în "x" (Mirea 2005: 48). La Măgura a fost descoperită și ceramică decorată cu caneluri fine dispuse în zig-zag, dar și barbotinată asociată în interiorul vasului cu lustruirea (Mirea 2005: 47).

La Sărăcești (jud. Olt) au fost descoperite fragmente ceramice Starcevo-Criș, cu multă pleavă, cu fundul masiv, ornamentate cu ciupituri motivul „fagure”, buze ondulate, brâuri alveolate, vopsea roșie, torți perforate, reliefuri crestate (Berciu 1961: 32-33; Butoi 1999: 25-26).

• *Unelte cioplite*

La Bălteni au fost descoperite unelte, nuclee, așchii cu aspect microlitic (Cioflan, Antipa, 1992: 11-12). La Târgșoru Vechi au fost descoperite alături de unelte cioplite din silex, unelte din cuarțit (Teodorescu 1961: 634; idem 1963: 258, 262). Materia primă litică a lotului analizat de A. Păunescu este din silex, obsidiană, cuarțit, cuprinde un număr mic de piese (Păunescu 1970: 153). Silexul are culoarea gălbui lăptos, cenușiu, cafeniu, gălbui-vinețiu. Ca piese remarcăm lamele, răzuitoarele, dar și foarte multe așchii (Teodorescu 1961: 634; idem 1963: 256). În așezarea de la Urlați au fost descoperite câteva lame și răzuitoare de dimensiuni reduse, din silex de culoare crem-maronie. În așezarea de la Păulești a fost descoperit un gratoir pe lamă din silex crem gălbui (pl. 7/12). La Croitori au

fost descoperite unelte din obsidiană și un nucleu din același material. În așezările de la Dulceanca și Măgura au fost descoperite foarte multe unelte de silex de tip „balcanic”, în general în formă de lamă și segmente de lamă (Comșa 1994: 17; Mirea 2005: 41-43). Lipsesc piesele geometrice trapeziforme și general microlitele (Mirea 2005: 43).

În localitatea Deagurile a fost descoperit un depozit compus din 25 de piese dintre care 23 din silex, trei din acestea având între 12,6 și 16,5cm lungime (Nania 1965: 317). Acest depozit de unelte are analogii cu cel descoperit în localitatea Băbița compus din 14 lame cuțite și 3 segmente de lamă (Mirea 2005: 43). Astfel de depozite din piese de silex, dar din epoca eneolitică au fost descoperite la Aldeni, Leșile (Nania 1965; Nicu, Pandrea 1997: 177).

- ***Unelte din piatră șefuită***

La Târgșoru Vechi, Budureasca, Lapoș, Păulești au fost descoperite herminete (Teodorescu 1961: 634; idem 1963: 266; Mogoșanu, Biriri 1961: 3/7-9). Tot la Lapoș a fost descoperit un topor calapod (Mogoșanu, Bitiri 1961: fig. 1/10). În așezarea de la Brăteștii de Sus au fost descoperite două topoare fragmentare de tip „vălătuc” (Tudor, Chicideanu 1977: 122, 124). În depozitul de la Deagurile au fost descoperite și două toporașe-dălțiță (Nania 1965: 317-319). La Dulceanca au fost descoperite șapte toporașe plate trapeziforme (Comșa 1994: 23). În așezarea de la Măgura au fost descoperite un topor „vălătuc”, un frecător, un ascuțitor și mai multe râșnițe (Mirea 2005: 43). În valea Budureasca au fost descoperite topoare calapod (pl. 7/16).

- ***Unelte din os și corn (MDA)***

Singurele descoperiri cunoscute sunt cele de la Măgura, de unde provin un număr de 61 de piese, 39 finite, 22 în curs de prelucrare. Inventarul este alcătuit din spatule-linguri, împungătoare, dălțițe-netezitoare. Erau preferate metapodiile și coastele de la bovidee, de la animale domestice (60%) și sălbatice (10%) (Mirea 2005: 43-44). Tot din MDA la Măgura au fost descoperite două piese de podoabă, respectiv un pandantiv dintr-un canin de porc mistreț și un inel-verigă dintr-un os de mamifer de talie mare, o valvă de cardium și trei castropode marine, toate perforate (Mirea 2005: 46).

- ***Alte piese***

La Târgșoru Vechi au fost descoperite două figurine antropomorfe (Teodorescu 1963: 260, fig. 7/1,2). Una din aceste piese este încadrată idolilor antropomorfi, de tipul conic-cilindric sub formă de phallus. Are analogii cu o piesă descoperită la Ocna Sibiului, aceste reprezentări fiind asociate cultului fertilității/fecundității (Maxim 1999: 50-51). Plastică antropomorfă, dar și zoomorfă a fost descoperită și la Măgura (Mirea 2005: 41). O altă piesă deosebită descoperită tot la Târgșoru Vechi, sector D, este un posibil „altăraș”, ce are forma (în secțiune) a literei L, din pastă fină, culoarea crem, gălbuie (pl. 7/4). Măsuțe de cult cu trei sau patru picioare au fost descoperite la Dulceanca (Comșa 1994: 28-29).

➤ **Cronologie**

Din punct de vedere cronologic așezarea din sectorul A de la Târgșoru Vechi a fost încadrată fazei a III a, materialele având analogii cu descoperiri din nivelul II de la Verbița (Teodorescu 1963: 264). Așezarea de la Fâtânele (jud. Prahova) a fost încadrată pe baza analogiilor ceramicii pe același palier cronologic cu așezarea de la Târgșoru Vechi (Teodorescu 1963: 267). Așezarea de la Vadu Săpat „*Budureasca I*” a fost încadrată unei faze posibil mai timpurii sau cel mult din aceeași cu cea de la Târgșoru Vechi (Teodorescu 1963: 267). Descoperirile de la Ceptura de Jos au fost încadrate unei faze mai târzii a culturii (Teodorescu 1963: 267). Așezarea de la Ceptura a fost încadrată la sfârșitul fazei IIB-început faza IIIA (Lichiardopol 1984: 83). Așezarea de la Brăteștii de Sus a fost încadrată fazei Starcevo III (Tudor, Chicideanu 1977: 133).

Așezare din sectorul D de la Târgșorul Vechi ar putea fi plasată posterior celei din sectorul A. Încadrarea acestei așezări într-un interval IIIB-IVA a culturii Starcevo-Criș este, prin prisma stadiului cercetării și a lipsei unor materiale tipice, o evaluare grosieră. Cupa cu picior înalt, plin, își găsește analogii în așezarea de la Leț, sunt specifice nivelului Leț II (Zaharia 1962: fig. 8/6; idem 1964: 29). Un picior de cupă plin dar de înălțime medie a fost descoperit în așezarea de la Budureasa 4. Factura pastei diferă de cea din așezarea din sectorul A, prin prezența pietricelelor și a nisipului în cantități importante (Lazarovici 1984: 69). De asemenea apare barbotina stropită. O altă caracteristică este prezența vaselor cu gâtul scurt sau fără gât, a străchinilor tronconice sau cu pereții ușor curbați (Lazarovici 1984: 69). Un fragment de vas cu un soclu asemănător celui descoperit la Târgșoru Vechi a fost descoperit la Ceptura și a fost încadrat fazei târzii a culturii Starcevo-Criș (Teodorescu 1963: 267). Mai multe fragmente ceramice sunt decorate cu brâu alveolat sau cu alveole pe buză (pl. 7/13-15). Pseudobarbotina apare și pe un fragment ceramic descoperit la Urlați (pl. 6/8)

➤ **Concluzii preliminare**

Din datele avute la dispoziție încercăm să decelăm câteva caracteristici specifice culturii Starcevo-Criș din zona abordată în aceste rânduri, concluziile având un caracter strict preliminar, determinate de stadiul cercetării.

Așezările sunt plasate în apropierea unui curs de apă. Cu mici excepții, așezările erau situate pe terase în general nu foarte înalte sau chiar joase. Subliniem că în stadiul actual avem informații (cele mai multe incomplete), despre aproximativ 10 locuințe, 3 cuptoare și 3 vetre, majoritatea acestor complexe fiind cercetate parțial. Au fost cercetate atât locuințe de suprafață („colibe”) la Brăteștii de Jos, cât și adâncite la Dulceanca și Măgura, situație comună în cultura Starcevo-Criș (Maxim 1999: 56). Locuințele de la Târgșoru Vechi, dar și de la Măgura, au fost caracterizate ca o formă intermediară între bordee și colibe (Lazarovici 1984: 72).

În ce privește structura de combustie, la Târgșoru Vechi, semibordeiul I avea o vatră circulară albiată, pe lângă care au fost descoperite pietre arse (Teodorescu 1963: 253). La Ceptura de Sus a fost cercetat un cuptor în groapă

simplă (Lichiardopol 1984: 82-83). Cuptoarea au fost descoperite la Leț, Moldova Veche, Cârcea, Hotărani (Lazarovici 1984: 73; Lichiardopol 1984: 83), Trestiana (Popușoi 1980: 114). La Lapoș au fost recuperate fragmente ceramice din zona unor vetre (Cârciumaru et alii 2003-2004: 13). În așezarea de la Măgura un bordei avea o vatră construită pe un pat de cioburi și pietriș, iar un semibordei (C35) avea o vatră puternic deranjată (Mirea 2005: 40). Bordeiiul 3 de la Dulceanca avea o vatră circulară amenajată într-o groapă cu diametrul de 1m (Comșa 1994: 14). Tot la Dulceanca a fost descoperit un alt cuptor de formă circulară ce avea forma unui trunchi de con, ce avea cupola distrusă, cu diametrul de 0.80m (Comșa 1994: 16-17).

Principalul reper - „fossilă directoare”- după care au fost identificate așezările Starcevo-Criș în Muntenia a fost ceramica cu pleavă în pastă, suprafețele exterioare roșiatică, miezul negricios. Izolat a fost descoperită ceramica ce are aplicată culoarea roșie, uneori lustruită - „specia roșie-red ware” (Târgșoru Vechi, Tohani, Bălteni, Budureasca, Fântânele, Ceptura de Sus, Sărăcești, Urlați, Vadu Săpat). Ca forme au fost identificate, cupele cu picior, plin sau gol în interior, vasele sferoidale (globulare) cu gât scurt sau mediu, castroane tronconice cu pereții ușor curbați. Ceramica pictată apare constant la Măgura, mai puțin la Dulceanca, puncte aflate în sud-vestul Munteniei.

În nordul și centrul Munteniei ceramica descoperită are un aspect grosier, foarte rar apar urme de pictură roșie. Aceasta este în general aplicată ca fond al vasului. Nu au fost descoperite fragmente ceramice cu decoruri specifice Starcevo-Criș realizate prin pictură. Apar și fragmente ceramice cu pseudobarbotină și chiar barbotină Aspectul „rudimentar” al ceramicii Criș a fost explicat printr-un proces de „barbarizare” pe care îl capătă civilizația Starcevo-Criș pe măsură ce se depărtează de nucleul ei central datorită adoptării modului de viață sedentar de comunitățile locale epipaleolitice (Ursulescu 2001: 131). Acesta ar corespunde mai ales ultimei faze, orizont considerat „de trecere (decădere), de schimbare a ordinii, impunându-se noi principii de viață care au produs transformări substanțiale, sesizabile în ceramică” (Maxim 1999: 30-31).

E. Comșa leagă descoperirile din centrul Munteniei de „roirea” unor grupuri venite din Oltenia, de-a lungul zonei de dealuri, cel puțin până la Târgșoru Vechi, iar pentru nord-estul Munteniei, de grupuri pătrunse într-o fază târzie dinspre Moldova (Comșa 1987: 29; idem 1993: 152; idem 1994: 39). Gh. Lazarovici precizează că pătrunderea comunităților Starcevo-Criș spre Moldova se face inclusiv din Câmpia Română și nu invers, la un nivel cronologic Starcevo-Criș IIIA (Lazarovici 1984: 64). Indirect aceasta presupune deja existența unor comunități Starcevo-Criș în Muntenia anterior acestei etape. S. Marinescu-Bâlcu respinge ideea pătrunderii „pe un drum ocolit” a triburilor Criș din Moldova spre Muntenia, considerând că descoperirile de la Târgșoru Vechi „constituie dovezi ale unui curent care a mers de la vest și sud către est și nord” (Marinescu-Bâlcu 1975: 504).

Descoperirile de la Târgșoru Vechi (Teodorescu 1963: 264), Fântânele (Teodorescu 1963: 267), Budureasca (Teodorescu 1963: 267), Brăteștii de Sus

(Tudor, Chicideanu 1977: 133), Ceptura de Sus (Lichiardopol 1984: 83), Dulceanca (Comșa 1994: 39) au fost plasate într-un interval cronologic Starcevo-Criș II final – Starcevo-Criș IIIA. Așezarea din sectorul D de la Târgșoru Vechi, dar și descoperirile izolate de la Ceptura (Teodorescu 1963: 267), Sărăcești (Berciu 1961: 33), Urlați, Lapoș (vetre aflate probabil în complexe de suprafață) și Grozăvești ar putea fi posterioare celor de mai sus. Datele de care dispunem sunt inconsistente, de aceea aceste încadrări trebuiesc tratate cu rezervă.

Privind harta vom remarca două importante concentrări cu descoperiri atribuite culturii Starcevo-Criș în Muntenia, pe vale Oltului, respectiv în apropierea zonei de curbură a Carpaților (pl. 1/4). Alte câteva așezări sunt descoperite în interfluviul Vedea-Dâmbovița. Pentru așezările de pe valea Oltului, dar și pentru cele din zona Teleorman-Neajlov situația nu pare deloc întâmplătoare. Putem presupune o pătrundere în Muntenia de la Sud spre Nord (posibil și dinspre zona Olteniei) pe văile acestor râuri. Această imagine nu trebuie absolutizată, fiind determinată mai curând de stadiul actual al cercetării.

Absența unor cercetări sistematice face dificilă încadrarea majorității descoperirilor din apropierea curburii Carpaților pentru a confirma/infirma diversele propuneri cronologice, implicit asupra căilor de pătrundere ale comunităților Starcevo-Criș admise/respinse de către cercetării ce s-au aplecat asupra subiectului.

În stadiul actual al cercetării putem constata o pătrundere relativ târzie dinspre Sud a comunităților Starcevo-Criș în nordul Munteniei, majoritatea așezărilor (încadrabile) fiind datate în faza a III a. Aceste așezări probabil sunt posterioare celei de la Măgura, unde a fost precizată o pătrundere de la sud de Dunăre la un nivel cronologic al fazei IIB a culturii Starcevo-Criș (Mirea 2005: 48-49). De altfel descoperirile recente ale unor materiale Precriș la Măgura impun reevaluări în ce privește evoluția neoliticului timpuriu la sud de Carpați, implicit de pe teritoriul României⁵.

Absența unor cercetări sistematice constante, determină stadiul actual al cunoașterii a culturii Starcevo-Criș în Muntenia și implicit a procesului de neolitizare a acestui spațiu.

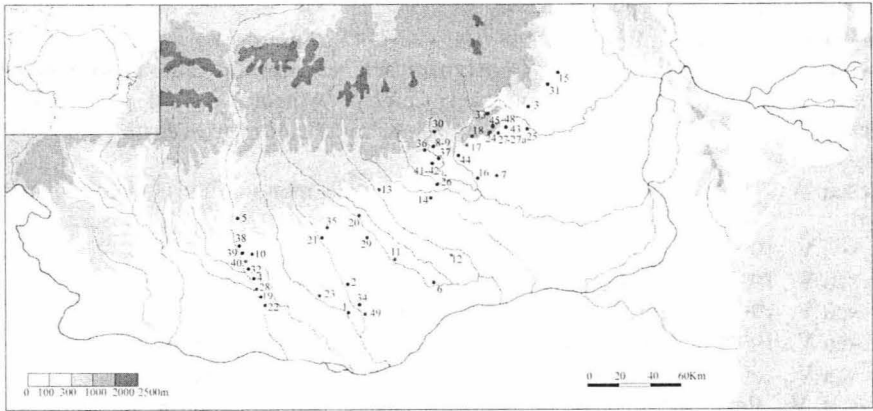
⁵ informații primite prin amabilitatea domnilor R. Andreescu și P. Mirea cărora le mulțumim;

EXPLICAȚIA NOTELOR

- Andreescu R., Bailey D.**, 2002, *Măgura, Lăceni, Vitănești. Raport preliminar*, Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2001, p. 196;
- Andreescu R., Bailey D.**, 2002, *Măgura, jud. Teleorman*, Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2002, p. 189-190;
- Andreescu R., Bailey D.**, 2002, *Măgura. Raport preliminar*, Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2003, p. 184-189;
- Andreescu R., Mirea P., Apope Șt.**, 2001, *Dinamica locuirii neo-eneolitice pe valea Teleormanului*, Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, XVI-XVIII, p. 29-34;
- Andreescu R., Frînculeasa A., Peneș M., Paveleț E.**, 2005, *Urlați, jud. Prahova*, Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2005, p. 381-383;
- Andreescu R., Frînculeasa A., Garvăn D., Nica T.**, 2006, *Urlați, jud. Prahova*, Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2004, p. 395-397;
- Bem C.**, 2004, *Bucșani, jud. Giurgiu*, Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2003, p. 61;
- Bem C. et alli**, 2006, *Bucșani, jud. Giurgiu*, Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2005, p.95-97;
- Berciu D.**, 1961, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București;
- Butoi M.**, 1999, *Descoperiri arheologice din județul Olt*, Slatina;
- Cârciumaru M., Beldiman C.**, 1994, *Lapoș*, p. 380, în **Barnea Al.**, 1994, *Cronica cercetărilor efectuate de Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București în 1993*, SCIVA, 45, 4, p. 375-386;
- Cârciumaru M., Beldiman C., Dobrescu R., Cosma A.**, 1994, *Lapoș jud. Prahova*, Cronica cercetărilor arheologice, campania 1993. A XXVIII a sesiune națională de rapoarte arheologice, Satu-Mare, 12-15 mai 1994, p. 35-36;
- Cârciumaru M., Cârștina O., Anghelinu M., Marin M., Niță L., Pleșa M.**, 2003-2004, *Șantierul arheologic Lapoș-Poiana Roman*, în Ialomița, Studii și Cercetări de Arheologie, Istorie, Etnografie și Muzeografie, IV, p. 9-32;
- Cioflan T., Antipa V.**, 1992, *Cercetările de suprafață de la Bălteni, comuna Tigveni, județul Argeș*, Studii și Comunicări, Curtea de Argeș, 4, p. 11-13;
- Comșa E.**, 1958, *Despre cercetările neolitice din Bulgaria*, SCIV, 8, 2, p. 474-477;
- Comșa E.**, 1959, *La civilisation Criș sur la teritoire de la R. P. Roumaine*, Acta Archaeologica Charpathica, t. I, fasc. 2, p. 173-184;
- Comșa E.**, 1981, *Date privind așezările neolitice din județul Dâmbovița*, Revista Muzeelor și Monumentelor, 1, p. 20-26;
- Comșa E.**, 1987, *Neoliticul pe teritoriul României-considerații*, București;
- Comșa Eugen**, 1987a, *O așezare Precucuteni din Nord-Estul Munteniei*, SCIVA, 38, 2, p. 101-114;
- Comșa E.**, 1993, *La Romanie meridionale*, Atlas du Neolitique europeen. L'Europe orientale, E.R.A.U.L., p. 151-189;
- Comșa E.**, 1994, *Așezarea Starcevo-Criș de la Dulceanca*, Analele Banatului, S.N., p. 13-40;
- Comșa E.**, 1995, *Figurine antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, București;
- Comșa E.**, 1995, *Une agglomeration de type Starcevo dans l'ouest de la Muntenie*, Acta Musei Napocensis, 32, 1, p. 47-52;

- Comșa E., Georgescu V.**, 1981, *Cetățuia geto-dacă de pe Dealul Movila de la Gura Vitioarei*, în SCIVA., 32, 2, p. 271-282;
- Diaconu Gh.**, 1973, *Despre descoperirile arheologice de la Gherăseni-Buzău*. Studii și cercetări de istorie buzoiană, p. 5-13;
- Diaconu Gh.**, 1977, *Așezarea și necropola de la Gherăseni-Buzău (Noi dovezi despre continuitatea populației autohtone de la Dunărea de Jos)*, SCIVA, 28, 3, p. 431-457;
- Diaconu Gh.**, 1983, *Buzăul din cele mai vechi timpuri până în anul 1000*. Spiritualitate și tradiție la Întorsura Buzăului, volumul I, p. 30-42 (coord. A. Plămădeală), Buzău;
- Dolinescu-Ferche S.**, 1974, *Așezări din secolele III și VI e.n în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, București;
- Frînculeasa A.**, 2004, *Plastica antropomorfă și zoomorfă din epoca neo-eneolitică din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova*, Cumidava, XXVI, p. 26-46;
- Gătă Gh.**, 1994, *Caracterizarea tehnologică a ceramicii Starcevo-Criș de la Dulceanca*. Analele Banatului, S. N., p. 42-44;
- Govora P. Gh.**, 1995, *O preistorie a Nord-Estului Olteniei, Râmnicu Vâlcea*;
- Herseni T.**, 1970, *Industrializare și urbanizare – Cercetări de psihosociologie concretă la Boldești*, București;
- Ilie A.**, 2005, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Dâmbovița. Situri preistorice pe Valea Neajlovului*, Valachica, 18, p. 72-76;
- Iurea I.**, 2005, *Comuna Văcărești în lumina descoperirilor arheologice de factură preistorică*, Valachica, 18, p. 85-87;
- Lazarovici Gh.**, 1984, *Neoliticul timpuriu în România*, Acta Musei Porolisensis, VIII, p. 48-104;
- Lichiardopol D.**, 1984, *Un cuptor aparținând culturii Criș descoperit la Ceptura*, SCIVA, 35, 1, p. 80-84;
- Maxim Z.**, 1999, *Neo-eneoliticul din Transilvania*, Cluj-Napoca;
- Marinescu-Bâlcu S.**, 1975, *Asupra unor probleme ale culturii Criș*, SCIVA, 26, 4, p. 487-506;
- Mirea P.**, 2005, *Considerații asupra lociurii Starcevo-Criș din sud-vestul Munteniei*, Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, XXII, p. 37-52;
- Mogoșanu Fl., Bitiri M.**, 1961, *Asupra prezenței Campignianului în România*, SCIV, 12, 2, p. 215-226;
- Mogoșanu Fl.**, 1962, *Șantierul de la Lapoș*, Materiale și Cercetări Arheologice, VIII, p. 145-151;
- Nicu M., Pandrea S.**, 1997, *„Depozitul” de topoare din piatră eneolitice de la Ghidigeni*, jud. Galați, Istros, VIII, p. 173-190;
- Nania I.**, 1965, *Două depozite de unelte neolitice în raionul Costești (regiunea Pitești)*, SCIV, XVI, 2, p. 315-319;
- Nania I.**, 2004, *Mozăceni o veche așezare din fosta țară Vlașca*, Pitești;
- Popușoi E.**, 1971, *Câteva date privind săpăturile arheologice din așezarea neolitică de tip Criș de la Stroe-Boelescu-Bârlad*, Sesiunea de Comunicări Științifice a Muzeelor de Istorie, decembrie 1964, vol. I, p. 30-41;
- Popușoi E.**, 1980, *Săpăturile arheologice de la Trestiana, com. Grivița, jud. Vaslui*, Cercetări Istorice, S.N., XI, p. 103-134;
- Popușoi E.**, 2005, *Trestiana Monografie arheologică*, Bârlad;
- Păunescu Al.**, 2000, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București;

- Peneș M.**, 1998, *Lista de monumente și situri arheologice*, Lista monumentelor din județul Prahova, p. 2-10, Ploiești;
- Răduță-Petrescu M.**, 2001, *Ciorani de la origini la 1945*, Ploiești;
- Teodorescu V.**, 1961, în **Popescu D., Constantinescu N., Diaconu Gh., Teodorescu V.**, 1961, *Șantierul arheologic Târgșor*, Materiale și Cercetări Arheologice, VII, p. 631-644;
- Teodorescu V.**, 1963, *Cultura Criș în centrul Munteniei (Pe baza săpăturilor arheologice de la Tîrgșorul Vechi)*, SCIV, XIV, 2, p. 252-274;
- Teodorescu V.**, 1981, *La izvoarele istoriei*, Prahova monografie (Județele patriei), București;
- Teodorescu V.**, 1994, *Boldești*, EAIVR (coord. C. Preda), I, p. 193;
- Teodorescu V.**, 1994, *Ceptura*, EAIVR (coord. C. Preda), I, p. 281;
- Teodorescu V.**, 1996, *Fîntînele*, în EAIVR (coord. C. Preda), II, p. 128;
- Teodorescu V.**, 1996, *Ghinoaița*, în EAIVR (coord. C. Preda), II, p. 189;
- Teodorescu V.**, 2000, *Ploiești*, în EAIVR (coord. C. Preda), III, p. 328;
- Teodorescu V., Peneș M.**, 1984, *Matricea de incidență a siturilor de la Budureasca (Budureasca I-Budureasca 31) jud. Prahova, oglindă a continuității mult milenare de viață, a unității culturale și a densității paleodemografice în zonă*, Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova, I, p. 11-50;
- Teodorescu V., Lichiardopol D., Peneș M.**, 1993, *Necropola daco-romană de la Boldești-Grădiștea, jud. Prahova*, Materiale și Cercetări Arheologice, A XVII a sesiune națională anuală de rapoarte, Ploiești 1983, II, p. 419-434;
- Tudor E., Chicideanu I.**, 1977, *Săpăturile arheologice de la Brăteștii de Sus județul Dâmbovița*, Valachica, 9, p. 119-151;
- Ursulescu N.**, 2001, *Neoliticul timpuriu*, Istoria Românilor, vol. I, p. 124-134, București;
- Zaharia E.**, 1962, *Considerations sur la civilisation de Criș a la lumiere des sondages de Leț*, Dacia, N. S., VI, p. 5-51;
- Zaharia E.**, 1964, *Considerații despre cultura Criș, pe baza sondajelor de la Leț*, SCIV, 15, I, p. 19-44;

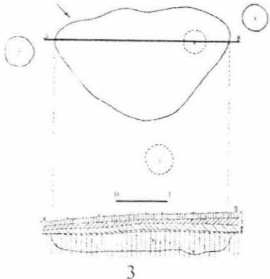


Descoperiri cultura Starcevo - Criș în Muntenia

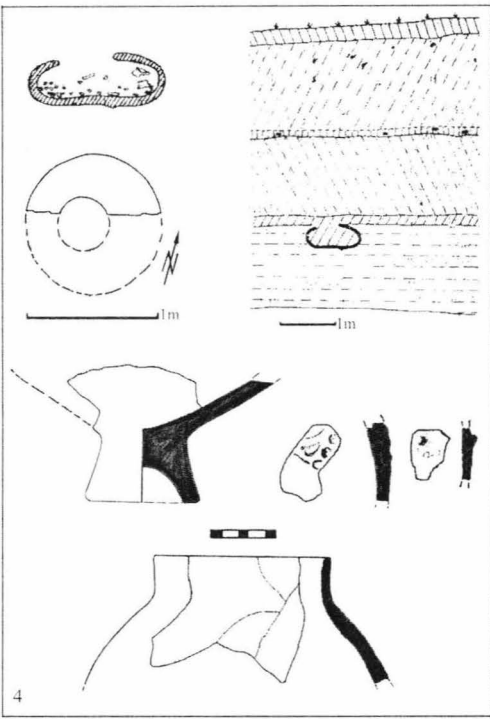
1. ALEXANDRIA; 2. RĂBĂŢA; 3. BĂLEŞTE; 4. BĂLĂNEŞTE; 5. BĂLEŞI; 6. BĂNEŞTI; 7. BOLDEŞTI-GRĂDIŞTEA; 8-9. BOLDEŞTI-SCĂILE; 10. BREBENI; 11. RUCŞANI; 12. BECLUSENTE; 13. BUMBEŢI; 14. BUTIMĂNU; 15. CÂNDĂŞTI; 16. CIOBANŞI DE JOS; 17. CEPTURA DE JOS; 18. CEPTURA DE SUS; 19. CÔMANI; 20. CROITORI; 21. DEAGURILE; 22. DRĂGĂNEŞTI-OLTE; 23. DULCIANCA; 24. I ANI ANELLE; 25. GHIRĂŞENI; 26. GHERGHITA; 27-27a. GHINOARCA; 28. GODINACE; 29. GROZĂVEŞTI; 30. GURA VILHOAREI; 31. ILOMESTI; 32. IPOSTEŞTI; 33. LAPOŞ; 34. MĂGIARA; 35. MOZĂCENI; 36. PĂULEŞTI; 37. PLOIEŞTI; 38. SĂRĂCĂLEŞTI; 39. SLĂTINA; 40. STUJARI; 41-42. TÂRĜSORU-VECHI; 43. TOHĂNEI; 44. URLĂTE; 45-48. VADU SAPAT; 49. VITĂNEŞTI.



2



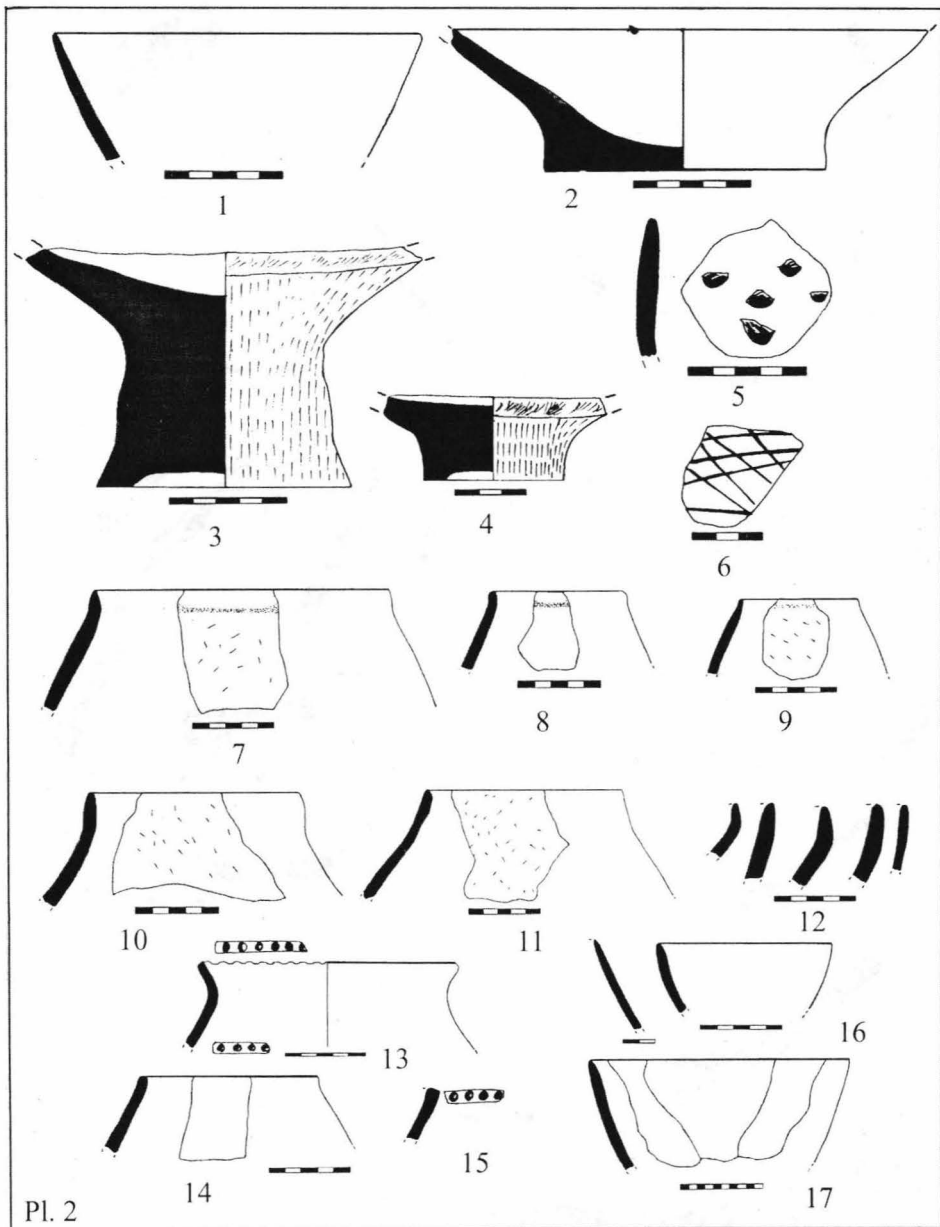
3



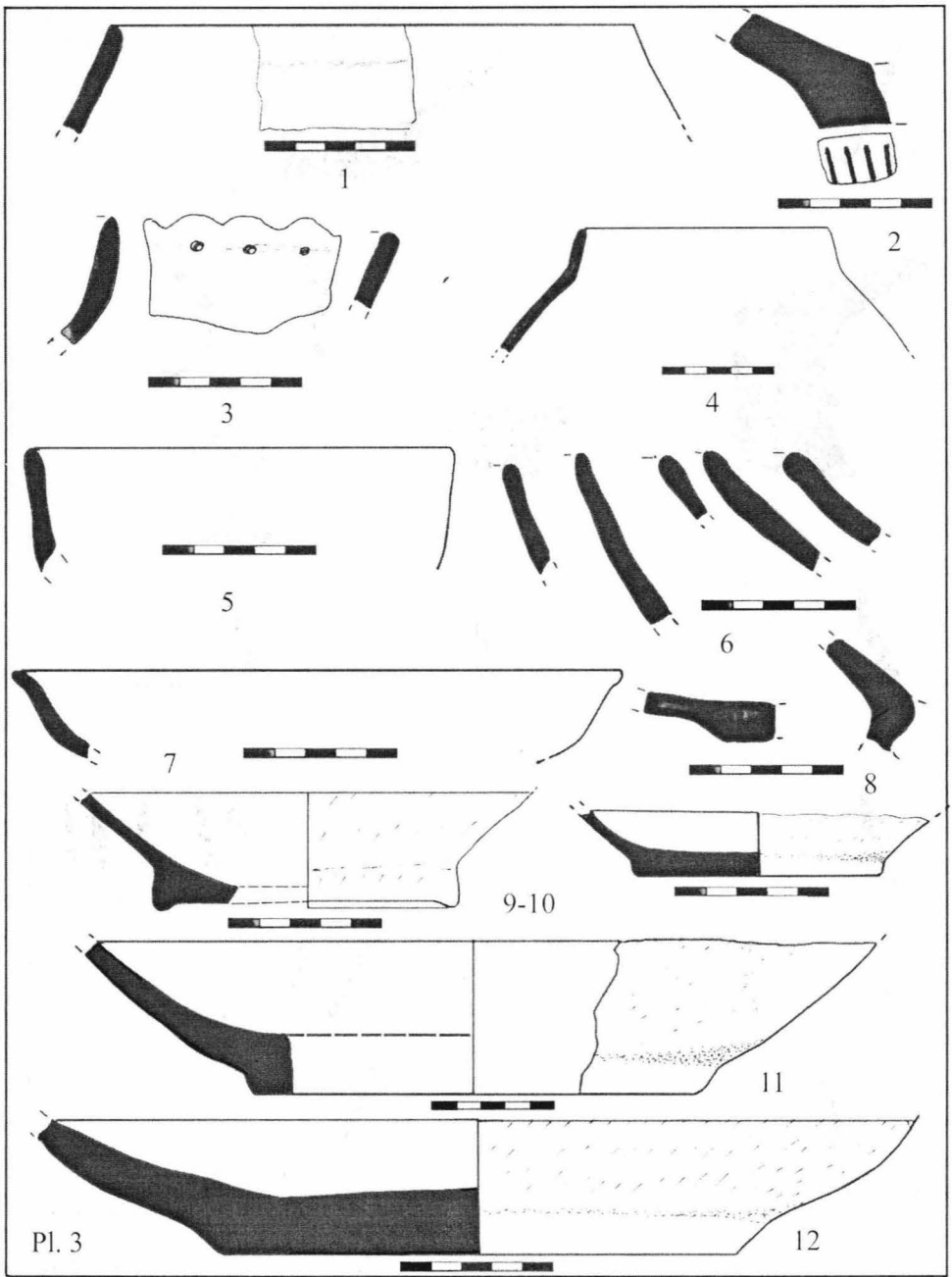
4

Pl. I

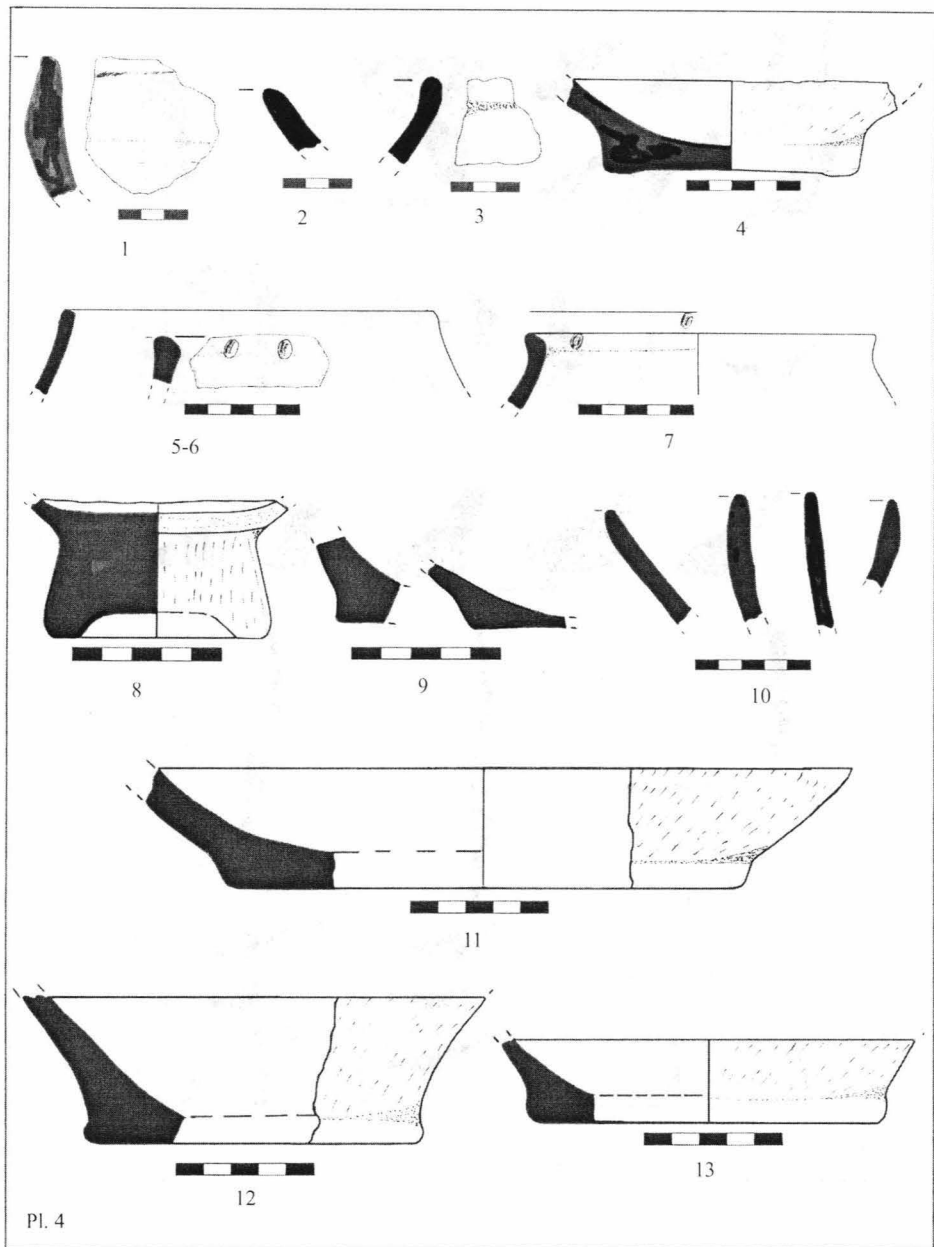
Pl. 1 - 1. Harta descoperirilor Starcevo-Criș în Muntenia; 2. ceramică de la Târgșoru Vechi (după Teodorescu 1963); 3. bordeiul 1 de la Târgșoru Vechi (după Teodorescu 1963); descoperiri Starcevo-Criș la Ceptura de Sus (după Lichiardopol 1984);



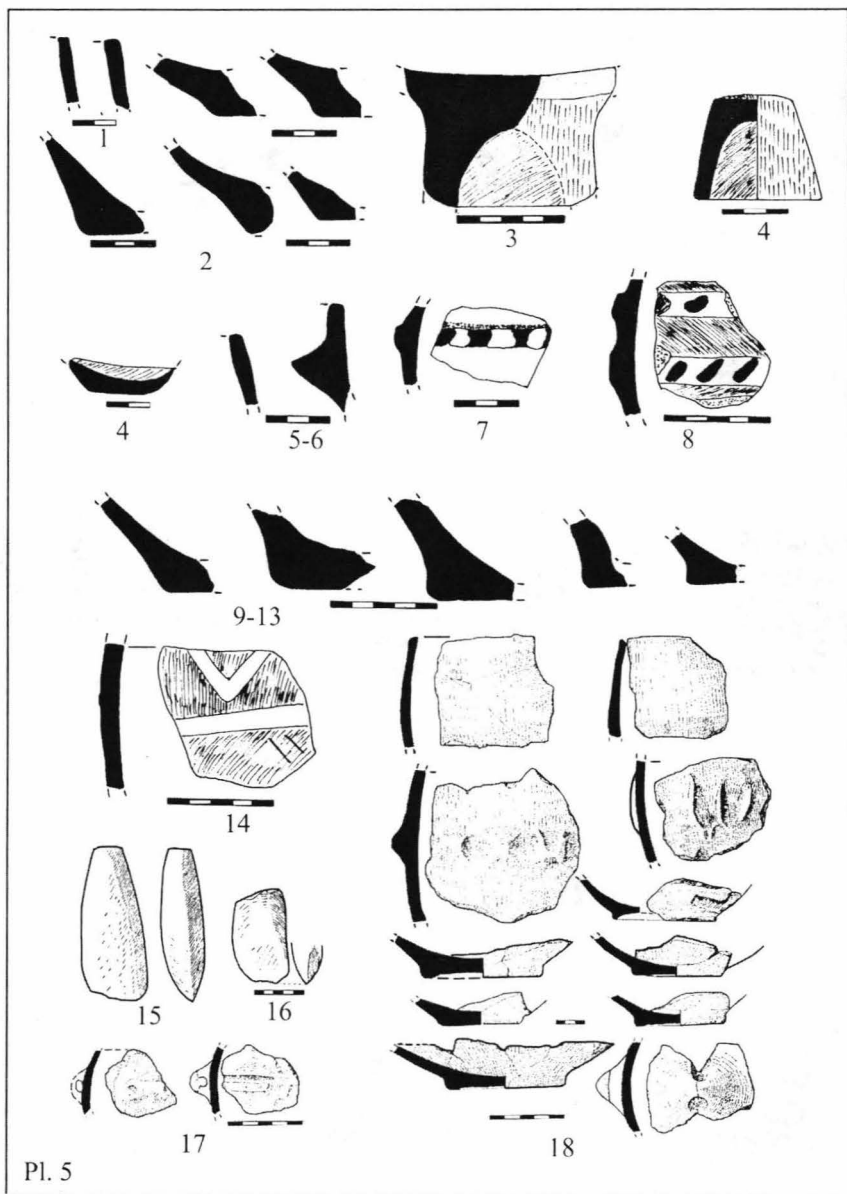
Pl. 2. – 1-17. Ceramică, Târgșoru Vechi (jud. Prahova), așezare din sectorul D;



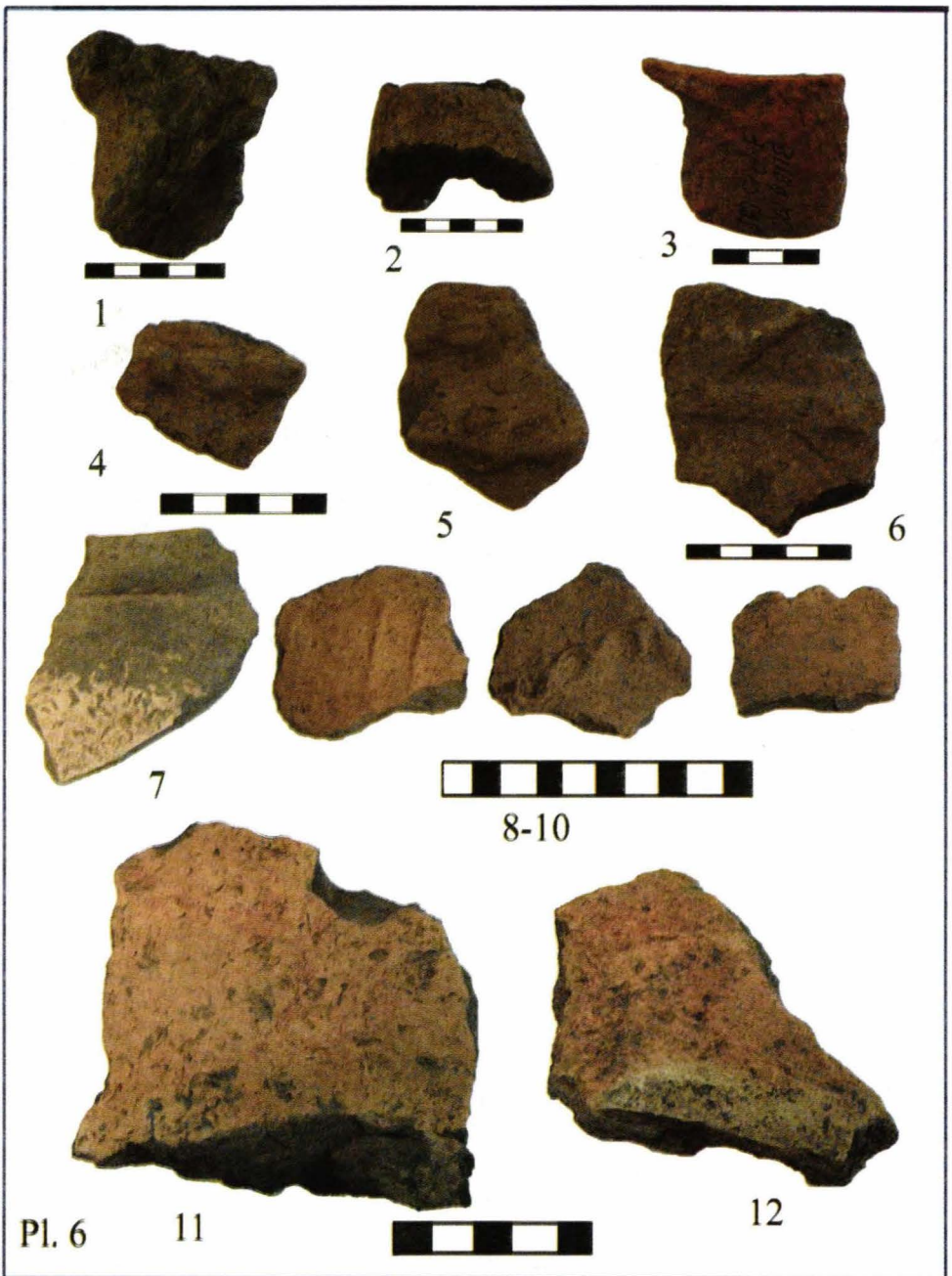
Pl. 3. – 1-12. Ceramică, Urlăți (jud. Prahova)



Pl. 4. - 1-3. Ceramică, Tohani (jud. Prahova), 4. ceramică, Păulești (jud. Prahova);
 5-7. ceramică Budureasca 1 (jud. Prahova); 8. ceramică Budureasca 4
 (jud. Prahova); 9-10. ceramică Ghinoaica (jud. Prahova); 11-13. ceramică
 Budureasca 1 ceramică Budureasca 1 (jud. Prahova);



Pl. 5. – 1-3. Ceramică, Croitori (jud. Dâmbovița); 4-14. ceramică Grozăvești (jud. Dâmbovița); 15-16. topoare din piatră șlefuită, Brăteștii de Sus, jud. Dâmbovița (după Tudor, Chicideanu 1977); 17-19. ceramică, Brăteștii de Sus, jud. Dâmbovița (după Tudor, Chicideanu 1977);



Pl. 6. - 1. Ceramică Croitori (jud. Dâmbovița); 2. ceramică Grozăvești (jud. Dâmbovița); 3. ceramică Budureasca 4 (jud. Prahova); 4-6. ceramică Grozăvești (jud. Dâmbovița); 7-12. Ceramică Urleași (jud. Prahova);



Pl. 7. 1-10. Ceramică, Târgșoru Vechi (jud. Prahova), așezare din sectorul D; 11, 15. dălțițe din piatră, Păulești (jud. Prahova); 12. gratoire din silex, Păulești (jud. Prahova); 13-14. piese din piatră, Lapoș (jud. Prahova); 16. topor din piatră, Buduresca (jud. Prahova);

HALLSTATTUL TÂRZIU DIN NORD, NORD-VESTUL MUNTENIEI, ÎN LUMINA CERCETĂRILOR DE LA BĂLENI ROMÂNI

*Tiberiu I. Musca**

Cunoașterea etapelor finale ale primei vârste a fierului, în ultimele trei decenii, a cunoscut progrese reale. Cercetarea necropolelor de la Bârsești (jud. Vrancea)¹ și Ferigele (jud. Vâlcea)² au dus la definirea complexului cultural Bârsești-Ferigile.

Concomitent sau ulterior au fost cercetate în vestul Munteniei și estul Olteniei necropolele de la Curtea de Argeș³, Tigveni⁴, Cepari⁵, Râureni⁶ și altele. Totuși nu putem să nu amintim cercetările de la Balta Verde, Gogoșu și Ișalnița (jud. Olt). A lăsat însă de dorit, pe de o parte, repartitia geografică a cercetărilor (acestea fiind concentrate în special în județele Argeș și Vâlcea), iar pe de altă parte, cercetările unilaterale care s-au axat cu precădere pe studierea necropolelor, așezările fiind prea puțin cunoscute. În această ordine de idei, putem remarca pe de o parte slaba cunoaștere a unor astfel de descoperiri pe teritoriul județelor Dâmbovița și Buzău, iar pe de altă parte cercetarea și chiar sumară, a unor așezări, doar pe teritoriul județului Vâlcea, la Bistrița⁷.

Până acum 15 ani, singura descoperire cunoscută de pe teritoriul județului Dâmbovița era mormântul de la Mălăsar⁸. Ulterior, odată cu intensificarea cercetărilor arheologice, sistematice și de teren, au fost identificate și cercetate mai complexe sau descoperite chiar depozite de piese (Valea Voievozilor⁹),

*Complexul Național Muzeal "Curtea domnească", Târgoviște.

¹ S. Morintz, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, nr. 3, 1995, pag. 219-224; nr.5, 1959, pag. 335-360, nr. 6, 1959, pag. 231-235; nr. 7, pag. 201-206; idem, în „Dacia”, N.S., I, 1957, pag. 117-132.

² Al. Vulpe, *Necropola hallstattană de la Ferigele*, Editura Academiei, București, 1967. În continuare se va cita Ferigile.

³ *Ibidem*.

⁴ Eugen Popescu, Al. Vulpe, în „Dacia”, NS, XXVI, pag. 91 și următoarele.

⁵ *Ibidem*, pag.77-91.

⁶ E. Moscalu, în „Dacia”, NS, XXV, 1981, pag. 343-347.

⁷ Informații amabile Al. Vulpe căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁸ Gh. Bichir, E. Popescu, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, nr. 9, 1970, pag.237.

⁹ T.I.Musca, în „Valachica”, nr. 9, Târgoviște, 1977, pag. 509-511.

care conțineau și piese hallstatiene târzii. Unele dintre descoperiri, cum sunt cele de la Valea Voievozilor și Bucșani, au fost deja publicate¹⁰.

Cercetarea de la Băleni-Români (comuna Băleni) sunt doar în curs de publicare și spre deosebire de descoperirile de la Bucșani, prezintă câteva complexe și un lot mult mai variat de materiale.

Nu ne propunem să prezentăm acum și aici toate materialele descoperite, ci doar o sinteză a lor. În schimb, depășind într-o anumită măsură limitele lucrării de față, vom include în discuție și materialele descoperite la Bucșani și Comișani.

Așezarea de la Băleni este situată pe malul drept al Ialomiței, într-un interfluviu. Majoritatea descoperirilor sunt situate în zona mai înaltă a așezării. La Băleni-Români, până la ora actuală, cercetările fiind în curs, au fost dezvelite 6 locuințe, unele deranjate de locuirile ulterioare, 2 gropi menajere și 2 gropi rituale. Dintre cele 6 locuințe dezvelite, doar în 3 cazuri s-a putut delimita conturul, respectiv dimensiunile.

Locuința L-12 a fost descoperită în 1974, în secțiunea S VII, carourile 16-17, puternic deranjat de lucrările ulterioare. Putem preciza că a fost o locuință de suprafață, dar nu și dimensiunile. Inventarul recuperat constă în exclusivitate din ceramică fragmentară, în cadrul căreia se pot deosebi vase-borcan, decorate cu brâu alveolar și un fragment de cană (Pl. 7/6), lucrate din pastă grosieră și arse oxidant, respectiv fină și arse inoxidant¹¹.

Locuința L-13, surprinsă tot în S VII/ 1974, a fost dezvelită doar parțial. A avut probabil o formă rectangulară și era suprapusă de o locuință prefeudală. Se încadrează în categoria semibordeielor, fiind adâncită cu -0.40m, de la nivelul de săpare. Inventarul recuperat constă dintr-un fragment de strachină cu buza invazată și decorată pe umăr cu caneluri oblice (Pl. 6/2) și fragmente de vase de tip borcan (Pl. 7/3). Realizate din categoriile de pastă amintite la locuința precedentă (strachina din pastă fină, vasul borcan din pastă grosieră).

Locuința L-30, surprinsă în S XA, carourile 24-25, la -0,60m, puternic deranjat de locuirea prefeudală și feudală. Se prezenta sub forma unei depuneri de ceramică. Se poate menționa faptul că fragmentele hallstatiene au fost descoperite și în locuința feudală care l-a deranjat. Din inventarul locuinței, au fost recuperate: un vas bitronconic realizat din pastă grosieră (Pl. 2/1), o strachină cu buza ușor subțiată și trasă spre interior, prevăzută cu 3 sau 4 mici apucători (Pl. 2/3), realizată din pastă fină, o strachină tronconică cu pereții ușor arcuiți, realizată din aceeași categorie de pastă (Pl. 2/4) și un fragment de toartă de ceașcă tronconică prevăzută cu buton (Pl. 2/2), realizată tot din pastă fină.

Locuința L-25, descoperită în 1979 în S-XII, la -0.30 m, în carourile 15-16, puternic răvășită de locuirea prefeudală. Putem spune că a fost determinată pe baza răspândirii ceramicii pe o suprafață de circa 3 mp. Din inventarul locuinței au fost

¹⁰ *Idem*, în „Valachica”, nr. 10-11, Târgoviște 1978-1979, pag. 435-346.

¹¹ În categoria ceramicii grosiere au fost incluse acele fragmente ceramice care folosesc ca degresant cioburi pisate și de regulă sunt arse oxidant, iar în categoria ceramicii fine acele materiale care folosesc ca degresant nisip fin și foarte rar cioburi pisate. Acestea sunt arse atât oxidant cât și reducător, unele exemplare fiind prevăzute cu un slip lustruit.

recuperate mai multe fragmente ceramice, dintre care amintim un fragment de strachină, decorată pe umăr cu patru caneluri oblice (Pl. 4/6), fragmente de vase-borcan, decorate cu brâu alveolar, fragmente de perete de vas pântecos decorat cu proeminente-apucătoare.

Locuința L-26, surprinsă în cursul campaniei din 1979 în caseta C-2, este de formă rectangulară și a putut fi delimitată pe baza răspândirii chirpicului provenit de la prăbușirea pereților. A avut dimensiunile de aproximativ 3,30 x 3,80 m. Sunt dimensiuni probabile, deoarece și în acest caz, locuința L-26 a fost deranjată de locuințele prefeudale suprapuse L-28/29. Inventarul recuperat este foarte fragmentar și constă dintr-o fusaiolă și ceramică fragmentară. În cadrul ceramicii, deosebim fragmente de străchini decorate cu 4, respectiv 3 caneluri oblice pe umăr (Pl. 6/3.5), vase borcan cu proeminență verticală situată sub buză (Pl. 7/1); vase cu buza lătită spre exterior și decorată pe porțiunea lătită cu creștături oblice, iar dedesubt se află o apucătoare în formă de semilună (Pl. 7/3). La acestea se adaugă o fusaiolă de o formă mai puțin obișnuită pentru epocă (Pl. 6/6).

Locuința L-38, surprinsă în S-XVII/XIX și caseta C-2, este de formă rectangulară, cu dimensiunile de 4,40 x 3,50 m. Latura de nord-est a fost surprinsă în S-XVII sub forma unei depuneri de chirpic¹². În colțul nord-vestic al locuinței a fost surprinsă o cantitate mare de material ceramic. Starea de conservare a inventarului ceramic, multe din fragmente fiind arse până la vitrifiere, ne indică cât se poate de clar că locuința a fost distrusă în urma unui incendiu. Inventarul recuperat constă din: vas de formă ovoidală (?) realizat din pastă fină (Pl. 3/2), amforetă realizată din aceeași categorie de pastă (Pl. 3/3), vase în formă de borcan decorate cu brâu alveolar, realizate din pastă grosieră (Pl. 3/5), altul decorat pe partea inferioară cu brâu alveolar (Pl. 4/4), altul cu mici gropițe circulare, o strachină tronconică (Pl. 3/4) și alta cu buza invazată și decorată cu nervuri verticale (Pl. 4/3)¹³, un fragment de parte inferioară de vas lucrat la roată (Pl. 3/4), care în urma arderii secundare a devenit cărămie. Tot din inventarul locuinței au mai fost recuperate câteva alte fragmente de vase – borcan, de dimensiuni mai mari și decorate cu brâu alveolar.

Cum am amintit mai sus, la Băleni au fost descoperite și 4 gropi, din care prezintă interes trei.

Groapa nr. 3, din 1974, a fost surprinsă în S-VII, carourile 38-39, la -0,40m. Aceasta era parțial suprapusă de o vatră de proporții reduse (0,40 x 0,36m), cu o grosime de cca. 6 centimetri. Groapa avea diametrul de 0,46m și adâncimea de 0,24m. În groapă, alături de o cană bitronconică decorată pe umăr cu caneluri oblice și mici proeminente „corn” (Pl. 6/1). Au mai fost găsite câteva bucăți de oase calcinate, cărbune și cenușă.

Groapa 3, 1979, descoperită în S-X, caroul 15, la -0,58 m. Era de formă relativ ovală și adâncită față de nivelul de săpare cu 0,40m. Groapa, în partea sa

¹² Dimensiunile bucăților de lipitură de perete variază astfel: L 8 -12 cm, iar l, între 8-10 cm.

¹³ ?

inferioară, era „căptușită” cu fragmente mari de lipitură de perete (cu lungimea maximă de până la 20 cm. Și grosimea de 3-5 cm), peste care au fost așezate fragmente provenind de la mai multe vase, cu partea inferioară în sus – aici aflându-se câteva bucăți de oase calcinate – urma o râșniță mică (aproximativ 0,30 x 0,20 m)¹⁴ și iarăși câteva fragmente ceramica. Între aceste straturi succesive s-au mai găsit bucăți mici de cărbune și pigmentații de cenușă. Groapa era parțial suprapusă de locuința L-26. Din inventarul recuperat, merită a fi amintite 2 vase pântecoase (Pl. 5/1, 4), o strachină întregă prevăzută cu proeminente-apucători (Pl. 5/5), două alte fragmente de străchini (Pl. 5/2.3) precum și fragmente de la alte vase mari, unele din ele vitrificate.

Groapa nr.1, 1978, descoperită în S-X, în carourile 3-4, a apărut la adâncimea de -0,26 m. Este în formă de clopot cu deschiderea gurii de 1,00 și a părții inferioare de 1,20, iar adâncimea de 1,80m. Inventarul constă din fragmente ceramice foarte mărunte, oase, bucăți de lipitură de vatră și de cărbune. Dintre fragmentele ceramice, se remarcă un fragment de buză de vas-borcan (Pl. 7/5), prevăzut imediat sub buză cu un brâu decorat cu alveole circulare distanțate.

În afara complexelor prezentate, în cadrul cercetărilor de la Băleni – Români au fost descoperite o serie de materiale care merită a fi prezentate. Printre acestea, se numără fragmente de vase borcan (Pl. 7/2,4), un fragment de ceașcă pântecoasă (Pl. 6/4), fragment de castron (Pl. 4/5). Toate acestea, alături de materialele de la Bucșani: vas pântecos (Pl. 8/3) ceașcă tronconică (Pl. 8/4) și fusaiolă bitronconică (Pl. 8/5) și Comișani – ceașcă tronconică (Pl. 8/2) și strachină tronconică cu marginea lată (Pl. 8/1), vin să completeze imaginea de ansamblu a etapei finale a primei vârste a fierului din zona central – nordică a județului Dâmbovița.

Cum s-a putut observa, cu ocazia prezentării fiecărui complex în parte, inventarul constă aproape în exclusivitate din ceramică, la care se adaugă o fusaiolă întregă găsită în L-25 și câteva fragmentare găsite în secțiuni.

Considerații tipologice. La o analiză formală, se poate remarca faptul că inventarul ceramic descoperit permite încadrarea în grupul Ferigele a complexelor care fac obiectul studiului de față. În aceste condiții, considerațiile noastre vor păstra ordinea și criteriile folosite de Alexandru Vulpe pentru încadrarea tipologică a materialului ceramic din necropola da la Ferigele.

I.Străchini cu buza invazată. În acest tip se încadrează următoarele exemplare: planșa 6/2; planșa 4/6; planșa 6/5; planșa 2/3; planșa 5/2-3/5; respectiv în variantele A1 (exemplare care se încadrează: planșa 6/2; planșa 5/2, 3, 5; planșa 4/6). Într-o subvariantă A5, s-ar putea încadra exemplarul găsit în L-30 (Pl. 2/3).

II.Străchini tronconice. În această serie se încadrează exemplarul găsit în locuința L-30 (Pl. 2/4) – conform A1. Vulpe, tipul B, varianta 2, iar exemplarul găsit în L-38, în varianta B-3, fără să putem preciza varianta, se încadrează și fragmentul de la Comișani (Pl. 8/1), cât și fragmentul descoperit în L- 26 (Pl. 6/3). Acest din urmă exemplar acoperă toate subvariantele stabilite de autorul citat.

¹⁴ Din nefericire rămas pe locul descoperirii o noapte, a doua zi n-a mai fost de găsit.

Fragmentul de strachină evazată se încadrează, după aceeași tipologie, în varianta Dbl.

Din cadrul descoperirii de la Băleni, lipsesc ceștile tronconice; în schimb, au fost descoperite două butoane - unul tronconic și altul discoidal, care sunt specifice în cadrul necropolei de la Ferigile, dar nu numai acolo¹⁵ acestui tip de ceașcă. Cești tronconice au fost descoperite atât la Comișani (Pl. 8/2), cât și la Bucșani (Pl. 8/4), ultima încadrabilă în categoria ceșcuțelor – fiind de dimensiuni reduse.

III. Dispunem de o singură cană întregă și una fragmentară. Cana găsită în groapa 3/1974 se poate încadra în tipul IV, varianta A1. Tot în cadrul cânilor sunt încadrate și vasele cu două torți, cu profil asemănător cânilor, din necropola de la Ferigile. Pentru exemplarul din L-38 (Pl. 3/3), noi optăm pentru încadrarea ei în cadrul amforelor, având în vedere dimensiunile. Se poate încadra, conform aceleiași tipologii, în varianta B, tipul IV, prevăzută cu toartă de tip B.

IV. Vasele bitronconice, sau pântecoase după Al. Vulpe, în linii generale se încadrează în tipul V B, excepție făcând exemplarul găsit în L-30 (Pl. 2/1), având zona de maximă lărgire situată în jumătatea superioară și gâtul foarte strâmt, care se poate eventual constitui în varianta B3. Exemplarul din groapa 3/1979 (Pl. 5/1) se poate constitui în varianta C1.

V. Vasele-borcan. În cadrul acestui tip întâlnim exemplare încadrabile în tipul VI/A2, A1 (Pl. 7/2-5), VI C (Pl. 4/1) și VI D (Pl. 3/5, 7/1).

În afara acestor forme, un loc aparte îl ocupă fragmentul găsit în L-38 (Pl. 3/4), lucrat la roată, care poate proveni de la o strachină sau mai degrabă de la un alt tip ceramic.

Simpla comparare a materialelor de la Băleni, Comișani și Bucșani cu cele din necropolele de la Ferigile, Tigveni-Cepari și altele, relevă pe de o parte similitudinea de forme ceramice, iar pe de altă parte lipsa aproape totală în cadrul primului grup de descoperiri a decorului atât de specific necropolelor mai sus amintite. Ceea ce frapează este similitudinea descoperirilor de la Băleni, Bucșani, Comișani, din punct de vedere al decorului, cu materialele descoperite în necropola plană de la Ferigile¹⁶ și Bistrița-Vâlcea¹⁷.

Considerații cronologice. Reinterpretarea cronologiei necropolei de la Ferigile, pe baza ultimelor rezultate ale cercetărilor anumitor categorii de piese¹⁸, ne obligă să ținem cont de acestea, chiar dacă unele categorii lipsesc din cadrul descoperirilor noastre (piese metalice). Astfel, în funcție de tabelul combinatoriu întocmit de Al. Vulpe cu ocazia reinterpretării cronologiei a necropolei amintite, folosindu-ne de aceasta, putem urmări evoluția anumitor tipuri ceramice în timp. Astfel, străchinile de tip A1, există în cadrul tipurilor combinatorii 1-2¹⁹; strachina

¹⁵ Al. Vulpe, *Ferigile...*, pag. 64.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ A se vedea nota nr. 7.

¹⁸ Al. Vulpe, în „Dacia”NS, XXI, 1997, pag. 81-111, în limba română în „Danubius”, VIII-IX, pag. 93-122-

¹⁹ *Ibidem*, T. 65, fig. 9A/6; T. 27, fog. 9A/3; T. 71, fig. 10A/3.

A1 cu 3 apucători din groapa 3/1979 reprezintă un tip comun fără schimbări esențiale în decursul celor patru faze stabilite. Străchinile tronconice există din faza I până în faza 2-3, cu specificarea că au buza canelată²⁰. Ceștile tronconice apar începând cu tipul combinatoriu I²¹ și își continuă evoluția fără nici o schimbare evidentă până în tipul combinatoriu IV (faza 4)²². Ceășca pântecoasă nu se poate încadra într-o variantă anume și nici nu prezintă o analogie bună. Cana din groapa 3/1974, ca profil, are o analogie bună în cadrul primei faze²³. Amforeta din L-38, cană după A1. Vulpe, își găsește bune analogii în prima fază a necropolei²⁴. De altfel, cămile cu torți similare dar decorate cu spirale, au stat la baza - alături de alte elemente - reinterpretării cronologice a necropolei de la Ferigile²⁵. Vasele mari pântecoase, după cum s-a arătat, se încadrează în tipul IV și își găsesc analogii tot în necropola de la ferigile.

Astfel, vasul din groapa 3/1979 (Pl. 5/1) există din prima fază a necropolei eponime²⁶, până în faza a IV –a inclusiv²⁷; al doilea exemplar din același complex (Pl. 5/4) există doar în cadrul fazei I²⁸. Vasul de la Bucșani există doar în faza I²⁹. Vasele-borcan, încadrate în tipul VI, cele aparținând variantei A1, există din prima fază până în faza intermediară 2/3³⁰. Exemplarul încadrat în tipul VI c (Pl. 4/1), fiind foarte fragmentar, este foarte puțin revelator. Fragmentul încadrat în tipul VI D (Pl. 7/1) există, în stadiul actual al cercetărilor, doar în cadrul fazei I, respectiv tipul combinatoriu I³¹.

Datele prezentate mai sus privind existența în timp a anumitor forme ceramice ne ajută, pe baza asociației dintre ele, la încadrarea cronologică a complexelor prezentate și începutul lucrării de față.

Astfel locuința L-13 pe baza asociației străchinii de tip VI A, se poate paraleliza cu tipurile combinatorii 1-2 de la Ferigele. Locuința L-25 pe baza străchinii de tip I A1 se poate încadra tot în tipurile combinatorii 1-2; locuința L26, pe baza datelor prezentate se încadrează de asemenea în tipurile combinatorii 1-2.

Locuința L-30 pe baza străchinilor și fragmentului de buton discoidal de cească se încadrează tot în primele două tipuri combinatorii. Locuința L-38 ridică mai multe probleme privind datarea. În primul rând nu prezintă un lot de materiale comparabil cu un complex de la Ferigile, în al doilea rând cana (amfora) are analogii doar în tipul combinatoriu I, iar în al treilea rând fragmentul lucrat la roată

²⁰ *Idem*, în „Danubius”, VIII-IX, pl. I-III.

²¹ *Idem*, „Dacia”, XXI, -T.27, fig. 5/10; T.100-fig.6A/3; T.73-fig.6A/11.

²² *Ibidem*, T.42-fig.7B/11.

²³ *Ibidem*, T. 72-fig.5/6.

²⁴ *Ibidem*, T. 27-fig.9B/8.

²⁵ *Ibidem*, fig.2/c.

²⁶ *Ibidem*, fig. B/1-t.73.

²⁷ *Ibidem*, fig.16 A/10.

²⁸ *Ibidem*, T. 73-fig.6B/7.

²⁹ *Ibidem*, T. 72-fig.5/13-se remarcă proeminențele apucători deosebite.

³⁰ *Ibidem*, fig. 4.

³¹ *Ibidem*, T. 30, fig. 7A/13.

ridică o dublă problemă care cere a fi lămurită ca piesa respectivă să fie folosită la datarea complexului. Este vorba de momentul apariției ceramicii lucrate la roată în zona cursului superior al Ialomiței, respectiv de stabilirea apartenenței ei tipologice. În acest complex singura piesă cu valoare cronologică rămâne cana, piesă care permite paralelizarea complexului în discuție, în linii mari, cu tipurile combinatorii 1-2.

Groapa 3/ 1974 pe baza analogiilor canei, groapa 3/1979, atât pe baza inventarului cât și a suprapunerii ei de către L. 26, se încadrează, în prima fază din evoluția necropolei de la Ferigile, iar groapa 1/1978 pe baza fragmentului de vas borcan, probabil, în intervalul de timp corespunzător primelor două tipuri combinatorii.

Pe baza celor arătate mai sus, se poate spune că majoritatea complexelor se încadrează în primele două tipuri combinatorii și se pot paraleliza cu complexe din necropola de la Ferigile. În cronologia absolută ar însemna a doua jumătate a secolului al VII-lea respectiv 650 a.Hr. Interpretarea situației surprinse în stațiunile de la Băleni-Români, Bucșani și Comișani, cât și în necropola de la ferigile și așezarea (depozitul de vase) de la bistrița și anume lipsa aproape totală a materialului ceramic decorat, atât de specifice necropolelor tumulare de la Ferigile, Tigveni, Ceparî ș.a., situație ce nu își găsește similitudini în nici o epocă în spațiul carpato-danubiano-pontic, întâmpină reale dificultăți.

A admite că pentru necropolele tumulare se realiza în același timp, o altă calitate de ceramică, este greu de admis dacă avem în vedere cantitatea destul de mare de material. Nu poate fi vorba nici de diferențieri sociale fiindcă morminte cu inventar sărac există suficiente și în cadrul necropolelor tumulare. Sunt considerate sărace, mormintele al căror inventar constă în exclusivitate din ceramică. Pe de altă parte nu putem să nu avem în vedere sărăcia zonei în descoperiri de tip Basarabi, mai ales cunoscând faptul că aceasta din urmă transmite o serie de forme ceramice și elemente decorative grupului Ferigile.

Fără doar și poate, doar înlăturarea lacunelor menționate la începutul lucrării de față vor duce, probabil, la lămurirea situației. În acest context prezentarea sintetică a rezultatelor cercetărilor de pe teritoriul județului Dâmbovița, reprezintă o verigă minoră în elucidarea acestei probleme.

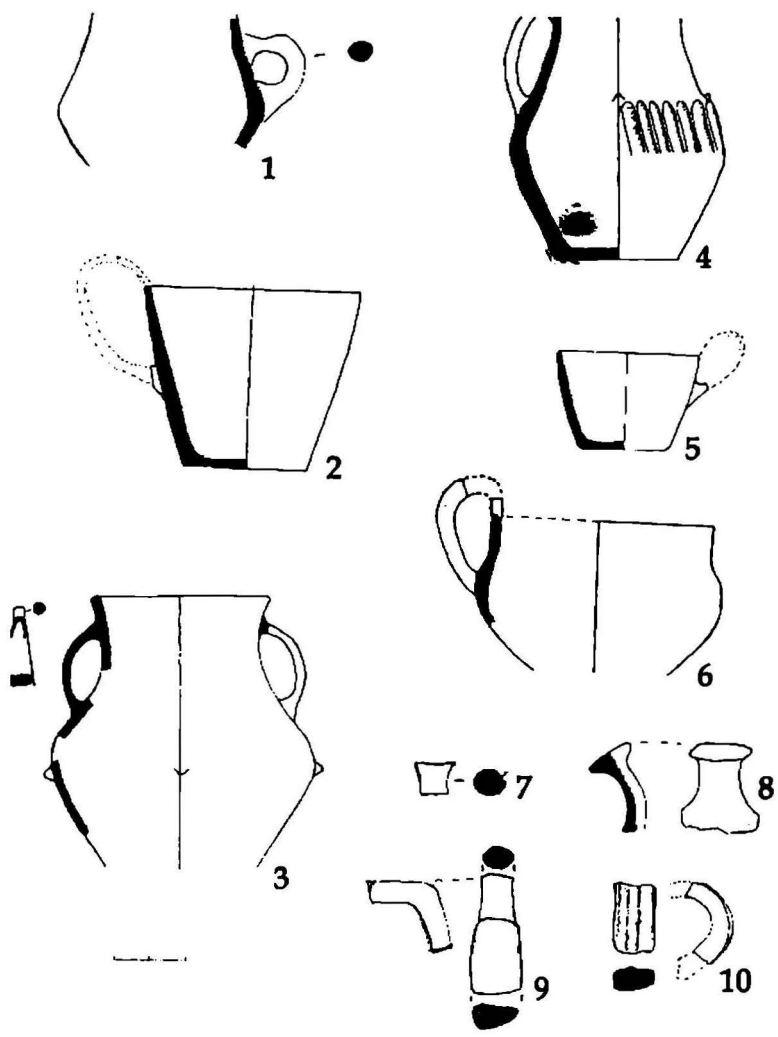
Nu putem să nu subliniem unitatea ce relevă și descoperirile prezentate de noi pe un spațiu vast, fiind specific din punct de vedere cultural, cel puțin în stadiul actual al cercetărilor, zonelor de câmpie înaltă și dealuri.

După cele prezentate se impun câteva observații generale. Astfel, la Băleni – Români, în urma cercetărilor efectuate, se atestă existența locuinței de suprafață cu semibordeiul. De la Bucșani și Comișani provin doar materialele prezentate. Gropile nr. 3/1974 și 3/1979 se încadrează în mod inevitabil în categoria gropilor rituale, în timp ce cele două gropi (nr.1 și nr. 2) din 1978, în cea a gropilor menajere.

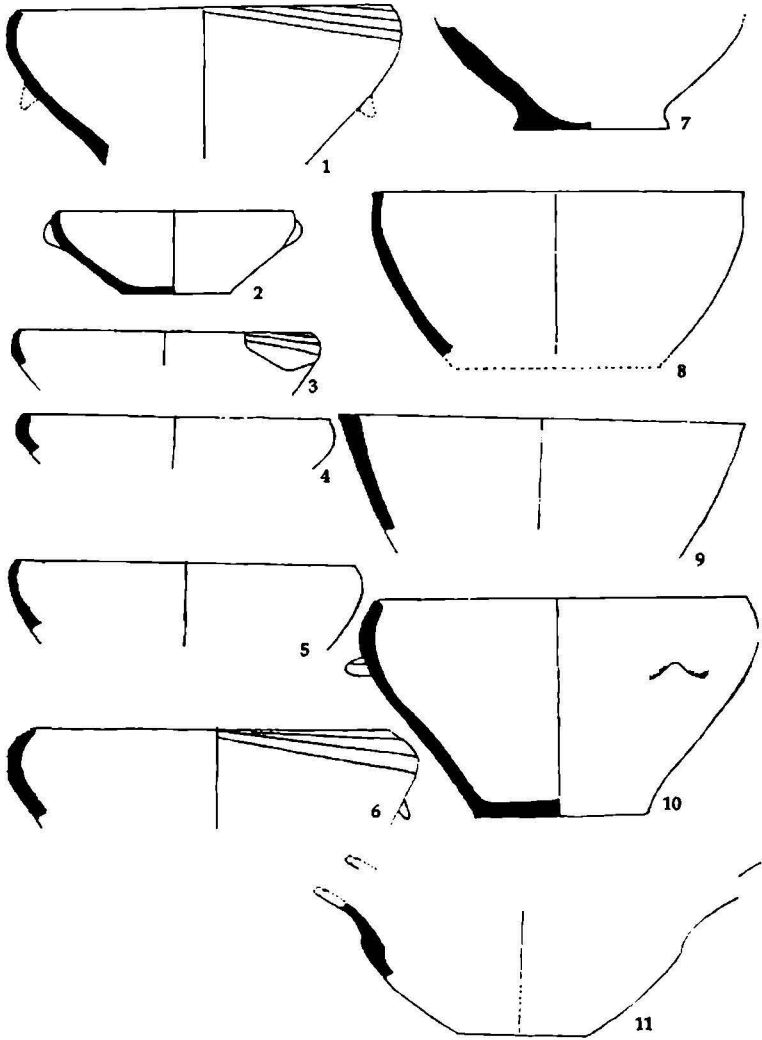
Atât lipiturile de pereți cu impresiuni de păioase, descoperite în groapa nr. 3 /1979, cât și râșnița pierdută din același complex, demonstrează practicarea agriculturii de comunitatea getică de la Băleni Români. Referitor la vasul

descoperit la Bucșani cu proeminență trapezoidală pe baza analogiilor în cadrul descoperirilor de la Cipău-Gară, se poate data în sec. VII, a.Hr. referitor la aceeași descoperire, trebuie să subliniem și lipsa acestui element decorativ din cadrul repertoriului de elemente decorative ale complexului Bârsești-Ferigele.

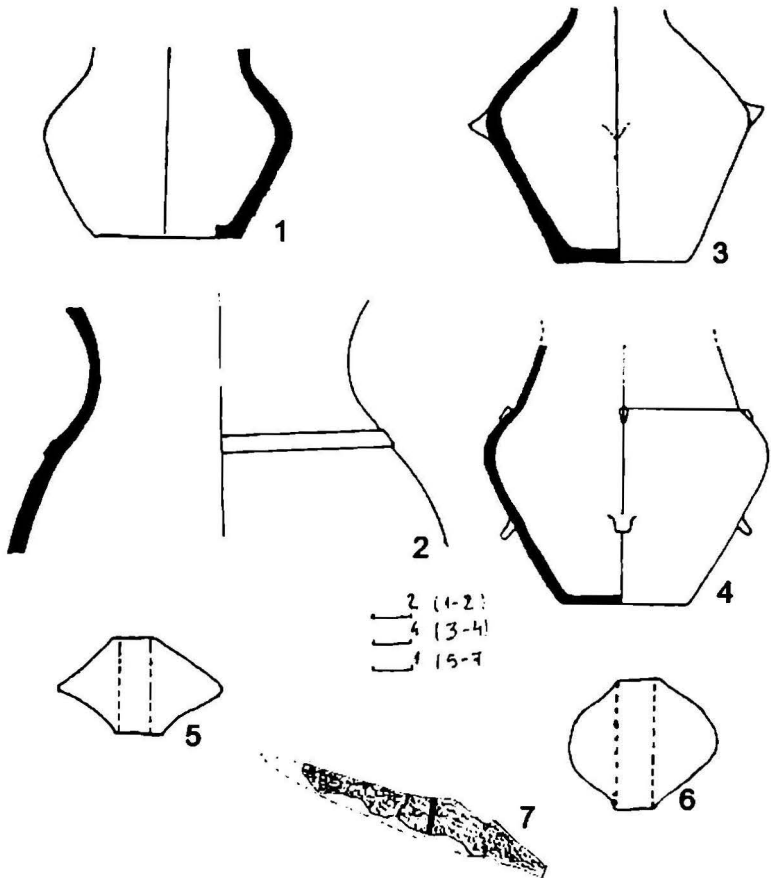
În concluzie se poate spune următoarele observații: lipsa elementelor de decor specifice grupului Bârsești-Ferigele cât și lipsa în majoritatea complexelor a ceramicii arse la negru, vin să ne determine să încadrăm într-un facies local, ce putem explica prin lipsa descoperirilor de tip Basarabi (așezări, necropole).



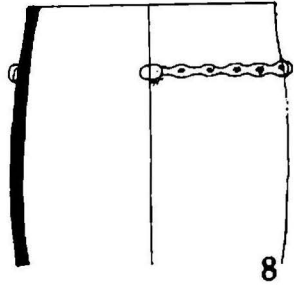
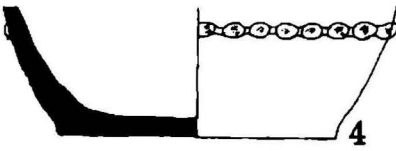
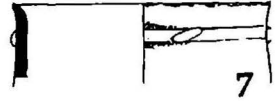
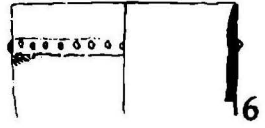
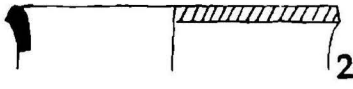
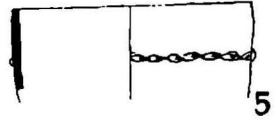
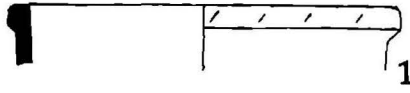
PLANȘA 1



PLANȘA 2

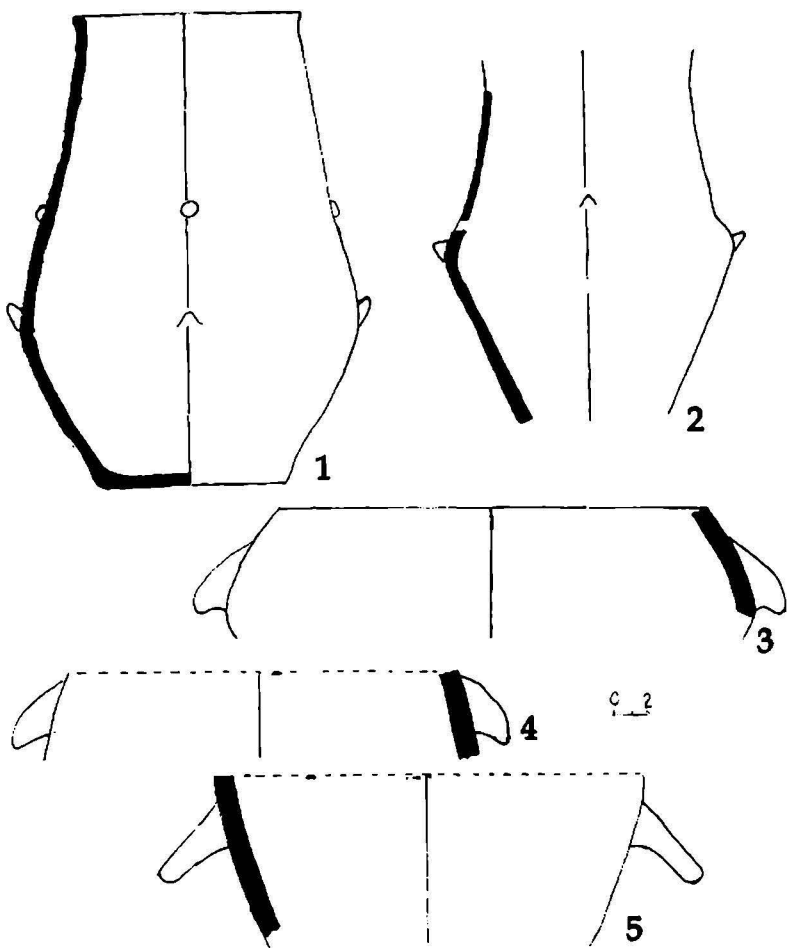


PLANȘA 3

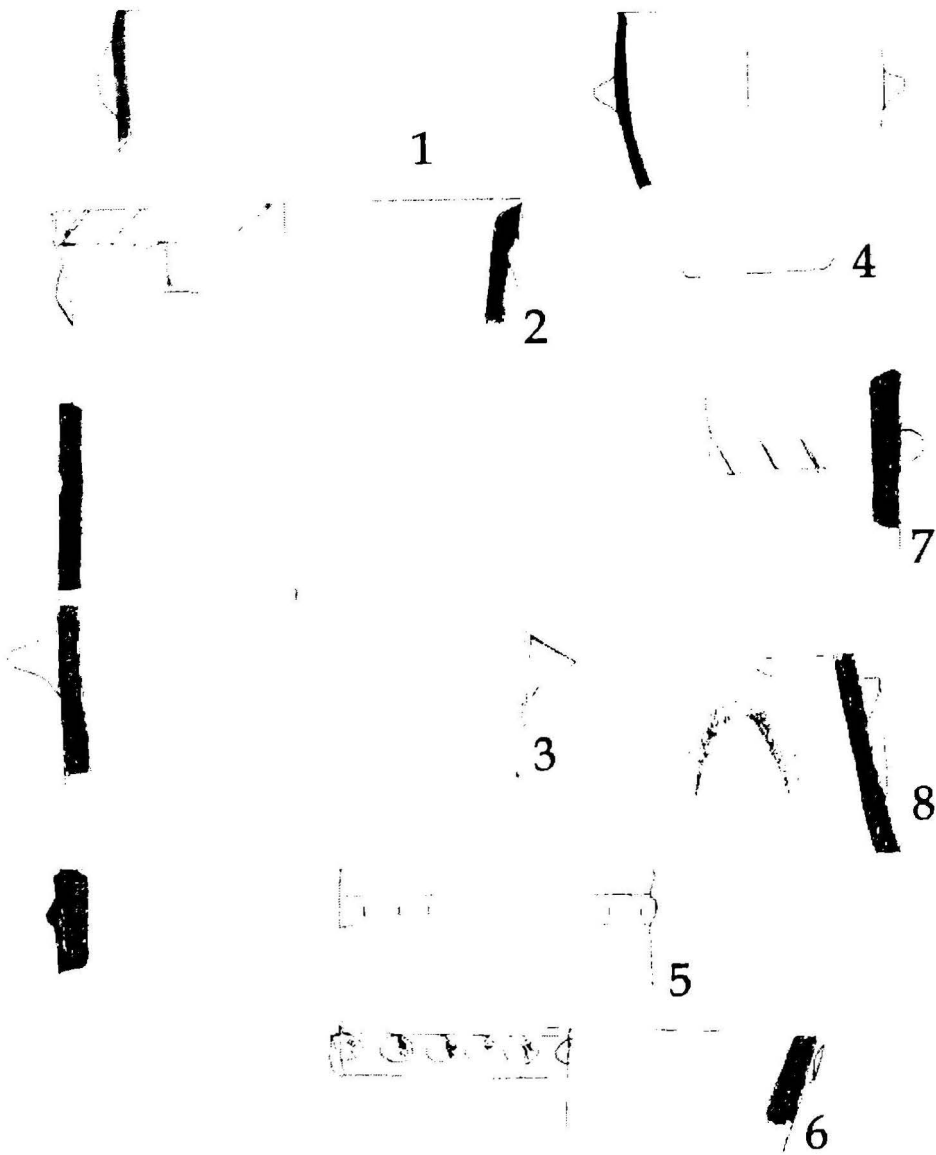


0 4 (5-6)
0 2 (1-4,7-8)

PLANȘA 4

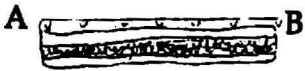
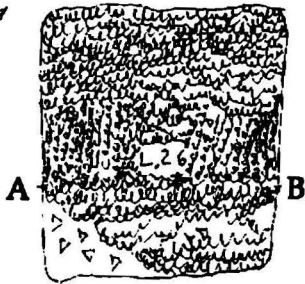


PLANȘA 5

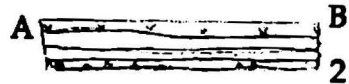
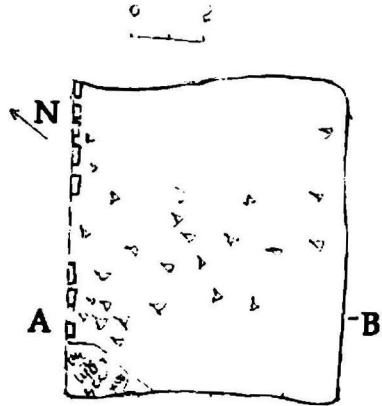


PLANȘA 6

N ↘



1



2

▲▲ Căminuș

□□ Lipitări și perete

○ râmă

3

▤ lipitură cărăușă

▲▲ fragmente calcarice



4



5



6

PLANȘA 7

MONEDA ROMANĂ ÎN NORDUL ȘI CENTRUL MUNTENIEI (JUDEȚUL DÂMBOVIȚA)

Valentin Drob

Moneda romana, denarul, apare in Dacia preromana foarte probabil in ultimile decenii ale secolului II a.H., dar nu mai tarziu de anul 100 a.H. Majoritatea cercetatorilor afirma acest lucru, desi altii ar opina pentru o patrundere mai tarzie a denarului roman republican.¹ El patrunde in Dacia nu numai prin vest, prin Transilvania si Banat, ci si prin sud prin campia Olteniei si a Munteniei din nordul Dunarii de Jos.²

Teritoriul judetului Dambovita (marit in ultima vreme cu cateva comune din fostul judet Ilfov) cuprinde partial atat nordul cat si centrul Munteniei. Pe vaile raurilor principale ce uda teritoriul judetului Argesul, Dambovita si Ialomita, s-a descoperit un numar relativ mare de monede(tezaur si monede izolate), atat din vremea republicii cat si din epoca imperiului roman.

Prezentand un succint tablou al descoperirilor de monede romane de pe un spatiu restrans, intro perioada mai lunga de timp (sec. II a.H.- sec.IV d.H.) credem ca vom contribui la cunoasterea mai aprofundata a istoriei vechi de pe aceste meleaguri si vom pune la dispozitia cercetatorilor materiale pentru elaborarea unor sinteze.

Pe calea deschisa de Vasile Parvan sa Grigore Tocilescu, o serie de valorosi cercetatori au stabilit in studii mai vechi sau mai recente etapele patrunderii monedei romane in Dacia, in general si in Muntenia in special, cauzele care au determinat inlocuirea monedei geto-dace de tip greco-macedonean cu cea de tip roman republican.³

O prima etapa a patrunderii denarului roman republican, ar fi primele decenii ale sec.II a.H. tinand pana la mijlocul sec. I d.H., datorandu-se atat activitatii comerciale tot mai intense a negustorilor romani in concurenta acerba cu cei greci la Dunarea de Jos, cat si unificarii monedei geto-dacice (prin inlocuirea monedei geto-dacice de tip greco-macedonean, caracteristica perioadei uniunilor de triburi geto-dacice cu caracter local cu cea de tip roman republican) prin adoptarea denarului roman republican, premiza a unificarii politice din timpul statului lui Burebista. Faptul ca geto-dacii mai inati au tezurizat denarul roman original, apoi

¹ Maria Chitescu, Tezaurul de la Poroschia, jud.Teleorman si unele probleme privind monedele geto-dacice de tip roman republican, in SCN VII, Bucuresti, 1980, p.57, nota 29.

²Bucur Mitrea, Legaturi comerciale ale geto-dacilor din Muntenia cu republica romana reflectate in descoperiri monetare (tezaurul de la Stramba, Targoviste), in SCN II, 1958, p.185 si urm.

³ Bucur Mitrea, op.cit., p.175-180, Maria Chitescu, op.cit.,p.63-64.

l-au imitat si copiat in monetarii neoficiale cu caracter prestatal si apoi statal, explica marea cantitate de denari romani republicani descoperita pe teritoriul Daciei. Urmeaza apoi o scadere a frecventei denarului roman in Dacia datorata atat izbucnirii razboaielor civile la Roma (dupa 44 a.H.), dupa moartea lui C.I.Caesar si faramitarii statului lui Burebista, cat si luptelor dintre daci si romani la Dunarea de Jos, in timpul lui Augustus si a urmasilor sai.

Regretata Maria Chitescu, intrun valoros studiu asupra monedelor getice de tip roman republican, trage concluzia ca in Dacia au circulat trei categorii de monede romane republicane:⁴

1. denar roman republican;
2. imitatii dupa denari;
3. copii aproape fidele mergand pana la identitate.

Ponderea monedelor romane republicane originale este in medie de 3,90 gr., pe cand cea a monedelor copiate de numai 3.45 gr. Aceasta ar fi un prim criteriu de deosebire. Alte deosebiri ar fi caracterul literelor din legenda si unele mici inexactitati sesizate doar de specialisti. Acest tip de moneda(moneda romana republicana copiată), nu s-a gasit in descoperirile de pe teritoriul jud. Dambovita. Imitatiile insa pot avea o pondere mai mare. Este cazul a doua imitatii de monede romane republicane descoperite la Viisoara, com.Ulmi, avand 5.05 gr. si respectiv 4,86 gr. Titlul argintului este bun: 800‰ si respectiv 900‰. Asemenea imitatii intalnite la toate tezaurile descoperite in judet, la Brancoveanu, la Obislav (Grozavesti), la Stramba si la Valea Voievozilor.

Tezaurile de la Stramba, Oblislav si Voinesti (descoperire recenta), ar putea sa aiba o cauza comuna a ingroparii lor. In cazul tezaurului de la Voinesti cea mai recenta moneda este un denar emis de Augustus (16 a.H.). la Stramba cea mai recenta moneda este un denar emis de Augustus in 11-9 a.H.. Din tezaurul de la Obislav este cunoscuta doar o mica parte a materialului monetar. Din aceasta cauza si aici ultima moneda emisa ar putea fi tot un denar din timpul lui Augustus.⁵

Expeditia lui Vinicius de la Dunare, data de Constantin Daicoviciu in anul 14 a.H., sau 10-9 a.H., poate sa aiba legatura cu ingroparea acestor tezauri.⁶

Tezaurul descoperit la Targoviste in anul 1964, din care s-a pastrat doar o singura moneda emisa de Spurius Afranius in anul 150 a.H., foarte bine conservata si putin circulata, pledeaza pentru o patrundere timpurie a denarului roman republican in Muntenia⁷

Tezaurile de denari romani imperiali descoperite pe teritoriul judetului incep odata cu domnia lui Vespasian sau cu a lui Traian si se termina cu emisiuni ale lui Commodus sau Septimius Severus. Exceptie de la regula o face tezaurul

⁴ Maria Chitescu op.cit. p.62.

⁵ Constanta Stirbu, Noi tezauri monetare intrate in patrimoniul Muzeului de Istorie al RSR, Cercetari numismatice I, Bucuresti, 1978, p.90

⁶ Bucur Mitrea, op.cit., p.189, cf. C.Daicoviciu, La Transylvanie dans l'antiquite. Bucuresti, 1945, p.51

⁷ Valentin Drob, Un tezaur de monede romane republicane la Targoviste, in Valahica, X-XI, 1978-1979, p.437.

roman descoperit la Crivatul, comuna Contesti, in anul 1980, cifrat la cca.500 monede, din care se cunosc sigur 470 de monede. Prima emisiune incepe cu un denar emis de Maianius(sf.sec.III a.H.), in timp ce ultima moneda este un denar emis de Traian. Ingroparea tezaurului ar putea fi pusa pe seama evenimentelor tulburi de la sfarsitul domniei lui Traian – revolte ale populatiei geto-dacice corelate cu inaintarea sarmatilor pe teritoriul Munteniei, cand acesta este abandonat de romani.

Monedele romane din secolele urmatoare III si Iv d.H., sunt prezente in numar mai mic. Cunoscute mai mult sub forma de monede izolate, avem totusi un mic tezaur de monede de bronz la Valea Voievozilor, com.Razvad.

Pe teritoriul a doua asezari cercetate Mogosani⁸si Matasaru⁹, sunt prezente atat monede de bronz cat si de argint (silicve), acestea putand confirma coabitarea populatiilor migratoare cu cea autohtona daco-romana.

LISTA DESCOPERIRILOR

I. MONEDE ROMANE REPUBLICANE

A. TEZAURE

B. MONEDE IZOLATE

A. TEZAURE

1. Brancoveanu – com. Odobesti¹⁰

Descoperit in august 1968, in punctul denumit Voineasca, pe malul stang al raului Rastoaca, tezaurul se cifreaza la un numar de 14 monede recuperate si studiate; dintre acestea 12 sunt originale, iar 2 sunt imitatii.Cea mai veche moneda este emisa de L.Iulius, AR 3,80 gr., 20 mm.,Sydenham 443. Anii 133-126 a.H. Cea mai recenta C.Iulius Caesar AR 3,56 gr.18 mm., Szdenham 1006, Gallia, anii 54-51 a.H. Imitatiile au o greutate de 3,51 gr. Respectiv 4,17 gr.

2. Obislav (azi Grozavesti, com. Corbii Mari)¹¹

Descoperit in 1940, intr-un helesteu situat la vest de aceasta localitate, tezaurul avand un numar initial de cca. 800-1000 monede din care s-au putut recupera si studia doar 53 de piese. Tezaurul are 51 de denari romani originali, cea mai recenta moneda fiind emisa de C.Antonius in anii 32-31 a.H. si 2 imitatii.

⁸ Gheorghe Diaconu, Mogosani, Necropola din sec.IV d.H., Targoviste, 1970, p.32.

⁹ Gheorghe Bichir, Geto-dacii din Muntenia in epoca romana, Ed.Academiei Romane, Bucuresti, 1984.

¹⁰ Bucur Mitrea, Doua tezaure de monede antice descoperite in satul Brancoveanu, jud. Dambovita, in Acta Valachica III, 1972,p.105-107, idem in SCIV XX, 1969, I, p. 166. nr. 25, idem. In Dacia N.S.,XII.1969, p.544-545.nr.25.

¹¹Bucur Mitrea, Valentin Drob. Un tezaur de denari romani republicani descoperit in Jud. Dambovita, in BSNR 1981-1982, Bucuresti 1983,p.101-108.

3. Stramba (azi Valea, com. Barbuletu)

Descoperit in anul 1929 avea initial un numar de cca 250 monede. Majoritatea lor se gaseste astazi in strainatate. S-au putut studia totusi un numar de 216 monede.¹²

Cea mai recenta moneda este o emisiune Octavian Augustus (nr.211), cunoscuta de Gruber 437.doar in varianta de aur, anul 11-9 a. H. S-au mai descoperit inca doua monede care fac parte din acest tezaur. Ele se pastreaza in colectia de numismatica a Muzeului Judetean Dambovita. Prima moneda este emisa de C. Mamilius Limetanus¹³

AR 3,5 gr.21 mm. Crawford, 362-1, roma anul 82 a.H., iar a doua emisa de C.Annius Luscus; L.Fabius f. Hispaniensis¹⁴, avand urmatoarea descriere:

Av. Bustul diademat al Annei Perenna spre dr., cu pa rul prins in coc la spate. Dedesuptul gatului, litera P (cu .). In jur XXXXXX C.ANNI.T.F.T.N.PRO.COS.EX.S.C.

Rv. L.FABILF HISP (in exerga). Victoria cu ramura de palmier galopand cu quadriga spre dr.In camp, sus Q. Ar 3,77 gr. 18x20 mm. c.b.p.t.; Crawford, 366/1a, nordul Italiei si Spania, anii 82-81 a.H.

4. Targoviste

In anul 1964 in apropiere de Biserica Alba s-a gasit un tezaur de monede romane republicane. Din tezaur s-a pastrat doar un denar emis de Spurius Afranius, Crawford, 206. Roma anul 150 a.H. locul descoperirii situat aproape de albia majora a raului Ialomita ne-ar putea indica o eventuala asezare geto-dacica (vezi nota 7).

5. Valea Voievozilor, com. Razvad

La cele 6 monede publicate incomplet, una nefiind determinata, de arheolog Luciana Oancea¹⁵ se mai adauga inca un adescoperita recent. Tabloul complet al monedelor din tezaur este urmatorul :

- anonima, AR 2,85 gr., 19 mm., Crawford, 139/1, Roma, anii 189-180 a.H.;
- C.Scribonius (emisiune locala incerta, aspect barbaroid), AR 3,62 gr., 18 mm., Crawford 231/1, Roma, anul 154 a.H.;
- C.Serveili M.f., AR 3,20 gr., 20 mm., Crawford, 238/1, Roma, anul 133 a.H.;
- L.Minucius (?), AR 3,49 gr., 19 mm., Crawford, 248/1, Roma, anul 133 a.H.;
- C.Cassius, AR 3,27 gr., 18 mm., Crawford, 266/6, Roma, anul 126 a.H.;
- L.Iulius Bursio, AR 3,29 gr., 19,5 mm., Crawford, 352/1 a, Roma, anul 85 a.H.(originalul dupa care s-au facut imitatii). Emisiune locala.
- Man.Fonteius C.f., AR 3,21 gr., 20 mm., Crawford, 353/1 a, roma, anul 85 a.H.

¹² Bucur Mitrea in SCN II, 1985, p.144.

¹³ Valentiv Drob, Un denar necunoscut din tezaurul de la Stramba, in Valachica X-XI, 1978-1979, p.438

¹⁴ Valentin Drob, Catalogul monedelor republicane romane din colectia Muzeului judetean Dambovita (lucrare de atestat 1980)Identificarea monedei s-a facut de catre Bucur Mitrea pentru care ii multumim si pe aceasta cale.

¹⁵ Luciana Oancea. Descoperiri arheologice la Valea Voievozilor, com.Razvad, jud. Dambovita, 1972. in Scripta Valachica IV, 1973, p.111.

6. Voinesti

Tezaur descoperit in anul 1910. Monedele s-au imprastiat. Muzeul de Istorie a RSR a achizitionat in 1975 un numar de 94 piese. Cea mai recenta moneda este emisa de Octavian Augustus in anul 16 a.H. (vezi nota 5).

7. Crivatu, com. Cornesti

In acest tezaur, amintit mai sus, in care majoritatea pieselor o formeaza denarii romani imperiali de la Augustus la Traian, gasim si 125 denari din timpul republicii romane, originali si imitatii. Cea mai recenta moneda este emisa de M.Antonius in anii 32-31 a.H.¹⁶

Intalnim deci, aceiasi situatie ca si in cazul tezaurului de la Obislav (Grozavesti, com.Corbii Mari), cu deosebire ca aici tezaurul este mixt, el continuandu-se cu denari romani imperiali, emisi de imparat de la Augustus pana la Traian.

B. MONEDE IZOLATE

8. Catunul, com. Cornesti

Pe teritoriul acestei localitati s-au gasit, in mod izolat, mai multi denari romani republicani. Unul dintre ei este emis de M.Atilius Seranus, AR 3,55 gr., 19 mm., Sydenham, 398a, anii 145-138 a.H.

Tot pe teritoriul acestei localitati s-a cercetat de catre Cornelia Stoica o asezare geto-dacica.

9. Colacu, com. Racari

Un denar emis de L.Appuleius Saturninus, AR 3,71gr., 18x19 mm., Crawford, 317/2, Roma, anul 104 a.H., s-a gasit la o data necunoscuta pe teritoriul aceste localitati. Piesa se pastreaza in colectia Muzeului judetean Dambovita.

10. Mircea Voda, com. Salcioara

Un denar roman republican, uzat a fost vazut de mine in anul 1979 in colectia preotului N.Petrescu. Proprietarul colectiei decedand intre timp, colectia s-a imprastiat la diversi mostenitori, nemaiastrand posibilitatea de a determina piesa.

11. Razvad

Un denar descoperit in anul 1930, despre care Bucur Mitrea presupunea ca ar proveni din tezaurul de la Stramba, se gaseste in colectia Muzeului Judetean Dambovita. Este datat Grueber, Roma, 2622, anul 84 a.H.¹⁷

¹⁶ Bucur Mitrea in Dacia N.S.XXX, 1986, nr.10, p.192.

¹⁷ Bucur Mitrea, in SCN II, 1958, p.168.

II. MONEDE ROMANE IMPERIALE

A. TEZAURE

B. MONEDE IZOLATE

A. TEZAURE

12. Butimanu

Din tezaurul descoperit pe raza localitatii la o data necunoscuta, s-au recuperat 10 denari romani imperiali. Repartitia pe imparati este urmatoarea:

- Vespasian (1), Titus (1), Domitian (2), Nerva (1), Hadrian (2), Faustina I (1), Marcus Aurelius (1) si Lucius Verus (1).¹⁸

13. Catunu, com. Cornesti

Tezaurul descoperit in anul 1947, se cifra initial la cca.70 monede. S-au recuperat 20 de monede. Cea mai veche moneda dateaza din timpul lui Vespasian, anii 69-71d.H.Cea mai noua moneda este un Antoninus Pius, dupa anul 141 d.H.¹⁹

14. Ciurari, sat inglobat in prezent in localitatea Lucieni

Tezaurul a fost descoperit in anul 1969²⁰. Tezaurul cuprindea initial 110 monede din care s-au recuperat 79. Cea mai veche moneda este emisa de Vespasian AR 270 gr.,18 mm.,

RIC, Roma, anii 69=71. Cea mai recenta moneda: Septimius Severus, AR 3,01 gr., 17 mm.,RIC, Emesa 362, anul 193 d.H.

Pe imparati repartitia monedelor este urmatoarea: Vespasian (12),Titus (1), Traian (11), Hadrian(7), Antonius Pius(28), Marcus Aurelius(10), Commodus(9), Septimius Severus(1).

Cercetatoarea tezaurului crede ca ingroparea lui se datoreaza inaintarii sarmatilor pe teritoriul Munteniei.

15. Crivatu, com. Cornesti

In data de 17 iunie 1980, a fost descoperit pe teritoriul acestei localitati. un mare tezaur de monede romane. Descoperitorii l-au impartit intre ei. Autoritatile au recuperat de la ei un numar de 261 de monede (intre monedele predate autoritatilor, s-a strecurat si o moneda emisa de Antonius Pius, foarte uzata, gasita mai demult in raza localitatii, dar care, in mod sigur, nu face parte din tezaur). Ulterior s-a practicat o saptatura de salvare a monedelor de catre un colectiv format din Valentin Drob de la Muzeul judetean Dambovita si Magda Tzony de la Institutul de arheologie Bucuresti. Cu acest prilej s-au mai gasit inca 210 monede. Numarul total al monedelor din tezaur se ridica in prezent la 470 de monede. Regretatul colectionar Mircea Vilu din Targoviste a achizitionat de la localnici, in acelasi an, 1980, inca 8 monede. Desi aceste monede sunt destul de bine conservate, putand fi identificate, nu este absolut sigur ca ele ar face parte din tezaur. Pana la lamurirea completa a lucrurilor, pastram rezerve asupra includerii acestor monede in tezaur.

¹⁸ Gheorghe Bichir, op.cit., p.64; bucur Mitrea, in Dacia NS, XXII1978, p.366/29.

¹⁹ Valentin Drob, in Valachica X-XI, 1978-1979, p.123-128.

²⁰ Maria Chitescu, in cronica Valachia V, 1973, p.57-67.

16. Lunguletu

Tezaur descoperit in iunie 1958. S-au recuperat 27 piese, o parte din tezaur mai putandu-se afla inca in pamant. Pe imparati repartitia monedelor este urmatoarea: Traian(3). Hadrian(3). Antonius Pius(12), Marcus Aurelius(7). Commodus(2). Toate monedele sunt foarte uzate, semn ca ele au circulat intens inainte de tezurizare.²¹

17. Valea Voievozilor, comuna Razvad

Cu ani in urma, a fost descoperit un mic tezaur de monede de bronz din epoca constantiniana. Ele sunt foarte uzate, ilizibile, incat nu au putut fi identificate cu precizie.

B. MONEDE IZOLATE

18. Viisoara, com.Ulmi

In aceasta localitate, s-au gasit un numar de 12 monede romane din care 2 sunt imitatii de denari republicani, iar 10 sunt monede romane imperiale emise de Vespasian(2), Augustus(1). Traian(2), Hadrian(1). Antoninus Pius(1). Gordian III (2). Doua monedecu o greutate foarte scazuta, respectiv 1.67 gr. Si titlul 850 ‰ si 1,95 gr.,cu titlul sub 750 ‰ nu au putut fi identificate, fiind ilizibile. De mentionat ca greutatea uneia dintre monedele emise de Gordian III este peste media obisnuita si anume 4,17 gr. Monedele au intrat intro colectie particulara, nestnd nici acum daca ele au fost descoperite izolat sau au facut parte dintrun tezaur.

19. Bujoreanca, com. Cornesti

Un denar emis de Hadrian a fost descoperit aici in conditii necunoscute.

20. Costestii din Vale

Un denar emis de Domitian s-a descoperit in aceasta localitate.²²

21. Crivatu, com. Cornesti

O moneda imperiala de bronz ilizibila, probabil sec. II-III d.H. s-a descoperit in anul 1978 cu ocazia sapaturii arheologice practicata aici.²³

22. Glodeni din Deal, azi sat inglobat in localitatea Glodeni

Pe teritoriul acestei localitati, a fost descoperit un denar emis de Hadrian.²⁴

23. Matasaru

Monede romane de argint si de bronz de la Hadrian si pana la Traian Dacicus au fost gasite cu ocazia sapaturilor arheologice efectuate de Gheorghe Bichir in asezarea cu acelasi nume, in mai multe campanii.²⁵

24. Mircea Voda, com. Salcioara

O moneda de bronz foarte uzata a fost gasita cu ani in urma pe teritoriul acestei localitati fiind daruita de descoperitor preotului din localitate. Moneda a

²¹ C.Preda, SCN III, 1960, p.487-491; Gheorghe Bichir, op.cit. p.64

²² Gabriel Mihaescu si Valentin Drob, Dambovitza, Vatra de istorie, Targoviste, 1980, in Dacia N.S.XXV, 1981, p.385/115; Gheorghe Bichir op.cit., p.69.

²³ Bucur Mitrea, in Dacia NS, XXV, 1981, p.385/115; Gheorghe Bichir op.cit. p.69

²⁴ Bucur Mitrea, in Dacia NS X, 1966, p.408/29; Gheorghe Bichir op.cit. p.70

²⁵ Gheorghe Bichir, op.cit. p.71-72; idem, in Dacia NS, XXIV, 1980, p.180

fost vazuta de mine in anul 1979 si identificata aproximativ de catre Bucur Mitrea.²⁶

25. Mogosani

Pe teritoriul aceste localitati au foste gasite 3 monede romane imperiale. In necropola de secol III-IV, sapata de Gheorghe Diaconu, au fost descoperite doua monede, una de bronz din epoca constantiniana, foarte uzata, iar cealalta este o moneda de argint (silicva-siliqua), emisa de Iulian Apostatu.²⁷ a treia moneda gasita pe teritoriul acestei localitati a fost adusa la Muzeul judetean Dambovita de catre profesorul de istorie din localitate, Ion Ion. Moneda este tot o siliqua emisa de Cinstantinus II. Ea are urmatoarea descriere:

Av. (CONSTAN)/TIUS P.F.AVG.c.p.c. Bustul sau diademat si cuirasat spre dr.;

Rv. VOTIS/xxx/MVLTIIS/xxxx – in cununa de lauri. In exerga SIRM-c.p.c.;

AR 1.70 gr.16.5 mm.,TIP COHEN, nr.341, Sirmium, anul 353 d.H.

Analogii: Octavian Iliescu, Caiet selectiv, 6,1962, p.304-305, nr.991 si cf. M.Thirion, in Schweizerische Numismatische Rundschau, XLIV, 1965,p.19.

Moneda a fost descoperita in 1981, nu departe de necropola amintita mai sus. Acest tip de moneda – siliqua – are o greutate medie de 3,37 gr. (a 96-a parte dintre libra de argint – adica 324 gr.²⁸ Monedele de acest tip gasite sub forma de descoperiri izolate, pe o arie geografica ce coincide cu cultura Cerneahov-Sintana de Mures, ar putea fi interpretata (dupa parerea lui Bucur Mitrea) ca fiind acea stipendia acordata de autoritatile romane gotilor in calitate de federati.²⁹Se poate afirma cu anumite rezerve ca ea ar fi putut apartine unui razboinic got din asezarea de la Mogosani. Gheorghe Diaconu sustine ca nu s-a putut evidentia aici aspectul autohton Targsor-Gheraseni.³⁰

26. Moreni

Cu cativa ani in urma, cu ocazia demolarii unui hotel vechi din acest oras, datand de la inceputul sec.XX(cladit pe locul unui cimitir medieval), muncitorii au descoperit un denar roman emis de Traian.

Moneda a fost adusa la Sc.Gen. nr.1 din Moreni de catre profesoara Bucur Emilia, stand multa vreme in coltul muzeistic scolar. Profesoara sus-amintita a donat aceasta moneda impreuna cu altele Muzeului judetean Dambovita. Ea are urmatoarea descriere:

Av. Capul imparatului spre dr. (IMP TRAI) NO AUG.GER.DAC.PM.TRP
COS VI PP.

Rv. Arabia stand in picioare cu capul intors spre stanga tinand o ramura in maini si avand langa ea un strut.

²⁶ Bucur Mitrea, in Dacia NS.XXV,1981.nr.146.p.386.Moneda are urmatoarea legenda pe revers IOVIS CONSERVATORI

²⁷ Gheorghe Diaconu, op.cit. p. 32

²⁸ Ion Barnea, Octavian Iliescu, Constantin cel Mare, Ed.stiintifica si enciclopedica, Bucuresti, 1982,p.127

²⁹ Bucur Mitrea, Un tezaur monetar restituit Sucidavei, in SCIVA, XXX, 1, 1979, p.76

³⁰ Gheorghe Diaconu, op.cit.p.33;idem in Dacia NS..VIII, 1964, p.199

ARAB.AAQ (in exerga)S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI.

Probabil ca moneda gasita inca din Evul Mediu, a fost ingropata intrun mormant din acel cimitir, peste care s-a cladit ulterior hotelul.

27. Movila, com. Niculesti

Doi denari emisi de Faustina Senior si Iulia Domna sunt amintiti de Gheorghe Bichir in studiul sau citat des in acest articol, fara alte indicatii. Comuna Poienarii Vulpesti, din care facea parte pe atunci localitatea Movila din jud.Ilfov, face in prezent din comuna Niculesti.³¹

28. Raul Alb, com. Barbuletu

Un denar emis de Domitian, provenind din aceasta localitate se gaseste intro colectie particulara din Targoviste.

29. Targoviste

Regretatul colectionar Mircea Vilu din Targoviste, ne-a prezentat in anul 1983 un denar emis de Hadrian. Moneda a fost achizitionata de la locuitorul Trandafirescu Liviu, care o avea de la bunicul sau, care o descoperise in gradina din str.Justitiei nr.19, in anul 1932, cu ocazia efectuarii unor lucrari agricole.

Descrierea este urmatoarea:

Av. Capul laureat si barbos al imparatului spre stanga.IMP CAESAR TRAIAN HA(DRIANUS AUG);

Rv. PM TRP COS III in exerga : LIB PUB

AR 3,47 gr.,17 mm.,R.I.C. II, 127. Roma, anii 119-122, p.355.

La cca. 300 m, pe aceiasi strada de la locul descoperirii monedei anterioare, s-a gasit in anul 1977 o moneda de bronz emisa de Filip Arabul.

30. Valea Voievozilor, com. Razvad

Un denar emis de Traian s-ar fi descoperit in anul 1972 pe malul Ialomitei.³²

Aceste localitati in care s-au descoperit monede romane se pot observa pe harta descoperirilor monetare ce figureaza in anexa lucrarii.

³¹ Gheorghe Bichir, op.cit., p.72

³² Luciana Oancea, ibidem



Monede romane republicane



Monede romane imperiale

TÂRGOVIȘTE. REȘEDINȚĂ ȘI CAPITALĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI *

Petru Virgil Diaconescu¹

Procesul de urbanizare este un fenomen de lungă durată, legat de evoluția societății românești, de maturizarea feudalismului autohton, odată cu afirmarea statelor independente Țara Românească și Moldova. Anterior secolului al XIV-lea, aglomerațiile demografice nu aveau decât caracter de centre în curs de formare.

Ca și în cazul celorlalte orașe de pe teritoriul țării noastre (în special din teritoriile extracarpătice) afirmarea acestora se va face după mijlocul secolului al XIV-lea, ca formă de organizare economică, politică și socială, în general ca expresie a autorității centrale, care a adoptat măsuri pentru dezvoltarea localităților, care se urbanizau, expresie nouă a dezvoltării societății românești, ajunsă tocmai în acest răstimp la maturitate. Chiar dacă există și centre urbane anterioare acestui moment (Câmpulung, Cetatea Albă, Baia, Turnu-Severin), apariția lor înaintea cristalizării statelor românești Țara Românească și Moldova, se explică prin acțiunea factorilor economici și politici externi și anume colonizările care vor juca un rol important în aceste orașe.

În secolele XIV-XV domnia a fost aptă să ia măsuri pentru consolidarea orașelor, înțelegând că acestea sunt un mijloc de sporire a autorității în teritoriu, cât și a puterii economice a administrației centrale. Este de menționat faptul că "principalele centre urbane s-au ivit nu acolo unde ne-am așteptat, de pildă de-a lungul arterei de largă circulație, care era Dunărea, ci către munte, în zonele subcarpatice - nu întâmplător, așadar în ținuturile de unde a pornit și organizarea vieții de stat feudale" (Constantinescu, N. *miss.*, p. 100).

Importanța factorului politic determinant în apariția și dezvoltarea orașelor (nu se exclude în mai mică măsură și cel religios ca în cazul localităților Curtea de Argeș, Râmnicu Vâlcea sau Buzău) este relevant și în involuția unor vechi centre urbane odată cu dispariția curților domnești, în general a interesului puterii centrale pentru acestea: Târgșor, Gherghița, Târgul de Floci, Cornățel etc.

Înainte de a parcurge un scurt istoric al evoluției reședinței și capitalei Țării Românești prezintă interes științific și datele oferite de toponimie și onomastice referitoare la Târgoviște ca origine dar și ca scaun domnesc.

* Studiul constituie parte din referatele susținute de autor la Institutul de Arheologie « Vasile Pârvan » din București în anul 2004. Se dorește numai punerea de acord a ultimelor cercetări arheologice cu bogata informație istorică, deja edită, și folosită selectiv datorită spațiului editorial.

¹ Complexul național Muzeal „Curtea Domnească”, Târgoviște.

Cele mai sus menționate ne îndreptătesc să afirmăm că târgul (cel periodic) este anterior fazei de târg prin care a trecut așezarea până la transformarea acestuia în oraș. Din păcate rezultatele nepublicarea cercetărilor întreprinse chiar pe locul vechiului târg (azi Piața Bărăției) ne pun în imposibilitatea de a stabili, chiar cu o anumită larghețe momentul înființării acestuia (cercetări inedite întreprinse de Gabriel Mihăescu).

Cercetarea istorică este aproape unanimă în susținerea opiniei după care stabilirea reședinței domnești în această localitate a determinat urbanizarea rapidă, iar menținerea, dacă nu în întreg intervalul de timp analizat, a statutului de "capitală", dar cu siguranță până la 1714, a celui de "reședință" sau "scaun domnesc", cu sușuri și coborâșuri a permis păstrarea condiției de oraș chiar într-o epocă de evident recul economic, politic și demografic și anume secolul al XVIII-lea.

Încă de la începuturile cercetării sistematice a Curții domnești, prin dovezile arheologice descoperite în acest vast perimetru așezarea se argumenta astfel: "datează însă în chip neîndoielnic din plin secol al XIV-lea și se raportează mai întâi la o așezare sătească, transformată ulterior - prin schimbări de ordin social, economic - într-una de tip urban și apoi reședință domnească (Constantinescu N., 1964, p. 225).

Nu este momentul pentru o descriere amănunțită a cercetării Curții domnești, a evoluției sale în timp și spațiu, deoarece aceasta va face obiectul în curând a unui studiu istoric și arheologic de amploare, cu precădere trebuie avut în vedere impactul reședinței asupra evoluției orașului în ansamblu și a relațiilor sale cu domnia.

Menționat ca punct de vamă la 1403 cu titlul deja de oraș (varoș), Târgoviște își are începuturile după 1350: "în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, caracterele urbane ale Târgoviștei erau conturate..." (Cantacuzino Gh. I., 1997, p. 6). Suntem convingși, ca urmare a campaniilor de investigație arheologică că Târgoviște era mai degrabă un târg permanent, controlat de un punct de vamă, inclusiv administrativ și militar, situat chiar în perimetrul Curții domnești, chiar din 1369, dată care constituie și prima atestare a orașelor (act emis de Vladislav Vlaicu): "tuturor, credincioșilor săi, orășeni..." (*D. R. H.*, B., I, p. 12-13), cu precizarea că în accepțiunea celor din secolul al XIV-lea, târg era egal cu oraș.

Descoperirile din campania anului 1976 și cele care au urmat, demonstrează clar că "vatra Curții domnești din Târgoviște a fost locuită cu mult înainte de implantarea construcțiilor din timpul lui Mircea cel Bătrân..." (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 57), de referință fiind cercetarea locuinței de orășean din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, notată cu IB și considerată drept "cea mai veche locuință de orășean (târg n. n.), de acest tip, cunoscută în mediul românesc" (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 68).

Se poate trage concluzia că târgul periodic se transformă spre mijlocul secolului al XIV-lea într-unul permanent fază intermediară dintre sat și oraș, pentru circa o jumătate de secol.

Pentru această etapă în evoluția Târgoviștei trebuie coroborate informațiile scrise atâtea câte sunt, târziu și bazate pe amintiri, cu cele furnizate de cercetarea arheologică din oraș dar și pe teritoriul Curții domnești.

Este adevărat că Târgoviște nu apare în privilegiul comercial, emis la 1368, ca punct de *vamă*, pe drumul dintre Brăila și Câmpulung (*D.R.H.*, D.... doc. 46). În urmă cu 75 de ani Nicolae Iorga lansa ideea potrivit căreia locul unde s-a dat bătălia dintre pârcălabul Dragomir și voievodul Transilvaniei, Nicolae Lakfi, la 1368, bătălia relatată de Ioan Arhidiacon Kükülo și localizată undeva pe râul Ialomița, este de fapt *teritoriul Târgoviștei* (Iorga N., 1930, p. 70).

Târgul se afla sub autoritatea pârcălabului de Dâmbovița cu reședința la Cetățeni și ceea ce este important este, fără nici o îndoială, faptul că Târgoviște exista ca localitate ce căpătase deja o anumită importanță. Afirmatia lui N. Iorga se poate susține nu numai cu argumente de istorie și istorie militară (poziție strategică, etc.), ci și cu cele aduse de cercetarea arheologică, pe care le vom prezenta la momentul potrivit.

Schimbarea capitalei de la Argeș la Târgoviște, precedată de ridicarea noii reședințe, indiferent de considerentele luate în calcul de către domnie: economice, strategice, politice sau prin avantajul poziției geografice favorabile, care prezenta posibilitatea supravegherii eficiente a drumurilor de comerț, ramificate spre nord, sud și răsărit, va contribui esențial la dezvoltarea și evoluția ulterioară a orașului. Stabilirea noului scaun domnesc a însemnat în primul rând stimularea comerțului, a negustorilor târgovișteni și nu numai, protejați de înlesniri vamale (Mihăescu G., 1977, p. 523-524). Activitatea comercială este impulsionată și de stabilirea negustorilor străini (probabil și meseriași) în jurul unei biserici de rit catolic situată lângă piață, ridicată înainte de 1417 (Gioglovan R., 1978-1979, p. 161-168).

Meritul fostului director al muzeului local în evidențierea aportului german la geneza orașului este incontestabil (Gioglovan R., 1978-1979, p. 141-173), prezența negustorilor sași la Târgoviște fiind unul din suporturile esențiale ale urbanizării: "Târgoviștea atrage meșteșugari și comercianți de peste munți, încă din secolul al XIII-lea" (Chihaia P., 1974, p. 352). O cercetare sistematică a terenului rămas liber de construcții (cca. 50% distrus din cauza neimplicării autorității locale în acest perimetru) ar fi mai mult decât benefică, deoarece "Marea emigrație flamandă, valonă și germană, pe drumurile către Orient, în vremea cruciadelor a contribuit la viața orășenească în Ungaria, Polonia și România..." (Panaitescu P. P., 1969, p. 280). Momentul ridicării lăcașului catolic, acceptat în general este cel mai sus amintit (Chihaia P., 1969, p. 24-25). Având ca suport documentul emis la 22 iunie 1418 de către Mihail: "Am scris la Târgoviște, în vremea când a venit mama domniei tale, doamna de la unguri" (Panaitescu P. P., 2000, p. 57). Pavel Chihaia consideră ctitor pe Mara soția catolică a lui Mircea și mama lui Mihail (Chihaia P., *Op. cit.*, p. 24). După *Cronica mănăstirii franciscane* redactată la o dată târzie, 1761, trebuie luate în seamă informațiile potrivit cărora, Biserica catolică a fost construită "cam la anul lui Christos, 1300" (Hasdeu B. P., 1865, p. 45). Tot cronica menționează arderea așezării de către armata otomană în toamna anului 1394 (vezi și Decei A., 1978, p. 38-40, 65) ultima precizare fiind argumentată și arheologic

(Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 67-68). Dintr-o discuție pe care subsemnatul a purtat-o cu Thomas Nägler în 1980, reiese după părerea cercetătorului sibian, care a văzut în 1967 ruinele bisericii catolice din Târgoviște, în timpul cercetărilor lui Radu Gioglovan, pe baza analogiilor cu mănăstirea Cârța, considera lăcașul ridicat anterior anului 1400. În acest sens că se poate înainta ca termen "ante quem" și o dată posterioară anului 1380 când se înființează Episcopia catolică de Argeș (Panaitescu P. P., 1994, p. 143).

Asupra primului document intern referitor la Târgoviște, emis probabil la 1403, reconfirmat cinci ani mai târziu (Panaitescu P. P., 1944, p. 101-102) și a celor care au urmat nu există îndoieli însă prima relatare străină despre oraș, după care este denumit de-a dreptul capitală, datorată memorialului de călătorie al bavarezului Johann Schiltberger comportă dubii în special în privința situației în timp a informației. Memorialistul consemna: "am fost în Țara Românească, în cele două capitale ale ei care sunt numite Argeș (Agrich) și Târgoviște (Turkoich)". Analizând consemnarea transmisă de călătorul german observăm în primul rând că este menționată alături de vechea capitală și o a doua menționată de curând (*Călători...*, I, p. 28-30). Dacă informația este deosebit de valoroasă datarea este încă o problemă aflată în dezbatere. Majoritatea autorilor inclusiv cei locali consideră sau considerau că relatarea se poate data din 1396 în momentul în care tânărul cavaler străbate Țara Românească spre prizonieratul de mai bine de 30 de ani din Crimeea, la tătari. Se dau până și date sigure pentru terminarea construcției "primăvara anului 1395" (Mihăescu G., Fruchter E., 1978, p. 33).

Afară de unele date binecunoscute, cum sunt tinerețea naratorului sau redactarea memoriilor de abia în 1428 după eliberare, aducem și alte argumente în susținerea părerii că Târgoviște era capitală (mai curând reședință) în 1427, dar nu în 1396, după cum o dovedesc interpretările recente ale istoriei și arheologiei orașului, și anume:

a). Dacă Târgoviște ar fi primit statutul de capitală sau de reședință imediat după 1396, cum se explică absența totală a documentelor emise din Târgoviște, sau care măcar să amintească acest nou statut în timpul lungii domnii a lui Mircea cel Bătrân. Este adevărat că orașul sau mai bine zis târgul există deja în ultimele decenii ale secolului al XIV-lea, dar nu avea calitatea de reședință. Cercetările arheologice au demonstrat clar: "vatra Curții domnești din Târgoviște a fost locuită cu mult timp înainte de implantarea construcțiilor din timpul lui Mircea cel Bătrân, iar la sud-est de acestea și după anul 1400, până la apariția mării incinte poligonale în timpul lui Petru Cercel" (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 57).

b). Arheologic s-a evidențiat un nivel de incendiere, ținând seama "de grupul mare de clădiri de lemn distruse prin incendiu, inclusiv în vecinătatea curții" (Cantacuzino Gh. I., 1999, p. 129), dar și la oarecare distanță de viitorul perimetrul aulic (exemplu descoperirea unei biserici din lemn incendiate și a unei locuințe pe podeaua căreia a fost identificat un tezaur de monede emise de Mircea cel Bătrân anterior anului 1394 - la biserica Sf. Nicolae-Geartoglu, cercetări Petru Diaconescu 1988-1989). Dovezile materiale recuperate, în special numismatice, îndreptățesc ideea că incendiul este cauzat de acțiunile de pradă și pustiire ale armatei otomane

de după bătălia de la Rovine din 10 octombrie 1394 (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 67-68; Constantinescu N., 1987, p. 77-78; Cantacuzino Gh., 1999, p. 129-130; Moisescu Cr., 2001, p. 101 etc.). Cele menționate sunt dovezi certe ale existenței târgului, dar nu și ale prezentei reședințe domnești (Diaconescu P., 2005, p.105).

c). Interpretarea corectă a rezultatelor cercetărilor din anul 1986 este esențială în elucidarea problematicii pusă în discuție prin descoperirea în colțul de sud-est al casei mari, considerată anterior ctitorie a lui Mircea cel Bătrân, a unei clădiri din piatră cu beci, acesta în suprafață de 90 m², iar la parter cu o suprafață de cca. 200 m², (Moisescu Cr., 2001, p. 101). Asupra datării acestei clădiri, a contextului arheologic s-au exprimat pe larg cercetătorii participanți la respectiva campanie de cercetare (Constantinescu N., 1987, p. 71-76; Cantacuzino Gh., 1999, p. 131-138, 151-152). Acestea stabilesc data construcției spre anul 1400 și nu înainte de septembrie 1396 (dată la care Johann Schiltberger trecea din Ungaria spre Nicopole), așa cum consideră alți autori (Moisescu Cr., 2001, p. 101-102).

d). Clădirea din piatră a avut o evoluție îndelungată dovadă refacerea sesizată la gârlici. O altă observație este momentul ridicării bisericii paraclis, probabil odată cu refacerea Casei I și în orice caz înaintea Casei II (observațiile din S XIII A/1986 îndreptățise această constatare, biserica prezentând nivelul de construcție suprapus de cel al casei mari). Se mai adaugă și descoperirea în colțul de est al Casei I a unei importante cantități de ocră, folosit cel mai probabil la pictura bisericii nou construite (observațiile autorului).

e). Primul document cert emis din Târgoviște se datorează lui Mihai I și datează de la începutul domniei sau în răstimpul când era încă asociat la domnie (1417-1418), unde se menționează pentru prima dată: "din însăși casa domniei mele din însuși orașul domniei mele, Târgoviște" (*D. R. H.*, B. I, p. 84), formulă care este reluată în 1424 de Dan al II-lea în documentul prin care acorda privilegiul "orașului domniei mele târgoviștenilor" (*D. R. H.*, B. I, p. 103-104).

Pentru "Casa I", ridicată în jurul sau după 1400, nu putem încă avansa părerea că a fost folosită de la început ca reședință domnească. Este mai pertinentă ideea că a existat un centru administrativ și vamal local probabil chiar înainte de 1394 (elementele materiale descoperite sugerează construcții anterioare, fie ele și din lemn). Logic în evoluția administrației Țării Românești care își sporea teritoriile spre sud și est, este și înlocuirea punctului de control de la Cetățeni cu Târgoviște. Există firește și opinii contrare după care "Clasa I" "să fi fost ridicată pentru unul din înaintașii lui Mircea și refăcută pentru Mihail" (Sinigalia T., 2000, p. 70).

Ridicarea bisericii paraclis către 1415 reprezintă un factor calitativ major în evoluția orașului spre reședință și apoi capitală (Constantinescu N., 1987, p.73). Este prima biserică ortodoxă din piatră (contemporană cu cea catolică), ridicată la nord de Casa I, moment când este refăcută probabil și fortificația, sau adăugată construcției existente (inclusiv turnul dinspre vest descoperit în 1976). Este clar că biserica nu era legată de "Casa I", fiind de fapt prima mare construcție a Curții domnești, "paraclisul este de proporții mult prea mari față de rolul ce-l avea"

(Nicolescu C., 1979, p. 48). Sfârșitul domniei lui Mircea, înseamnă și preluarea conform prerogativelor domnești, a vechiului centru administrativ local și transformarea în reședință domnească a curții locale, ocazie cu care domnitorul ridică și biserica și reface împrejmuirea. Reluând documentul emis de Mihail I: "fiul și asociatul la domnie al lui Mircea cel Bătrân rezida la Târgoviște..." (Constantinescu N., Moisescu Cr., 1965, p. 17-18), acesta este cel care dorește și realizează efectiv noua reședință, domnia rămânând încă în Argeș.

Că în timpul lui Mihail I. Târgoviște era nu numai oraș, dar devenise și reședință, o argumentează și donația acestuia către mănăstirile Cozia și Colmeana, act emis (primul) din "însăși din casa domniei mele, din însuși orașul Târgoviște" (*D. R. H.*, B, I, p. 84). La rândul lui, Dan al II lea acorda la 1424 privilegiul "orașului domniei mele, târgoviștenilor" (*D. R. H.*, B, I, p. 103-104). Același domnitor, dovadă că Târgoviște trecuse deja pe primul plan ca importanță economică și politică, doi ani mai târziu reconfirmă din Târgoviște drepturile de negoț ale Brașovenilor (*D. R. H. D.*, p. 350-31).

Documentul care statuează statutul de capitală a Țării Românești este emis de Alexandru Aldea la 11 noiembrie 1431 "din scaunul domniei mele din orașul Târgoviște", act în care sunt amintite pentru prima oară și satul Răzvad și Mănăstirea Dealu (*D. R. H.*, B, I, doc. 55).

Un argument în plus este numărul de documente emise din cele două capitale Curtea de Argeș și Târgoviște între 1418 și 1439. Mihail emite numai un document, restul de cinci din Argeș, Dan al II-lea patru din Târgoviște și tot patru din Curtea de Argeș, Alexandru Aldea le emite pe toate cele patru cunoscute din Târgoviște, iar urmașul său Vlad Dracul numai un document din Argeș. Cancelaria domnească dispăre până în 1512 în timpul domniei lui Neagoe Basarab (Moisescu Cr., I, 2001, p. 112-113).

Stabilirea Curții domnești la Târgoviște a atras nu numai marea boierime care forma sfatul alături de alți dregători și slujitori, dar și meșteșugari și negustori valahi, precum și occidentali, impulsionează activitățile economice și creșterea semnificativă a numărului populației, a zestrei edilitare a orașului, sub ocrotirea fermă a domniei, încă capabilă să-și impună necondiționat autoritatea.

După Mircea cel Bătrân, dar mai ales de la Vlad Dracul în evoluția urbană sud-carpatică intervine brutal un factor politic major, care va influența decisiv întreaga istorie ulterioară a Țării Românești: *pericolul otoman*. Acest moment istoric este ilustrat pentru Târgoviște, tocmai de înnoirile inițiale cel mai probabil de Vlad Dracul la Curtea domnească în jurul anului 1440.

Dacă expediția lui Baiazid din 1394, în Țara Românească este mai mult o campanie de pedepsire a intervenției valahe în sudul Dunării la Karinovasî din 1393 și nu o intenție clară a ocupării respectivului teritoriu, cucerirea Peninsulei Balcanice, încheindu-se deja (Madgearu Al., 2001, p. 139-140) ofensiva ratată, a coaliției creștine la care participă și Vlad Dracul, canalizează efortul militar otoman spre nord. Autoritatea centrală va fi obligată să ia măsuri de organizare a rezistenței față de Imperiul Otoman.

În acest cadru, chiar dacă documentele nu menționează explicit (orașul a fost prădat și ars de otomani în 1443), Vlad Dracul, participant activ la coaliție, ia măsuri sporite de protecție a reședinței odată cu amplificarea acesteia, potrivit necesităților epocii (Constantinescu N., 1987, p. 77-78; Cantacuzino Gh., 1999, p. 151; Moisescu Cr., 2001, p. 102-103 etc.). Cel mai probabil lui Vlad-Dracul i se datorește ridicarea ultimei construcții a noii curți, casa domnească, cea mai spațioasă construită până atunci în spațiul românesc extracarpatic (32x29 m) cu ziduri impresionante (groase de 2-2,20 m), evident după dezafectarea "Casei I". Cerințele de strategie militară impun alături de ridicarea unui zid din piatră perimetral casei și bisericii, a celei mai mari fortificații de apărare existente la sud de Carpați în secolele XV-XVI și anume un "șanț de apărare" în potcoavă spre sud-vest și nord de noua curte, adânc de 4-4,5 m și lat de 20-22 m de la nivelul de călcare, poziționat la 30-50 m, față de casa domnească (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 56; Cantacuzino Gh. I., 1999, p. 142-146). Tot acestei etape îi aparține și înglobarea spre est a perimetrului "Sf. Vineri" chiar din prima jumătate a secolului al XV-lea (Cantacuzino Gh. I., 1999, p. 150; Nicolescu C., 1979, p. 48). Cercetările din 1978, 1974 întreprinse de subsemnatul, demonstrează că locuirile identificate anterior (Loc. 2B) își încheie definitiv existența spre 1440 (Diaconescu P., 1998, p. 54-70), perimetrul fiind inclus chiar cu titlu provizoriu (în afara fortificației sus amintite). Continuarea cercetărilor, pentru stabilirea raporturilor între Curtea domnească și perimetrul Bisericii Sf. Vineri este esențial, deoarece nu este încă studiată legătura dintre cele două perimetre ale Curții domnești (de exemplu a existat un șanț de apărare care le delimita, sau nu?). Curtea domnească așa cum apare la mijlocul secolului al XV-lea, cu elementele nou constituite, va rezista sub aceeași formă (cu unele intervenții minore) timp de 150 de ani, până în 1583.

Problema administrației orașului, a dreptului de autoconducere a acestora și menținerea târzie a "sfatului" este menționată ca una din dovezile diferențelor între orașul apusean și cele din restul Europei. Bogata activitate a societății direct lucrative este ilustrată, spre exemplu la 17 ianuarie 1458 de vicecomitele Brașovului care asigură negustorii târgovișteni de libera circulație a mărfurilor, estimând că fiecare comerciant ar putea veni cu marfă în valoare de 1000-2000 de florini (Manolescu R., 1970, p. 96). O a doua, neluată în seamă este un document datat după 1 iulie 1435, aflat în posesia Arhivelor naționale, unde se specifică cererea boierilor Stanciu și Constantin din Țara Românească, care reclamau magistratului orașului Brașov, restituirea averii stocate în acest oraș, aducând martori în fața lui "Hanăș și a pârgarilor din Târgoviște" (*Relațiile...*, 1986, p. 34, doc., 64).

Importanța orașului, în creștere continuă, determină pe Dan al II-lea să acorde orașenilor (negustorilor) privilegiul de a merge cu mărfurile "și pe la Severin și prin toate târgurile și pe la Brăila și prin toată țara domniei mele" (*D. R. H., B., I.* p. 109), dar și brașovenilor ce le reconfirmă privilegiul din 1413 (*D. R. H., D., I.* p. 350-351). Chiar dacă orașul este distrus și incendiat în 1443

de invadatorii otomani Târgoviște devine în scurt timp "cel mai important centru economic, administrativ și militar al Țării Românești" (Moisescu Cr., 1971, p. 11).

Din păcate perioada de maximă înflorire pentru Târgoviște este scurtă, din 14 oct. 1465 în timpul lui Radu cel Frumos (1462-1474) Bucureștii îndeplinesc efectiv rolul de cetate de scaun (*D. I. R.*, B., 1953, p. 189). Practic chiar din 1458 Vlad Țepeș rezidează efectiv în București, nici un document nu-l mai amintește la Târgoviște, unde trecea numai la pedepsirea orașenilor (Berindei D., 1963, p. 17).

Atenția pe care Vlad Țepeș o acordă Bucureștilor are trei componente: rezistența antiotomană, rezistența internă și conflictul cu sașii din Transilvania. Din 1458 târgoviștenii intră în conflict deschis cu domnitorul "dintr-o vină a Vladului Vodă" urmat de o represiune cruntă după cum amintește cronica (*Istoria...*, 1960, . 4), conflict care îi va aduce domnului, de fapt, prăbușirea în 1462. În schimb Vlad Țepeș, chiar dacă nu agreează capitala va susține interesele târgoviștenilor în conflictul comercial cu brașovenii, conștient de veniturile consistente pe care orașul le vărsa domniei (Stoicescu N., Moisescu Cr., 1976, p. 12), dovadă suma imensă de bani furată negustorului Zanvel din Târgoviște lângă Bran (250 florini, 500 perperi și 300 de aspri) voievodul fiind obligat să avertizeze sfatul brașovean "eu nu fac nici un rău oamenilor voștri, ci îi las să umble slobozi ca să se hrănească (Bogdan I., 1905, p. 81-82).

Radu cel Frumos (1462-1474), Basarab cel Tânăr-Țepeluș (1477-1482) și Vlad Călugărul (1482-1495) vor prefera și ei Bucureștii, de unde sunt emise majoritatea documentelor, spre exemplu Târgoviște ca "cetate de scaun" în timpul lui Radu cel Frumos este amintită numai de două ori la 14 oct. 1465, respectiv la 17 mai 1473 (*D. I. R.*, 1953, p. 139-150).

Totuși capitala nu este neglijată, chiar de la începutul domniei, Vlad Călugărul revine periodic la Târgoviște 1482 urmărind lucrări de reparații la Curtea domnească (*D. R. H.*, I, doc. 241), peste 12 ani îl angajându-l pe arhitectul militar sasul Michael Pixenmauster pentru lucrări de fortificație, probabil la "Turnul Chindiei" (Cernovodeanu P., 1970, p. 25).

Vechea capitală revine în prim plan în timpul fiului lui Vlad, Radu cel Mare (1495-1508), emitea 24 de documente emise din Târgoviște față de numai 5 din București (*D. R. H.*, B. I.).

După cum remarca N. Iorga, Radu cel Mare moștenește tradiția constructivă a tatălui sau prin două ctitorii de excepție, Mănăstirea Dealu și respectiv Mitropolia. La Dealu, după cum consemnează pisană vechii clopotnițe: "Biserica este terminată de către Radu cel Mare în luna decembrie, 4, anul 1501" (Gioglovan R., Oproiu M., 1976, p. 246). După cum o descrie Gavriil Protul, biserica era o construcție de excepție: "tot din piatră cioplită și stâlpii ușilor și ferestrelor, tot din marmură cum se vede și acum biserica frumoasă și minunată, iar a o zugrăvi el n-a apucat (Radu cel Mare n. n.) ce apoi s-au zugrăvit cu porunca lui Neagoe Vodă cu vâpșele și cu aur" (*Istoria...*, 1961, p. 92-93). Radu cel Mare reorganizează viața bisericească și culturală a Țării Românești recurgând la persoane de strictă ortodoxie din Balcani (urmând exemplul bisericii moldovenești perfect structurată de Ștefan cel Mare) recurgând la sprijinul patriarhului Nifon

și al tipografului Macarie ultimul inițiind prima tiparniță pe teritoriul românesc (Iorga N., 1981, p. 132). Mărturie este ctitorirea noului lăcaș al Mitropoliei la Târgoviște, între 1503-1505, situație arheologică confirmată și de noi în 1985 (vezi și Moiescu Cr., 1979, p. 181-183).

Secolul XVI este de fapt o dispută pe jumătate împărțită între Târgoviște și București pentru dreptul de capitală. Între 1495-1545, Târgoviște își menține acest statut, reliefat chiar și numai prin numărul de documente emise (păstrate), 230 față de 94 de la București (Mihăescu G., Fruchter E., 1981, p. 132).

Cercetările arheologice demonstrează pentru intervalul 1495-1545 prefaceri majore de importanță egală cu cele sesizate în prima jumătate a secolului al XV-lea. Vechile biserici din lemn ridicate la începuturile orașului: Sf. Ioan, Sf. Nicolae-Geartoglu, Sf. Voievozi, Sf. Nicolae-Andronești, Stelea Veche sau Roșie sunt refăcute din piatră odată cu înălțarea altora noi cum sunt: Târgului, Sf. Gheorghe, Crețulescu, probabil orașul atingând maxim de dezvoltare spațială (vatra) situație ce se va menține cu mici modificări până în secolul al XIX-lea.

Dacă orașul rămâne principalul centru politic, economic și spiritual al Țării Românești, acesta este meritul lui Neagoe Basarab (1512-1521). De efortul constructiv al acestui mare ctitor sunt legate încheierea lucrărilor la Mănăstirea Dealu, biserica Sf. Gheorghe, dar mai ales construirea noului sediu al Mitropoliei și mutarea sediului de la Argeș la Târgoviște, moment de importanță egală cu schimbarea reședinței cu un secol înainte.

"Spărgând" în 1515, după cum consemnează Cronica, Mitropolia de la Argeș "zidi în locul ei altă sfântă biserică tot de piatră cioplită și săpată cu flori" (*Istoria...*, 1960, p. 23). Biserica târnosită la 15 august 1517, va găzdui peste două zile, la 17 august prima ceremonie oficială, și anume canonizarea "Sfântului Nifon", la care va participa și Theolipt, patriarhul Constantinopolului alături de mitropolitul Ungrovlahiei, Macarie.

Ansamblul monastic a fost inaugurat în ziua de 17 mai 1520, după cum aflăm din scrisoarea expediată către brașoveni în 6 aprilie 1520: "am isprăvit după lege și dania credinței noastre, biserica noastră sau mănăstirea pe care hotărâsem să o zidesc..." (Moiescu Cr., 1979, p. 178). În scurt timp se constituie și într-un important centru economic, lângă Mitropolie înfiripându-se "Târgul de jos", care va prelua treptat funcțiile vechii piețe de la nord la Curtea domnească.

Conștient de sprijinul financiar și militar pe care orașul îl oferea, Neagoe Basarab îl sprijină prin autoritatea funcției sale. În timpul domniei sale apare menționată în documente administrația Târgoviștei, prin județul Toma, înscris ca atare în document (*D. I. R. B.*, I., p. 92, doc., 90), act care păstrează și pecetea orașului: "Făuritu-s-a acest tipar sigilar în zilele drept credinciosului Ioan Neagoe voievod" (vezi și Stoicescu N., Moiescu Cr., 1976, p. 20).

Izbucnirea luptelor pentru tron și acordarea de sprijin diferiților pretendenți din Transilvania, a fost un motiv pentru ca domnitorii să prefere Bucureștiul. Al doilea este scăderea importanței "drumului Brăilei" după 1540, cale comercială care, timp de două veacuri asigurase prosperitatea orașului, încercările lui Radu de la Afumați, Radu Paisie de a revigora orașul neavând succes.

Pentru oraș, în special scăderea masivă a comerțului cu Transilvania, cu Brașovul, consecință a reorientării comerțului exterior, preponderent cu Imperiul Otoman (Costăchel V., Panaitescu P. P., Cazacu A., 1957, p. 68) este unul din principalele motive ale declinului orașului. Se adaugă și cauze generale: limitarea suveranității, tributul, pierderea fortificațiilor, modificarea rețelei rutiere (exemplul citat mai sus - drumul Câmpulungului), frecvența războaielor, influențarea crescândă a domniei de către boierime în defavoarea orașelor (vezi și Gheorghiu T. O., 2000, p. 90).

La 1532 Târgoviște era "un oraș nu prea mare așezat la șes și înconjurat de ziduri, castelul din acest oraș în care locuiește domnul este împrejmuit cu pari de stejar foarte groși", după cum relatează Francesco della Valle (*Călători...*, I, p. 332). Relatarea nu este confirmată, ca și supoziția adusă pe baza unei informații neclare, după care Neagoe Basarab ar fi dispus deschiderea unei porți de acces spre principalele drumuri comerciale (Oproiu M., Manolescu C., 1996, p. 100). Putem totuși presupune, existența încă la această dată, 1532, a fortificației identificate de noi în 1999 și situată în fața Curții domnești a cărei construcție se datează spre sfârșitul secolului al XIV-lea (șanț și probabil palisadă).

Orașul își păstrase în cei 25 de ani în care reședința se mutase la București (Radu Ilie, 1552-1553, sau Petrașcu cel Bun, 1554-1557, preferă totuși vechea capitală), rolul politic conducător în statul muntean, Anton Verasnesics solului Ungariei la Constantinopol, remarcând la mijlocul secolului al XVI-lea că din toată țara Târgoviște "este singurul oraș mai însemnat și capitala țării" (*Călători...*, I, p. 404).

Un argument este și așezarea refugiaților genovezi la Târgoviște (după cucerirea insulei Chios, ocupată de turci în 1566) și nu la București, după cum consemna Pierre Lescalopier, deși la data când ajunge în oraș (1574), palatul era părăsit (*Călători...*, II, p. 428). Că orașul era principalul centru urban al țării, îl confirmă și călugărul Ieronim Arsengo, care consemna în 1581 un număr de 1022 de case dintre care "1000 de case de români ortodoksi" (*Călători...*, II, p. 509-510).

Interesul manifestat față de capitală nu este numai al domniei dar și al orașenilor cu stare. Pe un teren situat pe Calea domnească, la sud de reședință (într-o zonă comercială unde s-au identificat arheologic cele mai vechi construcții civile din piatră și zidărie, datând din a doua jumătate a secolului al XV-lea) se înalță prima și singura mănăstire ortodoxă din oraș (după mănăstirea catolică Sf. Francisc ridicată spre anul 1500), ctitorie a lui Stelea Cupețul, mai târziu spătar (Cantacuzino Gh. I., 1983, p. 225-230).

Renașterea orașului se datorează cu certitudine lui Petru Cercel (1583-1585), fără invenția acestuia, consider că declinul orașului ar fi fost inevitabil. Format conform preceptelor culturii bizantine, Petru Cercel care își desăvârșise educația în lumea Renașterii italiene și franceze, erudit dar și om de lume, care cunoștea aproape toate limbile Europei, bucurându-se de notorietate la curțile occidentale (Lăzărescu Gh., Stoicescu N., 1972, p. 47).

Încoronat în septembrie 1583, la București, prima măsură a principelui este readucerea reședinței la Târgoviște. Secretarul domnitorului Franco Sivori,

relatează pe larg perioada domniei, multe din afirmațiile sale fiind confirmate de cercetarea istorică și arheologică. Consemnează motivele readucerii capitalei la Târgoviște care "fiind un loc cu mai mult, mai ales și mai la îndemână unde își aveau pe vremuri reședința principii" cu consecințe deosebit de favorabile pentru oraș: "aici s-au strămutat de asemenea toți meșteșugarii și negustorii din București..." în număr apreciabil, încât puteau asigura la timp piața cu "orișice fel de mărfuri", chiar dacă o parte proveneau "din țări îndepărtate" (*Călători...*, III, p. 17-18). Chiar dacă, după cum menționează același cronicar, în afara Curții domnești reperle importante rămăneau Mitropolia și abațiile catolice "Sf. Maria" și mănăstirea "Sf. Francisc" după cum relatează în aceeași vreme Jaques Bongars (*Călători...*, III, p. 20), datorită domnitorului orașul își îmbogățește zestrea edilitară cu biserici și clădiri pe măsură, identificate de noi pe teren, de-a lungul Căii domnești, casele de lemn sunt înlocuite cu clădiri din piatră și zidărie, se ridică noi biserici: Albă-Județeasa, Grecilor, Sf. Voievozi (aceasta din urmă probabil chiar ctitorie a principelui), cercetările arheologice din ultimele două decenii fiind determinante în aprecierile noastre.

În numai doi ani de domnie, orașul primește un adevărat caracter de oraș european prin înnoirea din temelii a Curții domnești, a cărei nouă înfățișare impresiona chiar și pe un francez obișnuit cu arhitectura reședințelor occidentale, în persoana lui Jaques Bongars: "a făcut la Târgoviște un palat frumos și măret". După însemnările lui Franco Sivori, în mai puțin de doi ani, domnitorul a ridicat noua biserică domnească impresionantă atât prin dimensiuni, dar mai ales prin armonie arhitectonică, dar și palatul alăturat "cu camere frumoase și mândre", înconjurat de grădini "alla italiana", trei fântâni țâșnitoare alimentate cu apă curgătoare adusă de la 4-5 mile depărtare, construit din uluci din lemn de pin (Cernovodeanu P., 1973, p. 176).

Este necesar să subliniem faptul că cercetarea arheologică a acestui moment din viața orașului și mai ales a Curții domnești, confirmă relațiile din epocă. Nu este subiectul strict al temei tratate mai sus, dar investigațiile întreprinse pe cei 29.180 m² ai reședinței princiare (palat, biserică, atenanse, fortificații acum din materiale durabile) și chiar depășind-o, ridicată abia acum la standardele epocii, ca cea mai vastă și elaborată curte domnescă din spațiul românesc în Evul Mediu, considerată de cercetători încă de acum 40 de ani "a doua fază importantă de construcție a curții târgoviștene" (Constantinescu N., Moisescu Cr., 1965, p. 30).

Fără a generaliza, domnia lui Petru Cercel, are o dublă importanță, atât pentru istoria ulterioară a orașului, dar și pentru investigațiile întreprinse de cercetătorii fenomenului urban, și anume:

- Petru Cercel, reprezintă o schimbare radicală în primul rând în mentalitatea societății medievale, cu toate consecințele care sunt încă constatate timp de mai bine de un secol, principele a fost și nu este un termen prețios, chiar fără voia sa, **promotorul unei noi epoci istorice**, prevestind ieșirea chiar și timidă din tiparele tradiționaliste ale Evului Mediu.

- Cercetarea arheologică, care tocmai prin raritatea și ambiguitatea documentelor istorice, până la sfârșitul secolului al XVI-lea, rămâne încă, pentru

investigarea habitatului urban, un instrument de prim ordin. Odată cu secolul al XVII-lea își pierde mult din importanță, arheologia Evului Mediu târziu având numai posibilitatea, cu anumite excepții, numai de a confirma sau ajusta marea număr de documente și informații narative (după o evaluare aproximativă, numărul de documente emise de Matei Basarab de la sau despre Târgoviște în numai 15 ani, este egal sau chiar mai mare cu suma a aproape două sute de ani anteriori). Un element în plus, cel puțin pentru orașul medieval Târgoviște o dovedește istoriografia care în proporție de 80% se îndreaptă spre epoci ulterioare momentul de demarcație constând în domnia a lui Mihai Viteazul.

Domnia lui Mihai Viteazul înseamnă constituie un alt punct de cotitură în evoluția orașului. Este acceptată ideea potrivit căreia orașele românești nu au avut acces la regimul libertății politice și administrative la care aveau dreptul să năzuiască, limitarea acestora de către unicul stăpân, domnia este evidentă. Se reiterează această părere considerându-se că domnia care de la mijlocul secolului al XV-lea va concentra toate capacitățile umane pentru organizarea apărării țărilor române, nu putea accepta existența unui alt pol de putere, chiar subordonat condiționat motiv principal pentru așa numita neîmplinire a formelor de organizare urbană (Matei M. D., 1977, p. 90-99, 255-256). Chiar dacă domnitorul uzează sporadic de dreptul de proprietate asupra orașului, încă din prima jumătate a secolului al XV-lea, binecunoscut fiind actul de danie a lui Mihail I către mănăstirile Cozia și Cotmeana căroră le sunt atribuite 10 case din Târgoviște (*D. I. R.*, B. V. XIII-XV, p. 55), autoritatea domnească slăbind atât economic cât și politic va recurge, începând cu jumătatea secolului al XVI-lea, la danii sau vânzări ale moșiilor orășenești. Primul act cert de această natură este dania lui Petrașcu, reconfirmată de Mihai în 1597 prin care satul Solomon de lângă Mănăstirea Dealu parte din moșia orașului, "ocina domnească" este cedat Mănăstirii Gorgota (Donat I., 1996, p. 117). Așa se explică, credem noi și faptul că Târgoviște, mai ales prin "privilegiul" de oraș domnesc timp de trei secole de modul cum a beneficiat între ghilimele, de autoritatea domniei. Către începutul secolului al XIX-lea (Oproiu M. 1997, p. 215), diminuând progresiv de la sfârșitul secolului al XVI-lea ponderea, mai ales economică a localității, daniile și vânzările succesive ale domniei reduc la minim moșia orașului, cam la actuala suprafață a municipiului Târgoviște.

Politic însă cel mai important moment în istoria orașului rămâne totuși domnia lui Mihai Viteazul (1593-1601) prin bătălia hotărâtoare pe care principele a dat-o la Târgoviște cu ocupantul otoman între 6-8 octombrie 1595. Importantă este nu numai semnificația politică și militară dar și istorică. După distrugerea Curtii și a Bucureștilor, aproape în întregime, în toamna anului 1595, Mihai este obligat să repună vechea capitală în drepturi, situație ce se va menține până la 1626. Numărul mare de documente emis de voievod din Târgoviște și mai ales primul tratat internațional politic și militar încheiat cu împăratul Rudolf al II-lea în 9 mai 1598 la mănăstirea Dealu, sunt dovada reluării statutului de capitală.

Bătălia din 6-8 octombrie 1595 a beneficiat de descrieri amănunțite din partea cronicarilor vremii: Petru Pelardi, Giuseppe Piscullo, Filippo Pigafetta, din partea coaliției creștine sau Abdul Kadîr, cronicar otoman (Georgescu M., 1970).

p. 225-236, Rotman Cr., 1976, p. 241-246, cât și însemnările din *Călători...*, III, p. 546-550, 585-588, 622, 628, 630-631), iar interpretările și precizările aduse de istorici nu lipsesc.

Fără a intra în amănuntele celebrei confruntări, arheologia are datoria de a lămuri unele aspecte neclare legate de condițiile concrete în care s-a desfășurat și de consecințele pe care le-a indus în evoluția orașului Târgoviște.

O problemă o comportă proporțiile distrugerilor provocate de ocupantul otoman la Târgoviște, informațiile contemporane amintind că numai Curtea domnească și Mitropolia rămăseseră nevătămate (*Călători...*, III, p. 550), Petru Pelardi amintind că "orașul este mare cu multe case de piatră toate pârjolite și arse" (*Călători...*, III, p. 622).

Din relatările participanților creștini la bătălie după ocuparea orașului se produce în data de 8 octombrie bombardamentul de artilerie al armatelor coaliției deosebit de violent, eveniment ce a adus cu sine mari pagube așezării (*Călători...*, III, p. 547, 587-588).

Pentru o estimare exactă, stabilirea perimetrului în care s-a dat bătălia este deosebit de important. Două elemente sunt determinante:

- Amploarea și poziționarea în teren a fortificațiilor ridicate de otomani. Dacă Pigafetta descrie cetatea, întăriturile Curții domnești este adevărat amănunțit, adaugă și constatarea că "toată cetatea era legată pe dinafară cu gratii și cu gard și pe dinăuntru era dată cu tencuială de var ca să țină strâns pământul". Adaugă și observația că spre est, turcii ridicaseră "o mică întăritură cu 4 flancuri cu scopul de a o păzi mărint cetatea" (*Călători...*, III, p. 549-550).

- La rândul său Giuseppe Piscullo descrie o nouă palisadă la cea veche din jurul curții la doi pași de aceasta "și făcând astfel un șanț mare cu trei laturi în total", fortificația cuprinzând un perimetru "de jur împrejur 1000 de brațe (cam 600 m n. n.) pe partea dinăuntru" (*Călători...*, III, p. 630-631). Specialistul lor în artilerie Abdul Kadîr menționează că Sinan Pașa a ridicat o cetate asemănătoare cu cea de la București "cu două caturi având în jurul său șanțuri adânci, turnuri și creneluri și pretutindeni erau încăperi pentru străji" (Rotman Gr., 1976, p. 546).

- Amplasarea armatei creștine în preziua bătăliei, poate furniza informații despre așezarea dușmanilor. Cronicarul coaliției relata asupra aliniamentului ocupat de Mihai și aliați pe 7 octombrie "de-a lungul râului, moldoveanul în dreapta, cel din Țara Românească în stânga și la mijloc principele Transilvaniei având în spate râul Ialomița, în dreapta munții, în stânga orașul și din față dușmanul dacă ar fi venit" (*Călători...*, III, p. 585).

Observăm că după spusele martorilor a fost ridicată o fortificație cu șanț, val și palisadă din lemn, undeva la nord de turnul Chindia, nu pe teritoriul curții care era fortificată cu ziduri din piatră și cărămidă cu 10 ani înainte de Petru Cercel, fapt demonstrat de cercetarea arheologică (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 54-56) și nu prin amenajarea unui presupus curs de apă, "Târgoviștioara" (Mihăescu G., Fruchter E., 1978, p. 32-33), ultima ipoteză, infirmată și de cercetările noastre din zona Porții Dealu, din anul 2000.

Cel mai probabil, deoarece Mihai Viteazul își avea dispozitivul de-a lungul râului Ialomița, munții în dreapta și orașul în sud, atacul s-a produs dinspre nord-est prin lunca râului, spațiu deschis, bun pentru manevră și acțiunea nestingherite a artileriei destul de numeroase de care principele dispunea, de unde nu se așteptau strategii turci.

Trebuie să ținem seama că luptele în interiorul orașului sunt dificile și costisitoare, turcii aveau probabil în vedere folosirea clădirilor din piatră și mai ales a bisericilor sau mănăstirilor pentru rezistență, principalul centru de rezistență rămânând tot Curtea domnească cel mai puternic punct întărit al orașului. Cetatea primește în exterior în special spre nord mici redute ridicate pentru amplasarea pieselor de artilerie.

Am amintit că orașul rămâne încă reședință până la 1626, perioadă de frământări interne, intervenții străine, care afectează statutul politic, economic, dar și aspectul urbanistic al orașului Târgoviște cu toate eforturile lui Radu Șerban sau ale lui Radu Mihnea.

Primii ani ai secolului al XVII-lea se caracterizează prin luptele pentru tron între Simion Movilă instalat la Târgoviște de către polonezi în octombrie 1600 și boierimea munteană răsculată, care desemnaseră ca domnitor pe unul dintre ei: "pre unul den boiari, care era din semniția basarabească neamul domnesc anume Șerban... veniră toți la cetatea den Târgoviște" (*Istoria...*, 1960, p. 84). Conflictele durează până în august 1601, când cu ajutorul lui Moise Szekeb este instaurat definitiv pe tron.

Rolul politic jucat de noul domnitor, pe care împăratul Rudolf al II-lea îl vedea ca pe un continuator îndreptățit al lui Mihai Viteazul, este dovedit de primirea în octombrie 1603 a lui Camillio Cavriolo la Mănăstirea Dealu venit pentru a-l investi cu însemnele domniei (*Călători...*, III, p. 317-320). Târgoviște rămâne în timpul domniei lui Radu Șerban principalul oraș al Țării Românești, documentele menționând negustori și boieri din toată țara care încheie numeroase tranzacții, unii dintre ei intitulându-se "târgovișteanul", sau precizând că sunt de "Târgoviște" (Oproiu M., 1997, p. 130). Este de reținut, călătorul numește Târgoviște "cetatea de sus" (*D. I. R., B., veac XVII, 1, 396*) pentru a o deosebi de București.

Consemnăm faptul că alături de mari dregători ca marele vornic Mîrza, sau marele postelnic Lecca (*D. I. R., B., veac XVII, 1, 327*), în 1608 era și fostul domn al Moldovei, Mihai Movilă, care în scurt timp își găsea aici sfârșitul, fiind înmormântat la Mănăstirea Dealu (Gioglovan R., Oproiu M., 1976, p. 173).

Schimbarea politicii transilvane prin Gabriel Bathory și atitudinea acestuia față de Șerban o dovedește intervenția în Țara Românească la sfârșitul anului 1610, care cucerește capitala unde "au stricat și Mitropolia și au furat plumbul cu care era învelită", iar la mănăstirea Dealu au furat odoarele, plumbul de acoperiș și mai grav "sfărâmându mormintele domnilor" (Iorga N., p. 19). După trei luni în care a rămas în Târgoviște, pe care o numește "așezarea noastră principală" este nevoit să se retragă din fața armatei otomane, care cu toată opoziția boierimii, îl urcă pe tron pe Radu Mihnea.

Deși neagreat de marea boierime, în timpul domniei lui, orașul cunoaște prosperitate economică, numărul locuitorilor fiind în creștere. Pentru prima dată la 1616 documentele menționează "bazarul de sus" și "bazarul de jos", diferențiându-le în cadrul toponimiei orașului, cât și perimetrul unde se afla "locul ce se cheamă al zarafilor" (*D. I. R., B., veac XVII, II, p. 267*).

Domnia lui Radu Mihnea este pentru viața economică dar și culturală, cât și în ceea ce privește înnoirea zestrei edilitare cea mai importantă până la 1640. În timpul celor două domnii, 1611-1616 și 1619-1623, dar și a fiului său Alexandru (în locul tatălui său pe care tot el îl îndruma de pe tronul Moldovei, conducând de fapt cele două țări) până la schimbarea reședinței în 1626 la București, Târgoviște era, după cum mărturisea Toma Borsos la 1613 un "târg foarte mare cu multe case în care locuiau mulți negustori bogăți" (*Călători..., IV, p. 374*).

Domn activ, Radu Mihnea ia măsuri de refacere a orașului pentru a înlătura distrugerile provocate de Bathory. Matei al Mirelor consemna că domnitorul "a înnoit și reparat mănăstirea noastră (Dealul)" și a împrejmuit "mitropolia cu ziduri ca o cetate" (Iorga N., II, p. 22). Tot inițiativei lui i se datoresc și lucrările de refacere la Curtea domnească, în special legate de lucrările de continuare a Bisericii mari de către Mina Zugravul, a picturii după cum o demonstrează mai multe sgrafite datate între 1 septembrie 1615 și 3 august 1616 (Gioglovan R., Oproiu M., 1976, p. 53). El reface probabil și apeductul lui Petru Cercel din olane neprotejate (Cercetările arheologice din 1986 au identificat un astfel de apeduct în perimetrul central nordic al Curții domnești), un argument fiind și informația despre baia publică deteriorată în timpul lui Alexandru Coconul (Potra G., 1972, p. 197-201).

Din intervalul 1616-1619 se rețin două aspecte pentru istoria orașului: în 1617 Alexandru Iliș acordă mănăstirii Stelea satul "care se cheamă Severinu, din susul orașului Târgoviște", pe care o considerăm încă o dovadă a ciuntirii de către domnie a moșii orășenești (*D. I. R., B, veac XVII, III, p. 112-113*); relatarea francezului Achile de Harvey-Lancy, care vedea în 1618 curtea principelui "destul de nepăstuită" (*Călători..., IV, p. 432-433*), consemnare din timpul lui Gavril Movilă ".

După alungarea de pe tron a lui Alexandru Coconul, Alexandru Iliș (1626-1629) preferă Bucureștii, tot așa și orășenii se îndreaptă spre noua curte domnească, vânzând vechile proprietăți din Târgoviște și cumpărând proprietăți în București. Se întâlnesc noi bucureșteni, ce păstrau încă apelativul "din Târgoviște" sau de Târgoviște (Oproiu M., 1997, p. 135-136 și notele 70-71).

Scăderea importanței vechii capitale se vede și în numărul mic de documente emise între 1626-1640 din Târgoviște, cca. 30 față de peste 900 din București (Moisescu Cr., 1979, p. 18). Se confirmă realitatea Paul Strassburg, consilier aulic suedez, consemna la 1632 trecerea prin Târgoviște "odinioară cetate de scaun" (*Călători..., V, p. 63*).

De la stabilirea în scaun a lui Matei Basarab la 21 octombrie 1632, după alungarea lui Leon Tomșa și până la 12 decembrie 1639, când domnitorul îi

amintea lui Gheorghe Rakoczi victoria de pe Teleajăn contra lui Vasile Lupu, voievodul nu a rezistat efectiv la Târgoviște.

În acești primi ani de domnie grei, amenințat de peste tot, domnitorul a înțeles importanța strategică și politică a Târgoviștei și și-a pregătit minuțios întoarcerea. De altfel la 1636 solul polon Krasinski amintea de "Târgoviște unde mai înainte se află reședința obișnuită a domnilor munteni" și unde încă "obișnuiesc să se retragă la vreme de primejdie turcească" (*Călători...*, V, p. 119). După o întrerupere de 6 ani reapare în documente ispravnicul scaunului de Târgoviște, la 16 mai 1635 în persoana lui jupan Cârștian vornicul (Potra G., 1972, p. 171-172), funcție care odată cu revenirea definitivă a domnitorului la Târgoviște nu se mai întâlnește. Continuă însă activitatea cancelariei domnești, logofătul Dragomir emitând mai multe acte din "scaunul cetății Târgoviște" (Potra G., 1972, p. 186, 187-188, 190, 191-192).

De remarcat este faptul că unii dregători din anturajul domnitorului cunoșteau bine intenția acestuia, așa explicându-se de ce marele sluger Dimitrie Buzinca își ridică încă din 1639 biserica curții sale din nordul orașului (Moisescu Cr., 1979, p. 93).

Imediat după reîntoarcerea la Târgoviște Matei Basarab ia măsuri energice atât pentru refacerea orașului și a curții, cât și de stimulare a economiei. În martie 1640 trimisul sultanului se deplasa la Târgoviște pentru a-l reconfirma pe voievod în scaunul domnesc (*Călători...*, V, p.172). În septembrie același an, Petru Baksić, misionar catolic, observa activitatea susținută a domnitorului dar și a locuitorilor pentru refacerea orașului și a Curții domnești, subliniind că "Târgoviște era orașul în care își are reședința domnitorul Țării Românești" și că domnul a "strămutat pe toți ostașii săi ce locuiau în acest oraș (București n. n.), care pe timpul șederii lui în Târgoviște "tocmai își clădeau casele", estimând zestrea edilitară la 60 de biserici și circa 4000 de case (*Călători...*, V, p.213-216).

Chiar dacă cifrele avansate sunt exagerate ele exprimă o realitate. după 1640 Târgoviște devenind din nou cel mai mare, mai bine populat și mai bogat oraș din Țara Românească.

Pentru Târgoviște, ca și pentru întregul cuprins al țării, Matei Basarab, mare ctitor, alături poate numai de Constantin Brâncoveanu: "instituie un mecenat artistic... principalul animator și stimulator al energiilor și al organizării și dirijării procesului de creație, pe care le-a susținut în mod prioritar cu propriile sale mijloace materiale" (Moisescu Cr., I, 2002, p. 11). Urmându-i exemplul, rudele și apropiații lui zidesc și ei la Târgoviște conace și biserici, unele rămase peste timpuri: Elina soția sa, Udriște Năsturel, Dragomir din Plavicieni, Diicu Buicescu, Dimitre Buzinca, Radu Vărzaru, postelnicul Constantin Cantacuzino etc.

Alături de aceștia târgoveții ridică noi construcții, înlocuind și amplificând pe cele moștenite, din lemn, cu clădiri din materiale durabile (piatră și cărămidă).

Curtea domnească este obiectivul prioritar al domniei ca principal exponent al puterii și demnității domnești, punct de convergență al vieții politice și diplomatice a Țării Românești, adevăruri consemnate și de numeroși călători străini care i-au trecut porțile.

În septembrie 1640 Bakšić remarca: "Casele și palatul domnului nu sunt clădiri de mare preț, dar sunt încăpătoare (probabil lucrările de renovare nu se încheiaseră încă n. n.). Curtea domnească este chiar mare înconjurată toată de ziduri, având porți de fier, deasupra porții un turn mare... Lângă palat, în partea de sus, pe malul râului se află grădina domnului" (*Călători...*, V, p.213). La un an diferență, în 1641, lucrările de construcție erau încheiate. Bartolomeo Locadello vedea la rândul său "un palat foarte bun înconjurat de ziduri" (*Călători...*, V, p.35). În 1653 Paul de Alep ne oferă cea mai amănunțită descriere a reședinței, atrăgând atenția în memoriile sale de călătorii "să se știe că Curtea domnului Țării Românești este mare și înconjurată de un zid de piatră" (*Călători...*, V, p.111). Chiar și un sol suedez Class Ralamb, primit în anul 1657 la curte de către Constantin Șerban a rămas impresionat de interiorul palatului domnesc, care avea "pereții îmbrăcați în damasc și geamuri de sticlă" (*Călători...*, V, p.610).

Cercetările arheologice și de arhitectură au confirmat relațiile de epocă unde sunt evidențiate: "ample refaceri și adaosuri se dublează, probabil zidul incintei, curtea căpătând un veritabil aspect de cetate" (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 54).

Matei Basarab s-a aplecat cu aceeași grijă și asupra altor edificii din orașul său de reședință. Concomitent cu lucrările în curs de derulare la Curtea domnească domnitorul inițiază reparații la biserica mitropolitană, pe care, cum arată pisania din 27 august 1640, găsim-o "veche și în părăsire a dres întru cheltuiala dumnealui ca să fie pomană măriei sale" (Gioglovan R., Oproiu M., p. 10). În afara bisericii, Matei Basarab repară și incinta, zugrăvește palatul mitropolitan, ridică chiliile pe latura de vest, unde își va stabili vestita tipografie, aduce apă curentă printr-un nou apeduct separat de cel al curții domnești, reface paraclisul (Diaconescu P., Mihăescu G., 1988). Domnul nu se mulțumește numai cu refacerea și înfrumusețarea celor două mari complexe arhitectonice menționate, ci reface multe alte monumente rămase neîngrijite. Împreună cu soția sa, Elina ridică o biserică nouă peste ctitoria din 1528 a lui Manea Perșanu. "biserica cu hramul Sfetei Nicolae (Andronești n. n.)... den temelie până la sfârșit" (Gioglovan R., Oproiu M., p. 122).

Cea mai impozantă ctitorie a domnitorului și a soției sale este însă biserica Sf. Împărați (Sf. Nicolae a Domnului pentru a o deosebi de Sf. Nicolae a Doamnei - Andronești): "de au zidit această sfântă biserică cu hramul sfântăi Nicolae de din temelie până în sfârșit ca să le fie de pomană în veci" (Iorga N., I, p. 116).

Domnitorul nu îi uită pe târgoveți inițiind în folosul lor lucrări edilitare și de apărare a orașului. Chiar dacă știrile documentare nu sunt clare, mențiunea fiind mai târzie, din timpul lui Grigore Ghica, când la 1664 a permis Mitropoliei să ia apă de la fântâna din fața "porții domnești" (Potra G., 1972, p. 341-342). Observațiile de teren au pus în evidență două trasee anterioare de apeducte ce alimentau cu apă curentă Curtea domnească, respectiv Mitropolia.

În afara băii domnești situată în interiorul incintei curții, imediat la est de casele domnești, reparată și modernizată de domnitor (Stoicescu N., Moisescu Cr., 1976, p. 94), domnitorul se îngrijește și de vechea baie publică, așa cum rezultă

dintr-un document emis de domnitor în anul 1642. Baia "făcută din temelie de strămoșii mei Basarabești ... m-am apucat de o am făcut... cu cheltuiala domniei mele de iznoavă și din temelie..." (Potra G., 1972, p. 212-213).

Cea mai amplă și cunoscută intervenție constructivă a domnitorului este "Șanțul și valul cetății", cea mai amplă lucrare genistică, de al sud de Carpați în Evul Mediu. Din Letopisețul Cantacuzinesc aflăm că "s-au îndemnat Matei vodă de au făcut cetatea din Târgoviște de isnoavă, leatul 7153 (1645) (*Istoria...*, 1960, p. 106), informație completată de Paul de Alep care observa la intrarea în oraș "un zid de lemn de jur împrejur" și "un șanț săpat cu multă osteneală" (*Călători...*, VI, p.1180) lucrări întreprinse sub supravegherea lui Diicu Buicescu, nepotul domnului, care relatea mai târziu că "a fost ispravnic de a zidit și cetatea Târgoviștei" (Stoicescu N., Moisescu Cr., 1976, p. 45).

Fortificația în lungime de 5,2 km prevăzută cu 11 bastioane pentru amplasarea artileriei (distanță medie între ele de 5-6000 m) avea un șanț de apărare spre exterior lat de 6 m și adânc de cca. 3 m și un val cu înălțimea păstrată de până la 2 m (observații făcute pe străzile Câmpulung și Constantin Brâncoveanu) probabil și o palisadă din bușteni groși, identificați în zona de nord a fortificației (Gioglovan R., 1973, p. 85-104). Porțile, cinci sau șase la număr dacă punem la socoteală și "poarta Susenilor" dinspre nord (Moisescu Cr., 2002, p. 17), dintre care porțile Buzăului și Dealu, cercetate în 1989 și respectiv în 2000, erau construite din cărămidă pe fundații din piatră cu câte o cameră capcană la subsol, spre exterior, accesul practicându-se peste un pod ridicător.

Urmând pilda domnului, marii dregători își ridică curți boierești prevăzute cu conace spațioase și biserici.

L-am menționat pe Diicu Buicescu, artizanul fortificației orașului. Udriște Năsturel, cumnatul domnitorului reface din temelii (dată neprecizată) Biserica Târgului, Dragomir din Plavicieni amplifică de fapt o veche biserică de la începutul secolului al XVI-lea, Crețulescu (după 1640). Dimitrie Buzinca, mare clucer ridică biserica cu același nume, la 1654 Mirko "căpitan ot sârbi", conducătorul seimenilor angajați de domnitor Biserica Sf. Nicolae Simuleasa sau marele armaș Radu Vârzaru, biserica cu același nume din cartierul Suseni. La sud de Curtea domnească stolnicul Constantin Cantacuzino ridică un conac (Muzeul tiparului a fost construit pe beciurile acestuia) și a alăturat spre sud Biserica Sf. Apostoli (Sf. Împărați), alte biserici fiind reparate și mărite: Biserica Sf. Nicolae-Geartoglu la 1640 sau Biserica Roșie.

Un ansamblu de excepție pe lângă Curtea domnească și Mitropolie este și mănăstirea Stelea, unul din monumentele reprezentative ale arhitecturii românești, "un aspect nou pentru arhitectura muntenească... unde îmbinarea particularităților artei moldovenești cu cele muntenești a dat naștere unui monument deosebit de interesant" (Stoicescu N., Moisescu Cr., 1976, p. 246), considerată de Paul de Alep "din (toate) mănăstirile aceea a lui Vasile beiu era cea mai frumoasă" (*Călători...*, VI, p.118). În semn de armistițiu Vasile Lupu, dar și ca amintire pentru tatăl său îngropat în vechiul lăcaș al mănăstirii, ridicat cu 60 de ani în urmă, nu numai că

zidește o altă biserică , dar și noi chilii, o stăreție de mari proporții, reparând și înfrumusețând și biserica Stelea Veche situată imediat spre sud de incintă.

Sfârșitul domnitorului la 9 aprilie 1654, grăbit de tulburările interne înseamnă și sfârșitul epocii de glorie al orașului. Chiar dacă noul domn este sprijinit cu entuziasm de târgovișteni și nu numai, după cum relatează Paul de Alep (*Călători...*, V, p. 134-135), Constantin Șerban se va stabili în scurt timp la București. În fața revoltei seimenilor ar fi dorit să se întoarcă, dar nu era posibil deoarece seimenii răsculați își așezaseră tabăra la Târgoviște, fortificând din nou șanțul cetății (Demény L., Demény N., Stoicescu N., 1968, p. 69). Ajutat de Gheorghe Rakoczy, înfrânge răscoala, cei doi încheind și un tratat la Târgoviște la 10 iulie 1655 (Demény L., Demény N., Stoicescu N., 1968, p. 148-150). Din păcate este mazilit de sultan în ianuarie 1658. Deși avea sprijin militar se retrage din Târgoviște spre Câmpulung, iar Mihnea al III-lea intră în oraș pe 23 februarie (Oproiu M., 1997, p. 151).

Cu toate meritele pe care viteazul domn le-a avut în luptele cu Imperiul Otoman, pentru oraș domnia lui Mihnea al III-lea a fost perioada cu cele mai mari dezastre, în urma cărora localitatea nu și-a mai revenit vreme de mai bine de trei decenii. Tătarii care ocupaseră orașul pradă, incendiază șiucid mulți locuitori (cu toată rezistența de la mânăstirea Stelea care este arsă și jefuită), sunt luați sute de robi, fiind jefuite chiar mormintele familiei lui Matei Basarab de la Curtea domnească, palatul mitropolitan este ars la rândul lui. Se precizează că "focul nu și-a încetat distrugerile în acest oraș nenorocit până nu a mistuit cea mai mare parte din el" (Hurmuzaki, vol. VI, p. 151). Din lipsă de hrană Mihnea se retrage la București. Comandantul armatei otomane desăvârșește distrugerea orașului, ordonând ca "Târgoviștea cu ziduri cu tot să fie dată pradă focului, pentru ca să se răzbune împotriva lui Constantin care dăduse foc Bucureștilor" (Hurmuzaki, vol. VI, p. 151). Mișcarea antiotomană începută cu uciderea boierilor potrivnici (*Istoria...*, 1960, p. 138) continuă cu o bătălie pe care principele o câștigă în fața Târgoviștei. După înfrângerea aliatului său, Gheorghe Rakoczy se retrage în oraș și aici "gândi să șază pre loc și să bată cu turcii" (*Istoria...*, 1960, p. 138-141).

Nu poate rezista și armata otomană ocupă orașul și după spusele cronicarului Evlia Celebi, au făcut "mari jafuri de mărfuri și bogății, care nu se pot compara... s-a dat foc orașului". Astfel rămăseseră numai "nouă mânăstiri, construite din piatră... vreo cincizeci de prăvălii și două hanuri" (*Călători...*, VI, p. 725).

Gheorghe Ghica, noul domn primește poruncă de la turci "de au surpat cetatea din Târgoviște, ca să nu aibă dușmanii împăratului sprijineală acolo" (*Istoria...*, 1960, p. 143). Orașul nu se poate reface, distrugerile războiului fiind urmate începând cu 1661 timp de trei ani de foamete și ciumă "făcându-se moarte nespusă" (*Istoria...*, 1960, p. 147).

Relatările călătorilor străini întăresc cele mai sus menționate, confirmă declinul orașului, amintind în același timp, de poziția centrală pe care fosta capitală o deținuse. Spre exemplu la 1676 cavalerul De la Croix cunoștea faptul că Târgoviștea fusese "locul de reședință al principilor care au fost obligați de turci să

treacă la București", iar Giovanni Batista del Monte (înainte de 1688) considera Târgoviște încă "scaunul principelui și Mitropolia Țării Românești" (Oproiu M., 1997, p. 154).

Observatorii străini remarcă și starea în care se găsea orașul. Relația anonimă olandeză relata la 1687 că în oraș "Nu se întâlnesc aproape deloc case mari. Casele sunt făcute toate din pământ și acoperite cu "sălcii și trestii care se găsesc în cantități mari" (*Călători...*, VII, p. 206). Cam în aceeași vreme Relația anonimă latină despre Țara Românească, observa fortificațiile curții, "unde puteau sta mai înainte 4000 sau 5000 de ostași... dar atunci erau clădiri mari și acum ele sunt distruse, totuși au rămas zidurile și turnurile" (*Călători...*, VII, p. 459).

Cu toate că Bucureștii deveniseră definitiv capitală, sediul Mitropoliei rămâne până la decesul mitropolitului Ștefan, petrecut la 25 aprilie 1669, Târgoviște, ultimul animator al vieții economice și sociale din oraș. Grigore Ghica ia totuși măsuri de reparații la ansamblul Mitropoliei, încuviințând și lucrări de noi aducțiuni de apă potabilă, cât și mai multe danii (Oproiu M., 1997, p. 155-156).

De reținut faptul că unii dintre marii dregători își mențin proprietățile din Târgoviște, cum sunt Radu Crețulescu sau fiii lui Constantin Cantacuzino, care stăpâneau "vaduri de mori, vii cu pivnițe și locuri de casă în Târgoviște și București (Potra G., 1972, p. 326). Ispravnicii scaunului Târgoviștei sau căpitanii și pârcălabii sunt menționați constant. Tot în această vreme este amintit în 1672 primul pod "podul lui Varlaam" (Oproiu M., 1997, p. 156), situat spre est peste râul Ialomița, iar peste patru ani sunt amintite Ulița cea mare și Ulița Buzeștilor (Potra G., 1972, p. 407-408, 439-445).

Constantin Brâncoveanu ca și Matei Basarab își leagă a doua parte a domniei lor de Târgoviște. Pentru Târgoviște, începutul domniei este sub proaste auspicii, marcată de ocupația orașului de către generalul austriac Heissler, în noiembrie 1689 și peste un an de cele ale lui Emerik Tökoly, pretendent la tronul Ardealului susținut de turci și de Brâncoveanu (Ionescu Șt., Panait I. P., 1969, p. 148-156).

Importanța strategică și politică a vechii capitale îl determină pe principele Constantin, care "au stat toată vara acolo" (la Târgoviște) să numească în 1692 pe spătarul Mihai Cantacuzino, ispravnic pentru lucrările de refacere a Curții domnești: "pus-au pentru lucrările de refacere a Curții domnești din Târgoviște și sa ocupat a le drege" (Greceanu R., 1970, p. 91-92).

Domnitorul revenea la Târgoviște în august 1694 fiind trimis "spre partea muntelui pentru paza țării către nemți" (Greceanu R., 1970, p. 104), iar în 1696 participă la hramul de pe 15 august, de Sf. Maria, la Biserica domnească. Anton Maria del Chiaro remarcă că "Târgoviștea fusese în vechime reședința domnilor" într-o vreme "când aceștia nu se prea temeau de turci", dar tot el observă că "turcii priveau... cu ochi răi această preferință a voievodului" (*Călători...*, VIII, p. 200-201).

La Curtea domnească ansamblul este reconceptuat într-o refacere unitară a "celor două corpuri de clădiri construite în epoci diferite" (Constantinescu N., Moisescu Cr., 1964, p. 88). Lucrările cuprind și paraclisul în 1702, zugrăvirea

integrală a Bisericii mari, baia, foișorul (Constantinescu N., Moisescu Cr., 1964, p. 12; Stoicescu N., Moisescu Cr., 1979, p. 85, 97, 98; Teodorescu R., 1964, p. 121-126). Noile construcții impresionează pe călătorii străini. În 1702 englezul Edmund Chishull lauda "palatul domnului" arătând: "Ca formă și ca fast seamănă mult cu cel din București, dar îl întrece pe acesta printr-o grădină mult mai frumoasă și înăuntru grădinii printr-un frumos chioșc de piatră. Amândouă sunt armonioase și pot sta alături cu cele ale creștinătății mai luminate". Tot din relatarea călătorului se preciza că voievodul: "îndeamnă pe boieri să-și ridice și ei casele lor..." (Moisescu Cr., 1979, p. 22).

Imediat la sud de Curtea domnească domnitorul ridică o casă pentru coconii săi și o alta pentru "iazagiu" și "doftor" existente și azi o biserică (demolată în secolul al XIX-lea) toate înconjurată de o incintă din zid (descoperită de curând), de fapt o a doua curte princiară (Moisescu Cr., 1979, p. 21-22).

Numai Biserica Sf. Ștefan ridicată de stolnicul Constantin Cantacuzino în 1705 este singura ctitorie bisericească din oraș, sunt consemnate reparațiile și îmbunătățirile aduse de mitropolitul Teodosie la Mitropolie, noua frescă de la Biserica Stelea și de la Sf. Ioan, reparații la biserica Târgului, mănăstirea franciscană sau mănăstirea Dealu (Oproiu M., 1997, p. 162).

Distrugerile provocate orașului de marele incendiu din 1712, care au distrus Târgul de Jos, intervențiile pe rând ale armatelor otomane, habsburgice și rusești în 1716 (după revolta boierimii) dar mai ales a turcilor din 1737, care incendiază orașul, jefuiesc Mitropolia și distrug Curtea domnească, pun definitiv capăt perioadei de glorie a orașului, care va cunoaște de acum înainte un declin lent, însă continuu până la mijlocul secolului al XIX-lea. Așa se face că la 1810 în cele 508 case în parte ruinate nu mai locuiau decât 1886 târgovișteni (Popescu - Runcu Al., 1936, p. 5-10).

EXPLICAȚIA NOTELOR:

a. Izvoare.

- *Călători străini despre Țările Române*, vol. I-IX, București.
- *Documente privind istoria României*. B. Țara Românească, București.
- *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, București.
- *Documenta Romaniae Historica*, D. Relații între Țările Române, București.
- Bogdan I., *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara ungiurească în secolele XV-XVI*, vol. I (1413-1508), București 1905.
- Hurmuzaki. *Documente privitoare la istoria Românilor*. București.
- Potra G., *Tezaurul documentar al județului Dâmbovița. (1418-1800)*, Târgoviște 1972.
- *Relațiile Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (1369-1803)*. Inventar arhivistic. D.G.A.S. 12, București 1986.

b. Lucrări speciale.

- Berindei D., - *Orașul București-reședință și capitală a Țării Românești (1459-1862)*, București 1963, pag. 17.
- Cantacuzino, Gh., I., - *Probleme ale raportului dintre începuturile așezărilor urbane medievale și curțile domnești din Țara românească*, în „Valachica”, nr. 2, Târgoviște 1970.
- Idem, - *Puncte de vedere privind evoluția curții domnești din Târgoviște în secolele XIV-XVI*, în „S.C.I.V.A.”, nr. 3-4, 1999, pag. 127-154.
- Idem, - *Vechea biserică Stelea din Târgoviște*, în „R.M.M.-M.I.A.”, 1974, nr. 1, pag. 39 - 42.
- Cernovodeanu P., - *Un meșter constructor sas la Târgoviște*, în „Valachica”, nr. 2, Târgoviște, 1970, pag. 225-237.
- Chihaiia P., - *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974.
- Idem, - *Monumente gotice din Târgoviște*, în „Valachica”, nr. 1, 1969, pag. 24-25.
- Constantinescu N., - *Fenomenul urbanizării în Țara Românească*, mss.
- Idem, - *Cercetări arheologice la Curtea Domnească din Târgoviște*, în „Documente recent descoperite și informații arheologice”, București 1987, pag. 69-78.
- Constantinescu, N., Ionescu C., - *Asupra habitatului urban la Târgoviște înainte de 1394*. *Repere din vatra curții domnești*, în „S.C.I.V.A.”, nr. 31, 1980, pag. 53-75.
- Constantinescu N., Moisescu C., - *Curtea domnească din Târgoviște*, ediția I, București 1965; ediția a II - a, București 1969.
- Costăchel V., Panăitescu P. P., Cazacu A., - *Viața feudală în Țara românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București 1957.
- Demény L. A., Demény L., Stoicescu N., - *Răscoala seimenilor sau răscoala populară 1655, Țara Românească*, București 1968, pag. 148-150.
- Diaconescu P., - *Cercetările arheologice de la curtea Domnească din Târgoviște*. *Campaniile 1979, 1984*, în „Valachica”, nr. 15, Târgoviște, 1998, pag. 54-70.
- Idem, - *Târgoviște. Structuri urbane în Evul Mediu*, în „Valachica”, nr. 18, Târgoviște 2005, pag. 99-121.
- Diaconescu P., Mihăescu G., - *Complexul vechii mitropolii din Târgoviște*, în „R.M.M.-M.I.A.”, nr. 2, București 1988.
- Donat I., - *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, București 1996.
- Georgescu Mircea T., - *Lupta de la Târgoviște din octombrie 1595*, în „Valachica”, nr. 2, Târgoviște 1970, pag. 237-246.
- Gheorghiu O., T., - *Cetățile orașelor. Apărarea urbană în centrul și estul Europei în Evul Mediu*, București 2000,

- Gioglovan R., - *Cetea Târgoviștei*. în „Valachica”, nr. 5, Târgoviște 1973, pag. 84-104.
- Idem, - *Monumente gotice în Târgoviște. I*, în „Valachica”, nr. 10-11, Târgoviște 1978-1979, pag. 141-173.
- Gioglovan R., Oproiu M., - *Inscripții și însemnări din județul Dâmbovița*, vol. I, Târgoviște, 1975.
- Greceanu Radu Iogofăt – *Istoria domniei lui Constantin Brâncoveanu voievod (1688-1714)*, București 1970; idem, în *Cronicari munteni*, București 1961, pag. 98-136.
- Hasdeu B., P., - *Istoria mănăstirii catolice din Târgoviște*, în „Arhiva istorică a României”, I, 2, 1865.
- Iorga N., - *Inscripții din bisericile României*, vol. I, București 1905, pag. 116.
- Idem, - *Manuscripte din biblioteci străine (extras din Analele Academiei Române. în „M.S.I.”, I, II, cf. Oproiu M., Târgoviște, vol. I, 1999.*
- Idem, - *Istoria românilor și a civilizației lor*, București 1930, pag. 4.
- Idem, - *Istoria românilor prin călători*, București 1981.
- *** - *Istoria Țării Rumânești, de când au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul cantacuzinesc)*, în „Cronicari munteni”, București 1961, pag. 25-64.
- Lăzărescu Gh., Stoicescu N., - *Țările Române și Italia până la 1600*, București 1972.
- Matei D., M., - *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească, până în secolul al XVII –lea*, Iași 1997.
- Mihăescu G., - *Contribuții la problema începuturilor orașului medieval Târgoviște*, în „Valachica”, nr. 9, Târgoviște 1977, pag. 521-524.
- Mihăescu G., Fruchter E., - *Considerațiuni asupra începuturilor orașului medieval*, în „R.M.M. – M.I.A”, nr. 2, 1978, pag. 38-54.
- Idem, - *Târgoviște. Ghid turistic*, București 1981.
- Moisescu Cr., - *Târgoviște. Monumente istorice și de artă*, București 1979.
- Idem, - *Arhitectura românească veche*, vol. I, București 2001.
- Idem, - *Arhitectura epocii lui Matei Basarab*, vol. I, București 2002.
- Nicolescu C., *Case, conace și palate românești*, București 1979.
- Oproiu M., - *Târgoviște. Orașul și împrejurimile sale între 1600 – 1848*, vol. I, Târgoviște, 1999.
- Oproiu M., Manolescu C., - *Stampe târgoviștene*, Târgoviște, 1996. Panaitescu P., P., - *Interpretări românești*, București 1994.
- Idem – *Mircea cel Bătrân*, București 2000.
- Popescu – Runcu, Al., - *Catagrafia județului Dâmbovița la anul 1810*, Târgoviște 1936.
- Țoța G., - *Informații documentare asupra istoriei Târgoviștei în secolele XVII-XVIII. Baia publică în timpul lui Matei Basarab. Un târgoviștean student la Veneția*, în „Valachica”, nr. 3, Târgoviște 1972, pag. 197-201.
- Rodman Cr., - *Un izvor inedit referitor la istoria orașului Târgoviște, la anul 1595. Cronica lui Topcular Katibi Abdul Kadâr Efendi*, în „Valachica”, nr. 8, Târgoviște, 1976, pag. 239-248.
- Sinigalia T., - *Arhitectura civilă de zid din Țara românească în secolele XIV-XVIII*, București, 2000.
- Stoicescu N., Moisescu Cr., - *Târgoviște și monumentele sale*, București 1976.
- Teodorescu R., Moisescu Cr., - *Urmele unui monument brâncovenesc în Curtea Domnească din Târgoviște*, în „S.C.I.A.”, nr. 1, 1964, pag. 121-126.

AȘEZĂRILE RURALE MEDIEVALE DIN BAZINUL SUPERIOR AL RÂULUI IALOMIȚA (SEC. XIV-XVI)

Gheorghe Olteanu

Introducere.

Bazinul superior al râului Ialomița este un spațiu geografic intens locuit în perioada medievală. Cercetarea habitatului medieval din zona mai sus menționată se încadrează în acțiunea de cunoaștere și cercetare a satului medieval de la sud de Carpați și a înțelegerii procesului complex de transformare a acestuia dar și a întregii societăți rurale medievale. Studiul satelor din perioada secolelor XIV-XVI, cere o analiză atentă și o muncă de lungă durată, de aceea considerăm încercarea noastră doar o primă etapă în aprofundarea cercetării satului medieval din zona submontană.

Studiul de față nu se rezumă strict, din punct de vedere geografic, numai la bazinul hidrografic al râului Ialomița. Dacă luăm în considerare satele care au compus „ocolul orașului medieval” Târgoviște, vom menționa și așezări rurale care fac parte din alt bazin hidrografic și anume al Dâmboviței. De asemenea din bazinul superior al râului Ialomița fac parte și alte așezări rurale medievale, care au existat pe teritoriul actualului județ Prahova, care nu sunt cuprinse în studiul de față. Din punct de vedere geografic, în aval de Târgoviște se consideră bazinul mijlociu al râului Ialomița, dar noi am menționat și satele care sunt plasate aici.

I. Cadrul geografic.

Prezentarea zonei aflate în atenția noastră este extrem de importantă pentru o mai bună înțelegere a problematicii teritoriului. Fiecare tip de microrelief solicită o tratare aparte pentru ca exploatarea locului să fie eficientă. În agricultură, relieful și clima au un rol determinant în alegerea terenurilor de culturi. Văile râurilor și micile depresiuni sau „bazinete”, concentrează în mod special așezările, circulația, fluxurile economice și oarecare agricultură.

Versanții, diferențiați după orientare, sunt folosiți pentru pășuni și fânețe dar cel mai important pentru cultura pomilor fructiferi.

Câmpia favorizează agricultura.

Podișurile și mai ales, dealurile, conduc o mare varietate de medii, dar care se pot grupa în trei categorii: interfluviile plane sunt folosite pentru arătură, pomicultură și așezări, iar cele rotunjite sub formă de creste rămân acoperite cu păduri și pășune; versanții, divers înclinații, au multe bazinete create de pâraie în care se cuibăresc sate, mai ales pe cei însoriți, și sunt parțial folosiți pentru culturi agricole, iar în rest au pomi, pășuni și păduri (de amintit aici spălarea intensă a solului, uneori cu alunecări și torenți, dacă se depășește potențialul limită de

exploatare), văile și depresiunile au lunci și terase largi, pe margini glacisuri, toate sunt bune pentru agricultură, cultivarea pomilor fructiferi și a viței de vie.

Așezările omenești au fost amplasate și sunt concentrate în special pe terasele joase și medii. Terasele precum și văile în general au fost cele mai căutate, având locuri netede, uscate, stabile, pânza freatică foarte aproape etc. Fâșiile de contact dintre deal și câmpie, marginile depresiunilor, pantele înșorite și stabile din dealuri și munți, locurile din preajma unor înșeuări largi ș.a. sunt, de asemenea, zone de veche populare. O frunte de terasă sau de cuestă poate apărea așezarea de vânt. Terenurile cu alunecări de teren, tasările din zonele de loess, eroziunea malurilor la viituri pot afecta producțiile și stabilitatea sau chiar existența unor așezări.

Căile de comunicație țin seama îndeaproape de relief. Tot văile stau pe primul loc în dirijarea circulației. În munte și deal drumurile urmează văile, iar defileele și uneori înșeuările sunt locuri aproape obligatorii pentru drumuri. Există și drumuri de culme, de interfluviu. Așadar și pentru drumurilor se pune problema stabilității terenului și, de aceea alegerea traseelor se face în raport de procesele geomorfologice și de pantă.

Trebuind să se apere chiar împotriva semenilor săi în perioade de lupte, de prădăciuni, de invazii, așezările omenești capătă în această perioadă istorică și un rol strategic. Pentru acestea preferau, împotriva avantajelor oferite de locurile înlesnite pentru așezare, locuri inaccesibile, piscuri de munți, povârnișuri abrupte, ținuturi înconjurate de ape sau mlaștini.

În cadrul zonei studiate se pot distinge mai multe unități de relief:

a. Unitatea montană carpatică. Situată în partea de nord a județului, este format din cea mai mare parte a Masivului Leaota și o parte a masivului Bucegi, diferite complet ca structură sau geologie dar și ca înfățișare.

Masivul Leaota. Masiv muntos situat în partea de est a Carpaților Meridionali, la sud și sud-vest de masivul Bucegi, de care este separat prin valea Brătei. Este alcătuit predominant din șisturi cristaline, dar și din calcare jurasice¹. Altitudinea maximă este de 2133 metri (Vf. Leaota). Acoperit cu păduri de fag și rășinoase, iar la peste 1800 metri de pajiști alpine.

Masivul Bucegi. Masiv muntos situat în partea de est a Carpaților Meridionali, delimitat la vest, sud – vest de Masivul Leaota și la est de Valea Prahovei. Este alcătuit predominant din gresii și conglomerate, dar apar și parțial calcare². Altitudinea maximă este de 2505 metri altitudine (Vf. Omu). Pe cursul superior al râului Ialomița sunt localizate urme ale glaciațiunii cuaternare.

Această zonă montană este propice pentru pășunat și activități forestiere.

b. Unitatea colinară înaltă. Este situată în partea central-nordică a zonei studiate și este formată din Subcarpații Ialomiței. Aceștia sunt cunoscuți ca o unitate subcarpatică de relief, parte componentă a Subcarpaților Prahovei, situată între râul

¹ Ghinea D., *Enciclopedia geografică a României*, Editura Științifică și Pedagogică, București, 2000, pag. 751.

² *Ibidem*, pag. 219 -222.

Prahova (la est), râul Dâmbovița (la vest), Câmpia Târgoviștei (la sud) și Masivele Leaota și Bucegi (la nord)³.

Unitatea este constituită dintr-o asociere de dealuri și depresiuni⁴, dispuse sub forma a două aliniamente:

Subcarpații interni - se desfășoară de la baza Masivelor Leaota și Bucegi spre sud, ca o alternanță de pineni prelungi, de 800 – 900 metri altitudine (ex. dealul Micloșanilor, Dealul Mare, Dealul Șirnei) cu depresiuni de eroziune extinse în lungul văilor principale (Depresiunea Bezdead, Depresiunea Bărbulețu-Râul Alb). Sunt alcătuiți din fliș cretacic (gresii, conglomerate, marne, calcare).

Subcarpații externi - se desfășoară spre sud, spre Câmpia Târgoviștei, reprezentând o treaptă mai coborâtă, dar mai uniformă. Și în acest sector dealurile, denumite plaiuri (Plaiul Glodului, Plaiul Măgurei, Plaiul Curpeniș) alternează cu depresiuni generate de râuri (Depresiunea Iedera – Moreni, Depresiunea Očnița, Depresiunea Doicești). Sunt alcătuiți din depozite mio-pliocene (pietrișuri și nisipuri), mai puțin dure.

c. Unitatea de câmpie. Aceasta este situată în partea central-sudică a județului, la sud de Subcarpații Ialomiței și la est de Piemontul Cândești. Fragmentul Câmpiei Române cuprins în zona studiată, este o subunitate a acesteia și poartă numele de Câmpia Târgoviștei. Această subunitate este o câmpie piemontană înaltă (altitudinea medie este de 200 metri) și este rezultatul unirii conurilor de dejecție ale râurilor Ialomița și Dâmbovița⁵.

Este mărginită de Subcarpații Ialomiței (la nord), de câmpia de subsidență Titu (la sud), de Piemontul Cândești și râul Cobia (la vest).

Alcătuită predominant din depozite aluviale, aparținând Pleistocenului superior (pietrișuri, nisipuri), Câmpia Târgoviștei este fragmentată de văile râurilor Ursoaia, Șuța, Dâmbovița, Ilfov, Ialomița, ș.a., care se deplasează pe direcția vest, sud-est.

Diferitele categorii de soluri argilo-iluviale, întâlnite aici, sunt propice culturilor agricole.

Râul Ialomița. (Suprafața totală a bazinului - 10.430 Km. p., Lungimea – 414 km, Debitul – 38.8 metri cubi pe secundă)⁶. Își culege izvoarele din circurile glaciare situate pe versantul sudic al masivului Bucegi, în jurul altitudinii de 2390 metri, de sub Piatra Obârșiei. Drenează partea central –nordică și sud-estică a județului pe o lungime de 132 Km⁷. În aval de Moroieni, Ialomița pătrunde în zona subcarpatică, puternic cutată, cu structuri salifere și ape fosile sulfuroase, cunoscute la Pietroșița, Poiana, Lăculețe, Vulcana, Pucioasa, Văcărești. Panta pe acest sector descrește până la valori de 7 -11 metri pe kilometru. Părăsind dealurile

³ *Ibidem.*, pag. 687.

⁴ Legat de problemele reliefului din bazinul râului Ialomița trebuie menționat Loghin Vasile, *Modelarea actuală a reliefului și degradarea terenurilor în bazinul Ialomiței*, ediția a – II – a, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2002.

⁵ Ghinea D., pag. 1239.

⁶ Ujvari, I., *Geografia apelor României*, Editura științifică, București, 1972, pag. 465.

⁷ Ghinea D., *op. cit.*, pag. 686.

subcarpatice din stânga Târgoviștei. Ialomița iese la Doicești în câmpia aluvială. Câmpia Târgoviștei, care nu este altceva decât marele său con de dejecție, construit împreună cu râul Dâmbovița. Aici Ialomița se abate treptat spre est, pantele sale scad la 3-6 metri pe kilometru și devine colector submontan al râurilor din stânga: până la vărsare nu mai primește din dreapta, afluenți de seamă.

Afluenții în sectorul superior, montan și subcarpatic, se înșiră destul de simetric în lungul Ialomiței. După Brătei, Ialomița mai primește din dreapta Răteiu, Raciul, Țâța, Ialomicioara Mică (S- 95 Km.p., L- 24 Km) și Vulcana (S- 105 Km.p., L- 19 Km.), iar din stânga pe Ialomicioara Mare (S- 76 Km. p., L- 10 km), Rușețul și Bizdidelul (S- 92 km. p., L- 26 Km).

Afluenții cei mai importanți îi primește Ialomița în sectorul piemontan, mai ales din stânga. Majoritatea lor provin dinspre regiunile subcarpatice, aducând ape puternic clorurate și sulfatate, cum sunt cele două Slănicuri (primul S- 41 Km; al doilea S- 79 km. L- 22 Km) Pâscovul (S- 75 km.p., L- 27 Km.), Crivățul (S- 85 km. p., L- 32 km.) și Cricovul Dulce (S- 611 Km. p., L- 71,7 km) cu Provița (S- 218 Km. p., L-19km)⁸.

II. Cercetarea arheologică a zonei.

Dorim să subliniem, încă de la început că în această zonă nu s-au efectuat (cu excepția a 5-6 așezări), cercetări arheologice sistematice ci mai mult sondaje și cercetări de teren care au avut ca scop localizarea și identificarea vetrelor de sat sau a necropolelor acestora. În continuare dorim să prezentăm, un rezumat al cercetărilor și sondajelor arheologice și rezultatele obținute în identificarea și localizarea vechilor vetre de sat.

Informațiile privind cercetările arheologice efectuate în perimetrul studiat, sunt redată în funcție de unitatea administrativă (comuna, satul) unde au fost descoperite. Este menționat felul descoperirii, dacă este o cercetare de teren, o săpătură arheologică de salvare sau o cercetare arheologică sistematică.

1. Satul Băleni, comuna Băleni. Pe malul drept al Ialomiței, la nord de sat, pe o suprafață de circa 8 ha de teren a fost descoperită și cercetată o așezare medievală din sec. XIV-XVI. Este considerată vatra satului dispărut Brețculești. Cercetări arheologice sistematice efectuate de T. Musca și L. Musca, 1973-1983⁹.
2. Satul Buciumeni, comuna Buciumeni. În urma unor cercetări arheologice de teren, a fost identificată o siliște medievală (sec. XVI), vatra veche a satului **Buciumeni**. Aceasta este situată la circa 1 km est de localitate, în punctul „Cotul Brătii” sau „La casa veche”¹⁰.

⁸ Ujvari I., *Op. cit.*, pag. 465-467.

⁹ Chicideanu I., Mihăescu G., Oancea L., *Cercetări arheologice de teren*, în “Valachica”, nr.6, Târgoviște, 1974, pag. 306. Musca L., Musca T., *Săpăturile arheologice de la Băleni Români, jud. Dâmbovița*, în “Materiale și cercetări arheologice”, XIV, Tulcea, 1980, pag. 423-429.

¹⁰ Olteanu Gheorghe, *Repertoriul arheologic al județului Dâmbovița*, Vol. I, A-M, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2002, pag. 61, nr. 16.09.036.002. Nu se menționează autorul

3. Satul Dealu Mare, comuna Buciumeni. Pe valea pârâului Țâța, la circa 1 km nord-vest de sat, în punctul „Pe malul Bisericii”, a fost identificată, în urma unor cercetări arheologice de teren, o siliște medievală (sec. XVI) și ruinele unei biserici (sec. XVI – XVII)¹¹.
4. Satul Ghirdoveni, comuna I.L.Caragiale. Imediat la vest de fostul C.A.P. din localitate, pe malul drept al pârâului Cricov, în punctul „Siliște”. Aici a fost identificată, în urma unor cercetări de teren efectuate în anul 2002 de către Diaconescu P. și Olteanu G., o siliște medievală datată în sec. XVI, ruinele unei biserici și un cimitir (sec. XVI – XVII)¹².
5. Satul Comișani, comuna Comișani. La sud – est de localitate, între terasa înaltă, dreaptă a râului Ialomița și drumul comunal Comișani – Hăbeni, în punctul „Cetatea Fetei” au fost descoperite fragmente ceramice, date pe baza analogiilor tipologice ca aparținând secolelor XV – XVI. Descoperirile au fost făcute în urma unor cercetări de teren efectuate în anul 1975 de către Diaconescu Petru¹³.
6. Satul Dărmănești, comuna Dărmănești. Deși în apropierea satului sunt menționate trei așezări rurale medievale din sec. XVI (*Brănești, Dălbănești și Preoțești*) nu au fost identificate în teren urme arheologice pentru localizarea acestora.
7. Satul Doicești, comuna Doicești. În urma unor lucrări edilitare (conduce canalizare) în partea de sud a localității, a fost descoperit un cimitir medieval datat în secolul XVI¹⁴.
8. Satul Glodeni, comuna Glodeni. La circa 3 km sud-est de localitate pe stânga pârâului Slănic, la jumătatea drumului comunal Glodeni – Gorgota a fost identificată în urma unor cercetări de teren (Diaconescu Petru, 1980, Diaconescu Petru, Olteanu Gheorghe, 2003), vatra satului dispărut *Solomon* (sec.XIV-XVII)¹⁵.
9. Satul Gura Ocniței, comuna Gura Ocniței. La circa 300 metri sud-est de localitate și la nord de drumul județean Răzvad – Moreni a fost identificat un cimitir medieval datat în secolele XV-XVII, necercetat¹⁶.

sau autorii cercetării. *Dicționarul istoric al județului Dâmbovița*, Târgoviște, 1983, pag. 71, (în continuare Dicționar...)

¹¹ Olteanu Gheorghe, *Op. cit.*, pag. 61 – 62, nr. 16.09.103.001. Nu se menționează autorul sau autorii descoperirii. *Dicționarul...*, pag. 72.

¹² Olteanu Gheorghe, *Op. cit.*, pag. 70, nr. 16.12.143.001.

¹³ Diaconescu Petru. *Cercetări arheologice de teren*, în “Archiva Valachica”, Târgoviște, nr. 7, 1975, pag. 409 - 410. Olteanu Gheorghe, *Op. cit.*, pag. 83, nr. 16.17.073.001.

¹⁴ Cercetare arheologică de teren Olteanu Gheorghe, 2004, inedit.

¹⁵ Olteanu Gheorghe, *Op. cit.*, pag. 137, nr. 16.33.145.001.

¹⁶ *Ibidem*, pag. 141, nr. 16.35.154.001. Deși în apropiere este menționată vatra satului Drăgănești, aceasta nu a fost identificată. Lângă satul Adâncea este menționată vatra satului Musceleni (sec. XVI), neidentificată, iar lângă satul Săcuieni, vatra satului Sârbi (sec. XVI), nelocalizată.

10. Satul Muscel, comuna Moroieni. În vatra satului, pe malul drept al pârâului Rușețu, pe locul vecii biserici de lemn a fost identificat un cimitir medieval din sec. XVI-XVII, necercetat¹⁷.
11. Satul Cucuteni, comuna Moțăieni. La sud-vest de sat, în punctul „Mănăstirea”, situat pe dealul Mănăstirea, între localitățile Cucuteni și Nicolaești, a fost identificată vechea vatră a satului **Cucuteni** (sec. XVI-XVIII)¹⁸.
12. Satul Cazaci, comuna Nucet. La vest de localitate, pe malul drept al pârâului Gârlița, la vest de calea ferată Titu – Târgoviște și la nord de drumul comunal 565 a fost identificată și cercetată arheologic o așezare medievală din secolele XIV-XVI. Este vorba de vatra satului **Gălăești**, atestat documentar în anul 1520. aici au fost efectuate sondaje arheologice de către Gabriel Mihăescu în anul 1978¹⁹.
13. Satul Ocnița, comuna Ocnița. La vest de biserică din sat, este menționată o fortificație medievală (sec. XV-XVII) și o necropolă (sec. XVI-XVII) care aparține oanei menționate în sec. XV-XVII²⁰.
14. Orașul pucioasa, cartierul Șerbănești (fostul sat Șerbănești). Pe locul actualului lac de acumulare, cu prilejul excavațiilor făcute pentru construcția barajului, a fost descoperită o așezare medievală și un cimitir datate în sec. XVI-XVII²¹. Această așezare este considerată a fi vechea vatră a satului medieval **Șerbănești**.
15. Satul Runcu, comuna Runcu. În vatra actualului sat, în partea de sud-est a acestuia, pe partea stângă a râului Ialomicioara, punctul „Siliște”, a fost localizată o așezare și un cimitir medieval din secolele XV-XVII²².
16. Satul Dumbrava, comuna Ulmi. Pe terasa înaltă stângă a râului Dâmbovița, la circa 600 metri sud, sud-est de satul Dumbrava a fost localizată și cercetată arheologic o așezare medievală și un cimitir datate în sec. XIV-XVI. Așezarea a fost considerată a fi vechea vatră a satului **Lucieni**²³. Tot în apropiere de satul

¹⁷ *Dicționar...*, pag. 160, Olteanu Gh., *Op. cit.*, pag. 186, nr. 16.47.277.001. Nu se precizează cine a făcut cercetarea de teren.

¹⁸ Olteanu Gh., *Op. cit.*, pag. 193, nr. 16.49.096.001.

¹⁹ Diaconescu Petru, Mihăescu Gabriel, *Cercetări arheologice în bazinul mijlociu al râului Ialomița*, în „Valachica, nr. 9, Târgoviște 1977, pag. 169. Olteanu Gheorghe, Cîrstina Ovidiu, Căprăroiu Denis, *Repertoriul arheologic al județului Dâmbovița*, vol. II, N-V, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2002, pag.10, nr. 16.51.050.002.

²⁰ *Dicționar...*, pag. 168. Olteanu G., Cîrstina O., Căprăroiu D., *Op. cit.*, pag. 14, nr. 16.52.234.007.

²¹ Chicideanu Ion, *Cercetări arheologice de teren*, în “Scripta Valachica”, nr. 4, Târgoviște 1973, pag. 390 – 391. *Dicționar...*, pag.42. Olteanu G., Cîrstina O., Căprăroiu D., *Op. cit.*, pag. 42, nr. 16.60.316.001.

²² Olteanu G., Cîrstina O., Căprăroiu D., *Op. cit.*, pag. 51, nr. 16.63.286.001. *Dicționar...*, pag. 200.

²³ Diacopnescu P., Mihăescu G., *Cercetări arheologice la Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dâmbovița*, în “Materiale și Cercetări Arheologice”, XVI, București 1986, pag. 253-261.

Dumbrava este menționată și vatra satului *Țigănești* (sec. XVI-XVII), nelocalizată²⁴.

17. Satul Văcărești, comuna Văcărești. Punctul „La beci”. Pe prima terasă a râului Dâmbovița și pe malul drept al pârâului Gârlița, delimitată de pârâu și heleșteul Văcărești la est, pe o suprafață de circa 2 hectare de teren a fost descoperită și cercetată prin sondaje o așezare rurală, civilă, deschisă, identificată cu siliștea satului *Văcăreștii din Vale* (sec. XVI-XVIII)²⁵. Cercetările arheologice au fost efectuate de către G. Mihăescu în 1973.
18. Satul Brăteștii de Jos, comuna Văcărești. Pe ambele maluri ale pârâului Gârlița, pe o lungime de 100 metri și o suprafață de 2,5 – 3 ha, în punctul „Tarlaua lui Îmbulzitu” a fost depistată o așezare rurală medievală din secolele XVI-XVIII²⁶.

III. Așezările rurale menționate documentar anterior anului 1600.

1. Aninoasa. Sat așezat la circa 7 km de orașul Târgoviște, acum satul de reședință al comunei cu același nume, menționat documentar la 29 aprilie 1453 printr-un hrisov dat la Târgoviște de către Vladislav al II – lea. Prin actul respectiv se dăruia „mănăstirii din Pădurea ce mare la Bolintin” o vie la Aninoasa și la Răzvad²⁷. La 31 septembrie 1529, Moise voievod întărește Mitropoliei din Târgoviște satul Aninoasa pe care-l dăruise Basarab Voievod, iar el îl cumpărase de la Stoica, fiul lui Milco, cu 30 000 de aspri²⁸. Peste puțin timp la 7 aprilie 1534, Vlad Vintilă voievod întărește Mitropoliei din Târgoviște, satul Aninoasa în întregime și cu viile²⁹ iar la 28 ianuarie 1538, la Târgșor, Radu Paisie întărește mitropoliei Târgoviște și mitropolitului Varlaam, satul Aninoasa, cu tot hotarul și cu podgoria, ce-i fusese dăruită de Radu voievod³⁰. Mitopolia Târgoviște mai primește și alte acte de întărire, spre exemplu: la 20 iulie 1546, Mircea Ciobanul întărește mitropoliei din Târgoviște, satul Aninoasa „pentru că îi este veche și dreaptă ocină

²⁴ *Dicționar...*, pag. 246.

²⁵ Diaconescu P., Mihăescu G., *Op. cit.*, pag. 173. Olteanu G., Cîrstina O., Căprăroiu D., *Op. cit.*, pag. 112-113, nr. 16.76.3587.003.

²⁶ Diaconescu P., Mihăescu G., *Op. cit.*, pag. 171. Olteanu G., Cîrstina O., Căprăroiu D., *Op. cit.*, pag. 115, nr. 16.76.030.006.

²⁷ Academia Română, *Documenta Romaniae Historica*, B., Ț. Rom., vol. I., București, 1966, pag. 191; Mihai Gabriel Popescu, *Aninoasa – Dâmbovița. Contribuții documentare la monografia comunei*, în „Bibliotheca Valachica”, nr. 7, Târgoviște, 1975, pag. 139; Băzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 2.

²⁸ *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), II, nr. 76, pag. 75 – 76; Potra George, *Tezaurul documentar al județului Dâmbovița (1418 – 1800)*, Târgoviște, 1972, pag. 111, nr. 22.

²⁹ *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), II, nr. 156, pag. 157 – 158. Potra George, *Op. cit.*, pag. 111, nr. 24.

³⁰ Potra George, *Op. cit.*, pag. 112, nr. 28. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), II, nr. 233, pag. 238.

și dedină³¹ sau Petru cel Tânăr, care la 18 aprilie 1550, întărește mitropoliei din Târgoviște satul Aninoasa „ca să – i fie ocină și de ohabă”³².

2. Băcani. Sat atestat documentar la 2 septembrie 1493, acum înglobat satului Băleni-sârbi, comuna Băleni³³. La 21 februarie 1587, o parte din sat se găsea în stăpânirea lui Petru logofăt, care era stăpân și în satul alăturat, Băleni³⁴.

3. Băcești. Sat atestat documentar la 14 septembrie 1578, acum satul cu același nume component al comunei Valea Lungă³⁵.

4. Bădeni. Sat atestat documentar în 1568 – 1577, acum satul cu același nume component al comunei Runcu³⁶. Satul este menționat în documentul emis între 29 iunie 1568 și 18 septembrie 1577, prin care Alexandru Mircea Voievod întărește lui Radu și Ion și feciorilor lui părți de ocină pe care le-au cumpărat ei în satele Bădeni și Cucuteni³⁷. Este publicat însă un document mai vechi, emis la 13 noiembrie 1566, prin care Petru cel Tânăr voievod, întărește lui Neacșa postelnic și soției sale Stana, fiica lui Coadă vornic, părți de moșie în Bădeni, în urma unei judecăți³⁸. La 19 iulie 1568, Alexandru Mircea voievod, întărește lui Mihnea pârcălab părți de ocină din Bădeni, în urma unei judecăți, „ca să-i fie de ocină și de ohabă”³⁹. La 1 noiembrie 1570, la București, Alexandru Mircea voievod întărește lui Neagoe, ginerele lui Mihnea, părți de ocină în Bădeni⁴⁰.

5. Băjești – Bejești. Sat atestat documentar la 27 decembrie 1511, acum înglobat în satul de reședință al comunei cu același nume. Văcărești⁴¹.

6. Băleni. Sat atestat documentar la 12 august 1464, acum satul de reședință a comunei cu același nume, Băleni⁴². În acest sat și-a avut reședința una din cele mai importante familii boierești din Țara Românească, Bălenii⁴³.

7. Bărbătești. Sat dispărut, atestat documentar la 8 septembrie 1579. A existat lângă satul Șotânga, reședință a comunei cu același nume⁴⁴. Între acest sat și cel

³¹ Potra George, *Op. cit.*, pag. 112, nr. 30. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), II, nr. 357, pag. 343.

³² Potra George, *Op. cit.*, pag. 113, nr. 34. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), III, nr. 139, pag. 115.

³³ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 6.

³⁴ *Dicționar...*, pag. 55.

³⁵ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 7.

³⁶ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 8.

³⁷ Potra George, *Op. cit.*, pag. 115, nr. 45. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), III, nr. 315, pag. 272 – 273.

³⁸ Potra George, *Op. cit.*, pag. 114, nr. 41. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), III, nr. 270, pag. 231 -232.

³⁹ *Ibidem*, nr. 321, pag. 276-277. Potra George, *Op. cit.*, pag. 115, nr. 46.

⁴⁰ Potra George, *Op. cit.*, pag. 117, nr. 56. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), III, 439, pag. 382 – 383.

⁴¹ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 10

⁴² *Dicționar...*, pag. 53. Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 11.

⁴³ Pentru istoria satului a se consulta și Trifonescu Gh., *Monografia comunei Băleni*, Târgoviște, 1973.

⁴⁴ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 15. Oproiu M., Oproiu L., *Op. cit.*, pag. 117.

următor s-au născut deseori confuzii. Credem că este vorba de unul și același sat care și-a schimbat vatra.

8.Bărbățești. Sat cu nume schimbat, atestat documentar la 29 decembrie 1532, azi satul Lăculețe, comuna Glodeni⁴⁵.

9.Bezdead, Bezdeadul - Bezdeat. Sat menționat în a doua jumătate a secolului al XVI – lea, satul este situat în zona deluroasă, între văile Ialomiței și Prahovei. Sat atestat documentar la 27 august 1571, acum satul de reședință al comunei cu același nume⁴⁶. Între 22 octombrie 1572 și 31 august 1572, Alexandru Mircea întărește mănăstirii Vieroș satul Bezdead, dăruit de Șerban postelnic „cu știrea și învățătura mamei sale, jupânița Anca băneasa din Cîrciani”⁴⁷.

10.Boboci. Sat cu nume schimbat, atestat la 3 aprilie 1571, acum satul I. L. Caragiale, component al comunei cu același nume⁴⁸. Se pare însă că la sfârșitul secolului al XV-lea (1482-1495) se afla în stăpânirea lui Drăghici vornicul din Mărgineni⁴⁹.

11.Borcești. Sat dispărut, atestat documentar la 7 decembrie 1571. A existat lângă satul de reședință al comunei cu același nume, Văcărești⁵⁰.

12.Brătești. Sat atestat documentar la 7 noiembrie 1480, acum satul Brăteștii de Jos, comuna Văcărești⁵¹.

13.Brebul. Sat atestat documentar la 8 octombrie 1564, astăzi satul Brebu, component al comunei Runcu⁵². La această dată Petru cel Tânăr întărește stăpânirea asupra ocinilor”mai sus zise, Runcu și Brebul, toate cu toate hotarele”⁵³.

14.Brețculești. Sat dispărut, atestat documentar la 7 februarie 1533. A existat probabil lângă satul Băleni, reședința comunei cu același nume⁵⁴. La vremea respectivă satul se găsea în stăpânirea nepoților de fiu ai lui Brețco, de la care se presupune că vine și numele satului. Mai târziu, devine moșia lui Udrea Băleanu banul, care-l va dăruia mănăstirii Panaghia la 21 august 1598⁵⁵.

15.Buciumeni. Sat atestat documentar la 17 iulie 1577, acum satul de reședință al comunei cu același nume, Buciumeni⁵⁶.

16.Bucov. Sat dispărut, atestat documentar la 26 noiembrie 1579. A existat lângă satul Priboiu, comuna Brănești⁵⁷.

⁴⁵ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 16.

⁴⁶ *Ibidem*, pag. 179, nr. 18.

⁴⁷ Potra George, *Op. cit.*, pag. 118 - 119, nr. 66. *D.I.R.*, B, Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 96, pag. 91 – 92.

⁴⁸ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 20.

⁴⁹ *Dicționar...*, pag. 77.

⁵⁰ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 23.

⁵¹ *Ibidem*, pag. 179, nr. 28.

⁵² *Ibidem*, pag. 179, nr. 30.

⁵³ *D.I.R.*, B, Ț. Rom. sec. XVI, III, pag. 203-204. Gabriel Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *Runcu*, Târgoviște 1973, pag.12-13.

⁵⁴ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 31. Oproiu M., Oproiu L., *Op. cit.*, pag. 68-71.

⁵⁵ *Dicționar...*, pag. 55.

⁵⁶ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 33.

⁵⁷ *Ibidem*, pag. 179, nr. 34.

- 17. Bucșani.** Sat atestat la 3 aprilie 1571, acum satul de reședință al comunei cu același nume Bucșani⁵⁸. În luna iunie 1594, Mihai Viteazul voievod, întărește lui Andrei mare logofăt, moșie în Bucșani, pe care a cumpărat-o de la Balea logofăt și jupâneasa lui, Stanca, cu 12 000 de aspri⁵⁹.
- 18. Bulgari.** Sat cu nume schimbat, atestat documentar la 12 august 1469, acum satul Băleni – Sârbi, comuna Băleni⁶⁰.
- 19. Braniștea – Brănești.** Sat dispărut, atestat documentar la 28 martie 1451. A fost înglobat satului I.L. Caragiale, reședință a comunei cu același nume⁶¹.
- 20. Brănești.** Sat menționat în anul 1451⁶². La 16 august 1590, Mihnea Turcitul voievod, întărește lui Ianiu postelnic, o moară în Brănești, pe care a cumpărat-o de la Cornea și Vâlcul cu 800 aspri⁶³.
- 21. Călugăreni.** Sat dispărut, atestat la 10 septembrie 1493. A existat în apropiere de Târgoviște⁶⁴, la intersecția străzilor Alea mănăstirii și Alea Sinaia. Aici au fost efectuate și cercetări arheologice⁶⁵.
- 22. Cereșani.** Sat dispărut, menționat documentar la 28 martie 1451, a existat lângă Târgoviște⁶⁶. La data respectivă, Vladislav al II-lea voievod, întărește mănăstirii Dealu, jumătate din satele Jugoreni de Jos, Cereșani și Măicănești, precum și muntele Brăteiu, toate dăruite de Radu, nepotul lui Rascal⁶⁷.
- 23. Comișan – Comișani.** Satul de reședință al comunei cu același nume, Comișani, atestat documentar la 20 martie 1571⁶⁸. La această dată Alexandru Mircea întărește lui Zlate vătaf a treia parte din satele: Țâmburești, Comișani, Cojești și Boura, precum și din țigani a treia parte, în urma unei judecăți⁶⁹.
- 24. Corbi.** Sat dispărut, atestat documentar la 29 martie 1535, a existat sau a fost înglobat satului Văcărești, comuna Văcărești⁷⁰.
- 25. Costești.** Sat dispărut, atestat documentar la 1594-1595. A existat sau a fost înglobat orașului Fieni⁷¹.

⁵⁸ *Ibidem*, pag. 179, nr. 35.

⁵⁹ Potra George, *Op. cit.*, pag. 125, nr. 98. *D.I.R.*, Ț. Rom., (sec. XVI), VI, nr. 148, pag. 134 – 135.

⁶⁰ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 37.

⁶¹ Bâzgan Melentina, *Op. Cit.*, pag. 191, nr. 14.

⁶² Oproiu M., Oproiu L., *Op. cit.*, pag. 63.

⁶³ *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), V, nr. 489, pag. 472 – 473. Potra George, *Op. cit.*, pag. 124, nr. 95.

⁶⁴ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 179, nr. 44.

⁶⁵ Olteanu Gh., Cîrșdina O., Căprăroiu D., *Op. cit.*, pag. 77, nr. 116.70.324.047.

⁶⁶ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 180, nr. 51.

⁶⁷ Potra George, *Op. cit.*, pag. 108, nr. 7. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XIII-XV), nr. 108, pag. 117 – 118.

⁶⁸ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 180, nr. 57.

⁶⁹ Potra George, *Op. Cit.*, pag. 118, nr. 61. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 9, pag. 7-8.

⁷⁰ *Ibidem*, pag. 180, nr. 60.

⁷¹ *Ibidem*, pag. 180, nr. 63.

- 26.Coțiiani – Coțăiani.** Sat dispărut, atestat documentar la 21 noiembrie 1577. A existat lângă satul Vulcana, comuna Brănești⁷².
- 27.Cricov.** Sat atestat în noiembrie 1517, acum satul Cricovul Dulce, comuna Iedera⁷³.
- 28.Cricov, m-re – Mărgineni.** Sat atestat la 10 septembrie 1486. Acum satul Mărgineii de Sus component al comunei Dărmănești⁷⁴.
- 29.Cricoveni.** Sat dispărut, atestat documentar la 27 mai 1510. A existat lângă satul Ghirdoveni, Comuna I.L.Caragiale sau este chiar acesta, cu numele schimbat⁷⁵.
- 30.Cucuteni.** Sat atestat la 20 iunie 1550, acum sat component al comunei Moțăieni⁷⁶. Între 29 iunie 1568 și 18 septembrie 1577, Alexandru Mircea voievod întărește lui Radu și Ion și feciorilor lui părți de ocină pe care le-au cumpărat ei în satele Bădeni și Cucuteni⁷⁷.
- 31.Dărmănești.** Sat component al comunei cu același nume, Dărmănești, atestat documentar la 3 mai 1589⁷⁸.
- 32.Dălbănești.** Sat dispărut, atestat documentar la 4 martie 1540. A existat lângă satul de reședință al comunei Dărmănești⁷⁹.
- 33.Deleni.** Sat dispărut, atestat documentar la 20 mai 1568. A existat probabil lângă satul Ulmi⁸⁰, reședință a comunei cu același nume.
- 34.Dragomirești.** Sat atestat documentar la 29 aprilie 1453⁸¹. Sat atestat la 1 iunie 1526, acum satul de reședință al comunei cu același nume⁸².
- 35.Drăgănești.** Sat cu nume schimbat, atestat documentar la 4 iunie 1512, acum satul de reședință al comunei cu același nume, Gura Ocnitei⁸³. În documentul emis la data de mai sus, Neagoe Basarab întărește lui Calotă mare vornic, soției sale Neacșa, fata lui Vlad voievod, și fiilor lor jumătate din satul Drăgănești de lângă Târgoviște⁸⁴. Mitropolitul Eftimie vinde lui Tatu logofăt din Groșet, la 2 mai 1571, un țigan din țigănia mitropoliei pentru 1000 de aspri cu care a cumpărat satul

⁷² *Ibidem*, pag. 180, nr. 64.

⁷³ *Ibidem*, pag. 180, nr. 67.

⁷⁴ *Ibidem.*, pag. 191, nr. 42.

⁷⁵ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 180, nr. 68.

⁷⁶ *Ibidem*, pag. 180, nr. 71.

⁷⁷ Potra George, *Op. cit.*, pag. 115. D.I.R., B, Ț.Rom., (sec: XV), III, nr. 315, pag. 272 – 273.

⁷⁸ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 191, nr. 48.

⁷⁹ *Ibidem*, pag. 191, nr. 46.

⁸⁰ *Ibidem*, pag. 180, nr. 75. La autoarea acestui studiu apare ca fiind înglobat în satul Trestieni, comuna Ulmi, sat care nu există.

⁸¹ *D.R.H., B., Ț. Rom.*, I, pag. 191. Documentul prin care Vladislav al II –lea dăruiește mănăstirii Bolintin vie la Aninoasa și Râzvad. În acest document se menționează: „... Și au închinat Stoica și Dan și Pătru, Dragomirești de la Dâmbovița și 4 sălașe de țigani...”.

⁸² Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 180, nr. 79.

⁸³ *Ibidem*, pag. 180, nr. 83.

⁸⁴ *D.I.R., B, Ț. Rom.*, (sec. XVI), I, nr. 90, pag. 92; George Potra, *Op. cit.*, pag. 109, nr. 13.

Drăgănești⁸⁵. La 24 noiembrie 1580, Mihnea Turcitul voievod întărește lui Mitrea mare vornic, ocină în Drăgăneștii de lângă Târgoviște, pe care jumătate o primise din partea jupâniței Caplea din Periș, iar cealaltă jumătate o cumpărase tot de la ea cu 10 000 de aspri de argint, adică 13 000 aspri bani și un caftan cu blană de vulpe⁸⁶. La 18 iunie 1584, Petru Cercel voievod întărește jupânesei Caplea și nepoților ei, Badea și Calotă postelnici, satele Drăgănești și Moarile, cu rumâni și vii, în urma unor judecăți⁸⁷.

36.Drăghicești – Mărgineni. Sat atestat documentar la 1537- 1538, acum satul Mărgineni, comuna Dărmănești⁸⁸.

37.Fântânele. Sat dispărut, atestat documentar la 17 septembrie 1542. A existat lângă orașul Fieni⁸⁹. La această dată Radu Paisie întărește celor din fieni stăpânire la Fântânele și asupra plaiurilor Cârligu și Crețu⁹⁰.

38.Făgetelul – Făgeteani. Sat atestat la 1 iunie 1475, acum înglobat în satul Vulcana Pandeale, comuna Brănești⁹¹.

39.Fiiani. Sat atestat documentar la 14 iulie 1532, astăzi orașul Fieni⁹². La această dată, Vlad Înecatul voievod, întărește lui nan și fratelui său Stan ocine în Fieni, Comarnic și Vaca, în urma unei judecăți⁹³. Un document emis la 27 mai 1554, ne arată că Pătrașcu cel Bun întărește mitropolitului Anania satul Fieni, vii și țigani, foste în stăpânirea răposatului Voico vistier, care datora mitropolitului 30 000 de aspri⁹⁴. La 22 septembrie 1580, fostul mitropolit Anania, pe numele Andonie ca schimnic, cumpără ocine, vecini, țigani în satele Sârbi, Săcuiani și Fieni, pe care le-a cumpărat cu 125 000 de aspri din „agoniseala” lui, lăsându-le după moarte mitropoliei „unde mă voi și îngropa”⁹⁵. Mihai Viteazul Voievod, întărește (14 iunie 1595) înfrățirea dintre Dragomir și soția sa, Rada din Fieni, pe toate ocinile și averea lor⁹⁶. Același voievod, Mihai Viteazul, întărește Radei din Fieni, la 18 iunie 1595, să stăpânească, fără nici o supărare, toată averea rămasă de la răposatul ei

⁸⁵ *Ibidem*, pag. 118, nr. 63. D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 17, pag. 18.

⁸⁶ *Ibidem*, nr. 483, pag. 492 – 493. Potra George, *Op. cit.*, pag. 121, nr. 77.

⁸⁷ *Ibidem*, pag. 122, nr. 84. D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), V, nr. 170, pag. 160 - 161.

⁸⁸ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 180, nr. 84.

⁸⁹ *Ibidem*, pag. 180, nr. 87.

⁹⁰ D.I.R., B. Ț. Rom., sec. XVI, vol. II, pag. 293. Longin Vătășescu, *Semnificații ale hrisovului din 15 ianuarie 1605 în istoria localităților Fieni și Pietroșița*, în „Valachica”, 10-11, Târgoviște 1978-1979, pag.195.

⁹¹ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 180, nr. 88.

⁹² *Ibidem*, pag. 180, nr. 89.

⁹³ D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), pag. 107, nr. 105 – 106; Potra George, *Op. cit.*, pag. 111, nr. 23.

⁹⁴ D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), nr. 25, pag. 21 – 22. Potra George, *Op. cit.*, pag. 113, nr. 32.

⁹⁵ Potra George, *Op. cit.*, pag. 121., Nr.76. D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 480, pag. 488 – 490.

⁹⁶ Potra George, *Op. cit.*, pag. 125, nr. 99. D.I.R., Ț. Rom., (sec. XVI), VI, nr. 196, pag. 179 – 180.

soț, Năvrat⁹⁷. Și mitropolitul Eftimie, întărește la 29 decembrie 1595, lui Dragomir și soției sale rada din Fieni, moară și o parte din vitele ce au fost ale lui Navrap, pe care ei le împart cu badea și Duică⁹⁸. Același mitropolit, Eftimie, întărește înfrățirea dintre Dragomir și soția sa Rada din Fieni peste toate locurile, moara, țiganii, vitele și banii lor⁹⁹.

40.Gălășești. Sat dispărut, atestat documentar la 3, noiembrie 1520. A existat între satele Nucet și Cazaci¹⁰⁰. La această dată Neagoe Basarab întărește mănăstirii nucet ocina din deal din Gălășești, iar lui Dragomir pe cea din vale. La 13 noiembrie același an, 1520, voievodul Neagoe Basarab emite la Târgoviște, un alt act prin care se întărește mănăstirii Nucet, o ocină la Gălășești cumpărată de la jupânul Dragomir cu 3500 de aspri¹⁰¹.

41.Glodenii. Sat atestat documentar la 1 iunie 1526, acum satul de reședință al comunei cu același nume, Glodeni¹⁰². Între 1 septembrie 1595 și 31 august 1596 este datat un document prin care Drăgoi, fratele său Manca și nepoții lor, Radu și Dobre, vând lui Arbănaș, ocina lor din satul Glodeni, pentru 18 ughi¹⁰³.

42.Gura Strâmbului. Sat atestat documentar la 26 august 1571, astăzi satul Strâmbu, component al comunei Valea Lungă¹⁰⁴.

43.Inotești. Sat dispărut testat documentar la 16 mai 1573, când Alexandru Mircea voievod întărește lui popa Neagoe și feciorilor lui moșie la Iotești din sus de Târgoviște, precum și alte locuri, fiindu-le veche proprietate după cum au dovedit cu documentele arătate¹⁰⁵.

44.Izvor. Sat atestat documentar la 29 mai 1545, acum satul Izvoru, component al comunei Valea Lungă¹⁰⁶.

45.Lazuri – Lazure. Sat atestat documentar la 22 noiembrie 1571, acum satul Lazuri component al comunei Comișani¹⁰⁷. La 22 ianuarie 1572, Alexandru Mircea voievod întărește lui Balea și fraților săi ocină în lazuri pe care au cumpărat-o de la

⁹⁷ Potra George, *Op. cit.*, pag. 125, nr. 100. D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), VI, nr. 198, pag. 180 – 181.

⁹⁸ Potra George, *Op. cit.*, pag. 126, nr. 103, D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), VI, nr.212, pag. 194 – 195.

⁹⁹ Potra George, *Op. cit.*, pag. 127 - 128, nr. 113. D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), VI, nr. 364, pag. 355 -356.

¹⁰⁰ Potra George, *Op. cit.*, pag. 110, nr. 19. D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), I, nr. 162, pag. 163.

¹⁰¹ Potra George, *Op. cit.*, pag. 110, nr. 20. D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), I, nr. 163, pag. 163 – 164.

¹⁰² Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 180, nr. 101.

¹⁰³ Potra George, *Op. cit.*, Pag. 125, nr. 101. D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), VI, nr. 204, pag. 188 – 189.

¹⁰⁴ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 180, nr. 103. Din păcate satul este greșit plasat pentru că în componența comunei Valea Lungă nu se află niciun sat Strâmbu.

¹⁰⁵ Potra George, *Op. cit.*, pag. 119, nr. 67. D.I.R., B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 111, pag. 107.

¹⁰⁶ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 181, nr. 109.

¹⁰⁷ *Ibidem*, pag. 181, nr. 110.

Stan, feciorul Chirtoapei, cu 5000 de aspri¹⁰⁸. În data de 16 decembrie 1582, Mihnea Turcitul voievod, întărește lui Tatu și fratelui său Pârvu din Lazuri, ocina în Bărbulețu, în urma unei judecăți cu un vecin care cumpărase ocina, fără știrea lui¹⁰⁹.

46.Luciani – Lucieni. Sat atestat documentar la 28 martie 1451, acum satul de reședință al comunei cu același nume, Lucieni¹¹⁰. La 23 octombrie 1570, Alexandru Mircea voievod întărește mitropoliei din Târgoviște satul Lucieni, dăruit de Dragomir mare vornic¹¹¹. La 10 aprilie 1571, Alexandru Mircea Voievod, întărește mitropoliei satele Băneștii de la Ruia și Lucienii¹¹². La 14 aprilie 1578, Mihnea Turcitul, întărește mitropoliei din Târgoviște satele Lucianii și Mogoșeștii pe Dâmbovița, primul dăruit de Dragomir fost mare vornic, iar al doilea de jupânița Chera¹¹³. La 7 aprilie 1580, Mihnea Turcitul voievod, întărește mitropoliei din Târgoviște, satul Lucianii, cotropit de boierii Văcărești care, recunoscându-și greșeala, au cerut iertare în genunchi mitropolitului¹¹⁴.

47.Măicănești. Sat dispărut, atestat documentar la 28 martie 1451.

48.Mircești – Mărcești. Sat atestat documentar la 13 septembrie 1504, acum satul Mărcești, comuna Dobra¹¹⁵. La 30 octombrie 1577, Mihnea Turcitul voievod întărește lui Mitrea mare vistier mai multe ocine în satul Mărcești pe care le-a cumpărat de la diferiți oameni¹¹⁶.

49.Mogoșești. Sat atestat documentar la 1 iunie 1526, acum component al comunei Dragomirești¹¹⁷. La 17 august 1569, Alexandru Mircea voievod întărește mitropoliei din Târgoviște satul Mogoșești pe Dâmbovița, cu tot hotarul, cu morile și cu 8 viile, pe care îl dăruise jupâneasa Chira din Rumceni¹¹⁸. La 14 aprilie 1578, Mihnea Turcitul întărește mitropoliei din Târgoviște, satele Lucianii și Mogoșeștii

¹⁰⁸ *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 63, pag. 59. Potra George, *Op. cit.*, pag. 118, nr. 65.

¹⁰⁹ *Ibidem*, pag. 122, nr. 80. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), V, nr. 94, pag. 90-91.

¹¹⁰ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 181, nr. 113.

¹¹¹ Potra George, *Op. cit.*, pag. 117, nr. 55. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), III, nr. 436, pag. 379-380.

¹¹² Potra George, *Op. cit.*, pag. 118, nr. 62. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 11, pag. 11-13.

¹¹³ Potra George, *Op. cit.*, pag. 120, nr. 72. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 315, pag. 310-312.

¹¹⁴ Potra George, *Op. cit.*, pag. 121, nr. 75. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 460, pag. 466-467.

¹¹⁵ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 181, nr. 121.

¹¹⁶ *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 302, pag. 298-299. Potra George, *Op. cit.*, pag. 120, nr. 71.

¹¹⁷ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 181, nr. 122.

¹¹⁸ Potra George, *Op. cit.*, pag. 116, nr. 50. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), III, nr. 375, pag. 323-324.

pe Dâmbovița, primul dăruit de Dragomir fost mare vornic, iar al doilea de jupânița Chera¹¹⁹.

50.Muscel. Sat atestat documentar la 7 august 1574, acum satul cu același nume, component al comunei Moroieni¹²⁰.

51.Ocna Mică – Ocnița. Sat atestat documentar la 7 ianuarie 1517, astăzi satul Ocnița, reședință a comunei cu același nume¹²¹. La această dată Neagoe Basarab voievod întărește mănăstirii Argeș, vama domnească de la ocna mică din Târgoviște, „ca să-i fie de hrană și de întărire”, iar lui „de veșnică pomenire”¹²².

52.Pârvulești. Sat atestat documentar la 17 ianuarie 1573, acum sat component al comunei Dragomirești¹²³.

53.Pietroșița - Pitroșița. Sat atestat documentar la 6 august 1592, acum satul de reședință al comunei cu același nume, Pietroșița¹²⁴. Documentul emis la data de mai sus atestă o vânzare a lui Ion și fratele său Stan Meleşești, lui Șerban din Pietroșița „funii de loc în capul Rușetului de jos” în schimbul a 300 de aspri turcești¹²⁵.

54.Popșa. Sat dispărut, atestat documentar la 12 iunie 1584. A existat lângă orașul Târgoviște¹²⁶.

55.Preotești. Sat dispărut, atestat documentar la 4 martie 1540. A existat lângă satul Dărmănești, reședință a comunei cu același nume¹²⁷.

56.Priboiu. Sat atestat documentar la 26 noiembrie 1579, acum satul cu același nume component al comunei Brănești¹²⁸.

57.Racovița. Sat atestat documentar la 1 august 1451, acum satul cu același nume, component al comunei Bucșani¹²⁹.

58.Răzvad. Sat atestat documentar la 17 noiembrie 1431, acum satul de reședință al comunei cu același nume, Răzvad¹³⁰. La această dată, 17 noiembrie 1431, Alexandru Aldea dăruiește mănăstirii Dealu satele Alexani pe Ialomița și Răzvad.

¹¹⁹ Potra George, *Op. cit.*, pag. 120, nr. 72. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 315, pag. 310 – 312.

¹²⁰ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 181, nr. 124.

¹²¹ *Ibidem*, pag. 181, nr. 127.

¹²² Potra George, *Op. cit.*, pag. 110, nr. 17. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), I, nr. 119, pag. 118.

¹²³ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 181, nr. 133.

¹²⁴ *Ibidem*, pag. 181, nr. 137.

¹²⁵ Alexandru Popescu, *Cleopatra Ionescu, Pietroșița. File de monografie*, în „Bibliotheca Valachica”, nr.7, Târgoviște, 1975, pag. 265; D. I. R. vol. VI, București, Academia Română, 1953, pag. 55.

¹²⁶ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 181, nr. 148.

¹²⁷ *Ibidem*, pag. 192, nr. 91. La autoarea studiului apare același sat Preotești dar atestat documentar la 4 august 1599. A se vedea în acest sens Pag. 181, nr. 151.

¹²⁸ *Ibidem*, pag. 181, nr. 152.

¹²⁹ *Ibidem*, pag. 181, nr. 155.

¹³⁰ *Ibidem*, pag. 182, nr. 159.

scutindu-le de toate slujbele și dăjdiile¹³¹. Puțin după această dată, la 6 octombrie 1499, Radu cel Mare voievod, întărește jupânesei Stana și fiilor ei, locuri în Valea Tătării, Râzvad, vie la Târgoviște și două sălașe de țigani¹³². La 22 aprilie 1567, Petru cel Tânăr voievod, întărește lui Ivan mare logofăt satul Râzvad, siliști, dealul cu viile și vinăriciul¹³³. Între 1 septembrie 1591 și 31 august 1592, Radu postelnic, feciorul lui Cîrștian postelnic și al Nicșăi din Stănțești, înfiază pe vărul său, Socol, fiul lui drăghici și al Irinii, dăruindu-i toată partea lui de moșie din Râzvadul de Sus¹³⁴.

59.Runcul. Sat atestat documentar la 8 octombrie 1564, astăzi satul de reședință al comunei cu același nume, Runcu¹³⁵. Prin actul respectiv, Petru voievod cel Tânăr, întărește părți de ocină unor boieri în dauna altora¹³⁶.

60.Rușii. Sat dispărut, atestat documentar la 1 august 1451. A existat probabil lângă satul lazuri, comuna Comișani¹³⁷.

61.Sârbi. Sat dispărut, atestat documentar la 15 septembrie 1573. A existat probabil lângă satul Săcuieni, comuna Gura Ocniței¹³⁸. La această dată, mitropolitul Anania dăruiește mitropoliei din Târgoviște părțile de ocină din satele Săcuieni și Sârbi, precum și țigani, pe care le cumpăraseră cu 45 000 de aspri, ca să fie „vlădiciei mele veșnică pomenire”¹³⁹. Peste numai 5 zile, la 20 septembrie 1573, Alexandru Mircea voievod, întărește mitropoliei din Târgoviște ocine în Săcuieni și Sârbi, precum și țigani, pe care fostul mitropolit Anania le-a cumpărat „din agoniseala lui” și le-a dăruit în deplină folosință și stăpânire după moartea lui¹⁴⁰. La 25 martie 1585, Petru cercel voievod dăruiește mitropoliei din Târgoviște, jumătate din satul Sârbi, pe care l-a cumpărat de la Nechita și Cătălina cu 30 000

¹³¹ Potra George, *Op. cit.*, pag. 107 - 108, nr. 4; *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XIII-XV), nr. 79, pag. 91-92.

¹³² Potra George, *Op. cit.*, pag. 109, nr. 10. *D.I.R.*, Ț. Rom., B. (sec. XIII-XV), nr. 279, pag. 263 - 264.

¹³³ *Ibidem*, pag. 114, nr. 43. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), III, nr. 274, pag. 136 - 237.

¹³⁴ Potra George, *Op. cit.*, pag. 124-125, nr. 96. *D.I.R.*, Ț. Rom., (sec. XVI), VI, nr. 19, pag. 15. se pare că de la această dată sunt două sate și anume Râzvadul de Jos care era proprietate mănăstirească și Râzvadul de Sus care era în proprietate boierească. În acest sens a se vedea și Nicolae Bungrezeanu, *Contribuții la istoria celui mai vechi sat din județul Dâmbovița. Modul de transmitere a proprietății*, în „*Chronica Valachica*”, nr. 5, Târgoviște 1973, pag.70.

¹³⁵ Băzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 182, nr. 162.

¹³⁶ *D. I. R.* veac. XVI, B., Ț. Rom., București, 1956, vol. III, pag. 203 - 204; Gabriel N. Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *Runcu*, Târgoviște, 1973, pag. 12 - 13, 89.

¹³⁷ Băzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 182, nr. 163.

¹³⁸ *Ibidem*, pag. 182, nr. 164.

¹³⁹ Potra George, *Op. cit.*, pag. 119, nr. 68. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 124, pag. 120 - 121.

¹⁴⁰ Potra George, *Op. cit.*, pag. 119, nr. 69. *D.I.R.*, B. Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 125, pag. 121 - 122.

de aspri, ca să fie „domniei mele pomenire și folositor pentru suflet”¹⁴¹. La 22 septembrie fostul mitropolit Anania, pe numele Andonie ca schimnic, cumpără ocine, vecini, țigani în satele Sârbi, Săcuiani și Fieni, pe care le-a cumpărat cu 125 000 aspri din „agoniseala” lui, lăsându-le după moarte mitropoliei¹⁴². Mihnea Turcitul voievod, întărește la 22 septembrie 1585, mitropoliei din Târgoviște, jumătate din satul Sârbi, dăruit de Petru Cercel voievod și pe care el îl cumpărase de la Nechita și cumnata sa, Cătălina, cu 33 000 de aspri¹⁴³.

62.Săcuieni – Săcuiani. Sat atestat documentar la 15 septembrie 1573, acum satul cu același nume, Săcuieni, component al comunei Gura Ocniței¹⁴⁴. Prin documentul emis la data de mai sus, mitropolitul Anania dăruiește mitropoliei din Târgoviște părțile lui de ocină din satele Săcuiani și Sârbi, precum și țigani, pe care la cumpărase cu 45 000 de aspri, să fie „vlădiciei mele veșnică pomenire”¹⁴⁵. La 20 septembrie 1573, Alexandru Mircea întărește mitropoliei din Târgoviște ocine în Săcuiani și Sârbi, precum și țigani, pe care fostul mitropolit Anania le-a cumpărat și le-a dăruit în deplină folosință și stăpânire după moartea lui¹⁴⁶. Tot în luna septembrie dar 7 ani mai târziu, pe 22 septembrie 1580, fostul mitropolit Anania, pe numele Andonie ca schimnic, cumpără ocine, vecini și țigani în satele Sârbi, Săcuiani și Fieni, pe care le-a cumpărat cu 125 000 de aspri, lăsându-le după moarte mitropoliei¹⁴⁷. La 13 decembrie 1597, Mihai Viteazul voievod întărește mitropoliei din Târgoviște mai multe ocine în satul Săcuiani¹⁴⁸.

63.Săteni. Sat atestat documentar la 4 iulie 1572, acum satul cu același nume, Săteni, component al comunei Aninoasa¹⁴⁹. La această dată Alexandru al II –lea Mircea întărește lui Radu și fiilor acestuia ocină la Săteni, „în Câmpul de Jos, 3 ogoare și în câmpul de sus 4 ogoare și 2 livezi și 2 curături și vii și 4 lazuri și siliștea și locul casei...”, pe care le-au cumpărat de la Neagoe și de la fiul său Ventilă cu 1500 de aspri¹⁵⁰.

¹⁴¹ Potra George, *Op. cit.*, pag. 122 – 123, nr. 85. *D.I.R.*, B, Ț. Rom., (sec. XVI), V, nr. 195, pag. 182.

¹⁴² Potra George, *Op. cit.*, pag. 121, nr. 76. *D.I.R.*, B, Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 480, pag. 488 – 490.

¹⁴³ *Ibidem*, nr. 219, pag. 206 – 207. Potra George, *Op. cit.*, pag. 123, nr. 86.

¹⁴⁴ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 182, nr. 167.

¹⁴⁵ Potra George, *Op. cit.*, pag. 119, nr. 68. *D.I.R.*, B, Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 124, pag. 120 -121.

¹⁴⁶ Potra George, *Op. cit.*, pag. 119, nr. 69. *D.I.R.*, B, Ț. Rom., (sec. YXVI), IV, nr. 125, pag. 121 – 122.

¹⁴⁷ Potra George, *Op. cit.*, pag. 121, nr. 76. *D.I.R.*, B, Ț. Rom., (sec. XVI), IV, nr. 480, pag. 488 – 490.

¹⁴⁸ Potra George, *Op. cit.*, pag. 127, nr. 110. *D.I.R.*, B, Ț. Rom., (sec. XVI), VI, nr. 315, pag. 300 – 301.

¹⁴⁹ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 182, nr. 168.

¹⁵⁰ *D.I.R.*, B, Ț. Rom., Sec. XVI, IV, pag. 77. Mihai Gabriel Popescu, *Satul Săteni – Dâmbovița în lumina documentelor*, în „Documenta Valachica”, nr. 6, Târgoviște, 1974, pag. 169-170.”, nr. 6, Târgoviște, 1974, pag. 169-170. La același autor găsim faptul că la 1550 negustorii din săteni fac transporturi de 3200 de asprii la Brașov. (pag. 170). Mihai

- 64.Severinți - Săvărinți.** Sat dispărut, atestat documentar la 20 martie 1580, înglobat în orașul Târgoviște¹⁵¹.
- 65.Solomon – Șolomon.** Sat dispărut, atestat documentar la 3 decembrie 1597, înglobat la orașul Târgoviște¹⁵².
- 66.Spatnița – Spatnic.** Sat dispărut, atestat documentar la 27 mai 1510. A existat lângă satul Vlădeni, comuna Dărmănești¹⁵³.
- 67.Șerbănești.** Sat dispărut, atestat documentar la 16 ianuarie 1538. A existat sau este înglobat în orașul Pucioasa¹⁵⁴. Satul este amintit în actul domnesc dat de Radu Paisie, prin care se întărea Mitropoliei Târgoviște, o parte din muntele Bucegi, dăruită de Mircea din Șerbănești¹⁵⁵. Puțin mai târziu la 21 noiembrie 1577 se întărește lui Vlad ocina cumpărată de la Stroe din Șerbănești¹⁵⁶.
- 68.Târgoviște.** Oraș atestat documentar la 1417 – 1418¹⁵⁷.
- 69.Tâța.** Sat cu nume schimbat, atestat documentar la 1571 – 1572, astăzi satul Dealu Mare, comuna Buciumeni¹⁵⁸.
- 70.Țigănești.** Sat dispărut, atestat documentar la 12 august 1570. A existat probabil lângă satul Râzvad, reședință a comunei cu același nume¹⁵⁹.
- 71.Vâlcănila – Vulcana.** Sat atestat documentar la 4 iulie 1572, acum satul de reședință al comunei cu același nume, Vulcana¹⁶⁰. Dintr-un document dat de Radu Șerban la 20 ianuarie 1604, aflăm că satul exista încă din prima jumătate a secolului al XV – lea. Vlad Țepeș cumpără satul Vulcana cu 80 000 de aspri și-l dă ca zestre surorii sale Alisandra¹⁶¹.
- 72.Văcărești.** Sat atestat documentar la 29 martie 1535, astăzi satul de reședință al comunei cu același nume, Văcărești¹⁶².
- 73.Viforâți – Viforâta – Vihorâști.** Sat atestat documentar la 12 septembrie 1479, acum satul cu același nume, Viforâta, component al comunei Aninoasa¹⁶³.

Gabriel Popescu citează în sprijinul afirmației sale pe Radu Manolescu, Comerțul Țării Românești și Moldovei cu brășovul (sec. XIV – XVI), Editura Științifică, București, 1956, pag. 294. Nu știm cu exactitate dacă sunt locuitorii din satul Săteni (comuna Aninoasa), pentru că nu este singurul sat cu acest nume.

¹⁵¹ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 182, nr. 171. Satul nu a fost înglobat în orașul Târgoviște ci a existat în apropiere de acesta.

¹⁵² *Ibidem*, pag. 182, nr. 173.

¹⁵³ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 192 nr. 107.

¹⁵⁴ *Ibidem*, pag. 182, nr. 181.

¹⁵⁵ Cleopatra Ionescu, Zoe Țnăchescu, *Date inedite referitoare la localitatea Pucioasa*, în „Bibliotheca Valachica”, nr. 7, Târgoviște, 1975, pag. 251.

¹⁵⁶ *Ibidem*, pag. 251.

¹⁵⁷ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 182, nr. 185.

¹⁵⁸ *Ibidem*, pag. 182, nr. 193.

¹⁵⁹ *Ibidem*, pag. 182, nr. 194.

¹⁶⁰ *Ibidem*, pag. 182, nr. 199.

¹⁶¹ D.I.R., B, Ț. Rom., sec. XVII, nr. 116, pag. 106. Mareș Gh., *Documente inedite despre satul Vulcana și schitul Bunea*, în „Scripta Valachica”, nr. 4, Târgoviște, 1973, pag. 179.

¹⁶² Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 182, nr. 203.

¹⁶³ *Ibidem*, pag. 182, nr. 208.

Prin actul emis la data mai sus menționată, Basarab cel tânăr „dă la mănăstirea de la Bolintin, ca să-i fie satele anume Bolintinul și Bucșanii, i Argeșul și moara la Neajlov cu loc de cosit fân, via de la Vihorâți”¹⁶⁴. Satul s-a format în jurul mănăstirii cu același nume.

74.Vlădeni. Sat component al comunei Dărmănești, atestat documentar la 22 aprilie 1537¹⁶⁵.

Satele dependente.

Vom începe cu satele mănăstirești pentru că alături de boieri, biserica deține poate proprietățile cele mai mari, fapt ce poate fi explicat prin prezența celui mai important for ecleziastic, Mitropolia, și a principalului ei sprijin, este adevărat cu intermitențe, domnia.

Sate mănăstirești.

Mănăstirile care au deținut sate sau părți din sate, vii, livezi, sunt Mănăstirea Dealu (11 sate sau părți de sate – Băjești, Bălești, Călugăreni, Cereșani, Glodeni, Măicânești, Ocna Mică, Popșa, Răzvad, Solomon și Viforâta), Mănăstirea Mărgineni (& sate sau părți din acestea – Boboci, Bucșani, Cricoveni, Spatnița, Vlădeni și Brănești), Mănăstirea Nucet (2 sate - Bădești, Găleşești), Mănăstirea Panaghia (3 sate - Brețculești, Racovița, Mărcești), Mănăstirea Bolintin (vii în Aninoasa, Răzvad și Viforâta), etc.

Aninoasa (sat Aninoasa, comuna Aninoasa). La 1453 Mănăstirea Bolintin primește de la Vladislav al II –lea o vie la Aninoasa¹⁶⁶. Proprietățile mănăstirilor în această zonă ocupă cel mai mare procent, peste 40%. Dintr-un total de 73 de sate, identificate documentar, exemplificăm doar cazul Mănăstirii Dealu, de lângă Târgoviște. Aceasta deținea următoarele proprietăți:

Bălești (probabil Băleni), dăruit de Radu cel Mare mănăstirii Dealu¹⁶⁷.

Călugăreni (sat dispărut), dăruit de Radu cel Mare mănăstirii Dealu¹⁶⁸.

Cereșani (sat dispărut), dăruit de Vladislav al II –lea mănăstirii Dealu¹⁶⁹.

Măicânești (sat dispărut), dăruit de Vladislav al II -lea mănăstirii Dealu¹⁷⁰.

Ocna Mică (azi satul Ocnița, comuna Ocnița), dăruit de Radu cel Mare mănăstirii Dealu¹⁷¹.

Popșa (sat dispărut), dăruit de Radu cel Mare mănăstirii Dealu¹⁷².

Solomonul, (Solomon, azi dispărut), dăruit de Radu cel Mare mănăstirii Dealu¹⁷³.

¹⁶⁴ Mihai Gabriel Popescu, *Aninoasa...*, pag. 244.

¹⁶⁵ Bâzgan Melentina, *Op. cit.*, pag. 193, nr. 127.

¹⁶⁶ *D. R.H.*, B., Ț. Rom., vol. I. București, 1966, pag. 191. Mihai Gabriel Popescu, *Op. cit.*, pag. 239.

¹⁶⁷ Donat Ion., *Op. cit.*, pag. 37, 114..

¹⁶⁸ *Ibidem*, pag. 37, 114. Stelian Neamțu, *Domeniul funciar al Mănăstirii Dealu*, în „Bibliotheca Valachica”, nr. 7, Târgoviște, 1975, pag. 89.

¹⁶⁹ *D.I.R.*, B, Ț. Rom, Sec. XVI, I, pag. 118. Stelian Neamțu, *Op. cit.*, pag. 90.

¹⁷⁰ *D.I.R.*, Ț. Rom, B, sec. XVI, I, pag. 118. Stelian Neamțu, *Op. cit.*, pag. 89.

¹⁷¹ Donat Ion, *Op. cit.*, pag. 37, 114.

¹⁷² *Ibidem*, pag. 37, 114.

Vihorâți (azi satul Viforâta, comuna Aninoasa) dăruit de Radu cel Mare mănăstirii Dealu¹⁷⁴.

Răzvad¹⁷⁵, dăruit de Alexandru Aldea Mănăstirii Dealu¹⁷⁶.

Sate ale mitropoliei.

Mitropolia din Târgoviște deținea în această zonă următoarele sate sau părți de sate: Lucieni (sat Lucieni, comuna Lucieni), Șerbănești (sat dispărut) și Aninoasa (satul Aninoasa, comuna Aninoasa), dăruit Mitropoliei Târgoviște de către Neagoe Basarab, după ce l-a cumpărat de la urmașii jupanului Milco¹⁷⁷. Tot aici Alexandru Mircea dăruiește mitropoliei târgoviștene o vie și o livadă¹⁷⁸. Satul cu viile trecuse în posesia Mitropoliei din Târgoviște că la 31 septembrie 1529 moise vodă întărește prin hrisov domnesc donația făcută¹⁷⁹, iar Radu paisie la 28 ianuarie 1538 întărea mitropoliei satul Aninoasa cu tot hotarul și podgoria¹⁸⁰. Se mai fac întăriri de către Mircea ciobanul¹⁸¹, Petru cel Tânăr¹⁸². Tot în stăpânirea mitropoliei târgoviștene se mai aflau și alte trei sate: Drăgănești (sat dispărut), dăruit mitropoliei de către Alexandru Mircea¹⁸³, Moarele (satul Moreni, acum orașul Moreni), dăruit de Alexandru Mircea Mitropoliei din Târgoviște¹⁸⁴ și Sârbi (sat dispărut). Aici Petru Cercel cumpără partea cu rumâni a lui Nechita și a cumnatei sale, cu 30 000 de aspri, și o dăruiește mitropoliei¹⁸⁵.

Sate domnești.

Nici unul din aceste sate n-a intrat în vreun domeniu domnesc cu caracter permanent. Sunt menționate 13 sate care au fost în stăpânire domnească, dar care efectiv au fost deținute o perioadă scurtă de timp. Domnii le-a cumpărat și le-a donat mănăstirilor, mitropoliei sau altor boieri credincioși.

Aninoasa (sat Aninoasa, Comuna Aninoasa), Vlad Călugărul, Neagoe Basarab, Alexandru Mircea¹⁸⁶.

Bălești (Băleni ? sat Băleni Români, Comuna Băleni) Radu cel Mare¹⁸⁷.

Drăgănești (sat dispărut), Vlad Călugărul, Alexandru Mircea¹⁸⁸.

Ocna Mică (sat Ocnița, comuna Ocnița), Radu cel Mare¹⁸⁹.

¹⁷³ *Ibidem*, pag. 37, 114.

¹⁷⁴ *Ibidem*, pag. 37, 114.

¹⁷⁵ Donat Ion, *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, Editura Enciclopedică, București, 1996, pag.24, 114.

¹⁷⁶ Stelian Neamțu, *Op. cit.*, pag. 89.

¹⁷⁷ Donat Ion, *Op. cit.*, pag. 32.

¹⁷⁸ Donat Ion., *Op. cit.*, pag. 83.

¹⁷⁹ *D.I.R.*, B, Ț. Rom., sec. XVI, II, nr. 76, pag. 75-76.

¹⁸⁰ Mihai Gabriel Popescu, *Aninoasa...*, pag. 242.

¹⁸¹ *D.I.R.*, B, Ț. Rom., sec. XVI, II, Nr. 357, pag. 343.

¹⁸² *D.I.R.*, B, Ț. Rom., sec. XVI, III, nr. 266, pag. 228-229.

¹⁸³ Donat Ion, *Op. cit.*, pag. 80.

¹⁸⁴ *Ibidem*, pag. 80.

¹⁸⁵ *Ibidem*, pag. 86.

¹⁸⁶ *Ibidem*, pag.124.

¹⁸⁷ *Ibidem*, pag. 125.

¹⁸⁸ *Ibidem*, pag. 130.

Popșa (sat dispărut), Radu cel Mare¹⁹⁰.

Racovița (sat Racovița, comuna Bucșani), Radu cel Frumos¹⁹¹.

Răzvad (sat Răzvad, comuna Răzvad), Alexandru Aldea¹⁹².

Rușii (sat dispărut, a existat lângă Târgoviște) - Radu cel Frumos, Vlad Călugărul¹⁹³.

Satul Mare (Săteni, Comuna Aninoasa), cumpărat de Vlad Țepeș cu suma de 280 000 de aspri¹⁹⁴, dat ca zestre surorii sale Alisandra. Satu Mare, Vlad Țepeș¹⁹⁵.

Sârbi (sat dispărut), Petru Cercel¹⁹⁶.

Solomonul (sat dispărut), Radu cel Mare¹⁹⁷.

Vâlcana, cumpărat de Vlad Țepeș cu suma de 80 000 de aspri¹⁹⁸, ca zestre pentru sora sa Alisandra. Vâlcana (Vulcana), Vlad Țepeș¹⁹⁹.

Vihorăști (satul Viforâta, comuna Viforâta), Basarab cel Tânăr, Radu cel mare²⁰⁰.

Sate boierești.

Marii dregători aveau întinse domenii formate din sate întregi sau părți din mai multe sate. Dintre aceștia menționăm pe Dragomir mare vornic din Lucieni, favorit al domnului Alexandru II Aldea, cu domenii în Lucieni și Severinți, sau Udrea Băleanu mare Armaș cu moșii în Băleni, Racovița, Brețculești și Mărcești. Menționăm și alte sate care au intrat în posesia unor boieri:

Aninoasa (satul Aninoasa, comuna Aninoasa), „bunicul lui Hamza Turcul” este confiscat de Vlad Călugărul și dăruit „jupanului Milco, pentru dreaptă slujbă”²⁰¹.

Drăgănești (sat dispărut) dăruit de Vlad Călugărul fiicei sale Neacșa, soția lui Calotă vornic²⁰².

Rușii, (azi dispărut), dăruit de Radu cel Frumos²⁰³, boierului Mihai, fiului său Stan și bătrânului Chirtop.

Racovița (satul Racovița, comuna Bucșani), dăruit de Radu cel Frumos²⁰⁴, boierului Mihai, fiului său Stan și bătrânului Chirtop.

¹⁸⁹ *Ibidem*, pag. 134.

¹⁹⁰ *Ibidem*, pag. 135.

¹⁹¹ *Ibidem*, pag. 136.

¹⁹² *Ibidem*, pag. 136.

¹⁹³ *Ibidem*, pag. 136.

¹⁹⁴ *Ibidem*, pag. 25.

¹⁹⁵ *Ibidem*, pag. 136.

¹⁹⁶ *Ibidem*, pag. 136.

¹⁹⁷ *Ibidem*, pag. 138.

¹⁹⁸ *Ibidem*, pag. 25.

¹⁹⁹ *Ibidem*, pag. 139.

²⁰⁰ *Ibidem*, pag. 140.

²⁰¹ *Ibidem*, pag. 32.

²⁰² *Ibidem*, pag. 35.

²⁰³ *Ibidem*, pag. 28.

²⁰⁴ *Ibidem*, pag. 28.

Satele libere, moșnenești.

Pe tot parcursul perioadei cuprinsă între sec. XIV și sec. XVI se constată prezența unei țărăniimi libere, în special în zona submontană dar care nu se regăsește în documente într-un procent mai mare de 15%. Pe baza materialului documentar avut la dispoziție au fost identificate 11 sate de moșneni după cum urmează: Bezdead (satul Bezdead, comuna Bezdead)²⁰⁵, Brănești (sat Brănești, comuna Brănești)²⁰⁶, Buciumeni (sat Buciumeni, comuna Buciumeni)²⁰⁷, Cucuteni (sat Cucuteni, comuna Moțăieni)²⁰⁸, Fieni (acum orașul Fieni)²⁰⁹, Glodeni (satul Glodeni, comuna Glodeni)²¹⁰, Moroieni (satul Moroieni, comuna Moroieni)²¹¹, Muscel (satul Muscel, comuna Moroieni)²¹², Pietroșița (satul Pietroșița, comuna Pietroșița)²¹³, Șerbănești (sat dispărut, a existat lângă actualul oraș Pucioasa)²¹⁴, Țâța (satul Dealu Mare, comuna Buciumeni)²¹⁵.

Cea mai mare parte a acestora (în unele sate se vor constata vânzări sau crotopiri în favoarea boierilor sau mănăstirilor) își vor păstra modul de proprietate până în secolul XVIII dar acestora li se vor adăuga în secolul al XVII-lea alte 5 sate.

IV. Concluzii.

Surprinderea principalelor transformări care au avut loc în viața socială a satului și mutațiile pe care le-au determinat la rândul lor, în structura socială, în cea economică sau în sfera mentalităților, este de o importanță care ar trebui mereu subliniată.

Pentru zona studiată se poate sublinia, ca de fapt pentru toată zona subcarpatică, existența unei puternice țărăniimi libere, cu toate presiunile existente din exterior. Principala problemă cu care se confruntă satele de aici este rezistența obștilor, a satelor libere față de domeniile mănăstirești și boierești, aflate în continuă extindere.

Din documentele vremii se surprinde efortul continuu pe care satele libere l-au depus pentru a se apăra de pericolul tot mai puternic al căderii în dependență. Se poate surprinde existența unei proprietăți țărănești libere dar destul de redusă, plasată în partea de nord (montană și submontană) ponderea cea mai mare revenind satelor aservite.

²⁰⁵ Oproiu M., Oproiu L., *Op. cit.*, pag. 59 - 63.

²⁰⁶ *Ibidem*, pag. 63 – 67.

²⁰⁷ *Ibidem*, pag. 68 – 71.

²⁰⁸ *Ibidem*, pag. 71-74.

²⁰⁹ *Ibidem*, pag. 75 – 80.

²¹⁰ *Ibidem*, pag. 80 – 81.

²¹¹ *Ibidem*, pag. 81- 82.

²¹² *Ibidem*, pag. 82 – 83.

²¹³ *Ibidem*, pag. 83 – 87.

²¹⁴ *Ibidem*, pag. 88 – 92.

²¹⁵ *Ibidem*, pag. 95 – 99.

DESPRE CAFASUL BISERICII DOMNEȘTI DIN TÂRGOVIȘTE

Corneliu Ionescu

Pe latura de Vest a naosului Bisericii Domnești din cadrul curții Domnești din Târgoviște, întinzându-se pe toată lățimea acestuia, se găsește un balcon, numit „CAFAS” (fig.1) . Cafasul are o ușă în peretele de Nord al naosului, pe unde Domnul intra în biserică direct din palat, pe un pod de lemn acoperit ¹⁾ (fig.2a). Din cafas, în jumătatea de Sud a lui, o scară coboară în parterul naosului (fig. 2b, c). Se știe din tradiție că în cafas domnul și doamna țării participau la Sfânta Liturghie.

În parapetul balustradei acestuia se află, la un loc, un decupaj. Acesta era destinat să permită vederea în interiorul bisericii și spre altar, a celui sau celor îngenunchiați, în momentele când, în timpul Sfintei Liturghii și a celorlalte Sfinte Slujbe se îngenunchează.

Pe scară se cobora în naos pentru spovedit, împărtășit, miruit, etc.

Cafasul reazemă pe un sistem de arce și bolți care, la rândul lor reazemă pe peretele de Vest al naosului și pe cei doi stâlpi dinspre Vest din cei patru pe care reazemă bolțile în cruce care acoperă naosul (fig. 2c . d. e) .

În arhitectura noastră veche nu mai cunoaștem astfel de elemente în interiorul bisericilor. Se întâlnesc însă în arhitectura bizantină, începând chiar din timpul sfântului împărat Constantin cel Mare, aproape pe toată durata de existență a imperiului bizantin, în general cu o dezvoltare amplă la biserici de plan central: circular și octogonal, la biserici bazilicale, la biserici de plan și structură în cruce greacă înscrisă în pătrat și la alte tipuri de biserici. Ocupă o latură sau mai multe, în afară de latura pe care se găsește altarul. Au accesul realizat printr-o scară aflată în pronaos sau o scară exterioară .

Funcțiunea acestor elemente numite și galerii și tribune, o aflăm din tratatul de ceremonii de la Curtea Imperială Bizantină: „DE CEREMONIIS AULAE BIZANTINAE” scris în timpul împăratului Constantin Porfirogenetul ²⁾. Aici se face și o descriere a participării împăratului la Sfintele Slujbe, în special la Sfânta Liturghie, în biserica Sfinții Sergiu și Bachus din Constantinopol, aflată la poarta palatului imperial și constituind una din bisericile Curții Imperiale. Împăratul, relatează tratatul menționat, venea la biserică, urca în tribune pe scara aflată în pronaos la Sud de intrare . mergea prin aripa de Sud a tribunelor, până în apropierea altarului, unde aprindea lumânări, candelile și se închina la un mic altar al Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu aflat spre capătul de Est al aripii de Sud a tribunelor. Apoi venea în aripa dinspre Vest a acestora unde, așezat pe un tron participa la Sfânta Liturghie . Ceilalți credincioși participau la Sfânta Slujbă stând

în parterul naosului. Tribunele erau făcute special pentru împărat. Biserica era biserică împărătească. Prin concepția și alcătuirea arhitecturală se asigura separația netă între locul împăratului în biserică și locul publicului, exprimând separația socială netă și categorică ³⁾ (fig. 3). Totodată se realiza și o măsură privind securitatea persoanei împăratului.

Si la Sfânta Sofia există tribune. Acolo împăratul Justinian participa la Sfânta Liturghie stând uneori în „mitatorion” ⁴⁾ (fig. 3.1). El trecea în biserică direct din palat.

Tribune s-au executat încă de la primele biserici construite de Sfântul Împărat Constantin cel Mare și mama sa Elena la Ierusalim și în alte părți ale imperiului. La biserică construită de aceștia în anii 325-327 în jurul Sfântului Mormânt (Rotonda Învierii) se află tribune rezemate pe contur și pe cei doisprezece stâlpi din jurul Sfântului Mormânt, închipuind pe Sfinții Apostoli. De cealaltă parte a atriumului din fața Rotondei, în biserică Sfântului Mormânt sau a Învierii, se află tribune deasupra navelor laterale ⁵⁾ (fig. 4). Biserica de plan octogonal din Antiochia, ridicată de aceiași împărați în secolul IV (cca 330) are tribune.⁶⁾ Biserica Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan din Efes (biserica a doua), ridicată de Împăratul Justinian în anul 550 are tribune^{6A)} (fig. 3.2).

În Constantinopol au fost construite o serie de biserici până în secolul al XIV-lea, biserici împărătești având tribune: biserică mănăstirii Sfântul Ioan Studion făcută în anul 454, cu galerii pe trei laturi,⁷⁾ (fig. 3.3) ; biserică Sf. Polyeuctos, construită la anul 524 de Anicia Juliana, fiica împăratului Anastasius I al Bizanțului⁸⁾ ; biserică Sfinții Sergiu și Bachus, 527-536 ridicată de împărații Justinian și Theodora ⁹⁾(fig. 3.4 , 3.5a , b). Biserica Sfânta Irina, ridicată de Justinian (fig. 5) și reparată în 740 după un cutremur¹⁰⁾ ; catedrala Sfânta Sofia, făcută de împăratul Justinian în 532-537, cupola refăcută în 562¹¹⁾ (fig. 3.1), biserică Kalenderhane Cămii, ridicată către anul 600 de patriarhul Kyriakos în timpul împăratului Mauricius¹²⁾ , biserică mănăstirii Iisus Hristos Pantepoptes, ridicată de către Ana Dalassena, mama împăratului Alexios I Comnenul, probabil către anii 1081-1087¹³⁾ (fig 6.1 , 2), biserică Gül Cămi – 1104-1108ridicăta de Ioan Comnenul, nepotul împăratului Alexios I ¹⁴⁾ ; biserică Iisus Hristos Mântuitorul Pantocrator, ridicată de împărăteasa Irina, soția împăratului Ioan al II-lea Comnenul (1118-1143), refăcută în timpul Imperiului Latin și în perioada Paleologilor¹⁵⁾ (fig. 6.3), biserică mănăstirii Chora, paraclisul, sec. XIII¹⁶⁾ , făcută de către bunica împăratului Alexios I Comnenul, refăcută după un cutremur în 1120, apoi de Isaac Comnenul, cca 1200, apoi, la începutul secolului al XIV-lea de către Theodor Metochites, administratorul Tezaurului Imperial¹⁷⁾; biserică Maica Domnului de la Izvor¹⁸⁾ ; biserică Theotokos Pammakaristos, ante 1067 după unii autori , la mijlocul secolului al XII-lea după alții (fig. 6.4) , făcută de un Ioan Comnenul , probabil fratele împăratului Isaac I Comnenul ¹⁹⁾ .

Salonicul, a doua capitală a Imperiului Bizantin a fost înzestrat cu mai multe biserici împărătești prevăzute cu tribune: biserică Eski-Djouma, sau Acheiropoietos sau Hodighitria (circa 430) ²⁰⁾ (fig. 8.1); biserică Sfântul Dumitru făcută în 412 – 413 de către Leontius prefectul Ilyricum-ului ²¹⁾, biserică Sfânta

Sofia făcută în timpul împăratului Constantin al VI-lea (780-797)²²⁾ (fig. 7.3. 4), biserica Haghia Theotocos (Panaghia Chaikcon), -1028 (fig.7.2), ctitor Christophoros, protospătar imperial și catepan al Longobardiei²³⁾ .

Biserica San Vitale din Ravenna, ridicată de Sfântul Împărat Justinian în prima jumătate a secolului al VI-lea este biserică împărătească, chiar dacă, construită pe mormântul Sfântului Vitalie, este și un „martyrium”. S-a demonstrat că este biserică împărătească, s-a subliniat vocația ei imperială²⁴⁾. Are tribune pe toate laturile octogonului, mai puțin latura pe care se află altarul. Este o biserică împărătească, unde împăratul participa la Sfânta Liturghie, stând în tribune²⁵⁾ (fig. 8.4).

În alte orașe ale imperiului în Asia Mică se află biserici cu tribune. Printre ele: Dere-Aghsy²⁶⁾ (fig. 9.2), Kasr-Ibn-Wardan²⁷⁾ (fig.9.1), Sfântul Nicolae din Mira Liciei²⁸⁾, biserica Koimesis din Niceea²⁹⁾ (fig. 9.3), Meriamlik, Cilicia³⁰⁾ (fig.9.4) .

Apoi, biserica Sf. Sergiu din Old Cairo, cca. sec. XI, galerie peste pronaos³¹⁾; Hagia Titos, Gortyna, Grecia, posibil sec. VI, galerii la Sud, Vest, Nord³²⁾ .

Biserica Sfânta Sofia din Sofia, sec. VI -galerie peste pronaos³³⁾ (fig. 8.3, a, b). Biserica țarilor bulgari de la Preslav, sec. IX-X cu naosul de plan circular cu opt nișe și doisprezece stâlpi interiori și pronaos dreptunghiular, are la colțurile de Vest ale pronaosului două case de scară circulare, care duc la galerii aflate deasupra pronaosului³⁴⁾ (fig. 8.2).

Biserica Maica Domnului Parigoritissa din Arta, Grecia, sfârșitul secolului al XIII-lea³⁵⁾, biserica Hosios-Lucas în Phocida, 1011-1055³⁶⁾, biserica mănăstirii Daphni lângă Athena 1080³⁷⁾ fig.7.1) au tribune .

Schema structurală spațială a fost preluată de împărați din Occident. Pentru prima oară, de către împăratul Carol cel Mare la Aachen, în biserica Aix-la-Chapelle sau Capela Palatină. Ea reproduce destul de fidel biserica San Vitale din Ravenna și biserica Sfinții Sergiu și Bachus din Constantinopol, ambele biserici împărătești³⁸⁾ (fig. 10.2, a, b). Atât Carol cel Mare cât și alți suverani de după el au ridicat biserici de curte utilizând acest model, la castelul Nimwegen, la Groningen, Ingelheim, Ottmarsheim „Capella Curtis” din Mainz, -1137³⁹⁾ (fig. 10.3), precum și capela castelului imperial Kaiserburg din Nürnberg, ridicată de către împăratul Frederic I Barbarosa în a doua jumătate a secolului al XII-lea⁴⁰⁾ (fig. 10.1 a, b, c). Ultimele două se disting prin aceea că au două nivele (la Nürnberg etajul a fost executat în 1295) . În parter stau credincioșii obișnuiți, la etaj: împăratul. În planșeul boltit dintre parter și etaj se află un decupaj de cca 15 mp prin care se realiza comunicarea necesară între capelă, împărat și credincioșii din parter.

Trebuie menționată și capela Sfântul Ulrich a palatului imperial de la Goslar, 1137, de asemeni cu parter și etaj și decupaj în planșeu⁴¹⁾, ca și altele aflate la reședințe imperiale: la castelul Daudeberg lângă Halle, la reședințele imperiale de la Gelnhausen, Trifels, și castelul Munzelberg⁴²⁾, la biserica mănăstirii Corvey (822-848)⁴³⁾, precum și altele ridicate de către Carol cel Mare în Saxonia⁴⁴⁾, la biserica Sfinții Cosma și Damian din Essen (mijlocul secolului XI)⁴⁵⁾ .

Tribunele, galeriile, cafasul, constituie o problemă imperială, exprimă un principiu imperial, sunt rezervate împăraților. Constituie elemente de temă de proiectare în cazul bisericilor împărătești. Aceste biserici reprezintă un anumit sistem spiritual⁴⁶⁾ la baza căruia stă ordinea statului și autoritatea, măreția și maiestatea instituției împăratului, care este prima și cea mai importantă instituție din stat. Împăratul nu stă în același loc cu mulțimea. Își păstrează rangul⁴⁷⁾. El e deasupra mulțimii. Totodată îi trebuie asigurată continuitatea și pretutindeni, securitatea, inclusiv în biserici.

Justinian a exprimat și cu mijloace plastice această condiție a ordinii în stat, în tabloul votiv din biserica San Vitale din Ravenna, document juridic, unde, în spatele împăratului se vede masată garda imperială înarmată și în stare de alertă⁴⁸⁾ (fig. 11).

În această accepțiune a fost conceput și realizat cafasul din biserica domnească din Târgoviște, anume, pentru folosința domnului și doamnei Țării Românești, în cadrul participării lor la Sfânta Liturghie. Este una din expresiile aceluia „Bizanț după Bizanț”, prezentat de către Nicolae Iorga. Este o exprimare a ideii imperiale bizantine pe care o continuau domnii Țării Românești după distrugerea imperiului Bizantin, idee și imperiu pe care domnii Țării Românești o cunoșteau și o înțelegeau atât de bine și al cărui stindard s-au străduit să-l preia și să-l țină sus pe cât a fost posibil⁴⁹⁾.

Această idee mai este prezentă undeva: în biserica Negru Vodă din Câmpulung, în secolul al XIV-lea. Doctorul arhitect Cristian Moiescu precum și Grigore Ionescu și Vasile Drăguț au sesizat și semnalat posibilitatea ca această biserică să fi avut cafas, element domnesc. Arh. Cr. Moiescu a arătat că amplasarea scării din colțul de NV al pronaosului exclude destinația acesteia ca acces la turlă, ea exprimând ideea unui caracter aulic, legat de prezența prezumtivă la etaj a cafasului⁵⁰⁾ (fig.12).

Soluția de cafas propusă de Cristian Moiescu este verosimilă. Ea se întâlnește la biserica Hagia Theotocos (Panaghia Chalkeon) din Tesalonic, construită în luna septembrie, anul 1028 de către Cristophor, protospătar imperial și catepan al Longobardiei⁵¹⁾. La această biserică cafasul se află deasupra pronaosului. În axul bisericii are un gol acoperit cu un arc. La cafas se ajunge pe o scară săpată în peretele de Sud al bisericii⁵²⁾.

Scară de acces de plan circular spre cafas se găsește la biserica țarilor bulgari de la Preslav, sec. IX-X. Aceasta are două scări circulare în ambele colțuri de Vest ale pronaosului. Cajele lor ies și în exterior⁵³⁾ (fig.8.2).

În colțul de NV al pronaosului se află scara și la biserica Sfânta Sofia din Salonic, dar, într-un turnuleț exterior, circular în interior și octogonal în exterior⁵⁴⁾. La Daphni, avem scară circulară, pe fațada de Nord⁵⁵⁾.

Biserica domnească din Târgoviște, cu tribuna ei, se găsește la capătul unei tradiții aulice de peste o mie două sute de ani, începută cu cea mai importantă biserică din lume-biserica Învierii sau a Sfântului Mormânt⁵⁶⁾ urmată imediat de biserica octogonală din Antiochia-metropola Orientului⁵⁷⁾, continuată într-o serie de nenumărate localități din toate colțurile Imperiului Bizantin și în zone inspirate

de acesta, și preluată și continuată de împărații germani. Nu este un element întâmplător sau pentru uzul femeilor ci rodul unui anumit „sistem spiritual”, izvorât dintr-o ordine de stat imperială, element rezervat împăraților (și regilor, domnilor)

NOTE

1. Franco Sivori, în CSTR, vol. 3, Editura Științifică, București, 1971, p. 12., De Ceremoniis Aulae Bizantinae, Bonn, 1876.
2. Jean Ebersolt, Adolphe Thiers. Les Églises de Constantinople, Ernest Leroux Éditeur, Paris, 1913, p. 30-32, 35
3. J. Ebersolt și Thiers, op. cit., loc cit.
4. Eusebiu de Cezareea, Viața lui Constantin cel Mare, trad. Radu Alexandrescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, nr. 14, București, 1991, Cartea a treia, 25-40 Sir 5.
5. Banister FLETCHER'S, A History of Architecture, ed. a XX-a, CBS, Publishers and Distributors, New Delhi, 1999, p. 288, 289.
6. Idem, op. cit., Cartea a treia, 37, 38; É Coche DE LA FERTÉ, A. OSTUNI, Le Byzance, Mazenod, Paris, 1981, p. 502, Sir Banister FLETCHER'S, op.cit. p. 284, 290.
- 6A. É Coche DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op.cit. p. 494, 495, fig. 753-755; Sir Banister FLETCHER'S, op.cit. p. 307, 309-310.
7. Stéphane YERASIMOS, Constantinople. Istanbul's historical heritage, Könemann, Paris, 2005, p. 37. G. OSTUNI, op.cit. p. 482 .. fig. 697-698. Autorul afirmă că erau galerii destinate femeilor (p. 37); p. 482 și fig. 697-698; Alexander VAN MILLINGEN, asist. de Ramsay TRAQUAIR, W.S. GEORGE și E. HENDERSON, Byzantine Churches in Constantinople. MacMillan and Co., Limited, London, 1912, p. 35 și fig. 12-17; Walter HOTZ, Byzanz. Konstantinopel, Istanbul, Deutscher Kunstverlag München-Berlin, 1971, p. 78-79;
8. St. YERASIMOS, op. cit., p. 39, 42, 44; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 482, fig. 700.
9. ST. YERASIMOS, op. cit., p. 39, 42,43; A. VAN MILLINGEN, op. cit., p. 77-83; B FLETCHER'S, op. cit., p. 300, 308; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 483-484, fig. 701-705
10. COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 480-481, Fig. 694;
11. ST. YERASIMOS, op. cit., p. 45, 46, 50, 51; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 485, fig. 708, 709; Sir Banister FLETCHER'S, op.cit. p. 300, 303-306.
12. COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 478; VAN MILLINGEN, op.cit. p. 184-188.
13. St. YERASIMOS, op. cit., p. 88-90; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, o p. cit., p. 476,
14. Walter HOTZ, Byzanz, Konstantinopel, Istanbul, Deutscher Kunstverlag, München-Berlin, 1971, p. 156, 158, Van MILLINGEN, Byzantine Churches in

- Constantinople, London, 1912, p. 170 și fig. 54,57,59, 60; St. YERASIMOS, op. cit., p. 91.
15. A. VAN MILLINGEN, op. cit., p. 219-220; fig. 77, 78; W. HOTZ, op. cit., p. 112-114; St. YERASIMOS, op. cit., p. 92-95; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 477.
16. A. VAN MILLINGEN, op. cit., p. 288, 312, 314, 317, 335, fig. 105, 106, 107, 113, W. HOTZ, op. cit., p. 52-53; Stéphane YERASIMOS, op. cit., p. 138-139.
17. St. YERASIMOS, op. cit., p. 139..
18. J. EBERSOLT, Les monuments d'architecture byzantine, Paris, 1934, p. 46.
19. YERASIMOS, op.cit. , p.135 , A. VAN MILLINGEN, op.cit. fig. 53. HOTZ, op. cit., p. 109
20. Charles DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, Les monuments chrétiens de Salonique, éditions Ernest Leroux, Paris, 1918, p. 37, fig. 17,18, Pl. IV.2, V, VIII.2; Étienne COCHE DE LA FERTÉ, Giustina OSTUNI, op.cit. p 519-520.
21. Sir B. FLETCHER'S, op. cit., p. 295, Ch. DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, op. cit., p. 63 , 79-80, fig. 32,33,35,42, pl. XVI-XVII.
22. Ch. DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, op. cit., p. 119-122, fig. 52, pl. XXXVI.1, XL, XLI, É. COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 524, fig. 869.
23. Ch. DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, op. cit., p. 153 , 156, fig. 71, pl. LII.2. É. COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 520, fig. 856.
24. Guglielmo DE ANGELIS D'OSSAT, Studi Ravennati. Problemi di architettura paleocristiana, Edizioni Dante, Ravenna, 1962, p. 73-88; Giuseppe BOVINI, Prefața la lucrarea de mai sus, p. VI. Dacă era numai un „martyrium”, cum susțin unii autori, nu s-ar explica de ce are tribunele pe șapte laturi și de ce împăratul Carol cel Mare a copiat-o în biserica de la Aachen și din alte părți ale Germaniei și de ce și alți împărați de după Carol cel Mare au făcut la fel, copiind copia, adică biserica de la Aachen.
25. G. DE ANGELIS D'OSSAT, op. cit., p. 73 , 76 , 78 , 83 , 84-85 .
26. Charles DIEHL, Manuel d'art byzantin, vol. 1, Librairie Auguste Picard, Paris, 1925, p. 101, fig. 40
- A. VAN MILLINGEN, op. cit., p. 5-6, fig. 2,3, J. EBERSOLT, Monuments d'architecture byzantine, Paris, 1934, p. 49, fig. 42.
27. Idem, p. 4, fig. 1, J EBERSOLT, op. cit., p. 49, fig. 41; Ch. DIEHL, op. cit. P. 183-185, fig. 81.
28. Idem, p. 6, fig. 4, J. EBERSOLT, op. cit., p. 49.
29. Idem, p. 7, fig. 5,6.
30. EBERSOLT , op.cit. , p46 , fig. 39;
31. Sir B. FLETCHER'S, op. cit., p. 288-289.
32. Idem, p. 310-312.
33. Krăstiu MIATEV, Arhitekturata v srednevekovna Bălgaria, Izdatelstvo na Bălgarskata Akademia na Naukite, Sofia, 1965, p. 19-20, fig. 12; St. BOIADJIEV, Sofiiskata țârkva, Sf. Sofia, Sofia 1958 , p. 624,625 , fig 13

34. Krăstiu MIATEV , op.cit., p. 95-100 , fig. 91. 98 , 99; Guglielmo DE ANGELIS D'OSSAT, op.cit p. 65. fig. 5; Peyo BERBENLIEV-The Architectural heritage on the Lands of Bulgaria. Sofia. f.a.. p. 65. pl. 32.
35. J. EBERSOLT, Monuments d'architecture byzantine, Paris, 1934, p. 82-83. fig. 67; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 505, fig. 790.
36. J. EBERSOLT, op. cit., p. 68 și fig. 53; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 512; Sir B. FLETCHER'S, op. cit., p. 310-311;
37. J. EBERSOLT, op. cit., p. 68, fig. 54; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 510, fig. 810;
38. Guglielmo DE ANGELIS D'OSSAT, op. cit., p. 60-63, 68, 71-72 și fig 1-3. Wolfgang KAISER, Romanesque Architecture in Germany, în: Romanesque. Architecture. Sculpture. Painting, Edited by Rolf Toman; Könemann, Königswinter, 2004, p. 32-34 plus fig.
39. Guglielmo DE ANGELIS D'OSSAT, op. cit., p. 63-64, fig. 4.
40. Bodo EBHARDT, Der Wehrbau Europas im Mittelalter, Band 1, Deutsche Verlagsgesellschaft, Berlin, 1939, p. 526-528, fig. 636, 637; Paola CALORE, Castles of Bavaria, White Star Publishers, Vercelli, 1998, p. 124-127; Jost SCHILGEN, Hans C. HOFFMANN, So Schön ist Nürnberg, Sachbuchverlag Karin Mader, Grasberg, 1995, p. 6-12, plus fig.
41. Bodo EBHARDT, op.cit. p. 512, 515, fig. 623, 624; Xavier BARRAL I ALTET, The Romanesque. Towns, Cathedrals and Monasteries, Taschen, Köln, Lisboa, London, New York, Paris, Tokyo, 2001, p. 93, 97, 98 plus fig. Wolfgang KAISER, op.cit., p. 70-71, fig.
42. G. DE ANGELIS D'OSSAT, op. cit., p. 65; W. KAISER, op. cit., p. 43,44.
43. W. KAISER, op. cit., p. 36-37.
44. Idem, p. 36.
45. Ibidem, p. 42.
46. A se vedea: Voica Pușcașu, Actul de ctitorire în Țara Românească și Moldova până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Editura Vremea, București, 2001, p. 7.
47. Există și o teorie a „gynekeum”-ului: tribunele, galeriile ar fi destinate femeilor, care n-ar avea voie, să intre în parterul bisericii, teorie lansată și susținută de unii cercetători occidentali (A VAN MILLINGN , op.cit. , YERASIMUS, op.cit. etc.). Aceștia omit că tocmai bisericile făcute de împărați și de delegați ai lor, în primul rând bisericile curților imperiale au prevăzute aceste elemente, că și împăratul are obligația și dreptul să meargă la biserică, el își stabilește locul unde stă în biserică, nu se amestecă cu mulțimea sau cu o parte a ei – femeile, fapt care nu numai că ar periclita securitatea persoanei împăratului, care trebuie asigurată continuu și în orice loc, dar, ar pulveriza rangul imperial , cufundându-l în mulțime , că tribune au numai un procent mic din totalul bisericilor, că și unde nu erau tribune femeile se duceau și se duc la biserică.
48. În timpul lui Justinian garda palatului imperial număra aproape zece mii de oameni (Charles DIEHL, Justinien et la civilisation byzantine au VI-e siècle, Ernest Leroux, Éditeur, Paris, 1901, p. 97) André GRABAR, La Peinture Byzantine , Skira , Geneva , 1953 , p. 35 , 36 , fig. p. 62 .

49. Cu această problemă n-au nici o legătură cafasurile executate în biserici în secolul al XIX-lea.
50. Cristian MOISESCU. *Noi puncte de vedere asupra ipostazelor dispărutei biserici domnești „Negru Vodă” din Câmpulung-Muscel*, în „Revista Monumentelor Istorice”, anul LXVII, nr. 1-2/1998, p. 52. Tema tribunelor fusese sugerată și de Vasile Drăguț (V. Drăguț, *Biserica domnească din Câmpulung, o nouă ipoteză*, „RMM-MIA”, nr. 1/1977, p. 48, fig. 6), precum și de Grigore Ionescu (Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I. București, 1963, p. 118-119), care le presupunea peste navele laterale din naos.
51. Ch. DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, op. cit., p. 153, 155-156, fig. 71, pl. L, LII.2;
52. Idem. loc.cit.
53. Krăstiu MIATEV, op. cit., p. 95-103, fig. 91; Peyo BERBENLIEV, op. cit., p. 62, pl. 32.
54. Ch. DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, op. cit., pl. XXVI.1;
55. J. Ebersolt, OP. CIT., P. 68, Fig. 54;
56. A se vedea nota 5.
57. A se vedea nota 6.



1 a.

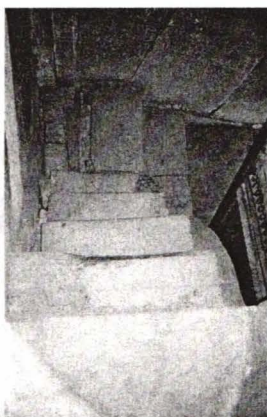


1 b.

Fig. 1. Biserica Domnească din Târgoviște, cafasal; a – vedere dinspre est, b – vederea extremității nord.



2a.



2b.



2c.

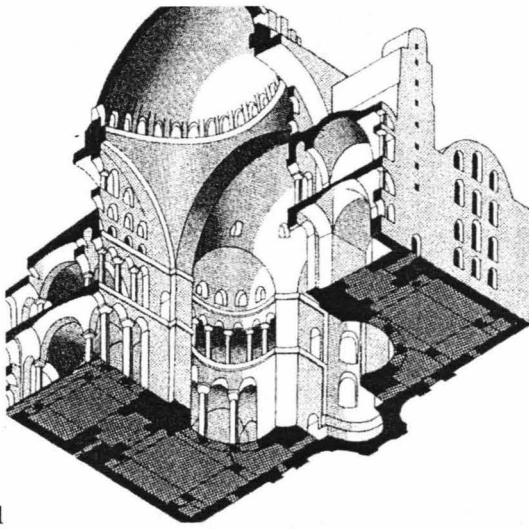


2d.

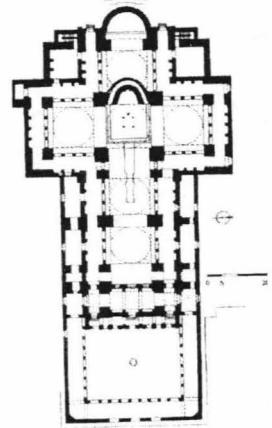


2e.

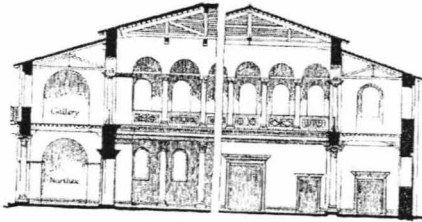
Fig. 2. Biserica Domnească din Târgoviște, cafasal; a – intrarea dinspre nord, b – scara vedere de sus, c – vedere din naos, d, e – arcele și bolțile pe care reazemă cafasalul.



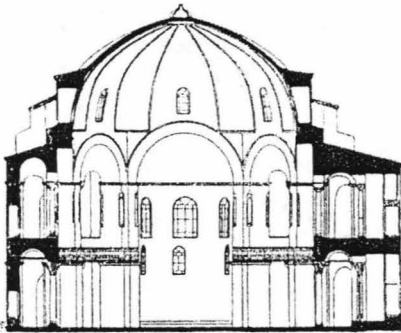
1



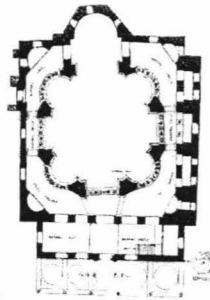
2



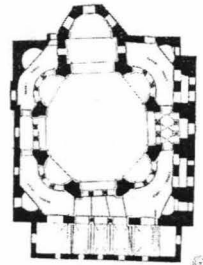
3



4

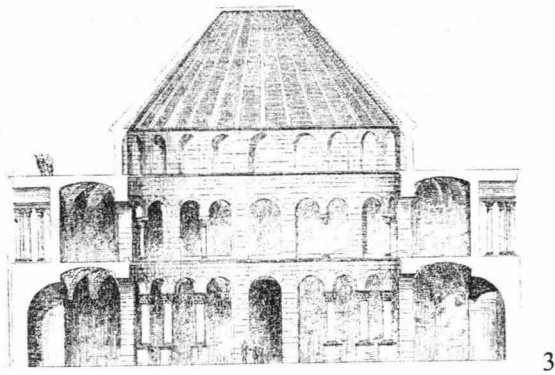


5b

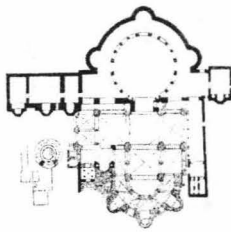


5a

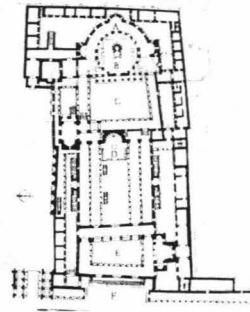
Fig.3 - 1.Constantinopol, Sf. Sofia (după Coche de la Ferté și Ostuni); 2. Efes, Biserica Sf. Ioan, plan (după Cabrol și Leclercq); 3. Constantinopol, Biserica Sf. Ioan Studion, secțiuni (după Van Millingen); 4, 5. Constantinopol, Sf. Sergiu și Bachus 4, secțiune; 5. a. Sf. Sergiu și Bachus, plan parter; b. Sf. Sergiu și Bachus, plan tribune (după Van Millingen).



3



2



1

Fig.4 - Ierusalim, Biserica Sfântului Mormânt (a Învierii)
 1. Planul lui Constantin cel Mare (după Coche de la Ferté și Ostuni); 2. Planul 1048 și 3 Secțiune (după Dehio și Bezold)

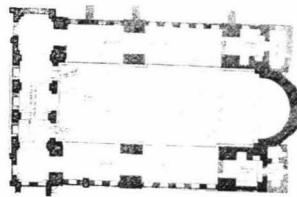
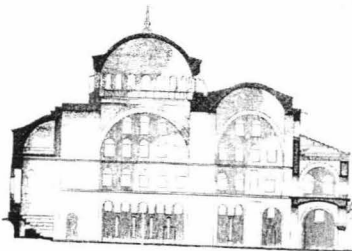


Fig.5 - Constantinopol. Biserica Sf. Irina,
 planul galeriilor și secțiune
 (după Van Millingen).

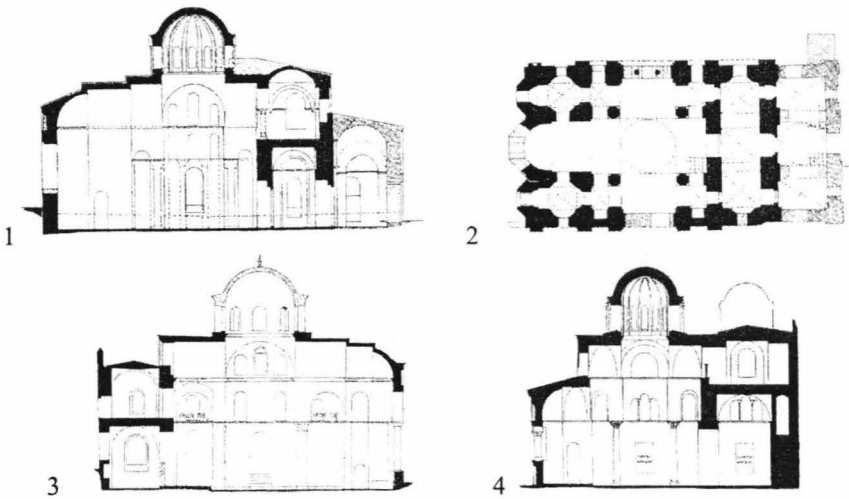


Fig.6 - 1, 2. Constantinopol, Biserica Pantepoptes, plan și secțiune;
 3. Constantinopol, Biserica Pantocrator, secțiune; 4. Constantinopol, Biserica
 Thetokos Pamakaristos(după Van Millingen).

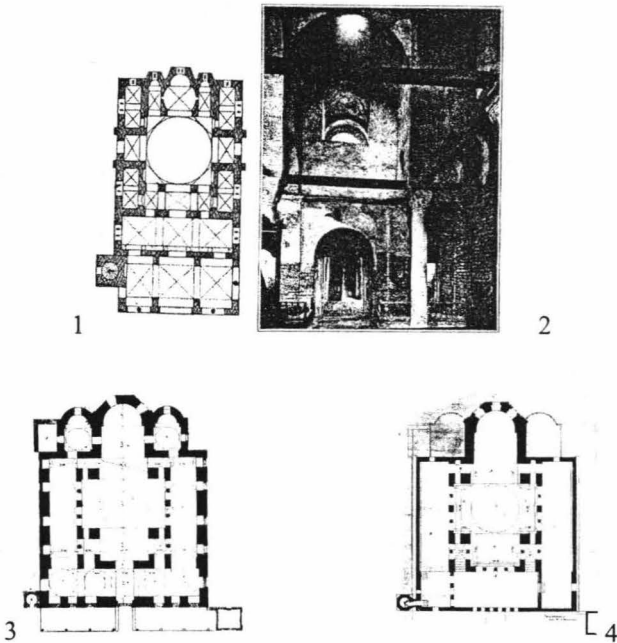
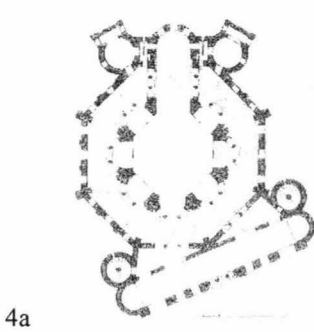
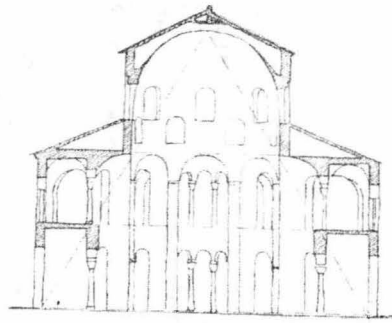


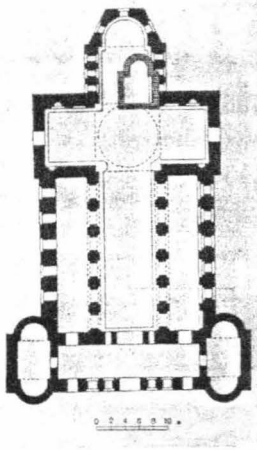
Fig.7-1. Daphni, plan; 2. Thesalonic, Panaghia
 Chalkeon, vedere spre vest; 3. Thesalonic, Haghia
 Sofia, plan parter; 4. Thesalonic, Haghia Sofia,
 plan tribune (după Ebersolt).



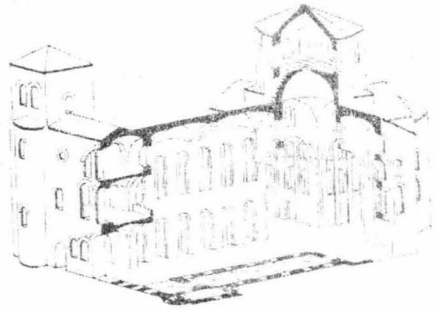
4a



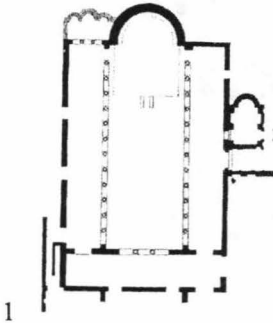
4b



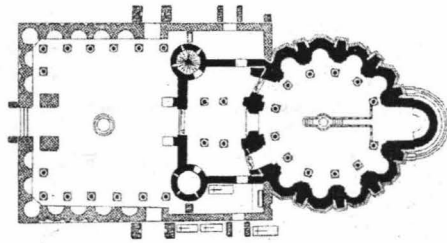
3a



3b



1



2

Fig. 8 - 1. Thesalonic, Acheiropoietos, plan (după Coche de la Ferté și Ostuni);
 2. Preslav, plan (după Miatev); 3. Sf.Sofia ,Sofia, secVI a. plan (după Miatev),
 b. secțiune (după Boiagiev); 4. Ravenna , San Vitale : a. planul (după Dehio și
 Bezold), b. secțiune (după De Angelis d' Ossat)

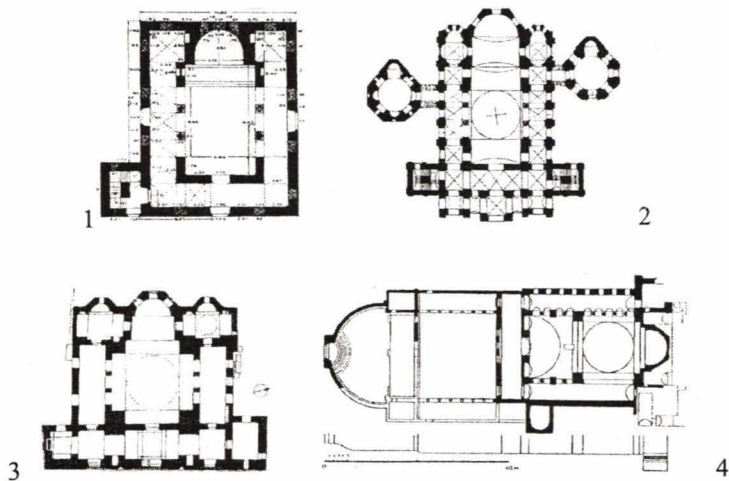


Fig. 9- Planurile bisericilor din: 1. Kasr-Ibn-Wardan; 2. Dere-Ahsy; 3. Niceea (Koimesis); 4. Meriamlik (după Ebersolt).

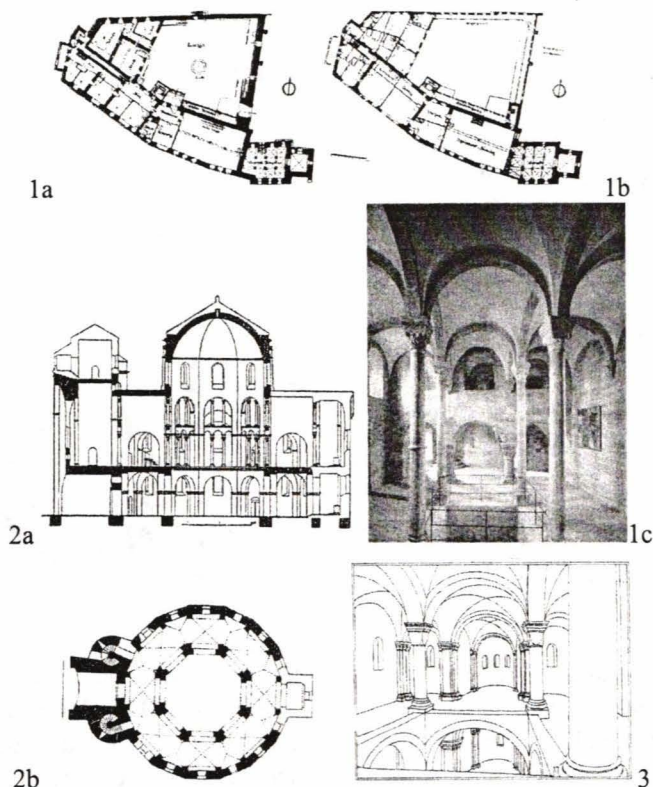


Fig. 10 - 1. Nürnberg, Kaiserburg, capela: a. Plan parter, b. Plan etaj, c. Vedere interioară a etajului (după Ebhardt); 2. Aachen, Aix-la-Chapelle, plan și secțiune; 3. Mainz, capela (după De Angelis d'Ossat).



Fig. 11-Ravenna, biserica San Vitale,
tabloul votiv (după A. Grabar).

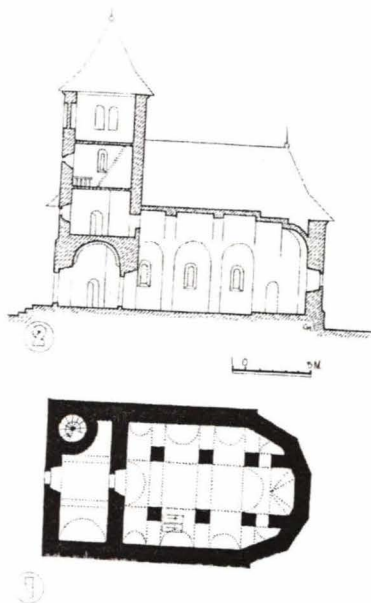


Fig. 12 - Câmpulung, biserica Negru Vodă , plan și secțiune (după Cr. Moiescu).

A FOST SAU NU VINOVAȚ MIRON COSTIN ?

*Octaviana Dumitrescu**

Secolul al XVII-lea a însemnat pentru Moldova o perioadă de criză economică și politică. Decăderea politică este însoțită de decăderea economică care lovește în primul rând în țărănime. Cauzele acestei situații economice precare trebuie căutate în exploatarea economică exercitată de Imperiul Otoman deoarece în afara plății tributului mai erau trimise la Constantinopol și alte punji cu aur pentru a răspunde cerințelor mereu crescânde ale turcilor dar și "pentru a se putea menține în scaun"¹. La această cauză se adaugă slaba rentabilitate a muncii aservite de pe moșiile feudale "precum și o scădere a valorii monezii de argint"². Deși Moldova s-a bucurat începând din 1685 de domnia lui Constantin Cantemir (1685-1693) "om cinsteș și cunoscător la giudețe făcând dreptate tuturor"³, totuși viața sa economică nu a cunoscut niște schimbări de profunzime pentru că "țara fiind puțină și stricată de neprieteni împărați"⁴. Domnitorul a fost permanent antrenat în luptele pentru apărarea hotarelor țării de dușmani, îndeosebi de leși dar și de cetele de tâlhari, cazaci sau tătari.

Viața politică a Moldovei în secolul al XVII-lea, are ca trăsătură dominantă lupta pentru domnie dintre diferite fracțiuni boierești, fiecare cu pretendentul ei, ceea ce constituie cauza principală a instabilității politice care se manifestă tot mai puternic la sfârșitul veacului și duce la slăbirea puterii de apărare a țării. Lupta între partidele boierești, îndeosebi între Rusetesți și Costinesți, nu a adus un avantaj politic decisiv vreuneia dintre ele, astfel încât s-a ajuns la urcarea pe tron a unor domni fără autoritate deosebită, ce nu au putut stăvili luptele interne.

Și bătrânul Constantin Vodă Cantemir, era doar un instrument în "mîinile oligarhiei"⁵, reprezentată îndeosebi de Gavriiliță Costache, Iordache Ruset și rudele lor. Acest domn, spre deosebire de mulți dintre predecesorii săi, a încercat crearea unei baze sociale proprii, prin ridicarea în dregătorii a micii boierimi considerându-se aceasta "o mișcare de dezrobire de sub tutelă"⁶, ce o reprezenta marea boierime.

* Profesoara la Școala "Matei Basarab" Târgoviște

¹ Nicolaie Corvian, *Formele de aservire a țărânimii moldovene în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Iași, 1955, p. 1

² *Ibidem*, p. 2,

³ C. Giurescu, *Izvoadele lui Tudosie Dubău*, București, 1914, p.16,

⁴ *Ibidem*

⁵ Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, p.173,

⁶ P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir-viața și opera*, Editura Academiei R. P. R., 1958, p.10

La curtea sa se aflau în mare cinste ”boernașii, tot feciori de moijici Codreni si Gălățeni”⁷, arata oftând I. Neculce continuînd prin a spune cu naduf ca îi ”era urăți feciorii de boieri, să nu-i vază”⁸.

Astfel, s-au ridicat la înalte demnități ”feciorii de moijici, ca : Pavel Ciocărlan-jitnicerul, Ștefan Șetrarul, Constantin-aga, Zaharia-cluceru, Nicolae Antiohieserदार, Ștefan Scaleş-armasul, și chiar cel dintii-ul sfetnic, logofătul Tudosie Dubău⁹ și care au slujit cu credință, cinste pe domnul lor”.

Referitor la relațiile cu marea boierime, pentru un domnitor provenit din rândurile țărănimii răzeșe deci cu o origine nu prea nobilă dar bun cunoscător al intrigilor boierești, acestea nu au fost dintre cele mai bune. Domnul nu s-a încrezut niciodată prea mult în vorba lor, a încercat să-i aducă la ascultare fără însă să reușească, dovadă comploturile organizate împotriva sa, pe care le-a reprimat cu multă cruzime încercând în acest fel să prevină altele noi.

Din suita marilor boieri aflători la curtea lui Constantin Voda Cantemir, putem cita si pe Miron și Velicico Costin, boieri cu slujbe înalte. Astfel pe Miron, întors din Polonia unde se băjenise în perioada anterioară lui 1685 ”l-au pus staroste la Putna”¹⁰, el devenind ”un boieriu mare și de cinste credincios”¹¹. De asemenea pe cei ”trei feciori ai săi, i-a boierit”¹² și chiar voia să se înrudească cu Miron, ”plănuind să-și dea fata după un fecior de-a logofătului”¹³. Fratele său Velicico, ajunsese să ocupe funcția de mare hatman, apoi pe cea de vornic mare al Țării de Sus”¹⁴. Acțiunile dușmănoase ale mării boierimi împotriva domnului moldovean au avut cauze diverse, acțiunile cele mai puternice au fost din partea grupării Costineștilor, care aflați în opoziție au căutat să submineze pe domnul lor prin tot felul de intrigi, încercări de comploturi și bineînțeleș prin sistemul părelor la Poartă, atât de eficient pentru poftelile mării boierimi, fără să observe răul ce-l pricinuiască țării.

Acțiuni potrivnice domnului au avut loc încă de la începutul domniei, fie prin încercările lui Velicico Costin de a incita la răscoala ”pe pedestrași și îi învăța să-și ceară lefurile pe 6 luni înainte, zicând că altminteri nu-și vor vărsa sângele alături de turci”¹⁵, fie prin tocmirea unor ucigași plătiți, așa cum se întâmplase când hatmanul platește un om de la curte cu ” 50 de galbeni împărătești”¹⁶, pentru a-l

⁷ Ion Neculce, Letopisetul Moldovii de la Dabija Vodă până la Ioan Vodă Mavrocordat cu o precuvântare și o samă de cuvinte ce sânt auzite din om în om de oameni vechi și bătrâni și în letopisete nu sânt scrise, partea I-a, ediția a II-a, îngrijită de Al. Procopovici, Editura ”Scrisul Românesc”, Craiova, 1936, p.115

⁸ Ibidem, p.136

⁹ Ion Tanoviceanu, Marele spătar Ilie Tipescu și omorârea lui Miron și Velicico Costin, București, 1910, p.17

¹⁰ Letopisetul Țării Moldovii, (1661-1705), p.81

¹¹ N. Iorga, Studii și documente cu privire la Istoria Românilor, vol. VI, p.36,

¹² Ion Neculce, op.cit., p. 116

¹³ Letopisetul Țării Moldovii (1661-1705), p.81

¹⁴ Dimitrie Cantemir, Viața lui Constantin Cantemir, p.112

¹⁵ Ibidem, p.76

¹⁶ Ibidem, p.81

omorî pe vodă. Aceste acțiuni au început să devină mai numeroase pe măsură ce domnia lui Cantemir se prelungea mai mult decât erau obișnuiți boierii, căci de la Vasile Lupu, la Constantin Cantemir, în timp de 30 de ani, s-au schimbat de 13 ori domnii Moldovei, și nici unul nu ajunsese să treacă peste 6 ani de domnie.

Vodă înțelegea să cârmuiască țara după voia lui și nu după bunul plac al marilor boieri, fapt ce a contribuit la încordarea relațiilor dintre cele două părți, cu atât mai mult cu cât domnitorul era susținut de turci, care "voiau să aibă dinspre poloni, ca strajă, un ostaș viteaz și încercat"¹⁷, în timp ce Costineștii manifestau tendințe antiotomane deschise militând pentru o apropiere de Polonia.

Legăturile fraților Costin cu Țara Leșească, ne sânt semnalate de un izvor german unde se menționează că între aceștia și coroana Poloniei, "ar fi o buna înțelegere îndreptată împotriva lui Cantemir"¹⁸. O știre asemănătoare ne este furnizată și de o scrisoare a vistiernicului polon Pokoski, către Ion Sobieski, unde îl vestește "că acum câțva timp am primit o scrisoare de la Mironaszko"¹⁹. Dacă nu ar fi fost o scrisoare cu vești din Țara Moldovei, ce îl interesau pe regele polon, ea nu ar fi fost consemnată de demnitarul polon, într-o epistolă adresată suveranului său. Supăra pe boieri și originea sa modestă contrastantă cu tendințele de autoritarism, de aceea ei nu se dădeau în lături de la a-l jigni, mai ales cu referiri la faptul că Voda nu știa carte, în timp ce marii boieri erau de neam și știutori de carte. Ei nu se sfiau să-i spună "că omul care nu știe carte, iaste ca un dobitoc"²⁰, sau i se opuneau poruncilor domnului "au fostu de câteva ori împotriva voroavei lui Cantemir Voda"²¹, sau chiar îl amenința pe domn cu mazilirea datorită plângerilor boierești la Poartă. Boierimea era nemulțumită de dăjdiile grele pe care Iordache Ruset (vistiernicul) le-a pus și îl avertizau pe domn "mai rar cu orânduielele țării, Măria Ta... și-i vrea să dai sama odată și nu-i pute."²². Este aici, o amenințare directă care însoțită de opoziția lor permanentă la poruncile domnului, legăturile lor cu polonii, sânt tot atâtea cauze care au făcut ca sabia răzbunării să cadă cu furie asupra boierilor complotiști. Dacă acțiunile puse la cale până în 1690, nu au adus moartea sau scoaterea din domnie, în 1691, se pune la cale o nouă acțiune de răzvrătire, a Costineștilor împotriva lui Vodă. Planul este alcătuit cu prilejul celei de-a doua căsătorii a vornicului Velicico Costin. La nuntă mirele împreună cu boierii din neamul Racoviștilor, Paladeștilor, Costacheștilor, Bujorenilor, au hotărât să-l ucidă pe Constantin Cantemir și să ridice domn cu ajutorul lui Constantin Brâncoveanu (permanent sprijinitor al răzvrătirilor boierilor moldoveni) pe Velicico Costin.

¹⁷ Ion Tanoviceanu, op. cit., p.16

¹⁸ Dinu Dumitrescu, Date noi, despre uciderea lui Miron Costin, București, 1966, p.382

¹⁹ E. Hurmuzachi, Documente privitoare la Istoria Românilor, vol.III, fasc.I, suplimentul II, București, 1912, p. 184

²⁰ Cronică anonimă a Moldovei, (1661-1729), studiu și ediție critică de Dan Simion Editura Academiei R.S.R., București, 1975, p. 58

²¹ Ibidem

²² Ion Neculce, op. cit., p. 126

Participarea lui Miron Costin la stabilirea acestui plan de răzvrătire este destul de controversată în cronicile moldovene : dacă este să-l credem pe Dimitrie Cantemir, el afirma participarea, pe când Ion Neculce scrie exact contrariul când menționează ”și nimica nu știa de sfatul lui frătâne-său sau de a celorlalți boieri”²³. Credem totuși că marele cronicar nu a participat la acest sfat de taină, dând crezare lui Neculce care oricum este mai puțin subiectiv dacă ne referim la scrierea cronicii acestei perioade, dar și faptul că prin daruri bogate, domnul a reușit, sprijinit de ceauși, să nu se prezinte personal în fața sultanului, care îl chemase să dea socoteală de cele întâmplate. În fața sultanului a apărut o suită de 6 mari boieri care au căutat să-l disculpe pe domnitor în fața sa, arătându-i că a procedat cu dreptate în executarea trădătorilor, lucru de care în sine sa nu era convins pe de-a întregul nici domnul Moldovei.

Referitor la planul marilor boieri de a-l înlătura din domnie există neconcordanțe între izvoarele moldovenești.

De exemplu Dimitrie Cantemir arată că răzvrătitorii trebuiau ” să ucidă pe Vodă și pe feciorii și toata casa lui”²⁴, dar și pe slujitorii săi credincioși în frunte cu Iordache Ruset urmând ca apoi să obțină iertarea Porții cu ajutorul domnului Țării Românești și să-și pună un nou domn. Planul consemnat de Ion Neculce menționează că ”s-au giurat cu toții ei în de ei să fugă din Țara Muntenească la Brâncoveanu Vodă și ajutați de punctile de bani ale lui Altîn-bei să meargă la Poartă”²⁵ pentru a-l pârî pe domn și să-l ridice pe tron pe Velicico-Vornicul.

Din nou îi dăm crezare mai multă lui Neculce, deoarece planul prezentat de el este cel prin care venise la conducere și Constantin Cantemir, apoi sistemul părelor la Poartă, funcționa atât de bine încât nu mai era necesar ca boierii complotiști să își încarce conștiințele cu câteva omoruri. Oricum însa domnul afla de intențiile uneltitorilor prin destăinuirea făcută de un mare boier, clucerul Ilie Enache, ”care era înrudit cu multe neamuri mari, și chiar cu neamuri domnești”²⁶ care ascultase planurile făcute la acea nuntă, fără însă a împărtăși gândurile uneltitorilor, așa că făcându-și datoria față de domnul uns de Dumnezeu, i-a mărturisit despre primejdia ce-l paște. Pentru a-și apăra tronul, Vodă, considerând că este mai bine să-l prindă și să-l pedepsească pe capul uneltitorilor, ”care umbla cu cărți la Constantin Vodă din Țara Rumâneasca, pentru ca să-l scoată din domnie”²⁷. Oameni de nădejde ai domnitorului l-au prins în grabă pe Velicico Costin, mai întâi ”l-au închis în beciu”²⁸, apoi din porunca domnului ” l-au scos noaptea de i-au tăiat capul dinaintea porții”²⁹, dând o pildă boierilor trădători. De teama unei eventuale răzbușnări din partea fratelui celui ucis, care putea încerca să preia el conducerea acțiunilor împotriva domnului, voievodul ”au trimes pe Macri Vătavul, cu

²³ Ibidem, p. 137

²⁴ Dimitrie Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, p.112

²⁵ Ion Neculce, op. cit., p. 136

²⁶ I. Tanoviceanu, op. cit., p.4

²⁷ Anonimul brâncovenesc, p. 294

²⁸ Ion Neculce, op. cit., p. 137

²⁹ Ibidem

slujitori”³⁰, de l-au luat ”de la casa lui, de la Barboși”³¹, pe Miron Costin, unde el împreună cu slugile sale pregăteau cele necesare pentru înmormântarea jupânesei sale, care murise. El este dus” pâna la Roman, aici i-au tăiat capul”³². Omorârea fraților Costin și îndeosebi a cronicarului rămâne ca o pată pe memoria lui Cantemir Voda, batrânul, voievodul fiind cuprins de remușcări. ”Adesea plângea întru toată boierimea si blăstâma pe cine l-au îndemnat de au grăbit de i-au tăiat”³³.

Gândindu-ne că domnul nu a luat singur hotărârea suprimării fraților Costin, putem formula ipoteza că el s-ar fi sfătuit cu credincioasa sa slugă, Iordache Ruset, care aproape sigur că-l sfătuisese să-i suprimă, deoarece era în joc viața lui. Vistiernicul dăduse un astfel de sfat, pentru că în planurile uneltitorilor era vizat direct, considerat fiind un asupritor de țară, dar miza și pe faptul că moartea celor doi, îi va aduce o mărire a averilor, așa cum s-a și întâmplat. Averea fraților Costin, a fost confiscată, o parte intrând în vitieria Moldovei, iar o altă parte dăruită vistiernicului, ”la Iordache Ruset, dați din banii boierului Velicico, i se dă lui satul Zugravi,.... în ținutul Hârlăului”³⁴.

Planul acesta nu a reușit având pe deasupra și consecințe tragice prin căderea celor două capete boierești, dar nu a înspăimântat într-atât boierimea încât să nu organizeze noi comploturi, dovadă cel din 1692.

Astfel de la începutul domniei și pâna la sfârșitul ei, lupta dintre domnitor și marea boierime în general, și îndeosebi partida Costineștilor, a fost permanentă, împiedicându-l pe Vodă să-și pună în aplicare planul său de cârmuire a țării precum îi era voia.

Așa înțelegea Cantemir Vodă să fie un domn independent, să acționeze după propriul său program politic în politica internă și externă să nu fie un simplu instrument al mării boierimi, al domnului din Muntenia, dar nici al turcilor sau leșilor.

MIRON COSTIN, WAS GULTY OR NOT ?

Abstract

The XVIII-th century represented for Moldavia a period of economical and political crisis. The economic decline is due to the exploitation exercised by the Ottoman Empire, because besides the tribute payment, also was send at Constantinopol other big sums, by those princes (voivode) can maintain their princely dignity.

The political life has as dominant feature the fight for the reign between the boyal parties of Rusetesti and Costinesti, and this will represent the principal cause of the political instability. And the voivode (lord) Constantin Cantemir (1685-1693) will be involved in this continuous dispute especially that, during his reign encouraged the petty nobility and that incensed the displeasure of the great nobility who will conspire to remove him.

³⁰ Ibidem, p. 138

³¹ Ibidem, p. 138

³² Ion Neculce, op. cit., p. 138

³³ Ibidem

³⁴ Arhivele Statului București, fond Mănăstirea Penovaci, ms. 628, fila 81, verso

Such a plot was done in 1691 by the great nobility leaded by Velicico Costin, angry by the autoritative teandencies of the voivode (lord) and because of his approach politic with the Ottoman Empire. The plotintended to kill the Moldovian voivode and to enthone helped by Constantin Brancoveanu on Velicico Costin. The participation of his brother Miron Costin, boyar and chronicler, is controversial but the historian sources (chronicles) of those times, the most important being the chronicle of Ion Neculce, seems to convince us that this did not participated at the plot. Constantin Cantemir finds out about the planes of the conspirators and he commands that Velicico Costin and his brother Miron Costin to be killed, because he was afraid of the revenge of this who could take the control of the actions against the lord (voivode). The tragically consequences of the plot did not scare, and as prove a new plot was planed in 1692.

STRUCTURA SI EVOLUTIA DOMENIULUI BOIERESC MUNTEAN (1500 – 1600) - (I)

Irina F. Cîrstina

I. Observații metodologice

Urmărind scrierile ultimilor ani, constatăm că *domeniul boieresc* este un subiect marginal al istoriografiei românești. Dacă înainte de 1989 boierii erau cei care, mai ales de la mijlocul secolului XVI, “cotropesc” pământurile țăranilor, iar constatările despre posesiunile lor funciare se rezumau la sublinierea ideii ca ei dețineau abuziv întinderi uriașe de pământ, țărani dependenți și țigani, fără a se personaliza prea mult¹, acum nu se mai abordează decât tangențial aspectele sociale și economice, îndeosebi cele anterioare secolului XVII.

În ceea ce privește căile de investigare a domeniului boieresc, ne propunem o abordare care să aibă în centru examinarea cât mai multor situații particulare, raportarea lor la momentul politic și economic în care s-au produs, la poziția personajelor în cadrul familiei sau neamului. Nu toate familii boierești, de la începutul secolului de pildă, au rămas în prima linie până la 1600, nu toate au avut acces permanent la funcții în sfatul domnesc, nu toate familiile au dat dovadă de conștiință genealogică, cum nu se poate vorbi de o evoluție ascendentă neîntreruptă pentru nici una dintre familii, așadar premisa de la care plecăm este aceea că fiecare familie are propria ei istorie, asemănătoare dar nu identică cu a nici unei alte familii. Evident că nu se pot reconstitui domeniile tuturor familiilor boierești² care au existat la un moment dat, cum nu există certitudinea recompunerii integrale a domeniului niciunei familii, lipsa documentelor și a mărturiilor scrise în general fiind o piedică insurmontabilă, care impune o anumită selecție.

Dincolo de cele câteva studii genealogice dedicate unor neamuri foarte cunoscute care ating și latura averii funciare, nu am identificat nici o lucrare consacrată domeniului boieresc într-o anumită secvență cronologică. În aceste condiții, se impune de la sine strădania de a schița măcar sensul și etapele evoluției domeniului boieresc muntean³.

¹ Observațiile se limitau la constatarea că X boier deținea Y sate. Pentru exemplele folosite în literatura epocii, vezi mai jos. p. 3.

² Așa cum se observă din documente, mulți beneficiari sunt numiți boieri, boieria fiind, în această perioadă, un atribut al deținătorilor de drepturi de stăpânire în indiviziune (C Giurescu, *Despre boieri*, București, 1920). Numai cei care ajungeau dregători, realizau alianțe avantajoase cu neamuri puternice, se distingeau prin calitățile lor personale și ajungeau în preajma domnului urcau treapta marii boierimii.

³ Este necesară o evaluare globală a domeniului boierimii în anumite etape? Noi credem că da, întrucât numai o imagine de ansamblu poate releva adevărata dimensiune a puterii elitei

Dificultățile cele mai mari ale subiectului rezidă în imposibilitatea de a putea răspunde cu certitudine la întrebări de felul: câți boieri erau la 1500 și câte moșii deținea fiecare dintre ei ? dar în timpul exilului transilvănean și al conflictelor cu autoritatea centrală de la mijlocul secolului sau la finalul domniei lui Mihai Viteazul? Este cert că numărul boierilor care apar menționați (în calitate de beneficiari) în documente crește pe parcursul secolului, dar aceasta înseamnă că a crescut și numărul familiilor boierești?⁴ Constituie piedici și modul în care erau redactate documentele interne (doar cu precizarea prenumelui și a funcției în sfat sau a calității de boier sau de jupan sau, uneori, a locului de origine), faptul că unele neamuri nu și-au hotărnicit pământul decât foarte târziu, deci posesiunile lor, cu precădere cele moștenite, nu au făcut obiectul hrisoavelor în perioada analizată, apoi procentul de documente distruse de calamități sau pierdute în orice fel, ca și aspectele ridicate de identificarea pe teren a unor posesiuni. Căsătoria, calea prin care se înrudeau două familii, creează și ea ambiguități. De foarte multe ori nu se menționează că o moșie este de zestre, situație în care ea trebuie plasată în patrimoniul ambelor familii, cu precizarea perioadei de stăpânire. De asemenea, este frecventă și preluarea în titulatură a numelui unor moșii de zestre de către soțul beneficiar și crearea unui nou patronim⁵.

II. Structura domeniului boieresc

În lipsa unor acte scrise care să ateste formal statutul social, pământul a fost nu numai barometrul averilor din cadrul societății românești medievale, ci și, în măsura deținerii unui număr mare de moșii, elementul necesar și suficient al apartenenței la grupul privilegiat.

Deși din rațiuni diferite, țărani și boierii aveau comportamente similare față de resursa vitală⁶ a vieții lor, înstrăinarea fiind o soluție extremă în ambele cazuri. De altfel, majoritatea actelor interne se referă la stăpânirea asupra pământului. Domeniul domnesc, de la întemeierea statului și până la nivelul anului

munten. I. C. Filitti constata că la 1829, în Țara Românească „existau 566 familii boierești și vreo 200 familii de boiernași, în total circa 766 familii față de circa 165 000 de familii ale țării, adică 4,65 la 1000” (*Catagrafie oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, București, 1929, p. 70-71).

⁴ N. Djuvara, (*Les Grands Boiers ont-ils constitué dans les principautés roumaines une véritable oligarchie institutionnelle et héréditaire?*, în SOF, XLVI, 1987, p. 43) a apreciat la 30 numărul familiilor care au ocupat funcții importante neîntrerupt din secolul XVI până la mijlocul secolului al XIX-lea.

⁵ Neagoe din Periș, Mihalcea din Cocărăști, boierii din Băleni (mama celor doi boieri cunoscuți cu această identificare în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Stanca, era din Băleni, iar tatăl, Radu, din neamul boierilor din Slătioare) etc.

⁶ Fără pământ, țăranul devenea rumîn, boierul mare, aluneca în masa boierimii mici, iar aceasta se putea topi foarte ușor în rândurile țărănimii.

1600, rămâne până astăzi singurul aspect major al problemei elucidat, grație temeinicei cercetări realizate de Ion Donat⁷.

Așa cum am remarcat mai sus, imaginea domeniului boieresc, în viziunea istoriografiei oficiale românești dintre anii 1945-1989, este legată de o elită acaparatoare și abuzive. Indiferent de autor, scenariul este același: în secolul XVI domeniul crește “neconținut”, dar nu legitim, ci prin deposedarea și aservirea țăranilor⁸. Exemplele folosite pentru a ilustra acest fenomen sunt puțin numeroase și se repetă de la un istoric la altul, fără a se face legătura cu neamul din care provin sau cu cel în care au intrat prin alianță. Neagoe vistier din Periș (=moșie de zestre a soției) era foarte bogat nu pentru că abuzase de puterea lui, ci pentru că era căsătorit cu o nepoată de fiică a lui Radu cel Mare, înzestrată conform rangului ei. De asemenea, Detco marele armaș al lui Radu Paisie nu era un boier oarecare îmbogățit peste noapte, el cobora prin mamă din Craiovești, iar după tată din Izvorani.

Au existat, totuși, și păreri diferite. Petre P. Panaitescu susținea că latifundiile au existat de la întemeierea statului sau, chiar, mai înainte⁹, iar Dan Pleșia, într-un studiu despre opera lui I. C. Filitti, îl contrazicea pe ilustrul jurist în privința originii marii proprietăți la sfârșitul secolului al XVI-lea. “Ea <marea proprietate> nu poate proveni, așa cum se afirmă, din îmbogățirea unuia din copărtașii unui sat. Uriașele domenii ale Craioveștilor în jumătatea vestică a Olteniei, cele ale boierilor din Hotărani și Romanai, care se întindeau până la Dunăre și la gurile Jiului și care, în parte, au trecut la Craiovești prin căsătoria lui Pârnu I Craiovescu cu Neaga din Hotărani, sau cele ale boierilor din Bucov, care și ele coborau din crestele Bucegilor până la Bucureștii de azi, și ale boierilor din Izvoranii de Muscel (neamul doamnei Stanca a lui Mihai Viteazul), cu numeroase moșii în Muscel, Dâmbovița, în jurul Bucureștilor, întinzându-se până la Vedea în Teleorman, trebuie să fi avut o cu totul altă origine, căci ele nu provin nici din cumpărături într-o vreme când înstrăinările erau strict îngredite

⁷ I. Donat, *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, București, Editura Enciclopedică, 1996. În aceeași lucrare sunt reeditate și studiile *Satele lui Mihai Viteazul* și *Domeniul Craioveștilor*.

⁸ V. Costăchel, cap. IV (Domeniul feudal), p. 229, 249, în V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1957. Pentru a sublinia rolul cumpărăturilor în extinderea unui domeniu, autoarea încadrează, în mod eronat, în această categorie și moștenirile și daniile domnești pentru dreaptă și credincioasă slujbă. (p. 249). Și pentru a nu fi nici o umbră de îndoială că domeniul putea avea și o proveniență legală, autoarea precizează că indiferent de achizițiile prin care își rotunjea stăpânirile un feudal “la bază stătea tot acapararea pământului obștii, legată de aservirea țăranilor” (p. 231). Vezi și Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, București, 1965, p., 89, 227, unde se afirmă despre Craiovești că și-au extins în mod considerabil stăpânirile prin cumpărături, cotropiri și danii domnești.

⁹ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, ediția a II-a, București, Editura Corint, 2000, p. 84. N. Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, București, Editura Humanitas, 2002, p. 125.

de protimisii, și nici din daniile domnești, cum explica I. C. Filitti constituirea domeniului craiovesc¹⁰.

Deci, una din premisele de la care plecăm este că au existat domenii întinse înainte de 1500, unele chiar din perioada prestatală și că ele s-au moștenit din generație în generație.

Pe parcursul secolului al XVI-lea, datorită transformărilor economice și politice se schimbă și atitudinea boierimii față de pământ, în sensul că se accelerează tendința naturală de acumulare. Cumpărarea repetată de sate, părți de sate, siliști, devine o obișnuință în actele vremii. Țăranii, nevoiți să plătească dări tot mai mari, vând pământul și se vând, în final, chiar pe ei. Practic, boierii, având resurse financiare, au profitat de fiscalitatea excesivă care îi copleșea pe contribuabilii mărunți. Pot fi acuzați boierii că au dat dovadă de spirit întreprinzător? Poate numai moral, dar economic demersul lor a fost pe deplin justificat. Lărgirea domeniului prin defrișarea pădurilor și delimitarea terenurilor arabile ale boierilor (așa-numita rezervă seniorială) completează preocuparea lor atât pentru extinderea stăpânirilor, cât și pentru creșterea producției.

Alături de moștenire și de cumpărare, cealaltă cale importantă¹¹ prin care se consolida un domeniu a fost dania domnească pentru dreaptă și credincioasă slujbă. De obicei, daniile domnești erau mai numeroase în caz de război, dar satele puteau fi dăruite și pe timp de pace.

Fenomenul opus, micșorarea averii, s-a aflat în strânsă corelație cu modul în care se transmiteau bunurile funciare, familiile cu mulți copii fragmentându-și patrimoniul foarte rapid, provocând astfel sărăcirea unor ramuri sau chiar a întregii familii¹². Decăderea în ierarhia socială nu mai permitea accesul la funcții, ceea ce făcea ca neamul să se piardă în anonimat pentru o perioadă sau pentru totdeauna.

III. Evoluția domeniilor boierești în secolul al XVI-lea

Nu încapă nici o îndoială că evoluția familiilor boierești și implicit a domeniilor lor este strâns legată de factorul politic. Prezența în sfatul domnesc, dublată în unele cazuri de înrudirea cu familia domnitoare, contribuia în mod decisiv la conservarea poziției în rândul elitei. La polul opus, trecerea în rândul opoziției, dar mai cu seamă hiclencia, avea drept consecință scăderea patrimoniului și, în ultimul caz, confiscarea moșiilor, însoțită uneori de tăierea capului.

¹⁰ D. Pleșia, I. C. Filitti, în AG, III (VIII), 1996, 3-4, p. 26.

¹¹ Sate, dar mai ales ocine, se puteau moșteni și prin înfrățire (sub diverse forme și între toate categoriile de oameni, bogați cu săraci, părinți cu copii, frați între ei, boieri între ei, socrii cu ginerii, soțul cu soția etc.), închinare, donație.

¹² Familia **Bengeștilor** - potrivit opiniei Cristinei Anton Manea (*Structura și restructurarea marii boierimi din Țara Românească de la începutul secolului al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVII-lea*, teză de doctorat, 2003, p. 178, pe [www.mnir.ro/publicații/teze de doctorat](http://www.mnir.ro/publicații/teze_de_doctorat)) - a devenit prin căsătoria Stancăi, fiica lui Hamza din Obislav, cu Stanciu al Bengăi "cea mai bogată familie olteană după cea a craioveștilor". După răzbunarea lui Alexandru II Mircea, numai ramura lui Barbu a reușit să se mențină în rândurile marii boierimi, ceilalți decăzând în rândurile micii boierimi.

Privilegiind deci relația cu autoritatea centrală, am ales să analizăm averea fiecărei familii în funcție de acest factor¹³, dar și de sistemul alianțelor matrimoniale. Fiecare neam are zeci de membri, fiecare generație are cercul său de rude și de interese. Semnificativ este să-i surprindem pe protagoniști realizând căsătorii profitabile, urcând în dregătoriile cele mai înalte, cumpărând moșii sau, dimpotrivă, pribegind, vânzând pământ, sărăcind, disputându-și între ei, dar și cu alții, moșii și alte bunuri.

Pe parcursul mai multor decenii, regretatul genealogist Dan Pleșia a susținut și argumentat tot mai mult ideea că unele dintre cele mai importante neamuri ale țării descindeau dintr-un personaj comun, Vlăcsan al Florei, fiul unui Flore, urmaș al cneazului Ioan de la 1247. Strămoșul Craioveștilor, Neagoe Strehăianu, “era foarte îndeaproape înrudit” atât cu Dan Durduc, cât și cu Vintilă Florescu, fiul lui Vlăcsan. Părți “din imensul domeniu oltean” al lui Dan Durduc au ajuns, prin femei, la boierii Drăgoești, Stănești și la Buzeștii din Cepturoaia¹⁴.

a) Neamul Craioveștilor

Dintre neamurile care aveau la sfârșitul secolului al XV-lea un domeniu întins este cert că cel al Craioveștilor este cel mai însemnat și printre cele mai vechi ale țării. Poate tocmai de aceea familia lor s-a aflat în centrul atenției istoricilor. Așa cum sublinia Ion Donat¹⁵, din cele 113 stăpâniri cu origine cunoscută ale celor patru frați (Barbu, Pîrvu, Danciu și Radu) 91 (adică 80,5%) erau moștenite de la părinți în vremea lui Vlad Călugărul și numai 22 erau danii domnești, cumpărături sau cotropiri adăugate în perioada cât dregătoria de mare ban a fost exercitată de membri ai acestui neam (1492-1539). Ca structură, imensa moștenire era grupată în jumătatea sudică a Olteniei, în vreme ce cumpărăturile se aflau fie în prelungirea moștenirilor, fie în zone depărtate de zona originară.

Politica matrimonială a Craioveștilor este și ea semnificativă, simpla enumerare a neamurilor din care proveneau soțiile lor indicând preocuparea deosebită pentru creșterea și comasarea patrimoniului. Neaga din Hotărani, Hrusana fiica lui Gherghina pârcălab și Velica din Florești, fiica lui Drăghici Vintilescu, făceau parte din aceeași generație, erau cumnate, fiecare din ele aducând un număr mare de moșii. Aproximarea și chiar amestecul stăpânilor acestor neamuri se justifică tocmai prin aceste înzestrări și înrudiri cu familia

¹³ I. Minea și L. T. Boga într-un studiu dedicat moștenirilor (*Cum se moșteneau moșiile în Țara Românească până la sfârșitul veacului al XVI-lea*, în “Cercetări Istorice”, Iași, VIII-IX, 1932-1933, 3) se limitează la comentarii strict juridice sau pun pe seama hazardului, a voinței schimbătoare a domnilor anumite spețe, fără a lua în calcul și posibilitatea ca unele pricini să aibă un substrat politic sau rivalități între familii.

¹⁴ D. Pleșia, *Neagoe Basarab. Originea, familia și o scurtă privire asupra politicii Țării Românești la începutul secolului al XVI-lea (I)*, în “Valachica”, 1969, p. 60; idem, *Originea Bălenilor și continuitatea vechilor Florești*, în AG, 1996, 3-4, p. 271; idem, *Marele ban Dobromir și neamul său*, în AG, 1997, 1-2, p. 183, 187 n. 54.

¹⁵ I. Donat, *Domeniul Craioveștilor*, în *op cit*, p. 173

Craioveștilor¹⁶. Se știe că la mijlocul secolului familia lor s-a stins în linie masculină, însă, prin femei, neamul a continuat prin două ramuri vestite, ambele cu reprezentanți pe tron, Brâncovenii și Coianii (Cantacuzini).

În deceniile următoare patrimoniul Craioveștilor se fărâmițează și, alături de danii către mănăstiri, apar confiscări pentru viclenie (în domniile lui Vlad Înecatul și Mircea Ciobanul), vânzări de moșii motivate de nevoi financiare acute¹⁷. Totuși, într-un moment decisiv pentru domnia lui Radu Paisie, în timpul răzvrătirii lui Șerban banul din Izvorani (căsătorit cu o Craiovească) din anul 1539, domnul confiscă averile adversarilor săi și le dăruiește boierilor credincioși, printre care s-a aflat și Detco mare armaș din Brâncoveni¹⁸. Remarcăm și prezența activă în tabăra filocreștină din vremea lui Mircea Ciobanul și Alexandru II Mircea a lui Matei din Caracal, pierit într-una din luptele din 1559¹⁹ și a fratelui său, Vâlsan, ucis în 1568 laolaltă cu atâția alți boieri partizani ai liniei dinastice coborâtoare din Radu cel Mare. Cei doi erau nepoții de soră ai lui Neagoe Basarab.

În 1566, Petru cel Tânăr constată că Pârvuleștii și Neagoe Basarab au luat cu silă și cotropire jumătate din satul Tismana și l-au dat mănăstirii lor Bistrița “pentru că au fot atunci tari și puternici”²⁰, ceea ce conturează imaginea unui neam care nu se mai afla în rangurile cele mai înalte, deci în grațiile puterii.

La 1589, cu ocazia celei de-a treia împărțiri a averii Craioveștilor, sub Mihnea Turcitul, distribuția era următoarea:

- partea lui *Barbu banul* se îndreptase către slugile sale și către mănăstirea Bistrița și către frații lui, întrucât nu avusese copii.
- partea lui *Danciu comis* a fost pierdută de fiul său (Drăghici Gogoășe) care, revendicând tronul țării în domnia lui Vlad Înecatul, a închinat-o mai întâi turcilor, pentru ca după uciderea sa la Istanbul (toamna 1530) să fie confiscată de domn și dăruită boierilor care-l demascaseră pe impostor.²¹
- moștenirea lui *Pârvu vornicul* s-a împărțit între cei trei urmași: Neagoe Basarab, Preda ban și Marga. Parte din averile lui Neagoe au fost revendicate de domnii următori, inclusiv Mihnea Turcitul. Jupanița Marga, deși înzestrată

¹⁶ Ibidem, p. 174-175.

¹⁷ DIR, B, XVI, II, doc. 251 (1538 noiembrie 17), p. 254, IV, doc 67 (1572 aprilie 7), p. 64, doc 94 (1572 octombrie 9), p. 89-90.

¹⁸ Ibidem, II, doc. 309 (1543 iunie 15), p. 302 –305. Detco, soacra sa Neacșa și jupanița sa Calea primesc întărire pentru Devesel, Brâncoveni Epotești, Brănești, Vlădeni, Blajul, Racovița, Temna, Ruptura, Anini, Corlățel, Răghevița, Boicești, Dranovul, Malurile, Smârdeșețul, Băleștii, Nedeia Mare și Mică, Obobești, Recica Dabului, peste balta Cârjeul și balta Calului, peste moșia Piscul Voivodei, Craiova de Jos, Coteana, balta Bistretului și peste niște sălașe de țigani din țigănia lui Șerban ban “pentru că Șerban ban cu rea hiclenie i-a pierdut că s-a ridicat asupra capului domniei mele”.

¹⁹ C.C. Giurescu, D.C. Gurescu, *Istoria românilor*, 2, București, 1976, p. 248.

²⁰ DRH, B. Țara Românească, VI, 1566-1570, București, 1985, doc. 2 (1566 ianuarie 10).

²¹ Cei care primesc întărire peste moșiile sale sunt Șerban din Izvorani (vărul său prin alianță), Vlaicu mare logofăt din Piscani și Fârtat din Drăgășani.

cu suficiente moșii, se vede nevoită să vândă, alături de fiii ei Matei și Vâlsan, părți din averea ei dar și din cea a fraților²².

- *Radu postelnic* lasă urmașilor săi, printre care în 1589 se numărau Nica postelnic II, soția sa Maria și fiul lor Șerban paharnic II, viitorul Radu Șerban, 22 de sate, “dacă nu cumva au vândut și urmașii lui din această moștenire”²³.

Deși micșorat, patrimoniul Craioveștilor la finalul secolului era unul important, mai ales că prin Danciu din Brâncoveni vor ajunge, cu destule eforturi, să dețină mari dregătorii (mare armaș și mare vornic între 1588 și 1593), iar prin ginerele acestuia, Calotă din Lipov, chiar funcția de mare ban al Craiovei, în domnia lui Mihai Viteazul.

b). Neamul Buzeștilor

“Acest Radu Clucerul era cel mai mare între boieri și foarte mare domn, căci stăpâna aproape a treia parte din pământul Țării Românești”²⁴. Așa îl caracteriza cronicarul contemporan Szamoskozy pe unul din cei trei frați Buzești, fiii lui Radu Buzea, cel care a dat numele celei mai cunoscute ramuri a boierilor din Cepturoaia. Prin mama lor, Maria, Buzeștii erau descendenții Vilaei din Stănești și ai lui Giura logofătul, iar după tată erau urmașii lui Vlad banul din Cepturoaia, numit “din casa domniei” de către Neagoe Basarab în 1516²⁵.

Un aspect care merită discutat în legătură cu neamul lor este cel legat de grija permanentă pentru creșterea domeniului lor și strâns legat de aceasta conștiința genealogică extrem de pronunțată a Buzeștilor. Indiferent de numărul de moșii pe care îl stăpâneau, ei nu au încetat să revendice atât satele confiscate cât și averile unor rude colaterale. Rezultatul perseverenței lor a fost crearea, în circa două sute de ani, a unui domeniu ce număra, la 1656, 136 de sate, părți de sate, siliști și alte bunuri, răspândite în 8 județe. Cea mai mare parte erau moșteniri din moși strămoși încă de la întemeierea țării, urmau apoi satele care făcuseră parte din averea Drăgoeștilor. Pentru acestea din urmă s-au judecat cu urmașii prin alianță ai lui Tudor din Drăgoești, dar și cu boierii Bârzescu²⁶, interesați și ei să demonstreze că au avut legături de rudenie cu Dumitra, fiica lui Dimitrie Ghizdavăț și cumnata bunicii materne a celor trei frați. Un lot important era reprezentat de cumpărături, masive la finele secolului XVI, cele mai multe de la cneji sărăciți datorită fiscalității. În 1595 cumpără Curăteștii lui Bratu și Curăteștii lui Voicilă, între

²² Vezi, mai sus, nota 17.

²³ I. Donat, *Domeniul Craioveștilor*, p. 158. Sunt enumerate toate stăpânirile luate de Mihnea Turcitul pe seama domniei ca și moșiile de zestre ale jupaniței Marga.

²⁴ Ioachim Crăciun, *Cronicarul Szamoskozy și însemnările lui privitoare la români (1555-1608)*, Cluj, 1928, p. 138.

²⁵ D. Pleșia, *Contribuții la istoricul mănăstirii Stănești (Vâlcea) și al ctitorilor ei*, în “Mitropolia Olteniei”, XVII, 1965, nr. 5-6, p. 407-417; Vezi și Paul Cernovodeanu, *Mănăstirea Plăviceni Olt – un monument “genealogic” vitregit*, în AG, I (IV), 3-4, Anexa I. Diferența constă în plasarea Caplei, soția lui Badea Aiaz din Izvorani: este fie sora bunicii materne, fie vara primară a mamei Buzeștilor.

²⁶ V Costăchel, *op. cit.*, p. 254.

1596-1598 Groșșanii și Corbenii, iar în 1598 alte 19 sate pentru care au plătit sume mari de bani²⁷.

În 1606 domeniul se îmbogățește cu satele Vărăștii cu Balta Albă și Călugărenii cu Balta Ciulniții. Satele, cumpărate de banul Mihalcea de la cnezi, fuseseră făgăduite ca zestre la nunta fiicei sale Preda cu Radu Buzescu, însă din cauza luptelor cu turcii și tătarii nu avusese răgazul necesar să oficializeze promisiunea²⁸. Este încă o dovadă a atitudinii pragmatice față de patrimoniu.

Relația cu autoritatea centrală cunoaște mai multe etape care au influențat direct evoluția domeniului lor. Pribegia Buzeștilor “de frica” lui Mircea Ciobanul duce la confiscarea satelor lor Târgu-Jiu, Crucea, Plenița și Păstaia. Consecințele sunt aparent dezastruase pentru ei: Târgu-Jiul este luat pe seama domniei și transformat în târg, iar satele sunt miluite unor boieri sau vândute țăranilor. Dar sub Alexandru II Mircea²⁹ și Petru Cercel³⁰ vor reuși să-și recapete stăpânirile.

În toamna anului 1568, dupăuciderea tatălui lor, cei trei frați se refugiază în Țara Ungurească. În această perioadă apar semnele dificultăților financiare. Mama lor, jupanita Maria, zălogește moșia Gârnița din Mehedinți puternicului Dobromir mare ban din Lipov. Totuși, când revin la baștină, ei restituie banii și reiau satul³¹.

Ultimul exil în Transilvania are loc după mazilirea lui Petru Cercel, dar este de scurtă durată, Mihnea Turcitul chemându-i în țară și repunându-i în drepturi³². Urmează etapa glorioasă a familiei, marile dregătorii și participarea alături de ceilalți mari boieri la luptele cu turcii în timpul domniei lui Mihai Viteazul³³.

²⁷ DRH, B. Țara Românească, XI, (1593-1600), București, 1975, doc. 131 (1595 iulie 5 - Curăteștii lui Bratul și Curăteștii lui Voicilă), p. 174-177, doc. 173 (1596 iunie 3 - Bontenii și ocine în Groșșani și Corbeni), p. 222-225, doc. 176 (1596 iunie 15 - Plenița, Seliștea Păstaia), p. 228-230, doc. 266 (1597 octombrie 6 - Plenița și siliștea Păstaia), p. 351-353, doc. 274 (1598 februarie 24 - Turcești, Matiești, Berbești, Greci, Săcuții, Grășorii, Bistreni, Țigăneștii, Braniștii, Viteneștii, Berboșii, Meleștii, Mlecăneștii, Scoria, Stejarul, Groșșani, Corbeni, Valea Făureștii de lângă Olteț, Novacii), p. 363-367.

²⁸ I. Minea, L. T. Boga, *op. cit.*, p. 231.

²⁹ DIR, B, XVII, I, 1951, doc. 137 (1604 iunie 29), p. 132-136, XVI, IV, doc. 170 (1575 februarie 12), p. 169-170 și doc. 181 (1575 iunie 5), p. 177-178.

³⁰ *Ibidem*, XVI, VI, doc. 238 (1596 iunie 15), p. 219, doc. 260 (1596 septembrie 1-23), p. 245.

³¹ D. Pleșia, *Marele Ban Dobromir...*, p. 182, n. 20. Soția lui Dobromir, Vilaia, era “mătușa” Buzeștilor. Pe acest temei ei vor moșteni o parte din averile lui Dobromir. Acesta, favorit al lui Alexandru II Mircea, cumpăraseră sau cotropiseră numeroase sate de la boierii credincioși lui Petrașcu cel Bun (Drăgoești, Bengești), aflați la acea dată în exil. Odată întorși în țară, ei se vor pîrî cu fratele lui Dobromir, cu mănăstirea Sf. Troiță și vor obține înapoi stăpânirile (p. 183-188).

³² DIR, XVI, V, nr. 300 (1587 ianuarie 20), p. 288.

³³ Cariera și înrudirile Buzeștilor sunt bine cunoscute și nu vom insista asupra lor. Vom spune doar că erau rude cu neamurile care aveau reprezentanți aflați în cele mai înalte funcții din sfat: Rudenii, Cocărăștii, Bălenii, neamul Doamnei Stanca, cel al Vălcăneștilor (din care provenea primul soț al doamnei Stanca)

Se poate trage concluzia că acest neam, beneficiind de puterea economică moștenită de la strămoși, nu numai că nu a sărăcit dar a reușit să adauge numeroase alte stăpâniri, ridicându-se la cel mai înalt nivel și în plan politic. Dacă adăugăm sistemul de relații de familie³⁴ creat în jurul lor, înțelegem de ce stăpâneau o treime din suprafața țării și cum a fost posibil să-l împrumute cu bani pentru susținerea războiului pe Mihai Viteazul.

c) Neamul Drăgoeștilor (Olt)

Întemeietorul neamului a fost Tudor logofătul, numit din Drăgoești (Olt), după una din moșiile de zestre ale soției sale, Dumitra, cea care anterior fusese căsătorită cu Manea din Stănești, unchiul matern al Buzeștilor. Totodată, Dumitra era soră cu Vlădaia, soția lui Manea Perșanul, mare dregător sub Neagoe Basarab și Radu de la Afumați³⁵.

Tudor, grămatic la curtea lui Radu cel Mare, și fratele său Stanciu erau fiii lui popa Frâncul, cel care cumpăra în 1505 mai multe părți și ogoare în Suseani (Voinigești)³⁶. Locul de baștină pare să fie satul Costești, în apropiere de Bistrița Craioveștilor³⁷. Domeniul lor cuprindea mai ales cumpărături: părți în Costești, Voinigești, Titircești, Poiana, Pojarul, Folești, Cănești, Corlătești, Bărbătești, Bogdănești³⁸

³⁴ Sima, soția lui Stroe Buzescu era atât nepoata de frate a lui Teodosie Rudeanu (Gh. S. Buzescu, *Reconstituiri istorice privind neamul Buzeștilor (din veacul XV - până în veacul XVIII)*, Sibiu, 1936, partea a II-a, p. 110), cât și vară de a doua cu cei trei frați Buzești (Șt. Andreescu, *Boierii lui Mihai Viteazul...*, p. 61, n. 103 - unde se argumentează de ce Gheorghe din Bogdănești, tatăl Simeii, era frate cu Teodosie Rudeanu și nu cu Ivan Norocea din Răzvad, așa cum îl identificase N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV - XVII)*, București, 1971, p. 38, Șt. Ștefănescu, planșă anexă în *Istoria românilor*, IV, București, 2002).

³⁵ Acesta întărește lui Manea Perșanu și cumnatului său Tudor logofătul parte din ocina Stoiceniilor, deoarece era zestre a soțiilor lor, nepoatele de fiică ale lui Dan Durduc, scutindu-i și de toate dările (DRH, B. Țara Românească, III, București, 1975, doc. 17, 1526 mai 30, p. 25-27). I. Donat (*op. cit.*, p. 65) afirmă că Stoiceni era sat de zestre al mamei lui Radu cel Mare. Din acest motiv, dar și pentru că Tudor fusese numit de patru domni din casa domnească, Donat contestă ipoteza (susținută de I. Radu-Mircea, *Un neam de ctitori olteni. Boierii Drăgoești*, în "Revista de Istorie Bisericească", I, nr. 3, 1943, Craiova, p. 50-53) ca Drăgoeștii să se fi ridicat dintre moșneni la începutul secolului XVI.

³⁶ DRH, B, Țara Românească, II, București, 1972, doc. 35 (1505 iunie 15), p. 79-80, doc. 42 (1506 aprilie 12), p. 94-95. Alt document (78 din 1510 septembrie 8, p. 167-168) ne relevă faptul că tatăl lor avea un frate, Stanciu logofăt, care stăpânea pe lângă o cumpărătură în Voinigești, jumătate din satul Belciugata "veche și dreaptă ocină, dedină".

³⁷ I. Radu-Mircea, *op. cit.*, p. 50.

³⁸ DRH, II, doc. 125 (1514 iulie 23 - ocină în Costești), p. 251-252. În 1516, Stanciu logofăt lasă o parte din averea familiei (în eventualitatea morții fără urmași) mănăstirii Cornet: Costeștii toți, Drăgoeștii toți (existau 2 sate cu acest nume, unul în Olt și altul în Gorj?), Poiana de la Gilort, părțile lui din Pojar, Folești, Cănești, Voinigești și Corlătești (doc. 146, 1516 noiembrie 3, p. 2896-2888). În 1517 la domeniul familiei se adaugă vii și livezi în Titircești (doc 157, 1517 iulie 14, p. 302) cumpărate de Stanciu și fratele său popa

Mare logofăt din 1523 până în 1533 și fost mare logofăt până în ianuarie 1536, este ucis la scurt timp după această dată din porunca lui Radu Paisie. Răzvrătirea avusese loc în contextul trecerii lui Aloisio Gritti prin Muntenia, când se pare că luptătorul din vremea lui Radu de la Afumați se îndreptase spre o politică de compromis în relația cu turcii. Domnul i-a confiscat partea sa din Voinigești (dăruită lui Radu logofătul din Râmnic, care o va pierde sub Mircea Ciobanul), în vreme ce moșia de la Golești va ajunge pentru scurt timp la Vlaicu logofătul din Piscani³⁹.

Radu din Drăgoești și alți doi frați, Pârvu și Vlad, poate din dorința de a răzbuna moartea tatălui, participă la răscoala din 1539. În plus, Radu era cumnat cu Stroe "Pribeabul" din Florești⁴⁰, unul din conducătorii mișcării. Eșecul acțiunii permite revenirea pe tron a lui Radu Paisie și îi silește pe răzvrătiți să se refugieze în Imperiul otoman. Sunt prinși de turci și nevoiți să se salveze dând satele lor. Domnul le răscumpără și le dăruiește boierilor apropiați. Așa cum s-a văzut, principalul beneficiar a fost Detco armaș din Brâncoveni⁴¹.

În 1545 Drăgoeștii revin în țară cu Mircea Ciobanul și primesc înapoi moșiile strămoșești confiscate⁴², Radu devenind întâiul sftenic domnesc. Dacă inițial el se duce să negocieze cu pribegii de la Brașov întoarcerea lor în țară, după uciderea boierilor de la Periș, din 1546, poziția sa se schimbă radical. Luând cu el o sumă mare din banii haraciului, în 1547 se refugiază cu familia la Sibiu, unde va rămâne până în vremea lui Pătrașcu cel Bun⁴³. Acum, în domnia celui din urmă, Drăgoeștii ating apogeul politic și economic. Tudor, fiul lui Radu se căsătorește cu Maria, fiica domnului. Zestrea Mariei cuprindea numeroase sate: Voinigești

Frâncul, în același an Stanciu, numit și el "din casa domniei mele", cumpărând o jumătate de moară la Olt în fața Voinigeștilor și primind danie de la domnie încă un vad de moară (doc. 164, 1517 septembrie 1, p. 306-307). Începând cu anul următor cumpărăturile sunt făcute de Tudor, logofăt și apoi clucer, și fratele său Stanciu (doc. 170, 1518 aprilie 28 – parte în Voinigeștii de Jos de la Olt, p. 327-328, doc. 199, 1520 septembrie 4 – ocină în Bărbătești, p. 387-388, doc. 205, 1521 aprilie 3 - vie la Bogdănești, p. 396)

³⁹ vezi nota 42.

⁴⁰ Zestrea Neacșei, fiica lui Drăghici Vintilescu marele vornic, cuprindea satele Voinigești (Gorj), Vladimirești și Bâlboșani din județul Mehedinți - I. Radu-Mircea, *op. cit.*, p. 63-64.

⁴¹ Șt. Nicolaescu, *Domnia lui Radu Vodă Paisie și a fiului său Marcu Voievod*, în "Arhivele Olteniei", an. XVII, nr. 97-100, 1938, p. 205. Detco primește satul Rogova "cotropit de către Tudor logofătul". Documentul din 18 decembrie 1539 precizează în continuare: "Și după aceea fii lui Tudor logofătul...ei au pierdut toate averile lor, sate și țigani, de către domnia mea, cu rea viclenie, pentru că s-au sculat asupra capului domniei mele cu Șerban banul, de au fugit peste Dunăre, în țara Turcească, iar turcii i-au prins și le-au luat toate averile lor și sate și țigani. Apoi domnia mea am plătit acest sat (Rogova – n. n.) și țigani, răscumpărându-le de la blestemații de Agareni cu 785.000 aspri".

⁴² *DIR*, XVI, II, doc. 340 (1545 septembrie 24) p. 331. Fostul beneficiar este acuzat de viclenie. În 1547, Radu primește înapoi și jumătatea din Golești cu cele 6 mori făcute de Vlaicu logofătul (*Ibidem*, doc. 386, 1547 septembrie 20, p. 368-369)

⁴³ Excepție fac cele câteva luni în cursul anului 1553 când s-a aflat printre dregătorii și sftenicii lui Radu Ilie (I. Radu –Mircea, *op. cit.*, p. 69)

(Gorj)⁴⁴, Rădulești (Prahova) – primit de la mama sa, care-l dobândise tot ca zestre, Segarcea de la Jiu – dăruit de tată, care îl moștenise de la Radu Paisie, Mărații (Săcuiani) – cumpărat de domn de la Stanca din Slătioare, cumnata Doamnei Voica, satele lui Neagoe Spânaci (Vrânești - Muscel), unchiul din partea mamei, cel care abuzase de averea Doamnei Voica pe timpul călătoriei de investiție a domnului la Istanbul⁴⁵.

Din nou pribeag în a treia domnie a lui Mircea Ciobanul și în domnia fiului său Petru cel Tânăr, Radu revine în 1568, când este ucis de Alexandru II Mircea, împreună cu fiul său Tudor, ginerele fostului domn, tocmai din pricina acestei înrudiri⁴⁶.

La scurt timp după aceste evenimente tragice, Neașa, văduva lui Radu, vinde mai multe moșii favoritului domnesc Dobromir din Lipov. Documentele ulterioare vorbesc de silnicii⁴⁷. La începutul anilor '70 intervine și un conflict de familie cu Udriște din Drăgoești, nepotul de frate al lui Radu, care revendică partea celui alt unchi, Vlad, mort fără urmași, dar care-și lăsase averea copiilor lui Radu. Neașa reușește să dovedească drepturile sale și ale nepoților săi Radu și Socol⁴⁸.

Drăgoeștii supraviețuitori mai pribegesc doi ani și cu Petru Cercel. De data aceasta cei în cauză sunt Radu Bidiviul și fratele său Socol comis (fiii lui Tudor și ai Mariei). Greutățile financiare îi fac să cheltuiască “zestrea de față de boier mare” a Mariei - nepoata lui Teodosie mare ban din Periș, soția Bidiviului. După moartea acestuia, survenită la sfârșitul domniei lui Mihnea II Turcitul, toată averea sa este lăsată soției “ca să se plătească de cheltuiala ce a făcut din zestrea ei și ca să crească pe fiica lor, Neașa, iar la moartea ei să le lase cui va voi”. Cum la puțin timp moare și Socol, Maria ține și partea lui, până în momentul când intervine conflictul cu Buzeștii⁴⁹. Iată cum este ilustrat, într-un document din 1612-1613, acest diferend: “Când a fost în vremea lui Mihail Voevod, văzând Buzeștii că a rămas această jupâneasă < Maria – n. n. > fără sprijin, la nevoie și bolnavă, nu s-au arătat cu milă, ci i-au luat toate averile. De aceea ea se căsătorește cu jupân Cârstea

⁴⁴ D. Pleșia, *Marele ban Dobromir...*, p. 184.

⁴⁵ Șt. Andreescu, *Familia boierilor Băleni*, în *Enciclopedia familiilor boierești din Țara românească și Moldova*, Editura Simetria, 2004, p. 226-227.

⁴⁶ Despre politica lui Alexandru II Mircea de eliminare a familiilor înrudite cu Pătrașcu cel Bun, vezi D. Pleșia, *Mănăstirea Dealu – necropolă domnească și ceva despre frământările interne din Țara românească în veacul al XVI-lea*, în “Acta Valahica”, 3, 1972, p. 148.

⁴⁷ Este vorba de satul Voinigești de la Jiu (Gorj) - (*DRH, B. Țara Românească*, VII, 1988, doc. 9, <1571> februarie 15, p. 10 și de a 3-a parte din Vladimirești (Ilfov) - *Ibidem*, doc. 141, 1573 mai 29, p. 187-188 – amănunte la D. Pleșia, *Marele ban Dobromir...*, p. 182, n. 18 și 19, p. 183, n. 35, p. 190 și I. Radu –Mircea, *op. cit.*, p. 75. În 1578, Mihnea II Turcitul restituie Neașei și surorii ei Maria din Florești, moșia Lucia, zestre a celor două boieroaice de la tatăl lor, Drăghici vornic (*DRH, B. Țara Românească*, VIII, București, 1996, doc. 115, 1578 martie 1, p. 183).

⁴⁸ *DRH*, VII, doc. 82, 1572 ianuarie 12, p. 107.

⁴⁹ În afară de Buzești, au mai existat și alți boieri care pretindeau dreptul la averea Drăgoeștilor, așa cum au fost cei din Romanesti, cărora nu li s-a putut identifica nici o înrudire cu familia lui Tudor lofofătul (C. Anton-Manea, *op. cit.*, 177).

mare spătar, care era postelnic al doilea lui Mihail Voevod, și apoi se judecă cu frații Buzești și cu Radu comisul Florescu, care spun că sunt rude cu Radu postelnicul Bidiviul și cu fratele său Socol comisul. Domnul și boierii mari și mici din divan află că Buzeștii nu sunt nici o rudă cu acei boieri și că deci se cade a le ține Cârstea și soția sa Maria (...). Dar Buzeștii, ca oameni ce erau atunci frunțași trag pe Maria și pe Neacșa la judecată și în fața Mitropolitului Eftimie, însă iar rămân de lege. Atunci ei le silesc pe acele boieroai ce să le lase moșiile....". Procesul continuă și în vremea lui Simion Movilă și sub Radu Mihnea, Cârstea, ajuns mare spătar și Maria, redobândind, pentru o vreme, vechile stăpâniri ale Drăgoeștilor⁵⁰. La cea dată, ultima scoborâtoare directă din neamul Drăgoeștilor, Neacșa, murise în pribegie, în Moldova.

d) Neamul Floreștilor de pe Răstoacă (Ilfov)

Prezenți în sfatul domnesc încă din prima jumătate a secolului al XV-lea prin Vlacsan Florev, Floreștii au avut un rol important în destinul celorlalte trei neamuri prezentate mai sus. Fiul lui Vlacsan, Vintilă Florescu, mare dregător în a doua jumătate a secolului al XV-lea, stăpânise în Gorj satele Pocruia, Godinești, Sârbșori, Ohaba și Tismana, pe care le dăruise mănăstirii Tismana unde era ctitor⁵¹. A supra numărului descendenților săi există mai multe ipoteze, însă, cu siguranță, Drăghici Vintilescu și Velica au fost urmașii săi direcți. Așa cum am arătat, Velica s-a căsătorit cu Radu Craiovescu, descendenții lor fiind boierii Craiovești-Coiani. Drăghici, prezent în sfat încă de la primul divan al lui Neagoe Basarab în calitate de mare paharnic, a rămas sfetnic domnesc de frunte până la sfârșitul vieții (1537), îndeplinind funcția de mare vornic și fost mare vornic. Puterea și influența acestui boier s-au răsfrânt și asupra altor membri ai familiei sale sau înrușiți prin alianță cu neamul Floreștilor. Astfel, la începutul domniei lui Radu Paisie, în vreme ce Drăghici Florescu era biv vel vornic, fiul său Stroe ajunge mare paharnic, ginerele său Vintilă I din Cornățeni înainta din dregătoria de stolnic în cea de mare vornic, iar nepotul său de soră, Șerban din Izvorani schimba postul de mare vornic cu cel de mare ban.

Stroe nu a urmat politica echilibrată a tatălui său. Mult discutatul conflict, de familie⁵² sau politic⁵³, cu același domn care le recunoscuse statutul privilegiat, Radu Paisie, din vara anului 1539, are ca rezultat fuga lui Stroe din țară (de unde și renumele Pribeagul). Susținând cauza unui pretendent la tron (Basarab Laiotă)

⁵⁰ I. Radu-Mircea, *op. cit.*, anexa XXIX, p. 88-89. *DIR*, B, XVII, II, p. 126.

⁵¹ G. D. Florescu, *Vintilă I din Cornățeni. Cu note asupra boierilor și dregătorilor din prima jumătate a veacului al XVI-lea în Țara Românească*, în "În amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani de la moartea lui (1875-1918)", București, 1944, p. 213, n. 4.

⁵² Opinie susținută de D. Pleșia, care explica deteriorarea relațiilor dintre o parte a boierimii și domn prin legăturile imorale ale unuia dintre fii suveranului cu Maria Florescu (*Contribuții la istoricul mănăstirii Stănești...*, p. 410-411)

⁵³ I. Radu Mircea, *Țara Românească și închinarea raielii Brăila*, în "Balcania", IV, 1941, p. 471.

Stroe vine cu oaste, în 1544, și încearcă din nou detronarea lui Paisie. După un scurt moment victorios (deține chiar și funcția de mare ban), piere ucis în lupta de la Fântâna Țiganului. Neavând urmași direcți, moșiile sale sunt preluate de cele trei surori. Două dintre ele au realizat căsătorii durabile, cu boieri aflați în ascensiune, asigurând descendența neamurilor în care au intrat: Neacșa din Florești s-a căsătorit cu Radu din Drăgoești⁵⁴, în vreme ce Voica l-a luat de soț pe Vintilă din Cornățeni⁵⁵. Cât despre Maria, ibovnica lui Pătrașcu cel Bun și mama marelui comis al lui Mihai Viteazul, Radu Florescu, ea a fost căsătorită, probabil, cu Cernica postelnic. Este cert că Maria a stăpânit satele Cușmirul și Pristolul în Mehedinți, datorite mănăstirii Cozia imediat după moartea fiului, Ogreavița și Bălboșani (Mehedinți) închinată Mitropoliei din Târgoviște pentru a putea îngropa trupul fiului înăuntrul fundației lui Petru Cercel, Fântânele și Vernești (dăruite fiicei sale Ancoia), Poiana Lungă (Dâmbovița) și Mostiștea în Ilfov, toate aceste moșii fiind moștenire părintească⁵⁶.

Odată cu moartea Mariei, în 1610, "vechiul neam al Floreștilor de Răstoacă se stinge și numele dispare din arhondologie până într-a doua jumătate a veacului XVII, când îl regăsim la unul din fiii lui Socol din Cornățeni, strănepot la a patra generație al Voicăi și moștenitor prin ea a ceea ce mai rămăsese din averea Floreștilor"⁵⁷.

În ultimele decenii ale secolului XVI, cel mai important personaj al familiei este chiar Radu Florescu comisul, fratele vitreg atât al lui Petru Cercel (pe care-l însoțește o perioadă în pribegie) cât și al lui Mihai Viteazul. Căsătorit cu Stanca din Drăgoești (descendentă din Udriște din Drăgoești și Sara) a murit în 1604, fără urmași⁵⁸. Cercetări recente au identificat un nou membru al familiei. Este vorba de Miroslav din Râhov⁵⁹, văr de al doilea cu Radu comisul, dregător în sfat încă din vremea lui Alexandru Mircea, înrudit prin soție cu marele ban Dobromir dar și cu Buzeștii. Prezența lui alături de Petru Cercel și Mihai Viteazul își găsește explicația în apartenența lui la cercul de rude al celor doi domni.

⁵⁴ Pentru zestre ei, vezi nota 40.

⁵⁵ A primit de la tatăl ei satele Fășăieni și Dintești (G. D. Florescu, *Vintilă I...*, p. 213, n. 7). Vintilă și Voica au pus bazele familiei **Cornățenilor (Dâmbovița)** din secolele XVI-XVII. La 1508-1510, Vintilă stăpânea numai o jumătate din satul de baștină, cealaltă jumătate aparținând vărului său Stanciu grămătic. Acesta, murind fără urmași i-a lăsat averea lui Vintilă, care, la 1531, stăpânea tot satul Cornățeni, dar și Conțești, Udeni, Cliciul, jumătate din Miclăușani, și Costești, toate ca moșteniri, iar de cumpărătura părți în Știrbești. Se adaugă 33 sălașe de țigani. (DRH, III, doc. 110, 1531 ianuarie 27, p. 175).

⁵⁶ G.D.Florescu, *Vintilă I...*, p. 216, n. 1.

⁵⁷ D. Pleșia, *Originea Bălenilor ...*, p. 272.

⁵⁸ Stoicescu, *Dicționar*, p. 58-59.

⁵⁹ Șt, Andreescu, *Boierii lui Mihai Viteazul*, în SMIM, XII, 1994, p. 62-63. Chiar dacă Miroslav este strănepot al lui Vintilă Florescu, el nu duce neamul mai departe, întrucât moartea sa a survenit puțin după 1610, păstrând valabilitatea opiniei lui Pleșia în legătură cu stingerea neamului.

Numărul mare de fiice, nechibzuința lui Stroe Florescu, lipsa urmașilor lui Radu Florescu, au dus la stingerea neamului și la fragmentarea patrimoniului, mare parte fiind dăruit la mănăstiri.

La structure et l'évolution du domaine du boyard de Valachie (1500-1600)

- Résumé -

Concernant les voies d'investigation du domaine des boyards, on envisage un abord qui partira de l'examen d'innombrables situations particulières, par rapport au moment politique et économique dans lequel elles se sont produites, à la position des personnages au sein de leurs familles. Par exemple, au début du siècle, il y a eu des familles qui ont pas eu un accès permanent aux fonctions du pouvoir, qui ont pas fait preuve d'une conscience généalogique. Autrement dit, on peut pas parler d'une évolution ascendante continue pour aucune des familles. Par conséquent, le point de départ est que chaque famille a sa propre histoire, semblable mais pas identique.

L'étude du passé des familles des boyards, nous ne mène pas à la conclusion qu'il y en a vraiment existé des „grandes et des fortes". De ce point de vue, c'est très important que leur contemporains reconnaissent les moments d'expansion des familles des Craiovesti, Buzesti, ou, comme on pourra bien voir dans la deuxième partie, des Rudeni.

CAPITALUL STRĂIN ȘI MIXT ÎN INDUSTRIA DE PRELUCRARE A PETROLULUI DIN JUDEȚUL DÂMBOVIȚA (1880-1938)

Georgeta Toma*

În perioada 1857-1895 producția de țiței a județului Dâmbovița a crescut an de an, de la 57 tone în 1857 la 47.000 tone în 1892, situând județul pe primul loc în producția de țiței națională¹. După anul 1895, locul fruntaș în producția de țiței va fi cedat județului Prahova pentru multă vreme. După adoptarea *Legii minelor din 1895* va pătrunde și în județul Dâmbovița capitalul stăin al marilor firme ce activau în industria petrolului: *Steaua Română, Internaționala, Româno-Americană, Astra-Română, Dâmbovița, Orion, Concordia, Columbia, Aquila franco-română*. Aceste societăți au obținut terenuri petrolifere în concesiune fie de la stat, fie de la particulari, în cele mai bune zone cunoscute ca fiind petrolifere: Colibași, Gura-Ocniței, Ocnița, Moreni (Bana, Țucani, Stavreopoleos, Pleașa, Piscuri), Bucșani, Teiș, Viforâta, Răzvad s.a. Ele își vor deschide șantiere de exploatare a țițeiului în localitățile amintite. Din cercetarea fondurilor societăților petroliere existente la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Dambovița², nu se poate face o contabilizare exactă a capitalului investit în această industrie. Fondurile amintite cuprind în general acte de concesiune și arendare ale unor terenuri necesare pentru instalarea de sonde și a instalațiilor aferente. Aceste terenuri erau închiriate de la particulari, primării locale, de la Ocolul Silvic Târgoviște și Moreni. De asemenea, în aceste fonduri se găsesc date despre taxele și impozitele pe care le plăteau județului, orașului, comunei, pentru închirierea de terenuri necesare instalării de conducte de apă, gaze, petrol, țiței, stații de compresoare, stații de încărcare, depozite, linii telefonice, rezervoare.

Fondurile arhivistice cuprind date despre personalul angajat (funcții, salarii) cât și date despre accidente de muncă intervenite și despre măsurile luate. Interesant în aceste fonduri (*Astra-Română, Creditul Minier*) sunt datele oferite despre construcțiile necesare cazării muncitorilor angajați, construcții ridicate de

* Complexul Național Muzeal "Curtea Domnească" Târgoviște, Str. Justiției, nr. 7

¹ Mircea Alexandrescu, *Câteva date inedite privind exportul de petrol din județul Dâmbovița între anii 1881-1900*, în rev. *Acta Valachica*, Târgoviște, 1972, p.286.

² Societatea petrolieră *Astra-Română* – Șantierul Moreni 1911-1948; Societatea petrolieră *Steaua-Română* 1922-1948; Societatea petrolieră *Columbia* 1924-1948; Societatea petrolieră *Concordia* 1927-1948; Societatea petrolieră *Româno-Americană* 1928-1948; Societatea petrolieră *Dacia-Română* 1922-1948; Societatea *Continentală Petroliferă* 1921-1944.

aceste societăți. De asemenea, se mai găsesc date despre închirierea unor locuințe (Moreni, Gura-Ocniței) necesare angajaților.

Dat fiind nivelul cercetării noastre, în situația de față putem ilustra doar participarea capitalului străin și mixt în industria de prelucrare a petrolului. Modernizarea rafinăriilor necesită investiție de capital, ceea ce va duce fie la asocierea unor proprietari autohtoni de rafinării cu capitalul străin, cu crearea de societăți mixte (capital mixt), fie la vinderea rafinăriilor unor investitori străini, întrucât era foarte greu să se facă față concurenței.

Prelucrarea petrolului a început de timpuriu, apărând rafinării, mici distierii înainte de 1880, când se menționează existența a două rafinării mai vechi în Târgoviște, una cumpărată de I. Grigorescu (cătunul Mahalaua) pe care o modernizează în 1889 și alta situată în partea de sud a orașului și aparținând lui M. Câmpăneanu. În 1899, în județul Dâmbovița funcționau: 16 fabrici de petrol cu capital autohton, ce produceau 975 decalitre de petrol în valoare de 685.000 lei, o fabrică la Doicești care producea 75.000 decalitre petrol în valoare de 57.000 lei și trei fabrici la Viforâta ce produceau 625.000 decalitre în valoare de 1.062.000 lei.³ Aceste rafinării au apărut după *Legea încurajării industriei naționale din 1887*, însă multe dintre acestea nu vor rezista concurenței fiindcă produceau derivate necompetitive datorită instalațiilor precare din dotare. În primul deceniu al secolului XX, datele statistice referitoare la industria de prelucrare a țițeiului amintesc și de rafinăriile din județul Dâmbovița. Date tehnice și referiri la dotările rafinăriilor din Târgoviște le aflăm din cererile și memoriile înaintate Ministerului Industriei și Comerțului în vederea obținerii avantajelor prevăzute de *Legea încurajării industriei din 1912*.

Rafinăriile existente în Dâmbovița își vor schimba de-a lungul anilor proprietarii, fie prin vânzarea lor altor proprietari, fie prin asocierea cu alți proprietari și înființarea de noi societăți. Date despre aceste schimbări intervenite le descoperim în cererile înaintate de noii proprietari s-au de arendașii acestora, Ministerului Industriei și Comerțului pentru obținerea avantajelor *Legii din 1912*. Rafinăriile erau nevoite să se dezvolte și să se modernizeze, să producă marfă ieftină (cost de producție) și competitivă pentru a rezista concurenței care era din ce în ce mai acerbă. Ca urmare a acestui fapt, nu toți proprietarii de rafinării vor putea face investițiile de capital necesare și mulți le vor vinde s-au arenda celor care erau dispuși să investească pentru a le putea moderniza. Date despre rafinăriile din județul Dâmbovița au apărut și în studii de specialitate publicate în prima parte al secolului al XX-lea.

Din studiul publicat în 1909, *Fabricile de petrol din țară*, de C. Hălăceanu, reiese că cea mai veche rafinărie existentă în județul Dâmbovița era a lui Gr. N. Grigorescu din Ulmi, înființată în 1878. Această rafinărie, după *Legea contingentării din 1908 (Legea Costiniu)*, era plasată în categoria a II-a, avea un capital investit de 80.000 lei și trebuia să producă 4.057,6 tone. Mai este amintită

³ Florica Dumitrică, *Date noi privind dezvoltarea industriei petrolifere la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în județul Dâmbovița*, în rev. *Valachica*, Târgoviște, 1969, p.110

rafinăria *Nicolescu Bazar*, care era considerată cea mai bună fabrică din Târgoviște în 1891, rafinărie ce va fi preluată de N.Neyerman. C.Hălăceanu mai amintește și alte rafinării existente în Târgoviște în 1909:

- rafinăria *Isak Haiman* de la Colanu, înființată în 1888, încadrată în categoria a III-a, ce posedă un capital de 100.000 lei și producea 3.396,7 tone;
- rafinăria *Ioan Grigorescu* de la Viforâta (cătunul Mahalaua), înființată în 1889, încadrată în categoria a II-a, ce posedă un capital de 581.000 lei și producea 16.608 tone;
- rafinăria *M.Câmpeanu&Co*, înființată în 1984, încadrată în categoria a II-a, ce posedă un capital de 1.000.000 lei și producea 3.840 tone;
- rafinăria *Rucăreanu* din Târgoviște, înființată în 1885 și reorganizată în 1899, încadrată în categoria a III-a, ce posedă un capital de 3.370.000 lei și producea 789,60 tone;
- rafinăria *Aurora* de la Colanu, încadrată în categoria I (nu sunt menționate nici capitalul pe care îl plasează, nici cantitatea pe care trebuie să o comercializeze).⁴

Inginerul T.Dobrescu în lucrarea, *Industria prelucrării țițeiului în ultimii 50 de ani 1881-1931*, arăta că în 1881 existau în țară 20 de rafinării ce aveau o capacitate totală de prelucrare de 110.000 tone anual, față de o producție de numai 16.900 tone. Autorul menționa în județul Dâmbovița existența a două rafinării: cea din 1878 a lui Gr. N. Grigorescu de la Ulmi și pe cea a lui N.Bazar din Târgoviște.⁵ În anul 1891, numărul rafinăriilor au crescut la 33 și dintre acestea este amintită rafinăria lui N.Bazar (preluată în 1891 de N.Neyerman). Această rafinărie se bucura de aprecieri pentru faptul că era bine organizată și condusă de mecanicul Islak Markus, constituind un exemplu. Rafinăria era de dimensiuni mici, posedă trei cazane cu o capacitate de 400 vedre ce rafinau petrolul de Glodeni. Pentru consumul intern, producea un petrol lampant de o calitate inferioară (30% din producție) față de cel pe care îl comercializa căilor ferate române (30% din producție)⁶. După modificarea *Legii încurajării industriei naționale* în 1912, rafinăriile existente în județul Dâmbovița se vor angaja într-un proces de modernizare cu scopul declarat al obținerii avantajelor oferite de lege. Obținerea acestor avantaje constituia un impuls major dat dezvoltării industriei de prelucrare a țițeiului, aflată în plină dezvoltare. Statul român sprijinea dezvoltarea industriei petrolului cu scopul producerii de derivate petroliere necesare dezvoltării și modernizării economiei, cât și creșterii volumului acesteia la export .

⁴ C. Hălăceanu, *Fabricile de petrol din țară*, în *Industria petrolului din România în 1908*, București, 1909, Tipografia Curții Regale F.Göbl & fii, p.154-155.

⁵ T.Dobrescu, *Industria prelucrării țițeiului în ultimii 50 de ani 1881-1931*, Extras din Buletinul Societății Politehnice nr.12/1931, p.5

⁶ *Ibidem*, p.10.

Rafinăria *Aurora-Colanu*

Rafinăria *Aurora-Colanu* sau *Aurora-Târgoviște* – cum este trecută în unele studii – a fost înființată în 1898 de societatea *Aurora* ce poseda capital olandez și german. Această societate, a înființat în 1898 două rafinării moderne⁷, una la Băicoi – județul Prahova și alta la Colanu – județul Dâmbovița (vezi anexa 1 și 2 - C. Hălăceanu, *Fabricile de petrol din România față de legea de contingentare din 1908*, Revue de petrole, 1912). Conform *Legii contingentării din 1908*, această rafinărie era plasată în grupa I, pe locul opt, urmată de rafinăria *Astra*.

Rafinăria avea în dotare șapte cazane de distilare dintre care: un cazan cu capacitate cuprinsă între două și trei tone, două cazane cu o capacitate cuprinsă între trei și patru tone și patru cazane cu o capacitate cuprinsă între cinci și șase tone⁸. Societatea mai posedă două rafinatoare de petrol și benzină, cu o capacitate de încărcare de 188,6 tone, trei rectificatoare de benzină cu o capacitate de încărcare de 39,8 tone și 11 rafinatoare de ulei. În ceea ce privește rezervoarele de înmagazinare a produselor finite, rafinăria posedă în 1908, 40 de rezervoare metalice cu o capacitate de 8.463m³ pe rezervor⁹.

Rafinăriile din grupa I erau cele care posedau cele mai moderne instalații de rafinat, acționate de generatori de aburi, motoare cu aburi și benzină, dinamuri, electro-motoare, instalații de iluminat electric, pompe, ateliere, garaje și vagoane cisternă. În 1908 rafinăria *Aurora* avea în dotare: șase generatori de aburi cu o suprafață de încălzire de 435m², un motor cu aburi ce producea 4H.P, două dinamuri (unul de 220W și altul de 380 amperi), un motor electric de 20H.P., opt lămpi cu arc și 120 lămpi incandescente (instalații electrice), nouă pompe cu aburi, un atelier de montaj, ajustaj și foraj și un atelier de dogărie¹⁰.

Datorită instalațiilor cu care era dotată, rafinăria putea rafina o cantitate de 60.352 tone, însă nu dispunea decât de o cantitate de 23.688 tone de petrol brut, ceea ce însemna că avea o capacitate de rafinare mai mare de 2,54% față de producția de petrol brut de care dispunea. În ceea ce privește capacitatea de rectificare a benzinei brute, rafinăria putea să rectifice o cantitate de 12.634 tone, însă nu dispunea decât de 8.054 tone de benzină brută, ceea ce însemna că coeficientul era de 1,42%. Rafinăria *Aurora* dispunea de o capacitate de înmagazinare de 7.532 tone pentru produsele finite și de 3.039 tone pentru țiței¹¹.

Conform *Legii Costiniu din 1908*, repartizarea cantităților de petrol celor 54 de rafinării, cantități pe care ele le comercializau în țară, s-au făcut după dotările tehnice ale fiecărei rafinării în parte. Societatea *Aurora-Târgoviște* ocupa locul opt în prima grupă și trebuia să pună în consum 1.323,30 tone de petrol lampant din totalul de 42.000 tone, consum estimat pe țară¹².

⁷ Ghe. Răvaș, *op.cit.*, p.51.

⁸ C.Hălăceanu, *op.cit.*, p.13.

⁹ *Ibidem*, p.170.

¹⁰ *Ibidem*, p.178-179.

¹¹ *Ibidem*, p.174.

¹² *Ibidem*, p.197.

Conform aceleiași legi, societatea *Aurora* avea o putere de distilare anuală de 78.960 tone, dar distila o cantitate maximă de 40.240 tone (calculată după media ultimilor patru ani). Referitor la capacitatea de inmagazinare a producției de derivate, aceasta era calculată în zile, ceea ce însemna că rafinăria *Aurora* putea să depoziteze producția obținută timp de 34 zile. În ultimii patru ani rafinăria și-a vândut produsele finite deținând o medie de 2.262,9 tone de produse vândute anual¹³.

După *Legea contingentării* consumului de petrol lampant din 1908, distileriiilor din categoria I li se repartizaseră 1,657% din consumul intern și din puterea lor totală de producție; cele din categoria a II-a dețineau 5,025% și cele din categoria a III-a dețineau 8,375%. Cele 54 de rafinării produceau anual o cantitate de 378.101 tone de petrol lampant, din care numai 42.000 tone erau pentru consumul intern și restul de 336,201 tone erau destinate exportului¹⁴. Producția destinată exportului era repartizată astfel: rafinăriile din categoria I exportau 91,69% din producție, cele din categoria a II-a exportau 46,67% din producție, iar cele din categoria a III-a exportau 25,33% din producție¹⁵. Această repartiție a producției pentru export se datora instalațiilor moderne deținute de rafinării care puteau obține produse competitive pentru piața externă și puteau face față concurenței produselor americane și rusești. Prin fixarea cantităților de petrol pe care fiecare rafinărie o putea desface în țară se urmărea îndreptarea activităților rafinăriilor către export, ceea ce însemna un imbold dat acestora spre modernizare, spre o producție superioară.

Rafinăria Fabricile Unite de Petrol, Isak Haiman & Co.

Rafinăria este cunoscută cu această denumire din anul 1912, așa cum reiese din cererea înaintată Ministerului Industriei și Comerțului pentru obținerea de avantaje economice conform *Legii din 1912*. Din actele de vânzare ulterioare ale acestei societăți, reiese că deținea trei rafinării: două la Colanu (una era vechea rafinărie, proprietate a lui Vasile Dumitrescu Giugălea) și alta la Doicești (rafinărie adusă în firmă de Ion Dumitrescu în 1908 ca aport social)¹⁶.

Date tehnice și de producție despre această rafinărie găsim în memoriul înaintat de societate Ministerului Industriei și Comerțului în 1912. Rafinăria se află la 1.000m depărtare de Târgoviște și ocupa un teren cu o întindere de 18.622m². Ea dispunea de o casă cu șase camere pentru sectorul administrativ, dintre care o cameră era destinată bucătăriei, iar pentru lucrătorii angajați, rafinăria avea construită o cazarmă. Rafinăria dispunea de spații rezervate rafinării țițeiului, parafinării, cât și amplasării cazanelor cu aburi. De asemenea, în dotarea rafinăriei, existau bazine pentru țiței și două magazii. Toate aceste construcții, cât și terenul pe care erau ele amplasate, erau estimate la suma de 85.681 lei. În memoriul amintit se află și un deviz cu sumele investite în mașini și aparate, care se ridicau la suma de 188.850 lei. Capacitatea de distilare a rafinăriei era dată de: cinci cazane

¹³ *Ibidem*, p.200.

¹⁴ *Ibidem*, p.202.

¹⁵ *Ibidem*, p.204.

¹⁶ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), fond *Ministerul Industriei și Comerțului, Industria petrolului*, Dos.4/1912-1938, f. 10.

cu capacități cuprinse între 3.000 și 22.000 litri; un cazan cu vapori ce avea o suprafață de încălzire de 60m²; un supraîncălzitor cu aceeași suprafață de încălzire și un rectificator cu o capacitate de 8.000 litri. Rafinăria dispunea de o instalație de parafinare cu două prese, trei rafinatoare, un topitor și filtre. De asemenea, în dotarea rafinăriei erau trecute și conducte de țigeli de doi țoli (1.800m lungime), conductele de petrol până la gară de doi țoli (1.800 m lungime) și conductele de păcură de 2,5 țoli(1800m lungime)¹⁷.

Obiectul muncii acestei rafinării, declarat în memoriu, era: “fabricarea de produse ca: benzină brută și rectificată pentru toate necesitățile, petrol lampant reglementar, motorină, uleiuri minerale de toate vâscozitățile cerute, parafină brută și rafinată, precum și păcură pentru uns și păcură pentru combustione”¹⁸. Materia primă – țigeliul – era adus de la Moreni, Gura-Ocniței și Glodeni prin conductele societății petroliere *Internaționala*, conectate la conducta exterioară a rafinăriei. Rafinăria mai folosea țigeli provenit din alte zone, care era transportat la societate pe calea ferată cu cazane-cisterne, proprietate a rafinăriei¹⁹. Se face referire la calitatea foarte bună a produselor obținute în procesul rafinării, cât și la măsurile privind protecția muncitorilor în timpul procesului de producție. Acestea se fac conform reglementărilor în domeniu, ceea ce însemna că manipularea produselor se făcea cu ajutorul pompelor de aburi și a compresorului de aburi astfel că “lucrătorul nu intervine niciodată la îndeplinirea acestei munci și nu este expus a inhala gazele de la aceste procese de rafinare, rectificare etc., periclitarea sănătății și vieții fiind cu totul exclusă”²⁰. Se mai specifică că societatea a angajat doar personal major care dispune de aptitudini și experiență în domeniu

Conform acestor date tehnice cuprinse în memoriu, rafinăria *Fabricile Unite de Petrol, Isak Haiman&Co*, va obține avantajele *Legii încurajării industriei din 1912*, prin *Jurnalul Consiliului de Miniștri* din 5 mai 1912²¹.

Acest act acorda următoarele scutiri pe timp de 30 de ani:

1. scutiri de vamă pentru mașini, părți de mașini și accesoriile lor, necesare atât în cursul funcționării cât și în cazuri de schimbare, completare sau mărire a fabricii;
2. reducere de tarife pe transport C.F.R.;
3. scutire de impozit direct către stat, județ și comună, cu excepția obligației de a plăti din beneficiul net anual al rafinăriei (conform articolelor 3 și 19 din *Legea încurajării industriei din 1912*) a următoarelor procente:
 - 3% pe an, în primii 10 ani;
 - 4% pe an, în perioada de după 10 ani;
 - 5% pe an, în ultima perioadă de 10 ani²².

¹⁷ *Ibidem*, Dos.4/1912-1928, f.3-4.

¹⁸ *Ibidem*, f. 2.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 5.

²² *Ibidem*, f. 5-6.

În timpul Primului Război Mondial rafinăria a avut de suferit, a fost incendiată parțial, pagubele ridicându-se la suma de 10.000 lei. Rafinăria a continuat să producă, dar producția era mai mică: 45 de vagoane benzină pe an și 7-8 vagoane de uleiuri minerale²³.

După război, în 1920, una din rafinăriile firmei va fi vândută investitorului Jaques Rosenzweig & Co. În actul de vânzare din 14 iunie 1920 se menționează faptul că inițial fabrica a fost proprietatea lui Vasile Dumitrescu Giugălea (deci fabrica care se vinde acum) de la Colanu, aflată pe șoseaua națională Târgoviște-București, cu vecinii: la răsărit – șoseaua națională Târgoviște-București; la apus, nord și sud – fosta proprietate V.Dumitrescu Giugălea. În actul de vânzare se specifică că odată cu vânzarea fabricii sunt transferate asupra cumpărătorului J.Rosenzweig toate drepturile câștigate de la stat, județ și comună²⁴. Se mai specifică în actul de vânzare, că drepturile ce revin în urma despăgubirilor de război vor fi încasate de vânzători. Prețul vânzării era de 450.000 lei. Actul de vânzare este semnat de ambele părți, iar la vânzători sunt semnați și asociații lui Isak Haiman: Ilie Angelescu, Maria Popescu, Vasile Dumitrescu Giugălea, Ion Dumitrescu, Dumitru Vacioff și moștenitorii defunctului I.G.Bucșeneanu²⁵. Noul proprietar, Jaques Rosenzweig, s-a dovedit a fi un speculator al pieței, întrucât la câteva zile – 19 iunie 1920 – va vinde rafinăria inginerului Alexandru Manole din București cu prețul de 1.000.000 lei. În actul de vânzare se specifică: “terenul și fabrica care fac obiectul acestei vânzări au fost proprietatea societății în comandită *Fabricile Unite de Petrol din Târgoviște, Isak Haiman & Co* de la care au fost cumpărate de către dl. J. Rosenzweig, conform actului de vânzare, autentificat de Tribunalul Dâmbovița cu nr.984/1920 și transcris cu nr.2169/1920 de același tribunal”²⁶.

Rafinăria Helios

În 1919, societatea *Fabricile Unite de Petrol din Târgoviște, Isak Haiman & Co* va vinde o altă rafinărie de a sa din Colanu societății *Helios*, cu actul de vânzare autentificat de Tribunalul Dâmbovița cu nr.1045/1919²⁷, pentru suma de 380.000 lei investitorului Jaques Axenfeld²⁸. Vânzătorii rafinăriei din Colanu, ce aparțineau firmei sociale *Fabricile Unite de Petrol* erau Isak Haiman și asociații săi: I.Dumitrescu, V.Dumitrescu, Dumitru Vacioff, Ioan G. Bucșeneanu, Arghira I.Petrescu, Benone Petrescu, Filofteia I. Bucșeneanu, I Bucșeneanu, Ghe. Bucșeneanu, M.P.Popescu, Elena Secară, ing. M.Secară, M.Bucșeneanu, Petre C.Bucșeneanu²⁹. Societatea cumpărătoare *Helios*, va obține de la Ministerul Industriei și Comerțului la 18 august 1919, trecerea avantajelor *Legii încurajării industriei din 1912* pe numele ei, avantaje obținute prin *Jurnalul Consiliului de*

²³ *Ibidem*, Dos. 4/1912-1938, f.10.

²⁴ *Ibidem*, Dos. 4/1912-1928, f.80-81.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, f.82-83.

²⁷ *Ibidem*, Dos.4/1912-1938, f.26.

²⁸ *Ibidem*, p. 12-13.

²⁹ *Ibidem*.

Miniștri nr.1332, din mai 1912³⁰. Investitorul Jaques Axenfeld va cumpăra și rafinăria *Doicești* de la *Fabricile Unite de Petrol*, în iulie 1920 și începând cu 10 august 1920, va funcționa ca firmă sub denumirea de *Helios, Fabrica de petrol Jaques Axenfeld – Rafinăria Doicești*³¹. Ministerul Industriei și Comerțului, în 30 august 1920, comunică printr-o adresă firmei că rafinăria *Doicești* nu se bucură de avantajele *Legii din 1912*³².

În 1920, Jaques Axenfeld va vinde rafinăriile industriașului Alfred Löewenbach și Ferdinand Fery. Aceștia au cumpărat:

- fabrica din Colanu cu terenul, instalațiile și rezervoarele ei, precum și stația de încărcare de la Gara de Sud - Târgoviște;
- rafinăria *Helios* din Doicești cumpărată cu actul de vânzare nr.1260/1920;
- depozitul de desfacere de produse petroliere din Colanu (fost Elie Angelescu), situat în apropierea Gării de Sud –Târgoviște, lângă depozitul *Distribuția*, cumpărat cu actul de vânzare nr.1211/1920;
- terenul din vecinătatea fabricii Colanu, cumpărat de la Petre T. Catargiu, cu actul de vânzare nr.1261/1920;
- terenul din vecinătatea fabricii Colanu, cumpărat de la M. Petcu și Dumitru Ioan Petcu, cu actul de vânzare 1260/1920;

Prețul total al acestor valori mobile și imobiliare era de 850.000 lei, iar noii cumpărători se bucurau de toate drepturile ce le-au avut de la vechii proprietari³³. Noii cumpărători Alfred Löewenbach, Ferdinand Fery se vor asocia cu vechii proprietari Isak Haiman și Jaques Axenfeld și cu noii investitori C. I. Vasilescu, A.Diamant și I.M.Gotleib. Aceștia vor construi o nouă societate pe acțiuni, cu sediul în Târgoviște, numită *Helios*, actul constitutiv datând din 22 septembrie 1920 și este legalizat de Tribunalul Dâmbovița la nr. 3541/1920³⁴.

Societatea *Helios*, conform actului constitutiv, avea ca obiect al muncii următoarele activități:

- 1) industria petrolului și comercializarea petrolului și derivatelor sale;
- 2) dobândirea pe cale legală de terenuri petrolifere, pe care le va explora și exploata;
- 3) cumpărarea de rafinării, fabrici, cât și crearea de noi rafinării, fabrici sau orice alte industrii care să fie în legătură directă sau indirectă cu industria și comerțul petrolului și a derivatelor lor;
- 4) dobândirea pe cale legală, singură sau în asociații de întreprinderi similare;
- 5) exercitarea comerțului de petrol și derivate, fie cu propriile sale produse, fie cu ale altora;

³⁰ *Ibidem*, f.18.

³¹ *Ibidem*, f.20.

³² *Ibidem*, f.21.

³³ *Ibidem*, f.26.

³⁴ *Monitorul Petrolului Românesc*(M. N. P.), nr.21, IX, 1920, p.709-710.

- 6) societatea va putea să cumpere, să vândă, să ia în arendă și să dea în arendă orice bunuri mobile și imobile urbane și rurale ce ar fi utile întreprinderii sale, precum și orice drepturi și privilegii de natură petroliferă³⁵.

La constituirea societății *Helios* capitalul social era de 1.500.000, împărțit în 3.000 de acțiuni, fiecare acțiune avea valoarea de 500 lei și se puteau elibera titluri cumulative de 5,10,20,50 și de 100 acțiuni. Consiliul de administrație avea dreptul de a spori capitalul social prin emisiuni noi de acțiuni contra numerar, fie prin aporturi efective. Capitalul social de 1.500.000 lei a fost în întregime acoperit prin aporturile în numerar făcute de asociații:

- Alfred Löwenbach 1.140.000 lei – 2.280 acțiuni
- Isak Haiman 150.000 lei – 300 acțiuni
- Ferdinand Fery 50.000 lei – 100 acțiuni
- C.I.Vasilescu 50.000 lei – 100 acțiuni
- Ing.A.Diamant 10.000 lei – 20 acțiuni
- Ing I.M.Gotleib 50.000 lei – 100 acțiuni³⁶

Din capitalul societății, 30% a fost vărsat la *Banca Națională a României*, iar restul de 70% se va vărsa succesiv, odată cu cererea Consiliului de administrație. A fost ales și primul Consiliu de administrație, ales pe doi ani, din care făceau parte: A. Löwenbach, Petre Missir, J.Axenfeld, Isak Haiman, Armand Taubes, F.M.Gerstl. Au fost aleși cenzorii societății *Helios*, în persoanele: F.Fery, Carol Weinstein, C.I.Vasilescu, cât și cenzorii supleanți: Jean Jarevici, J.A.Keller și Andon Tulbencian³⁷.

Ministerul Finanțelor va comunica noilor proprietari prin adresa din 1 septembrie 1919, cu nr. 34.944, că a trecut pe numele lor avantajele *Legii încurajării industriei din 1912*. Adresele Ministerului Finanțelor din 11 ianuarie 1921 și respectiv 6 aprilie 1922 vor reconfirma societății *Helios*, că se bucură de avantajele *Legii încurajării industriei din 1912*³⁸. Fabrica de petrol, *Helios* își începe activitatea în 9 septembrie 1920, având ca prim președinte al Consiliului de administrație pe S. Deutur și vicepreședinte pe Isak Haiman³⁹.

Cu toate că societatea *Helios* a primit mai multe adrese de la Ministerul Finanțelor și Ministerul Industriei și Comerțului, prin care se bucura de avantajele *Legii încurajării industriei din 1912*, în anul 1922, Ministerul Finanțelor a comunicat societății că nu se mai bucură de aceste avantaje fiindcă ele au fost transferate fabricii *Planeta S.A.* În urma acestei comunicări, societatea *Helios* se adresează în 28 octombrie 1922 Ministerului Industriei și Comerțului. În adresa înaintată se arată că societatea *Helios* a cumpărat fabrica de la Colanu de la firma

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ D.A.N.I.C, fond *Ministerul Industriei și Comerțului, Industria petrolului*, Dos.4/1912-1938, f.115.

³⁹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Dâmbovița, (D.J.A.N.DB.), fond *Camera de Comerț și Industrie*, Dos. 72/1920, f.23.

Fabricile Unite de Petrol din Târgoviște (care posedă mai multe rafinării) și că fabrica cumpărată de societatea *Helios* se bucura de avantajele *Legii încurajării industriei din 1912*, conform *Jurnalului Consiliului de Miniștri* cu nr.1332/1912, avantaje care au fost transferate societății *Helios*. Se mai arată că, *Fabricile Unite de Petrol din Târgoviște* au mai vândut o rafinărie societății *Planeta S.A.* “care nu are nimic de a face cu noi și cu avantajele noastre industriale”⁴⁰. Rezolvarea acestei situații durează un an, așa cum reiese din referatul întocmit de Ministerul Industriei și Comerțului în 27 octombrie 1923. Se arată în acest referat că, Isak Haiman a vândut două fabrici de petrol, una societății *Helios* și a doua societății *Planeta*, ambele aflate la Colanu (cătunul Ulmi). Se mai specifică că ambele fabrici s-au bucurat de avantajele *Legii încurajării industriei din 1912* și că acestea au fost transferate noilor proprietari: societatea *Helios* cu adresa nr. 63.201/1921 și societatea *Planeta S.A.* cu adresa 63.679/1923. În finalul referatului întocmit de Direcțiunea Industriei Mari se cerea ministrului Industriei și Comerțului să aprobe scindarea în două a avantajelor *Legii din 1912* și fiecare din proprietari să beneficieze de *Jurnalul Consiliului de Miniștri* nr.1332/1912, cu începere de la data petiției când s-a anunțat cumpărarea⁴¹.

În 1925, fabrica *Helios* încă mai avea de reparat instalațiile distruse în timpul războiului. Inspectorul industrial de la Direcția Generală a Industriei, din cadrul Ministerului Industriei și Comerțului, constata că rafinăria *Helios*, parcul de rezervoare și parafinăria au fost complet distruse de război, iar celelalte sectoare au suferit numai avarii. După cumpărarea rafinării de către societatea *Helios*, s-a trecut la refacerea ei și la acel moment (1925) ”fabrica dezvoltă o mică activitate de fabricație, iar pe de altă parte, continuă cu refacerea instalațiilor distruse”⁴². Rafinăria *Helios* își va mări capitalul, astfel că în 1936 avea un capital de opt milioane lei⁴³. Împreună cu alte rafinării din Târgoviște (*Carmen Petrol, Victoria, Frații Niculescu Ciufu, Dumbrava, Ioan Grigorescu*) rafinăria *Helios* era plătitoare de taxe către Primăria Târgoviște⁴⁴. Rafinăria *Helios* a fost pusă în lichidare în 1937 de Adunarea generală a acționarilor⁴⁵.

Rafinăria Roumanian Oilfields Limited - Târgoviște (Colanu)

Rafinăria acestei societăți este fosta rafinărie *Câmpeanu&Co*, înființată în 1894. Buletinul, *Monitorul Petrolului Românesc*, publica în 1900 date despre această rafinărie. Aflăm astfel, că era situată în fața Gării de Sud -Târgoviște, ocupând o suprafață de 5ha. Fabrica se alimenta cu țiței de la Glodeni din exploatările proprii ale firmei *Câmpeanu&Co*. După anul 1898 producția de la Glodeni nu a mai fost suficientă și se va aproviziona cu petrol de la Câmpina. În primul an de activitate capacitatea de prelucrare a rafinării era de 800-1.000

⁴⁰ D.A.N.I.C., fond *Ministerul Industriei și Comerțului, Industria petrolului*, Dos.4/1912-1938, f.115.

⁴¹ *Ibidem*, f.125.

⁴² *Ibidem*, f.132.

⁴³ D.J.A.N. DB., fond *Tribunalul Dâmbovița*, secția II, Dos. 6/1936, f.208.

⁴⁴ Idem, fond *Primăria Târgoviște*, Dos. 38/1935 -1940, f.116.

⁴⁵ Idem, fond *Camera de Comerț și Industrie*, Dos. 72/1937, f.25.

vagoane, după care, în anul următor, și-a mărit capacitatea, ajungând să prelucraze 1.500-2.000 vagoane. Rafinăria producea: benzină, gazolină 6-8%, uleiuri solare 12%, uleiuri minerale 6%, parafină 2-3%, petrol lampant 47-50%⁴⁶. Această rafinărie exporta benzină în Elveția și Germania cu prețul de 10-15 lei suta de kilograme și petrol lampant în Germania, Austro-Ungaria și Bulgaria. Cea mai mare parte a petrolului lampant îl vindea însă în țară⁴⁷.

În 1910, rafinăria *Câmpeanu&Co* este preluată de societatea *Roumanian Oilfields Limited*, societate ce avea un capital de 1.060.000 lei investiți în această rafinărie. Date despre rafinărie, găsim în memoriul înaintat de societate în 16/29 martie 1911 Ministerul Industriei și Comerțului, prin care se cerea autorizația de funcționare. Rafinăria dispunea de un teren cu suprafața de 169.634m² și era aprovizionată cu țiței prin două conducte de la Moreni și Gura-Ocnitei, dintre care, una, de 18km, și aparținea societății. Rafinăria era dotată cu: rezervoare de înmagazinare ale produselor în capacități de 921 vagoane, 4 cazane de vapori cu o suprafață de încălzire de 320m², 14 cazane de distilare, un cazan în curs de instalare, două preîncălzitoare de țiței, trei mașini cu aburi, un dinam de 100 amperi și 120 volți, un compresor de aer de 20-25H.P. și un compresor de amoniac de 10-12H.P. Rafinăria posedea un atelier de strungărie, o parafinărie cât și o instalație de fabricare a uleiurilor minerale. Personalul angajat al fabricii putea ajunge în anumite situații, la 80 de angajați⁴⁸. Pentru a-și comercializa produsele, rafinăria dispunea de 15 vagoane cisterne și a mai comandat încă 10 vagoane. Rafinăria își comercializa singură mărfurile în afara țării, așa cum reiese din memoriu "face export direct pe uscat cât și prin porturi"⁴⁹. În cursul unui an rafinăria putea prelucra 4.475 vagoane țiței, obținând: benzină ușoară de 720° – 360 vagoane anual, benzină grea de 750° – 180 vagoane, petrol lampant – 750 vagoane, uleiuri – 20 vagoane, gaz-oil – 20 vagoane și reziduu⁵⁰. Societatea *Roumanian Oilfields Limited*, în martie 1912, se adresează Ministerului Industriei și Comerțului cu o cerere prin care cere avantajele *Legii încurajării industriei 1912*. În cerere se face specificarea că rafinăria din Colanu se încadrează în categoria prevăzută în art.3 al legii "întrebuințând pe lângă personal tehnic și administrativ, 50 de lucrători, toți români, și ca putere motrice, mașini cu aburi de 65 de cai putere și cazane cu aburi cu suprafața de încălzire de 320m²⁵¹." Rafinăria va obține avantajele *Legii încurajării industriei din 1912* prin *Jurnalul Consiliului de Miniștri* nr.974/912 publicat în Monitorul Oficial nr.84 din 15/28 iulie 1912⁵².

Rafinăria *Roumanian Oilfields Limited Târgoviște* în 18/31 iulie 1912 va fi cesionată unui vechi exploatator de petrol de origine olandeză R.Van Siekle,

⁴⁶ M.P.R., nr.8, 5/18VII, 1900, p.181.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ D.A.N.I.C, fond *Ministerul Industriei și Comerțului, Industria petrolului*, Dos.33/1912-1921, f.2

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*, f.3.

⁵¹ *Ibidem*, f.1.

⁵² *Ibidem*, f.14

domiciliat în Ploiești. Pe lângă rafinărie, prin actul de cesiune intervenit între societatea *Roumanian Oilfields Limited* și investitorul R. Van Sickle, se transmit și alte acte de cesiune ale exploatărilor petroliere ale societății, tot activul și pasivul, iar societatea nu își mai rezervă nici un drept asupra bunurilor societății⁵³. Prețul cesiunii consta într-o redevență de 4% din producția netă, la care se adaugă redevențele pe care societatea era obligată să le plătească celor care dețineau contracte de cesiune și arendare. Actul de cesiune este legalizat în 1912 de Tribunalul Prahova, secția I, cu nr.3223⁵⁴.

R. Van Sickle se adresează Ministerului Industriei și Comerțului, în 8 august 1912, cu o cerere prin care cerea trecerea avantajelor *Legii încurajării industriei din 1912*, obținute de societatea *Roumanian Oilfields Limited*, pe numele său – R. Van Sickle.

În 1913 activul *Exploatării Petrolifere R. Van Sickle* a trecut în patrimoniu societății *Roumanian Consolidated Oilfields Ltd (R.C.O.L.)*, societate care a fost autorizată să funcționeze prin Înaltul Decret Regal nr.439/1913⁵⁵. Activul *Exploatării R. Van Sickle* a fost preluat cu actul de cesiune-vânzare, autentificat de Tribunalul Prahova nr. 790/1913 și transcris de același tribunal la nr.1039/1913⁵⁶. În urma acestei tranzacții se cerea, la 25 februarie 1913, Ministerului Industriei și Comerțului să treacă avantajele *Legii încurajării industriei 1912* de pe numele lui R. Van Sickle pe numele societății *R.C.O.L.*

În 28 august 1913 rafinăria *Colanu* a societății *R.C.O.L* este vizitată de un inspector al Ministerului Industriei și Comerțului în scopul verificării datelor statistice pe care rafinăria le trimitea anual (conform articolului 21 din *Legea încurajării industriei din 1912*), date care se refereau la personal. Inspectorul constată ca în chenzina 15-30 august, fabrica a folosit 55 de lucrători, dintre care șase sunt străini, ceea ce însemna 11% din personal. De regulă, fabrica întrebuițează 50 de lucrători plătiți cu luna, restul sunt folosiți pentru lucrări ocazionale: reparații, curățări de cazane etc și sunt plătiți cu ziua. Rafinăria folosea 70 de lucrători atunci când se efectuau lucrări de întreținere ale instalațiilor. Personalul tehnic era asigurat de: trei lucrători stăini, un director de profesie inginer chimist, un șef de laborator de profesie tot inginer chimist și un distilator care nu avea studii. Personalul administrativ era asigurat de trei lucrători: un administrator de origine evreu și doi funcționari străini⁵⁷.

În timpul războiului, rafinăria a avut de suferit din cauza bombardamentelor. După război, în anul 1921 rafinaria înaintează Ministerului Industriei și Comerțului o cerere însoțită de un memoriu prin care se solicită confirmarea avantajelor *Legii încurajării industriale din 1912*. Memoriul înaintat cuprindea istoricul rafinăriei, date tehnice și scutirile de vamă obținute la

⁵³ *Ibidem*, f. 11-12.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, f.19.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 32.

cumpărarea unor utilaje de-a lungul timpului⁵⁸. În 18 aprilie 1921, Comisia industrială de pe Minister va soluționa dosarul înaintat de rafinăria *Romanion Oilfields Limited*. Rezoluția acestei Comisii era cea de suspendare a avantajelor industriale obținute conform ordinului nr. 974 din 1912⁵⁹.

Rafinăria Victoria

La originea acestei rafinării se află fosta rafinărie *N.St.Cezianu* din Colanu. În 1911, rafinăria este arendată de Nicolae I.Giuglescu cu contractul de cesiune și arendare nr.9800 din 23 iulie 1911, act autentificat sub acest număr de Tribunalul Ilfov. Pentru modernizarea acestei rafinării, N.I.Giuglescu se va asocia cu proprietarul târgoviștean, Iancu Bucșeneanu. În societatea creată, N.I.Giuglescu aducea ca aport social contractul de cesiune și arendare avut cu N.St.Cezianu, munca sa și un capital de 25.000 lei. Iancu Bucșeneanu aducea un capital de 5.000 lei, depeș la *Banca Dâmbovița*, și munca sa⁶⁰. Beneficiile obținute de noua societate erau împărțite astfel: 60% erau pentru N.I. Giuglescu și 40% pentru Iancu Bucșeneanu. Numele societății create de cei doi investitori era *Victoria* cu sediul în Târgoviște, în casele lui N.I.Giuglescu de pe bd. Carol⁶¹. Toate aceste prevederi, legate de noua societate *Victoria*, sunt trecute în actul de asociere încheiat în 23.XI.1911 și autentificat de Tribunalul Dâmbovița cu nr.1621/1911⁶².

În memoriul din 1912 înaintat de rafinăria *Victoria*, Ministerului Industriei și Comerțului, pentru obținerea de scutiri conform *Legii încurajării industriei din 1912*, sunt cuprinse date tehnice ale rafinăriei⁶³. Se arată, că rafinăria, fostă *N.St.Cezianu*, a fost modernizată și este dotată cu: un cazan de vapori cu suprafața de 60m²; șapte cazane de distilație pentru toate produsele petrolului cu o capacitate de 43.208 l; un rectificator de benzină vertical cu deflegmator; două rafinatoare pentru rafinarea petrolului și benzinei; trei rafinatoare pentru uleiuri minerale; o instalație completă pentru fabricat și rafinat parafina; o pompă de vapori cu abur direct, de aer comprimat, cu o putere de 8H.P. și cu o presiune de 6 atmosfere; trei pompe de aburi Vortington; opt rezervoare de fier și unul de lemn cu o capacitate totală de 1.092.000 l; un atelier de fierărie; un atelier de dogărie⁶⁴. Rafinăria procesa țiței de la Gura-Ocniței, extras de societatea *Internaționala* și transportat pe conducta ei, de la Gura-Ocniței la Târgoviște⁶⁵.

Rafinăria *Victoria* a avut de-a lungul existenței sale mai mulți proprietari, astfel că, în 1930, proprietarii ei erau Margareta Miclescu și Alexandru Racoviță, în calitate de soț moștenitor al Alexandrinei Racoviță. Acești proprietari, în 30 iunie 1930, încheie un contract de arendare a rafinăriei cu *Banca F.Geber*,

⁵⁸ *Idem, fond Ministerul Industriei și Comerțului, Direcția Industriei Mari- Petrol, dos. 33/1912-1921, f. 8-10*

⁵⁹ *Ibidem, f. 48*

⁶⁰ *Ibidem, Dos. 14/1912, p.14.*

⁶¹ *Ibidem, p.15.*

⁶² *Ibidem.*

⁶³ *Ibidem, f.21-22.*

⁶⁴ *Ibidem, Dos. 26/1912-1945, f.5.*

⁶⁵ *Ibidem.*

proprietatea firmei *Petrolifera* și generalul G.Cantacuzino din București. Arendașii luau în arenda *Fabrica de Petrol Victoria* din comuna Colanu, cu toate instalațiile și îmbunătățirile sale, împreună cu curtea sa de trei pogoane. Termenul arendării era pe cinci ani (februarie 1931 – 1 februarie 1936), cu drept de prelungire cu încă cinci ani. Prețul arendării era de 400.000 lei⁶⁶; prețul era revăzut anual dacă raportul dintre leu și aur era depășit cu 5%, în plus sau în minus, față de prețul inițial.

Contractul de arendare al rafinării *Victoria* mai cuprindea și alte prevederi:

- toate taxele către stat, județ și comună, în afară de impozitul global al proprietății, sunt platite de arendași;
- terenul din spatele fabricii, în suprafață de 30 pogoane, se află și el în folosința arendașilor, fără posibilitate de subarendare;
- arendașii au obligația de a întreține împrejurimea fabricii conform regulamentelor în vigoare, pe toată durata contractului;
- fabrica cu tot inventarul instalațiilor se va preda arendașilor pe bază de inventar, semnat de părțile contractante. Arendașii au obligația de a întreține instalațiile, iar la expirarea contractului, predarea instalațiilor se va face pe baza de inventar, specificându-se uzura;
- pentru modernizarea fabricii, arendașii își iau obligația ca, în termen de un an de zile, începând cu 1 februarie 1931, să doteze rafinăria cu:
 - un rezervor de țiței cu o capacitate de 30 vagoane;
 - un rezervor de motorină cu o capacitate de 10 vagoane;
 - un rezervor de motorină cu o capacitate de 5 vagoane;
 - un rectificator de 5.000 l capacitate;
 - două vase de control de 7.000 litri;
 - o blază de 20.000 litri (va fi instalată în termen de doi ani, cu începere din 1 februarie 1931).

Pentru dotarea fabricii cu aceste noi unități, arendașii contribuiau cu suma de 75.000 lei. După expirarea contractului, aceste dotări reveneau proprietarilor fără drept de despăgubire. Arendașii nu aveau voie să schimbe destinația fabricii închiriate și nici cedarea sau subarendarea, în parte sau în total, a contractului de arendare⁶⁷.

Societatea arendașă *Petrolifera*, societate în nume colectiv *F.Geber&Co*, din București, va solicita în 1932 Ministerului Industriei și Comerțului, să treacă pe numele ei avantajele *Legii încurajării industriei naționale din 1912*, avantajele obținute de rafinăria *Victoria* din Colanu–Târgoviște, proprietate a lui Al. Racoviță și Margareta Miclescu. Trecerea acestor avantaje se baza pe contractul de închiriere între ambele părți, autentificat de Tribunalul Ilfov cu nr.31.585/1930⁶⁸. Pentru rezolvarea acestei situații va fi întocmit un referat de către un inspector industrial, ce va fi înaintat la 14 mai 1932 Direcției Industriale din Ministerul Industriei și

⁶⁶ *Ibidem*, f.21.

⁶⁷ *Ibidem*, f.21-22.

⁶⁸ *Ibidem*, f.23.

Comerțului. Cu acest prilej, erau specificate și dotările rafinăriei: un cazan de aburi, trei pompe aspiro-respingătoare, un compresor, un agitator, un rectificator, două blaze, 15 rezervoare de lemn și patru de fier. Capitalul investit în instalații, teren, clădiri și chiria anuală este de 400.000 lei anual. Rafinăria putea procesa 300 de vagoane anual și producea: 60 vagoane benzină brută, 75 vagoane petrol lampant, 12 vagoane motorină, 140 vagoane păcură⁶⁹. Personalul care deservea fabrica era în număr de 20, toți de origine română. Asistența tehnică a rafinăriei era asigurată de un inginer specialist, iar de partea administrativă se ocupau funcționari angajați și chiar patronul însăși.⁷⁰ În finalul referatului se arată ca firma *Petrolifera*, societate în nume colectiv *F.Geber*, continuă să îndeplinească condițiile *Legii încurajării industriei naționale din 1912* și prin urmare, se pot transfera, pe numele noii firme, avantajele legii.

În anul 1941, rafinăria Victoria, proprietate a Margaretei Miculescu și Alexandru Racoviță v-a fi arendată societății *Petro – Carbon*, B. Bisov. În contract se menționa că rafinăria se arenda în starea în care se găsea împreună cu curtea sa de trei pogoane. Termenului de arendare al contractului era de trei ani, iar prețul arendării era estimat la 60000 lei pe an⁷¹. Cele mai importante clauze se refereau la modernizarea rafinăriei și la produsele pe care le v-a fabrica :

- arendașul poate să monteze mașini și instalații noi, iar acestea vor rămâne proprietatea sa la expirarea contractului

- arendașul poate crea o fabrică de ceară de petrol și derivate pe terenul fabricii pe cheltuiala sa și poate utiliza instalațiile vechi ale fabricii

Acest contract de arendare, făcea parte din dosarul înaintat de noul arendaș, *Petro – Carbon*, B. Bisov, Ministerului de Finanțe pentru transferul avantajelor industriale din 1912. Memoriul înaintat cu această ocazie, se referea la activitatea productivă viitoare. Se prevedea folosirea de materii prime ca : reziduuri de țitei parafinoase, țiteiuri foarte parafinoase, uleiuri vâscoase, păcură rezultată din țiteiuri parafinoase prin distilare, parafine rafinate. Pentru obținere acestor produse se folosea combustibil ca : păcură tip și țiteiuri degradate din batalurile schelelor petrolieră⁷²

Rafinăria după retehnologizare își propunea să producă specialități ca : ceară de petrol în cantitate de 30 – 40 tone lunar, vaselină tehnică industrială filantă în cantitate de 30- 40 tone lunar, motorină industrială și motorină rafinată. Memoriul cuprindea și date despre personalul angajat. Se prevedea angajarea următoarelor categorii de angajați : un procurist - administrator, un inginer- chimist șef, un inginer – chimist administrator, 15 lucrători calificați și 20 de lucrători necalificați. Pe viitor se prevedea construirea unui cămin al rafinăriei care va fi dotat cu bibliotecă, radio și o sală de dans. Capitalul rafinăriei era estimat la 2000000 lei –

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Idem, Fond Ministerul Industriei și Comerțului, Direcția Industriei Mari – Petrol, dos. 26 /1912 – 1942, f. 20*

⁷² *Ibidem*, f. 28

capital fix, iar capitalul de rulment era nelimitat⁷³. Adresa din 3 iunie 1942, a Ministerului de Finanțe va comunica rafinării *Petro – Carbon* (noua denumire) că i-au fost transferate avantajele Legii industriale obținute prin Jurnalului Consiliului de Ministri nr. 925/1912⁷⁴.

Rafinăria Suzana

Această rafinărie a existat la Ulmi, înființată de societatea *Româno-Africană*. Aceasta din urmă a fost înființată în 1927 și deținea terenuri petrolifere la Gura-Ocniței. În 1928, această societate petroliera avea un capital de 160.000.000 lei, șantiere și la Buștenari și Ceptura (Prahova) și două rafinării: una la Ploiești – *Xenia* și alta la Ulmi (județul Dâmbovița) – *Suzana*⁷⁵.

Date despre această rafinărie se găsesc în ancheta din 31 decembrie 1928, efectuată de Ministerul Industriei și Comerțului. Conform acestor date, rafinăria a fost înființată în 1925, ea prelucra țițeiul de Gura-Ocniței care era transportat printr-o conductă de 4 țoli. Capacitatea de distilare, în 24 de ore, era de cinci vagoane de țiței. Ancheta a înregistrat ca dotări tehnice: șase pompe de manipulare și un grup electrogen pentru iluminat. Referitor la personalul angajat, se specifică că sunt angajați : un administrator superior, doi administratori inferiori, 17 lucrători pentru care se plătește lunar 70.800 lei. Se mai precizează că, rafinăria nu a avut nici un accident de invaliditate sau accident soldat cu deces. Rafinăria putea să prelucreze anual o cantitate de 7.342 tone țiței, dintre care obținea derivate petroliere: 840 tone benzină ușoară, 18 tone benzină medie, 403 tone benzină grea, 1.961 tone petrol lampant, 562 tone motorină și 3.361 tone păcură. Această producție era vândută către C.F.R.(2.200 tone), N.F.R.(500 tone) și restul particularilor⁷⁶.

Despre existența unor rafinării în Târgoviște amintesc și planurile orașului, întocmite începând cu 1886. În acest an, institutorul D.P.Condurățeanu realiza *Planul orașului Târgoviște și a locurilor din apropiere*. În acest plan apar găzăriile (rafinării mici):

1) pe șoseaua județeană Târgoviște-Găiești-Vlașca, în apropierea gării Ciocârlanu (stația Târgoviște Sud), se afla găzăria *Angelescu*;

2) în cătunul Mahalaua – comuna Viforâta – apare găzăria *Ioan Grigorescu*;

3) pe șoseaua Mânăstirii Dealu apare găzăria *Isdrulu* (confirmată doar de această sursă);

4) pe șoseaua județeană Câmpulung-Târgoviște este menționată găzăria *Luculescu* și o alta fără nume;

5) pe șoseaua națională Târgoviște-Titu, la Ulmi, apar găzăriile: *Niță Cozma* (confirmată doar de această sursă) și *Gr. Gavrilescu*.⁷⁷ (vezi anexa 3).

⁷³ *Ibidem*

⁷⁴ *Ibidem*, f. 32

⁷⁵ *Ibidem*, fond Ministerul Industriei și Comerțului, Direcția minelor, Dos.118/1930, f.5.

⁷⁶ *Ibidem*, p.6-8.

⁷⁷ Biblioteca Academiei Române, fond Hărți, D.P.Condurățeanu, *Planul orașului Târgoviște și a locurilor din apropiere pentru studiul geografiei județului*, D.XXXVIII46.

În planul orașului Târgoviște din 1910, întocmit de inginerul șef al Serviciului Tehnic, Nicolae Bruneanu, apare doar rafinăria lui Ioan Grigorescu⁷⁸. În 1913, inginerul ajutor Ștefan Septvile întocmește un plan al orașului folosind planurile existente, dar aduce și completări. Referitor la rafinăriile din oraș, sunt marcate ca existente la acea dată: *Fabrica de petrol Oilfields*, pe drumul județean Târgoviște-Găiești, în apropierea Cimitirului Central; depozitul de produse petroliere aparținând lui I.Grigorescu, aflat în aceeași locație și rafinăria de la Mahalanua a lui I.Grigorescu⁷⁹. Planul orașului Târgoviște realizat în 1928 de St. D.Sachelaride, inginerul șef al Serviciului Tehnic, menționează pe drumul județean Târgoviște-Găiești, în apropierea Cimitirului Central, rafinăriile: *Fabrica de petrol Ioan Grigorescu* (mutată de la Mahalaua în 1922); rafinăria *Victoria*, *Societatea de petrol Distribuția* și *Fabrica de petrol Panțu*⁸⁰.

Concluzii

Privind retrospectiv perioada 1880-1938 din istoria României, din punct de vedere al rolului capitalului străin și mixt în economia țării, vom constata anumite realități produse de acesta. În deceniile de după Unirea Principatelor, România era o țară fără mijloace de transport modern, fără o industrie mecanizată, fără cadre tehnice specializate și secătuită de resurse financiare. În aceste condiții, modernizarea economiei naționale nu se putea face decât preluând și utilizând mijloace financiare, tehnice și mașini-utilaje provenite din străinătate, care să participe alături de sursele noastre interne la punerea în valoare a bogățiilor naționale.

Petrolul, constituia una din cele mai bogate resurse de energie și materie primă pentru industrializarea și modernizarea economiei. Exploatarea acestei resurse și valorificarea ei aducea reale foloase economiei românești, grăbind integrarea țării în rândul țărilor civilizate și dezvoltate din apusul european. Înțelegând adevărata importanță a petrolului pentru economia țării, clasa politică a promovat legi, regulamente care au alcătuit o legislație petroliera pentru punerea în valoare a acestui zăcământ. Legislația petrolieră a statului român din perioada 1895-1937 a cunoscut o permanentă evoluție, deoarece au fost adoptate legi sau au fost modificate cele existente pentru a asigura cadrul necesar dezvoltării industriei petrolului. Legislația adoptată a purtat amprenta politicului aflat la guvernare și a determinat pătrunderea capitalului străin în petrolul românesc.

Ca urmare a nevoii de capital pentru exploatarea și valorificarea petrolului în 1895 s-a adoptat *Legea minelor*, care a favorizat pătrunderea capitalului străin, clarificând astfel poziția clasei politice față de acesta. În urma adoptării codului minier, capitalul străin a pătruns masiv în industria petroliera. Astfel că, în preajma Primului Război Mondial, în industria de petrol erau investite capitaluri de unsprezece proveniențe (naționalități) care dețineau 94-96% din totalul capitalurilor investite, ducând la internaționalizarea acestei industrii. În prima fază a pătrunderii capitalului străin (1895-1903, 1903-1916) în industria petrolului, acesta

⁷⁸ Cristian Moisescu, *Târgoviște. Monumente istorice și de artă*, București, 1977, p.24.

⁷⁹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Dâmbovița(D.J.A.N. DB.), *Colecția planuri-POT*, D.35/1914.

⁸⁰ *Ibidem*, *Colecția Hărți*, 2140 LXI-80.

a avut un rol benefic în dezvoltarea acestei ramuri, date fiind condițiile generale de dezvoltare ale industriei românești. Rolul capitalului străin în această fază a fost acela de a forma și afirma prima mare industrie în vechiul Regat – industria petrolului.

Până la 1900, statul român nu a promovat o politică petrolieră prevăzătoare, în acord cu interesele sale de valorificare a resurselor petroliere, în folosul țării, din lipsa voinței politice și din cauza absenței resurselor financiare interne. Statul român a acordat o atenție mică chiar propriilor terenuri petrolifere, concesionând o mare parte (3.653 ha) în condiții dezavantajoase, fără să întrevadă urmările acestei concesiuni. Rezultatul acestei politici a fost concesionarea celor mai bogate zone petrolifere, atât ale statului, cât și ale particularilor către capitalul străin.

După 1900 statul român a promovat o politică petrolieră prevăzătoare, adoptând legi și regulamente care să înlăture imperfecțiunile *Legii minelor din 1895*. Legislația adoptată după 1895 până în 1924 va stabili un regim legal pentru viitoarele concesiuni de pe terenurile statului, în acord cu interesele naționale și cu atragerea capitalului străin, necesar dezvoltării industriei de petrol aflate la începuturile modernizării ei.

După Primul Război Mondial legislația petrolieră v-a influența în continuare pătrunderea capitalului străin în petrolul românesc, însă într-o proporție mai mică față de perioada antebelică. *Constituția de la 1923*, prin articolul 19 și *Legea minelor din 1924*, a adoptat principiul naționalizării subsolului minier, ceea ce va contribui la creșterea proporției capitalului românesc în industria petrolului, în detrimentul celui străin. Modificările ulterioare aduse *Legii minelor* în 1929 și 1937 nu au afectat prea mult ponderea capitalului străin în petrolul românesc. Proporția deținută de capitalul străin se va diminua după aplicarea *Legii minelor din 1924*, de la 94-98% (înainte de război) la 80-86%, iar după modificările *Legii din 1929*, proporția va fi de 70-73%.

Legislația miniera adoptată după război a produs o nouă ierarhizare a capitalului străin în petrolul românesc. În perioada antebelică capitalul german deținea locul fruntaș, urmat de capitalul englez, olandez și francez. După război, ca urmare a lichidării bunurilor aparținând societăților ex-inamice, capitalul englez, olandez și franco-belgian vor deține primele locuri în investițiile de capital în petrolul românesc.

Dacă privim procentele deținute de capitalul străin după adoptarea legislației din perioada 1924-1937, constatăm că acesta a pierdut câteva procente față de perioada antebelică, dar și-a păstrat pozițiile deținute anterior și s-a consolidat. Acest fenomen s-a datorat faptului că legislația petroliera nu a fost aplicată riguros și s-a abdicat uneori de la principiile legislației în favoarea capitalului străin.

Capitalul străin a jucat un rol important în perioada de început a industriei petroliere, când României îi lipseau mijloacele materiale și cunoștințele necesare pentru punerea în valoare a acestei bogății. După această perioadă, capitalul străin s-a consolidat, a continuat să fie un capital de exploatare care trimitea peste granițe

produsul obținut ca urmare a remunerării lui. Economia națională nu a beneficiat de exploatarea petrolului decât într-o mică măsură sub forma de redevențe cuvenite statului pentru concesiunile de terenuri și din impozitele către fisc. Așa cum remarca inginerul Ion Teodorescu, în studiul *Capitalul investit în industria petrolului*, în România, spre deosebire de alte țări, capitalul străin a fost mai “egoist”, deoarece nu a contribuit decât într-o mică măsură la dezvoltarea economiei naționale pentru că își urmărea în primul rând interesele sale.

Legile economice și legislația petrolieră au prevăzut măsuri în ceea ce privește folosirea personalului românesc în industria petrolului, pe specialități: tehnic, administrativ, lucrători.

Legea minelor din 1924 obliga societățile petroliere care obțineau concesiuni de la stat să aibă conducere românească și un procent de 75% din personal (atât personal superior cât și inferior, tehnic, comercial și administrativ) de origine română; în caz contrar societatea pierdea concesiunea. Cu toate că aceste legi prevedeau măsuri pentru folosirea forței de muncă românească în sectorul de conducere, tehnic și administrativ, ele nu au fost respectate.

Personalul tehnic superior și administrativ era reprezentat în majoritate de străini, iar cetățenii români erau minoritari. Românilor le erau rezervate locurile de muncitori calificați, necalificați și cu ziua și numai într-o proporție redusă erau angajați în posturi tehnice și administrative.

Referitor la capitalului mixt din industria petrolului, în județul Dâmbovița acesta a apărut ca o necesitate a modernizării după anul 1912. Capitalul mixt este prezent în industria de prelucrare a țițeiului în rafinării. La sfârșitul secolului al XIX-lea în județul Dâmbovița existau un număr 16 de mici rafinării care trebuiau să se modernizeze pentru a rezista concurenței. Ca urmare a modernizării lor, unele dintre aceste rafinării au beneficiat de sprijinul statului prin obținerea avantajelor oferite de *Legea încurajării industriei naționale din 1912*. Pentru a face față acestei situații, proprietarii de rafinării s-au asociat cu străinii deținători de capital mobilier, sau au vândut rafinăriile celor care dețineau capital și, în foarte puține cazuri, au rezistat concurenței (precum *Întreprinderile Ioan Grigorescu*).

Abstract

Oil has been one of the richest energy and raw material resources for the industrialization and modernizing of Romanian economy. The exploitation of this resource was very fruitful for the Romanian economy, accelerating the country's integration among the western Europe civilized and developed countries.

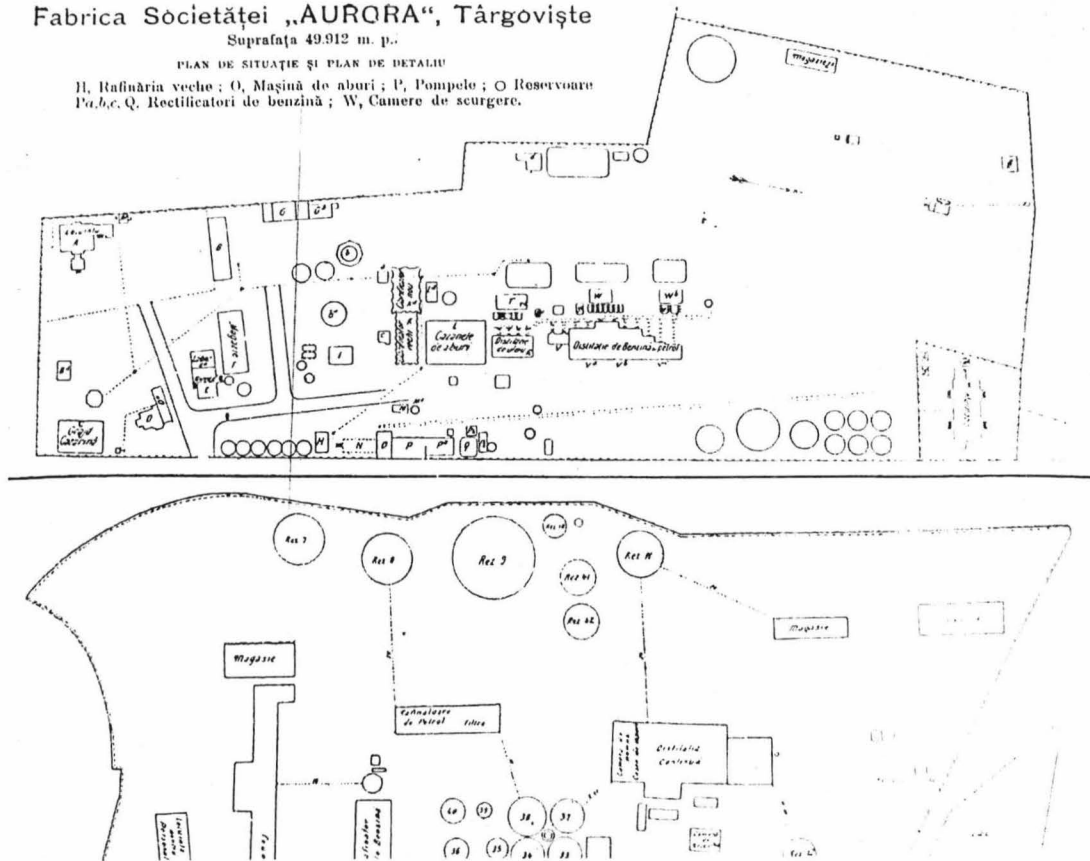
The financial capital has appeared as a necessity in order to modernize the oil industry. At the end of the 19th century, in the Dambovita county were a number of small refineries, which had to modernize in order to face the competition. In order to deal with this challenge, the refinery owners became associates with the holders of financial capital, or they sold the refineries to holders of such capital and very few of them were able to face the competition.

Fabrica Societății „AURORA“, Târgoviște

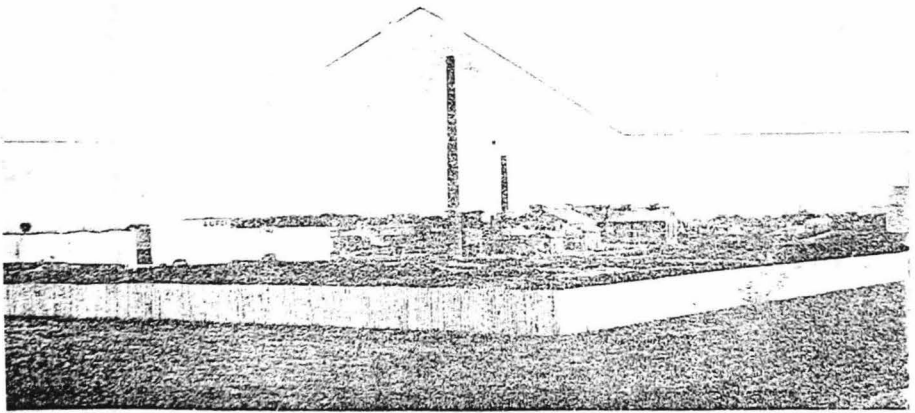
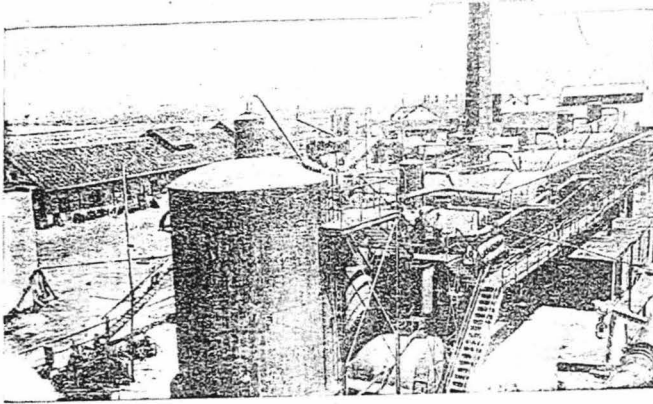
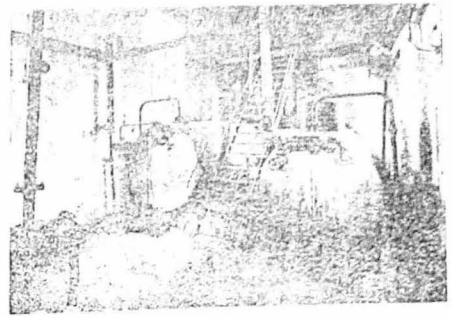
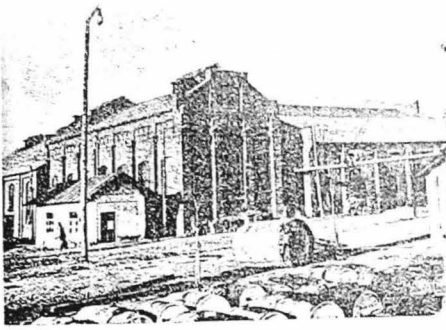
Suprafața 49.912 m. p.

PLAN DE SITUAȚIE ȘI PLAN DE DETALIU

H, Rafinăria veche; O, Mașină de aburi; P, Pompa; □, Rezervoare
P.a., b., c., Q, Rectificatori de benzină; W, Camere de scurgere.

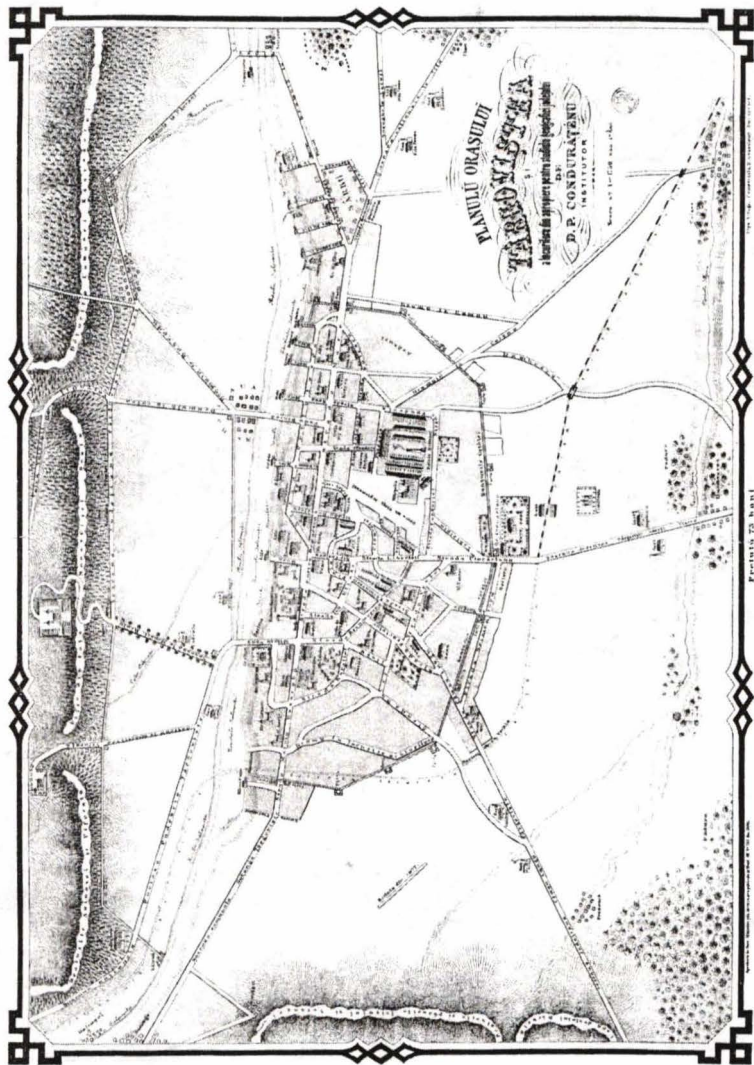


ANEXA 1



FABRICA SOCIETĂȚII „AURORA”
Vedere pe deasupra bateriei de distilație din făcoi (în mijloc)
Vedere generală și a corpurilor principale din fabrica de la Târgoviște.

ANEXA 2



1868 - 1870

PROJECTAT DE M. B. N. 1871

ANEXA 3

22 - 26 AUGUST 1920

READUCERE A LA MANASTIREA DEALU A CAPULUI VOIEVODULUI MIHAI VITEAZUL REFLECTATA IN MENTALITATEA COLECTIVA

Marian Curculescu

Festivitățile din zilele de 22-26 august 1920 prilejuite de readucerea la Mănăstirea Dealu a capului Voievodului Mihai Viteazul au reprezentat o emoționantă manifestare națională, cu un puternic ecou în mentalitatea colectivă. Largi categorii de cetățeni, de la cei simpli până la cei cu multă carte, de la orășeni până la sătenii din locuri aproape uitate de lume, au trăit emoția și grandoarea acestor festivități care aminteau de prima unire politică a Țărilor Române.

Documentele de arhivă și presa timpului oglindesc în relatări interesante, impactul avut asupra mulțimii de acest eveniment cu profunde rezonanțe politice și sufletești. În derularea lui și-au intersectat inițiativele, eforturile și atitudinile, oameni politici, clerul, oameni de cultură, orășeni, săteni, militari, studenți, societăți culturale, presa, etc.

Manifestările începute la Iași, continuate pe traseul Ruginoasa- Mircești-Roman- Bacău-Mărășești- Focșani- Râmnicu Sărat- Buzău- Ploiești- Târgoviște și finalizate la Mănăstirea Dealu, au atras mii de locuitori veniți să asiste la ceremoniile religioase, să asculte discursuri înflăcărare și să vadă sfânta relicvă a aceluia care la 1600 înfăptuise unirea teritoriilor românești. Ele au căpătat o dimensiune națională, țara întregă omagiindu-l pe curajosul unificator.

Sunt interesante relatările presei privind starea sufletească a ieșienilor în zilele de 22-23 august 1920. Festivitățile din capitala Moldovei, care semnificau plecarea spre Mănăstirea Dealu a capului Viteazului, au captat atenția generală. Aici, mii de ieșieni s-au adunat la Mitropolie, unde se afla depus capul Voievodului Unirii, precum și pe traseul care ducea spre gară: „De cu dimineață - scria ziarul « Îndreptarea » - e o mișcare extraordinară. Orașul e pavoazat și curat, se îmbracă balcoanele și vitrinele. Ieșenii încep a se înșira de-a lungul drumului ce duce de la Mitropolie la gară. Alte pâlcuri se îndreaptă spre Mitropolie. Încep a trece trupele” (1). O impresie deosebită o produceau armata, unitățile școlare și societățile culturale. Același ziar relatează: „Sunt reprezentate toate armele. Ținuta marțială a soldaților provoacă admirația generală. Școalele merg spre locul indicat. Se remarcă cu deosebire școalele comerciale și speciale de fete. Nu mult după aceea trec societățile culturale și filantropice, fiecare cu drapelul ei. Oficialitatea e în ținută de gală. Ofițerimea e în mare ținută.” (2). La Mitropolie, serviciul religios oficiat de mitropolitul Pimen al Moldovei, precum și cuvântările emoționante rostite de generalul

Zadic - comandantul Corpului IV și de istoricul Nicolae Iorga au produs admirația asistenței încât- relata presa - „din sufletele tuturor se ridică slavă către cer“ (3).

O puternică impresie a produs-o scoaterea din Mitropolie și așezarea pe un afet de tun în vederea deplasării spre gară, a sicriului în care se afla capul lui Mihai Viteazul. Astfel, cu multă sensibilitate, ziarul „Dacia” scria: „O profundă emoție mișcă imensul public existent, când muzica cântă « Trăiască regale » iar corul intonează veșnica pomenire, după care patru colonei ridică pe umeri coșciugul cu relicva pentru a-l transporta pe afetul de tun împodobit cu tricolor. Trupele dau onorul, drapelele se înclină salutând pe marele erou”. (4). Relatând aceeași scenă pe care o carectariza ca fiind „mișcătoare”, ziarul «Îndreptarea » nota: „Din ochii tuturor curg lacrimi; e o clipă neuitată. În văzduh zboară aeroplanele pentru a răspândi parcă peste tot globul vestea cea mare de dezrobire a unui neam” (5). Mulțimea, curioasă să vadă procesiunea deplasării spre gară, s-a înșirat de-a lungul traseului (străzile Ștefan cel Mare, Cuza Vodă, Piața Unirii ș.a.), admirând corurile, clerul, studenții, școlile, Compania de onoare cu drapele și muzica ce intona cântece patriotice, care se deplasau însoțind sfânta relicvă. Într-un articol intitulat semnificativ „O sărbătoare a sufletului românesc”, cotidianul „Dacia” consemna: „E o neînchipuit de frumoasă, de măreață izbucnire a sufletului românesc.[...]. Ceea ce a fost la Iași întrece orice închipuire. Cordoanele de jandarmi abia puteau opri valul ce pornea de departe. Străzile Iașului, acest Iași iarăși ostenit și potolit erau o mare de capete descoperite, de închinători “ (6). Ceea ce impresio-na era atmosfera de sărbătoare și de demnitate, mulțimea socotind procesiunea nu ca pe o ceremonie funebră, ci ca pe o mare bucurie a neamului românesc : „Nu se cântă imnuri funebre, nu sunt steaguri negre, nu sunt funeralii. E o sărbătoare, sunt cântece de sărbătoare, e verdeață, e inimă, e mai cu seamă inimă”,consemna ziarul „Dacia”(7).

Numeroșii ieșeni aflați de-a lungul traseului au privit și au primit procesiunea în ordine, dându-i măreție și frumusețe: „Și cu toată lumea imensă- scria «Îndreptarea » - așa de multă trudă și-au dat cu toții cei care aveau răspundere organizatorică, încât procesiunea s-a format într-o clipă, ca prin farmec” (8). Modul de organizare și de desfășurare, numărul mare de participanți, semnificația acțiunii, curiozitatea celor prezenți, au transformat acest eveniment în „cea mai grandioasă manifestare pe care a văzut-o vreodată capitala Moldovei” (9). Ieșenii erau impresionati de tot ceea ce vedeau , iar mulți dintre ei, dornici să fie cât mai aproape de procesiune, s-au instalat în Piața Unirii unde era „o mare de oameni” (10) și „un public numeros” (11).

Un puternic impact asupra mulțimii l-au avut festivitățile din gara orașului, care semnificau despărțirea de voievodul Mihai Viteazul, acest urmând să-și caute liniștea de veci la Mănăstirea Dealu. Emoționantele discursuri rostite de Mihai Negruzzi- președintele Comisiei interimare a Iașului și de mitropolitul primat Miron Cristea, precum și mutarea de pe afetul de tun în tren a sicriului cu capul Viteazului, au reprezentat punctual culminant al procesiunii. Impresia asupra mulțimii a fost profundă, încât - scria presa - „din mii de glasuri se ridică un imn de slavă”(12).

De-a lungul traseului spre Târgoviște, au avut loc numeroase opriri încărcate de semnificația întâlnirii peste timp între primul unificator de țară și generațiile anului 1920: Podul Iloaiei, Ruginoasa, Târgu Frumos, Pașcani, Mircești, Roman, Bacău, Mărășești, Focșani, Buzău, Ploiești. În așteptarea trenului, în gări se aflau mii de oameni veniți din zonă, în frunte cu autoritățile locale, cu preoții, învățătorii, militarii, elevii cărora li se alăturau numeroși săteni. Peste tot se oficiau slujbe de bun venit, se rosteau cuvântări de către Miron Cristea, Nicolae Iorga, mitro-politul Pimen al Moldovei, primari ș.a. Toate aceste emoționante manifestări derulate pe traseul spre Târgoviște au avut câteva trăsături comune care au influențat mentalitatea colectivă, arătând că populația, de la oameni simpli până la cei cu multă carte, a înțeles și a apreciat semnificația evenimentului:

* **numărul mare de participanți.** Astfel, din relatările presei rezultă că la Ruginoasa erau mii de săteni, la Mircești „trenul a fost înconjurat de mii de țărani” (13), la Pașcani era „o mare de capete”, iar la Focșani și Buzău „garda cu greu poate frâna grămădeala” (14).

* **smerenia mulțimii în fața capului Viteazului,** Iată câteva exemple: la Podul Iloaiei a avut loc „o pioasă manifestare”, iar sătenii înșirați de-a lungul liniei ferate „se închinau cu smerenie când trecea trenul”; la Pașcani- relate ziarul «Dacia»- „autoritățile, școlile și o mulțime imensă au venit să aducă prinosul lor de recunoștință și să salute capul domnitorului care a înfăptuit pentru întâia dată idealul românismului”(15); la Buzău, evidențiind amploarea și sensibilitatea manifestărilor, același ziar consemna că „pioasa defilare a credincioșilor la catafalca se urmează ca înaintea unui sfânt” încât „s-ar spune că e o adevărată ceremonie” (16).

* **curiozitatea de a vedea procesiunea și de a se apropia de sfânta relicvă,** Această curiozitate era firească, deoarece Mihai Viteazul nu reprezenta doar o glorioasă pagină de istorie, ci și un izvor de frumoase povești și legende care au mângâiat de-a lungul timpului spe-ranțele de unire în vatra „străvechii Dacii”. Cu mult interes aflăm în paginile ziarului «Dacia» din 28 august 1920: „Trecem prin Podul Iloaiei, Târgu Frumos, Pașcani și ne oprim câte o oră. Bărbați, copii, femei de toate stările și păturile, cu preoții și învățătorii, cu flori și cu verdeață vor să se apropie cât mai mult de vagonul mortuar. Sunt lăsați. Cei doi mitropoliți coboară și vorbesc mulțimii. E Mihai. E voievodul Mihai” (17).

* **respectul față de Mihai Viteazul, socotit în mentalitatea colectivă drept un simbol al în-tregirii teritoriale românești.** Manifestările din august 1920 au reliefat că acest simbol trăia peste ani și că trecerea timpului nu estompase cu nimic aureola voievodului. În acest sens, presa publică emoționante articole și comentarii. Spre exemplu, ziarul «Dacia» scria cu multă sensibilitate: „Și tot înțelesul acestor zile de sărbătoare e această mulțime credincioasă, românească, crescută pe pământul Moldovei. E, cu alte cuvinte, mai presus de orice altă considerație, mai aparentă în fond, mai neînsemnată ca realitate- e simbolul pe care-l reprezintă pentru popor Mihai Viteazul. Acest simbol e păstrat în adâncul sufletului. Și cum Dumnezeu e însăși natura, simbolul reprezentat de craniul lui Mihai Viteazul e însăși unitatea națională sintetizată într-o formulă”(18).

***influența exercitată asupra mulțimii de prezența unor distinse personalități** religioase, politice, culturale precum și rolul catalizator al discursurilor patriotice rostite de acestea. Așa de pildă, la Buzău, mitropolitul primat Miron Cristea, a electrizat auditoriul, afirmând că procesiunea transportării la Dealu a capului Voievodului Mihai viteazul reprezintă „o sfântă și mare afirmare a neamului românesc” (19).

***cadrul emoționant creat** prin cinstirea dată înaintașilor care au scris nepieritoare pagini de istorie și cultură românească: omagierea lui Cuza la Ruginoasa, a lui Alecsandri la Mircești, a eroilor de la Mărășești.

Aspecte interesante, care arată raportul dintre acest eveniment național și mentalitatea colectivă, se regăsesc și în cadrul **manifestărilor de la Târgoviște**. Aici, vestea sosirii trenului pe 26 august 1920, a adunat în gara orașului autoritățile locale, corurile, clerul, școlile, societățile culturale, elevii Liceului militar de la Dealu, studenți și „un public imens” (20). Mulțimea a salutat prezența unor înalți ierarhi (Miron Cristea-mitropolitul primat, Pimen-mitropolitul Moldovei, Bălan-mitropolitul Ardealului, Vintilescu-protoereul județului Ilfov), a unor personalități politice (parlamentari, miniștri), precum și a familiei regale (venită mai târziu cu un tren special).

După cuvântul de bun sosit rostit de gazde, așezarea sfântei relicve pe un afet de tun cu drapele naționale cernite a captat atenția celor prezenți, curioși și emoționați de această întâlnire cu istoria peste timp. Impresionanta procesiune s-a deplasat de la gară la Mănăstirea Dealu atrăgând de-a lungul traseului mii de dâmbovițeni. „De-a lungul bulevardului, târgoveții și țărani din împrejurimi, bătrâni, femei și copii, cu același sentiment de pioasă adorare, se înșiruie pe ambele părți ale străzii până departe pe alee, pe serpentine spre mănăstire. Se așteaptă trecerea sfântului [...]. De-a lungul drumului se aruncă flori.” (21). Într-o notă asemănătoare, «Țara nouă» consemna că „Târgoviștea a fost martora unei adunări pioase care se îngrămădea tot mai aproape de coșciugul în care odihnea capul marelui Voievod Mihai Viteazul” (22). Drumul până la Mănăstirea Dealu, derulat în dangăte de clopote și în bubuitul tunurilor a produs un efect copleșitor cu „o rară putere de impresie” (23). La Dealu, ceremonia de cinstire a voievodului unirii a atins cote înalte de emoție și patriotism, impresionându-i pe cei prezenți. S-au rostit discursuri de slăvire a lui Mihai Viteazul și de subliniere a semnificației revenirii sfintei relicve la locul care o aștepta de aproape 4 ani. Între vorbitori s-au aflat Nicolae Iorga- în numele Academiei Românești a Ligii culturale, Ion Petrovici-Adunarea Deputaților, Ion Lupaș- Universitatea Cluj, Tarnowski- Universitatea Cernăuți, Marin Ștefănescu - Casele Naționale, Vasile Haneș - Liceul militar „Mănăstirea Dealu”. Seria cuvântărilor a încheiat-o regele Ferdinand I, care i-a îndemnat pe toți să păstreze în suflet și în conștiință simbolul de unitate reprezentat de Mihai Viteazul: „Cu evlavie și plini de admirație ne descoperim și ne plecăm capetele în cinstea ta, viteze Mihai, care ne-ai fost o stea luminoasă în timpuri de grea încercare și un izvor neseecat de îmbărbătare pentru ostașul nostru în toila luptei, iar pentru întregul neam românesc ai fost încă mai mult de cât atât: simbolul viu și glorios al unității naționale”. (24).

Pentru cei prezenți, ca și pentru viitorime, gestul regelui de a pune pe capul Voievodului ordinul „Mihai Viteazul”, urmat de cimentarea capacului sarcofagului de marmură în care își găsea odihna veșnică eroul de la 1600, avea multiple semnificații: o întâlnire peste ani între doi întregitori de țară; se evidențiază prețuirea pe care suveranul, în numele României Mari, o dădea Viteazului; se încheia astfel în mod sugestiv, odiseea unui om căruia, i-a fost dat să sufere și dincolo de moarte.

Se poate concluziona că manifestările prilejuite de readucere la Dealu a capului lui Mihai Viteazul au ținut trează atenția opiniei publice românești și au influențat mentalitatea colectivă, subliniind odată în plus că Unirea de la 1918, întărită în mod simbolic odată cu cimentarea capacului sarcofagului de la Dealu, trebuia păstrată peste timp.

Cu îndreptățire scria ziarul « Dacia », subliniind puternica impresie a acestei manifestări naționale asupra populației; „ceea ce s-a petrecut la Iași, la Pașcani, la Râmnicu Sărat, Buzău și înălțătoarea comemorare de la Dealu la care au luat parte regele și mitropoliții țării, sunt momente ce nu se pot uita.“ (25).

NOTE

1. „Îndreptarea”, III, nr. 194 din 26 august 1920, p 3
2. IBIDEM
3. IBIDEM
4. Iași în sărbătoare, în „Dacia”, II nr. 214 din 25 august 1920, p 2
5. „Îndreptarea”, III, nr. 194 din 26 august 1920, p 3
6. Dinu Dumbravă, „O sărbătoare a sufletului românesc”, în „Dacia”, I, nr. 217 din 28 august 1920, p 1
7. IBIDEM
8. „Îndreptarea”, III, nr 194 din 26 august, p 3
9. IBIDEM
10. IBIDEM
11. „Patria”, II, nr. 183 din 26 august 1920, p 2
12. „Îndreptarea”, III, nr 194 din 26 august 1920, p 3
13. „Dacia”, II, nr. 215 din 26 august 1920, p 3
14. IBIDEM
15. IBIDEM
16. IBIDEM, nr. 217 din 28 august 1920, p 1
17. Dinu Dumbravă, art. cit., p 1
18. IBIDEM
19. IBIDEM
20. „Îndreptarea”, III, nr. 196 din 28 august 1920, p 3
21. Dinu Dumbravă, art. cit., p 1
22. „Capul lui Mihai Viteazul la Târgoviște”, în „Țara nouă”, II, nr. 169 din 29 august 1920, p 1
23. „Neamul românesc”, nr. 187 din 30 august 1920, p 1
24. IBIDEM
25. Dinu Dumbravă, „Cinstirea trecutului”, în „Dacia”, II, nr. 219 din 1 septembrie 1920, p1

IORGU TH. LĂZĂRESCU, UN DESCHIZĂTOR DE DRUMURI ÎN COMERȚUL MODERN TÂRGOVIȘTEAN

Mihai Oproiu, Corina Voiculescu

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, comerțul târgoviștean a cunoscut noi caracteristici. În Târgul de săptămână s-a acționat pentru respectarea regulilor comerciale, s-au efectuat noi reparații și s-a pavat întreaga piață, s-au construit prăvălii de zid și gherete de scânduri pentru vânzarea peștelui și cărnii.

Târgul de săptămână s-a diferențiat de piața de zarzavat, organizată la început în fața hotelului Ioan Filip, apoi pe locul unde s-a construit localul serviciului telegrafo- poștal (Poșta). Paleta ocupațiilor comerciale s-a îmbogățit cu prăvălia de coloniale, vânzători de gaz, de bijuterii, magazine de produse en-gross, de cherestea, de brașovenii, etc.

Dorița de organizare a comercianților s-a materializat prin constituirea Cercului Comercial și Industrial din Târgoviște (1910).

Printre personalitățile care s-au angajat cu întreaga ființă și avere la modernizarea activității comerciale s-a aflat și Iorgu Th. Lăzărescu.

Fiu de țăran, născut în satul Bărbulețu, județul Dâmbovița în anul 1866, s-a zbatut cu mari probleme materiale. Pașii l-au îndreptat spre București unde-l găsim făcându-și ucenicia la Dimitrie Marinescu – Bragadiru, în *magazinul de cofetărie și rachierie din strada Carol I nr. 11*. Aici s-a străduit să se impună prin muncă și seriozitate, făcându-se remarcat de patron, care l-a luat din 15 februarie 1884, colaborator apropiat *în calitate de om de afaceri și-n timpul din urmă teșghetar*, cum preciza cunoscutul om de afaceri.

Până la 17 iulie 1889 a dezvoltat activitate neobosită și plină de onestitate.

În anul 1889, după cum mărturisește certificatul eliberat de Dumitru Marinescu- Bragadiru la 19 iulie 1889, *dorind a se retrage sau a-și întinde cunoștințele și în alte părți*, a luat inițiativa înființării în acelaș an a propriei case de comerț la Târgoviște.

Tânăr, numai de 23 de ani, plin de visuri, dar și de inițiativă, a muncit din greu făcând economii, desfășurându-și activitatea în localuri închiriate. La începutul anului 1899, s-a întovărășit cu Petrache Postelnicu (viitor stareț al mănăstirii Ghighiu) și au deschis un magazin de consum pe bulevardul Elisabeta, în capitală. Inițiativa nu s-a bucurat de un real succes, din această încercare Iorgu Th. Lăzărescu a înțeles că nu trebuie să se risipească, ci trebuie să-și concentreze atenția și capitalul spre un singur loc: Târgoviște.

Revenit la Târgoviște, către sfârșitul anului, a deschis pe cont propriu un magazin pentru vânzarea băuturilor spirtoase într-o prăvălie de pe strada Nicolae Filipescu, apoi s-a mutat și a luat în antrepriză *Hanul Galben*, pe care l-a administrat timp de 12 ani.

În 1892 ianuarie 11, după cum se precizează în certificatul de căsătorie, s-a căsătorit cu Zinca Gh. Zărnescu, cunoscuți negustori de vite, având strânse legături cu Brașovul.

Cu ajutorul fostului său patron, Dumitru Marinescu – Bragadiru, a reușit să construiască în 1908 un local propriu, *Berăria și Restaurantul Iorgu Th. Lăzărescu*, situat în strada I.C. Brătianu nr. 9.

Este un moment important în activitatea lui Iorgu Th. Lăzărescu, numărându-se printre importanții negustori din oraș, care a reușit să aibă *local propriu* și locuință pe măsură, ambele realizate de constructorul italian Francesco Venchiarutti. Merită să subliniem faptul că noul local a fost *realizat ca o adevărată replică a hanului cu bere* din București. A intrat în tradiția comerțului târgoviștean, fiind primul care a desfăcut bere la pahar și bere specială *Sleipingar* din fabrica Bragadiru. Nu erau lăsate deoparte nici *vinurile indigene și străine, precum și alte băuturi spirtoase, mâncăruri calde și reci la orice oră din zi și noapte*.

Printre primele evenimente sărbătorite în noul local s-a aflat și botezul băiatului lui Iorgu Lăzărescu, Ion , născut la 15 august 1908, având ca naș pe Costică Nicolaescu, frunțăș reprezentativ al P.N.L., printre invitați aflându-se și Ion Alexandru Brătescu Voinești, împreună cu fiul său, Alexandru Brătescu. A fost o sărbătoare a muncii împlinite și a bucuriei de speranțe în viitor, la început de mileniu, ce se dorea mai prosper și plin de înfăptuiri.

Cu nimic mai prejos, a fost primirea făcută regelui la *Berăria Lăzărescu*, prezent la Târgoviște cu ocazia manevrelor militare.

O interesantă fotografie donată muzeului de către Ion C. Nicolaescu, îl înfățișează pe Carol înconjurat de prințul Ferdinand, prefectul C.D. Dimitriu, primarul Vasilache Dumitrescu, generalul Cica, comandantul Diviziei. Prezența majestății sale este completată de o altă imagine foto aflată în colecția domnului Alexandru Adrian Lăzărescu, unde Carol era prezent cu suita sa în fața berăriei Lăzărescu, împodobită special cu ghirlande de brad pentru acest eveniment.

Inaugurarea iluminării orașului cu electricitate a avut loc duminică 16 decembrie 1912, fapt ce a permis lui Iorgu Th. Lăzărescu să instaleze un Cinematograf. A fost primul care *a adus din depărtatul Munchen motorul necesar proiectării teatrului pe pânză*. Marea invenție ajunsă la Târgoviște prezenta *filme de la cele mai renumite case din Paris, cu program schimbat din trei în trei zile*.

Din acest moment, Iorgu Th. Lăzărescu este întâlnit în permanență printre marile personalități publice ale orașului.

Ca membru în Consiliul Comunal al urbei Târgoviște, a prezentat în ședința ordinară din 14 septembrie 1909 o moțiune semnată de mai mulți consilieri care dorea să comemoreze numele domnului Vasilache Dumitrescu, personalitate marcantă a vieții politice locale, care inițiasse numeroase opere de înfrumusețare și de îmbunătățire ale orașului și care reales ca primar în 1907 *a pus la cale facerea*

planurilor pentru aducerea apei în oraș de la izvorul Scropoasa. După deliberare, Consiliul își însușea propunerea făcută și hotăra ca strada Fondăriei între strada G. Gr. Cantacuzino și până în fața Școlii de cavalerie să fie numită *strada Vasilache Dumitrescu*. Faptul că grupul liberal prezent în Consiliul Comunal l-a însărcinat să facă propunerea, s-o justifice și să o argumenteze, dovedește încredere și apreciere.

În zilele de 24 și 25 septembrie 1909 îl întâlnim printre membri care au luat parte la consfătuirea din București și care au votat programul Cercurilor Comerciale și Industriale, fiind membru în Cercul Central Comercial și Industrial, după cum reiese din fotografiile aflate în posesia familiei.

Activ în viața publică, Iorgu Lăzărescu și-a diversificat inițiativele economice. A devenit în 1910 proprietar de moară, numărându-se printre principalii morari, prieten cu Vasile Daffu, cu care avea și legături de afaceri, precum și fabrică de sticlărie, de la care se păstrează sticlele de limonadă cu bilă.

Din 1916 se număra printre membri fondatori ai Societății *Stelea*, unde a îndeplinit și funcția de vicepreședinte.

La 30 decembrie 1922, regele Ferdinand Întregitorul îl numește membru al Ordinului Coroana României, în grad de ofițer, iar în 21 martie 1924 i se conferea *Meritul comercial*.

Împreună cu alți negustori târgovișteni a efectuat o vizită, în anul 1925 la Ploiești, de unde s-a întors plin de planuri pentru modernizarea Târgoviștei. Fusese însoțit de Vasilache Nicolaescu, Vasile Tomescu, Ghiță Ionescu, Al. Panaitescu, Vasile Daffu, negustori de vază de orientare liberală.

În 1926 s-au sărbătorit zece ani de la înființarea Societății *Stelea*, ocazie cu care s-a sfințit drapelul, în prezența Consiliului de administrație, compus din Preotul Bărbuleț (președinte), Micluș Mihăescu, Iorgu Andreescu, Iorgu Lăzărescu, Vasile Nicolaescu, Alexandru Panaitescu, Simion Bucurenciu, Vasile Tomescu, fotografia fiind făcută în fața casei – cunoscută sub numele de *vila Zoe*, proprietatea lui Iorgu Lăzărescu.

Statutele *Societății cooperative și pe acțiuni de credit, economie și ajutor Stelea*, erau tipărite în 1928 la Târgoviște, în tipografia *Viitorul*.

Marea inițiativă a lui Iorgu Lăzărescu s-a concretizat prin o nouă podoabă, dăruită bisericii *Stelea*. Pe clopotul cel mare de la mănăstire scrie: *Fabrica Nicolae Ionescu, București. Returnat și mărit cu cheltuiala credinciosului Iorgu Lăzărescu cu soția sa Zoie și cu fiul lor Ion. 1929 martie 31.*

Activitatea sa comercială și economică îi permitea să viziteze cu soția Constanța, Lacul Sărat, Galați și Brăila, unde a fost însoțit de familia Niculache Dimitriu. Un moment important l-a reprezentat anul 1931 când a vizitat Franța, cu precădere Grenoble, unde fiul său Ion studia Academia Comercială. **Legea lui Țepeș** (anul III) nr. 35-36, iunie 1931 cunoștea că Iorgu Lăzărescu a vizitat în aprilie Grenoble unde studiază fiul său. *Fericiții soți s-au înapoiat în Târgoviștea Basarabilor cu cele mai plăcute impresii.*

În 1933 a luat inițiativa de a trimite în nume propriu la Sinaia o coroană de flori care să transmită condoleanțe lui I.G. Duca, asasinat pe peronul gării.

A folosit pentru a îndeplini această inițiativă un cal de curse, Bibilică, ce obținuse o medalie de aur la expoziția de animale de rasă de la București (1932).

Ca o încununare, la 12 martie 1935 regele Carol al II-lea îi conferă *Meritul Comercial și industrial*. A participat în continuare la marile activități reprezentative ale orașului, bucurându-se de liniștea bătrâneții, în urma unei munci fără preget, dar plină de împliniri.

A avut neșansa ca în ultimi ani de viață, să se vadă umilit și toată truda sa de o viață să fie călcată în picioare, urmașii săi fiind terorizați și intimidați.

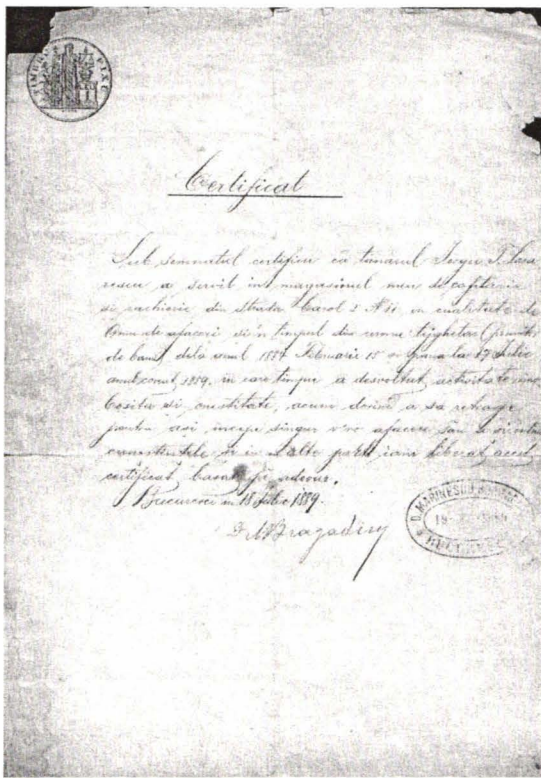
Tocmai el, fiu de țăran, care se ridicase prin muncă cinstită, inițiativă și pricepere, era acuzat ca *exploator* și care supsesse sângele poporului.

Mândria lui de origine țărănească la oprit să se înjosească celor care încercau să-l intimideze că *în sala Iorgu Lăzărescu s-a desfășurat o mare întrunire a partidului socialist din Dâmbovița, prilej cu care sala ar fi fost arhiplină de cetățeni din toate clasele sociale, predominând masa muncitorilor*. Printre cei care vorbise atunci se afla și *Tănase Borțoi*, unul din mai marii vremurilor din perioada regimului de democrație populară.

A murit în 1953, cu sufletul neîmpăcat, îngrijorat pentru cei pentru care îi iubise și căroră, prin munca sa fără preget, în loc de bucurie îi lăsa acum la bătrânețe, în privațiuni și nesiguranță.

A fost un om de care târgoviștenii trebuie să știe. S-a ridicat prin stăruință, ambiție depășindu-și cu mult credința modestă de fiu de țăran. A fost conștient de valoarea sa, a știut să organizeze viața în așa fel, încât vremurile tulburi să nu șteargă marile visuri și pasiuni.

Să ne plecăm în fața acestui om, care a știut să înfrunte timpurile și să facă istorie.



Aniversarea Patronului Societății „STELEA”

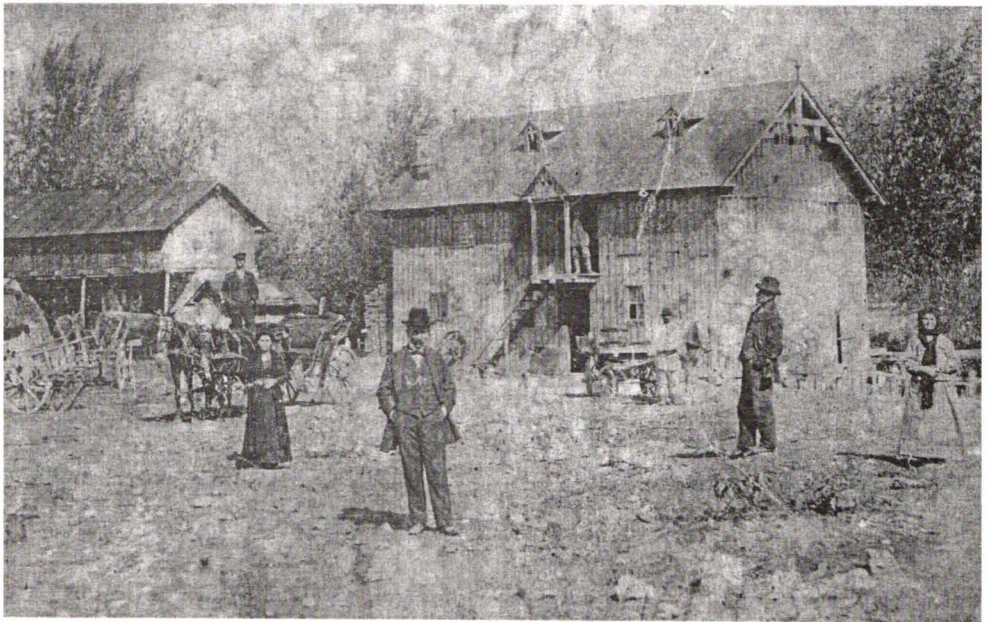
Biserica Stelea - aniversarea a 10 ani a Societății Stelea



Personalități dâmbovițene 1909 - în stânga fotografiei I. C. Dumitriu



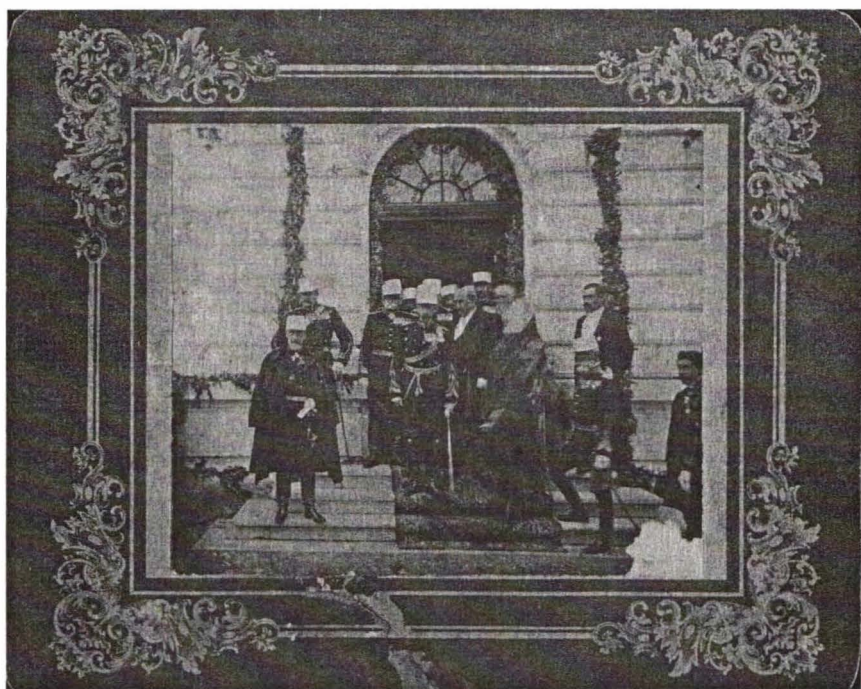
Familia Iorgu Th. Lăzărescu



Moara Iorgu Th. Lăzărescu



Comercianți din Târgoviște



Vizita Regelui Carol și a prințului Ferdinand în Târgoviște
- casa Iorgu Th. Lăzărescu

FONDUL DOCUMENTAR - COLONEL IOAN NICOLIN

Corina Voiculescu*

Colonelul Ioan Nicolin s-a născut în anul 1882, în localitatea Dioști, din fostul județ Romanați. A urmat Școala fiilor de militari din Iași (pentru aceasta a fost ales, într-cât tatăl său n-a fost militar și nici o altă rudă n-a avut o astfel de profesie) și, apoi Școala de Ofițeri de Infanterie din București pe care a terminat-o al doilea în promoție cu gradul de sublocotenent. A fost repartizat la Regimentul 22 Infanterie din Târgoviște, pe care urma să-l slujească, în 3 etape, nu mai puțin de 21 ani (1905-1914, 1921-1923 în Basarabia și 1925-1935), îndeplinind toate funcțiile posibile : comandant de pluton, de companie, topograf, comandant de batalion, ajutor tactic sau administrativ al comandantului și - în ultimii 6 ani - comandant al regimentului. Concomitent, în unele perioade de timp, fiind și comandant al garnizoanei Târgoviște. Ceilalți 10 ani i-a lucrat în alte 8 unități și mari unități ale armatei române : Regimentul 62 Infanterie, Regimentul 62\70 Infanterie, Serviciul geografic al Marelui Stat Major, șeful secției topografice, Regimentul 19 Vânători, Centrul de Recrutare Dâmbovița, Corpul V Armată și Corpul II Armată de unde a ieșit la pensie după 31 de ani de ofițer, ultimii 10 ani cu gradul de colonel¹. Dar, tabloul funcțiilor, gradelor și al marilor unități în care a instruit Ioan Nicolin nu este suficient pentru a justifica titlul de erou.

În cele ce urmează vom încerca, să redăm faptele semnificative săvârșite pe câmpul de instrucție și de luptă, ducându-și la bun sfârșit mesajul eroic așa cum corect a fost definit în memoriile sale: „ În lume cât am stat nu am fost un beneficiar gratuit al vieții pe care Dumnezeu mi-a dat-o ”și continuă „ pe nesimțite se construiește în ființa fiecăruia o forță nevăzută care se însumează într-o voință naturală și care devine apoi o forță morală ireductibilă. Materialul din care se construiește această forță îl constituie faptele care, păstrate prin tradiție în familie și în stat, definesc caracterul lor ”².

Prima mare acțiune de luptă la care a participat a fost cel de al doilea război balcanic, împreună cu Regimentul III Dâmbovița nr. 22 din care făcea parte. Date despre participarea la acest război le găsim inserate în caietul de însemnări *Decorațiile mele*.

* Complexul Național Muzeal «Curtea Domnească » Târgoviște, Str. Justiției, nr. 7.

¹ C.N.M.C.D.Tgv.,Colecția de modernă și contemporană – Caiet de însemnări *Decorațiile mele* – inv. 32258 IB, passim, f.117-121.

² C.N.M.C.D. Tgv., Colecția de modernă și contemporană – Caiet de însemnări (1914-1937) –inv. 32259IB, f.76.

După părerea ofițerului Ioan Nicolin, campania din Bulgaria a fost tratată mai puțin de istorici dar a rămas totuși în istorie ca o acțiune în care bulgarii au cedat fără luptă. Aici s-au înregistrat acțiuni de luptă independente sau izolate mai ales la nivelul avangardelor sau ariergardelor.

Locotenentul Ioan Nicolin pe timpul cât a condus Compania Mitraliere, din Regimentul III Dâmbovița nr.22, pornită în marș din Târgoviște spre Găiești trecând Dunărea pe la Corabia îndreptându-se spre satul Toros situat la poalele Balcanilor, nu a întâmpinat opoziție bulgară. Dar, pe timpul îndeplinirii unei misiuni de revizuire a unei porțiuni de hartă din zona Munților Balcani, în apropierea Varței, putea fi ucis. Se deplasa cu o căruță și era însoțit de 3 soldați dintre care unul știa bulgărește, când prin surprindere, au fost nevoiți să facă față unui atac armat (cu puști și săbii) la marginea satului Ozirovo, pe valea cu același nume, la intrarea în Munții Balcani.

„Norocul a fost că atacul bulgar a fost neprofesionist, primul atacator trăgând asupra noastră fără efect, desconspirând întreaga acțiune subversivă”.

De reținut că într-un marș de peste 600 km nici un soldat din compania de mitraliere comandată de locotenentul Ioan Nicolin n-a abandonat. Rețeta: exemplul personal (marș alături de soldați), mod original de menținere a moralului (era tot timpul însoțit de un țigan lăutar și un soldat care știa să spună glume și anecdote) și grija părintească pentru fiecare soldat (rație de ciocolată și apă, spălarea rufelor, măsuri igienice).

La sfârșitul războiului din Bulgaria, Ioan Nicolin a primit (la termen) gradul de căpitan și medalia „Avântul Țării” acordată tuturor participanților la războiul balcanic³.

Participarea la primul război mondial a scos în evidență adevărate calități de comandant ale eroului nostru.

Mai întâi, pe timpul retragerii Regimentul 62 Infanterie din Muntenia în zona Stoenești, Gruiu, Câmpulung, Mateiaș, într-un moment când inamicul era pe punctul să încercuiască regimentul și să-i ia drapelul, căpitanul Ioan Nicolin are inițiativa și reușește să simuleze un atac masiv (făcut doar de el, de gornist și de 4 soldați aleși), salvează Drapelele Regimentelor 60 și 62 Infanterie și asigură la timp pentru retragerea directă spre Focșani. Acțiunea sa a fost catalogată drept salvatoare pentru regiment. Pe timpul retragerii îndeplinește împreună cu batalionul misiuni de ariergardă.

Spre sfârșitul anului 1917, *„pentru bravura și energia arătate în cursul luptelor din Muntenia”* primește *„Coroana României în gradul de cavaler cu spade și panglică de Virtutea Militară”*⁴.

În luptele de la Mărășești și Oituz - Răchitașul Mic și Răchitașul Mare în bătălia de pe dealurile Vrancei – Batalionul 1 Infanterie, comandat de căpitanul Ioan Nicolin, se specializase în avangărzi și ariergărzi (a se înțelege de „sacrificiu”), i-a fost dat acestuia să ocupe prin lupte Răchitașul Mic pe care nu l-a cedat

³ *Observatorul Militar*, Anul XIV, Nr. 6, p.12.

⁴ Col. Ioan Nicolin, *Istoricul Regimentului III Dâmbovița, nr.22*, București, Atelierele Grafice-Socec, S.A., 1930, p.154.

niciodată, respingând toate încercările nemților de a-l recâștiga. Era amenajat chiar de el și avea un rol strategic. Răchitașul Mic domina Valea Sușiței și toată zona din spate până la Adjud. Efectivul la „instalare” pe frontul de 1,4 km în raionul cu centrul pe Răchitașul Mic era de 16 ofițeri și 780 de soldați pentru ca, la încheierea armistițiului, să se înregistreze 529 de eroi morți și răniți⁵.

Oameni de spirit, dâmbovițenii și muscelenii care compuneau batalionul comandat de căpitanul Ioan Nicolin au legat numele eroilor de reperatele din terenul în care au săvârșit fapte de excepție sau unde și-au dat viața. De exemplu, Locotenentul rezervist C. Constantinescu, comandantul companiei, fost artist la Teatrul Național, după ce aruncă în aer cota 895 cu nemți cu tot, este secerat pe Răchitaș, în fața căpitanului Nicolin. Pentru toți, el a rămas „Constantinescu-Răchitaș” sau Ceau-Ceau – Răchitaș”⁶.

La încheierea păcii, căpitanul Ioan Nicolin care indiscutabil, împreună cu batalionul său, a făcut corp comun cu Răchitașul Mic, în semn de recunoaștere a contribuției la victorie și la veridicitatea sintagmei „*Pe aici nu se trece*”, a primit la propunerea unui maior rus, Petre Ciolac, ordinul „Sfântul Stanislas clasa a II-a cu spade”⁷.

Remarcat de generalul Berthelot pe timpul conducerii unui exercițiu de tragere, căpitanul Ioan Nicolin, vorbitor de limba franceză, a fost simpatizat de căpitanul Mage, care s-a dovedit un prieten și un valoros consultant în probleme ale luptei. Căpitanul Mage făcea parte din misiunea franceză a generalului Berthelot și era însărcinat să instruiască ostașii români cu tehnica de luptă primită de la aliații francezi. De la căpitanul francez Mage a rămas o poză pe care acesta a scris: „*Pentru buna amintire bravului căpitan român Nicolin*”.

La o zi după încheierea păcii, batalionul 1 Infanterie condus de căpitanul Ioan Nicolin, rămas la mai puțin de jumătate din efectiv, a primit vizita generalului Berthelot, care l-a felicitat pentru eroism. Generalul Berthelot a fost însoțit de un ziarist american care a făcut aprecieri măgulitoare la adresa comandantului de batalion, afirmând că „*sădește în jurul său siguranță și liniște*”, iar „*locul pe care-l calcă devine sfânt, dumnezeiesc*”.

Pentru Răchitașul Mic, ca o recunoaștere a importanței strategice a acestui „*punct forte*” al frontului drapelul Regimentului 70 Infanterie reunit cu Regimentul 72 Infanterie a fost decorat, iar căpitanul Nicolin înaintat (la finele anului 1917) la gradul de maior. Maiorul Nicolin a fost învingător datorită caracterului său puternic. El și-a făcut datoria în cinste și onoare. Aprecierile făcute oficial la încheierea războiului au avut un efect incomensurabil. „*Dacă inamicul ar fi pus stăpânire pe această zonă dominată, Armatele I și a II-a române ar fi acționat haotic, iar bătălia de la Mărășești n-ar fi avut probabil succes. Cinste celor 2 batalioane(1 și 2) care au făcut față atacurilor executate de trei regimente*”

⁵ *Ibidem*, p. 155 – 162.

⁶ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului- pentru întregirea României 1916-1919*, vol.II, București, Tipografia „România Nouă ” p. 207.

⁷ C.N.M.C.D. Tgv., Colecția de modernă și contemporană -Caiet de însemnări *Decorațiile mele* –inv.32258IB, f.54-59.

germane, de 2 ori pe zi, în perioada 2-7 august 1917. Strategia la nivel mic a fost cheia victoriei'' . Pe timpul luptelor cu maghiarii din 1919, maiorul Nicolin a avut misiunea, să execute lucrări tehnice în calitate de șef al Secției Topografice. A fost reținută o intervenție eficientă a specialistului în tragerile artileriei, când tineri ofițeri erau pe punctul să piardă lupta din cauza nerecunoașterii suficiente a tehnicii și tragerilor cu aceasta. A primit „Coroana României” pentru destoinicia și devotamentul cu care a executat lucrările tehnice topografice⁸.

Desigur, multe au fost faptele de arme care și-au avut locul în această descriere, dar, vrem să insistăm asupra momentului și a modului în care colonelul Ioan Nicolin, ajuns comandant al Regimentului 22 Infanterie din Târgoviște, a ținut să-și sărbătorească eroii.

Colonelul Ioan Nicolin a fost repartizat la acest Regimentul 22 Infanterie la terminarea Școlii Militare de Ofițeri de Infanterie în anul 1905, iar în anul 1930 a devenit comandant funcție pe care a îndeplinit-o până în anul 1935.

Denumirea completă, oficială, a unității era Regimentul III Dâmbovița nr. 22 Infanterie. În anul 1830 au luat ființă în Valahia primele unități militare regulate printre care batalionul, mai târziu Regimentul III de Linie care însemna de Infanterie. Acest batalion a luat naștere în Oltenia și a fost format inițial din pandurii lui Tudor Vladimirescu. Pe parcurs a suferit diferite transformări și la sfârșitul secolului al XIX-lea, când a primit denumirea definitivă de Regimentul 22 Infanterie, i s-a fixat garnizoana și i s-a constituit cazarma la Târgoviște, în sectorul Teiș.

S-au constituit aici numeroase pavilioane și un pavilion administrativ mai mare precum și Cazinoul Ofițerilor, o clădire cu înfățișare frumoasă care mai există și astăzi și al cărui prim ofițer responsabil de activitatea acestui cazinou a fost o perioadă sublocotenentul Ioan Nicolin⁹.

După cel de al doilea război mondial, regimentul a fost desființat.

În anul 1930, Ioan Nicolin, comandantul regimentului, a luat inițiativa comemorării unui veac de la întemeierea regimentului și a inițiat tipărirea unui istoric al Regimentului III Dâmbovița nr.22, Infanterie precum și ridicarea unui monument al eroilor.

Acest monument existând și astăzi a avut planurile întocmite după sugestiile comandantului unității și constă în patru blocuri înalte paralelipipedice de ciment așezate în preajma unui alt monument mai mic ce preexista și care fusese dedicat eroilor din războiul de la 1877-1878.

Cele patru blocuri monumentale sunt unite în partea superioară în așa fel încât în partea dinspre Pavilionul administrativ se află o nișă în care a fost așezat bustul de bronz al colonelului Dumitru Băltăreț, căzut eroic în fruntea regimentului la trecerea Oltului, în septembrie 1916, iar pe fața dinspre stradă a fost așezat un basorelief cu scene din luptele la care regimentul participase în anul 1917.

⁸ *Ibidem*, p.66-103.

⁹ Theodor Nicolin, *Periplu târgoviștean*, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2004, p.126.

Opere ale sculptorului târgoviștean Vasile Blendea, atât bustul, cât și basorelieful au avut o mare valoare artistică. Din motive care ne scapă, în nici un caz demne de un român, bustul a fost dat jos în anul 1950 și topit.

Flacăra aprinsă de colonelul Ioan Nicolin avea să fie întreținută de fiul său, avocatul Theodor Nicolin, care sugerează refacerea bustului (septembrie 1998) și așezarea lui acolo unde-i este locul. Fostul comandant al Regimentului 22 Infanterie, căzut eroic în fruntea unității încurajându-și ostașii de luptă, și-a regăsit liniștea. Comandantul unității, Ioan Nicolin, pentru sărbătorirea evenimentului amintit a mers în audiență la Regele țării și i-a oferit un exemplar din „*Istoricul Regimentului III Dâmbovița nr.22*” care apăruse și l-a invitat pe suveran să participe la dezvelirea monumentului, lucru ce nu s-a întâmplat. În legătură cu „*Istoricul*” sus amintit este de menționat faptul că într-una din paginile sale se află un tabel cu toți ofițerii care erau încadrați în acel regiment în prima zi a războiului din 1916. Printre ei apare numele sublocotenentului de rezervă Camil Petrescu, cunoscutul scriitor de mai târziu¹⁰.

De asemenea, a lăsat urmașilor săi o bogată colecție de fotografii de epocă cu subiect militar- și două volume de memorii.

În cel mai interesant dintre acestea, intitulat sugestiv „*Decorațiile mele*”, sunt redată într-o manieră personală, faptele, întâmplările, evenimentele și figurile oamenilor care l-au generat, începând cu anul 1906, când era abia sublocotenent, până în 1937 când, „*acum, la 55 de ani vârstă, examinându-mi trecutul, pot călca pe panta coborândă a vieții cu conștiința împăcată că, în lume cât am stat, n-am fost un beneficiar gratuit al zilelor pe care Dumnezeu mi le-a dat*”.

Colonelul Ioan Nicolin personalitate marcantă a Regimentului III Dâmbovița nr. 22 a avut și alte preocupări decât cele legate de profesia sa. Era un iubitor al literaturii, el însuși scria versuri, unele dintre ele au fost publicate, iar altele au rămas în manuscris. Pasionat și de pictură, fiind pe front a immortalizat scene din aceste lupte, ca de exemplu, luptele de pe Răchitașul Mic. O altă preocupare de a sa era din domeniul tehnicii. Aceasta sa materializat prin inventarea unui motor care să funcționeze după principiul *perpetuum mobile*.

Modest, cu simțul proporțiilor, colonelul I. Nicolin lasă „*oamenii mari ai țării noastre și faptele lor de glorie în seama numeroșilor scriitori mai calificați. (...) Eu voi descrie numai faptele ce au fost împlinite de mine*”. Și, pentru a nu fi etichetat ca fiind subiectiv, autorul specifică expres că este vorba, în special, de acele fapte „*marcate în viața mea de câte un semn, dovadă de recunoaștere a lor*”. Coroana României în gradul de Comandor, Steaua României în gradul de Comandor, Steaua României în gradul de Cavaler, Ordinul „Sfântul Stanislas” cu spade, Medalia „Victoria” a Marelui Război pentru civilizație 1916-1921 - sunt câteva dintre cele 15 dovezi ale colonelului Ioan Nicolin¹¹.

Fondul documentar Ioan Nicolin se află în posesia Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” din anul 2005, donat de fiul acestuia avocatul

¹⁰ *Ibidem*, p. 127-128.

¹¹ C.N.M.C.D. Tgv., Colecția de modernă și contemporană - Caiet de însemnări *Decorațiile mele* - inv.322581B, passim.

Theodor Nicolin . Acesta reprezintă un interesant și valoros fond care poate fi valorificat atât expozițional cât și științific. Fondul documentar constituie o sursă inedită pentru studierea istoricului Regimentului III Dâmbovița nr. 22, cât și pentru cunoașterea unor aspecte inedite ale ostașilor acestui regiment: parada de 10 mai 1906, al doilea război balcanic -1913 și primul război mondial. Fondul documentar cuprinde un film de scurt metraj, transpus pe CD reprezentând parada militară din Târgoviște în anul 1930.

Fondul a fost prelucrat și înregistrat în colecțiile instituției (documente istorice, modernă și contemporană, fotografii/litografii).

În cele ce urmează descriem fondul după modelul unei fișe de catalog.

Colecția de istorie modernă și contemporană:

1. Caiet de însemnări (1909-1912), aparținând colonelului Ioan Nicolin -cuprinde poezii și o piesă de teatru: „Epigonul”, scrise cu diverse prilejuri.
Nr. inv.32257 I B
2. Caiet de însemnări (1920-1930), aparținând colonelului Ioan Nicolin -însemnări referitoare la obținerea unor decorații și medalii.
Nr. inv. 32258 I B
3. Caiet de însemnări (1914-1937), aparținând colonelului Ioan Nicolin privind activitatea sa militară, cât și cea legată de familie. Conține desene și fotografii.
Nr. inv.32259 I B
4. „Nevestele lui Moș Dorogan”, I.C. Vissarion (1922) - cartea are autograf din partea scriitorului:„ D-l colonel Nicolin din partea lui Vissarion ca să vadă că am pus ceva în inimă în cărți și ceva din suflet, pe Garibaldi în Regimentul 22 și în semn de înaltă stimă”.
I.C. Vissarion-6 iunie 1933
Nr. inv. 32260 I B
5. Dosar privind construirea monumentelor eroilor de la cazarma Teiș (1930;1998)
Nr. inv. 32261 I B
6. Monitorul Oficial, Nr. 66 din 20 martie 1931 - în acest număr se află legea pentru scutirea de taxe de timbru și impozit, Fundației Universitare Constantin T. Vasiliu-Bolnavu.
Nr. inv. 32262 I B
7. Brevetul de invenție, din 13 septembrie 1937, cu antetul „Ministerul Industriei și Comerțului”- acordat colonelului Ioan Nicolin pentru invenția cu titlul de motor (brevet nr. 266779).
Nr. inv. 32263 I B
8. Dosar motor brevet, nr. 26679 din 1937, cu piese desenate ale motorului (29 piese desenate).
Nr. inv. 32264 I B
9. Dosar motor brevet, nr. 26679 - cuprinde descrierea motorului și piese desenate.
Nr. inv. 32265 I B
10. Adresă din 28 IX 1967, cu antetul „Oficiul de stat pentru invenții, București”, înaintată soției colonelului Ioan Nicolin privind brevetul de invenție - nr. 26799 din 16 XII 1937, al motorului Boni.
Nr. inv. 32266 I B
11. Ferpar referitor la moartea colonelului Ioan Nicolin, decedat în anul 1942 (decupat ziar).
Nr. inv. 32267 I B

12. Broșură (1912) - poezii publicate cu titlul „Concluziuni din calea vieții”.
Nr. inv. 32268 I B
13. Fotocopie a scrisorii din 16 II 1917, de pe frontul din Moldova, scrisă de căpitanul Ioan Nicolin către maiorul Gheorghe Georgescu (nașul lui de cununie).
Nr. inv. 32269 I B
14. Invitația de nuntă a locotenentului Ioan Nicolin și a Elenei Coralia Ionescu (aprilie 1912, Târgoviște).
Nr. inv. 32270 I B
15. Pliant (1998)- colonelul Nicolae Năbârjoiu, comandantul regiment Teiș- comunicare privind activitatea colonelului Ioan Nicolin - verticalitate și spirit de sacrificiu - ținută la Conferința internațională „Eroii nu mor niciodată”, Galați, 2000.
Nr. inv.32271I B
16. Revista „Observatorul Militar”, nr. 6 din 2002 - conține un articol semnat de maior Dan Gâju cu titlul „Decoratiile mele”, din însemnările colonelului Ioan Nicolin.
Nr. inv.32272 I B
17. „Din istoricul familiei mele”, 30 august 1935-lucrare dactilografiată scrisă de autor, privind istoria familiei sale.
Nr. inv. 32273 I B

Colecția de documente istorice:

1. Brevetul din 16 VII 1905 cu antetul: „România, Ministerul de Război, București”- de înaintare la gradul de sublocotenent al absolventului Școlii Militare și de Infanterie, Nicolin C. Ioan.
Nr. inv. 30946 I C
2. Brevetul din 11 1906 cu antetul: „Ministerul Afacerilor Străine, Cancelaria Ordinilor, București”- prin care se acordă sublocotenentului Nicolin C. Ioan, din Regimentul III Dâmbovița, nr. 22 medalia jubiliară Carol I.
Nr. inv. 30947 I C
3. Brevetul din 26 V 1909 cu antetul : „ Ministerul de Război, București” – de înaintare la gradul de locotenent a lui Nicolin C. Ioan din Regimentul III Dâmbovița, nr. 22.
Nr. inv. 30948 IC
4. Brevetul din 30 XI 1913 cu antetul: „Ministerul de Război, București”- de înaintare la gradul de căpitan a sublocotenentului Ioan C. Nicolin , din Regimentul III Dâmbovița, nr. 22.
Nr. inv. 30949 IC
5. Brevetul din 22 II 1917 cu antetul: „Ministerul de Război, București”- prin care s-a conferit ordinul *Coroana României* cu spade în gradul de cavaler, căpitanului Nicolin C. Ioan din Regimentul 62 Infanterie pentru bravura în luptele din Muntenia.
Nr. inv. 30950 IC
6. Brevetul din 2 I 1914 cu antetul: „Ministerul de Război, București”- prin care s-a conferit căpitanului Nicolin C. Ioan din Regimentul III Dâmbovița, nr. 22, medalia *Avântul Țării* pentru luptele din campania anului 1913.
Nr. inv. 30951 I C
7. Brevetul din 12 V 1918 cu antetul: „ Ministerul Afacerilor –Cancelaria Ordinilor, Iași”- prin care autorizează pe căpitanul Nicolin C. Ioan, din Regimentul 22 Infanterie să poarte însemnele ordinului *Sfântul Stanislav* - clasa a II-a cu spade.
Nr. inv. 30952 I C

8. Diploma regală din 30 XI 1919, cu antetul : „Ministerul de Război, București”-acordată de Ferdinand I, maiorului Nicolin C. Ioan, înălțat la acest grad pentru faptele de vitejie din aprilie 1917.

Nr. inv. 30953 I C

9. Brevetul din 13 X 1920 cu antetul: „Ministerul de Război, București”- pentru ordinul *Coroana României* cu spade, conferit maiorului Nicolin C. Ioan, din Divizia a 6-a, pentru executarea lucrărilor tehnice în calitate de șef al Secției topografice divizionare, în timpul luptelor cu maghiarii din 1919.

Nr. inv. 30954 I C

10. Brevetul din 1 VIII 1921 cu antetul: „Ministerul de Război, București – pentru medalia *Crucea comemorativă a războiului 1916-1918*, cu barete: Dobrogea, Carpați, Mărășești 1918, 1919.

Nr. inv. 30955 I C

11. Brevetul din 4 VI 1927 cu antetul: „Ministerul de Război, București”- pentru medalia *Victoria a marelui război pentru civilizație 1916-1921* acordat colonelului Nicolin C. Ioan din serviciul geografic al armatei.

Nr. inv. 30956 I C

12. Brevetul din 10 VI 1924 cu antetul : „Ministerul de Război, București”- prin care se acordă dreptul de a purta semnul onorific de aur , locotenent colonel Nicolin C. Ioan.

Nr. inv. 30957 I C

13. Brevetul din 14 VI 1929 cu antetul : „Ministerul de Război, București”- de înălțare la gradul de colonel a locotenentului colonel Nicolin C. Ioan din Regimentul 22 Infanterie.

Nr. inv. 30958 I C

14. Brevetul din 15 V 1930 cu antetul: „ Ministerul Afacerilor Străine, București”- prin care ofițerul colonel Nicolin C. Ioan este numit membru al ordinului *Steaua României* în gradul de ofițer.

Nr. inv. 30959 I C

15. Brevetul din 12 V 1931 cu antetul: „Ministerul Afacerilor Străine, București” –prin care colonelul Nicolin C. Ioan, comandantul Regimentului III Dâmbovița, nr. 22, este numit membru al ordinului *Coroana României în gradul de comandor*.

Nr. inv. 30960 I C

16. Brevetul din 27 XI 1931, cu antetul: „Ministerul Armatei, București”- prin care colonelul Nicolin C. Ioan din Regimentul III Dâmbovița, nr. 22 , i se acordă furajera Mihai Viteazul.

Nr. inv. 30961 IC

17. Brevetul din 25 IX 1933 cu antetul: „Casa Majestății sale Carol II ”- pentru medalia Peleş (semicentenarul Castelul Peleş 1883-1933), conferit colonelului Nicolin C. Ioan, comandantul Regimentului III Dâmbovița, nr. 22.

Nr. inv. 30962 IC

18. Brevetul din 18 X 1933 cu antetul : „Regimentul III Dâmbovița, nr. 22, Târgoviște”- prin care se acordă dreptul de a purta *Insigna pentru 7 ani* - serviți în acest regiment colonelului Nicolin Ioan.

Nr. inv. 30963 I C

19. Extractul din 30 V 1939 cu antetul : „Primăria Orașului Târgoviște”-actul de căsătorie a locotenentului C. Nicolin căsătorit cu Elena Coralia Gr. Ionescu (copie legalizată).

Nr. inv. 30964 IC

20 Scrisoarea din 1917 adresată colonelului Ioan C. Nicolin de pe frontul din Moldova, de căpitanul A. Magf. Nr. inv. 30965 I C

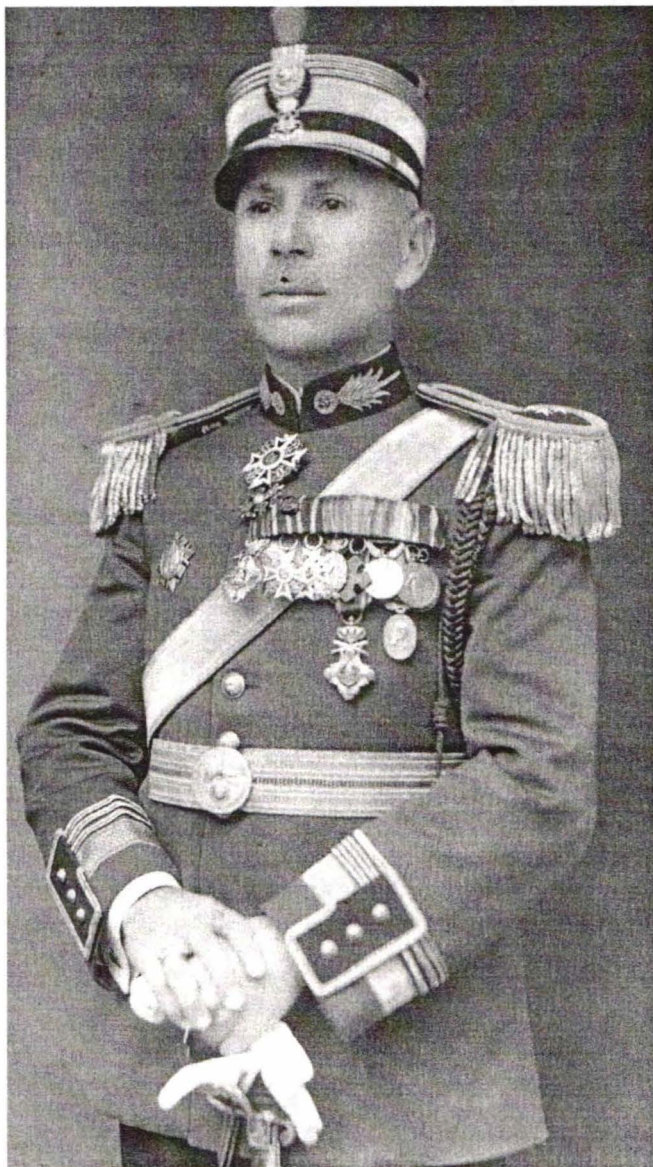
Colecția de fotografii / litografii:

1. Fotocopie a actului de înobilare (1845) dat de către domnitorul Dimitrie Bibescu prin care se atestă calitatea de *Boier de neam* a lui Ilie sin Vasilică, strămoșul colonelului Ioan Nicolin.
Nr. inv. 30235 I E
2. Fotografie-colonelul Ioan Nicolin în ținută militară de cavalerie.
Nr. inv. 30236 I E
3. Fotografie- N.C. Eliescu (tatăl colonelului Ioan Nicolin, decedat în 1901)
Nr. inv. 30237 I E
4. Fotografie - doamna Lăcusteanu, sora soției colonelului Nicolin, originară din comuna Lăcusteni, județul Dolj
Nr. inv. 30238 I E
5. Carte poștală – Piața Teatrului din Caracal. Pe verso, o însemnare a colonelului Ioan Nicolin privitoare la studiile făcute în Caracal, cât și date despre construirea teatrului.
Nr. inv. 30239 I E
6. Fotografie – colonelul Ioan Nicolin, îmbrăcat civil
Nr. inv. 30240 I E
7. Desen – portret de femeie (d-na Bucur), realizat de colonelul Ioan Nicolin pe frontul de luptă în Moldova
Nr. inv. 30241 I E
8. Desen – reprezentând bombardarea postului de comandă de pe frontul din Moldova 1917 și rănirea adjunctatului său
Nr. inv. 30242 I E
9. Desen – femeie nud (1919, Cluj)
Nr. inv. 30243 I E
10. Desen – femeie nud
Nr. inv. 30244 I E
11. Desen – femeie care scrie
Nr. inv. 30245 I E
12. Fotografie – fotografie făcută de serbarea Sf. Nicolae la Mănăstirea Dealu. Colonelul Nicolin apare pe lângă personalități: gen. Olteanu, Cezar Spineanu, prof. F. Vasilescu
Nr. inv. 30246 I E

Abstract

The Ioan Nicolin documentary fund has been owned by the Național Museum Complex "Royal Court", donated by his son, the lawyer Theodor Nicolin, in 2005. This represents an interesting and valuable fund that can be turned into account from both the exhibition and scientific points of view. The documentary fund is a new source for the study of the Dâmbovița III Regiment no.22, as well as for the knowledge of some new aspects regarding its soldiers: the parade on May 10 1906, a second Balkan war 1913, and first world war. The documentary fund contains a short film, on cd, of the military parade in Târgoviște, in 1930.

The fund was processed and recorded in the museum's registers (modern and contemporary, history documents, photography/lithography).



Colonelul Ioan Nicolin (1882-1942),
fost comandant al Regimentului III Dâmbovița, nr. 22

ROLUL MONARHIEI ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ÎN VIZIUNEA DIPLOMAȚIEI FINLANDEZE

Silviu Miloiu

Diplomația finlandeză a fost un observator activ în perioada celui de-al doilea război mondial al evoluțiilor politice din România. Acestea erau analizate în mod curent de Legația Finlandei la București, dar uneori analize mai mult sau mai puțin consistente erau trimise la Helsinki de Legațiile Finlandei din Budapesta, Geneva, Ankara, Vatican, Berlin, Roma, Londra (până la ruperea relațiilor diplomatice dintre Regatul Unit și Finlanda), Stockholm sau chiar Washington. Mai puțin frecvente erau referirile din documentele diplomatice finlandeze provenind de la Legațiile din Madrid, Lisabona, Tokio ș.a. Rapoartele și telegramele provenind de la acestelegații stăteau la baza formulării politicii finlandeze în legătură cu regiunea Europei Centrale și de Est sau chiar a unor aspecte mai generale și mai importante ale acestei politici cum ar fi relațiile cu țările din Axa Berlin-Roma-Tokio. După ce în iunie-iulie 1941 între ministerele de externe ale celor două state a intervenit un acord prin care se reglementa un schimb cotidian de informații de ordin politic, militar, diplomatic între România și Finlanda, relațiile dintre cele două state au devenit mai semnificative și importanța legației din București a sporit. În comunicarea noastră încercăm să ne adresăm unei chestiuni care, deși nu a primit o atenție specială în rapoartele diplomatice finlandeze, a căpătat totuși o atenție mai mare în primăvara și vara anului 1944: rolul monarhiei în sistemul politic românesc. Unul dintre aspectele importante pe care vrem să le relevăm sunt disputele dintre regele Mihai I și guvern, începând mai ales din august 1942, asupra formei de guvernământ a țării și a rolului monarhiei în constelația de putere din România.

Trebuie afirmat, de la bun început, că diplomații finlandezi rezidenți la București, în primul rând Eduard Hjalmar Palin, aveau privilegiul de a avea acces la informații de primă mână din surse foarte importante provenind atât din cercurile puterii (începând cu Mihai Antonescu, Ion Antonescu, Gheorghe Davidescu) cât și din cele ale opoziției (C.I.C. Brătianu, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Martha Bibescu, Constantin Sănătescu, Ion Mocsonyi-Stârcea). În plus, nicăieri în rapoartele lui Palin nu apare o atitudine critică sau prejudicii împotriva monarhiei. Palin, un finlandezo-suedez din Helsinki, nutrea convingeri democratice conservatoare și se prezenta ca un adept al realismului în relațiile internaționale. Aceasta l-a și făcut ca timp îndelungat să înțeleagă și să susțină în rapoartele sale diplomatice poziția și opțiunile lui Ion Antonescu în relațiile internaționale criticând opoziția la adresa Conducătorului Statului pentru lipsă de realism și de

soluții alternative viabile. În ceea ce privește politica internă a lui Antonescu, uneori plină de bune intenții față de etnicii români, adesea aspră cu unele minorități sau criminală cu altele, Palin este mai puțin binevoitor. Dar cum privește Palin și alți diplomați finlandezi (Kivikoski, Hiitonen) relația Rege-Conducătorul Statului, rolul monarhului în articulația sistemului politic românesc, relația personală dintre Mihai I și Ion Antonescu?

Bruno Kivikoski a fost acreditat la București în iarna anului 1939 și a trimis primul său raport din capitala României la 23 februarie 1939, adică la circa un an după ce regele Carol al II-lea a dat lovitura de stat care a semnat o schimbare dramatică a rosturilor și direcției politice românești așa cum decurseseră acestea după 1848. Totuși, Kivikoski nu este critic în acest raport și în cele ce au urmat față de regimul autoritar al lui Carol al II-lea. Kivikoski chiar aducea în atenția Helsinkiului, pentru prima dată după mult timp, o imagine mai favorabilă asupra monarhului și regimului său. Diplomatul finlandez a scos în evidență popularitatea de care se bucura noul regim și schimbările pozitive produse în viața românilor. Datorită faptului că acest regim a pus capăt disputelor sterile dintre partidele politice ce risipiseră eforturile românilor, Kivikoski considera că noul regim trebuia privit într-o lumină pozitivă. Kivikoski prețuiește spiritul de inițiativă al monarhului, realizările sale, dar nicăieri nu pare a afirma că un asemenea regim ar fi o soluție universală, o opțiune de asemenea pentru Finlanda. Opinia diplomatului finlandez pare a fi că nu există o formulă de guvernare universal valabilă care să producă efecte pozitive asupra societății. Cu toate acestea, nu se poate argumenta despre ministrul Finlandei că a fost un admirator necritic al regimului lui Carol. Provenind dintr-o țară a moderației, compromisului și dialogului deschis între diversele forțe și formule politice, ministrul finlandez critică regimul lui Carol, și personal pe monarh, pentru folosirea terorii de stat împotriva inamicilor săi, în special a celor de extrema dreaptă, urmată de preluarea unor puncte importante ale programului lor politic.¹

Numit ca însărcinat cu afaceri la București în vara aceluiași an, Ensio Hiitonen în înlocuia pe Kivikoski în fruntea legației din București. Noul șef al legației din capitala României a fost mult mai puțin entuziast cu privire la regimul lui Carol al II-lea și efectele acestuia asupra României. Pot exista cel puțin două explicații mai importante pentru acest lucru. Prima explicație ar fi că Hiitonen era, în comparație cu fostul ministru la Varșovia și București Idman sau cu Kivikoski, un adept mult mai entuziast al ideilor democratice, după cum o mărturisea și ministrul Elveției la București Rene de Weck.² Membru al P.S.D., Hiitonen va face parte în timpul celui de-al doilea război mondial din aripa opoziționistă a acestui partid și se manifesta aprofundării relațiilor Finlandei cu statele Axei. În iunie 1943 Hiitonen a fost inițiatorul Asociației Fino-Americane care urmărea să mențină relațiile diplomatice cu S.U.A. și să le folosească ca o pârghie pentru a scoate țara

¹ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al Finlandei (în continuare, AMAEF), Fond 5, C 14, Raportul diplomatic nr. 1 al lui Bruno Kivikoski's din 24.02.1939.

² René de Weck, *Jurnalul unui diplomat elvețian în România (1939-1945)*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 2000, 18-19.

din război. Pe de altă parte, începând cu 1939 nori tot mai negri se așterneau pe cerul României atât din punct de vedere intern cât și extern. Pe plan intern, diferențele de opinie dintre rege și opoziție se accentuau și par a fi existat inițiative pentru a-l asasina nu numai pe Corneliu Zelea-Codreanu ci și pe Iuliu Maniu. Pe de altă parte, regimul lui Carol a început să demonstreze tot mai evident că nu avea resursele, fiind el însuși corupt în însăși nucleul său decizional, să pună capăt corupției și venalității funcționarilor și oficialilor precum și altor probleme cu care se confrunta populația în mod cotidian. Pe de altă parte, pe plan extern eforturile lui Grigore Gafencu de a ascunde România într-un sistem de securitate neutral au fost, treptat, zădărnice de o combinație de factori externi și interni. Întărirea Germaniei și a Italiei și diminuarea prestigiului și influenței statelor democratice s-a combinat în mod nefericit cu lipsa de principii și program politic extern ale monarhului care a preferat să aplece urechea la sfaturile unor oportuniști fără orizont politic pe plan internațional precum Constantin Argetoianu sau Ernest Urdăreanu. Încă din primele sale rapoarte diplomatice, Hiitonen remarca inflația crescândă pe care regimul se străduia să o ascundă și punctele slabe ale situației strategice și externe ale țării.³

În primul său raport diplomatic datat 24 august 1939, a doua zi după semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov, lui Hiitonen îi era imposibil să vină cu concluzii consolidate despre situația internă și externă a României. Acesta argumenta că România era „o țară totalmente neobișnuită (stranie) în care din motive ceremoniale sau ținând de efectuarea concediilor nu este posibil să întâlnești decât câțiva indivizi mai importanți și chiar și pe aceștia numai în trecere.”⁴

Abdicarea regelui Carol al II-lea și întronarea fiului său, Mihai I, a fost efectul nu numai al prăbușirii granițelor României Întregite, unde responsabilitatea monarhului este mai greu de stabilit, dar și al prăbușirii morale a unui regim corupt și care a devenit nepopular în numai doi ani. La 28 septembrie 1940 regele Mihai îi adresa o scrisoare președintelui Kallio în care anunța urcarea sa pe tron și dorința de a întări relațiile cu Finlanda.⁵ Totuși, spre deosebire de tatăl său, Mihai I nu va ajunge niciodată să dețină pârghiile puterii în mâinile sale în timpul regimului lui Ion Antonescu. Parțial, aceasta s-a datorat vârstei sale tinere, pe de altă parte faptului că la urcarea sa pe tron generalul își însușise deja puteri foarte extinse pe care nu părea a fi dispus să le împartă cu nimeni.

Observatorul atent și receptiv al evoluțiilor politice din România a devenit, din aprilie 1941, Eduard Palin. În rapoartele sale din primul an de la acreditarea sa la București, Palin pare a supraaprecia simpatia de care Antonescu și regimul său se bucurau în sânul opiniei publice românești. Palin raporta la Helsinki despre percepția generalului ca fiind salvatorul țării. Evident, Palin avea dreptate în această privință cel puțin dintr-un punct de vedere: Antonescu era omul care

³ AMAEF, Fond 5, C 14, Raportul diplomatic nr. 11 al lui Ensio Hiitonen din 21.09.1939.

⁴ *Ibidem*, Raportul diplomatic nr. 1 al lui Ensio Hiitonen din 24.08.1939.

⁵ Arhivele Naționale ale României, Fond Casa Regală – Mihai I, Dosar 19/1940, Notificarea Regelui Mihai I din 28.09.1940 adresată Președintelui Kallio, 11-12.

câștigase competiția de putere cu legionarii și ușurase situația multor categorii sociale expuse împilărilor și exceselor mișcării radicale de extrema dreaptă. Pe de altă parte, acesta redeșteptase aspirațiile și speranțele românilor în vederea recuperării unora dintre teritoriile pierdute în vara anului 1940. Ministrul Finlandei transmitea la Helsinki că Antonescu era considerat un ofițer competent, având merite însemnate în timpul primului război mondial, un șef de stat major și ministru al apărării energetic, un om care și-a dedicat activitatea profesională îmbunătățirii situației armatei și eficientizării acesteia, un om de opinie care a știut să adopte atitudine și l-a criticat chiar pe suveran atunci când a crezut că politica acestuia era contrară interesului național. Opiniile lui Palin despre Antonescu erau, de asemenea, mai ales în primii doi ani și jumătate ai misiunii sale diplomatice la București, extrem de pozitive: excepțional de onest, energetic, dăruit, capabil, un patriot sincer și un caracter puternic sunt câteva dintre atributele care apăreau cel mai des în rapoartele sale diplomatice.⁶

Deși scria post factum, Palin a încercat să explice cauzele pentru care fostul rege Carol al II-lea îl numise pe Antonescu prim-ministru cu puteri foarte largi. În opinia diplomatului finlandez, în contextul pierderii sale de popularitate, suveranul a înțeles că singurele sale două posibilități de a-și salva situația o reprezentau armata și legiunea. Opțiunea pentru Antonescu i-a fost impusă monarhului de avantajul generalului de a se bucura de încredere în cadrul forțelor armate și de a fi stabilit relații bune cu unii dintre liderii legionari cu ale căror idealuri, cel puțin în faza inițială a mișcării, acesta simpatizase. Regele era la curent, de asemenea, cu dorința lui Antonescu de a urma o politică progermană. Carol al II-lea spera de asemenea că spiritul cavaleresc al generalului îi va face posibilă păstrarea coroanei regale. În rest, Carol păstrase pentru sine numai conducerea nominală a armatei, a politicii externe și anumite funcții reprezentative, restul fiind investite în persoana lui Antonescu. Reacția pozitivă a lui Antonescu în fața acestei inițiative este atribuită de Palin faptului că generalul a considerat un răspuns favorabil ca fiind o datorie națională. Totuși, încercările sale de a forma un nou guvern nu au avut succes inițial datorită dorinței liderilor politici din opoziție de a-l elimina pe Carol din ecuația politică. Palin concluziona că fie că a dorit sau nu acest lucru, Antonescu a cerut și obținut abdicarea regelui.⁷

Dacă analizele cu privire la personalitatea și activitatea desfășurată de Ion și Mihai Antonescu, diferiți politicieni de rang înalt din opoziție, au revenit cu ritmicitate în rapoartele diplomaților finlandezi de la București, personalitatea și activitatea regelui au trecut mult mai puțin observate în afara unor momente ceremoniale, ceea ce, în fapt, reflectă și izolarea politică în care generalul (ulterior, mareșalul Antonescu) l-a ținut pe monarh, adusă de altfel deja în discuție de publicarea unor jurnale și memorii ale unor apropiați ai monarhului (Constantin

⁶ AMAEF, Fond 5, C 14, Raportul diplomatic nr. 28 al lui Palin din 28.07.1941.

⁷ *Ibidem*, Raportul diplomatic nr. 24 al lui Palin din 10.06.1941.

Sănătescu, Ion Mosconyi-Stârcea, Mircea Ionnițiu) sau de covorbirile lui Mihai I cu scriitorul Mircea Ciobanu⁸.

Persoana tânărului monarh a ajuns în centrul atenției în august 1942 în contextul problemelor medicale cu care se confrunta Ion Antonescu. Diplomății germani, spanioli și bulgari din capitala română vorbeau deja de posibilitatea ca mareșalul să fie înlocuit din funcție. Palin însuși observase că Antonescu nu mai participase la ședințele de guvern de mai mult timp și nu-l acompaniasse pe regele Mihai I în timpul vizitei pe care acesta din urmă o întreprinsese pe front. Reprezentantul Finlandei remarcă în raportul său diplomatic diferențele de opinie ce existau între curtea regală și guvern. În vreme ce executivul era de părere că organizarea instituțională a conducerii țării trebuia menținută, regele și persoanele din suita sa considerau necesar să se renunțe la instituția Conducătorului Statului iar puterile autoritare deținute de acesta să fie concentrate în mâinile monarhului. Palin nu se arăta surprins de aceste divergențe de opinii pe care le atribuia tocmai marginalizării suveranului de către mareșal.⁹

Portretul pe care Palin i-l creionează regelui este unul pozitiv: un om tânăr, popular, simpatic, care se bucura de o oarecare popularitate în armată. Totuși, el era de părere că șansele monarhului de a-și îndeplini obiectivele erau reduse. Mult mai probabilă părea a fi înlocuirea mareșalului de către generali care și-au câștigat faima pe frontul de est: Petre Dumitrescu, Dragalina, fostul șef de stat major Iosif Iacobici și ministrul apărării Pantazi. Totuși, problema celor patru era că aceștia nu se bucurau de publicitate în presă și nimeni nu cunoștea nimic despre calitățile lor de oameni de stat. În plus, Mihai Antonescu era menționat de asemenea ca un posibil succesori. Totuși, Palin în mod corect considera că șansele de a-l înlocui pe Antonescu depindeau de armată și de alegerea Germaniei: „nu este probabil nici un dubiu că indiferent de voința regelui, a guvernului și a cercurilor de opinie din opoziție...va deveni succesori al mareșalului – ca Conducător al Statului sau prim-ministru – acel individ dorit de Germania.” Ministrul finlandez anticipa că o demisie a lui Antonescu putea genera o criză ce putea să fie depășită numai cu ajutorul Germaniei. În plus, Palin își exprima speranțele că Antonescu va continua să conducă România spre fericirea acestei țări.¹⁰

Poziția regelui în afacerile externe reiese dintr-un episod din februarie 1944. Acesta are legătură cu înlăturarea lui Mussolini și încheierea armistițiului de către guvernul Badoglio care dăduseră o lovitură serioasă eforturilor lui Mihai Antonescu de a scoate România din război sub umbrela Italiei. După încheierea armistițiului de către Badoglio, România a menținut relațiile diplomatice cu guvernul de la Roma. Baronul Bova Scoppa, care se asociase lui Badoglio, a continuat să-și conducă legația la București și membrii personalului său să se

⁸ A se vedea *Jurnalul Generalului Sănătescu*, ediția a II-a, Ed. Humanitas, București, 2006 (cu o prefață de Simona Ghițescu), p. 125-166, Mircea Ciobanu, *Noi convorbiri cu Mihai I al României*, Ed. Humanitas, București, 1992, Mircea Ionnițiu, *Amintiri și reflecțiuni*, Ed. Enciclopedică, București, 1993, 28-86.

⁹ AMAEF, Fond 5, C 14, Raportul lui Palin nr. 21 din 18.08.1942.

¹⁰ *Ibidem*.

bucure de toate drepturile diplomatice. Oficialitățile române încercaseră numai să evite o întâlnire a lui Scoppa cu ministrul Germaniei von Killinger deoarece acesta din urmă declarase că va părăsi întâlnirile la care participa colegul său italian. Totuși, cererea Republicii de la Salo de a numi un reprezentant al său ca ministru la București a creat o situație dificilă cercurilor conducătoare românești. Numirea ziaristului filoromân Trandafilo în această funcție a întâmpinat totuși opoziția regelui. Fusese nevoie de o scrisoare personală a lui Mussolini adresată lui Antonescu pentru a înfrânge opoziția monarhului. Însă faptul că Trandafilo adusese la București, alături de scrisorile sale de acreditare și pe cele de rechemare ale lui Scoppa, considerat a fi predecesorul său, a creat noi dificultăți. Una dintre căile de ieșire din impas era considerată plecarea de bunăvoie a baronului Scoppa. Între timp, regele a intrat într-un îndelungat concediu medical diplomatic care afectase și posibilitatea noului ministru al Bulgariei de a-și prezenta scrisorile de acreditare. Paradoxal, monarhul fusese de acord să-l primească pe atașatul militar finlandez colonelul Wiitanen la 3 martie.¹¹ În același timp, Palin observa sprijinul de care regele Mihai I se bucura la Londra, care insista în favoarea încheierii unui armistițiu și a constituirii de către monarh al unui guvern democratic.¹²

Totuși, poziția monarhului părea a fi amenințată de către tatăl său, fostul rege Carol al II-lea. În raportul său din 27 mai 1944 Palin nota eforturile foarte mari depuse de fostul rege de a se întoarce la conducerea țării. Monarhul era pregătit să-și realizeze obiectivele cu ajutorul Uniunii Sovietice. Diplomatul finlandez remarca faptul că atât Uniunea Sovietică cât și fostul monarh doreau să se folosească reciproc pentru a-și netezi aspirațiile spre anumite obiective politice, pentru ca apoi să-și recâștige libertatea de acțiune. Această posibilitate readuse speranța foștilor săi prieteni și asociați care jucaseră un rol așa de important în economia și politica țării și fuseseră ulterior persecutați de Antonescu. Pe de altă parte, această perspectivă condusese la cooperarea în cadrul anumitor limite între cercurile guvernamentale și cele ale opoziției care contribuiseră la înlăturarea fostului suveran și erau interesate să prevină realizarea planurilor lui Carol pe care le considerau dăunătoare țării. În plus, atât cercurile din jurul lui Antonescu care se opuseseră condițiilor foarte dure de armistițiu solicitate de Uniunea Sovietică dar erau dispuse unui armistițiu în condiții mai bune cât și cercurile opoziției sperau că debarcarea anglo-americană în Balcani va permite românilor să evite încheierea armistițiului numai cu Uniunea Sovietică.¹³

Situația internă din România în perioada ce a precedat actul de la 23 august 1944 a fost analizată de Palin într-o serie de rapoarte diplomatice. În depeșa sa din 8 mai 1944 Palin arăta că situația României devenise critică, ceea ce apropia momentul deciziei finale. În România patru tendințe diferite se puteau discerne cu claritate: mareșalul Antonescu și apropiații săi militari și alte autorități; vicepremierul Antonescu; cercurile opoziției; masa de populație apolitică.¹⁴

¹¹ *Ibidem*, Raportul lui Palin nr. 6 din 26.02.1944.

¹² *Ibidem*, Raportul lui Palin nr. 2 din 25.01.1944.

¹³ *Ibidem*, Raportul lui Palin nr. 12 din 27.05.1944.

¹⁴ *Ibidem*, Raportul lui Palin nr. 11 din 8.05.1944.

Din nou, Palin remarca diferențele mari de opinie dintre monarh, care se situa alături de opoziție, și mareașal.

În concluzie se poate considera că rolul și poziția monarhiei în timpul celui de-al doilea război mondial au fost înțelese de membrii legației Finlandei din București în conjuncție cu o serie de factori de natură politică internațională și internă care au marcat destinul acesteia. Dacă regele Carol a avut posibilitatea de a adopta decizii relativ mai puțin constrâns de situația internațională decât fiul și urmașul său, iar deciziile sale decisive purtau amprenta oportunismului și lipsei sale de valori în politicile internaționale, regele Mihai pare a fi fost ghidat de o linie de conduită axată pe valori atât în viața privată cât și în activitatea sa politică internațională. Legația Finlandei la București remarca că posibilitățile sale de decizie pe plan intern au fost strict controlate de Ion Antonescu, iar decizia de politică externă atât de Conducătorul Statului cât și de cel de-al Treilea Reich. Totuși, acest tânăr „popular și simpatic” a reușit să adopte o decizie de o foarte mare importanță întruchipată în actul de la 23 august 1944. De asemenea, Legația Finlandei a înțeles, de timpuriu, faptul că regele și asociații săi deveniseră o alternativă de guvernare față de regimul și politica externă a „dictatorului nefericit”, Ion Antonescu. Schimbarea din România din 23 august 1944, inițiată de monarhia română, va avea implicații puternice în Finlanda care, luna viitoare, va emula exemplul României, în condiții mult mai favorabile.

Abstract

The Finnish diplomacy, and especially the Finnish Legation in Bucharest, served as an active and knowledgeable observer of the Romanian domestic and foreign policy developments as much as being a promoter of the cooperation between the two countries. This article deals with the Finnish perceptions of the role of monarchy within the Romanian domestic context. Just as other foreign diplomats accredited in Bucharest during the World War II, the Finnish diplomats acknowledged the strong leadership of King Carol II and its effects on the developments of the country internally and externally and the legal and practical limitations imposed upon the new sovereign, King Mihai I, after Carol invested Ion Antonescu with dictatorial powers on 5 September 1940. Regardless these limitations, Mihai I managed to serve as an alternative to Antonescu and succeeded in overthrowing the marshal's government on 23 August 1944. An interesting aspect revealed by the careful study of the Finnish diplomatic reports is the argument arising between the monarchy and the government in August 1942 upon a reorganization of the country's leadership. The context was created by a long period when Marshal Antonescu was incapacitated and seemed unable to recover. While King Mihai wanted to take upon himself the leadership of the country in a similar vein with his father and to suppress the position of Leader of the State, the government and the military supporting it wanted this position be maintained and another personality replacing an incapacitated Antonescu.

ISTORIA CULTURII

VARIANTA LOCALĂ A MODELULUI *SIMFONIEI* BIZANTINE ÎN SECOLUL AL XV-LEA ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Ramona Constantinescu

În istoriografia modernă, evul mediu a fost caracterizat, mai mult decât oricare altă epocă istorică, drept perioada de apogeu a puterii sacre. Omul însuși a rămas în esența sa profund religios, marcat de prezența permanentă a divinului în existența cotidiană. Niciodată după această epocă, dependența lucrurilor pământești față de ordinea divină nu a fost atât de vizibilă, zona de intersecție a puterilor terestre și celeste atât de clar localizată, iar competențele de mijlocitori dintre ele atribuite într-o manieră atât de decisă și de neechivocă¹. Cele două structuri de putere care și-au disputat calitatea de mediator între lumea pământească și cea divină au fost monarhul și instituția Bisericii. Pe de o parte, monarhul creștin, vârf al ierarhiei politice și uns al lui Dumnezeu, nu este un prelat, căci nu poate administra sacramentele Bisericii, dar nici un simplu șef militar. Biserica, pe de altă parte, este vestigiul instituționalizat al Întrupării și singura autorizată să transmită mesajul cristic. Acest conflict al sacralității funcției monarhice și clericale a găsit soluții diferite în Occident și în Europa de tradiție bizantină. În Occident cunoaștem „modelul celor două spade” și lupta pentru învestitură dintre papă și împărat, în vreme ce în Bizanț funcționa modelul „simfoniei”, „o asociere a sacerdoțiului și împărăției suficient de strânsă pentru ca ele să apară ca două fețe ale unuia și aceluiasi dispozitiv mediator”². În practică, însă, împăratul s-a implicat întotdeauna în viața Bisericii, care apare ca fiind subordonată autorității imperiale în mai toate epocile existenței sale.

Spațiul românesc se află în raza de acțiune a tradiției bizantine, dar varianta locală a modelului *simfoniei* și, în general, raporturile dintre Biserică și Domnie în evul mediu românesc sunt încă insuficient clarificate. Formulele moștenite de la Bizanț au căpătat durabilitate prin Biserică și cultură, ca o replică îmbogățită cu noi experiențe locale, dar nu imitate ca un prototip. P.P. Panaitescu a rămas convins că instituțiile nu se împrumută niciodată, respingând astfel teoria imitației, dar subliniind rolul creator al împrumutului. Este imposibil, susținea el, pentru un istoric să interpreteze un element de împrumut izolându-l din contextul lui structural și instituțional care este comandat de o acțiune complexă a factorilor

¹ Oana Dragotoni, *Implicarea Bisericii în practica juridică din Țara Românească, în timpul lui Matei Basarab*, în „Revista istorică”, VII, nr. 5-6, 1996, p. 345.

² Marcel Gauchet, *Dezvrăjirea lumii. O istorie politică a religiei*, trad de Vasile Tonoiu, Buc., 1995, p. 207.

locali³. De aceea nu poate fi semnificativă constatarea unei identități între elementele instituționale românești și cele bizantine. Interpretarea unei astfel de identități trebuie să țină seama de structurile globale și particularitățile locale ale societății în care ea se manifestă⁴.

Modelul bizantin

Stâlpii de susținere ai lumii bizantine au fost, ca o continuare a lumii romane creștinate, Statul și Biserica, reprezentate de împărat și de patriarh. Raporturile dintre cele două puteri au influențat profund orientarea politică a fiecărei epoci și interdependența lor reprezintă un aspect fundamental al civilizației bizantine⁵. Pentru felul în care împărații au colaborat cu patriarhii de-a lungul timpului s-a folosit termenul de cezaropapism, prin care se exprima o supunere a Bisericii față de stat. Pentru bizantiniști precum H. Ahrweiler, termenul este puțin apt să descrie o realitate cu mult mai nuanțată și mai sofisticată în raporturile dintre împărat și patriarh, fiecare încarnând, în domeniul său, autoritatea supremă. „Împăratul, fiind creștin, depinde de patriarh, iar patriarhul, fiind cetățean al statului, depinde de împărat”⁶, făcându-se astfel o distincție netă între *imperium* și *sacerdotium*.

Pentru imperiul fondat de Constantin cel Mare, Biserica părea predestinată să îi fie complementară prin ordinea și universalitatea ei, prin noul model de autoritate pe care îl prezenta și care presupunea posibilitatea de manifestare a puterii divine la fel de puternic pe pământ ca și în Ceruri. Împăratul putea domina, prin intermediul Bisericii și al credincioșilor, asupra tuturor locuitorilor Imperiului⁷. Eusebiu de Cezareea este cel care a legitimat, din punct de vedere teologic, viziunea constantiniană în privința raporturilor tot mai strânse dintre Imperiu și Biserică, opera sa exprimând o mutație radicală a atitudinii creștine față de Statul roman. În principalele sale lucrări, *Istoria universală*, *Tricennalia* și *Vita Constantini*, Eusebiu a elaborat o ideologie a imperiului creștin, ale cărei principale idei pot fi rezumate astfel: Imperiul a fost dorit de Dumnezeu și corespunde planului Său; chiar dacă era păgân, împăratul se considera a fi ales de Dumnezeu și predestinat de El Imperiului; Imperiul este cea mai bună dintre toate lumile posibile, iar Imperiul creștin regimul ideal, dorit de Dumnezeu; monarhia este cel mai bun regim de guvernare, căci este corespondentul terestru al atotputerniciei Dumnezeului unic; împăratul gestionează problemele acestei lumi după imaginea

³ Valentin Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Buc., Ed. Academiei, 1980, p. 17.

⁴ *Ibidem*, p. 18.

⁵ Hélène Ahrweiler, *Ideologia politică a Imperiului Bizantin*, cu o postfață de Nicolae Șerban Tanașoca, traducere de Cristian Jinga, Buc., Ed. Corint, 2002, p. 121; vezi Gilbert Dagron, *Empereur et pretre: étude sur la „cesaropapisme” byzantin*, Galimard, Paris, 1996.

⁶ *Ibidem*, p. 122.

⁷ Peter Brown, *L' autorité et le sacré. Aspects de la christianisation dans le monde romain*, Paris, Ed. Noësis, 1998, p. 52.

monarhului divin, arhetipul său celest; împăratul este delegatul lui Dumnezeu, imaginea lui Hristos pe pământ și beneficiază de un raport privilegiat cu divinitatea, fapt care îi permite să participe la cunoașterea divină, deci să primească, pentru deciziile sale, o inspirație venită de sus; el participă deci la Providența divină, lucrând astfel pentru binele tuturor⁸. În *Vita Constantini*, Eusebiu îl prezintă pe Constantin mai întâi quasi-episcop, apoi ca egal al apostolilor, investit de Dumnezeu ca „episcop din afară”, definind astfel locul împăratului într-un creștinism care devenise religia Imperiului⁹. Eusebiu de Cezareea nu făcea decât să reia, într-un vocabular creștin, ideile exprimate de panegiristi imperiali păgâni, deci să prezinte sub o haină creștină temele vechiului cult imperial¹⁰ și pe care împărații le puteau astfel păstra. Teoria sa a fost menită să se păstreze multe secole de acum înainte sub forma bizantină a monarhiei preacrestine de drept divin. În secolul al VI-lea împăratul se desemna ca „basileu investit de Hristos”, prestigiul și controlul asupra statului îi erau date de Dumnezeu, lui îi aparținea universul civilizat ecumenic. Iustinian I a fost primul împărat bizantin care a apărut pe monede ținând în mână globul cruciger¹¹. Creștinismul a fost admis ca religie oficială a Imperiului, dar Imperiul a devenit bizantin pentru că era creștin. Împăratul și patriarhul trebuia să colaboreze, altfel Imperiul s-ar fi clătinat din temelii. Mai mult decât termenul cezaropapism, solidaritatea caracterizează mai bine raporturile dintre Biserică și Stat, ca două puteri complementare și interdependente¹². Basileul, însă, se preocupa de soarta Bisericii, convoca consiliile ecumenice, garanta executarea hotărârilor sinodale și încă de la încoronare se obliga să apere credința ortodoxă. De multe ori libertatea Bisericii a suferit din cauza prea puternicei protecții imperiale¹³. Raporturile dintre Stat și Biserică au evoluat deci de la colaborare, la grave amestecuri imperiale în viața bisericească, până la opoziția deschisă din perioada iconoclastă, dar permanent s-a revenit la necesitatea întăririi „simfoniei”, ca cea mai bună modalitate de conducere a Imperiului. Ordinea bizantină echivala cu organizarea ierarhică perfectă a întregii lumi, după modelul celei cerești, cu îngeri, sfinți, apostoli și profeți, care îl înconjoară pe Dumnezeu. În plan uman, fiecare persoană deținea un loc bine stabilit în ierarhie, începând cu împăratul, care era omologul lui

⁸ Claude Lepelley, *Y eut-il au IV^{ème} siècle une idéologie chrétienne du pouvoir impérial?*, în *L'idéologie du pouvoir monarchique dans l'Antiquité*, diffusion De Boccard, Paris, 1991, p. 107-108.

⁹ Eusebiu de Cezareea, *Scrieri. Partea a doua: Viața lui Constantin cel Mare*, traducere și note de Radu Alexandrescu, Buc., Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1991, p. 168: „24. Fapt care i-a și îngăduit să spună odată, la primirea unor episcopi, că și el ar fi un fel de episcop, sau, - cum l-am putut eu însumi auzi zicând - «Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine, însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei»”; G. Dagron, *op.cit.*, p. 18-21

¹⁰ C. Lepelley, *Y eut-il au IV^{ème} siècle...*, p. 109.

¹¹ H. Ahrweiler, *op.cit.*, p. 19-20.

¹² *Ibidem*, p. 123.

¹³ V. V. Muntean, *Statul și Biserica la români (sec. XIV-XX)*, în „Revista istorică”, VII, 1996, nr.5-6, p. 437.

Hristos și ale cărui însemne erau globul cruciger și sceptrul, în vreme ce coroana îi era oferită de un înger sau de Hristos însuși¹⁴.

În întregul univers bizantin se aplica aceeași ierarhie. De la basileus la domn, voievod, cneaz, gospodar sau jupan, trecând pe la țar, rege și crai, toate demnitățile și statele formau o piramidă. Ea era reflectarea ideii bizantine a familiei de regi și popoare, ai cărei membri, într-o ordine riguros ierarhizată, erau între ei frați, fii, veri și prieteni, formulă care se substituia pretenției unei dominații mondiale¹⁵. În această lume bizantină se va înscrie și Țara Românească la puțin timp după întemeierea sa.

Preluarea modelului bizantin în concepția despre domnie a secolului al XV-lea în Țara Românească se poate urmări și argumenta cu elemente din titulatura domnească, însemnele puterii și heraldică, dar, mai ales, din raporturile dintre puterea domnească și instituția Bisericii în această epocă.

Aspecte privind concepția despre domnie în Țara Românească

Conceptele de „imperiu” și de „împărat” sunt profund ancorate în mentalitatea poporului român încă din perioada formării sale. Drept dovadă stă și etimologia cuvântului „împărat”, care derivă din lat. *imperator*. Ideea imperială romană a fost implantată cu forța armelor în Dacia¹⁶, însă ea nu s-ar fi păstrat dacă nu s-ar fi grefat, în pragul perioadei medievale, pe realitatea dominației exercitate de Bizanț pe malurile Dunării de Jos¹⁷.

De la sfârșitul secolului al X-lea Bizanțul readuce în această zonă un model de viață organizată în cadrul cetăților, strălucirea fastului de curte și bisericesc, devenind un exemplu de urmat pentru toate micile state recent create aici, „însă cu propriile lor aspirații locale”¹⁸. Nicolae Iorga regăsea în instituția domniei ecoul acestei tradiții imperiale romane - împărații bizantini au fost pentru noi continuatorii împăraților din Roma occidentală¹⁹. Prin urmare, existența la români a ideii imperiale bizantine este rezultatul instinctului de conservare al unui popor latin, care vedea în împăratul de la Constantinopol păstrătorul și continuatorul tradiției de cultură și de civilizație ale Romei²⁰. Iorga vedea această realitate în concepția despre domn și domnie, „o concepție țărănească de moșnean și, în

¹⁴ H. Ahrweiler, *op. cit.*, p.126-130.

¹⁵ Val. Al. Georgescu, *L'idée impériale byzantine et les réactions des réalités roumaines (XIVe - XVIIIe siècle) - Idéologie politique, structuration de l'Etat et du droit* -, în „Byzantina”, III, 1971, p. 318.

¹⁶ *Ibidem*, p. 313.

¹⁷ Petre Diaconu, *Aspects de l'idée impériale dans le folklore roumain*, în „Byzantina”, III, 1971, p. 195.

¹⁸ Corina Nicolescu, *Moștenirea artei bizantine în România*, Buc., Ed. Meridiane, 1971, p. 62.

¹⁹ Nicolae Iorga, *Sfaturi pe întuneric, Conferințe la Radio, II, 1936-1938*, Buc., 1940, p. 141.

²⁰ P. Diaconu, *Aspects de l'idée impériale...*, p. 195.

parte, și una de îndestulare internă imperială”²¹. Chiar titlul de *domn*, a cărui etimologie este lat. *dominus* și care exprimă aspectul absolut al puterii imperiale romane, persistă în ciuda concurenței celui de *voievod*, *cneaz*, *gospodar* sau *principe*²², ceea ce îl face pe Iorga să creadă în caracterul imperial și puterea absolută a domnului român, moștenitor al împăraților de la Roma și Bizanț.

Începuturile gândirii politice a societății românești medievale se pot urmări cu destulă certitudine nu numai pentru secolul al XVI-lea, ci și pentru secolul al XV-lea încă de la începutul său, dat fiind că este o epocă profund influențată de agresiunea otomană împotriva Bizanțului. În acest context internațional se dezvoltă o temă politică fundamentală, cea a independenței, care, alături de aceea a centralizării, conferă instituției domniei un caracter autocratic specific bizantin²³. Influența Bizanțului, slăbit de loviturile turcilor, asupra Țării Românești, s-a datorat faptului că aceasta se afla în chiar plină zonă a confruntării dintre Imperiul Otoman și lumea creștină și era singura care putea să contracareze suzeranitatea pe care coroana ungară încerca să o exercite asupra acestui spațiu. Bizanțul reprezenta pentru domnii munteni unica sursă de legitimitate care putea, prin intermediul Patriarhiei de la Constantinopol, să consacre în fața celorlalte state formațiunea politică românească încheșată la începutul veacului al XIV-lea.

Titlatura domnului

Ca și în Bizanț, unde conducerea este socotită ca având sorginte teocratică, domnul Țării Românești, „întru Hristos Dumnezeu, binecredincios”, este considerat unșul și alesul Domnului, iar puterea sa vine „din mila lui Dumnezeu”²⁴, nu emană de la boieri. Puterea spirituală a șefului statului era exercitată „cu acordul” Bisericii. Dumnezeu dicta alegerea domnului pentru a face din el un instrument al voinței sale și reprezentantul său pe pământ și printre supuși, cel ales având datoria să imite în permanență modelul divin cu ajutorul virtuților.

Utilizarea formulei „din mila lui Dumnezeu” și a numelui teofor Ioan, abreviat „Io”, acordate de Biserică domnilor români, exprima inserarea românilor în ierarhia imperială și în familia monarhilor și afirmarea dreptului divin²⁵. E. Vârtosu a demonstrat că această vocabulă reprezintă un nomen sacru, prescurtare a numelui grecesc Ἰωαννης („cel dăruit de Dumnezeu”, „cel ales de

²¹ N. Iorga, *Istoria românilor*, III, *Cititorii*, Buc., 1937, p. 169.

²² Andrei Pippidi, *Monarhia în Evul Mediu românesc, practică și ideologie*, în vol. „Național și universal în istoria românilor”, Buc., Ed. Enciclopedică, 1998, p. 31-32; Alexandru D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a IV-a, vol II, note, comentarii, prefață, indice și ilustrația de Nicolae Stoicescu, Buc., Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 161.

²³ A. Pippidi, *Tradiția politică bizantină în țările române în secolele XVI-XVIII*, ediție revăzută și adăugită, Buc., Ed. Corint, 2001, p. 23.

²⁴ V. V. Muntean, *Statul și Biserica...* p. 438; Dan Horia Mazilu, *Voievodul dincolo de sala tronului. Scene din Viața privată*, Iași, Ed. Polirom, 2003, p. 529.

²⁵ Val. Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești...*, p. 41; D. H. Mazilu, *op. cit.*, p. 29.

Dumnezeu”), fiind acordat domnilor români de Patriarhia de la Constantinopol pentru a mări prestigiul acestora²⁶. Documentele interne din secolul al XV-lea atestă calitatea de „binecredincioși în Hristos Dumnezeu” a voievozilor munteni până în 1453, iar după aceea în hrisoave deosebit de solemne, în titulatura domnilor Vladislav al II-lea, Vlad Țepeș, Radu cel Frumos, Basarab cel Tânăr, Vlad Călugărul și Radu cel Mare²⁷.

Multe trimiteri directe la imaginea basileus-ului se regăesc în figura voievodului *domn* și *autocrat*. Autoritatea pe care o deține de la Dumnezeu el nu o împarte cu nimeni, deci este „singur stăpânitor”, „domn de sine stăpânitor” sau, în traducerea în grecește, care accentuează asemănarea cu titulatura imperială, *autokrator*, formulă care reflectă maturizarea politică a Țării Românești la începutul secolului al XV-lea²⁸. Ceea ce caracterizează evoluția statului muntean în această perioadă este lupta domnului pentru cucerirea titlului de *mare voievod* și a statutului de independență, de autocrație. Prin urmare, acest titlu nu este o simplă formulă de cancelarie, ci este dovada ocupării de către Țara Românească a unei anumite trepte de independență în universul bizantin. Într-un hrisov pe care Mihail îl dă în Târgoviște, în calitate de coregent al tatălui său, spune: „Eu, cel în Hristos Dumnezeu, binecinstitorul și de Hristos iubitorul și de Dumnezeu uns, Ioan Mihail voievod, fiul prea dulcelui Io Mircea, binecredinciosului și de Hristos iubitorului și singur stăpânitorului, marelui voievod...”²⁹. Deci Mihail nu era *singur stăpânitor*, *autocrator*, ci numai tatăl său avea drept la acest titlu. El dă porunci și hrisoave cu propria pecete, dar „cu voia părintelui domniei mele”.

Cât timp raporturile cu coroana maghiară au dominat orizontul extern al Țării Românești, formula „domn a toată Țara Românească”, apărut pentru prima dată la actul lui Nicolae Alexandru de la 1359, a făcut dovada „antagonismului ce opunea voievodatul muntean regatului ungar”³⁰. Dacă adjectivul *toată* ar fi avut numai o funcție decorativă, el ar fi dispărut din titlu, așa cum s-a întâmplat în Moldova, în prima jumătate a secolului al XV-lea. Rezistența lui în tot cursul acestui secol în titulatura domnilor munteni, lasă să se întrevadă o funcție politică, și anume afirmarea independenței față de coroana angevină³¹, ca și poziția

²⁶ Cf. Emil Vărtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova (până în sec. al XVI-lea)*, Buc., 1960, p 12;

²⁷ DRH, B, I, Buc., 1966, p. 191, 193, 209, 213, 216, 220, 233, 243, 247, 251, 253, 262, 265, 273, 283, 289, 297, 300, 305, 310, 326, 351, 374, 378, 431, 439, 441, 443, 454, 456, 471, 479, 494.

²⁸ A. Pippidi, *Monarhia în Evul Mediu românesc...*, p. 35-36.

²⁹ D.I.R., B, veacul XIII, XIV și XV, Buc., 1953, p. 55.

³⁰ Stelian Brezeanu, „*Domn în toată Țara Românească*”. *Originea și semnificația unei formule medievale de cancelarie*, în vol. *Romanitatea orientală în Evul Mediu. De la cetățenii romani la națiunea medievală*, Buc., Ed. All, 1999, p. 200-201.

³¹ *Ibidem*, p. 198-201. Formula „domn a toată țara” se întâlnește din 1359, în actul sinodal prin care Iachint era transferat de la Vicina la Argeș, stabilindu-se astfel subordonarea mitropoliei muntene față de patriarhul din Constantinopol. Iachint era numit „mitropolit al întregii Ungrovlahii”, iar Nicolae Alexandru „prea nobilul mare voievod și domn a toată Ungrovlahia”. În afară de semnificația religioasă, actul din 1359 avea una politică:

autocrată și sursa divină a puterii lor, ca de exemplu: „Eu Dan, mare voievod și domn, din mila lui Dumnezeu, stăpânind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei...”³².

În raport cu proprii supuși, niciodată puterea autocratică a domnului nu a fost abolită. Încă de la începutul domniei sale, Vlad Țepeș își anunța, într-o scrisoare către brașoveni din 1456, programul autoritar al domniei: „Și să vă gândiți că, atunci când un om ori Domn e puternic și tare, atunci poate face pacea cum vrea; dar, când e fără putere, unul mai tare va veni asupra lui și va face cu dânsul ce va voi.”³³ Vlad Țepeș a instaurat acest tip de domnie autoritară, în care boierii au fost siliți, chiar dacă pentru o perioadă limitată de timp, să se încline în fața politicii domnului, după ce, până la el, în condițiile luptei dintre Dănești și Draculești, fiecare nou candidat la tron se baza pe sprijinul acordat de câte o grupare boierească. Deci afirmarea suveranității („domn a toată țara”, „singur stăpânitor”) era pentru secolul al XV-lea de mare importanță practică și pentru politica internă a țării, „pentru a ține în frâu pe boieri și a galvaniza poporul”³⁴. Pe plan extern, Vlad Țepeș a știut să actualizeze această formulă, într-un moment în care întreaga lume creștină, atât cea ortodoxă, cât și cea catolică, era tulburată de dispariția imperiului bizantin.

În *Povestirile slavone despre Dracula voievod*, 4 din 19 povestiri conțin informații interesante despre felul în care Țepeș, prin protocolul primirii solilor străini, prin felul în care îi uimea cu bogății sau îi pedepsea prin tragerea în țeapă, dorea să fie considerat un „mare stăpânitor” căruia toți trebuia să i se supună și căruia nimeni nu-i putea discuta hotărârile, nici măcar reprezentanții bisericești³⁵. Doi călugări catolici din Ungaria s-au prezentat în fața lui Vlad Țepeș, cerând milostenii. Domnul i-a chemat la el pe rând și, arătându-le mulțimea de oameni trași în țeapă din jurul curții sale i-a întrebat: „Am făcut oare bine așa? Și cum îi socoți pe aceștia de prin țepi?” Unul dintre călugări l-a condamnat pe domn, deoarece „se cuvine ca un stăpân să fie milostiv, iar aceștia de prin țepi sunt niște mucenici”, în vreme ce celălalt l-a lăudat, pentru că era „pus de Dumnezeu ca stăpân ca să milostivească pe cei care fac bine”, iar cei din țepe „au făcut rău și au primit după faptele lor”. Domnul a poruncit ca primul călugăr să fie tras în țeapă, iar pe cel de-al doilea l-a răsplătit cu 50 de ducați de aur. O altă povestire arată cum un sol al lui Matei Corvin, aflat la masă cu Țepeș, a fost întrebat în legătură cu o țeapă groasă, înaltă și aurită: „Spune-mi, de ce am făcut țeapa aceasta așa?” Solul ar fi răspuns astfel: „Stăpâne, pare-mi-se că vreun boier mare a greșit înaintea ta și

împăratul bizantin recunoștea existența juridică a principatului muntean, prima recunoaștere internațională ce venea din partea Constantinopolului, gest ce constituia o ieșire fâțișă din vasalitatea lumii angevine.

³² DRH, B, I, p. 115, 117, 123, 125, 126 etc.

³³ N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de Domni*, ediția a II-a, Vălenii de Munte, 1925, p. 165.

³⁴ Val. Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești...*, p. 43.

³⁵ Constantin Șerban, *La conception impériale byzantine dans le protocole et le cérémonial diplomatique roumain au Moyen Age*, în „Byzantina”, III, 1971, p.302.

vrei să-i faci o moarte mai cu cinste”. Aflând că de fapt țeapa pentru el însuși fusese pregătită, solul a replicat: „Stăpâne, dacă voi fi săvârșit ceva vrednic de moarte, fă ceea ce vrei, pentru că tu ești un judecător drept și nu ești tu vinovat de moartea mea, ci eu singur”. Auzind răspunsul, Țepeș l-a încărcat cu daruri și a încheiat astfel solia: „Tu într-adevăr poți să umbli în solie de la stăpânitorii cei mari, la alți stăpânitori mari, pentru că ești învățat de stăpânitorul tău cum să vorbești cu stăpânitorii cei mari. Alții însă să nu îndrăznească, ci mai întâi vor fi învățați cum să stea de vorbă cu stăpânitorii cei mari”³⁶. Din felul în care domnul s-a purtat în cazul celor doi călugări catolici se poate observa atitudinea „unsului lui Dumnezeu”, ale cărui acte nu pot fi judecate de oameni. Călugărul a fost tras în țeapă deoarece a îndrăznit să îi conteste autoritatea și judecata, iar celălalt a fost răsplătit pentru că a recunoscut monarhia de drept divin³⁷. Din povestirea referitoare la solul lui Matia Corvin, reiese din nou trăsătura de „judecător drept” caracteristică domnului, calitate indispensabilă unui „mare stăpânitor”. Formula „mare stăpânitor” revine de 4 ori, iar din context reiese că regele maghiar era socotit de Vlad Țepeș egalul său. Solii trebuia să se îmbrace în chip ales, potrivit rangului celui la care mergeau, și să fie pricepuți în treburile diplomatice. Basarab Țepeluș, de exemplu, se arăta pe la 1478-1479 dispus să se înțeleagă cu Brașovul, dar cerea acestora să îi trimită în solie oameni buni, „ca să știm ce și pentru ce punem la cale și întocmim” și să nu mai trimită soli ca până atunci, probabil nepricepuți, căci aceia „nu-mi trebuesc”³⁸.

Prin urmare, de la modelul bizantin derivă principalele elemente ale structurii puterii domnești din Țara Românească în secolul al XV-lea:

-dualitatea puterii seculare și spirituale a șefului statului, cea de-a doua exercitată în colaborare cu Biserica, și recunoașterea jurisdicției celei din urmă;

-originea divină a puterii domnului (regăsită în formula „din mila lui Dumnezeu”), autocrat, proclamată cu tărie chiar și în perioadele de criză, în plină epocă de afirmare a independenței statului în fața puterii otomane, semn al imposibilității Porții de a goli de conținut autonomia statului și de a-l reduce la rangul de simplă provincie, administrată de funcționarii săi³⁹;

-doctrina virtuților imperiale și datoria de generozitate și filantropie (imaginea domnului ca *everget*, binefăcător), prin care domnul, ca un împărat, imita în permanență exemplul lui Dumnezeu, de care trebuia să se apropie cât mai mult posibil. „Și nimenea din boierii sau slugile domniei mele să nu îndrăznească să

³⁶ *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI*, publicate de I. Bogdan, ediție revăzută și completată de P.P.Panaitescu, Buc., 1959, p. 207-208, 211-212).

³⁷ Ștefan Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, ediția a II-a, revăzută, Buc., Ed. Enciclopedică, 1998, p. 218; Nicolae Stoicescu, *Vlad Țepeș*, Buc., Ed. Academiei, 1976, p. 42.

³⁸ Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească în secolele XV și XVI*, I, 1412-1508, Buc., 1905, p. 143.

³⁹ Val. Al. Georgescu, *L'idée impériale byzantine...*, p. 328.

atingă miluirea și darul meu...”⁴⁰ spunea Mircea cel Bătrân într-un act din 20 iulie 1400. Vlad Țepeș făgăduiește: „domnia mea îi voi milui și-i voi cinsti”⁴¹;

-instituția asocierii la domnie, ce urcă până la începuturile Imperiului Roman, moștenită apoi de Bizanț, adoptată de bulgari și sârbi, de unde a fost preluată de români;

-calitatea de judecător suprem și universal, care putea delega puterea sa fără a se despărți cu totul de ea și fără a o pierde, orice alt judecător nedetșinand-o decât printr-o delegare limitată și revocabilă;

-puterea de taumaturg, specifică în Occident, lipsește⁴², dar domnul are în schimb dubla vocație de legislator politic (laic) și spiritual (religios)⁴³.

Reflectarea aportului bizantin în însemnele puterii, numismatică, sigilografie

La încoronarea domnilor români era obligatorie prezența însemnelor puterii, riguros respectate, ca simboluri ale autorității monarhice. Tradiția bizantină s-a menținut cu puține modificări în secolul al XV-lea, grație situației politice a domnilor români la Înalta Poartă, care beneficiau de o anumită formă de independență. În costumul de ceremonie al domnilor români existau elemente imperiale, alături de altele de origine occidentală, care reflectau participarea lor la valorile ierarhiei încarnate de basileu, participare indispensabilă afirmării unei puteri independente.

Prima piesă, sceptrul țării, era oferit domnului în chiar momentul alegerii sale. Prin „skēptron” la bizantini era desemnat stindardul, ai cărui purtători se numeau „skēptrophoroi” și făceau parte din cortegiul imperial, la marile festivități. În cronicile slavo-române și alte documente interne sau externe din secolul al XV-lea, „schiptru” este folosit cu semnificația precisă de principal simbol al autorității monarhice, obligatoriu în momentul investiturii laice a domnului⁴⁴.

Hlamida, a doua piesă importantă ca atribut al puterii, apare prinsă de umărul drept în portrete și pe efigiile monetare. Ea este corespondentul „granatza” bizantină, cunoscută după portretele ultimilor împărați ai Bizanțului și ale țarilor sârbi și bulgari din secolele XIII și XIV. Această haină, de culoare roșu-violet, apare ca piesă de investitură alături de coroană, cele două caracteristici ale domnilor și ale fiilor lor, succesori la tron sau coregenți. Cu rare excepții, „granatza” pare interzisă femeilor, care poartă „caftanul”, haină de origine persană, utilizată și la curtea bizantină, caracterizată prin mâneci lungi și drepte, atârnând din ambele părți ale corpului⁴⁵.

⁴⁰ D.I.R., B, veacurile XIII, XIV și XV, p. 32.

⁴¹ V. Costăchel, P.P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV – XVII)*, Buc., Ed. Științifică, 1957, p. 329.

⁴² Vezi Marc Bloch, *Regii taumaturgi*, Iași, Ed. Polirom, 1997.

⁴³ Val. Al. Georgescu, *L'idée impériale byzantine...*, p. 327; idem, *Bizanțul și instituțiile românești...*, p. 41-42.

⁴⁴ Corina Nicolescu, *Les insignes du pouvoir. Contribution à l'histoire du cérémonial de cour roumain*, în „RESEE”, XV, 1977, nr.2, p. 234.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 245.

Dreptul de a purta coroană și de a împodobi cu purpură costumul princiar, până în secolul al XVI-lea, sunt interpretate ca simboluri ale poziției autocrate revendicate de domnul Țării Românești⁴⁶. Cele mai vechi imagini ale unei coroane s-au păstrat încă din secolul al XIV-lea, ca o coroană deschisă, ce simboliza acceptarea de către domn a autorității unei puteri suzerane, formată dintr-un cerc simplu de aur, cu trei fleuroane în floare de crin. Mai luxoasă este coroana purtată de Mircea cel Bătrân, gravată pe efigiile monetare și în picturi, care apare îmbogățită prin introducerea crucii. Crucea este un însemn foarte frecvent, purtat de domni și, mai rar, de moștenitorii tronului și de prințese, așa cum apare în tablourile votive, portretele realizate în broderie, pe obiectele de orfevrărie sau manuscrise. Însemn de tradiție bizantină, simbol al fidelității față de tradiția creștină, ea are diferite forme, dar de obicei deasupra brațului principal se găsește un al doilea braț, drept sau oblic⁴⁷. Pe câteva serii monetare emise de Mircea cel Bătrân, domnul apare cu fața, încoronat, în picioare, ținând în mâna dreaptă sabia sau lancea, iar în stânga globul cruciger⁴⁸. Acest tip de monedă, cu efigia domnului încoronat, ținând globul cruciger, a fost reluat de doi dintre succesorii săi, Mihail I (1418-1420), fiul său, și Dan al II-lea (1422-1431, cu întreruperi), nepotul său, și unul și celălalt remarcându-se în lupta antiotomană⁴⁹.

Numismatul Octavian Iliescu a identificat o emisiune monetară din vremea lui Vlad Țepeș, bazându-se pe analiza unui ducat de argint, bătut probabil în intervalul 1459-1461. Se cunoaște un singur exemplar, descoperit la Târgșor, unde Vlad a construit o biserică și unde în secolul al XV-lea a existat și o curte domnească. Pe avers este reprezentat domnul, văzut din față, în picioare, cu coroană și ținând în mâna dreaptă o cruce lungă, iar în stânga globul cruciger. În această imagine avem de-a face cu „reprezentarea tipică a împăratului bizantin, în dubla sa ipostază de apărător al creștinismului și deținător al puterii de aspirație universală”⁵⁰. Pe reversul monedei apare figurat bustul lui Iisus Hristos, văzut din față, binecuvântând cu mâna dreaptă, iar cu stânga ținând la piept Evanghelia, imagine preluată tot din iconografia bizantină, „fiind vorba de reprezentarea pe monede a lui *rex regnantium*, adică a vârfului ierarhic al tuturor suveranilor creștini. Asocierea celor două imagini pe această monedă, în chip evident alese de însuși Vlad Țepeș, l-a îndreptățit pe autorul identificării să conchidă că ducatul de

⁴⁶ Val. Al. Georgescu, *L'idée impériale byzantine...*, p. 320.

⁴⁷ C. Nicolescu, *Les insignes du pouvoir...*, p. 248.

⁴⁸ Mircea cel Bătrân a adoptat acest atribut, moștenit de la Bizanț, în a doua parte a domniei sale, când, profitând de luptele dinastice care au slăbit Imperiul Otoman după ce Baiazid I a fost luat prizonier, Mircea cel Bătrân a sprijinit, succesiv, doi pretendenți la tronul imperial, Musa și Mustafa.

⁴⁹ O. Iliescu, *L'héritage de l'idée impériale...*, p. 259-260.

⁵⁰ Vezi Idem, *Ducați necunoscuți emiși de doi voievozi ai Țării Românești în secolul al XV-lea*, în „Buletinul Societății Numismatice Române”, anii LXXVII-LXXIX (1983-1985), Buc., 1987, p. 268-278

la Târgșor este, de fapt, un *ducat de cruciadă*, domnul român socotindu-se pe sine moștenitorul direct al vechilor tradiții bizantine de cruciadă⁵¹.

În privința sigiliilor mijlocii folosite de Vlad Țepeș, ele aparțin categoriei denumite „Nova Plantatio”. Prima dată acest însemn este întâlnit la Mircea cel Bătrân, în a doua parte a domniei sale, pe sigiliile prin care arăta asocierea fiului său la domnie și care prezentau două capete încoronate și aflate, separate de o tulpină de plantă. Domnii Țării Românești din secolul al XV-lea au preluat această temă iconografică bizantină și au transpus-o din domeniul numismatic în cel sfragistic. În Bizanț, „Nova Plantatio” semnifica întemeierea Romei Noi, adică a Constantinopolului, copacul fiind considerat arborele vieții și reprezentat sub formă de chiparos⁵². Sigiliile domnilor munteni de tip „Nova Plantatio” sunt prezente și la succesorii lui Mircea cel Bătrân, la Dan al II-lea, Radu Praznaglava, Alexandru Aldea, Vlad Dracul, Vlad Țepeș etc., „având gravată în bordură o inscripție fie în limba slavonă, fie în latină, purtând în câmpul sigilar două capete încoronate și aflate ... și separate printr-o tulpină. Primul dintre cele două personaje încoronate (cel din dextera) reprezintă pe voievodul în scaun, cel de-al doilea (din senestra), fie pe fiul acestuia, fie pe Doamna țării.”⁵³ P.V.Năsturel afirma că marele sigiliu al Țării Românești, care reprezenta pe împărații Constantin și Elena despărțiți printr-un pom, a fost adoptat de domnii noștri după căderea Constantinopolului, primul care îl folosește fiind Radu cel Frumos (1462-1474)⁵⁴. Acest simbol reprezenta o prerogativă acordată domnilor Țării Românești de patriarhii Constantinopolului drept recunoștință pentru daniile oferite Bisericii ortodoxe după cucerirea de către turci a capitalei Imperiului Bizantin. Chiar dacă însemnul a apărut la noi și înainte de 1453, totuși el nu conținea decât un simbol vegetal firav (puiet sau tulpină fără frunze) care s-a dezvoltat treptat, ajungând la aspectul de arbore abia în timpul primei domnii a lui Radu cel Frumos⁵⁵. Explicația dată de P.V.Năsturel este aceea că după 1453, datorită grijii arătate Bisericii răsăritene, domnii români s-au substituit rolului jucat până atunci de împărații bizantini și că patriarhii le-au acordat unele prerogative, între care și dreptul de a sigila cu emblema imperială, folosită în paralel cu sigiliile pe care era reprezentată acvila țării⁵⁶. Până la sfârșitul secolului aspectul pecetilor va evolua, trupurile domnești ajung să fie redată integral, iar coroana copacului va deveni din ce în ce mai bogată, sfârșind prin a găzdui în vârful său însăși acvila Țării Românești.

RAPORTURILE DINTRE DOMN ȘI BISERICĂ

Pentru secolul al XV-lea, istoria Bisericii din Țara Românească este săracă în izvoare. Absența mitropoliților din actele interne se explică prin faptul că domnii

⁵¹ Șt. Andreescu, *op.cit.*, p. 99.

⁵² Dan Cernovodeanu, *Contribuții la studiul însemnelor heraldice ale lui Vlad Țepeș*, în „Revista de istorie”, t 29, nr. 11, 1976, p. 1741-1742.

⁵³ *Ibidem*, p. 1734.

⁵⁴ P.V.Năsturel, *Nova Plantatio*, în „RIAF”, XV, p. 79.

⁵⁵ D. Cernovodeanu, *Contribuții la studiul...*, p. 1742.

⁵⁶ P.V.Năsturel, *Nova Plantatio*, p. 79-80.

și-au mutat reședința de la Argeș la Târgoviște, apoi, din timpul lui Vlad Țepeș, la București, iar mitropoliții au rămas cu reședința la Argeș. Încă o cauză este aceea că în 1402 încetează singurul izvor documentar extern, *Actele Patriarhiei din Constantinopol*⁵⁷. E probabil că la sfârșitul secolului mitropolitul s-a mutat la mănăstirea Dealului, pentru ca la 17 august 1517 reședința mitropolitană să fie mutată definitiv la Târgoviște, în biserica începută de Radu cel Mare și terminată de Neagoe Basarab. În acest răstimp îi aflăm pe mitropoliți alături de domn la Gherghița, în 1482, la Târgoviște în 1483 și la București în 1494⁵⁸.

În prima jumătate a secolului al XV-lea, până la domnia lui Vlad Dracul, mitropolia a funcționat în biserica Sf. Nicolae Domnesc de la Argeș⁵⁹, lângă palatul domnesc. Vlad Dracul a ridicat o nouă biserică mitropolitană, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, la 2 kilometri de Curtea de Argeș, sfințită la 15 august 1439, care s-a năruit în 1475 sau 1484, în urma unor cutremure de pământ. Noua ctitorie avea semnificație funerară, dinastică, spre a legitima propria dinastie, rămasă în istorie cu numele de dinastia Drăculeștilor, și cruciată⁶⁰. Gestul domnului, de îndepărtare a sediului mitropoliei de palatul domnesc, a fost interpretat și ca o posibilă slăbire a tradiției „simfoniei” bizantine. În condițiile tulburi din preajma căderii Constantinopolului, domnii Țării Românești căutau ajutorul puterilor occidentale și, pe acest fond, s-a înregistrat un grad ridicat de independență a Mitropoliei față de Patriarhia din Constantinopol, sub forma unei ortodoxii încadrate în lupta de cruciadă occidentală. Potrivit acestei perspective, Vlad Dracul, vasal al lui Sigismund de Luxemburg și membru al Ordinului Dragonului, a schimbat vechea biserică mitropolitană, care ilustra ideologia și trăsăturile artistice ale Bizanțului, cu una nouă, care avea încastrată în turn, după moda occidentală, simbolul unei noi orientări cruciate, însemnul dragonului, supunând un animal de formă leonină⁶¹, iar nu stema țării, cum va proceda Radu cel Mare la Mănăstirea Dealului. Dincolo, însă, de numeroasele aspecte incerte din timpul domniei lui Vlad Dracul, se remarcă un remarcabil efort de neatarnare⁶² și strădania domnilor munteni de a găsi aliați împotriva otomanilor.

⁵⁷ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a II-a, vol. I, Buc., 1991, p. 337.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, Vălenii de Munte, 1908, p. 28-29;

⁶⁰ D.I.R., B, veacul XIII, XIV, XV, doc. 130, p. 137-138

⁶¹ Pavel Chihaia, *Cele două lăcașuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeș deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab*, în *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, Buc., Ed. Meridiane, 1974, p.60-63; idem, *Vlad Dracul voievod al Țării Românești și cavalier al Ordinului Dragonului*, în *Artă medievală. III. Țara Românească între Bizanț și Occident*, Buc., Ed. Albatros, 1998, p. 98-105; idem, *În legătură cu absența delegației Țării Românești la conciliul de la Ferrara-Florența (1438-1439)*, în „Glasul Bisericii”, XXXVII, nr. 1-2, 1978, p. 160-161.

⁶² Vezi Virgil Ciocîltan, *Între sultan și împărat: Vlad Dracul în 1438*, în „Revista de istorie”, t.29, nr. 11, 1976, p. 1767-1789 și Ilie Minea, *Vlad Dracul și vremea sa*, Buc., 1928.

La începutul secolului al XV-lea dispare scaunul mitropolitan al Severinului, prin ocuparea acestei regiuni de regii maghiari, apoi de otomani. Aici păstoriseră până la moarte Antim Critopulos și Atanasie⁶³. Izvoarele consemnează mitropoliți, la Argeș, abia spre jumătatea secolului. Într-un act din 28 octombrie 1464, prin care Radu cel Frumos întărea proprietățile mănăstirii Snagov, în fruntea sfatului domnesc apare mitropolitul Iosif, așezat în scaun probabil chiar de Vlad Tepeș⁶⁴. Urmașul său a fost Macarie, atestat documentar pentru prima dată într-un hrisov din 23 martie 1482 prin care Basarab Țepeluș întărea proprietățile aceleiași mănăstiri. După moartea lui Macarie, din 1487 sau 1488, deci din timpul domniei lui Vlad Călugăru, în scaunul mitropolitan apare Ilarion. Nu se știe cât a păstorit, probabil până în primii ani ai secolului al XVI-lea, când Radu cel Mare îl aduce în țară pe fostul patriarh al Constantinopolului, Nifon, pentru reorganizarea Bisericii⁶⁵.

Mitropoliții se alegeau dintre episcopii sufragani sau egumeni, iar alegerea era întărită de domn, care îndeplinea așa-numita „investitură” prin înmânarea cârjei, apoi anunța alegerea la Constantinopol, de unde aștepta actul de recunoaștere. Hirotonia se făcea în țară, în prezența a cel puțin trei arhierei (uneori și străini). Prin urmare, principalele momente ale numirii mitropolitului, întărirea și investirea, depindeau de domn, la fel ca și numirea episcopilor și înființarea scaunelor acestora⁶⁶. Datorită acestei autocefalii a Bisericii muntene, pe care P.P. Panaitescu o vede realizată încă din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân⁶⁷, mitropoliții nu făceau parte din Sinodul patriarhal de la Constantinopol.

Mitropolitul avea un rol important în stat, fiind a doua persoană după domn. „Este un sistem care, teoretic, reamintește de bicefalia Bizanțului, deși acolo – ca și la noi – primul și ultimul cuvânt îl avea de fapt domnul”⁶⁸. Era însă considerat primul sfetnic, membru de drept al sfatului, săvârșea botezul, cununia și înmormântarea membrilor familiei domnitoare și putea fi trimis în fruntea unor solii ca să încheie tratate de bună înțelegere cu țările vecine. Era obligat să urmeze orientarea politică a domnului căci, în caz contrar, ar fi putut fi înlăturat din scaun și trimis la mănăstirea de metanie⁶⁹.

În privința rolurilor pe care domnul și mitropolitul le joacă în stat, ar putea fi invocat Gavril Protul, *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Țarigradului...*, care excede doar cronologic, nu și în privința conținutului, epoca de care ne ocupăm, în sensul că realitățile prezentate în acest izvor trebuie că au fost specifice și epocii anterioare redactării sale. Cu acordul

⁶³ N. Iorga, *Istoria bisericii...*, p. 38.

⁶⁴ M. Păcurariu, *op.cit.*, p. 349; D.I.R., B, veacul XIII, XIV, XV, doc. 130, p. 137-138.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 349-350; D.I.R., B, veacul XIII, XIV, XV, doc. 172, 233.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 355; Val. Al. Georgescu, *Bizanțul...*, p. 72; V. V. Muntean, *Statul și Biserica...*, p. 439-440.

⁶⁷ Petre P. Panaitescu, *op.cit.*, p. 173, 175.

⁶⁸ *Istoria dreptului românesc*, vol. I, coord. Ioan Ceterchi, responsabil de volum Vladimir Hanga, Buc., Ed. Academiei, 1980, p. 370.

⁶⁹ M. Păcurariu, *op.cit.*, p. 357-358.

sultanului, Radu cel Mare în aduce în țară pe fostul patriarh de Constantinopol, Nifon al II-lea, să se îngrijească de starea Bisericii muntene. Radu îi definește încă de la început, rolul: „«eu să domnesc, iară tu să ne îndereptezi și să ne înveți legea lui Dumnezeu și să fii tată și păstoriu mie și tuturor oamenilor și solitoriu la Dumnezeu»»⁷⁰. Din răspunsul dat de Nifon, aflăm viziunea vremii despre rolul pe care trebuie să îl îndeplinească un domn: „«Ție fiul meu și domn al locului, Radule, pentru că ai puterea domnească în mâna ta; trebuie să îndereptezi și să pedepsești pe cei fără rânduială cu judecată dreaptă după cuvântul lui Dumnezeu ... să nu pârținești nici celui mare, nici celui mic, pentru că judecata e a lui Dumnezeu... »»⁷¹. Nifon a încercat să aplice cu strictețe pravila bizantină, în programul său de reformă, în detrimentul unor obiceiuri locale, denunțate ca meritând să fie cenzurate de Biserică și, implicit, de stat⁷². Aceasta, dar mai ales faptul că, spirit dominator, a încercat să introducă în viața publică un fel de „papocezariism”⁷³, într-o țară în care niciodată autoritatea domnului nu fusese îngrădită de intervenția capului Bisericii, au atras alungarea din țară a prelatului, prin hotărâre domnească⁷⁴. Episodul este semnificativ pentru ilustrarea raportului de subordonare care exista între domn și mitropolit în conducerea țării, specific, de altfel, și Imperiului Bizantin.

În materie de drept, domnul era judecător suprem, dar putea delega această putere mitropolitului, care judeca nu numai abaterile clerului, ci și ale locuitorilor de pe moșiile bisericesti. Uneori mitropoliții sau episcopii erau împuterniciți de domn cu judecarea unor procese civile sau penale obișnuite. În cazul în care judecata o făcea chiar domnul, mitropolitul se afla de față, în dreapta lui. De asemenea, putea interveni direct în judecată atunci când în proces erau implicați reprezentanți ai Bisericii sau mănăstirilor, cu persoane laice, sau între clerici, mai ales în chestiuni patrimoniale. De altfel, prin intermediul daniilor domnești, domeniul Bisericii va ajunge să fie cel mai întins din țară⁷⁵. În privința mănăstirilor începe să funcționeze un drept de autogestione, sub forma regulii athonite, consacrată prin numeroase hotărâri domnești⁷⁶.

Judecata se făcea după pravilă, colecție de canoane bisericesti și legi bizantine (nomocanon) adaptate la realitățile românești și deopotrivă aplicate și de justiția domnească, sub denumirea de sfânta pravilă⁷⁷. Biserica domină

⁷⁰ Gavril Protul, *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Țarigradului...*, în *Literatura română veche (1402-1647)*, vol. I, introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, București, Ed. Tineretului, 1969, p. 74; Vasile Grecu, *Viața sfântului Nifon...*, București, 1944, p. 81.

⁷¹ V. Grecu, *op. cit.*, p. 83.

⁷² Val. Al. Georgescu, *Bizanțul...*, p. 74.

⁷³ Dan Horia Mazilu, *O istorie a blestemului*, Ed. Polirom, 2001, p. 115.

⁷⁴ Motivul aparent al gonirii lui Nifon este faptul că Radu cel Mare l-a despărțit pe logofătul Bogdan de soția sa, pentru a-i da de nevastă pe sora sa, Caplea, iar Nifon s-a împotrivit acestei căsătorii „fără lege”.

⁷⁵ Val. Al. Georgescu, *Bizanțul...*, p. 73.

⁷⁶ DRH, B, I, nr. 6-9, 14, 16, 22, 53, 89, 90, 91, 124, 127.

⁷⁷ Val. Al. Georgescu, *Bizanțul...*, p. 75.

dintotdeauna o sferă a dreptului, fără ca aceste puteri să-i fi fost conferite prin hrisov: botezul, căsătoria, despărțirea, incestul, adulterul, zămislirea copiilor, înmormântarea, actele civile, răpirea fetelor, jurământul și sperjurul, viața desfrânată, pedepsirea „păcatelor” prin mijlocirea spovedaniei, respectarea învoielilor, doctrina despre bani și camătă, toate sunt un domeniu în care Biserica exercită o jurisdicție deplină și constantă⁷⁸.

Când sentința nu putea fi pronunțată pe loc din lipsă de probe, domnul delega puteri de judecată unor boieri care depuneau un jurământ solemn, întărit de cărțile de blestem întocmite de preoți, Biserica având în aceste situații rolul de instanță de adevărire, suprema probă pe care domnul o lua în considerare la pronunțarea hotărârii finale. Actele statului erau de multe ori întărite prin tehnica blestemului, a anatemei⁷⁹, procedură întâlnită până către 1475 în majoritatea actelor domnești, atât în cele laice (în 64,8% din acte), cât și în cele privind Biserica (în 86% din acte)⁸⁰. Domnul, unsul lui Dumnezeu, putea pedepsi pe cei tentați să nu îi respecte poruncile chiar și după ce își va fi pierdut puterea, sau după moarte. Blestemul îl putea atinge pe domn însuși, ca pe una dintre cele două părți ce încheie contractul⁸¹, dar și pe domnii care ar urma și ar uita decizia sa, asigurându-se astfel perenitatea memoriei. A ignora o decizie întărită prin blestem putea deci atrage blestemul „Tatălui, Fiului și Sfântului Duh, al tuturor Sfinților și al Domniei mele”⁸². Faptul că domnului îi este permis să dea blesteme, singurul laic pentru care acest lucru nu este un păcat, demonstrează că autoritatea sa nu este numai de natură militară sau politică, ci și puternic spirituală, iar reunirea celor două atribute în persoana sa este recunoscută implicit de Biserică⁸³. Până la începutul secolului al XV-lea, în perioada de consolidare și legitimare a autorității domnești, blestemul nu era însoțit de o binecuvântare, iar tonalitatea actelor era severă, cu scopul de a impresiona. După această dată structura părții finale cuprinde, regulat, o binecuvântare urmată de blestem⁸⁴. Către sfârșitul secolului pedepsele spirituale devin mai rare, formulele stereotipe, binecuvântarea și blestemul completându-se reciproc, rar apărând exprimări ca „să fie blestemat de Dumnezeu, creatorul Cerului și al Pământului”⁸⁵. Schimbarea se vede mai ales la nivelul raporturilor dintre divinitate și domn, tot mai mediate de Biserică, ce își rezervă dreptul de a deține arsenalul simbolic al legitimității princiare. Monarhul, stăpân absolut al supușilor în ordine terestră, devine un creștin care se străduiește să obțină propria

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*; O. Dragotoni, *Implicarea Bisericii...*, p. 351.

⁸⁰ Cristina Codarcea, *La malédiction dans les anciens documents de la Valachie (XIVe – XVIe siècles)*, în „RESEE”, XXXII, nr. 1-2, 1994, p.55.

⁸¹ DRH, B, I, doc. 55, p. 109.

⁸² DRH, B, I, doc. 11, p. 31.

⁸³ C. Codarcea, *La malédiction...*, p. 57; Florența Ivaniuc, *Jurământul/blestem – cutumă și procedură în jurisdicția Țării Românești (sec. XIV-XVIII)*, în „Revista istorică”, tom VII, nr. 1-2, 1996, p. 869.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 58; F. Ivaniuc, *Jurământul/blestem...*, p. 872.

⁸⁵ DRH, B, I, doc. 152, p. 255.

mântuire, egal celorlalți creștini în fața justiției divine⁸⁶. Scăderea frecvenței blestemelor în actele domnești se poate explica prin consolidarea puterii centrale, care are acum alte mijloace de constrângere, bazate pe forța suveranului: spânzurătoare, înecare, tăierea mâinii etc. Se poate deci avansa ipoteza unei delimitări mai stricte, către sfârșitul secolului XV, între autoritatea temporală a domnului și cea spirituală a Bisericii și un început de laicizare a justiției⁸⁷.

În numeroase cazuri imaginea de domn drept credincios a voievozilor a fost dată de atitudinea pe care aceștia au avut-o față de instituția ecleziastică și de felul în care se conformau normelor de viață nescrise. Acestea erau criterii importante în funcție de care o guvernare apărea în ochii contemporanilor, dar și ai cronicarilor, drept „bună” sau „rea”⁸⁸. În mentalitatea epocii exista convingerea conform căreia cucernicia domnilor garanta mântuirea tuturor supușilor, iar dacă domnul păcătuia și se îndepărta de Biserică, mânia lui Dumnezeu se năpustea asupra întregii țări. Chiar și după 100 de ani cronicarii încă mai notau impresii lăsate de gestul alungării lui Nifon de către Radu cel Mare, domn „bun” la începutul domniei sale. Disputa, a atras răul, căci domnul a murit în chinuri, foametea și seceta, pedepse ale lui Dumnezeu, s-au abătut asupra țării, și chiar domnia lui Mihnea cel Rău a fost văzută ca o consecință a blestemului lui Nifon⁸⁹.

Activitatea ctitoricească a domnului

Dreptul de ctitorire era, cu toate obligațiile pe care le presupunea, instituția cu cea mai puternică amprentă bizantină⁹⁰. Domnul, ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ, își exprima mulțumirea prin construirea de lăcașuri de cult, prin susținerea Bisericii și prin numeroasele danii acordate ei. Astfel el era pomenit în rugăciunile preoților și după moarte în slujbe funerare, apărea în tabloul votiv și putea fi înmormântat, el și urmașii săi, în propria ctitorie⁹¹. Dorința de iertare a păcatelor, obținerea iertării la Judecata de Apoi, victoria într-o bătălie, minuni dumnezeiești ce se săvârșeau într-un loc, dorința de a legitima o dinastie, asigurarea domniei și a prosperității, toate erau argumente pentru zidirea unui lăcaș și pentru alegerea unui hram. Actul poate fi interpretat ca fiind legitimator, căci îl înscria pe domn în seria marilor conducători fondatori ce urca până la împăratul David și îi includea pe basileii bizantini, craii sârbi și bulgari și pe „bătrâni

⁸⁶ C. Codarcea, *La malédiction...*, p. 61.

⁸⁷ *Ibidem*; F. Ivaniuc, *Jurământul/blestem...*, p. 873-874.

⁸⁸ Irina Costea-Ene, *Portretele domnilor dreptcredincioși în Țara Românească, secolele XVI-XVII*, în *Muzeul Național*, XVI, 2004, p. 97.

⁸⁹ V. Grecu, *op.cit.*, p. 121, 123. Mai târziu, pentru că a intermediat „împăcarea”, după moarte, a lui Nifon cu Radu cel Mare, Neagoe Basarab apare drept salvator al țării, trimis de Dumnezeu, căci toate necazurile au încetat.

⁹⁰ Val. Al. Georgescu, *Bizanțul...*, p. 73-74.

⁹¹ Carmen Laura Dumitrescu, *Pictura murală din Țara Românească în veacul al XVI-lea*, Buc., Ed. Meridiane, 1978, p. 32.

domni” ai țării, aceste înfăptuiri permițând ctitorilor să trăiască în memoria contemporanilor și a urmașilor⁹².

Pentru ridicarea ctitoriei sale domnul apela cel mai adesea la meșteri formați în școlile constantinopolitane⁹³, deci la arta oficială a epocii, fapt care explică arhitectura bizantină a ctitoriilor cunoscute din secolul al XV-lea⁹⁴. Biserica paraclis de la Turnul Chindiei⁹⁵ și biserica Sfânta Vineri din Târgoviște⁹⁶, mănăstirea Brădet, ridicate în secolul al XV-lea⁹⁷ pot completa tabloul arhitecturii muntenesti de tradiție bizantină dificil de cunoscut datorită faptului că nici o altă clădire nu s-a păstrat întreagă. Ctitoriile și refacerile de biserici sunt însă atestate documentar pentru tot parcursul secolului: mănăstirea Glavacioc datează de la începutul secolului al XV-lea, din timpul lui Mircea cel Bătrân; tot acest domn sau Alexandru Aldea se presupune că a ridicat prima mănăstire a Dealului⁹⁸; lui Vlad Dracul îi este atribuită ctitorirea Govorei⁹⁹ și, împreună cu ieromonahul Dorotei, cea de la Licura¹⁰⁰; Vladislav al II-lea a zidit la Snagov, în 1453, un paraclis cu hramul Bunavestire¹⁰¹ și biserica mănăstirii Viforâta; Vlad Țepeș a înălțat în 1461 biserica Sf. Nicolae din Târgșor, pare să fi întemeiat mănăstirea Comana și să fi refăcut Snagovul¹⁰²; Radu cel Frumos a fondat mănăstirea Tânganu¹⁰³; Vlad Călugărul a ctitorit, prin 1492-1493, Schitul Babele, în Vlașca și mănăstirea Mărgineni, prin dania marelui vornic Drăghici¹⁰⁴; Radu cel Mare a refăcut din temelii biserica mănăstirii Dealului și a început la Târgoviște construirea noii biserici mitropolitane, terminată în timpul lui Neagoe Basarab. Toate aceste ctitorii, ca și mănăstirile ce și-au continuat existența din secolele anterioare au primit privilegii, iar prin hrisoave domnii întăreau daniile anterioare.

⁹² Mariana Lazăr, *Politica ctitoricească a domnilor Țării Românești (a doua jumătate a secolului al XVII-lea)*, în „SMIM”, XIX, 2001, p. 80-81; Pavel Chihaia, *Modele răsăritene și modele voievodale în Țara Românească*, în “Glasul Bisericii”, XXXV, nr. 1-2, 1976, p.156-159; vezi și Maria-Ana Musicescu, *Introduction à une étude sur le portrait de fondateur dans le sud-est européen. Essai de typologie*, în „RESEE”, VII, 2, Buc., 1969, p. 281-310.

⁹³ C. L. Dumitrescu, *op.cit.*, p. 40.

⁹⁴ C. Nicolescu, *Moștenirea artei bizantine...*, p. 56.

⁹⁵ P. P. Panaitescu, *op.cit.*, p. 214.

⁹⁶ Cristian Moiescu, *Considerații asupra arhitecturii bisericii Sf. Vineri din Târgoviște*, în „Valachica”, Târgoviște, 1969, p. 76.

⁹⁷ *Ibidem*; P. P. Panaitescu, *op.cit.*, p. 214; Gheorghe I. Cantacuzino, *Aspecte ale evoluției unui vechi monument din Târgoviște: biserica Sfânta Vineri*, în „Valachica”, Târgoviște, 1969, p. 63.

⁹⁸ M. Păcurariu, *op.cit.*, p. 317; N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, fascicula I, Buc., 1905, p. 64.

⁹⁹ Șt. Andreescu, *op.cit.*, p. 91.

¹⁰⁰ D.I.R., B, veacul XIII, XIV, XV, doc. 98, p. 107-108.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 372.

¹⁰² Șt. Andreescu, *op.cit.*, p. 100; C. Moiescu, *Considerații...*, p. 75; M. Păcurariu, *op.cit.*, p. 374.

¹⁰³ C. Moiescu, *Considerații...*, p. 75; M. Păcurariu, *op.cit.*, p. 374.

¹⁰⁴ M. Păcurariu, *op.cit.*, p. 374-375.

Nu numai bisericile muntene s-au bucurat de sprijinul domnesc, ci și puternicul focar de viață spirituală ortodoxă reprezentat de mănăstirile de la Muntele Athos, încă din perioada domniei lui Nicolae Alexandru. Voievozii Țării Românești au început acest protectorat într-o perioadă în care împărații bizantini aproape că încetaseră daniile, iar bulgarii și sârbii trăiau ultimele decenii de independență în fața pericolului turcesc. Mai ales după 1453, când Patriarhia ecumenică și-a pierdut șeful laic, prin daniile neîntrerupte domniilor munteni vor asigura rolul de protectori, ca altădată basileii bizantini¹⁰⁵.

Mănăstirea Cutlumuș, numită și „marea lavră a Țării Românești”, a primit numeroase daniile de la Alexandru Aldea¹⁰⁶, Dan, fiul lui Vladislav al II-lea, Vlad Călugărul și Radu cel Mare. Schitul Proorocul Ilie, supus mănăstirii Pantocrator, a primit daniile de la Vladislav al II-lea, Laiotă Basarab și Vlad Călugărul. Mănăstirea Xiropotamu (Secu) era ajutată de Alexandru Aldea, domn care a stabilit un ajutor anual și pentru Zografu, ajutor reînnoit de Radu cel Mare. Primul domn citor la mănăstirea Filoteu a fost Vlad Țepeș, care îi dădea un ajutor de 4000 de aspri¹⁰⁷, danie întărită de Vlad Călugărul, pe care îl mai întâlnim și la Hilandar, Dohiaru și Sfântul Pavel. Tot acești doi domni au sprijinit și mănăstirea Sf. Pantelimon, sau Rusikon¹⁰⁸.

Fără îndoială că daniile voievozilor munteni față de mănăstirile din țară și de la Athos au fost mai numeroase decât cele consemnate în hrisoavele ajunse până la noi.

Raporturile dintre domn și Biserică se prezintă, pentru secolul al XV-lea, ca în Imperiul Bizantin. Dincolo de probleme încă controversate, cum este politica religioasă dusă de Vlad Dracul, sau rămase încă fără răspuns, cum este aceea dacă Vlad Țepeș a îmbrățișat sau nu confesiunea catolică¹⁰⁹, puterea domnească a știut cum să își subordoneze instituția Bisericii.

În secolul căderii Constantinopolului, amenințată direct să își piardă independența și identitatea spirituală, Țara Românească a păstrat „modelul” bizantin, pe plan intern menit să consolideze și să centralizeze statul, în vreme ce pe plan extern el s-a manifestat sub forma luptei împotriva turcilor. Menținerea elementelor caracteristice acestui model vădește refuzul domnilor munteni de a

¹⁰⁵ N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, traducere de Liliana Iorga-Pippidi, postfață de Virgil Cândea, Buc, Ed. enciclopedică română, 1972, p. 126.

¹⁰⁶ St. Nicolaescu, *Domnia lui Alexandru Vodă Aldea, fiul lui Mircea cel Bătrân*, în „RIAF”, XVI, 1922, p. 239-240; D.I.R., veacul XIII, XIV, XV, doc. 51.

¹⁰⁷ DRH, B, I, nr. 119, p. 205.

¹⁰⁸ Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, prefață de Mircea Păcurariu, Pitești, Ed. Paralela 45, 2003, pentru mănăstirea Cutlumuș, p. 175-176; schitul Proorocul Ilie, p. 190; mănăstirea Xiropotamu, p. 196; Zografu, p. 211, 215; Sf. Pantelimon, p. 284-285; M. Păcurariu, *op.cit.*, mănăstirea Cutlumuș, p. 433; schitul Proorocul Ilie și mănăstirea Zografu, p. 433-434, Hilandar, Dohiaru și Sf. Pavel, p. 434; D.I.R., B, veacul XIII, XIV, XV, doc. 83, 106, 153, 191, 199, 208, 218, 249, 257, 283.

¹⁰⁹ Vezi M. Berza, *Vlad Țepeș, ses règnes et sa légende en marge de deux livres récents*, în “RESEE”, XV, 2, 1977, p. 343.

recunoaște o modificare a situației politice și a raporturilor internaționale din secolul al XV-lea și reprezintă dovada luptei lor pentru neatârnamare.

Abstract

The Romanian space was influenced, for centuries, by the Byzantine political model, but the local variant of the "symphony" is not very well cleared up. The political thinking, well analysed for the XVIth-XVIIIth centuries, can be also followed for the XVth century, from its very beginning. Our paper intends to prove the presence of the Byzantine political model in the Walachian political conception in the XVth century, with elements from the power structure and insignia, heraldry and mostly from the relationship between the princely power and the institution of the Church.

TÂRGOVIȘTEA – PRIMUL CENTRU TIPOGRAFIC ROMÂNESC

Dumitra Bulei

Târgoviștea - vechea cetate de scaun a Țării Românești, începând cu domnia lui Mircea cel Bătrân și prelungindu-se până la 1714, în epoca lui Constantin Brâncoveanu, a constituit un factor de iradiere a culturii și civilizației noastre scrise, de mai multe ori seculare.

Aici, la Târgoviște, a văzut lumina tiparului prima carte tipărită de ieromonahul muntenegrean Macarie, venit de la Cetinje în timpul domniei lui Radu cel Mare (1495 – 1508). Orașul Târgoviște, la începutul sec. al XVI-lea, a cunoscut o accentuată dezvoltare a vieții social-economice și culturale, a vieții de curte, cu toate actele ce le însoțeau, a creat un climat favorabil preocupărilor culturale. Cunoașterea scrierii, a unei redactări clare în documente, acte domnești, hotărâri bisericești ca forme pe care le ia scrisul, au pregătit arta literară de mai târziu. Radu cel Mare și Neagoe Basarab au întărit poziția culturală a orașului¹, accentuată, mai apoi, în secolul al XVII – lea, în timpul domniilor de strălucire spirituală a lui Matei Basarab, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu. În apropiere de cetatea de scaun, domnul Țării Românești, Radu cel Mare, a ridicat o măreață ctitorie, Mănăstirea Dealu, “cu cupole acoperite cu mozaic și ziduri de piatră ornate cu marmură”², care a devenit primul centru al tiparului din spațiul cultural românesc. Imprimarea *Liturghierului* slavon, început în timpul domniei lui, reprezintă o parte din proiectele culturale, cu urmări deosebit de importante în deceniile imediat următoare.

Însemnătatea primei cărți tipărite de ieromonahul Macarie, *Liturghierul* în limba slavonă, rezidă și în faptul că ea oferă, pentru întâia oară la noi, forma tipărită a slujbelor liturgice. Urmează la doi ani o altă carte slavonă, *Octoihul* macarian, iar, după alți doi ani, în 1512, se tipărește *Evangheliarul*, tot în limba slavonă³. Cele trei prime tipărituri dau o strălucire deosebită reședinței domnești, conferind acesteia meritul primului centru tipografic românesc.

În următoarea perioadă a tiparului târgoviștean (1545 – 1547), călugărul Moisi și Dimitrie Liubavici (nepotul lui Bojidar Vukovici), refugiați la Târgoviște au tipărit un *Molitvenic* slavon, în 1545, cu indicația locului de imprimare: „în cetatea de scaun Târgoviște”, cu matricele lui Dimitrie Liubavici⁴; un *Apostol* slavon, terminat la 11 martie, 1547, tot „în capitala Târgoviște”. O carte cu același titlu a fost imprimată și pentru Moldova din porunca domnitorului: „Io[an] Iliășco voievod și mama lui, binecinstitoarea doamna Elena despotarița și fiii ei, Io[an] Ștefan voievod, Io[an] Constantin voievod, fiii răposatului Petru voievod [Rareș] și lui fie-i veșnica pomenire”⁵. Meșteșugul tipăritului a fost transmis unor ucenici,

amintiți în *Apostolul* slavon din 1547 (Petru și Oprea)⁶. Această tipăritură reprezintă prima comandă tipografică de carte – cunoscută până acum – transmisă din Suceava, pentru Țara Românească, la Târgoviște. Dar, I. Bogdan și N. Hodoș în *Bibliografia românească veche*, vol.I, (6₁), p.513, menționează și un *Evangheliar* slavon, tipărit, probabil tot la Târgoviște, din ordinul lui Iliășco voievod al Moldovei în oficina Liubavici⁷.

Prin activitatea tipografică a lui Coresi, „cel care a contribuit prin opera sa de editare a principalelor cărți de cult și de învățătură în limba română, la formarea limbii române literare”⁸, Târgoviștea intră într-o nouă etapă de dezvoltare culturală. Se presupune că atelierul său tipografic ar fi fost așezat tot la Mănăstirea Dealu, reorganizat din rămășițele tipografice ale predecesorului său Dimitrie Liubavici. (cf. Dan Simonescu, Victor Petrescu, *Târgoviștea, vechi centru tipografic românesc*, p.24). Diaconul Coresi „ot Târgoviște”, cum însuși spune în epilogul *Evangheliarului* românesc (Brașov, 1561 - 1562), a plecat după iunie 1556 la Brașov, probabil după ce terminase de pregătit imprimarea *Triodului - Penticostar*, apărut în 1558, (decorat cu 11 gravuri în lemn, formând un ciclu, reprezentând scene din viața și patimile Mântuitorului)⁹.

De la 1558, data apariției *Triodului Penticostar*, până în anii 1635, activitatea editorial tipografică a stagnat la Târgoviște.

Domnia lui Matei Basarab (1632 – 1654) constituie „epoca de aur” în dezvoltarea orașului. Alături de tipografia domnească de la Mănăstirea Dealu se afirmă și tipografia de la Mitropolie¹⁰. Imprimarea cărților în limba română a fost încurajată de domnitori și de mitropolitul țării, Ștefan. Udriște Năsturel și sora sa Elina, soția lui Matei Basarab, au sprijinit tipărirea unor cărți în limba slavonă, difuzate și în spațiul balcanic de rit ortodox. Postelnicul Constantin Cantacuzino a fost inițiatorul și protectorul învățământului umanist de tip occidental greco-latin¹¹. În această perioadă atelierul tipografic de la Govora a fost mutat la Târgoviște. Tipărirea *Evangheliei învățătoare*, începută în 1642 la Govora, va fi întreruptă și continuată la Mănăstirea Dealu (1644). Tot de la Govora au venit la Târgoviște și alți meșteri tipografi ca: Proca Stanciovi (1644) sau Stanciulovici (1647), Radu Staicovici, Tudor Dimitrievici sârbul, Stănilă feciorul, Ivanul Simei ot Mala oca (1644)¹². De la Câmpulung a venit la Târgoviște și Meletie Macedoneanul, care lucrase anterior la tipografia din acest oraș (1635)¹³ și în cea de la Govora (1642)¹⁴.

În toată această perioadă de înflorire tipografică au apărut următoarele cărți: *Răspunsurile Mitropolitului Varlaam la Catehismului calvinesc*, carte întocmită de Varlaam, mitropolitul Moldovei, prima și singura lucrare originală polemică din literatura noastră veche¹⁵ (Iași¹⁶ - Mănăstirea Dealu, 1645¹⁷); *Liturghier (Slujebnic)* slavon, tipărit de arhimandritul Ioan (Mănăstirea Dealu 1646)¹⁸; *Slujebnic* slavon tipărit de Procop Stanciovi și Radu Stoicovici (Târgoviște – 1646)¹⁹; *Imitația lui Christos*, de Thomas a Kempis, în slavonă, tradusă de Udriște Năsturel și tipărită la Mănăstirea Dealu, 1647²⁰; *Triod Penticostar* slavon (Târgoviște, 1649)²¹; *Pogribania preoților*, în slavonă și română (Târgoviște, 1650)²²; *Mystirio* sau *Sacrament*, în slavonă și română, tipărit

la Mitropolia Târgoviște,1651)²³; *Târnosania bisericii*, în slavonă și română (Târgoviște, 1652)²⁴.

Începând cu 1650 tipografia domnească de la Dealu este mutată la Mitropolia Târgoviște, la finalizarea lucrărilor de refacere a celebrului edificiu, aici tipărindu-se una din cărțile de referință din domeniul literaturii române vechi, *Îndreptarea legii*, în 1652²⁵. După acest an nu mai întâlnim cărți tipărite aici timp de cinci decenii, până când, în 1708, prin grija mitropolitului Antim Ivireanul, va fi instalată, pe lângă Mitropolia Târgoviște, o nouă tipografie, mai bogată decât cea din timpul lui Matei Basarab, având secție de limba greacă și română. Între meșterii tipografi recunoscuți, consacrați în epocă, se numără Mitrofan Gregoras, Gheorghe Radovici și ieromonahul Filothei (1709 - 1715).

Târgoviștea, ca prim centru tipografic și cultural activ pentru țară și chiar pentru Răsăritul ortodox, a jucat un rol de seamă în evoluția culturii și literaturii noastre naționale. Cărțile tipărite în cetatea de scaun a țării au circulat în toate provinciile românești, de sub teascurile târgoviștene apărând și exemplare de carte comandate de domni moldoveni.

NOTE

1. Vezi G. Mihăilă, Dan Zamfirescu, *Literatura română veche*, vol. I, București, Editura Tineretului, 1969, p. 6 – 9
2. Vezi Dan Simonescu, Victor Petrescu, *Târgoviștea, vechi centru tipografic românesc*, Târgoviște, 1972, p. 5
3. I. Bianu, N. Hodoș, San Simonescu, *Bibliografia românească veche*, București, 1903 – 1944; I, (1, 2, 3), p 1-21
4. B.R.V., I, (6), p.23,513
5. Ibidem, (8), p. 31, 515; (7), p.29,514
6. Ibidem (6), p. 2, 513; vezi Dan Simonescu, Victor Petrescu, *Târgoviștea ...*, p. 21
7. B.R.V., I, (6₁), p.513; vezi Alexandru Mareș, *O ipoteză care nu se confirmă: tipărirea primelor cărți la Târgoviște* (extras din “Studii și cercetări lingvistice”, XIX, 1968, nr.1, p. 53, nota 7)
8. Elena Dima, Gheorghe Buluță, Simona Ceaușu, *Carte românească veche în bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului* - catalog. București, 1985, p. 9; vezi Gheorghe Mihăilă, *Studii de cultură și literatură română în secolele al XV-lea – al XVIII-lea*, București, Editura Roza Vânturilor, 1999, p. 298 – 303; B.R.V., I, (9), p. 31, 516; vezi și Ion Gheție, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, Editura Academiei, 1974, p. 110, 172, 182.
9. B.R.V., I, (9), p. 31, 516
10. Dan Simonescu, Victor Petrescu, *Târgoviștea...*, p.26
11. Victor Papacostea, *Originile învățământului superior în Țara Românească*, în “Studii – Revistă de istorie”, XIV, 1961, nr. 5, p. 1139-1167)
12. B.R.V., I, (46), p.144-147
13. Ibidem (35), p.103, 529, 532
14. Ibidem (42), p. 120 – 123
15. Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, București, Editura Științifică, 1968, p.69

16. B.R.V., I, (48), p.150-151
17. *Istoria literaturii române*, București, Editura Academiei, vol. I, p.359; Virgil Cândea, *L'humanisme d'Udriște Năsturel et l'agonie des lettres slavonnes en Valachie*, în "Revue des études sud-est européennes", VI (1968), nr.2, p.239-287; Dan Horia Mazilu, *Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea*, București, Editura Minerva, 1976, p.158- 159
18. B.R.V., I, (49), p.152
19. Ibidem (51), p. 158
20. Ibidem (52), p. 158
21. Ibidem (55), p. 171-175
22. Ibidem (57), p. 175-177
23. Ibidem (59), p. 178-183
24. Ibidem (62), p. 204-206
25. Ibidem (61), p. 190-203

TÂRGOVIȘTEA VOIE VODALĂ ÎN ORIZONTUL GEOPOLITIC CENTRAL ȘI SUD-EST EUROPEAN

George Coandă

1. Așezată geografic prielnic la joncțiunea a două forme de relief – piemonturile subcarpatice și nordul Câmpiei Române, Târgoviștea s-a recomandat, în Evul Mediu, atenției tuturor celor 33 de voievozi care și-au avut aici Scaunul de domnie, începând cu temerarul și înțeleptul **Mircea Basarab cel Bătrân**, tocmai prin acest amplasament în spațiul teritorial al Valahiei. Căci, nu întâmplător, după o temeinică deliberare politico-strategică **Mircea** va hotărî transferul capitalei Țării Românești de la Curtea de Argeș în cetatea de pe Ialomița. El a înțeles că o reședință voievodală prea aproape de granița cu regatul maghiar, permanent bântuit de tendințe expansioniste, este vulnerabilă, iar geostrategic nu oferă posibilități suficiente, tactic vorbind, de apărare și ripostă.

Totodată, ținând seama de pericolul care se prefigura cu iminență agresivă dinspre sud – cel otoman -, voievodul, un iscusit militar cunoscător serios al tacticilor de luptă ale tuturor armatelor vremii sale, va fi dorit o capitală care să-i îngăduie, în caz de atac, să-și desfășoare oastea cea mare a țării în așa fel încât să aplice o lovitură nimicitoare unui agresor care până atunci nu cunoscuse înfrângerile în ofensiva sa dinspre Asia Centrală spre Balcani. Îi trebuia, deci, un loc deschis, dar bine împădurit unde, frate cu codrul, domnitorul, așa cum a dovedit-o la Rovine, ar fi folosit cu agilitate terenul știindu-și, totodată, spatele apărat, așadar, trainic sprijinit pe dealuri, netemându-se a fi luat prin surprindere ori învăluire. Și Târgoviștea oferă un astfel de loc.

Un alt punct de vedere al voievodului a vizat fixarea capitalei într-o poziție centrală în așa fel încât să acopere într-un timp scurt, la caz de nevoie militare, distanțele de marș. Și este suficient să privim harta Țării Românești din vremea domniei lui **Mircea** și vom observa – ni se va impune atenției sub semnul evidenței – că dispunerea Târgoviștei este aproape echidistantă în raport cu frontiera fluvio-maritimă, la est, danubiană, la sud, a Banatului – Severinului, la vest și carpatică, la nord. Poate puțin mai aproape de aceasta, dar, pentru voievozii de la Târgoviște munții nu au fost neprieteni, ci, dimpotrivă, din totdeauna au fost un aliniament geostrategic de încredere astfel că apropierea de aceștia, într-o marjă asigurătoare militar, nu le-au creat neliniști și îngrijorări.

Să fi gândit domnitorul geopolitic stabilirea capitalei la Târgoviște? Fără îndoială. Pentru că, odată cu încorporarea Podunaviei (Dobrogea) la Țara Românească – ca să ilustrăm demersul nostru cu un fapt paradigmatic – a impus voievodului soluția transferului de capitală la Târgoviște mai ales că, aici, loc

important de vad pe Valea Ialomiței, începuse a se releva economic un mare drum comercial dinspre Centrul Europei și Transilvania spre porturile danubiene Brăila, Galați, Horșova, Silistra. Iată o mărturie documentară: tratatul încheiat de voievod cu regele polon – având drept scop o alianță politică –, completat, la 1409, de un privilegiu comercial prin care negustorii leșești, și lituanieni, și lioveni aveau îngăduință să introducă în Țara Românească felurite produse cât de multe vor putea fi aduse, dar „*numai dintr-un loc, unde le va fi dezlegarea (...), la Târgoviște, acolo să plătească vama și apoi să-și cumpere ce-și vor pofti, iar din marfa lor domnia mea își va cumpăra ce-și va alege*”¹. Și ținea a preciza, prin inculcare documentară: „... *ad opidum nostrum, Tergowistee*”.

2. Și din 1418, când va deveni indubitabil capitală a Țării Românești pentru trei veacuri și mai bine, din această postură orașul va fi implicat în jocurile geopolitice sud-est europene și nu numai. Și aceasta pentru că, aici, se vor fi pertractat și parafat o serie de tratate politice care au avut scop suprem: apărarea ființei românești dar și influențarea unor procese diplomatice chiar.

Abilitând o comprehensivitate vigilentă a situației geopolitice raportată la tendințele otomane de expansiune și instituționalizarea administrativă a stăpânirii Înaltei Porți, voievozii de Târgoviște vor fi căutat acele soluții care să țină imperiul, fie și cu prețul capitulațiilor, la frontiera naturală a Dunării.

Cum de la **Mircea cel Bătrân** până la **Constantin Brâncoveanu**, deci – ca să-l parafrazăm pe **Ion Ghica** – nu este un singur nume ilustru, de voievod, care să fie scris, cu faptă ctitoritoare de rezistență și neatârnare românească, în letopisețele cetății – căci „*acolo este leagănul luptelor și al sacrificiilor patriotice*” – era firesc să căutăm – ceea ce, de fapt, am și făcut – acele acte de natură diplomatică recunoscute în epocă, conferindu-i Târgoviștei cert caracter de „placă turnată” în sud-estul Europei. Cred că cel mai sugestiv și pertinent a surprins acest caracter al orașului prof. univ. dr. **Nicolae Ciachir** – eminent și acribic specialist în problematica istorică a sud-estului continentului – care, într-un interviu pe care și l-a acordat în 1993, remarcă: „*Orașul Târgoviște, fiind Cetate de Scaun, de la Mircea cel Bătrân până la mijlocul secolului XVIII, a fost implicat în tot felul de subtilități diplomatice. Există – a declarat domnia sa – un document, pe care l-am găsit cred că în Iugoslavia sau Albania, din 1614, în care e vorba de o unire a creștinilor ca să se ridice împotriva Imperiului Otoman, în acele părți ale Peninsulei Balcanice venind emisari de la Târgoviște cu instrucțiuni*”².

3. Această remarcă ne-a deschis un orizont de investigare care, pe lângă paradigmele îndeobște cunoscute, proiectând implicarea unor „domnitori de Târgoviște” în politica centrală și sud-est europeană, mi-a îngăduit să constat că –

¹ Coandă, George (coord.), *Târgoviște. File de monografie*, CPCSM Târgoviște, 1977, p. 49

² Coandă, George, *Spațiul istoric românesc. Imagini geopolitice și de geocivilizație*, Ed. Bibliotheca, Târgoviște 2002, p. 23

„baleind”, pe documente, trei secole – mai toți acești domnitori, cu apetență nedisimulată pentru libertate statală românească, au fost obligați, în virtutea acestui fundamental deziderat, să lucreze cu rost și rezultate benefice și în exterior. Adică, au susținut chiar ofensive diplomatice în afară, influențând cu abilitate evenimente. Astfel, cine a sesizat că **Dan al II-lea cel Viteaz**, continuând deliberat politica lui **Mircea cel Bătrân**, a retrezit, prin campaniile sale biruitoare, speranțele de eliberare de sub opresiunea otomană, ale popoarelor de la sud de Dunăre? Urmaș demn al lui Mircea, după bătăliile victorioase împotriva tendințelor de penetrație otomană, mai ales după izbânzile strălucite din 1423 și 1425, voievodul va fi supranumit de popoarele din Balcani, deja căzute sub greul obroc otoman, „**cel Viteaz**”. Va fi intrat Dan în folclorul acestora, dar, așa cum depune mărturie **Pippo Spano**, aliat de arme al voievodului, acesta era solicitat, ca și predecesorul său de stirpe basarabă, **Mircea**, să devină campion eliberator și arbitru în ceea ce era, încă de pe atunci, „butoiul cu pulbere” al Europei, și va fi încercat să fie, mai ales pe cale economică – ceea ce ar fi în spiritul politicii moderne de azi -, într-un act domnesc de la 1431 (cea mai veche, de altminteri, mențiune documentară internă) prin care sunt atestate relațiile negustorilor valahi cu cei de la miazăzi de Dunăre, negustori care făceau, într-un fel, și servicii de informare în „teritoriul inamic” și duceau mesaje de încredere și de speranță bulgarilor, sârbilor, albanezilor, muntenegrilor, grecilor.

4. Căutând să păstreze hotarul de la Dunăre și cel de pe Carpați, **Vladislav al II-lea** mijlocește un tratat de pace între Ungaria și Imperiul otoman, prin acest gest de amiabilă abilitate politică adjudecând, pentru Țara Românească, garanția autonomiei.

5. Tot de un abil joc geopolitic ține și acțiunea de glisare aparentă a voievodului **Alexandru Aldea** față de regele maghiar **Sigismund de Luxemburg**, căruia, la 1432 îi remite un interesant mesaj prin care-l pune în gardă și-n care-i dezvăluie o stratagemă ce va marca politica externă românească, în mersul istoriei, până astăzi: „*Și să știți domnia voastră că va veni acea oaste (otomană - n.n.) asupra Transilvaniei și că voi fi și eu cu ea, voi trimite cu ea pe Albul, pe Dumnezeuul meu și pe credința mea; și când va sosi oastea voastră, eu în ceasul acela mă voi da cu oastea mea la o parte. De multe ori m-au înșelat turcii pe mine; acum vreau să le fac și eu așa, pe Dumnezeuul meu că nu va rămâne nici sămânță de ei...*”³. Este aici, în această depeșă, exprimate, așa cum remarcam mai înainte, o concepție funciară de politică externă în care folosindu-se inteligent prilejurile și împrejurările se folosesc, la fel de inteligent, oportunitățile geopolitice ale locului.

6. Dar cea mai strălucită demonstrație de gândire și acțiune geopolitică o va fi făcut întregitorul de patrie, **Mihai Vodă Viteazul**. Avem, în acest sens, **acta non verba**, două mărturii de excepție și din care vom reproduce câteva pasaje

³ Pascu, Ștefan, Hanga, Vladimir, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului RPR*, vol. II, Ed. Științifică, București, 1958, p. 411

deosebit de sugestive și revelatoare. Iată o mărturie de „gândire geopolitică” la marele voievod din închinarea sa față de **Rudolf al II-lea**, împăratul Sfântului Imperiu Roman de națiune Germană, datată 9 iunie 1598: „*Noi, Mihail, voievodul părților Țării Românești, ale regatului Ungariei și sfetnic al Sfintei maiestăți împărătești și regești, Eftimie, arhiepiscop de Târgoviște, Dumitru Vornic, banul Mihalcea, clucerul Radul, Teodosie logofăt, Andronic Vistier și postelnic, Negro spătar, Mirislău logofăt, banul Calota, sfetnici și slujitorii noștri, reprezentând întreagă Țara Românească dăm de știre și facem cunoscut prin scrisoarea de față, cărora se cuvine, că deoarece această provincie, Țara Românească, zace de peste o sută de ani sub jugul turcesc și este supusă unei grele șerbii, noi îngrețoșați de această lungă șerbie și împir și de evlavie și dragoste creștinească, am hotărât să aducă această provincie în starea ei de mai înainte și la ascultare și să o unim din nou coroanei regatului Ungariei și să recunoaștem pe sfânta sa maiestate împărătească și regească ca domnul și regele nostru legiuit și firesc, așa cum au fost recunoscuți de drept odinioară sfinții regi ai Ungariei și să trecem și să ne spunem și noi și provincia noastră sub ocrotirea veșnică și sub suzeranitatea sa și să cerem ajutorul și spada maiestății sale imperiale. Fiindcă am hotărât să nu mai ridicăm spada pentru dușmanii nelegiuiți ai crucii lui Hristos, ci pentru statul și religia creștină, maiestatea sa împărătească nu s-a împotrivit să ne primească pe noi și țara noastră în slujba și sub suzeranitatea sa... ”⁴.*

Și iată acum un alt exemplu de „gândire geopolitică” prelevat din instrucțiunile date la 26 ianuarie 1600 de voievod solilor săi la același împărat **Rudolf al II-lea**: „*Împăratul Măria Lui și țara ungurească să caute bine aceasta că Mihai Voievod domnia lui n-au gândit cu aceasta că are a fi el în gura turcilor și în loc de pieire în Țara Românească, ce toată frica lăsând înapoi ispitit-au strîște mare (...), iar Mihai Voievod, cu tocmeala lui și cu pieire a mulți voinici, au luat Ardealul și l-au închinat cinstîtului împărat și de acum înainte se fîgăduiește dumnealui, pînă va fi viu, cu mare credință va sluji împăratului și țării ungurești să-i socotească pentru această slujbă și nevointă ce s-au nevoit, să-i lase Țara Românească și țara Ardealului, să-i fie moșie lui și cine se va ținea de feciorii lui să le fie moșie(...). Alta, pohtim pentru ținuturile ce-au fost mai denainte vreme de moșie și de ținutul hotarilor acestor 2 țară, de țara Ardealului și Țara Românească și le-au fost luat turcii de sânt sub mâna lor, când va da Dumnezeu, cu ajutorul sventii lui și cu norocul cinstîtului împărat, să le dobîndim de la mâna păgânilor, ele să fie iar la moșie și să se fie de toate hotarile acestor 2 țară, cum au fost de veac... ”⁵.*

7. Ar părea paradoxală afirmația – dar realitatea confirmă – că sultanii înșiși priveau Țările Române ca factori de stabilitate în balanța jocului de interese și, nu o dată, au privit Târgoviștea drept o capitală credibilă unde se puteau face și reface multe ițe geopolitice și geostrategice ale centrului și sud-estului european.

⁴ Luc. cit., pp. 411-412

⁵ Luc. cit., pp. 414-416

Cu timpul, însă, au început s-o suspecteze de haine și, după epopeea unificatoare a lui **Mihai Viteazul**, demnitarilor Înaltei Porți le-a încolțit ideea malefică de a aduce capitala Țării Românești mai aproape sub ochii vigilenți ai raialelor danubiene.

8. Indubitabil, **Matei Basarab** va fi fost, însă, voievodul de Târgoviște care va impune Cetatea de pe Ialomița printre cele mai dinamice capitale europene. Într-o domnie temeinic consolidată și bine chivernisită economic, aureolată de talentul diplomatic al voievodului, Târgoviștea a fost căutată asiduu și curtată de politokratorii continentului, aici țeșându-se numeroase interese, mai cu seamă de intromisiune în spațiul acoperit de umbra tuiului otoman. La Târgoviște sunt trimiși, într-un adevărat flux diplomatic, soli și – așa cum îi numim azi – negociatori.

Inducând încredere la principalele curți europene, **Matei** va primi, uneori, vizite neașteptate, dar și de taină. Astfel, în 1632, solul regelui **Gustav al II-lea Adolf** al Suediei, consilierul secret **Paul Strassburg**, este itinerat la Istanbul pentru o întrevedere cu sultanul **Murad al IV-lea**. Regele suedez a crezut de cuviință ca, mai înainte, consilierul său să treacă pe la Târgoviște unde este primit cu tot fastul de rigoare, după cum însuși relatează. Primirea a fost spectaculară. Apoi, la palat – a lăsat mărturie **Paul Strassburg** -, „*În prezența lor (a dregătorilor – n.n.) am predat scrisorile Maiestății sale împreună cu urarea în limba italiană și am rugat să mi se înlesnească drumul prin țara sa*”.⁶ A avut loc, după aceea, negocieri, domnitorul punându-și oaspetele în temă cu obiceiurile de la curtea otomană, investindu-l, la rândul său, cu misiune de sprijin la Poartă și asigurându-l de întreaga sa considerație pe regele scandinav.

La 9 aprilie 1650 la Târgoviște sosește solul moscovit **Arsenie Suhanov**. Acesta i-a înmănat lui **Matei Basarab** și patriarhului de Ierusalim, **Paisie**, aflat atunci în Țara Românească, scrisori din partea țarului și patriarhului Rusiei. Vizita nu a fost întâmplătoare. **Matei** era rugat să fie mediator într-o cauză în care era implicată Ucraina și Polonia, domnitorul demonstrând măiestrie diplomatică, reușind să potolească orgoliile lui **Bogdan Hmelnițki** și supărările țarului.⁷

9. Să-mi fie îngăduit acum o ușoară speculație empatică. Cu alte cuvinte – reiterez ideea – să fi avut voievozii de Târgoviște, și, în general, voievozii români, o gândire și o clarviziune geopolitică? De bună seamă că, dacă privim lucrurile după conceptele de geografie politică și de istorie politică de azi, am putea conchide: nu. Dar, atunci, ar fi să ne exonerăm printr-o superficialitate condamabilă de datorica oricărui istoric care se respectă și trudește în a înțelege psihologia unor personaje care au dat relief și sens istoriei. Or, este clar pentru oricine privește cu raționalitate și cât de cât obiectiv acțiunea unor personaje investite cu prerogativele conducerii statale că voievozii români, deci și cei de la

⁶ *Călător străin despre țările române, vol. V*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, pp. 64-65

⁷ *Ibidem*

Târgoviște, au acționat – așa cum opinia despre obiectul geopoliticii unul dintre părinții săi, **Rudolf Kjellén** – în funcție de geografia statului ca teritoriu și formă de viață în contiguitate cu factorul extrem care, în evul mediu, era deosebit de fluid în albia atât de meandrată a politicii mai marilor sau mai micilor puteri europene, a politicii de o exasperantă labilitate personală a împăraților, regilor și principalilor vremii. Și, aproape toți voievozii de Târgoviște au avut cu acuitate în vedere acest factor pentru a-și apăra „sărăcia și nevoile și neamul”. Au trebuit să țină seama acești voievozi de blocurile imperiale între care ea strivită Țara Românească? Au trebuit – și mă gândesc la **Mihai Viteazul**, la **Matei Basarab** și **Constantin Brâncoveanu** – să deconspire, pentru a putea acționa în cunoștință de cauză, practicând o „politică manevrieră”, intențiile și interesele acestor mai „mari ai zilei”. Au trebuit, se înțelege, altfel Țara Românească ar fi fost neantizată. Nu spune oare **Jacques le Goff** în „*Civilizația occidentului medieval*” că, dialectic, dacă vreți, în Europa Evului Mediu conceptului de **regnum** (suveranitate personală) i s-a substituit, cu vremea, cel **dominium** (suveranitate națională), producându-se o translație de la supunerea față de suveran la supunerea față de o „*entitate intangibilă, dar integră din punct de vedere politic teritorial – Statul*”.⁸ Și, cum astfel de entitate este o construcție în care s-a regăsit, nu o dată, și voința suveranului, în cazul nostru a voievodului, acesta se simte dator s-o păstreze și s-o protejeze în contactul cu alte entități statele care configurează o spațialitate geografică și politică europeană. Și atunci suntem nevoiți să admitem că „voievozii de Târgoviște”, au gândit și au întreprins **faptă geopolitică**. Căci, nu numai aceștia, dar și alți voievozi români nu s-au considerat – având conștiința acestui „status” politic – că sunt o „pavăză a creștinătății”? De bună seamă. Ei și-au știut bine menirea cunoscând, cu realism, locul Țărilor Românești în mersul politic al vremii. De altfel și ei le-au construit dăinuirea.

Résumé

Avec une position géographique favorable la ville Târgoviște a été la résidence de 33 princes. Dans cette situation la ville a été entainée dans les jeux géopolitiques centraux et sud-est européens.

Ici on a signé une série de traités politiques qui ont suivi la défense de l'être national et l'influence des processus diplomatiques.

L'auteur met en évidence les qualités politiques et stratégiques des princes Mircea le Vieu, Michel le Brave, Matei Basarab et Constantin Brâncoveanu, des héros de l'indépendance des États roumains.

⁸ Le Goff, Jacques, *Civilizația Occidentului medieval*, Ed. Meridiane, București, 1980, pp. 88; 162.

ANTIM IVIREANUL - O FIGURĂ LUMINOASĂ A SPIRITUALITĂȚII MEDIEVALE ROMÂNEȘTI

Agnes Erich

Între vlădicii care au înscris pagini strălucite în istoria tiparului românesc se numără și mitropolitul Țării Românești, Antim Ivireanul. S-a născut în Iviria sau Georgia de azi, în jurul anului 1650, din părinții Ioan și Maria, primind la botez numele de Andrei. Încă din tinerețe a căzut rob la turci, care l-au dus la Istanbul (Constantinopol). Se pare că după ce a scăpat din robie a trăit în preajma Patriarhiei ecumenice, unde a învățat sculptura în lemn, pictura și broderia. În Istanbul a învățat limbile greacă, arabă și turcă și probabil tot acolo s-a și călugărit.

Un capitol încă nedescifrat din viața lui Antim Ivireanul este unde a învățat meșteșugul tiparului, o seamă de cercetători având puncte de vedere diferite cu privire la acest aspect.

O primă categorie de istorici considerau că Antim Ivireanul și-a însușit arta tiparului în afara spațiului românesc. Pentru episcopul Melchisedec al Romanului, Antim era la venirea în țară, un tipograf gata format fiind adus de la Constantinopol de către Brâncoveanu¹. Însușirea artei tiparului la Constantinopol, locul unde se presupune că a trăit Antim Ivireanul până la venirea sa în Țările Române, era destul de greu de susținut deoarece nu exista o imprimerie la acea dată acolo, fiind interzisă, sub amenințarea pedepsei cu moartea, prin hotărârea sultanului Baiazid al II-lea din 1483, reînnoită în 1515 de Selim I, urmașul său.²

Preotul Nicolae Șerbănescu înclina să creadă că Antim a învățat arta tipografică la Moscova sau Kiev³, mai târziu emițând ideea desprinderii acestui meșteșug la Veneția.⁴

Virgil Molin emitea o nouă ipoteza privind inițierea lui Antim la Tbilisi, susținând existența unei tipografii comandate de la Amsterdam de către împăratul Arcil, existând deci toate premisele istorice care să ateste că aici Antim s-ar fi putut forma ca meșter tipograf.⁵

¹ cf. *Didahiile ținute în Mitropolia din București de Antim Ivireanul, mitropolitul Ungrovlahiei 1709 – 1716*, publicate și corectate de Constantin Erbiceanu, cu notițe bibliografice de episcopul Melchisedec. București, 1888, p. XVIII.

² A. Firmin Didot. *Histoire de la typographie*. Paris, 1882, col. 706, apud Doru Badara. *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*. Brăila: Editra Istros, 1998, p. 111.

³ N. Șerbănescu. *Antim Ivireanul tipograf*. În: "Biserica Ortodoxă Română", LXXIV, 1956, nr. 8 – 9, p.694.

⁴ Idem. *Mitropolitul Antim Ivireanul*. În: "Mitropolia Olteniei", XVIII, 1966, p. 772 și 774.

⁵ Virgil Molin. *Unde a învățat Antim Ivireanul meșteșugul de "typarnic"*. În: "Glasul Bisericii", XXV, 1966, nr. 9 – 10, p. 840.

Cea de-a doua categorie de cercetători considerau că Antim Ivireanul a învățat arta tiparului în Țara Românească. Dragoș Morărescu afirmă că Antim își începea ucenicia în Moldova, la Iași pe lângă Mitrofan, fiind adus ca laic de patriarhul Dosithei, în noua tipografie a Patriarhiei Ierusalimului din mănăstirea Cetățuia⁶. Aici va începe colaborarea cu Mitrofan, numele său apărând printre realizatorii lucrării lui Dosoftei, **Viata svinților**.

O altă opinie privind locul în care Antim Ivireanul a deprins meșteșugul tipografic este a lui Nicolae Iorga care afirma că Antim "*învăța meșteșugul tipografic de la Mitrofan în Buzău*"⁷. Cu unele inexactități în această afirmație, Iorga omitea însă amănuntul că Mitrofan a fost numit episcop de Buzău abia la 10 iunie 1691, dată la care Antim lucra în tipografia domnească din București. Ideea că această ucenicie a avut loc la București, în tipografia Domnească, este acceptată de aproape toți cercetătorii problemei.

Indiferent care a fost locul în care Antim a deprins meșteșugul tipografic, importantă va rămâne opera sa în acest domeniu. Privită în liniile ei generale, activitatea tipografică a lui Antim Ivireanul în Țara Românească este împărțită cronologic în mai multe etape.

I. Tipografia Domnească (1691-1694)

La 1688, în Țara Românească funcționa doar o singură tiparniță, cea întemeiată de mitropolitul Varlaam. Era, fără îndoială, o tipografie relativ bine înzestrată, dar Antim Ivireanul va întemeia tipografii noi, va crea o adevărată școală românească cu renume în domeniul artei tipografice, va realiza gravuri și desene, va turna litere noi (arabe, grecești și georgiene), care toate la un loc îl vor impune ca un tipograf recunoscut.

Constantin Brâncoveanu, în cadrul inițiativelor sale de înnoiri culturale, îl va chema în țară pe Antim Ivireanul, care va duce "*până la desăvârșire*" arta tiparului. Acesta va mărturisi în prefața la **Eortologiu grecesc** (tipărit la Snagov în 1701): "*atunci realizăm o astfel de iubire, când ne îndemnăm și ne ajutăm între noi la cele bune și de folos, și la cele trupești, dar mai ales la cele sufletești și mântuitoare, fiecare după puțința lui și după capacitatea lui. Deci eu, fiindcă nu am și altă putere spre ajutorarea aproapelui decât am porția tipografiei, n-am lipsit și nu voi lipsi vreodată ca să folosesc, după puțința mea, fraților... mei, tipărind deosebite cărți de suflet folositoare și mântuitoare*".

În 1687 în "*scaunul mitropoliei Bucureștilor*" sau "*în Sfânta și Dumnezeiasca Mitropolie*" își începea activitatea **tipografia domnească**, condusă de Mitrofan, episcop de Huși, materialul tipografic fiind preluat din tipografia mitropoliei, după ce aceasta își încetase activitatea. Fiind numit episcop de Buzău, în vara anului 1691, Mitrofan încredințează conducerea tipografiei ieromonahului Antim, unul din ucenicii săi. Deoarece Mitrofan transferase o parte din utilajul

⁶ D. Morărescu. O nouă ipoteză cu privire la Antim Ivireanul. În: "Cântarea României", IV, 1983, nr. 2, p. 42 *apud* Doru Badara. *op.cit* p. 112.

⁷ N. Iorga. Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688 – 1821). Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu. vol. I. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1969, p. 337.

tipografic la Buzău, Antim este nevoit să repună tipografia pe picioare și va turna o nouă literă de rând grecească. În tipografia domnească pe lângă litere arabe, grecești și chirilice existau și litere latine precum și clișee în lemn și aramă cuprinzând compoziții heraldice, portrete și frontispicii.

Între anii 1691 și 1694, Antim Ivireanul a tipărit la București 4 cărți (2 grecești, 1 greco - română și 1 românească). În octombrie 1691 scoate de sub teascuri prima carte: **Învățăturile lui Vasile Macedoneanul către fiul său Leon**⁸, pe care o semnează: *ieromonahul Antim*. Este o traducere a lui Hrisant Notara din greaca veche în neogreacă, fiind în același timp și primul document care atestă prezența lui Antim în Țara Românească. Cu excepția acestei lucrări, celelalte titluri sunt de natură liturgică.

După aproape un an, Antim va da la lumina **Slujbele Sfintei Paraschiva celei Noue și a Sfântului Grigorie Decapolitul**⁹ scrisă în limba greacă, iar în 1693, Antim va tipări în limba greacă și română, o **Evangelhie greco-romana**¹⁰. În anul următor – 1694 – va tipări prima sa carte în limba română, și anume o **Psaltire**¹¹.

II. Tipografia domnească de la Snagov (1696-1701)

Amploarea activității de sprijinire a Ortodoxiei prin intermediul tiparului și diversitatea obiectivelor de atins în desfășurarea acestui proiect: carte pentru creștinii ortodocși din Imperiul Otoman, carte pentru românii din Transilvania ce trebuiau să reziste presiunii prozelitiste a catolicismului și, în sfârșit, dar nu în ultimul rând, carte care să asigure largirea accesului lingvistic, au impus o anumită specializare a centrelor tipografice. Din această necesitate se naște și tipografia de la mănăstirea Snagov.

Înființată în cursul anului 1694, prin transferarea de la tipografia domnească din București a unei părți a utilajului tipografic la Snagov, Antim va pune bazele unei mari tipografii cu posibilități de imprimare în mai multe limbi, tipografie independentă de cea bucureșteană.

Venirea lui Antim deschide o pagină nouă în istoria Snagovului. De la cronicarul Radu Popescu aflăm, că, pe timpul lui Șerban Cantacuzino, mănăstirea Snagovului era loc de surghiun pentru cei ce greșeau față de domn. Documentele arată că în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu mănăstirea ajunsese *“la multă lipsă și slăbiciune”*, iar domnitorul n-o putea lăsa în starea de plâns în care se afla. Energia, priceperea și talentele lui Antim erau tot atâtea argumente care aveau să-l determine pe Brâncoveanu să-l mute la Snagov, în speranța că el va fi acela care va reorganiza mănăstirea și va înființa aici un nou centru tipografic, în acest scop luând cu el litera și presa.

În perioada de aproape doi ani scursă de la sosirea lui Antim Ivireanul la Snagov până la apariția primei cărți aici, au fost tăiate sau vărsate în matrițe noi

⁸ B.R.V., Tom I, p. 324-326.

⁹ Ibidem, p. 326-328.

¹⁰ Ibidem, p. 328-335.

¹¹ Ibidem, p. 335-337.

litere arabe, chirilice și grecești, noua tipografie având cel puțin 4 prese și cel puțin 4 case de litere pentru fiecare garnitură de litere.

La Snagov exista și o colecție de plăci xilografate cu elemente decorative de tipul porților pentru paginile de titlu, frontispiciilor și ornamentelor finale sau portrete de personaje biblice și sfinți. Unele din aceste plăci au fost realizate de Antim Ivireanul și Ioanichie Bakov.

Desfășurând o spornică muncă de tipograf, Antim va da la lumină aici un număr de 14 cărți, dintre care șapte în limba greacă, patru în limba română, una în slavonă, una greco-română și una greco-arabă. Subiectele acestor lucrări sunt destul de variate: cinci sunt cărți de literatură liturgică, trei de literatură dogmatică și unele de literaturi parenetice și didactico-teologice.

Prima tipăritură în limba română ieșită din această tipografie, la 6 februarie 1696 a fost realizată de ucenicul lui Antim, Mihai Istvanovici și poartă titlul **Orânduiala slujbei Sfinților Constantin și Elena**¹². La mai puțin de un an, în ianuarie 1697, Antim tipărea în grecește, un **Antologhion**¹³, cu gravuri totalizând aproximativ 1000 de pagini. Cu scopul de a face înțeles cuvântul Domnului pentru cei ce veneau la biserică, va tipări în românește o **Evanghelie**¹⁴, cu gravuri la 1697. Tot în același an apare de sub teascurile acestei tiparnițe următoarea carte a lui Ioan Cariofil, **Manual despre câteva nedumeriri**¹⁵, prima din lucrările de literatură dogmatică în limba greacă pe care le va imprima Antim. O altă carte grecească tipărită de Antim în acest an la Snagov este a lui George Maiota intitulată **Discurs panegiric despre Împăratul Constantin**¹⁶. Șirul tipăriturilor de la Snagov din anul 1697 se încheie cu o carte slavonească intitulată **Gramatica slavonească**¹⁷, a lui Meletie Smotrițki, în a cărei prefață Antim Ivireanul își etalează cunoștințele filologice.

După o pauză de 2 ani, timp în care ucenicul său Mihai Istvanovici a fost trimis de Constantin Brâncoveanu în Ardeal, Antim va da la lumină, în limba greacă **Mărturisirea credinței ortodoxe și Expunerea despre cele trei virtuți**¹⁸, iar trei luni mai târziu, în aprilie 1699, Antim va tipări o nouă carte românească **Carte sau lumina**¹⁹.

Tipografia domnească de la mănăstirea Snagov a mai fost importantă și pentru faptul că va dezvolta o școală pentru cei ce vroiau să învețe meșteșugul tiparului. Aici se vor forma ucenicii lui Antim, Mihai Istvanovici, Gheorghe Radovici și Dionisie Floru, ei fiind cei care, alături de meșter, vor iniția probabil în

¹² Ibidem, p. 341-343.

¹³ Ibidem, p. 347-349.

¹⁴ Ibidem, p. 343-344.

¹⁵ Ibidem, p. 349-350.

¹⁶ Ibidem, p. 350-351.

¹⁷ Ibidem, p. 351-354.

¹⁸ Ibidem, p. 378-389.

¹⁹ Ibidem, p. 370-372.

meșteșugul tipografiei pe cei ce vor activa la începutul secolului al XVIII-lea în tipografiile din Țările Române.

Activitatea tipografică a lui Antim Ivireanul în Țara Românească în secolul al XVIII-lea s-a desfășurat în mai multe centre tipografice:

- București (1701-1705)
- Râmnic - Tipografia de la episcopia Râmnicului (1705-1707)
- Târgoviște - Tipografia de la Târgoviște (1709-1715)
- București - Tipografia Mitropoliei (1715-1716)
- București - Tipografia de la Mănăstirea Tuturor Sfinților (1716)

Anul 1701 va însemna ultimul an de activitate al lui Antim Ivireanul în tiparnița de la mănăstirea Snagov și primul din cea de-a doua etapă bucureșteană a activității sale ce va dura până în anul 1705.

Aceasta este perioada unei rodnice activități tipografice și artistice, este perioada în care pregătirea sa culturală și teologică s-a dezvoltat ulterior, este perioada în care a căpătat încrederea deplină a domnului, a curții și a tuturor învățaților, greci mai ales, care trăiau în preajma lui Constantin Brâncoveanu.

Din cele 15 cărți imprimate în cei 5 ani de activitate la tipografia domnească din București (1701 – 1705) 11 sunt în limba greacă, apărute sub influența curentului grecesc de la curte, două sunt în limba română, una slavo-română și una greco-arabă. În plan tematic producția tipografică a acestor ani era dominată de literatura panegirică cu tematică religioasă, atribuită fiilor lui Brâncoveanu, precum și de literatura liturgică, fiecare cu câte șase apariții. Va mai apărea câte o lucrare de literatură clasică și dogmatică. Cel mai productiv din cei 5 ani din această a doua perioadă bucureșteană a lui Antim a fost 1703 când va reuși să imprime 6 cărți.

Astfel, în 1701 Antim va tipări o carte grecească a lui Ștefan Brâncoveanu intitulată **Cuvânt panegiric la marele Constantin**²⁰. În același an Antim tipărește tot în grecește, o cuvântare a lui Ștefan, fiul Brâncoveanului, cu titlul **Cuvânt panegiric la martirul Ștefan**²¹.

În anul 1702, se tipărește în grecește o carte despre **Slujba cuvioasei Matrone Hiopolita**²² și o nouă ediție în grecește din **Cuvânt panegiric la martirul Ștefan**²³, și din **Cuvânt panegiric la marele Constantin**²⁴.

Șirul cărților greco-arabe începute de Antim la Snagov, vor continua și la București, tipărindu-se în acest an – 1702 – un **Ceaslov grecesc și arabesc**²⁵.

În 1703 va ieși de sub teascuri și prima ediție din Țara Românească a **Noului Testament**, această carte fiind considerată cea mai elegantă și probabil, cea mai mare reușită tipografică a etapei.²⁶ Pentru lămurirea dreptei credințe Antim va

²⁰ B.R.V., Tom I, p. 419-421.

²¹ Idem, p. 421-422.

²² Idem, p. 440-441.

²³ Idem, p. 441.

²⁴ Ibidem, Tom IV, p. 28.

²⁵ Ibidem, I, 137, p. 442-447 i 539.

²⁶ Ibidem, Tom I, p. 448-450.

tipări în septembrie 1703 o carte în limba greacă, scrisă de Sevastos Trapezuntiu Kimenitul, cu titlul **Învățătura dogmatică a bisericii răsăritene**²⁷.

La cererea lui Auxentie, fost mitropolit al Sofiei și pentru a veni în sprijinul arhieriei, Antim va tipări în decembrie 1703 în limba greacă: **Serviciul sfințirii bisericii**²⁸ și un alt Cuvânt panegiric al lui Ștefan, fiul Brâncoveanului, intitulat **Cuvânt panegiric la adormirea Născătoarei**²⁹, precum și un **Ceaslov slavoroman**³⁰. De asemenea, pentru a veni în ajutorul credincioșilor, care doreau să audă slujbele în limba lor Antim va tipări în românește, în 1703 un **Acatist**³¹.

În anul 1704, va edita în limba greacă, altă cuvântare a lui Radu Brâncoveanu care poartă titlul **Cuvântare la patima cea mântuitoare**³². Pentru trebuințele școlii de la Sfântul Sava, unde erau prevăzute printre materiile de predare și lucrări ale lui Plutarch, în anul 1704 va tipări în limba greacă **Paralele grecești și romane**³³.

Înainte de a se muta la Râmnic, în 1705 Antim va mai tipări în grecește o carte privitoare la cinstirea sfinților în mijlocul credincioșilor, **Slujba Sfântului Visarion**³⁴. După alegerea sa în fruntea episcopiei Râmnicului, o primă măsură pe care o va lua Antim este mutarea materialului și utilajului tipografic, "*rodul muncii sale*"³⁵ cum obișnuia să-l numească, de la Snagov la Râmnic. Activitatea lui Antim la Râmnic va juca un rol hotărâtor pentru cultura românească și din punct de vedere al generalizării folosirii limbii române în biserică. Înlocuirea totală și definitivă a limbii slavone se va realiza în cursul secolului al XVIII-lea, meritul cel mai mare revenindu-i, în Țara Românească, mitropolitului Antim, care va traduce în românește principalele cărți de cult, deoarece limbile slavonă și grecească nu erau pe înțelesul poporului. Ocupat cu traducerea cărților capitale de cult dar și de treburile eparhiei, Antim va acorda mai puțin timp tipăririi cărților, munca manuală de imprimare revenindu-i priceputului său ucenic, Mihai Istvanovici. Antim va izbuti să realizeze această reformă la Râmnic, și mai târziu la Târgoviște, unde vor fi tipărite cărțile necesare cultului religios.

În cei 3 ani de activitate ai tipografiei de la episcopia Râmnicului (1705 – 1707), în timpul păstoriei episcopului Antim Ivireanul, de sub teascurile sale vor ieși 10 lucrări: cinci sunt în limba română, trei în limba greacă și două în limbile slavonă și română.

Prima carte scoasă din noua tipografie în limba greacă, rămânând una din cele mai importante tipărituri râmnicene, contribuind mult la stingerea focarelor

²⁷ Idem, p. 450-451.

²⁸ Idem, p. 451-452.

²⁹ Idem, p. 452-453.

³⁰ Idem, I, p. 453.

³¹ Ibidem, Tom IV, p. 28-29.

³² Ibidem, Tom I, p. 457-460.

³³ Idem, p. 460-462.

³⁴ Idem, p. 463.

³⁵ Antim Ivireanul. Predici. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1962, p. 13.

de catolicism, apare în septembrie 1705 cu titlul **Tomul bucuriei**³⁶, despre care Nicolae Șerbănescu spunea că este “*imprimată în condiții tehnice excelente, putând rivaliza cu orice tipăritură ieșită din tiparnițele apusene ale timpului*”.

În același an Antim va da la lumină în românește un **Antologhion**³⁷ denumită și “floarea cuvintelor”. Pentru a veni în ajutorul duhovnicilor, în anul 1705, alcătuieste în limba română **Învățătura pre scurt pentru taina pocăinții**³⁸, cu gravuri, un prețios îndreptar al preoților “în activitatea bisericească”.

Începând din anul 1706, sub supravegherea lui Antim, tipărițiile de la Râmnic vor fi realizate de către ucenicul său, Mihai Istvanovici. Prima carte tipărită, în românește va fi **Slujba Născătoarei de Dumnezeu**³⁹ și tot în același an va tipări va tipări în limba română, pentru nevoile bisericilor românești, un **Molitvenic**⁴⁰, cu gravuri. Continuând șirul cărților de slujbă, tipografia lui Antim va scoate în anul 1706, în limbile slavonă și română un **Octoih**⁴¹. Tot în anul 1706, Mihai Istvanovici, va tipări în limba greacă, lucrarea lui Gheorghe Maiota, **Cuvânt panegiric la patima Domnului**⁴², cu gravuri și cartea lui Radu Brâncoveanu, **Cuvânt panegiric la Sfântul Nicolae**⁴³.

În anul 1707, tipografia de la Râmnic mai scoate de sub teascurile sale traducerea românească a cuvântării lui Gheorghe Maiota la **Patima Domnului** cu același titlu **Cuvânt la patima Domnului**⁴⁴.

În anul 1708 Antim Ivireanul va fi ales pe scaunul mitropolitan, vacant prin moartea mitropolitului Teodosie. Instalat oficial în 22 februarie 1708 în scaunul Bisericii din Țara Românească, printre multiplele griji și responsabilități ce-i reveneau ca mitropolit, Antim se va ocupa de mutarea tipografiei sale de la Episcopia Râmnicului în sediul mitropolitan din Târgoviște.

Aici, sub directa supraveghere a sa, se va desfășura până în 1715, anul mutării tiparniței la București, o intensă activitate pentru concretizarea proiectului de înzestrare a Bisericii cu literatura necesară apărării și întăririi poziției sale, proiect la realizarea căruia mitropolitul Antim Ivireanul avea acum un rol determinant.

După 57 de ani de la apariția ultimei lucrări ce a ieșit de sub teascurile tiparniței din vechea cetate de scaun a Țării Românești, se va înființa o nouă tipografie la **Târgoviște**. Aceasta își începe activitatea în anul 1709 prin transferarea materialului tipografic de la Râmnic.

³⁶ B.R.V., Tom I, p. 463-466; Daniela Poenaru. Contribuții la bibliografia românească veche. Târgoviște: Editura Muzeului Județului Dâmbovița, 1973, p. 173.

³⁷ B.R.V., Tom I, p. 462.

³⁸ Daniela Poenaru. op.cit., p. 11-13.

³⁹ BRV, Tom I, p. 467; IV, p. 219.

⁴⁰ Ibidem, p. 541-543 ; IV, p. 221.

⁴¹ Ibidem, p. 467-468; IV, p. 221.

⁴² Ibidem, p. 469; IV, p. 221.

⁴³ Ibidem, p. 469; IV, p. 221.

⁴⁴ Ibidem, p. 478-479.

Unul din obiectivele majore ale activității lui Antim a fost continuarea acțiunii de impunere a limbii române ca limbă liturgică. Insistența cu care cărțile tipărite aici au fost editate sau reeditate la scurt interval de timp, demonstrează efortul de impunere a limbii române ca limbă de cult. Noua tiparniță pusă în funcțiune era bine utilată, având 4 prese și 8 case tipografice, precum și garnituri de matrițe.

În tipografia de la Târgoviște (1709 – 1715) se vor imprima 19 lucrări: 12 sunt în limba română, cinci în limba greacă, una în limbile slavonă și română și una trilingvă (slavonă, română și greacă). Subiectele acestor lucrări sunt: literatură, moral filosofice și cărțile de învățatură pentru preoți, literatura dogmatică, de devoțiune personală, didactică, teologică și literatură populară.

O impresionantă realizare tipografică este lucrarea **Serviciul bisericesc (1709)**, tipărită chiar în anul de debut al activității desfășurate în cadrul tipografiei de la Mitropolie.

În luna mai din anul 1710, se tipărea în limba greacă cunoscuta lucrare dogmatică **Panoplia dogmatică**⁴⁵, pentru ca trei luni mai târziu, în septembrie 1710, Mitropolitul Antim să tipărească în grecește **Slujba Sfintei Ecaterina și Proschinatarul sfântului Munte**⁴⁶. Peste alte 3 luni, tipografia de la Târgoviște va edita la 8 noiembrie 1710, în românește, o carte a mitropolitului Antim, tipărită de Gheorghe Radovici, purtând titlul **Învățătura bisericească**⁴⁷. În același an, 1710 se va tipări în românește, sub supravegherea lui Antim, și cu *“osteneala și diortoseala ucenicului sau Gheorghe Radovici”*, o nouă ediție a **Psaltirei**⁴⁸.

În anul 1711, din cauza războiului ruso-turc, încheiat cu pacea de la Stănilești, nu s-a mai tipărit nici o carte, șirul tipăriturilor reluându-se un an mai târziu – 1712 - când Gheorghe Radovici scoate la lumină, în românește un **Octoih**⁴⁹, și tot în românește, cu scopul de a îndemna pe creștini să se roage lui Dumnezeu *“în toate zilele săptămânii pentru folosul sufletelor lor”* o cântăcească intitulată **Rugăciuni în toate zilele săptămânii**⁵⁰.

Mitropolitul Antim va tipări la Târgoviște, în 1713, în românește romanul cu întâmplări fantastice al lui Alexandru Macedon cunoscut sub numele de **Alexandria** (1713)⁵¹.

Pentru a împlini nevoia din ce în ce mai simțită a slujitorilor și credincioșilor români, de a înțelege ceea ce se citește în biserică, Mitropolitul Antim va traduce și va da la tipar în anul 1713 prima liturghie românească din Țara Românească, al cărei titlu este **Liturghie**⁵² și tot în același an va mai ieși la lumină o altă carte românească, tradusă de Antim, pentru nevoile școlilor din București,

⁴⁵ Ibidem, p. 482-483; IV, p. 223.

⁴⁶ Ibidem, p. 481-482; IV, p. 222-223.

⁴⁷ Ibidem., p. 481 și 548-550.

⁴⁸ B.R.V., Tom IV, p. 37-38.

⁴⁹ Ibidem, Tom I, p. 485-486.

⁵⁰ Daniela Poenaru. op.cit., p. 14-16.

⁵¹ B.R.V., Tom I, p. 486-487.

⁵² Ibidem, p. 487.

prin osteneala lui Gheorghe Radovici, **Pilde filosofești**⁵³. Originalul grecesc al acestor pilde, cu titlul **Maxime filosofice**⁵⁴ va fi tipărit tot în anul 1713 ca și **Catavasierul**⁵⁵, iar pentru nevoile bisericilor din țară va tipări în românește un **Molitvenic**⁵⁶.

Observând că unii preoți nu țineau seamă de învățăturile primite în anul 1710, patru ani mai târziu, în anul 1714, Antim va alcătui și tipări în românește lucrarea **Capete de poruncă**⁵⁷. Tot în anul 1714, Gheorghe Radovici tipărea cu binecuvântarea Mitropolitului Antim, în limbile slavonă și română un **Ceaslov**⁵⁸ pentru ca în același an să dea la lumină în românește un **Catavasier**⁵⁹.

Șirul cărților de slujbă continuă și în anul următor – 1715 – când Antim va da la tipar un **Ceaslov**⁶⁰ și un alt **Catavasier**⁶¹. Ultima carte tipărită de Antim la Târgoviște, în martie 1715, în limba greacă, este o lucrare a lui Hrisant, Patriarhul Ierusalimului **Despre oficii, clerici și dregătoriile bisericesti**⁶².

Meșterii tipografi care au lucrat în această perioadă la Târgoviște sunt: Mitrofan Gregoraș, Gheorghe Radovici și ieromonahul Filothei. Se observă continuarea tipăririi de cărți de slujbă religioasă în limba română: **Molitvenice** (1708-1712, 1713), **Psaltire** (1710), **Catavasiere** (1713, 1714), **Octoih** (1712), **Rugăciuni** (1712), **Liturghii** (1713), și două **Ceasloave** (1714, 1715).

În 1715, mitropolitul Antim va muta tipografia de la Târgoviște la București, eveniment despre care există puține date. În această etapă de activare a tipografiei mitropoliei, s-a imprimat o singură carte grecească, de către ieromonahul Dionisie Floru, cu cuprins deosebit de al celor tipărite până atunci, care poartă titlul: **Sfaturi creștine-politice**⁶³. Pe pagina de titlu a acestei cărți, se precizează: *“tipărite . . . în prea sfânta Mitropolie din București”*.

Tot în acest oraș, va mai înființa o nouă tipografie, la mănăstirea ctitorită de el, grecească și chirilică, a **Tuturor Sfinților** (Biserica Antim). Această tipografie, prin statutul mănăstirii de care depindea, demonstrează faptul că biserica și domnia nu mai exercita un monopol dur asupra tipografiilor în Țările Române.

Date privind înființarea acestei tipografii mănăstirești se cunosc din capitolul al XVII-lea: *“Învățatura pentru așezământul cinstitei mănăstiri a Tuturor Sfinților, adică Capete 32 între carele să cuprindă toată chiverniseala mănăstirii... ”*⁶⁴, din 24 aprilie 1713. Rezultă că tipografia era destul de mare,

⁵³ Ibidem, p. 487-489.

⁵⁴ Ibidem, p. 489-492.

⁵⁵ Ibidem, Tom IV, p. 40-41.

⁵⁶ Ibidem, Tom I, p. 551; Daniela Poenaru. op.cit., p. 186.

⁵⁷ Ibidem, Tom I, p. 492-493.

⁵⁸ Ibidem, Tom IV, p. 42.

⁵⁹ Ibidem, p. 41-42.

⁶⁰ Ibidem, Tom I, p. 495-497.

⁶¹ Ibidem, Tom IV, p. 43.

⁶² Ibidem, I, nr. 499-500.

⁶³ B.R.V., Tom I, p. 498-499.

⁶⁴ Antim Ivireanul. Opere. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel. București: Editura Minerva, 1972, p. 325 – 346.

cu secții aparte pentru tipăriți în limbile română și grecească, având cel puțin 4 prese, mai multe case și cel puțin 2 garnituri de poansoane sau de matrițe pentru litera de rând.

Două cărți, una grecească, alta românească, **Despre datorii** a lui N. Mavrocordat⁶⁵ și **Slujbele de obște a tuturor Sfinților** ne atrag atenția în această perioadă prin litera lor mai fină, mai nouă, prin ornamentațiile de compoziție tipografică mai variate decât cele din tipografia Mitropoliei. Mitropolitul își exprimase dorința în testamentul lui scris la 20 iulie 1715, de a înființa două tipografii, una grecească și alta românească, pentru folosul obștii și pentru agoniseala casei⁶⁶. Totuși nu se cunosc alte cărți tipărite la Biserica Antim, decât acestea două, iar tipograful este preotul Stoica Iacovici, cu îngrijirea și îndreptarea lui Gheorghe din Trapezunt, profesor la școala domnească din București.

De la Antim Ivireanul ni s-au păstrat și primele știri în ce privește plata meșterilor și ucenicilor tipografi, precum și condițiile lor de angajare și de lucru. În același *Testament* se găsesc, la punctul al 17-lea, următoarele precizări și informații privitoare la istoria tiparului românesc din acea epocă: "*Când vor lucra tipografiile au cea grecească au cea românească, au cu bani străîni, au cu banii casei, să aibă a lua tipograful carele va fi, împreună cu feciorii lui câți va avea de lucru, de coală plata lui 3, și să ia și 10 cărți cu hârtia stăpânească și feciorii câte o carte; însă plata coalei să fie taleri 6, ci pre jumătate să ia tipografii simbria lor și pre jumătate să rămâie pe seama casei; și de s-ar strica ceva tipografie, să fie datoare casa să le dreagă, iar nefiind la mijloc nici lucru de străin, nici al casei, și va vrea tipograful cu cheltuiala lui să tipărească vreo carte, să aibă voie cu știrea egumenului și a epitropilor să tipărească și dincâți bani va lua de pe acea carte, să aibă datorie să dea bisericii al patrulea ban".*

Din aceste informații se conturează activitatea unei case tipografice impunătoare, care executa comenzi și în care meșterul tipograf angajat de proprietarul tipografiei (în cazul de față, de Mitropolia Țării Românești) lucra cu mai mulți feciori și ucenici și putea angaja lucrări și pe cont propriu cu condiția ca o pătrime din câștig să fie dat bisericii.

În cei 25 de ani în care prezența sa este atestată în Țara Românească, Antim a imprimat personal 38 de cărți din cele 64 care au ieșit de sub teacurile aflate sub conducerea sa. Dintre aceste cărți 30 s-au tipărit în grecește, 24 în românește, una în slavonește, 8 în câte două limbi din care: 5 slavo-române, 2 greco-arabe, una greco-română și una în 3 limbi: greacă, slavonă și română. Observăm faptul semnificativ că în timp ce îndeplinea funcția de episcop de Râmnic și cea de mitropolit al Țării Românești, funcții în virtutea cărora activitatea lui tipografică era definită de el însuși, Antim Ivireanul a tipărit cu precădere cărți în limba română.

⁶⁵ B.R.V., Tom II, p. 1-2.

⁶⁶ Antim Ivireanul. *Predici*. București: s.n., 1915, p. XVIII.

Trebuie să notăm că patru cărți au fost scrise personal, și anume: **Învățătura pe scurt pentru taina pocăinței** (Râmnic, 1705), **Învățătura bisericească la cele trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților** (Târgoviște, 1710), **Capete de poruncă la toată ceata bisericească** (Târgoviște, 1714) și **Sfătuiri creștine politice către domnitorul Ștefan Cantacuzino**, în grecește (București, 1715). Tot mitropolitului Antim i se datorează ilustrarea tipăriturilor sale cu gravuri, unele din el fiind de o măiestrie deosebită.

După cuprins cărțile lui Antim se grupează în: cărți pentru întărirea ortodoxiei și combaterea calvinismului și a catolicismului, cărți de slujbă bisericească, cărți de îndrumare religioasă și filosofică și cărți populare.

Așadar, mitropolitul Antim Ivireanul și-a pus toate cunoștințele, râvna și priceperea în slujba Bisericii și a credincioșilor români care-l primiseră cu atâta dragoste. Tipograf, autor de lucrări originale, traducător al cărților de slujbă în românește, predicator și păstor de suflete, artist, ctitor de lăcașuri sfinte, sprijinitor al Ortodoxiei și al românilor transilvăneni, Antim Ivireanul rămâne o figură luminoasă a spiritualității medievale românești.

LOCUL LUI IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU ÎN DIPLOMAȚIA RÔMÂNEASCĂ

Mariana Briceag

Personalitate a vieții politice, dar și spirituale a ultimelor decenii ale secolului al XVIII-lea, Ienăchiță Văcărescu, având o cultură enciclopedică, a contribuit la formarea conștiinței românești, într-un climat influențat decisiv de domniile fanariote. Și-a demonstrat măsura talentului său ca poet, istoric, lingvist, lexicolog, dar și ca jurist sau fin diplomat.

După cum afirma Alexandru Odobescu¹: „De tânăr încă el fu nevoit să se dedea cu necazurile și să-și formeze un suflet tare și răbdător spre a nu fi zdrobit și nimicuit, ca cei mai mulți, în necurmatele măcinări ce tulburau epoca de anarhie și de nelegiuri în care soarta îl menise să trăiască. Sufletele tari se plămădesc în rolurile restriței”.

Într-adevăr, unul din aceste „suflete tari” a fost și Ienăchiță, pe care „rolurile restriței” nu l-au ocolit, viața lui cunoscând, ca și a altor Văcărești, urcușuri și coborâșuri, sfârșitul fiind încă înconjurat de mister.

Încă din copilărie primește o educație aleasă, studiind în casa părintească cu dascăli erudiți, învățând mai multe limbi străine (slava, turca, greaca, franceza, germana, araba, persana, italiana), de care va avea nevoie mai târziu în misiunile sale diplomatice sau călătorii; de asemenea vor fi benefice pentru întregirea bogatelor cunoștințe, atât de necesare creației.

În activitatea diplomatică pe care a desfășurat-o a dat dovadă de multă finețe, elocvență și tact.

Prima acțiune diplomatică la care participă este cea din 1769, generată de evenimentele războiului ruso-turc (1768 – 1774), când este propus, alături de Mihai Cantacuzino și Nicolae Brâncoveanu logofătul, să meargă la feldmareșalul Rumianțev ce se afla la Laticiov: „*Eu și văzând primejdia obștii, și aceia în care să afla țara, și mai vârtos învinovățirea către lege, căci arâdicase, epanastasis asupra stăpânitorilor, și neputând a face pă spătarul [Pârvu, n.n.] să cunoască primejdia, și a patriei // și a dumnealui, după datorie-m cugetam să mă trag*”².

Pornind, în apropierea Buzăului se întâlnesc cu polcovnicul Nazarie Carazin, unul din prietenii spătarului, „*pricinuitoriul răzvrătirii*”, „*dânpreună cu episcopul Buzăului Cozma și Pantazi Câmpineanul clucerul*”³.

¹ Alexandru Odobescu, „*Poezii Văcărești*”, în „*Opere*”, București, ESPLA, 1955, p. 230.

² *Opere. Poezii Văcărești*, Ediție Cornel Cârstoiu, București, Editura Minerva, 1982, pp.260-261.

³ *Idem*.

Îi îndemnă deoarece „oaste vine multă” să meargă „la împărăție să cereți privilegii”⁴. Întors la București se gândea „a găsi un mijloc și să fug și să nu mă gonească cinevaș”. Trimis de Nazarie să aducă în capitală boierii care „se află la Ceraș în Săcuieni, alții la Rucăr în Muscel”, își luă „soția și pă mămă-mea și // un copil ce aveam, trecuiu în Ardeal la Brașov, prin lazaretul Buzăului, dânpreună și cu câți boieri să afla acolo, și dă loc înștiințaiu socru-mieu lui Iacovache [Rizu, n.n.], ce se afla la ordie la Babadagi”⁵. În timpul ocupației rusești (1769 – 1774), cu mici întreruperi, se află la Brașov.

În orașul transilvan va rămâne până în 1774. În 1770, pentru o scurtă perioadă, este chemat de vizirul Muhsun-oglu și de Manoil-vodă (caimacamul Manole Geani Ruset devenise domn) la Craiova pentru a se pune în slujba devletului. Precaut, Ienăchiță împreună cu câțiva boieri se întorc, prin Hațeg, la Brașov. Aici, în mai 1773, cunoaște pe împăratul Austriei, Iosif al II-lea. Întâlnirea cu acesta este pe larg descrisă în *Istoria prea puternicilor împărați othomani*.

Acesta trimitea „pă dohtorul împărăției sale, la noi unde eram adunați toți, la gazdă la mine”, care îi înștiința că împăratul „îi pohtește ca doua zi la zece ceasuri nemțești, să ne dea audiență”⁶. În timpul acesteia Ienăchiță a făcut „dragomanlâc boierilor în limba talienească și am fostu priimiți cu atâta libov și cinste încât după ce ne-am întrebat și dă sântem, mulțămiiți dă ghenăralul cetății și dă chivernisitorii locului, și i-am arătat adăvărul, s-au întors și au mulțămit ghenăralului însuși pântru noi”⁷. Sunt invitați seara la casa generalului cetății „dânpreună cu familiile noastre/ unde au poruncit ca să se facă asamblée”, fiind solicitat din nou ca translator: „Sinior Vacarescule (căci îmi aflase numele dă la audiență), te pohtescu și te puiu în osteneală ca să-mi faci astă seară tergirmanlâc”⁸. În iulie 1774 se încheie pacea dintre ruși și turci la Kuciuk-Kainargi.

În perioada războiului, la recomandarea dragomanului Iacovache Rizu, socrul său, este plenipotențiar la tratativele de la Focșani și cele de la București rămase însă fără rezultat. El primește de la Thugut un pașaport austriac, nerecunoscut de ruși, ceea ce face ca timp de 18 zile să fie reținut în câmp, unde: „scriseiu o carte la feldmareșal în limba talienească, într-acestaș chip”. Continuă „... de vreme ce norocul și întâmplarea // au binevoit ca să facă prigionier pă mine, un om fără dă arme, și în vreme dă armistrițiu, adecă dă încetarea războiului, la purtătoarele dă biruință astă dată armele rusești, mai vârtos având și pașaport cu protecție chesaricească, pântru vină, căci îmi păzescu după datorie credința, la stăpânii ce Dumnezeu mi-au orânduit, sunt dăsavârșit întâmplării mulțămit și norocului, căci mi-au făcut această dăosibită cinste. Unde nu fac altă rugăciune exelenții tale, fără dă numai în vreme ce arderea soarelui, im pricinuește multă tirănie, aflându-mă într-un câmp, mă rog exelenții tale ca să fiu

⁴ *Ibidem*, p.262.

⁵ *Idem*.

⁶ *Ibidem*, pp.270-271.

⁷ *Idem*.

⁸ *Idem*.

*trimis cu un ceasu mai nainte și eu la locul unde se află și ceilalți prigionieri turci, ce s-au făcut prigionieri în vreme dă războiu și cu armele în mână, și voi fi foarte mulțămît aceștii faceri dă bine rămâind*⁹.

O sclipitoare ironie dublată de cunoașterea uzanțelor diplomatice face ca în scurt timp cazul să fie închis, demnitarului român permițându-i-se participarea la tratative. Încă de acum își dezvăluie valențele de fin diplomat, cunoscător al politicii din această zonă, stăpânitor al unui limbaj adecvat și totodată elevat.

Poarta a dat ordin ca boierii din Brașov să se întoarcă în țară. Ienăchiță pleacă la Silistra și apoi la Constantinopol, unde i se reconfirmă toate slujbele, fiind primit de vizir și alți demnitari. Îl însoțește pe noul domnitor, Alexandru Ipsilanti. Acesta îl numește vel-vistier (cu mici întreruperi între 15 februarie 1775 și 14 august 1778). A fost o perioadă de stabilitate pentru țară. Devine un personaj de încredere al domnitorului, pe care îl ajută în organizarea justiției. Redactează o schiță pentru o condică civilă a Țării Românești: „*Pravilniceasca condică a domnitorului Alexandru Ioan Ipsilant-voievod*”, tipărită în grecește și românește, la București, în 1780. Se face justificat afirmația că la redactarea acesteia a contribuit o comisie din care a făcut parte și Ienăchiță Văcărescu, a cărui contribuție a fost substanțială¹⁰.

Între 26 iunie 1779 și 26 decembrie 1782, este vel-spătar. Acum, în 1780, îi moare prima soție, Elenița Rizu.

De la începutul domniei Alexandru Ipsilanti s-a preocupat de organizarea învățământului, de modul cum funcționau școala elinească și cea slavonească. La 1 ianuarie 1776 dă un hrisov pentru organizarea școlilor. Acesta este semnat de Ianache Văcărescu, mare vistier. Considerăm că este creația sa ținând cont de preocupările pe tărâm lingvistic ale înaltului demnitar.

Despre „*învățătura*” afirma: „Nimic, atât către bun trai și adevărata fericire, contribuie oamenilor, sau, ca să mă exprim **poeticește**, spre buna la viețuire și fericire, ca învățătura încălzită în sân și îmbrățișată de sufletele fragede. Când toate bunurile materiale ar veni cu îmbelșugare în viața omului, totuși acestea nu pot să facă pe cel ce le posedă fericit, pe cât timp lipsește învățătura”¹¹.

Una dintre cele mai importante misiuni ale sale, reținută de istoria diplomației românești, este cea din perioada decembrie 1781- ianuarie 1782, în Transilvania și apoi la curtea imperială a lui Iosif al II-lea de la Viena. Ea îi este dată de domnitorul Alexandru Ipsilanti fiind legată de fuga celor două beizadele, Constantin și Dimitrie, mai întâi la Brașov (unde ceruseră azil politic), apoi la Timișoara și Viena.

Ajuns pe tronul Țării Românești, Alexandru Ipsilanti construiește un nou palat domnesc în care ducea o viață în spirit occidental. Toți secretarii săi erau străini, buni cunoscători ai limbilor occidentale, ceea ce era în discordanță cu veacul fanariot. De aceea, domnitorul se temea ca fuga copiilor săi să nu fie interpretată ca un act ostil turcilor, ceea ce s-a și întâmplat de altfel. În 26 ianuarie,

⁹ *Ibidem* p. 268.

¹⁰ *Pravilniceasca condică*, București, Editura Academiei, 1957, p. 8

¹¹ V.A. Urechia, *Istoria scoalelor*, tom I, București, 1892, pp. 83-84.

Alexandru Ipsilanti este mazilit, turcii numind domn pe Nicolae Caragea. Ienăchiță Văcărescu este însărcinat cu cămăcămia țării. Deși această slujbă reclama imperios prezența la București, rămâne până la încheierea misiunii sale la Viena, determinând întoarcerea celor doi fugari la Constantinopol, în 8 mai 1782, unde erau așteptați de tatăl mazilit și de restul familiei.

În ceea ce privește misiunea încredințată, delegația era formată din mitropolitul Grigore, Filaret, episcopul Râmnicului, banul Dumitrache Ghica, marele spătar Ienăchiță Văcărescu, grecul Hurmuzaki Plagino.

Având scrisoarea domnitorului către guvernatorul Transilvaniei, baronul de Bruckenthal, ei se îndreaptă spre Brașov și Sibiu. Nu se obțin nici un fel de rezultate pentru că, între timp, fugarii au ajuns la Viena.

Ienăchiță Văcărescu descrie pe larg această călătorie. Astfel este înfățișată hotărârea lui Ipsilanti: „În cea după urmă hotărî să trimită și soli la Beciu pântru aceasta, și acel hotărât dă a merge sol fuseiu eu. Eu și cu toate că cu un an și trei luni mai nainte pierdusem soția cea dintâiu, fiica lui Iacovache, rămându-mi trei copii fără dă oblăduire dă mumă, pierdusem și pă mumă-mea într-această vreme, și-mi rămaseră fiii și mai făr'dă / oblăduire, gazretul însă ce am către credința prea înaltului devlet, dăspre o parte, căci socoteam întoarcerea acestor doao luminate odrasle, a fi o slujbă întocmai către împărăție, dăspre altă parte, datorita ce aveam către domnul Ipsilant, pântru dragostea întru care mă avea, mă făcură ca să las și casa și copii făr'dă oblăduitor și pă însuși soția mea dă al doilea, Eleni Caragea, fiica tergimanului Iordache Caragea necununată, căci într-acea zi ce am purces eu la Beciu sosise dă la Țarigrad prin mijlocirea domnului în curtea domnească”¹².

Baronul Bruckenthal, guvernatorul Transilvaniei, îi dă o scrisoare de recomandare către ministrul Coblenz. La Viena, Ienăchiță este însoțit de paharnicul Hurmuzachi Plagino și de secretarul Raicevich: „Deci la ghenarie 16, purceseu la Beciu încă cu un boer grec, paharnicul Hurmuzachie ce-l // trimisesse domnul acolo ca să meargă împreună cu mine, și cu toate că era o iarnă foarte grea, însă în optu zile am ajunsu la Beciu. Cărțile dă solie să trimiseseră la canțilaria curții cu secretarul Raicovici”¹³.

În cadrul vizitei ce a avut loc în 25 ianuarie, principele Kaunitz îi zise să fie „încredințat că s-au trimis porunci la toți ghenăralii Ardealului, ca să se îndemneze pă acești doi prinți să se întoarcă înapoi”¹⁴.

Constatând că finul diplomat care era Ienăchiță știa „să-mi caut treaba”, înaltul demnitar îl „luă dă mână și eșim în sala dă assablée unde era toți ambasadorii curților adunați, și cele mai strălucite dame dânn Vienna, făciuu cunoștință cu toți și mă întâmpinară cu libov și cu cinste, atâta încât ambasadorul Spaniei mă și pohiti ca să merg la balul ce vrea să dea a doao seară el după obiceiu ce au la carnawaliuri”¹⁵. În ambianța curții imperiale făcu o impresie

¹² Cornel Cârstoiu, *op.cit.*, pp. 278-279.

¹³ *Idem*

¹⁴ *Idem*

¹⁵ *Ibidem*, p. 280.

deosebită, atât prin finețea comentariilor, cât și prin portul său oriental: „...pe mine, la această *assablée* mă descinseseră damele și de brâu, pentru ca să-mi vadă șalul”¹⁶.

În 27 ianuarie, la vestita Hofburg a Habsburgilor, este primit în picioare de împărat:

„Intrând la ușă văzuiu pă chesarul în mijlocul casii făr'dă capelă, în picere, și dă locu călcând doi pași am îngenunchiat turcește, și puindu-mi cu mâna chesarului la cap zicându-m că nu face trebuință dă această țerimonie și să mă aerădicu, și vrând să-i sărut mâna au tras-o și m-au cunoscut dă când mă văzuse la 73 la Brașov și îndată mi-au zis « Siniior Vacarescule, dumneata în Vienna cum au fostu cu puțință a veni, aflându-te și conselier al prințipatului ? »”¹⁷.

Are loc o discuție în care Văcărescu dă dovadă de finețe diplomatică și artă oratorică, în final el solicitând să aibă voie: „să purcezu căci mă grăbescu, și m-am rugat să aibu îndoite pașaporturi, și dă drumul Sibiului și dă drumul Timișvarului”¹⁸.

După garanția dată de împărat „le vei avea” și urarea de „bună călătorie”, îl încredința „că nici în țările mele, și nici în slujba mea, nu-i voi ține pe băieții aceștia, ci-i voi întoarce numaidecât în Turcia”¹⁹. Răspunsul lui Ienăchiță este elocvent: „Foarte mă mulțumescu, căci aceasta iaste și mai împărătească fapta, căci iaste plină dă iubire dă omenire”²⁰.

Astfel a luat sfârșit această misiune diplomatică ce scoate în evidență finul spirit de observație, cunoștințele sale, inteligența, talentul oratoric, precum și cel de narator cu care povestește evenimentele.

Din numeroasele intervenții diplomatice amintim și corespondența de la 1785, cu agentul autriac Raicevich, ce se referea la situația negustorilor străini la Brașov²¹. Tonul este rece deoarece Văcărescu îl socotea pe Raicevich responsabil de fuga beizadelor lui Ipsilanti.

Deși admirator al turcilor, în ianuarie 1787, cerea în mod surprinzător curții imperiale ca, în cazul unui război între Rusia și Turcia, să ia țara sub protecție „numai să nu între în țară nici un rus și nici un turc”²². Întrevederea confidențială nu a mai avut loc.

Prin profunda cunoaștere a realităților vieții politice și sociale din Țara Românească, a geopoliticii vremii sale, prin finețea demersului său, Ienăchiță Văcărescu ocupă un loc important în istoria diplomației noastre insuficient cercetat.

¹⁶ *Idem.*

¹⁷ *Ibidem*, p. 283.

¹⁸ *Ibidem*, p. 285.

¹⁹ *Idem.*

²⁰ *Idem.*

²¹ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, III, București, 1901, pp. 76-90.

²² Cornel Cârstoiu, *op.cit.*, p. 291.

Târgoviștea - în plină epocă de modernizare a României

Gheorghe Bulei

Cum se prezenta Târgoviștea la mijlocul secolului al XIX-lea și spre sfârșitul acestei perioade, ce anume performanțe a atins către începutul secolului al XX-lea ?

Încercarea de a răspunde pe cât posibil la o serie de probleme înseamnă o investigație atât în viața socială cât și în cea privată, o abordare a problemelor administrative și a celor de cultură, cult, educație, deoarece s-au produs modificări esențiale în toate domeniile. De fapt este o încercare de a prezenta Târgoviștea cunoscută deja pentru valorile ei medievale și contribuția esențială pe care a avut-o în secolele anterioare ca pe un oraș pregătit pentru saltul general, național și internațional al modernizării.

În acest sens, anul 1900 a însemnat pe plan mondial și european, în acest sens anul unor mari deschideri către cuceririle științei pe care omenirea le spera benefice.

În acest context putem aminti ecoul binemeritat pe care l-a avut expoziția de la Paris din 1900, un mănunchi de energii care vor aborda anii de după 1900 ; aici, la Paris s-au deschis pentru mai toate națiunile pavilioane ale industriei de mașini, al industriei chimice, pentru domeniul electricității, construcțiilor și a transporturilor.

În materie de artă plastică s-au remarcat expozițiile de la Grant Palais și Petit Palais.

Bucureștii s-a arătat interesat de inovațiile tehnice. În cultură, în literatură în mod special este cunoscută explozia de idei și grupări literare, deosebită înrăurire având « Semănătoriștii » de pildă, unde un rol aparte l-a avut și Al. Vlahuță care a activat un timp și în Târgoviște. Toată pleiada marilor scriitori grupați la « Semănătorul » sau la « Viața Românească », au adus o contribuție esențială unei culturi deja de rang european.

« Lumea întreagă era în prefacere : o prefacere care era totodată un proces și o stare de fapt, o prefacere deopotrivă în viața materială și în cea spirituală care se resimte în toată lumea cu ritmuri și intensități diferite »¹.

Fiind la numai 80 km de capitală, se simte și în Târgoviște încă de prin anii 1830-1840 o schimbare de mentalitate, care a început ca un filon ce ține de tradiția cu învățământul ; și problema ce urmează a fi detaliată pe parcurs.

Interesant este a cunoaște în linii mari configurația orașului în acea perioadă, rolul unor familii importante atât din punct de vedere financiar cât și intelectual, accentul dat de instituțiile administrative și culturale.

Oricum este vădită preocuparea pentru emancipare, pentru modernizarea în sensul unei mai rapide posibilități de comunicare și de cunoaștere în general .

Localitatea necesită de acum legături mai rapide și mai eficiente cu capitala dar și cu alte zone. În acest sens populația orașului face demersuri încă din 1856 către caimacanul Alexandru Dimitrie Ghica pentru a cere includerea Târgoviștei în traseul proiectelor de cale ferată. În 1868 statul român aprobă consorțiul prusian condus de Stroussberg să se construiască o cale ferată - într-o zonă care să lege capitala de orașele: Pitești –Slatina - Craiova – Turnu Severin. Cetățenii Târgoviștei care insistaseră pentru includerea orașului în acest tronson, aducând ca justificare meritosul trecut, inegalabil al Cetății de scaun, au fost decepționați de amânare. Din această pricină s-au adresat printr-o petiție domnitorului Carol I, specificând că era o necesitate introducerea căii ferate având în vedere “bogățiile locale” care necesitau comercializare: grâu, animale, cărbune, petrol².

Nu mult după, racordarea la rețeaua feroviară prin construcția liniei ferate Titu-Târgoviște, ea a fost prelungită până la Pucioasa și în final Pietroșița. Bulevardul Gării care s-a constituit atunci a purtat în mod firesc denumirea de Bulevardul Carol, apoi Bulevardul Castanilor, pentru a se reveni acum, recent, la denumirea inițială. Sectorul extracției cărbunelui a avut o însemnătate deosebită - îndeosebi la minele Șotânga.

Începutul exploatării și prelucrării petrolului a însemnat cuceriri esențiale, după momentul dării în folosință a căii ferate.

În contextul unei înnoiri de drumuri dar și de importante construcții – edificii publice – autoritățile locale s-au arătat interesate și de iluminatul public. Spre sf. secolului al XIX-lea, Târgoviștea beneficia de iluminatul cu petrol lampant, cu lumină slabă, chiar și atunci când se introdusese folosirea benzinei. La 14 septembrie 1899, la propunerea primarului George Cair, Consiliul comunal v-a hotărâ începerea unor tratative cu firme de specialitate pentru electricarea orașului, ceea ce s-a realizat mai târziu, după 1910. Până atunci Primăria acceptă oferta firmei « Frații Kepich », specializată în producția de lămpi pentru iluminat public, sistem « Washington »³.

Prin Decret regal dat la Peleş, la 25 iulie, 1903, se aprobă cumpărarea a 25 de lămpi « Washington » spre a fi instalate pe Bulevardul Gării, înlocuindu-se vechile felinare cu gaz⁴.

Din 1 ianuarie 1865 trebuie amintită legea referitoare la telegraf și poștă - moment când a fost aplicată. Ulterior, birourile poștale și telegrafice se clasificau după importanța lor, în stațiuni de la clasa I la clasa II-a.

Târgoviștea a fost încadrată în stațiunea de clasa a IV-a sub denumirea de Târgu – Vestei. Această denumire apare frecvent în acești ani pe corespondența poștală⁵.

Orașul căpătase o vădită prospețime, prin relațiile cu capitala, și datorită vizitării Europei cu afirmarea în acest perimetru – mai cu seamă a anumitor tineri dotați care primeau burse, dar și grație ecoului profund pe care îl avea o personalitate de prim rang precum Elena Văcărescu. Era vădită o dorință de schimbare prezentă de altfel la nivelul întregii țări. Acest avânt cu mari deschideri spre sfârșitul secolului al XIX-lea și început de secol XX, era în final prologul către ceea ce a însemnat secolul vitezei. Și dacă Târgoviștea era deservită de o gară - căreia i-a urmat construirea Bulevardului Gării, la început o arteră largă cu câteva

clădiri impunătoare (după 1900), asupra cărora vom reveni, un drum liniștit mărginit de pomi, pe care circulau trăsurile. Bulevardul se va contura în 1884-1885 sub îndrumarea inginerului șef al județului Nicolae Bruneanu, cu ocazia inaugurării liniei ferate București-Târgoviște.

În acest peisaj unde dominau marile vestigii – « Curtea Domnească » din Târgoviște, bisericile seculare restaurate de Matei Basarab, clădirea Mitropoliei, trecutul părea « prezent », prea pregnant clădit la propriu și la figurat pentru a se legifera la mare ținută viața modernă, sau mai bine spus trecerea către exigențele moderne ale societății românești. Și totuși așa cum va scrie și Alexandru Brătescu -Voinești, provincia aceasta avea ceva real un iz boieresc și o amară viață a lumii umile.

Târgoviștea secolelor trecute, cu excepționalele realizări arhitectonice și de pictură murală s-a adresat elitei voievodale îndeosebi, marii boierimi și chiar școlile și tipăriurile, pe lângă caracterul religios care cerea o exigență deosebită și o elaborare de mare ținută, nu erau accesibile oricui. Ori, după 1850 se simte și se tinde de fapt către democratizarea instituțiilor și a vieții culturale.

Târgoviștea este condusă la mijlocul secolului al XIX-lea de o administrație proprie – Consiliile Comunale și Consiliile Județene. Acestea funcționau ca urmarea directă a prerogativelor legislative din perioada constituirii statului modern român. În acest sens a fost emis un proiect de lege – datat 29. noiembrie 1861 – urmat de legea votată la 10. martie 1864, proiect promulgat de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza la 31. martie 1864.

Burghezia constituia noua stare a țării și având cele două atuuri – averea și cultura, putea să dea un mare impuls în toate direcțiile. « Noi deschidem societății românești calea cea mare, calea cea largă a democrației pe care pășește civilizațiunea statelor apusene », spunea tânărul liberal I. C. Duca în parlament » noi vrem să chemăm la viața publică și socială toate forțele acestei țări, noi vrem să organizăm toate energiile noastre naționale (....). Noi vrem să întemeiem la umbra democrației o viață mai intensă și mai bogată. Noi vrem ca la lumina acestei democrații să se poată dezvolta o cultură națională care să fie expresiunea cea mai curată și cea mai înaltă a geniului acestei rase »⁶. Enunțul este în mare măsură idealist însă după ani și ani, mai exact după 1930, devine plauzibil.

Pentru perioada aceasta de mijloc de secol XIX importanți în toate ținuturile țării și ca factor determinant în dezvoltarea vieții social-economice, sunt desigur intelectualii dar în speță marii proprietari. De fapt tot din rândurile marilor familii cu proprietăți s-au ivit și intelectualii de talie națională : I. H. Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Brătescu Voinești, Smara Gheorghiu, etc.

Viața economică își derula cursul cu o vădită tendință spre perfecționare. Erau inițiative mărunte poate, dar observându-le în toate domeniile, aveau ponderea de a da orașului o nouă ținută și o altă deschidere.

Astfel, în 1868 Guvernul condus de Mihail Kogălniceanu a inițiat construirea la Târgoviște a Fonderiei de tunuri – aceasta constituia prima unitate industrială modernă din Târgoviște. La baza organizării acestei întreprinderi exista Legea pentru organizarea puterii armate în România emisă la 12/24 – februarie

1864, având drept scop înzestrarea armatei naționale. Populația a participat cu serioase contribuții bănești pentru achitarea prețului terenurilor expropriate.

Anul 1880 aduce în Târgoviște un evident progres pe plan economic datorită în mare măsură extracției petrolului, în Târgoviște fiind deja cunoscută prin utilitatea ei o rafinărie rudimentară, proprietatea, lui Ioan Grigorescu. Astfel, petrolul din zonă datorită acestei rafinării, a ajuns pe piața străină. Ca atare în 1882 Ioan Grigorescu trimite o mostră de păcură la Institutul Geologic din Viena, și stabilește relații comerciale cu Ungaria căreia îi va livra prin contract materie primă, în speță păcură pentru fabricile de unsori. Firma lui Ioan Grigorescu a luat amploare datorită exporturilor în Bulgaria (1883) și Ungaria (1884).

În 1889 Ioan Grigorescu înființează o nouă rafinărie modernizată, cu un personal mai numeros în comuna Viforâta. Capitalul acesteia era de 300000 lei în mașini și de 250000 lei pentru exploatare. Tot în 1889 produsele rafinării au obținut și consacrare pe piața externă : medalia de bronz, la expoziția universală de la Paris.

Piața de desfacere a rafinăriilor lui Ioan Grigorescu se extinde după 1890 – către Italia, Germania – prin intermediul firmei « Hinne et Co » din Berlin – ajunge până în Austria (casa Schencher et Co) din Viena – către Constantinopol, Londra, Praga, Rotterdam, Salonic, Sofia, Smyrna.

În 1905 societatea « Ioan Grigorescu » dispunea de un capital de 800000 lei, 592 ha teren petrolier, terenuri concesionate în județele : Dâmbovița, Prahova, Buzău și un număr de 80-100 lucrători⁷.

O însemnătate deosebită este construirea podului Mihai Bravu, la început un eșafodaj din lemn, apoi cu zvelteța arcurilor metalice. În țară de răsunet era înființarea podului peste Dunăre gândit de A. Soligny – la Cernavodă.

Podul Mihai Bravu a apărut ca o necesitate de traversare a râului Ialomița în direcția drumului nou care venea de la Pietroșița, pe malul stâng al râului Ialomița și a constituit o performanță în domeniul construcțiilor metalice. De mare însemnătate pentru oraș spre sfârșitul secolului al XIX-lea au fost construcțiile cu destinație publică, proiectate și înălțate de constructori italieni, care veniseră în colonii în Târgoviște pentru o mai bună retribuție, și manifestaseră un gust rafinat, seriozitate, temeinicie în ceea ce au realizat – așezăminte frumoase și durabile până în zilele noastre unele dintre ele.

Admirația pentru concepția arhitectonic-urbanistică a Occidentului în speță pentru cea italiană s-a manifestat încă din vremea lui Petru Cercel la Curtea Domnească, atunci când splendoarea ei stârnise admirația unor observatori străini. Pe primul loc trebuie semnalată clădirea ce adăpostește Primăria orașului – având ca proiectant pe arhitectul Baldassar Vignossa Giovanni din a cărei echipă a făcut parte și pictorul Giovanni Battista del Basso, cel care va executa decorația interioară. Lucrările care au necesitat numeroase devize de la proiectul de ansamblu precum și folosirea anumitor vopseluri de culoare, finalizându-se în 1898.

Aspectul renașcentist al clădirii este subliniat de elemente arhitectonice neoclasiche care ritmează fațada. În interior apare și mai sesizabil acest lucru prin distribuirea spațiului cu săli ornamentate mai sobre, parterul crează o deschidere

scării ample ce duce la etaj – unde ornamentația este mai abundentă - pictura plafoanelor, stucatura pictată în special în sala pentru festivități, sobele de Meissen, oglinzile- candelabre cu sticlă venețiană conferă spațiului o notă aproape princiară. Înainte de ridicarea primăriei a fost gândită grădina publică, creată în jurul anului 1890 prin exproprieri.

Ideea sa compozițională monoaxială viza dintr-un început existența unei clădiri maiestooasă la un capăt, care să fie perceptibilă din strada comercială, din centrul vechi. A fost concepută ca un loc de întâlnire pentru orașeni, un loc de relaxare, cu mulți arbori, cu un bazin, și un bust dedicat lui I. H. Rădulescu, lucrare realizată de Fr. Stork.

Într-o perioadă apropiată de momentul construirii clădirii Primăriei a fost înălțată și clădirea Prefecturii pe Calea Domnească în vecinătatea Curții Domnești. A lucrat aceeași echipă care a executat lucrările la Primărie. Elemente de stil neoclasic, eclecticice marchează construcția în sine. Intrarea este prevăzută cu coloane masive care susțin frontonul, iar planul de mai mici proporții păstrează aceiași dispunere – hol vast, încăperi laterale, scară fastuoasă care conduce către etaj. Ușile erau pictate iar deasupra era amplasat câte un fronton din ghips de asemenea pictat.

În imediata vecinătate cu Prefectura în fosta casă a Coconilor (fiii lui Constantin Brâncoveanu) funcționa Judecătoria. Tot în același perimetru, în rând cu Prefectura se află și impunătoarea clădire a fostului tribunal care a suferit importante modificări, în 1925, după un incendiu devastator.

Așadar, putem vorbi de două nuclee centrale cu edificii de cea mai mare importanță pentru viața administrativă și în procesul de jurisdicție.

Alături de Primărie s-a înălțat clădirea Băncii de Stat – construindu-se grupajul ultracentral mai însemnat din oraș, iar pe Calea Domnească celelalte instituții amintite.

De o eleganță și cu o notă stilistică aparte este clădirea Poștei vechi din Târgoviște concepută de arhitectul Alexandru Clavel născut la Iași în 1877, care a avut șansa să studieze arhitectura la München, apoi întors în țară lucrează în București. Ca o paranteză, interesant este faptul că l-a cunoscut și l-a apreciat pe gravorul Gabriel Popescu mare personalitate a gravurii românești, original din Vulcana Pandele – Dâmbovița. Proiectul a fost realizat de Alexandru Clavel iar ridicarea construcției se datorează inginerului Grigore Cerchez, între anii 1906-1907. Clavel a reușit în proiectele sale un stil neoromânesc inspirat fiind de arhitectura muntenească a secolelor XIV-XV, comasând și unele înrâuriri din arta sârbă.

S-a orientat la folosirea acestor categorii de clădiri ca material de construcție folosind cărămidă roșie presată aparentă și piatră albă.

Același antreprenor Baldassar Vignosse Giovanni împreună cu Giovanni Battista Del Basso au lucrat și la înălțarea unor case monument actualmente din Târgoviște care au aparținut unor familii cu poziție socială deosebită, astfel se pot aminti: casa Lazăr Petrescu, str. Cătuneni nu departe de Mitropolie, Casa negustorului Abagiu pe str. Poet Alexandrescu și în aceeași ordine a înfățișării – s-

ar spune grandioase – casa colonelului Murăreț, pe str. Poet Alexandrescu, în spatele Primăriei.

În concluzie casele înălțate până în 1900 sau puțin după și care înainte de modificările survenite au păstrat monograma proprietarului și anul construcției, pe fronton.

Până nu de mult au trăit proprietarii imobilului Lăzăriță Petrescu și s-a putut purta o discuție inedită cu dânsii. Exceptională este ornamentația interioară impresionantă în special în sufragerie – tot tavanul casetat și pictat iar pereții pictați în mari panouri predominând roșu spre brun cu elemente vegetale. Aparte era candelabru fixat într-o rozetă - stucatură pictată. Din acest hol se ajungea într-o încăpere vastă cu oglinzi venetiene unde după spusele foștilor proprietari a fost găzduit regele Carol al II-lea. Vizitele familiei regale au fost numeroase în Târgoviște încă din 1860. Amintim acest amănunt fiindcă din inițiativa regelui Carol I au venit pe teritoriul românesc refugiați italieni, întâi la Călărași apoi în alte orașe. Principele a luat în calcul execuția totuși ieftină efectuată de italieni și faptul că erau meseriași de înaltă calificare cu-n gust al construcțiilor care-i caracterizează.

Ca urmare a hotărârii luate de Carol I s-au ridicat instituțiile și casele de mare preț, care dintr-o dată au dat Târgoviștei un accent de orașel curat, cu personalitate arhitecturală.

De altminteri Carol I a poposit în numeroase rânduri în județul Dâmbovița.

Cea dintâi întâlnire cu oamenii și cu locurile acestui județ s-a realizat chiar în ziua sosirii în țară la 10 mai 1866, când în drum către capitală Carol I, a parcurs traseul Turnu- Severin – Slatina -Galăț- Găiești- Titu-București.

Trecând prin județul Dâmbovița locuitorii l-au primit cu bucurie iar la Ghergani a fost întâmpinat cu onoruri de familia Ghica.

Vizitele Regelui Carol I au fost mai numeroase după 1866 – și chiar în 1866, pe 30 septembrie în drum către Curtea de Argeș - regele trece din nou prin Târgoviște.

În iunie 1870, cu ocazia unei deplasări către Rucăr trece și prin Târgoviște unde constată « progresele construcției șoselei » spre Sinaia.

Târgoviștei, principele i-a oferit mijloace, spre a se ridica o fântână de mult dorită și care urma să poarte numele principesei. De numele regelui Carol I se leagă și efortul de refacere a prestigiului Mitropoliei din oraș⁸.

Militar de carieră Carol I, s-a preocupat de pregătirea și înzestrarea armatei române în dorința câștigării independenței și din acest motiv organiza periodic manevre militare pentru o instrucție modernă.

Astfel, după ce a inspectat armata dispusă la Tartășești – Fundata, Carol I a sosit pe 30 sept. 1872, la Târgoviște unde i s-a făcut o primire aparte.

În primele zile ale lunii octombrie 1872 (3-4 oct.) principele a asistat la manevrele militare organizate în apropierea orașului Târgoviște⁹.

Cu ocazia a manevrelor armatei amplasată în Târgoviște și împrejurimi – Viforâta, Aninoasa, Râzvadul de Sus și Ulmi, regele Carol I a însemnat specificul locului – « locuitorii orașului Târgoviște au venit în mare număr să asiste cu interes la impunătoarea priveliște ostășească ».

«terenul foarte accidentat împrejurul oraşului, tăiat de Ialomiţa, cu feluritele sale culturi : păduri, vii, grădini, oferind o mulţime de adăposturi şi obstacole, e cu deosebire înzestrat de natură spre a oferi o foarte interesantă expoziţie a icoanelor luptelor »¹⁰.

Data fiind atenţia pe care o acordă principele Carol I, Târgoviştei şi observaţiile pertinente, interesul manifestat în nenumărate ocazii, este lesne de înţeles necesitatea înălţării Şcolii de cavalerie, pe Bulevardul în apropierea Gării, prin 1902. Şcoală care ulterior s-a numit Şcoala de cavalerie "Regele Ferdinand I". Dacă oraşenii au acordat un interes vădit pentru alinierea la civilizaţia de tip european în anii de după 1850, şi au reuşit să se impună în multe direcţii pentru a ridica ştacheta în instituţiile fundamentale – un rol precumpănitor căruia i s-a acordat mult interes şi deosebită dăruire, l-a avut învăţământul.

Ne întoarcem mereu cu aproximativ 150 de ani în urmă ca apoi, gradat, să înţelegem sec. XX. De fapt, avem nevoie de identitate de cea a bunicilor, a străbunilor în sensul larg al cuvântului. Noi, astăzi am pierdut în vâltoarea maşinilor de orice tip şi de orice trebuinţă acea identitate plină de parfum în vestimentaţie, de la cel mai mic detaliu până la faldurile rochiilor lungi, acel farmec unic al eleganţei însoţită de un cod al bunelor maniere. Şi dacă urmărim cu atenţie, observăm o eleganţă în primul rând a vocabularului, a folosirii limbii române, a modului de a prezenta întâmplările, fie politice, sociale sau culturale. Chiar când se iveau conflicte sau divergenţe de păreri în rândul politicianilor, scriitorilor sau a altor categorii, ele se desfăşurau fără violenţa limbajului actual. Până şi Caragiale, oricât de vehement critica «manierismul», răsfăţul lumii burgheze, sesizează modul ridicol, dar paşnic în care se încheie o conversaţie iritantă, abuziva sau situaţii în care sunt angrenate multe personaje cu interese contradictorii.

Este o lume a unor contraste ciudate, mai diferite de cea anterioară, a secolelor dinainte, când boierii aveau atributele şi valoarea lor, iar poporul era sincer cu valorile sale venite din seva satului.

Secolul XIX aduce minţi geniale, Mihai Eminescu chiar şi astăzi este ne-nţeles, opera sa fiind modul său de existenţă intimă, dar cu toate acestea este şi perioada cosmopolitismului.

Este perioada pleiadei paşoptiste din cadrul căreia se remarcă I. H. Rădulescu, enciclopedicul om de cultură care aduce contribuţii esenţiale limbii române şi odată cu ele o oarecare eleganţă în exprimare, un mod aparte de preţuire a cuvintelor a înţelesurilor profunde şi la îndemâna celor mulţi, cu posibilitatea de a vehicula cuvintele şi a înţelege rolul determinant al învăţământului.

Este perioada când mica burghezie încearcă să copieze câte ceva din modul de a se purta luat din Occident, etalând o pseudocultură care iniţiază hazul în opera caragielească şi în presa timpului. Este în concluzie contrastul între categoria de instruit şi oamenii mai simpli care reneagă moştenirea sănătoasă a poporului, a obiceiurilor tradiţionale în încercarea nereuşită de a pătrunde în eticheta franţuzească. Şi ceea ce era valabil din punct de vedere al culturii în oraşele mari – dorinţa de contact cu modelele europene, rămânea un deziderat în oraşele de provincie mai modeste. De aceea Târgoviştea a beneficiat spre sf.

secolului al XIX-lea și începutul sec. XX de instituții de cultură care au încercat în mare măsură să corecteze tendința de a copia ceva ce era străin și inoportun.

Oricum arta anului 1900 «art nouveau» este plină de grație și feminitate, ea sensibilizează omenirea implicată în descoperirile tehnice – numai că această cunoaștere a tendințelor artistice europene va apare ceva mai târziu având în vedere - totuși - că instituțiile de învățământ erau îndreptate către tradiție vis a vis de promovarea educațională, mai libertină din Occident.

NOTE

1. Ion Bulei, « Lumea romaneasca la 1900 » Ed. Eminescu, Bucuresti, 1984, pag. 18
2. Parvan Dobrin, « Doua petitii ale targovistenilor privind racordarea orasului la rețeaua feroviara » in « Valachica », nr.10-11, Targoviste 1978-1979, pag. 483
3. Tomas Svintu, « Aspecte ale dezvoltarii edilitare la Targoviste », in Studia « Valachica », Targoviste, 1970, pag. 285 – 292
4. D.J.A.N Db, Fond Primaria Targoviste, Dosar 45/1903, f.17 ; vezi si Parvan Dobrin, Constantin Condrea, « Iluminatul public in orasul Targoviste la sf.sec. al XIX-lea si inceputul sec. XX-lea », in « Valachica », nr. 10-11, Targoviste, 1978-1979, pag.331.
5. Parvan Dobrin, Constantin Condrea, op. cit., pag.359.
6. Ion Bulei, « Atunci cand veacul se nastea », Ed. Eminescu, Bucuresti, 1990, pag. 175.
7. *** , « Dictionar Istoric al judetului Dambovita », Targoviste, 1983, pag. 206-227.
8. « Momoriile regelui Carol I de un martor ocular », vol.II, Tipografia « Universul » Bucuresti, 1909, pag.104 ; Vezi si Nifon Crineanu, « Nimic fara Dumnezeu in Carol I 1866-1914 », Ed. Ramuri, Craiova, 1945, pag.55 ; vezi si Marian Curculescu, « Vizitele familiei regale a Romaniei in judetul Dambovita (1866-1947) », in « Valachica » nr.15, Targoviste, 1997, pag. 251.
9. Marian Curculescu, op.cit., pag. 252.
10. « Memoriile regelui Carol I de un martor ocular », vol. II, Tipografia Universul, Bucuresti, 1909, pag.8.

Târgoviștea modernă - instituții și personalități culturale

Gheorghe Bulei

Procesul de modernizare cuprinde și sfera instituțiilor culturale: învățământul de toate gradele, presa, societățile culturale, expozițiile, muzeele și bibliotecile.

De o reală importanță pentru susținerea schimbărilor fundamentale în societatea modernă poate fi amintit cadrul legislativ în care au avut loc toate acestea.

În domeniul învățământului național:

- în 1832 se aprobă de către Obșteasca Adunare “Regulament al Școalelor publice din Țările Românești”.

- Legea învățământului general din 1864, care reglementa instruirea la toate nivelurile, acordând o atenție particulară învățământului primar prin stabilirea principiului de obligativitatea și gratuitatea acestuia.

În domeniul bibliotecilor:

- la 9 dec. 1840 Hotărârea departamentului din Iași impune organizarea unei biblioteci “pentru publică învățată”

- Regulamentul pentru bibliotecile publice, 19 oct. 1864, promulgat de Al. I. Cuza;

În domeniul protejării patrimoniului construit, a monumentelor și a vestigiilor istorice:

- Decretul nr. 1648/23 noiembrie 1864 prin care se înființează Muzeul de antichități

- Decretul nr. 754 din 6 aprilie 1874, prin care se aproba Regulamentul comisiei monumentelor publice, cunoscut ca “Regulamentul Boerescu”.

- Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice din 24 noiembrie 1892 și Regulamentul de aplicare al acestei legi, ian. 1893;

- Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice prin Decretul nr. 3226 din 25 aprilie 1913.

Odată creat cadrul legislativ, perfectat în timp cu reglementări, decizii, norme, hotărâri etc, s-a putut trece la o amplă modernizare a numeroase instituții de cultură. Apar preocupări de conservare, restaurare și protejare a patrimoniului cultural, a păstrării tradițiilor și a valorilor reprezentative pentru recunoașterea identității naționale, de teaurizare, de constituire a colecțiilor și muzeelor de profil.

Concomitent, se dezvoltă cercetarea științifică în domeniul arheologiei, istoriei, etnografiei, lingvisticii cu afirmarea intelectualității românești în sfera promovării acestor valori în spațiul european și mondial.

Dintre instituțiile cu rol proeminent în formarea conștiințelor pe plan local, având drept scop instruirea și încă una temeinică se remarcă în deosebi școlile cu institutori de mare valoare, spectacolele, societățile culturale care au pornit adesea de la modelul societăților culturale bucureștene, bibliotecile, expozițiile și muzeele.

Școala târgovișteană în procesul de modernizare

Oricum, performanțele în domeniul învățământului nu pot fi înțelese ca un efort strict local fără a lua în considerație legislația națională - încă din 1832¹ prin lege se stabilea ca fiecare oraș mai important să aibă școală obștească națională cu caracter unitar care să înlocuiască școlile, improprii pâna atunci, existente din mila și inițiativa unui boier sau negustor mai înstărit. Această schimbare obligă comunitatea pentru întreținerea clădirii, plata dascălului, cărți, mobilier școlar, ceea ce l-a revoltat pe Petruche Poenaru fiindcă, prin aceste hotărâri se împotriveau deschiderii școlilor obștești și condamna lipsa de înțelegere a celor de la Obșteasca Adunare.

În această perioadă se înființează școli naționale, centrale și județene ; în Târgoviște în 1833 ia ființă prima școală publică care funcționa alături de școlile particulare care încep să piardă din importanță pe parcursul timpului².

Tot ca urmare a legii din 1832 se organizează - Revizoratele Școlare, reprezentând Eforia la nivel de județ, cu revizori la orașe și subrevizori la sate.

O personalitate cu conștiința lucrului bine îndeplinit până la exigență o reprezintă profesorul Mihalache Drăghiceanu care a fost numit în 1851 membru în Comitetul de inspecție, cu toate că se afla în prag de pensionare.

Mihalache Drăghiceanu nota în rapoartele sale că județul Dâmbovița a fost primul din țară care a organizat controlul și îndrumarea școlilor sub directa sa autoritate.

Un moment de cotitură în istoria învățământului românesc l-a constituit Legea Instrucției Publice din 1864, Legea lui Al. I. Cuza.

Învățământul capătă astfel o pondere deosebită fiindcă i se atribuiau cu totul alte caracteristici decât cele anterioare : și anume să aibă un caracter unitar, apoi apărea obligativitatea și gratuitatea învățământului, participarea egală a ambelor sexe la învățătură. Totodată s-a făcut o defalcare a învățământului în trei grade : învățământul primar de 3-4 ani, la orașe și sate, apoi gimnaziul și școala superioară.

O preocupare majoră a Ministerului Instrucției Publice, sub conducerea lui V. A. Ureche în 1882, pedagogul și omul de cultură renumit, susținător al reformelor pașoptiste și cele ale lui Alexandru Ioan Cuza - era aceea că învățământul să dezvolte activitățile tradiționale la sate, încât «să nu dispară ocupațiile pentru industria casnică, furca și războiul de țesut »³.

Pasul hotărâtor în ridicarea învățământului în Târgoviște l-a constituit înființarea de școli în oraș încă prin hotărârea dată de Domnitorul Barbu Știrbesc care a avut drept consecință redeschiderea școlilor la 1 ian. 1851⁴.

La Târgoviște va lua ființă la 9 septembrie 1891 Școala Profesională de fete, « Ioan și C. Fussea », în casele donate de inițiatori încă din 1878.

Între timp ca urmare a intervențiilor reformatoare ale statului amintim ca un eveniment important în istoria învățământului românesc, adoptarea hotărârii, încă din 1860, de renunțare la alfabetul chirilic și utilizarea în școli a limbii române, ca element care subliniază unitatea conceptuală dar și racordarea la cerințele unui învățământ modern european⁵. Între institutitori care s-au remarcat print-un spirit pedagogic și o mare erudiție se remarcă: Ion Fussea, Mihai Petrescu, Constantin Georgescu și cu deosebire, C. Alessandrescu și D. P. Condurățeanu care, pe lângă calitatea înaltă a actului pedagogic, devin și importanți autori de manuale școlare, manuale utilizate în procesul de învățământ nu numai în județul Dâmbovița, dar și în județele învecinate: Argeș, Prahova, Ilfov, Vilcea.

Un pas important în dezvoltarea învățământului dâmbovițean îl reprezintă deschiderea cursurilor la gimnaziul de băieți în 1874 - numit «Ienăchiță Văcărescu», care va deveni în timp unitatea etalon a învățământului târgoviștean, aici formându-se intelectualii de frunte ai orașului, care vor străluci în domeniul științific și umanist⁶.

La începutul secolului al XX-lea, calitatea procesului instructiv – educativ este asigurată de prezența unui corp profesoral de marcă, cum ar fi C. D. Condurățeanu care pe lângă activitatea la catedră a asigurat și îndrumarea în calitate de revizor. Între institutitori amintim și pe N. Gr. Theodoriu, pe revizorul Tebeică sau pe preotul N. Aramă care au stimulat cu mult zel și competență procesul de învățământ. Merită a fi conturate anumite precizări legate de personalitatea acestui distins cadru didactic care a trăit între anii 1863-1941 într-o locuință din imediata apropiere a Curții Domnești.

Numele său era Nicolae Grigorescu însă a rămas cunoscut cu numele de N. Gr. Aramă. S-a născut în cătunul Udrești care aparținea de comuna Colanu. A studiat la Târgoviște școala primară - apoi între 1876-1880 a urmat seminarul central din București, apoi întors în Târgoviște a fost învățător suplinitor și preot supranumerar la biserica Sf. Vineri⁷.

Institutorul cu mare elan tineresc a funcționat la școlile din mahalalele orașului (Oborul- Vechi, Suseni, Sârbi), unde a întâmpinat unele greutăți în predarea limbii române.

Din această pricină a conceput în colaborare cu Augustin Grațian un “Povățuitor la abecedar” – dat la tipar cu sprijinul revizorului școlar C. Alessandrescu. Cartea avea motto-ul « Voesce și vei putea »⁸.

A dorit cu ardoare să se producă schimbări radicale în viața satului românesc. Astfel a fost unul dintre inițiatorii din județul Dâmbovița la înființarea băncilor populare. Revizor, apoi și institutor de mare valoare prin interesul deosebit manifestat în instruirea elevilor, a arătat un entuziasm aparte când, în 1909, a fost publicată revista învățătorimii.

La Congresul institutorilor în 1901 – 4 iulie fiind în program și vizitarea Târgoviștei a prezentat ineditul istoric al vechii cetăți de scaun.

O altă personalitate culturală pe plan național care inspectează școlile din Târgoviște și din județ a fost și scriitoarea și inspectoarea din Minister, Smaranda Gheorghiu (Maica Smara) care va vizita orașul în 1923-1924. Fiind vorba de o

figură proeminentă a culturii românești cu răsunet și în străinătate. Se cer specificate unele date biografice despre Smaranda Gheorghiu.

S-a născut la 15 sept. 1857, la Târgoviște fiind descendentă a unor familii boierești – tatăl din familia Andronescu, iar mama, Alexandrina din familia Vlădescu, urmașă prin relații de rudenie a marelui poet și fabulist Grigore Alexandrescu.

A funcționat ca institutoare mai întâi la Sinaia, apoi la Ploiești și București ajungând la rang de înaltă calitate pedagogică.

« Ea se afirmă ca o adevărată promotoare a învățământului românesc prin conferințe, publicații, articole de presă, participări la congrese internaționale pe teme de educație »⁹.

În 1921 Smaranda Gheorghiu a întemeiat la București uniunea « Arta și istoria națională » cu scopul de a organiza : șezători..... conferințe educative, de preferință sub cerul liber, pentru vizitarea de monumente, muzee și instituții de artă. Se urmărea înființarea unei școli serale gratuite. Această inițiativă și statutul era realizat după modelul societății « l'Unione Storici et Arte » din Roma.

A fost invitată să participe la Congresul pentru școală în aer liber - ținut la Roma în 1932.

A manifestat un interes constant pentru studiul portului și al cusăturilor populare având în obiectiv particularități de excepție ale artei noastre populare care trebuiau valorificate și prin lucrul manual la școală. Printre numeroasele deschideri către cultura europeană efectuate de către Smaranda Gheorghiu trebuie subliniat și că a fost desemnată ca membră a « Societății presei din România »¹⁰.

A participat la Congresul orientaliștilor din 1899 la Roma alături de marii istorici : A. Urechia și Grigore Tocilescu. A avut o activitate prodigioasă ca publicist la ziarele « Dimineața - 1913 », « Voința Prahovei », « Adevărul – 1908 », « Universul Literar » ș.a., acestea în țară, iar în străinătate a publicat articole în franceză ; la Paris de pildă în 1899 în « La revue diplomatique » apare articolul « La ligne des femmes pour le departement international » - dar a publicat mult în Italia printre care și o poveste « Lilla Bianca », acestea fiind realizări târzii din anii 1928-1932. Important este faptul că această pasionată educatoare interesată de tot ceea ce era românesc – trecut istoric, tradiție, capacitatea poporului român de a se afirma, a avut gândul cel bun de a ajuta la realizarea un muzeu în Târgoviște. Încă din martie 1908, prefectul județului Dâmbovița scrie Smarei despre decizia « de a înființa un muzeu regional », rugând-o să susțină realizarea acestui deziderat ¹¹.

Smara Gheorghiu era decisă să ofere muzeului din Târgoviște ce avea mai de valoare în propria-i casă - ceea ce s-a și întâmplat, existând actualmente în cadrul Muzeului Scriitorilor din Târgoviște o cameră generoasă, cu farmec inedit care conține piese vechi de mobilier care au aparținut Smarei și un album valoros cu semnăturile unor personalități de talie națională - pe lângă publicațiile care au impus-o ca pe o remarcabilă femeie, cu energie și inteligență, capabilă să reprezinte țara în străinătate, ca și impetuasa, de o vastă cultură, inzestrată cu geniul scrisului și al discursurilor - Elena Văcărescu.

Insistăm, oarecum, deși sunt foarte multe de precizat despre Smara Gheorghiu, asupra dorinței acestei mari doamne de a inspecta școlile și anume Școala nr. 1 din Târgoviște. Pe lângă Școala nr. 1 și 2 de băieți s-a înființat în oraș și Școala Primară nr. 1 de fete- la 10 sept. 1860 ca urmare a hotărârii ctitorului ei, principele Bibescu, Basarab Brâncoveanu.

Școala a fost deschisă în 1861 cu un număr restrâns de cadre didactice, directoare fiind Lucreția Fussea. Există încă de atunci un pregnant interes pentru sănătatea elevelor, legătura cu părinții elevelor, pentru disciplină, o educație temeinică. În acea perioadă se preda riguros religia în școală, aceasta a avut un rol determinant în modul de comportare al elevilor prin aportul preotului Aramă, dar și al preotului Dimitrie Abramescu. După câteva decenii localul școlii a fost schimbat pentru că Ilie Angelescu observa că starea degradată a localului « contribuia simțitor la pierderea gustului de școală »¹². Se va da în folosință un nou local corespunzător noilor cerințe.

O notă cu totul aparte în evoluția învățământului târgoviștean este reprezentată de înființarea Liceului Militar de la Mănăstirea Dealu, ca unitate emblematică în peisajul cultural local. Aici s-a desfășurat fără îndoială, un învățământ specializat, extrem de riguros, unde s-au format generații de-a rândul numeroase personalități din domeniile științei și culturii românești, prin efortul unei strălucite pleade de dascăli, care au predat aici și care, au influențat benefic societatea și cultura târgovișteană pe toată perioada sa de existență¹³.

Studiind evoluția învățământului în județul Dâmbovița de la mijlocul sec. al XIX-lea și până după 1900 se observă un interes consecvent crescând pentru acest sector – izvorător de multiple cunoștințe și de cadre care și-au îndeplinit strălucit meseria de dascăl și revizor. O încununare a eforturilor pentru promovarea școlii de fete constituie inaugurarea în 1923, în prezența ministrului învățământului, dr. Constantin Angelescu a Liceului « Constantin Carabella » - edificiu a fost construit pe terenul și cu efortul financiar al soților Constantin și Elena Carabella.

Persoane cu dăruire, cu multă exigență au adus cum am notat succint, contribuții de însemnătate vitală în administrație și mai cu seamă în învățământ, și foarte multe aspecte erau reflectate de presa locală, lucru posibil prin înființarea unei tipografii, unde efortul lui Theodor Mihailescu a fost pregnant, complex, căci a dorit o reînființare în tradiția tipografică a acestor meleaguri. Târgoviștea se aliniază la celelalte orașe din țară unde apare inițiativa editării unor reviste și ziare în care să se regăsească aspecte deosebite ale vieții politice, culturale și economice.

Totuși tipărirea primului ziar la Târgoviște se produce oarecum târziu. Cu toate că I.H. Rădulescu, târgoviștean a fondat ziaristica românească. Având în vedere că prețul unui ziar era destul de mare, ele apăreau destul de greu – erau mai adesea săptămânale. Excepție este ziarul « Târgoviștea » cu trei apariții săptămânale.

Participarea la expoziții interne și internaționale, colecții și muzee

Cadrul economico-social și politic românesc creat după înfăptuirea statului național român modern, antrenează premisele favorabile afirmării culturale

naționale pe alte planuri și prin alte modalități, care își găsesc ilustrarea în acțiunile organizate atât la nivel național, cât și local.

În ceea ce privește zona de care ne ocupăm, o primă manifestare de acest gen este confirmată documentar prin participarea județului Dâmbovița la Expoziția Universală preconizată a se organiza la Londra, în anul 1862. Cercetând lista exponatelor constatăm că din județ erau incluse produse ale industriei casnice textile și produse agricole. Dintre acestea, amintim: « una scoarță de lână », comuna Ulmu, expozant Mihu Niculescu, « șase coți de aba albă », comuna Ulmu, expozant Tică Dumitru, « patru coți de aba neagră », comuna Ulmu, expozant Neagu Radu, « cânepă în fuioare », comuna Ulmu, expozant N. Băleanu, « roibie (rădăcină) gurance », comuna Conțești, expozant Conțescu, « una litră tutun de Găiești », expozant Olănescu.¹⁵ Deoarece expoziția nu s-a mai organizat, piesele, printr-o hotărâre a Consiliului de miniștri din 11 aprilie 1861, rămân la București pentru a fi prezentate la Expozițiunea Națională care se va organiza în localul Academiei.¹⁶ Ulterior, ele au trecut în patrimoniul Muzeului Național din București.¹⁷ Astfel, piesele specifice zonei constituie de la început, nu numai o manifestare expozițională în sine, reflectând stadiul dezvoltării vieții economice și culturale – și îndeosebi a industriei casnice textile -, ci și o modalitate de alcătuire a unor nuclee de colecții, calitate pe care piesele expuse și-o vor menține continuu, cu precădere la începutul secolului XX.

Importante, în acest context, sunt preocupările autorităților din Târgoviște pentru pregătirea « expozițiilor agricole și industriale de județe ». Pentru expoziția agricolă de la Giurgiu prefectul județului Dâmbovița trimite, la 26 februarie 1863 o adresă către membrii municipalității locale, în care comunică programul, cerând « a decide locul unde s-ar putea amplasa o baracă pentru această expozițiune ».¹⁸

Locul ales era « în grădina Sfintei Mitropolii »¹⁹, urmând a se ocupa de aceasta, în principal, membrii Comisiei agricole a județului.²⁰ Tot acum semnalăm și prezența principiilor fundamentale « pentru regularea expozițiilor de județe asupra înființării expozițiilor agricole și industriale »²¹, program în care sunt indicate criteriile de organizare și recompensare a participanților, prin acordarea de medalii pentru cereale, vite și pentru manufactură – în acest caz, selecția era mai riguroasă și « dacă obiectul expus merita sau nu a fi distins ».²² Potrivit acestor norme, va fi organizată o expoziție dâmbovițeană, în anul 1865.²³ Anterior în anul 1863 se ajunsese la legiferarea înființării acestor expoziții, prin Ordonanța domnească și Decretul domnesc ale lui Alexandru Ioan Cuza.

De altfel, preocupări în acest sens sunt și cele ale lui Dimitrie Papazoglu, care realizează în anul 1863 un prim inventar al bunurilor de patrimoniu din județele Dâmbovița, Prahova, Muscel și Olt. De asemenea, el întocmește și o hartă însumând bunurile culturale din zonă. În anii următori, expozițiile care se organizează în cele două județe au caracter predominant agricol și industrial. În același timp, sunt de notat participări la expoziții naționale - ca aceea de la « Moșii de vite, de flori, de legume, de produse agricole și industriale »²⁴,

inaugurată o dată cu Târgul Moșilor din Obor, în anul 1865, cu produse vegetale și animale, de industrie casnică și meșteșugărească, inventar agricol perfecționat s.a.²⁵

În « Catalog Oficial de produsele României », printre județele care expun produse de industrie țărănească (textile de port și de interior) sunt menționate și Dâmbovița și Prahova.²⁶ În același an, prefectul județului Dâmbovița, adresându-se primarului orașului Târgoviște, îi semnala apariția Catalogului expoziției naționale de la Iași, spre a « cunoaște persoanele care au concurat la această expozițiune prin trimiterea de obiecte și altele ». ²⁷ Importanța acordată acestui tip de expoziții apare clar formulată în circulara nr. 9561 din 27 august 1863, în care se subliniază că »progresul economic este una din cele dintâi condițiuni pentru o națiune care dorește să dobândească o importanță politică, nimeni nu mai poate contesta că expozițiunile agricole și industriale sunt din acel număr de instituții indispensabile care trebuie începute și dezvoltate cât se va putea mai mult ». ²⁸

Cu ocazia concursului de plugari desfășurat la Târgoviște în 1867, primul de acest fel din județ – se realizează și o expoziție de vite și de produse agricole.²⁹ Peste numai un an, așa cum rezultă din corespondența Prefecturii cu Primăria Târgoviște, s-a ales ca loc de desfășurare a concursului comuna Cornățelu (vechi târg din Dâmbovița), precizându-se modalitățile de organizare, metodele de lucru și respectarea regulamentului de concurs. Astfel, la punctul C, apare mențiunea « să stăruieți de asemenea prin explicațiuni și îndemne din inimă, iar numai de datorie, și în fine prin toate mijloacele morale ca oaricare cu pluguri și rarite aceia cu marcarea vitelor care se concurează și produsele industriale, precum dimie, aba, ițari și pânză de tot felul să fie ajunse negreșit în seara de 7 septembrie la comuna Cornățelu, unde este destinat locul de concurs ». ³⁰

Pentru expoziția Universală de la Paris din anul 1867 nu putem confirma decât corespondența între autoritățile centrale și locale, referitoare la organizarea expoziției și la pregătirea produselor și pieselor necesare, a reprezentării de cel mai înalt nivel, fără a avea, însă, confirmarea participării. ³¹ Situația este similară pentru Expoziția Universală din 1873 de la Viena, cu deosebirea că aici sunt precizate în detaliu unele categorii de piese și meșteri : « costume, maramă, cămăși cusute, ie cusută, zvelcă, cojoace lucrate de Lazăr Lăzărnică » ...³². Cu această ocazie se instituie o comisie județeană de organizare și are loc o intensă campanie publicitară « în toate orașele ». Apar acum și preocupări pentru conservarea și protejarea bunurilor culturale din județ, intervenția lui Dimitrie Papazoglu, la 1874, în acest sens fiind salvatoare. Discutând cu prefectul, remarcabilul cercetător al patrimoniului nostru atrăgea atenția asupra necesității urgentării măsurilor care se cereau pentru « apărarea unor asemenea tezaururi istorice și sacre suveniruri ale strămoșilor noștri. În numele istoriei României, le-am făcut rugăciunea mea ca să clădească pe lângă gimnaziul orașului o încăpere spațioasă în care să facă de a se aduna acele pietre cu inscripții istorice ce se vede o mulțime trântite în preajma mai multor biserici ruinate și prin răspântii... să se autorizeze oameni cu specialitate de a scrie istoria Târgoviștei și a tot districtului și a o publica prin broșuri ad-hoc. ³³ Atitudinea distinsului cărturar reflecta o situație de fapt și un imperativ al

momentului, mai ales că în același an se iau măsuri pe plan național privind conservarea monumentelor istorice și artistice.

În plan local, comisia județeană, instituită special, avea sarcina « de a constata, de a înregistra și de a conserva spre cât va sta în putință, aceste monumente ».³⁴

În anii următori, paralel cu această activitate, se mențin expozițiile cu caracter industrial și agricol, concursurile de pluguri ; astfel, în septembrie 1878, pe câmpia din preajma orașului Târgoviște, se organiza un concurs însoțit de o expoziție a produselor agricole și a vitelor, participanții fiind nominalizați, pe mahalale, iar produsele agricole sunt diferențiate.³⁵

Cea mai interesantă manifestare de acest sens se desfășoară la Târgoviște în anul 1881, la data de 14 octombrie, când – alături de concursul de pluguri de la bariera Susenilor – se organiza expoziția produselor agricole și derivate, în localul Școlii nr. 1 de băiți.³⁶ Presa vremii consemnează premiile acordate atât pentru vite, unelte agricole, ca și pentru produsele industriei casnice specifice zonei. Pentru scoarțe și covoare premiul I era obținut de Florea Mocu – Bălășescu ; premiul II de Marița Ghitescu.³⁷ De mare interes s-au bucurat covoarele împletite, primind premii Eugenia Alessandrescu și Elisabeta Eliescu, iar pentru broderie fină Matilda Gricescu și Elena Gricescu.³⁸

Expoziția a fost considerată ca “reușită și frumoasă”.³⁹ După dobândirea independenței naționale, se amplifică interesul pentru cultivarea tradiției, îndeosebi în rândul școlii, mai ales că numărul școlilor profesionale crește, odată cu diversificarea profilurilor. Astfel, sunt consemnate în zonă Școala de Arte și meserii din Ploiești (1881), cu elevi din Dâmbovița și Muscel⁴⁰ și Școala de fete Târgoviște (1887).⁴¹

În evoluția organizării conceptuale, un moment de referință este anul 1892, când sunt legiferate prevederile în legătură cu “conservarea și restaurarea monumentelor publice”⁴², care statuau și înființarea de muzee în orice localitate din țară, cu condiția respectării normelor Ministerului Culturii și Instrucțiunii publice. Ca o materializare imediată amintim prezența unui muzeu de antichitate la mănăstirea Sinaia, la data de 17 iunie 1892.⁴³

Informațiile de arhivă, nu prea multe pentru această perioadă, menționează pregătirile pentru Expoziția Universală de la Paris din anul 1900, doar în ceea ce privește județul Dâmbovița. Semnificative sunt măsurile organizatorice preconizate de prefect, care – în adresa către primăriile județului – cerea “să se dea ordin să nu se mai preceapă jugărit, accize și alte taxe pentru produsele ce se aduc din comunele județului pentru expoziție”.⁴⁴

Relevantă pentru participarea județului Dâmbovița la Expoziția de la Paris rămâne mărturia directă păstrată în satul Bărbulețu. Diploma medaliei de argint la expoziția colectivă de costume naționale. Redăm textul diplomei acordate României :

« Liberté, Egalité, Fraternité Arts. REPUBLIQUE FRANCAISE. Ministère du Commerce de l'Industrie, des Postes et des Télégraphes. EXPOZITION

UNIVERSELLE DE 1900. Le jury International des récompenses décerne un diplôme de Médaille d'Argent a l' Exposition collective de costumes nationaux. Participants : Ilie Florea Croitoru, Iacobesco Stana Pr., Maria M. Ionesco, D. Iorgandopol, A. Kostake, Lebăda Sevastia, C. Maria Lungu, Matzanou Dinca, N. Mirajea, Micesco Ioana Pr., D. Moirincioiu, N. Moldoveanu, Nicolae I. Maria, P. Nicolau, N. Nicolescu, I. Oraseanu, Petre Constantin, Petrescu Nae, P. Secăreanu, Stanca Gheorghitza, Groupe XIII – Classe 85. ROUMANIE. Le commissaire général, le Ministre du commerce et de l'Industrie, des postes et des télégraphes. Paris, le 16 aout 1900. Travail. Force – 1900 – Pensée. Idéal ». Originalul se află la moștenitorii Stanei preot Iacobescu, a cărei maramă a obținut premiul menționat.

Alături de ea, au mai primit premiu și alți dâmbovițeni, între care Maria Ionescu, premiată și în 1906. De altfel, informațiile din teren confirmă aceste participări, dar și altele, cum sunt cele de la Sinaia, Paris, Lisabona, din comunele Pietroșița și Moroieni, centre tradiționale de țesut covoare.⁴⁵

Toate aceste participări la expoziții locale, naționale și internaționale atestă valoarea deosebită a creației populare din zonă, a specificului artei populare, pe lângă o serie de particularități care evidențiază în mod pregnant evoluția unitară în acest spațiu. Pe plan local, marele interes acordat aspectelor legate de stimularea industriei casnice textile, a meșteșugurilor și a inițiativelor de natură economică mai ales imediat după modernizarea statului național român – contribuie la o dinamizare și afirmare a specificului local și național. Pătrunderea tot mai accentuată a elementelor industriale moderne influențează situația economică, determinând schimbări în structura tradițională a industriei casnice și mutații de ordin decorativ – cromatic.

În același timp, expozițiile se constituie într-o modalitate de formare a patrimoniului pentru viitoarele muzee de profil, prin politica dirijată de păstrarea și depozitare a lor.

Primul muzeu comercial, agricol și industrial din România, Ploiesti, 1900

La începutul sec. al XX-lea, paralel cu intensificarea activității expoziționale, înregistrăm și preocupări pentru încheierea unor colecții și conturarea unor noi instituții muzeale. O primă concretizare în acest sens o constituie înființarea “Muzeului comercial, agricol și industrial”, din Ploiești, la 28 martie 1901⁴⁶, având ca arie de cuprindere județele Prahova, Dâmbovița și Buzău. Potrivit Decretului nr. 152, din 3/15 iulie 1865, au apărut camerele de comerț și industrie din România. Camera de comerț și industrie din Ploiești, împreună cu județele amintite forma, Circumscripția a treia.

În scopul declarat de a expune atât « producțiunile solului, cât și ale diferitelor industrii din circumscripția sa, ca publicul vizitator să poată lua cunoștiință atât de dânsese cât și de localitățile de proveniență », Camera de Comerț și Industrie Ploiești a hotărât înființarea Muzeului încă din anul 1900, ca o modalitate de prezentare prin care atât « publicul producător cât și pe cel consumator în stare să cunoască articolele industriale și comerciale », să cunoască stadiul dezvoltării industriale, agricole și comerciale.

Organizarea lui a fost precedată de o activitate susținută de teren, în sensul cunoașterii specificului local, al informației detaliate și al centralizării tuturor datelor primite din localități. În documentele păstrate se arată aceste dificultăți, întrucât « industriașii și comercianții noștri nedeprinși cu asemenea sisteme de a recomanda produsele noastre, cu multă greutate am putut obține câteva mostre, care să exercite în circumscripția Camerei de comerț și pentru aceasta a trebuit să ne adresăm cu rugăciuni prin publicitate și personal către fiecare în parte, ba ce este mai mult a trebuit să mergem prin județe în comunele cele mai îndepărtate și să rugăm în persoană pe conducătorii diferitelor fabrici a trimite mostre din produsele lor la Muzeul Camerei, arătându-le importanța și folosul ce pot trage din asemenea expuneri de mărfuri »⁴⁷. În acest mod s-au putut strânge obiectele în vederea valorificării obiectelor de patrimoniu în cele două camere puse la dispoziție de Camera de Comerț și Industrie, constând în obiecte tridimensionale, colecții de mostre agricole și industriale, obiecte de etnografie și artă populară autentice sau realizate prin intermediul școlilor din cele trei județe, fie lucrări de artă plastică, uniforme militare, mobilier, etc., toate dovedind atenția pe care locuitorii și intelectualitatea, instituțiile de învățământ au acordat-o acestui important muzeu, merit să demonstreze lumii românești cât și străinilor importante progrese obținute de România în sfera de referință a acestui important muzeu.

Din Târgoviște, sunt trimise, din partea fabricantului de petrol Ioan Grigorescu : 5 sticle conținând mostre de petrol, benzină, ulei, țitei, păcură și o bucată de parafină,⁴⁸ iar din orașul Cîmpina sunt trimise produse de același tip : 15 sticlute reprezentând mostre de benzină, uleiuri, gazolină și altele⁴⁹. În aceeași notă de preocupări se înscrie și contribuția specificată, în adresa nr. 537, a Camerei de Comerț și Industrie Ploiești, prin care parohia Șerbănești – Poduri răspunde: « Luând înțelegere cu Societatea Economică și Industrială din localitate, vă trimitem anexat de aceasta o cartelă cu probe din toate stoffele ce se confecționează la atelierul său și din care având din vreme comandă putem procura sutimi de metri. Societatea noastră economică lucrează pentru reînvierea industriei casnice și ca atare, credem că merită încurajarea adevăraților români. Ea poartă numele Țăranul » și este înființată de mai mulți ani în această comună.

Documentele aflate la fondul Camera de Comerț și Industrie Ploiești atestă existența elementelor caracteristice ale creației populare din zona amintită - industrie casnică, meșteșuguri, păstrarea tradiției și autenticității, etc. Tot aici, este amintită contribuția la îmbogățirea acestui muzeu, prin piesele efectuate de elevii din Adâncă, obiecte care « s-au expus la expoziția de lucru manual din Târgoviște, ce se face în fiecare an odată cu Conferința generală a învățătorilor »⁵⁰. De altfel în septembrie 1901, Școala de meserii din Valea Călugărească trimite aceluiași muzeu : un car țărănesc, sacua cu butoiășul ei, roată pentru depănat, butoiăș de o vadră, de stejar, butoiăș triunghiular rotund⁵¹. În același an, la 12 mai primăria comunei Brazi trimitea « obiecte de olărie » cu consemnarea meșterilor respectivi : Lixandru Stan 2 străchini și 2 borcane ; Apostol Mârzea o strachină ; constantin Iordache 1 ulciur ; Gheorghe Stan o oală și o bårdacă ; Nedelea Sandu 2 bårdace ; Ionică Sandu o strachină ; Stan Sandu 1 ghiveci de flori. Interesante sunt și

obiectele trimise de Școala din Bușteni, prin Administrația Domeniilor Coroanei, respectiv o ladă cu obiecte diferite⁵².

Acest muzeu continuându-și activitatea, își îmbogățește patrimoniul în ani, în special prin donații, astfel că în anul 1917 poseda un inventar cu 362 de obiecte din toate domeniile vieții economice (multe machete, multe piese de etnografie și artă populară, etc.), fotografii, lucrări de artă plastică; preponderente sunt cele legate de meșteșuguri, în ideea înviorării și perpetuării acestora⁵³. Existența muzeului este consemnată și în presă (ziarul « Ploieștii »), chiar și cu orele de funcționare, ceea ce ilustrează rolul său în epocă, în contextul numeroaselor instituții culturale de aici.

Ca aspecte relevante pentru existența acestui muzeu remarcăm faptul că avea un program de funcționare atât pentru publicul local cât și pentru « voiajorii străini »⁵⁴, un buget propriu din resursele camerei « pentru diferite cheltuieli » ce vor necesita cu completarea și întreținerea muzeului. Pentru anul 1902 s-a alocat suma de 600 de lei, dublu față de anul precedent. De asemenea s-a încurajat procesul de donații, atât din partea unor întreprinzători particulari cât și din partea Administrației Casei Școalelor precum și a Societăților economice și comerciale. Aceeași atenție o acordă organizatorii muzeului îmbunătățirii tematicе a colecției inițiale cât și a creării unei ambianțe expoziționale moderne (mobiliер expozițional, iluminat electric, etc.). În acest sens într-un articol din ziarul « Ploieștii » din 21. 11. 1906, se înștiința publicul că « instalându-se lumina electrică în saloanele ocupate de Muzeul Camerei din Ploiești se putea vizita numai în timpul zilelor de miercuri, vineri și duminică de la orele 9-11 dim., ci și seara de la orele 3-8 », realitate care înscrie acest muzeu în rândul muzeelor românești și europene ale timpului⁵⁵.

Existența în epocă a acestui muzeu și-a găsit recunoașterea atât la nivel local cât și național, el fiind cunoscut și peste hotare, ceea ce denotă faptul că organizarea, concepția, tematica, expunerea, programul de funcționare și adresabilitatea directă față de publicul vizitator a confirmat importanța și prestigiul său.

Dintr-o corespondență pe care Fabrica de mobile Sigmond Deutsch & Comp din Germania, rezultă că muzeul a fost inserat într-un număr al publicației « Muzeului Comercial din Viena », propunând, stabilirea unor relații cu Camera de Comerț și Industrie a României, exprimându-și dorința de a depune în cadrul Muzeului Comercial, Agricol și Industrial din Ploiești « catalogul împreună cu desaturile, precum și mostrele fabricațiunii noastre de lemn, sticlărie și alămuri »⁵⁶.

Considerat de către inițiatori ca o isbândă în domeniul reprezentării specificului industrial, agrar și comercial al celor trei județe, prin intermediul direct al produselor, mostrelor și obiectelor, exemplul Camerei de Comerț Ploiești a fost urmat, la scurtă vreme și de alte camere de comerț și industrie, prin realizarea unor muzee de acest tip.

Organizatorii muzeului, încurajați de succesele notabile ale primului Muzeu industria, agricol și comercial din România, cât și de legătura implicită a acestei instituții cu năzuințele și imperatiuele epocii, își propun să « înființeze târguri ... expozițiuni de toate produsele solului nostru, brute sau manufacturate,

precum: lucrări casnice de borangic, pânză de in sau cânepă , vite mari sau mici, ceramică, cereale de toate felurile », modalitate prin care s-ar incuraja atât creșterea vitelor, « cât și industria casnică, care actualmente a ajuns în cea mai mare decadere », exprimându-și ,totodată, dorința « ca în expozițiunile – târguri să se vândă numai produsele casnice confecționate de săteni, iar nu produsele fabricilor străine »⁵⁷.

De altfel, problematica muzeelor comerciale a constituit în primele decenii ale secolului al XX-lea, o preocupare esențială a muzeologiei românești prin înființarea alături de muzeul amintit și altor instituții similare în țară cât și prin organizarea unor muzee comerciale în străinătate. În acest cadru se înscrie preocuparea intelectualității tehnice de la noi între care amintim strădaniile dr. C. I. Istrati cât și cele ale lui A. I. Ghica, care prezintă ministrului de resort în 1910 un Raport general cu privire la organizarea muzeelor industriale și comerciale, în care își exprima nemulțumirea față de faptul că la noi muzeelor tehnice nu li se acordă importanță și grijă de care aceste instituții se bucură în afara țării. Ele își au menirea în trezirea interesului public pentru astfel de realizări, care își au o menire utilitară, ele trebuie să fie, de la bun început « un instrument de propagandă, cu normă educativă, documentară și utilitară »⁵⁸. Pe lângă faptul că în acest raport se prevedea realizarea unui Muzeu Comercial și Industrial Central, iar în țară ca secțiuni ale camerelor de comerț și industrie organizarea unor muzee locale, cu menirea de a incuraja dezvoltarea economică.

A. I. Ghica insista pentru existența unor secțiuni, expoziții în care să fie prezentate produsele specifice ale economiei românești, în care un rol important urma a-l juca agenții noștri diplomatici care, trebuie să fie “ochii și urechile comerțului nostru în străinătate, dacă nu mâna ce execută”⁵⁹. Ca urmare a acestor cerințe se vor înființa muzee comerciale românești în străinătate pentru care se elaborează norme cuprinse în regulamente speciale cum au fost cele pentru muzeele din Rusciuc și Belgrad, ca de altfel și pentru muzeele care urmau a se înființa pe lângă fiecare agenție din străinătate, în scopul declarat de a favoriza desfacerea mărfurilor românești în diferite zone ale lumii, în care sens se fac apeluri repetate către camerele de comerț și industrie din țară, pentru a trimite mostrele de mărfuri care urmau să intre în componența acestor muzee.

Din informațiile de arhivă rezultă că o serie de întreprinzători economici din județul nostru, în special din Târgoviște vor trimite către muzeele comerciale din Alexandria, Smirna, Rusciuc, Belgrad exponate, mostre de produse, probe de petrol, benzină, uleiuri, produse agricole (fâină, țuică, spirt, « conserve uscate », stofe și postav), ceea ce denotă contribuția importantă a orașului Târgoviște și județului Dâmbovița în cadrul Camerei de Comerț și Industrie Prahova cât și marea diversitate a produselor de natură agricolă și industrială, calitatea acestora care le asigură competitivitatea pe plan extern, precum și importanța cu totul deosebită a acestor instituții în planul general al modernizării și edificării noii economii românești.

În același plan al dezvoltării activității expoziționale, semnala, prezența la Ploiești a expoziției etnografice a asociației (probabil « Astra », n.n.) din Sibiu, pentru toată perioada estivală a anului 1905⁶⁰. Se poate avansa ideea că anii 1905-

1906 au fost bogăți în manifestări expoziționale, documentele de arhivă confirmând, între altele, o serie de statistici și inventare cu obiecte pregătite pentru a fi expuse – activitate explicabilă prin demersurile de pregătire a marii expoziții naționale din 1906. Un « tablou cu școlile din județul Prahova care au ateliere de lucru manual și sunt conduse de măestrii sau maestre » menționează 97 de școli din județele Prahova și Dâmbovița, care - pe lângă obiectele date Muzeului Camerei de Industrie și Comerț din Ploiești – au pregătit o serie de piese pentru marea expoziție națională română⁴⁵. Prezența școlilor la această manifestare este deosebit de semnificativă, îndeosebi prin prelucrarea mesajului tradițional al creației populare și formarea elevilor în acest spirit.

În aceeași arie de preocupări se înscrie și expoziția de lucru manual a elevilor de la școala « I. Fussea » din Târgoviște, deschisă în perioada 19-21 iulie 1905 și cu decernare de premii⁶¹. Membrele comisiei de premiere făceau parte din Societatea Culturală « Târgoviștea », cu o intensă activitate pe plan local⁶².

Pentru această perioadă, cea mai importantă și reprezentativă manifestare expozițională o constituie MAREA EXPOZIȚIE NAȚIONALĂ ROMÂNĂ din vara anului 1906, organizată la București, care rămâne relevantă pentru configurarea aspectului de ansamblu al civilizației și spiritualității românești, prin surprinderea unor particularități de ordin istoric și etnografic. Scopul ei declarat era de « a ilustra manifestarea muncii românești în toate ramurile și direcțiunile »⁶³.

Interesante mărturii, indicii documentar-artistice privind participarea județului Dâmbovița la această manifestare, se desprind din documentele vremii, din presa locală și din corespondența cu Comisariatul general al expoziției.

În vederea unei cât mai complete și sugestive reprezentări a plaiurilor dâmbovițene, a specificului local, se constituie - încă de la 21 iunie 1905 – un Comitet « destinat a coordona participarea județului nostru la expoziția națională română »⁶⁴, cu o componentă largă, cuprinzând și reprezentând toate categoriile sociale și toate sectoarele activităților economico-culturale: George Cair, C. Carabella, C. D. Condurățeanu, Nicolae Bruneanu, C. Zissu, I. Niculescu, E. Simulescu, N. Dobrescu etc.⁶⁵. Pe lângă acest Comitet, lua ființă și un birou special care avea sarcina de a se ocupa în mod direct cu lucrările pregătitoare privind expoziția ; remarcăm, între membrii acestuia, pe acel delegat ce trebuia « să umble prin comunele rurale să îndemne pe săteni a participa la marea expoziție națională și să facă colecții de obiecte demne de expus »⁶⁶. Acest delegat, consilier special are în atribuții și grija pentru obiecte; el supraveghează desfășurarea lucrărilor, etichetarea obiectelor, expedierea lor în condiții bune. Putem spune că avem prima consemnare a unei activități de conservare a pieselor în vederea expunerii lor.

Pentru popularizarea expoziției, se difuzează broșuri, afișe în reședința județului, în toate orașele și comunele pentru ca « districtul să figureze cu onoare la expoziție »⁶⁷. Pe întreg cuprinsul județului se constată o gamă variată de manifestări culturale, se deschid liste de subscripție în scopul strângerii sumelor necesare « transportului obiectelor ce se vor expune »⁶⁸.

Subliniem, între momentele organizatorice, repetatele inițiative locale, sau ale Comisariatului general, instrucțiunile telegrafice ale unor ministere, toate

directionând activitățile premergătoare deschiderii expoziției și având în vedere o cât mai veridică reprezentare. Așa cum sublinia, « cunoașterea și strângerea obiectelor, produselor industriei casnice textile, meșteșuguri, fotografii, monumente, case, haine, munți, păduri, cirezi »⁶⁹ trebuia să aducă în fața țării imaginea realităților românești, fiind din acest punct de vedere, « manifestarea noastră, a tuturor »⁷⁰ – eveniment în care județul Dâmbovița se număra printre « acelea care pot să dea pentru expoziție cele mai frumoase și surprinzătoare lucruri »⁷¹.

După difuzarea, de către Prefectură, în toate localitățile județului, a unor chestionare privind « economia socială locală », pe baza cărora urma să se trimită la București, până la 25 martie 1906, situația pe județ, se trece la selectarea obiectelor legate de industria casnică textilă și meșteșugurile sătești⁷². Pentru că produsele ce dau culoare și farmec unei expoziții rămân creațiile populare, se insistă pe surprinderea aspectelor etnografice și de artă populară autentice, diverse obiecte ale industriei casnice țărănești, « din cele mai frumos lucrate cu gust și artă de femeile și fetele locuitorilor »⁷³. Piese, donații ale sătenilor, au fost centralizate și depozitate în localul Prefecturii, unde s-a efectuat trierea lor; fiecare obiect era însoțit de o etichetă cu denumirea, locul de proveniență, numele creatorului și al donatorului. Dintre aceste obiecte, amintim : 2 prosoape « cusute cu arnici de borangic », Dumitru Dinu, Brezoaiele ; 1 șorț « cusut cu arnici și fluturi », Gh. Ioniță, Brezoaiele ; 6 « străchini de pământ », Gh. Nicolae, Gheboiaia ; 1 costum național « cusături de lână », pânză, oale de pământ, încălțăminte, 1 borcan în miniatură, pălării de paie, Inspectoratul Titu⁷⁴ ; 3 vâlnice, 5 marames, role borangic, 1 prosop, 2 fețe de pernă, 1 cuvertură de pat, 1 șervet, 1 ilic, 45 metri mohair țesut de maicile de la Viforâta, o pereche ciorapi de lână, 1 probă țuică veche, 1 probă de porumb « dinte de cal », trimise de locuitorii din Râzvad⁷⁵, aceste obiecte sunt considerate ca fiind « din cele mai frumos lucrate, cu gust și artă (și) merită a fi expuse »⁷⁶. Sunt menționate multe alte categorii de obiecte, din meșteșugurile sătești și din alte domenii. Din lista de inventar cuprinzând obiectele strânse și expediate la București, reiese că au fost peste 200 de piese din 40 de comune ale județului, deși credem că realitatea este alta, listele de inventar fiind neconcludente în acest sens⁷⁷. Spre exemplu, în inventarul final nu apare Ioniță I. Barbu din Odobești, care în mod cert a trimis « un grup cu mai multe figuri de pământ, chibritelniță, formată din trei oameni cu un coș de struguri..., o chibritelniță cu mai multe figuri, un șfeșnic pământ broască țestoasă..., un ulcior - butoiăș smălțuit cu păsări, un ulcior cu șfeșnic în formă de butoiăș, un ulcior format butoiăș, smălț »⁷⁸.

În același timp, consemnăm din nou preocupările pentru regimul obiectelor, care « trebuie expuse în condițiunile cele mai bune, fără a fi șifonate sau murdare, pentru aceasta trebuie ca obiectele să fie transportate în cutii și manechinele-suport și acolo se va aranja pe manechine, sau se vor aranja pe manechine de aici și se va transporta ambalate în cutii »⁷⁹.

Aspectele etnografice redau încă o dimensiune a artei populare dâmbovițene, a îndeletnicirilor vechi, care semnifică grija creatorului popular în îmbinarea firească și armonioasă a utilului cu frumosul, ca o constantă a procesului

de creație. Constatăm, însă o reprezentare inegală, fiind preferate piesele textile de interior și de port pentru bogăția decorativei, expresivitate și ținută artistică.

Această manifestare expozițională a permis participarea județului Dâmbovița cu piese specifice, fiind și un prilej de impunere a valorilor proprii culturii și civilizației românești de la începutul secolului al XX-lea.

În ceea ce privește ținutul prahovean, posedăm informații insuficiente pentru un cadru general; amintim consemnarea din ziarul « Ploieștii »/11 august 1905, referitoare la pregătirile ce se făceau în județ pentru « a participa cu pavilion propriu la Expoziția națională din 1906 »⁸⁰.

Un rol important în activitatea culturală de la finele secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea l-au avut societățile culturale « Progresul » (1876), « Societate de arme, gimnastică și dare la semn » (1906), « Prietenii Târgoviștei » (1934), « Cercul studențesc dâmbovițean » (1923), « Ateneul cultural Grigore Alexandrescu » (1929), « Ateneul popular banul Hașdeu » din Cîmpina (1910-1927), « Ateneul popular » din Brebu – Prahova (1910), cercurile culturale, etc. Dintre acestea se remarcă activitatea societăților târgoviștene « Propășirea datinilor strămoșești 1913), care milita pentru “muzica și jocurile naționale” și, în special, societatea “Târgoviștea” (1910) care avea ca scop “îngrijirea monumentelor vechi”. Deoarece în statutul acestei asociații sunt programate orientări esențiale în domeniul cercetării, conservării și valorificării și bogatului patrimoniu existent în acest străvechi spațiu românesc, credem că este utilă redarea punctelor din articolul 1:

- a) păstrarea și îngrijirea monumentelor istorice din tot cuprinsul orașului Târgoviște și al județului Dâmbovița;
- b) adunarea actelor, hrisoavelor, tipăriturilor vechi precum și a oricărui obiecte de valoare științifică și istorică care au legături cu arta și istoria românească;
- c) păstrarea portului curat românesc din cuprinsul județului;
- d) regăsirea, îngrijirea și îndrumarea țesăturilor țărănești, spre a li se reda vechiul caracter românesc;
- e) adunarea și păstrarea într-un muzeu regional a tuturor obiectelor, documentelor și țesăturilor cu caracter artistic și istoric;
- f) ajutorarea cu sfaturi și mijloace bănești, pentru ca orașul Târgoviște să se dezvolte și înfrumusețeze, păstrându-și pe cât posibil caracterul său de veche cetate românească;
- g) adunarea datelor, a actelor și izvoarelor privitoare la viața și operele Văcăreștilor, ale lui Heliade, Gr. Alexandrescu, Ion Ghica și V. Cîrlova;
- h) răspândirea și sprijinirea în toate manifestările ei adevărate a artei naționale;
- i) păstrarea peisajelor, apărarea lor;
- j) scrierea de monografii interesând istoria comunelor și a diferitelor localități din județ”⁸¹.

În aceeași idee menționăm art. 19, care prevedea “alcătuirea unui muzeu

regional”, drept pentru care comitetul “va da sprijinul său efectiv tuturor autorităților care au, după lege, însărcinarea de a veghea la păstrarea monumentelor, îngrijirea și înfrumusețarea lor”⁸².

De altfel, la scurt timp, în 1911, unul dintre animatorii societății, C. D. Dimitriu, solicita contactul cu secția de arheologie din București (probabil a Muzeului Național), aceasta în cadrul lucrărilor celui de-al VII-lea Congres al Asociațiunii Române pentru înaintarea și răspândirea științelor, desfășurat la Târgoviște între 22-25 sept. 1911. Apelul – program al Congresului, din iunie 1911, conturează precis direcțiile teoretice ale viitorului Congres, dar și elementele practice de ilustrare. În acest sens foarte importantă este expoziția regională, organizată în spațiul pus la dispoziție de Regimentul de Roșiori Târgoviște ; așa cum se arată, « grajdurile puse la dispoziție de Ministerul de Război erau pline cu produse ale agriculturii, fabricilor, industriei casnice, cu relicve de antichități din Târgoviște și județ, cu vite mari, frumoase și grase, cu păsări de curte etc. »⁸³. Toate acestea aveau menirea să oglindească « progresele agricole, industriale și culturale ale județului Dâmbovița... să se expună colecțiuni, fotografii, documente referitoare la județ »⁸⁴. Au fost prezentate comunicări ale unor personalități remarcabile atât din țară, cât și din Grecia și Macedonia⁸⁵. Intelectualii târgovișteni s-au distins prin originalitatea intervențiilor și prin aprecierea făcută tezaurului de valori locale.

Expoziția a fost organizată pe zece secțiuni:

- I Învățământ primar, urban și rural (planuri și fotografii de clădiri școlare, lucru manual în școli, produse ale grădinilor școlare);
- II Învățământ profesional (olărie și sobe de la școala elementară de meserii din Mănești, lemnărie și ferărie de la școala elementară de meserii din București, lemnărie de la școala de meserii din Nucet, obiecte de la școala profesională de fete « I. Fussea » din Târgoviște și de la școlile și atelierile de vopsitorie și țesătorie din Târgoviște și Pietroșița » ;
- III Industrie casnică, costume și obiecte de îmbrăcăminte, obiecte pentru trebuințele casnice ;
- IV Industrie mare ; tipografii, legătorii ;
- V Produsele fabricilor de petrol, spirt, țesături, mori ;
- VI Agricultură, viticultură, horticultură și pomicultură ;
- VII Mine și cariere ;
- VIII Edilitate (planuri și fotografii) ;
- IX Animale domestice;
- X Monumente istorice din județ (fotografii și obiecte)⁸⁶.

Din păcate, nu se păstrează informații referitoare la sistemul de expunere sau la modalitățile practice de realizare a expoziției.

În ceea ce privește modul de recompensare, acesta a fost sub formă de premii și medalii. Amintim câteva din domeniul creației populare : Avida Achil Grigorescu, Pietroșița și Maria Diaconescu Pietrari; P. M. Dițescu, Voinești, medalie de aur pentru costume naționale ; Madalena Atanasiu, Târgoviște, Natalia Georgescu, Târgoviște, Florica Moiceanu, Moroieni, medalie de argint pentru costume naționale ; Elena Moraru, Vulcana Băi, Constanța Mateescu, Gura Șuții,

Anghelina Constantinescu, Finta, Ecaterina Iacobescu, Bârbulețu, medalie de bronz pentru costume naționale. Mențiuni s-au acordat participanților din Tătărani, Slobozia Moară, Bârbulețu, Gemenea, Voinești, Dobra, Băleni, Glodeni și Moțăieni⁸⁷. La categoria de « țesături de velințe și pânzeturi » s-au dat :

- medalie de aur : Ecaterina Tudor, Târgoviște și Popa Nicolae Pietroșița ;
- medalie de argint : Eliza Cristescu, Moroieni și A. I. Grigorescu, Pietroșița ;
- medalie de bronz : Elena Duță, Maria Simionescu, Pietroșița, Eufrosina Ionescu, Titu, Marioara Nițescu, Ghinești, Gh. Nițescu, Izvoarele⁸⁸.

Mențiuni au primit expozanți din Cazaci, Cătunu, Moroieni și Pietroșița. Reprezentarea completă a creației materiale este ilustrată și prin acordarea de distincții pentru centrul ceramic Mănești - impletituri din răchită ; meșterul Petre Ion din Târgoviște – lazi de Brașov - ; lucru de mână alte domenii ale activității economico-sociale din județ⁸⁹.

Conferind Diploma de onoare, județului Dâmbovița și orașului Târgoviște, delegația Asociațiunii pentru înaintarea și răspândirea științelor recunoștea meritele incontestabile în reușita manifestării de aici, lucru subliniat și de dr. C. I. Istrati : « Acum, ca și la 1906, județul Dâmbovița a fost unul din rarele județe ale țării care a înțeles ce voiam noi românii ; care a contribuit cu produsele județului său cu tot trecutul județului ca artă, ca să puie în evidență tot ce aveți în acest frumos județ ... locuitorii orașului Târgoviște au voit să ținem congresul la dâșii și l-am ținut, că locuitorii județului Dâmbovița au voit să ne arate prin expozițiunea lor ce pot face și ne-au arătat ... expozițiunea a fost o adevărată surpriză pentru Congresiști. A fost mai mult încă, a fost o lecțiune cu care am plecat toți în toate unghiurile țării de ce se poate face cu voință de muncă și cu pricepere »⁹⁰.

În aceeași perioadă, în oct. 1911, la expoziția de țesături naționale organizată la Casa Școalelor din București, școala din Brebu participa cu produse specifice atelierului (« prosoape în ițe de bumbac », « pânză în cinci ițe inișor pentru cămăși », « pânză în cinci ițe lână pentru mobilă », « pânză în cinci ițe inișor cu borangic », « pânză în patri ițe borangic pentru haine », « pânză în două ițe pentru bluze »)⁹¹. La Ploiești, în 1908, semnalăm organizarea expoziției Școlii de meserii⁹².

Un important pas în realizarea unui muzeu târgoviștean este făcut în anul 1912, în casa lui Fussea – Pârvulescu, donată de proprietar « în scopul înființării Muzeului Istoric al orașului și județului »⁹³, Saint-Georges organiza o expoziție cu piese din colecția sa, cuprinzând antichități, icoane, monede, documente și epigrafie. La izbucnirea războiului colecția a fost depozitată temporar la Dealu și, ulterior, transferată la București. Deoarece autoritățile nu și-au respectat angajamentul de « a reface muzeul în timp de un an », donatorii au atacat clauzele contractului, recâștigând clădirea⁹⁴.

De altfel, ideea realizării unui muzeu prinde din ce în ce mai mult contur în epocă ; alături de preocupările pentru strângerea de obiecte în vederea expunerii

lor, constatăm și interesul autorităților pentru construirea unui viitor spațiu special destinat muzeului. În bugetul Primăriei orașului Târgoviște pe anul 1915, la capitolul II apare un nou articol: lei 1.000 pentru « aranjarea în localul Prefecturii a unui muzeu etnografic, istoric, industrial, etc. »⁹⁵.

NOTE

1. Florin Dragomir, Victor Petrescu, « Lectura publica targovisteană . Traditie si actualitate », Ed. Domino Targoviste, 1998, pag.22-23.
2. Mihai Oproiu, Parvan Dobrin, « Targoviste », vol. II, 1821-1918, Ed. Bibliotheca, Targoviste 2001, pag. 271.
3. *** « Istoria invatamantului din Romania », vol.I, Ed. Didactica si Pedagogica Bucuresti, 1993, pag.53.
4. Florica Deftu, « Scoala profesionala de fete Ioan si C.Fussea din Targoviste », in Chronica « Valachica », Targoviste, 1973, pag.228.
5. D.J.A.N Db, Fond Primaria Targoviste, Dos.19/1869, f.9.
6. Ibidem, f.10.
7. Alexandrina Andronescu, Mihai Oproiu, « N. Gr. Arama (1863-1941), notita bibliografica », in « Valachica » nr.14, Targoviste, 1994, pag. 87.
8. Ibidem, pag.89.
9. Alexandrina Andronescu, Gheorghe Bulei, « Smaranda Gheorghiu – Personalitate de frunte a intelectualitatii targovistene », in « Valachica », nr.14, Targoviste1994, p.22.
10. Ibidem, pag.24.
11. Ibidem, pag. 27.
12. Florica Deftu, « Invatamantul dambovitean », Ed. Macarie Targoviste, 1998, pag.115.
13. Mihai Oproiu, Parvan Dobrin, op.cit, pag.275.
14. Alexandrina Andronescu, « Catalogul presei dambovitene din sec. XIX », in « Valachica » nr. 12-13, Targoviste 1980, pag. 348.
15. Arh. Nat. Buc., Ministerul Cultelor si Instructiunii Publice, dos. 419/1862, f.81 ; vezi si Mircea Dumitrescu, « Preliminarii la o viitoare istorie a muzeografiei romanesti (VI) », in « Revista muzeelor si monumentelor », nr.10/1984, pag.74-80.
16. Arh. Nat. Buc., loc. cit., passim.
17. Ibidem
18. D.J.A.N Db., Fond Primaria orasului Targoviste, dos. 45/1863, f.1.
19. Ibidem, f.2
20. Ibidem
21. Ibidem
22. Ibidem
23. Ibidem
24. Arh. Nat. Buc., loc.cit., dos.1860, f.150-153
25. Revista muzeelor, loc. cit.
26. Ibidem
27. D.J.A.N Db., loc. cit., dos.63/1866, f.1 ; dos.6/1866, f.1.
28. Loc. cit., dos.80/1863-1864, f.5.
29. Idem, dos.85/1868-1869, f.14.

30. Ibidem, f.19 v.
31. Idem, dos.150/1866, f.3 ; dos.144/1866, f.1
32. Idem, dos.81/1872, f.4.
33. Apud C. Manolescu, « 100 de ani de la primul proiect de muzeu targovistean, in studia Valachica », Targoviste, 1972, p.273.
34. D.J.A.N Db., loc. cit., dos. 71/1874, f.1.
35. Idem, dos.106/1878, f.1-11
36. Biblioteca Academiei Romane, ziarul « Aurora Dambovitei », anul I, nr.17/25 oct.1881, p.2.
37. Ibidem.
38. Ibidem.
39. Ibidem.
40. D.J.A.N Ph., “Camera de comert si Industrie a judetului Prahova », dos.13/1981, f.3.
41. D.J.A.N Db., loc.cit., dos.44/1887, f.75.
42. Mihai Niculaescu, « Prima lege de patrimoniu », in « Valachica » nr.9, Targoviste, 1977, pag.453.
43. Apud Zoe Stoicescu – Apostolache, « Contributii la cunoasterea unor vechi preocupari muzeistice in viata culturala prahoveana », in « Hrisoave prahovene », Ploiesti, 1971, pag.92.
44. D.J.A.N. Db, loc. cit., dos.47/1898, f.5.
45. Informatie orala Florica Georgescu, 83 ani, com.Moroieni, 1974.
46. D.J.A.N Ph., loc. cit., dos.4/1900, f.17.
47. Idem, dos.6/1905, f.6.
48. Idem, dos.9/1909, f.11.
49. Ibidem, f.35
50. Ibidem, f.36.
51. Ibidem, f.12.
52. Ibidem.
53. Ibidem.
54. D.J.A.N Ph., loc. cit., dos.9/1905, f.3.
55. Ibidem, loc.cit., dos.26/1905, f.14.
56. Ibidem.
57. Ibidem, dos.5/1905, f.14.
58. Ion Jercan, “Contributii la istoria muzeelor si expozitiilor prahovene”, Ed. Mectis, Ploiesti, 1997, pag.36.
59. Raport general cu privire la organizarea muzeelor comerciale si industriale, de A.I. Ghika, Bucuresti, 1911, pag.20.
60. Zoe Stoicescu – Apostolache, op.cit. pag.92
61. Ibidem
62. D.J.A.N. Db., dos.26/1905, f.14.
63. Ibidem, dos. 5/1905, f.6.
64. Ibidem, f.1.
65. Ibidem, f.11.
66. Ibidem, f.48
67. Ibidem, f.5
68. Ibidem, f.44
69. Ibidem, f.29.
70. Idem

71. Idem
72. Ibidem, f.21.
73. Ibidem, f.123.
74. Ibidem, f.120-121
75. Ibidem, f.131.
76. Ibidem
77. Ibidem, f.556-582.
78. Ibidem, f.528.
79. Ibidem, f.456.
80. Zoe Stoicescu – Apostolache, op.cit., pag.93.
81. Biblioteca Academiei Romane, Ziarul « Albina », 11 iunie 1911, pag.3 ; St. Ionescu, « Istorical si activitatea Ateneului popular », D. P. Hasdeu (1909-1927), Ploiesti, f.a, pag.27.
82. Manolescu C., Oproiu M., « Pagini din istoria culturii targovistene », in « Acta Valachica », 1972, Targoviste, pag. 365-377.
83. Ziarul « Albina », nr.37, 11 iunie 1911, pag.1107.
84. Idem, pag. 1108.
85. Ibidem, pag. 1109.
86. Ibidem, pag.14.
87. Ibidem, pag.15.
88. « Congresul de la Targoviste, dare de seama, conferinte, comunicari. Expozitia regionala », facs. I, Bucuresti, tip. Coop., 1912/ pag.99
89. Ibidem, pag.35.
90. Ibidem.
91. Ziarul « Albina », 9 oct. 1918, pag.1124
92. Ibidem, f.34
93. Ibidem.
94. Ibidem.
95. D.J.A.N Bb., Prefectura Dambovita, dos. 47/1914, f.58.

ȘTIUTORI DE CARTE ȘI EVOLUȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN COMUNA RÂU ALB, JUDEȚUL DÂMBOVIȚA

Mihai Gabriel Popescu,
Grigore Haralambie Mircescu,
Cristian Mihai Popescu

Satul Râu Alb - Bărbulețu, situat în nord-vestul județului Dâmbovița, pe cursul apei cu același nume, este atestat documentar la 7 decembrie, 1733¹ cu toate că la 15 noiembrie 1713 apare ca hidronim³.

Este un sat nou, *roi*, matca fiind Bărbulețu, atestat la 1574², cât și satele transilvane și cele din jur ai căror locuitori au populat noul sat. Cei mai vechi locuitori ai satului Râu Alb au fost reprezentanții familiilor *Bărboiești*, *Târghișești*, *Popești* din satul vecin Bărbuleț care aveau aici, în Râu, sfuri de moșie⁴ ale căror locuințe au fost în punctul *Colnic* unde astăzi se găsește biserica satului⁵. În ceea ce privește *învățământul (școala)*, *știința de carte* la Râu Alb, nu o putem despărți de satul matcă, Bărbulețu, unde există biserică și ai căror slujitori (preoții) erau cunoscători ai scris - cititului și al dogmelor religioase. De asemenea, suntem convinși că și proprietarii de aici cunoșteau carte. Pe baza datelor de arhivă (ale parohiilor și nu numai) urmărind *genealogic slujitorii bisericii între anii 1600 – 1938* de la Bărbuleț, sat care avea biserică, mai întâi de lemn apoi de zid, ctitorie a Crețuleștilor, ridicată între anii 1662-1680⁶, preoții care au servit din anul 1700 și pe cetățenii din noul sat, Râu Alb, ne vom da seama de știitorii de carte. Genealogic, acești slujitori ai bisericii sunt din trei familii, una dând douăzeci de preoți în zece generații, alta trei, alta doi, unii trecând la Râu Alb sau Pucheni. Copiii acestor familii sunt cumpărători de delnițe în moșia Bărbulețului între anii 1574-1613 ei numindu-se: Neagoe, Barbu, Stramă⁷.

Acești preoți știutori de carte au fost:

Preotul *Barbu*, cunoscut din neamul Popeștilor din Bărbuleț și ... Râu după anul 1600;

Preotul *Pârvu*, fiul lui Barbu, continuator la Bărbuleț;

Preotul *Stăncioiu și preotul Șerban*; Stanciu, eroul; preotul *Radu*, fiul diaconului Pârvu, pomenit la 1727⁸.

Preotul *Oprea sin popa Radu*, preotit în anul 1709, primește o „livade în Colnic în Râu Alb la 1733”. A murit în anul 1757⁹.

Preotul *Dumitru (+1810)*, preotul *Marin*, și, Diicul logofătul sunt feciori ai preotului *Oprea*;

Preotul *Marin Popoiacul*, preotit la 1800, fiu al lui popa *Marin*, a trecut cu vărul său preotul *Marin Negru la Râu Alb*, slujind aici;

Preotul *Ion-Puchianu* și preotul *Radu* continuă ramura preotească la Pucheni-Dâmbovița în sec. XIX și XX;

Diaconul *Gheorghe*, preotul *Voicu* și preotul *Marin Negru* sunt feciorii Lui popa *Dumitru* de mai sus. În anul 1798 erau toți trei frații diaconi în Bărbuleț. Despre *Gheorghe*, *Catagrafia* de la 1810 scrie că: „este prost la citire”¹⁰, la bătrânețe intră în monahism. Un fiu al lui va deveni preot în anul 1824 la Râu Alb, primul preoțit pe seama bisericii de aici; preotul *Voicu* „bun la citire și cântare”¹¹ continuând șirul preoților din acest neam în Bărbuleț prin fiul său preotul *Nicolae*. Acesta a avut 12 copii, iar un nepot al lui, *Nicolae Ion Iacobescu* (fiul lui *Iacob* al popii), închieat șirul de preoți din acest neam al lui *Barbu* până după anul 1935 (timp de aproximativ 350 ani).

Preotul *Marin Neagu*, fiul cel mic al preotului *Dumitru* (n. 1775), în anul 1792 scria un act, primul cunoscut, ultima iscălitură făcând-o pe un act din anul 1839¹²). În anul 1792 redacta actul de logofăt; din anul 1794 era diacon, iar în anul 1806 era preot la Râu menționat de *Catagrafie* ca: „Bun la citire și cântec; globit n-au fost”¹³. În anul 1810, fiul său *Mircea* de la 11 ani „învăța la Ceaslov”, de sigur cu tatăl său¹⁴; acest preot, *Marin Negru*, scria acte de cumpărări-vânzări, de dotă, evidențiindu-se scrisul său frumos și ordonat¹⁵;

Preotul *Mircea*, preoțit în anul 1833 în biserica Sărindar din București pentru biserica din Râu Alb, a murit curând, 1834, copiii fiind numiți „ai preotesei”;

Preotul *Niță sin popa Niță*, proprietar la Râu, devine unul dintre ctitorii bisericii din sat;

De menționat că urmașii lui popa *Dumitru*: diaconul *Gheorghe*, popa *Voicu* și *Marin Negru* au achiziționat un exemplar din *biblia* de la Blaj (1795) păstrat de moștenitorii *Iacobești* din Bărbuleț.

Preotul *Ion Popescu-Duhovnicul și următorii* fac parte din neamul Strămoieștilor (*Stramă*); el vinde din Bărbuleț unui nepot din *Dragoslavele* în anul 1803, poate din partea soției, partea străbunicii *Velica*, fata *Micului Inășescu* din *Dragoslavele*, munții Făgețelului, Fundata, Vârtoapele;

Popropopul Mihai, pomenit prin anii 1822-1895, simpatizant al revoluționarilor de la 1848, pentru care a fost închis în anul 1849, știa foarte multă carte;

Preotul *Nicolae Duhovnicul*, n. 1820, preoțit în anul 1824 pe seama bisericii din Râu Alb, slujind până la 1869, învăța pe *Ceaslov* la vârsta de 10 ani. Prima lui însemnare este din anul 1828: „să se știe de cându au fugit domnul din București”, și altele pe un *Penticostar*, pe o *Evanghelie* și tot el scrie în timpul vieții sale acte referitoare la Râu¹⁶;

Marin Iubu, știutor de carte, scriitor de acte în Bărbulețu și Râu Alb; *Nicolae Obedeanu*, biv vel spătar din *Ciocoveni-Ilfov*, lasă o însemnare pe un *Octoih* din anul 1750¹⁷;

Ereul Grigore, lasă însemnări ca și *popa Stefanov* (pe o *Evanghelie* din 1864); *Varlaam*, monah, leagă la Râu un *Mineu* și se semnează; *Sf. Ierarh Calinic*

se semnează pe două dintre cele trei exemplare de *Liturghiere* păstrate la Râu Alb¹⁸.

Alți știutori de carte până la înființarea școlii în Râu Alb au fost proprietarii din Bărbulețu (*Crețuleții* și ceilalți), *Nicolae Tâncu*, *Gheorghe Musteșea*, ctitorul principal al bisericii de zid din Râu (sfințită în anul 1853), Istrate și Antofie Ciobanul care au scris acte și, unii, au deținut funcții administrative în sat¹⁹. De sigur, Catagrafia de la 1810 ne indică preocuparea preoților știutori de carte să-și învețe fiii să scrie, să citească, să socotească. Alături de aceștia mai învățau carte și alții.

În anul 1839, ianuarie 11, se face prima oară pomenire de școală în satul Râul Alb, la aproximativ 50 familii, numărul știutorilor de carte nedepășind pe acela de 9 – 10 locuitori. Evenimentul înființării învățământului public în sat (Râu Alb) este consemnat lapidar pe scoarța de lemn a unui Triod al bisericii (apărut în anul 1761 la Râmnic).

Însemnarea are caracter de catalog sau proces verbal. Iat-o: „1839, Ghenarie, 11, să se știe de când au strâns copiii la școală, la luna lui Ghenar”.

1. Au venit Șerban la școală,
2. Au venit Mareș sin popa Nicolae la școală,
3. Au venit Gheorghe (George) sin Pițigoi (rupt)
4. Au venit Nicolae la școală sin Stan,
5. Au venit Radu V. Gogu,
6. Au venit M...

Faptul că însemnarea ce a marcat începutul școlii în Râu Alb a fost făcută pe o carte bisericească e probă că localul unde s-a desfășurat învățământul a fost tinda bisericii de lemn de aici. Pe același Triod la pagina 58 un învățacel (elev) mai scrie: „Sănătatea dumitale logofete Nicolae, ierți vina... greșeala și tu.. prea rău...”.

Credem că un Nicolae fost logofăt sau încă fiind și slujind ca dascăl va fi avut înputernicirea și cinstea de a fi primul învățător în sat.

Județul Dâmbovița, la Târgoviște, a avut în anul 1838 un număr de 126 candidați la slujba de învățător. *În anul 1841 la Râu Alb învățau carte „14 elevi în casa învățătorului preot Marin Grosu, de 20 ani, originar din sat, retribuit cu 92 lei pe an, de la Sf. Gheorghe 1842 la Sf. Gheorghe 1843.*

Cel ce a strâns copiii la școală la 11 ianuarie 1839 în Râu trebuie că a fost verificat la școala județeană din Târgoviște în anul 1838, și, *acela poate că a fost logofăt Nicolae*. Cărțile după care învățau elevii erau: bucoavnele, cesloavele, psaltirea, cărți ce s-au găsit și în sat. În actele moștenitorilor Gh. M. Florea s-au găsit actele de angajare, ca învățător la Râu, ale lui Ion Nicolaescu, fecior al preotului din Bărbuleț, plătit cu: „2 kg. De porumb și 100 lei” în anul 1842. Acesta deținea în anul 1843 funcția de subrevizor al Plaiului Dâmboviței, apoi a trecut învățător la Bărbuleț²¹.

Primul râuorean ce urmează școala de candidați de preoție, de grămatici (dascăli) într-o serie din anul 1844 – 1849 la Mănăstirea Glavacioc-Vlașca este *Marin Grosu, giul lui Istrate Grosu* care absolvise primele clase primare la Bran,

de unde venise bunicul său Stan Ciobanul și se stabilise la Râu. Acesta va fi și învățător și preot din aul 1850, dar și scriitor de acte în sat²².

Între anii 1857 – 1864 (anul obligativității și gratuității învățământului primar) școala devine publică și în Râu Alb. În timpul revoluției de la 1848 o serie de școli sătești sunt desființate, problema funcționării lor se pune abia în anul 1857. În perioada 1857 – 1868 din Râu Alb au urmat cursurile secundare viitorii preoți: Ghiță Popescu și Ion Mircescu, iar cursurile pentru dascăli bisericești le-a absolvit Zaharia Popescu.

În perioada 1864 – 1883 la Râu Alb se învăța carte în localul străzii satului, situat în punctul Lunca, învățători fiind: *Mircea Grosu*, preot; *Mircea Teodorescu*, logofăt, al satului până în anul 1866, apoi notar; *Ioniță Gheorghe (al popii)*; *Petre Ionescu* din satul Izvoarele de care pomenește și Ion Ciorănescu în cartea sa de amintiri²³.

În perioada 1883 – 1886 în învățământul din Râu Alb se constată continuitatea. Cel mai vechi catalog matricol (1883 – 1891) aflat la numărul 1 în inventarul școlii este documentul scris care atestă cele afirmate mai sus. Învățător era preotul *Ion Mircescu*, absolvent al seminarului Central din București. Localul școlii, acum, era „casa nechii popii din Ciobănești” apoi s-a mutat în localul unui „han” al lui *Mircea Grosu*²⁴. activitatea învățătorului preot Ion Mircescu a fost apreciată în anul 1906 când primea „Medalia jubiliară Carol I” cu Brevetul 1401 înmănat de prefectul de Dâmbovița.

În anul 1866 venea în sat (Râu Alb) primul învățător cu pregătire specială, absolvent al Școlii normale din Câmpulung-Muscel, *Nicolae Ghinescu*, din satul Lăicăi - Malul cu Flori, care a continuat să țină cursurile tot în localul de pe ulița Ciobăneștilor în fostul local „han”. El realizează cu concursul sătenilor și al primarului comunei, de acum, primul local propriu de școală.

Din anul 1889 până în anul 1892 învățător va fi *Ion Busuioceanu*, din satul Jugureni-Muscel, iar din anul 1892 până în anul 1898 va funcționa tânărul absolvent de seminar *Ilie Popescu-Priorocul* ce s-a stabilit la Gura Bărbulețului, urmându-i fostul revizor școlar și autor de manuale, *M. Florente* (1898 – 1902).

Un alt învățător, absolvent al Școlii Normale din Câmpulung-Muscel, a fost *Ion C. Popescu* din satul Capul Coastei, care a funcționat din anul 1902 până în anul 1920, cu întreruperea prilejuită de Războiul de Reîntregire 1916 – 1918, când locul titularilor este ținut de către *Iosif Dumitrescu-Pietrari* (viitorul scriitor și poet) și de *Maria Ion Mircescu*.

Primul învățător în sat, localnic, absolvent al Școlii Normale din Câmpulung a fost *Alecu I. Cioranu*, care a funcționat din anul 1904 până în anul 1944, și, de numele căruia se leagă realizarea unui nou local de școală cu patru săli de clasă, cancelarie, hol; al monumentului eroilor, a Băncii populare din sat, a clădirii sediului primăriei, a amenajării de drumuri, a reparării bisericii, dar a rămas în memoria satului imaginea model a dascălului devotat profesiei alese²⁵. Alecu Cioranu face parte din aceea dinastie de cărturari dâmbovițeni recunoscută pe plan național și internațional a Ciorăneștilor²⁶.

În cătunele comunei, în anul 1931 și apoi în anul 1964, au fost date în folosință pentru copiii din Râu Alb de Sus și Râu Alb de Jos, localuri pentru școli încadrate cu câte 1 – 2 învățători.

Școala de centru din Râu Alb până în anul 1945 funcționa cu patru posturi de învățători, după care prin înființarea Gimnaziului, a școlii generale de 7 și 8 clase numărul elevilor și al cadrelor didactice a crescut. Directorii Școlii generale de centru au fost învățătorii: Ion C. Popescu, Alecu I. Cioranu (1920 – 1938), Ion Georgescu, Filofteia Florescu, Ion. T. Sârbu, Ion Gavrilă, Petre Dițu, Gică Popescu, Ion Radu și profesorii: Mihai Gabriel Popescu, Glicheria Stoica, Petre Mihălăoiu, Ion Nicolaescu, Elena Dinescu, Alexandrina Alexandrescu și Elena Mihai. La școlile din Râu de Sus și Jos directori au fost învățătorii: Marin D. Popescu, Gheorghe Bădoiu, Elena Gavrilă, Marieta Popescu.

În anul școlar 2005 – 2006 pe raza comunei Râu Alb școlile sunt încadrate cu 15 cadre didactice cu pregătire corespunzătoare și majoritatea deținătoare a gradelor didactice I și II. Azi, director al școlii din Râu Alb este prof. *Dorel Georgescu*.

NOTE

1. Mihai Gabriel Popescu, *Memoria dascălilor noștri, I*, Editura Macarie, 1998, p.15.
2. Mihai Gabriel Popescu, *Bărbuleț-Dâmbovița-documente*, Ed. Bibliotheca, 1999, p. 46.
3. Mihai Gabriel Popescu, Ileana Gr. Mircescu, *Un hrisov domnesc inedit din sec. al XVI-lea în, „Scripca Valachica”, Târgoviște, 1973, p. 46.*
4. Mihai Gabriel Popescu, Grigore H. Mircescu, *Râu Alb-Dâmbovița, pagini la o monografie*, Ed. Bibliotheca, 1999, p. 24.
5. *Ibidem* , p. 24
6. Mihai Gabriel Popescu, *Monumentele din Bărbulețu în, „Dâmbovița”, anul I, nr. 173, 8 septembrie, 1968, p. 3.*
7. Mihai Gabriel Popescu, *Bărbuleț-Dâmbovița ...*, pp. 21-38.
8. *Ibid.*, 49-50.
9. *Ibid.*, pp. 50-51, este documentul de atestare la satului Râu Alb unde apare acest toponim.
10. Alexandru A. Popescu, *Catagrafia județului Dâmbovița la anul 1810*, Târgoviște, 1936, p. 24.
11. *Idem*.
12. Mihai Gabriel Popescu, *Bărbuleț, documente*, ...p. 110.
13. Alexandru A. Popescu, *Catagrafia....*, p. 23.
14. *Idem*.
15. Mihai Gabriel Popescu, *Bărbuleț, documente*, ...pp. 56-57, 58-59.
16. Mihai Gabriel Popescu, *Memoria dascălilor noștri, I*, Ed. Macarie, 1998, pp. 115-135.
17. Mihai Gabriel Popescu, Grigore H. Mircescu, *Însemnări de pe cărți vechi existente în satul Râu Alb în, „Curier” (buletin bibliografic) Târgoviște, Anul IV, nr. 2 ()*, 1998.
18. *Idem*.
19. Mihai Gabriel Popescu, Grigore H. Mircescu, *Râu Alb....*, p. 111.

20. Toma Svințiu, Gh. Trifănescu, *Extinderea începând cu anul 1838 a învățământului elementar din județul Dâmbovița* în, „Opinii Pedagogice” 1970/71, editor Inspectoratul școlar Dâmbovița, pp. 35-39.
21. Gh. Pârnuță, *Începuturile învățământului și culturii în județul Dâmbovița*, Târgoviște, 1972, pp. 190-191.
22. Mihai Gabriel Popescu, *Bărbuleț, documente*, ...p. 161.
23. Ion Ciorănescu, *Chipuri de altădată*, Ed. Minerva, București, 1974.
24. *Idem*.
25. Mihai Gabriel Popescu, *O familie de intelectuali dâmbovițeni-Ciorănescu* în, „Scripca Valachica”, 1972, pp. 353-359.
26. Mihai Gabriel Popescu, Ion Ștefan Ghilimescu, *Dinastia Ciorăneștilor*, Ed. Bibliotheca, 2000, p. 228.

STRADA POET GRIGORE ALEXANDRESCU DIN TÂRGOVIȘTE – EVOLUTIA ARHITECTURALĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX – LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX – LEA

*Neacșu Maria Claudia**

Principalul reper aflat în vecinătatea Străzii Poet Grigore Alexandrescu îl constituie Curtea Domnească care este situată pe artera principală a orașului, Calea Domnească. Prin numeroasele săpături arheologice în zona Curții Domnești s-au scos la iveală urme din diferite perioade pe care aceasta le-a parcurs dovedind, astfel, interesul mai multor domnitori pentru această reședință.

Datorită importanței acordate reședinței de la Târgoviște de domnitorii care se stabilesc aici era și firesc ca în imediata apropiere a acesteia să se dezvolte în timp târguri (de Sus și de Jos) și o rețea stradală care să facă legătura între aceasta și diferite locuri ale orașului (Strada Ion Heliade Rădulescu lega Curtea Domnească – Târgul din Lăuntru – Mitropolia). Astfel, Strada Poet Grigore Alexandrescu era legată de Curtea Domnească prin intermediul unei porțiuni din Strada Lt. Pârvan Popescu, care ajungea la Calea Domnească, în dreptul porții sudice a reședinței domnești.

Strada Poet Grigore Alexandrescu de astăzi, orientată aproximativ pe o axă nord – sud, începe la intersecția cu strada Constantin Brâncoveanu și se încheie la intersecția dintre Strada Cetății, Strada Mircea cel Bătrân și Strada Colonel Băltărețu, care continuă Strada Poet Grigore Alexandrescu. Această stradă este intersectată, pe partea dreaptă, de Bulevardul Libertății și de Strada Revoluției. De asemenea, întâlnim două intersecții importante: cea cu Calea Câmpulung care se continuă de la întretăierea sa cu Strada Poet Grigore Alexandrescu, cu Strada Dr. Marinouiu și cea cu Strada Lt. Pârvan Popescu.

În 1879 s-au schimbat denumirile unor străzi existente, altele nou înființate primind nume¹. Printre străzile al căror nume a fost schimbat acum se numără Str. I. H. Rădulescu, Vasile Cârlova, Dr. Marinouiu, Strada Poet Grigore Alexandrescu ș.a.. Pe Strada Poet Grigore Alexandrescu, în dreptul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului de astăzi a fost amplasat bustul poetului Grigore Alexandrescu, care la începutul secolului al XX – lea era situat în fața Primăriei.

* Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște, Str. Justiției, nr. 7

¹ Mihai Oproiu, Pârvan Dobrin. *Târgoviște (1821-1918)*, vol.II, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2001, p. 113.

Străzile care au avut o oarecare influență și care s-au constituit aproximativ concomitent cu Strada Poet Grigore Alexandrescu sunt Strada Mr. Brezișeanu Eugen – limitată, de asemenea de străzile Constantin Brâncoveanu și Cetății – și Strada Ion Heliade Rădulescu. Pe Strada Mr. Brezișeanu, la numărul 22, întâlnim Biserica Lemnului, ctitorită în 1842 pe locul unei biserici de lemn de către locuitorii mahalalei cu același nume. Această biserică este vizibilă și de pe Strada Poet Grigore Alexandrescu.

Trecând de intersecția cu Calea Câmpulung, aproximativ în dreptul numărului 24 de pe Strada Poet Alexandrescu se poate observa o altă siluetă, cea a Bisericii Sf. Voievozi, situată pe Strada Ion Heliade Rădulescu, la numărul 14. Vizibilă, de asemenea, de pe Strada Poet Grigore Alexandrescu este și Biserica Sfinții Împărați denumită în trecut “Biserica Sf. Nicolae a Domnului” datorită faptului că era ctitoria domnitorului Matei Basarab. Un alt monument religios care este legat într-o oarecare măsură de ansamblul Străzii Poet Grigore Alexandrescu îl constituie Biserica Sfinții Atanasie și Chiril, ctitorită de frații Badea și Iordache Văcărescu împreună cu arhimandritul Samuilă, duchiul Sfintei Mitropolii târgoviștene în august 1768 pe locul unei biserici ridicată de mitropolitul Teodosie.

Strada Poet Grigore Alexandrescu este situată, în prezent, la limita zonei istorice protejate. Această zonă se întinde între Calea Domnească, până la intersecția cu Strada Nicolae Filipescu cu ambele fronturi de clădiri, Strada Stelea, Strada Rapsodiei, Strada Revoluției, Strada Poet Grigore Alexandrescu, Strada Cetății, Strada Liniștii, Strada Mr. Brezișeanu Eugen, Strada Constantin Brâncoveanu².

Strada era aproape, într-o oarecare măsură, și de parcuri: Parcul Mitropoliei (amenajat după 1914, lângă Biserica Mitropoliei) și parcul Mihai Bravu situat la nord de reședința domnească, cu intrarea pe lângă incinta Curții Domnești.

Strada Poet Grigore Alexandrescu s-a dezvoltat între prelungirea actualei Căi a Câmpulungului (Str. Dr. Marinoiu, Str. Alexandru Ioan Cuza) și Calea Domnească pe la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. În sprijinul acestei afirmații stau și rezultatele săpăturilor arheologice. Acestea ne arată că cea mai veche zonă a Strazii Poet Alexandrescu este reprezentată de un strat arheologic, care a păstrat urmele unui sant și ale unui val de pământ care ar fi fost o întăritură cu rol de apărare situat în dreptul caselor cu numerele 59 – 61³. Valul se presupune că ar data dinaintea de secolul al XIV-lea și apăra așezarea care se constituise între secolele X-XIII în zona Suseni (Târgul de Sus) aflată la nord-vest de Curtea Domnească de mai târziu. Ulterior acestei faze, un alt strat arheologic se suprapune șanțului de apărare⁴. Stratul era tasat, ceea ce a dus la concluzia că strada actuală se suprapune, în mare parte, unei străzi existente la mijlocul secolului al XIV-lea, când așezarea de la nord-vestul Curții Domnești se dezvoltă. Pentru apărarea acesteia a fost necesar ca la sfârșitul secolului al XIV-lea

² Lista monumentelor istorice întocmită de Direcția Monumentelor Istorice, 2000.

³ Conform datelor furnizate de arhitectul Corneliu Ionescu

⁴ Idem

sa se realizeze o nouă incintă care trecea și prin zona Strazii Poet Alexandrescu de azi aproximativ prin dreptul Bisericii Sf. Nicolae Andronești. Ulterior această așezare a fost transformată datorită stabilirii reședinței domnești la Târgoviște.

Existența acestei străzi de-a lungul timpului este dovedită și de monumentul păstrat, Biserica Sf. Nicolae – Andronești, de la mijlocul secolului al XVII-lea. Această biserică, ctitoria lui Matei Basarab și a soției sale Elina se suprapune unei biserici vechi ridicată de Manea Persanul, mare vornic al cancelariei domnești din vremea lui Radu de la Afumați, la 1 septembrie 1527 – 31 august 1528. Numele de “Sf. Nicolae – Andronești” i-a rămas datorită reparațiilor pe care preotul Androne, Dimitrie Fiștoștean bogasierul și Constantin Băcă le-au făcut bisericii, după o lungă perioadă în care aceasta a fost lăsată în ruină, în secolul al XVIII-lea. Aștia, nu numai că au reparat-o, ci au și înzestrat-o cu prăvălii în Târgul din Lăuntru⁵.

Dintr-o analiză atentă a planurilor orașului⁶, realizate în general la începutul secolului al XX-lea se poate observa că Strada Poet Alexandrescu era mărginită spre nord de intersecția sa cu Strada Constantin Brâncoveanu. În sud limita Strazii Poet Grigore Alexandrescu era dată de intersecția străzilor Ciocârlan, Libertății, General Florescu și Bulevardul Carol I, aceasta ieșind spre Mitropolie și nu cum se întâmplă în prezent spre Biserica Sf. Atanasie și Chiril care se afla la intersecția străzilor Ciocârlan și Vulcan. Astfel, Strada Poet Grigore Alexandrescu a făcut legătura, până după mijlocul secolului al XX-lea, între Piața Bărăției (odată zonă a Târgului de Sus) și Mitropolie, lângă care era amplasat din secolul al XIX-lea Târgul de Săptămână și Oborul (Planșa 1).

Chiar dacă Strada Poet Grigore Alexandrescu se afla în apropierea centrului comercial al orașului de secol XIX tipul de parcelare este foarte diferit de cel din zona comercială. Astfel, în zona comercială loturile sunt înguste și lungi, formând la stradă un front continuu, ele neavând loc pentru grădină și nici spații verzi. Loturile de pe Strada Poet Grigore Alexandrescu sunt mari și au deschidere mare la stradă. Ele sunt alternate și transformate pe alocuri, cu loturi lungi și înguste (Nr.16, Nr. 18, Nr. 20, Nr. 22) pe care se găsesc locuințe construite între anii 1870-1940.

Din punct de vedere al lucrărilor edilitare Str. Poet Grigore Alexandrescu s-a dezvoltat în același ritm cu întregul oraș. Astfel în jurul anilor 1880 sunt amintite în documentele vremii câteva felinare. Acestea erau situate: la intersecția Strazii Poet Grigore Alexandrescu cu Calea Câmpulung, la poarta Bisericii Sf. Nicolae-Andronești, dar și altele aflate în dreptul unor case importante de atunci⁷. Pentru electricizarea orașului a fost data în funcțiune în 1913, o uzină electrică (Fig.1), situată pe strada Constantin Brâncoveanu în dreptul intersecției cu Strada Poet Grigore Alexandrescu. Până în prezent, linia sinuasă a străzii vechi a mai fost îndreptată, fiindu-i modificat și traseul, la începutul anilor 1970, când spre zona Bisericii Atanasie și Chiril se construiește Casa de Cultură a Sindicatelor – 1974

⁵ Mihai Oproiu, Anda Andronescu. *Târgoviște. Ghid istoric al orașului*, 2004, p.47.

⁶ Planurile de la 1910, 1913, 1928, 1929

⁷ D.J.A.N.Db, Primăria Târgoviște, d. 23/1880, f. 6-9.

și ulterior, blocurile din spatele acesteia. Începând cu secolul al XIV – lea de când datează primele vestigii arheologice, evoluția Străzii Poet Grigore Alexandrescu este punctată la intervale de timp destul de mari prin monumentele păstrate. Secolul al XV-lea ar fi reprezentat, de o pivniță veche păstrată sub casa de pe Calea Câmpulung Nr. 2 – Casa Isaia Lerescu⁸. Această pivniță, construită în stilul celor de la prima casă domnească, are un plan dreptunghiular și bolți cilindrice, cu intrarea printr-un gârlici situat pe fațada sudică.

De la 1655 și până spre secolul al XVIII – lea nu mai avem decât dovezile unor pivnițe vechi care să ateste evoluția arhitecturală pe această stradă. Astfel, s-au păstrat pivnițele: de la Casa Murăreț – nr. 7, sfârșitul secolului al XVIII – lea, pivnița de la Casa Angela Georgescu – nr. 24, secolul al XVIII – lea, Casa Măinescu Ioan – nr. 21, început de secol XIX – 1838. Din secolul al XVIII – lea se păstrează cula, unică prin tipologia ei pentru orașul Târgoviște, modificată situată în Strada Poet Grigore Alexandrescu Nr. 24, în prezent Muzeul Vasile Blendea.

Marea majoritate a clădirilor sunt din secolul al XIX – lea. Din prima jumătate a secolului al XIX – lea s-au păstrat casele de la numerele: 21 (Casa Măinescu Ioan – 1838), 11 (1840), Calea Câmpulung nr. 2 (Casa Isaia Lerescu – 1845). Din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-au păstrat mai multe case: Nr. 16 (casa Aldescu – 1870), Nr. 31 (Casa Atanasiu Pitiș – cca. 1880 Fig. 2), Nr. 46 (Casa Gavrilescu Ion – 1887), Nr.33 – 35 (Casa Ionescu Augustin – 1890, Fig. 3), Nr. 47 (Casa Iosif Costel – 1890, Fig. 4), Nr. 7 (Casa Murăreț – cca. 1880 – 1890, Fig. 5), Strada Revoluției Nr.1 (Primăria Târgoviște – 1897), Strada Revoluție Nr. 2 (casa de la 1890, Fig. 6), Nr. 8 (Cămin sportiv), Nr. 29 (Casa Fântâna, Fig. 7), Nr. 69 (Casa Pitiș Nicolae – 1895, Fig. 8), Nr. 6, Nr.55 (casa Diaconu Gheorghe – 1898).

În secolul al XX – lea, între 1900 și 1915, vor apărea pe Strada Poet Grigore Alexandrescu casele de la numerele: 44, 59, 51, 26, 20, 18, iar în perioada interbelică apar casele de la numerele: 65, 40, 36, 53, 49, 43, 41, 39 (casă Cler israelit, Fig. 9), 23, Str. Lt. Pârvan Popescu Nr. 13, 22, 12, 25, Str. I. C. Visarion Nr. 2.

După 1940 se contruiesc noi locuințe la numerele 38 și 15, iar după 1950 – 1960 până în 1990 se va mai construi la numerele 34, 32, 30, Str. Lt. Pârvan Popescu Nr. 22, 39, 3, Str. Poet Grigore Alexandrescu Nr. 4 (fostul I.P.J.D.), Casa de Cultură a Sindicatelor (1974) și blocurile de pe Str. Poet Grigore Alexandrescu.

În peisajul urbanistic de pe Strada Poet Grigore Alexandrescu au apărut după 1990 noi locuințe, unele dintre acestea fiind încă în construcție. Tot după 1990 s-au produs o serie de modificări majore care au dus la transformarea aspectului unor case vechi (Planul Periodizare).

⁸ Domnul Corneliu Ionescu a emis această teorie în urma cercetărilor efectuate; teoria nu a fost susținută de alți specialiști care au participat la săpăturile arheologice efectuate în pivnița acestei case

⁹ D.J.A.N.Db, Primăria Târgoviște, d.10/1895-1897, f. 3-6

În general, casele de pe Strada Poet Grigore Alexandrescu sunt izolate pe lot, înconjurate de multă vegetație. Din punct de vedere al configurației lotului casele sunt retrase de la stradă și au în spate grădini.

Spre deosebire de centrul comercial această stradă nu prezintă fronturi continue deoarece loturile sunt mari, iar dimensiunile caselor sunt variate, majoritatea mari. Spre mijlocul secolului al XX – lea apar și case foarte mici, care nu prezintă un anumit stil arhitectural și care au mai mult rol funcțional.

Pe Strada Poet Grigore Alexandrescu există numeroase case declarate monumente de arhitectură (Plan – Valoare arhitecturală), datorită vechimii și stilului – Nr. 69 (Casa Pitis Nicolae – 1895), Nr. 47 (Casa Iosif Costel – pivnita de secolul XVIII, 1890), Nr. 46 (Casa Gavrilescu Ion – 1887), Nr. 24 (Casa Angela Georgescu – 1831, Muzeul Vasile Blendea), Nr. 33-35 (Casa Constantin Eliescu – 1890), Nr. 31 (Casa Atanasiu Pitis cca. 1880), Nr. 2 Calea Câmpulung (Casa Isaia Lerescu – 1845), Nr. 21 (Casa Mainescu Ioan – 1838) Nr. 11 (1840), Nr. 2 Strada I.C. Visarion (fosta Administratie Finaciara, fosta BNR – 1927), Nr. 1 Strada Revoluției (Primaria Municipiului Targoviste, 1897), Nr.7 (Casa Muraret – 1892 , pivnita de secol XVIII, 1892). Pe lângă aceste monumente de arhitectură civilă mai sunt și cele religioase (Nr. 37 – Sinagoga 1903 și Nr.28 – Biserica Sf. Nicolae Andronești).

În funcție de importanța pe care o au, diferite case au primit valoare memorială (nr. 6 este legată de personalitatea poetului Grigore Alexandrescu), valoare de ambient, case care ajută la crearea unui anumite atmosfere prin prezența lor. Insa cele mai multe case de pe această stradă au valoare arhitecturală.

Pe Strada Poet Grigore Alexandrescu întâlnim o mare varietate de stiluri arhitecturale: din perioada lui Matei Basarab (Biserica Sf. Nicolae Andronești), case de târgoveți de început de secol XIX ,stil neoclasic, stil eclectic. În afara acestor stiluri întâlnim la Nr. 12 o casă cubistă (in care a trait pictorita Tanti Ilescu-Mihailescu) și câteva case construite în stil neoromânesc (planul Stiluri Arhitecturale).

Trebuie precizat faptul că toate casele de pe această stradă au avut funcție de locuire. Casele care în ziua de astăzi au și magazine au fost modificate sau sunt nou construite. La sfârșitul secolului al XIX – lea și începutul secolului al XX – lea s-au construit și unele edificii cu caracter administrativ (fosta Administrație Financiară, azi D.G.A.P.C, Primăria, Direcția Generală a Patrimoniului Public și Privat de la Nr. 2, Strada Revoluției). La sfârșitul secolului XX – începutul secolului XXI casele de la Nr. 24 și Nr. 7 și-au schimbat funcția într-un muzeu și respectiv o clinică particulară.

Din punct de vedere al stării fizice , majoritatea caselor sunt bine îngrijite, în stare foarte proastă fiind în general clădirile declarate monumente de arhitectură.. În stare bună, cu surprindere, se poate spune că se găsește casa Măinescu Ioan (1838) de la Nr. 21.

Din punctul de vedere al înălțimii casele de pe Str. Poet Grigore Alexandrescu sunt unitare. În general, acestea au înălțimea unui nivel (cu sau fără mansardă) casele mai înalte fiind ridicate în general după 1960, 1990 (blocurile,

fostul I.P.J.D., Casa de Cultură a Sindicatelor). Printre clădirile vechi, mai înalte sunt Primăria și fosta Administrație Financiară (azi D.G.A.S.P.C.).

În prezent traseul străzii este destul de drept, dar comparând situația actuală cu planurile istorice ale orașului se observa că acesta a fost îndreptat în a doua jumătate a secolului XX, până în anii 1970 acesta fiind mult mai sinuos.

Din cercetările efectuate pe teren a rezultat faptul că Strada Poet Grigore Alexandrescu are o serie de trăsături specifice din care se poate deduce importanța sa în cadrul dezvoltării urbanistice și arhitecturale a orașului.

Deoarece este una dintre arterele importante ale orașului, atât în prezent cât și în trecut, cunoașterea evoluției acestei străzi de-a lungul secolelor reprezintă de fapt cercetarea unei secțiuni a Târgovistei, descoperind astfel momente și monumente, dar și curente și moduri de gândire care s-au manifestat la nivelul întregului oraș.

La Strada Poeta Grigore Alexandrescu di Târgoviște – evoluzione architetture alla fine del Novecento e l'inizio del Ventesimo secolo

Dalle informazioni rilevanti per l'evoluzione storica, urbanistica e architetture della città trovate nell'Archivio dello Stato, in diverse pubblicazioni e correlate con la ricerca sul terreno e con i materiali forniti dall'architetto Corneliu Ionescu abbiamo cercato di ridare l'evoluzione urbanistica e architetture della Strada Poeta Grigore Alexandrescu di Târgoviște alla fine del Novecento e l'inizio del Ventesimo secolo.

Dallo studio riesce il fatto che la Strada Poeta Grigore Alexandrescu fa parte da una rete stradale secondaria d'una vecchia fondazione del Quattrocento. Una volta con l'apparizione della Corte Signoriale e con lo sviluppo della «città» alla del Quattrocento si estende anche la Strada Poeta Alexandrescu, affermazione sostenuta dalle tracce archeologiche trovate d'avanti alle case con i numeri 59-61.

La Strada Poeta Grigore Alexandrescu orientata sull'asse quasi nord – sud comincia con l'intesezione della Strada Constantin Brâncoveanu e si chiude attualmente con l'intersezione tra le Strade: Cetății, Mircea cel Bătrân e Colonnello Băltărețu. Però verso gli anni 1970 la limitazione della Strada Poeta Alexandrescu era data dall'intersezione delle Strade Ciocârlan, Libertății, Generale Florescu e dal Viale Re Carol I. Così la Strada Poeta Alexandrescu usciva verso la Metropolia e non verso la Chiesa Atanasie e Chiril. Sotto questa forma la strada faceva il legame, fino la prima metà dell'Ventesimo secolo tra la Piazza Bărâției (una volta zona del Mercato di Su) e Metropolia, nella quale vicinanza si trovava alla fine del Novecento il Mercato di Settimana e il Recinto.

Testimonianza dell'importanza e della vecchiezza di questa strada stanno i monumenti conservati da diversi secoli. Uno dei più vecchi monumenti conservati qui è la Chiesa St. Nicolae-Andronești (seconda metà del Settecento) fondata, sul posto di una chiesa più vecchia dall'anno 1528, dal Signore Matei Basarab a dalla Signora Elina.

Anche se la Strada Poeta Alexandrescu si trova nella vicinanza del centro commerciale della città del Novecento il tipo di parcellazione è diverso di quello della zona commerciale. A differenza del centro commerciale questa strada non presenta fronti continui perché i lotti sono grandi, le case sono isolate sul lotto e circondate di molta vegetazione. Altresì i dimensioni delle case variano la maggior parte sono grandi, quelle di

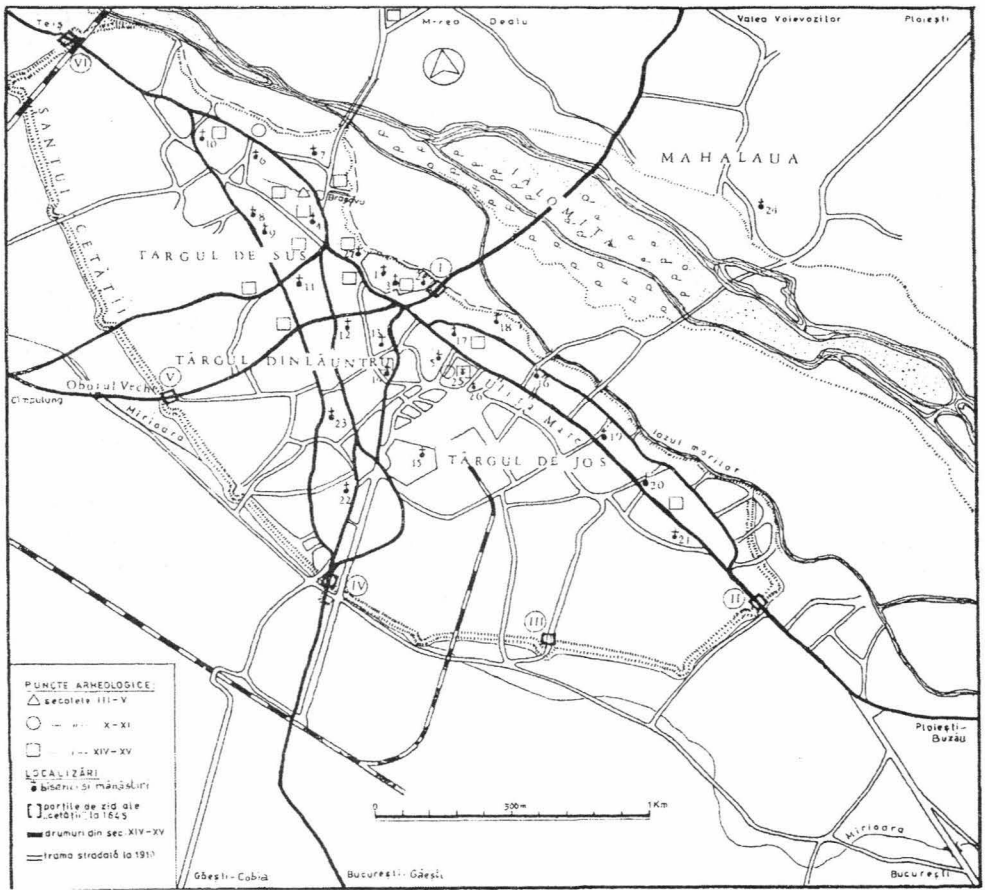
piccole dimensioni e senza uno stile architeturale appaiono appena verso la metà dello Ventesimo secolo. Alcuni lotti grandi sono stati alternati con lotti lunghi e stretti.

Sulla Strada Poeta Alexandrescu si trovano numerose case dichiarate monumenti d'architettura per la vecchiaia e per lo stile. Alcuni monumenti stano datando dalla prima metà del Novecento e sono rappresentate in genere dalle case dei commercianti. Altri monumenti sono stati costruiti alla fine del Novecento e rappresentano la realizzazione degli architetti italiani. Anche per questo motivo troviamo una grande diversità stilistica dal punto di vista dell'architettura: dal periodo di Matei Basarab (Chiesa St. Nicolae-Andronești), case di commercianti, stile neoclassico, stile eclettico. Inoltre questi stili incontriamo una casa cubista e alcune case costruite nel modo caratteristico dello stile nazionale romeno.

Dobbiamo precisare che tutte queste case hanno avuto una funzione di abitazione. Le case quale hanno anche negozio sono o nuove o trasformate. Alla fine del Novecento e l'inizio del Ventesimo secolo sono state costruite alcune edificia con ruolo amministrativo.

Attualmente il tracciato della strada è abbastanza regolare però paragonando la situazione presente con i piani storici della città si può osservare che è stato trasformato nella seconda metà del Ventesimo secolo, verso gli anni 1970.

Perché si tratta di un'importante via della città, tanto nel presente quanto anche nel passato, sapere lo sviluppo di questa strada nel tempo rappresenta veramente una ricerca di una sezione di Târgoviște, così scoprendo monumenti e momenti, però anche correnti e modi di pensiero quali si sono manifestati al livello dell'intera città.



Planșa 1

Târgoviște. Planul de situație al orașului cu Șanțul Cetății și Iazul Morilor
 Traseul vechilor ulițe și bisericile construite, reparate sau amplificate în anii domniei lui
 Matei Basarab: I. Poarta Dealului (sau a “Vânătorilor”); II. Poarta Buzăului; III. Poarta
 Bucureștilor, IV. Poarta Argeșului; V. Poarta Câmpulungului; VI. Poarta Susenilor
 (“Drumul Plaiurilor”); biserici din vremea lui Matei Basarab: Sf. Nicolae Geartoglu
 (sfârșit secol XV, 1642); 6. Vârzaru (c. 1650); 7. Crețulescu (sec. XV – 1860);
 8. Sf. Dumitru – Buzinca (1639); 11. Sf. Împărați (inițial Sf. Nicolae al Domnului,
 1650); 12. Sf. Nicolae al Doamnei (acum “Andronești”, 1653); 14. Târgului (1654);
 15. Ansamblul Mitropoliei (început. Sec. XVI – 1640); Albă (Judeceasa, sec. XVII –
 1767); 24. Valea Voievozilor, “Mahalaua” (c. 1645); 25. Mănăstirea Stelea (1645).

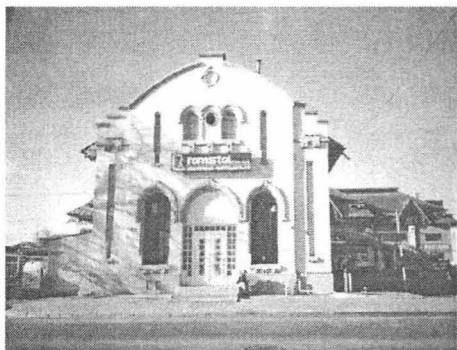


Fig. 1 Piața Bărăției, Uzină Electrică

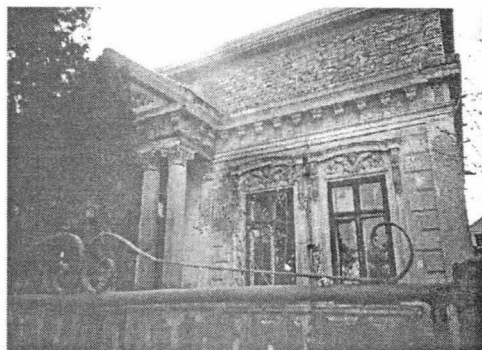


Fig. 2 Str. Poet Grigore Alexandrescu, Nr. 31



Fig.3 Str. Poet Grigore Alexandrescu, Nr. 33 – 35

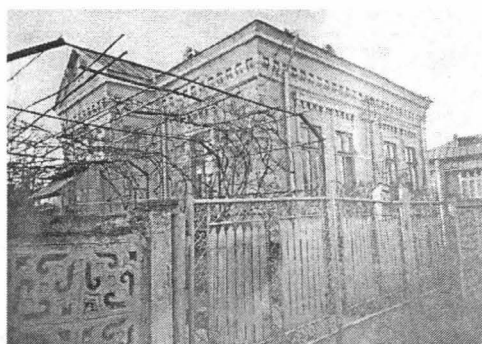


Fig. 4. Str. Poet Grigore Alexandrescu, Nr. 47



Fig. 5 Str. Poet Grigore Alexandrescu, Nr. 17



Fig. 6 Direcția de Administrare a Domeniului Public și Privat, Str. Revoluției, Nr. 2



Fig. 7 Str. Poet Grigore Alexandrescu,
Nr. 29



Fig. 8 Str. Poet Grigore
Alexandrescu, Nr. 69

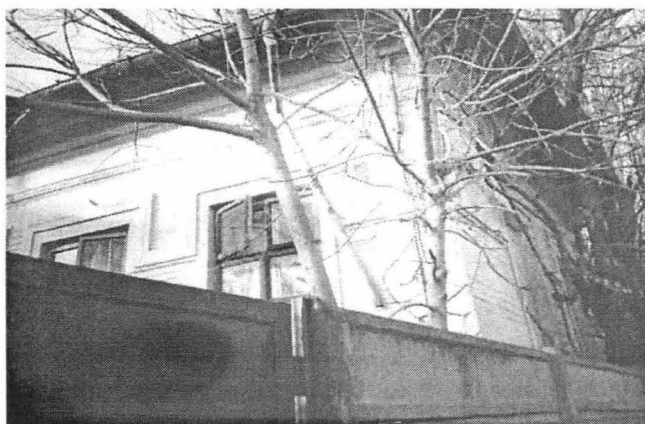


Fig. 9 Str. Poet Grigore Alexandrescu, Nr. 39, casă Cler Israelit

PORTRETUL REGEI CAROL I DE GABRIEL POPESCU (1866-1937)¹

Ruxandra Beldiman

Se împlinesc anul acesta 140 de ani de la nașterea gravorului Gabriel Popescu, născut în comuna Vulcana Pandele, județul Dâmbovița.²

Ca absolvent strălucit³ al Școlii de Poduri și Șosele din București, va obține grație generosei intervenții a lui Gheorghe Duca, director al Căilor Ferate Române, o bursă de studii de doi ani la Paris din partea Ministerului Lucrărilor Publice (1894)⁴. La Paris va renunța la cursurile de inginerie în favoarea celor de gravură și pictură, va frecventa astfel, în anii de formare cursurile de la Academiei libere « Julian », precum și cele ale « *École Nationale et Spéciale des Beaux Arts* ». La Académie « Julian » i-au fost profesori Gabriel Ferrier și William-Adolphe Bougereau. Astfel în anul 1894 va executa și prima sa gravură, un portret de barbat: « *Mon premier burin* », cum l-a intitulat însuși, artistul lucrare de început, dar care lasă să se întrevadă calitățile de excelent portretist ale lui Gabriel Popescu. Anul universitar (1895-1896) îi va aduce distincții, două mențiuni pentru lucrări realizate în atelierul de gravură. În anul 1897 se va întoarce la București, în speranța că ise va prelungi bursa de studiu, subvenția va fi însă oprită.

Informații păstrate în familie menționează faptul că, tânărul Gabriel Popescu a beneficiat, în vederea continuării studiilor de gravură, de un sprijin financiar regal. Gabriel Popescu dovedea încă de pe acum calități deosebite, distincte și seriozitate și astfel este posibil, să fi fost introdus pe lista supusă

¹ Textul articolului de față a fost prezentat într-o versiune restânsă în cadrul sesiunii de comunicări cu titlul: « Vechi capitale ale Țării Românești », Târgoviște 7 septembrie 2006.

² Cu această ocazie Complexul Național Muzeal Curtea Domnească Târgoviște a organizat o masă rotundă și o expoziție. Urmași ai gravorului, respectiv doamna prof. dr. Ioana Beldiman, strănepoata artistului, a oferit muzeului, cu acest prilej un set de lucrări ale artistului, între care și « *Portretul Regelui Carol I* », obiectul acestui articol.

³ Nu se dedică din primii ani gravurii. Urmează întâi un an (1885-1886) la facultatea de filologie din cadrul Universității București și ulterior Școala de Poduri și Șosele din București (1886-1888) – secția conductorii desenatori-, unde se remarcă în domeniul desenului, perioadă ce va culmina cu obținerea diplomei. În anul 1893 este admis la Facultatea de Arhitectură, este însă nevoit să renunțe, postul de desenator din cadrul Direcției Căilor Ferate Române nepermițându-i să fie zilnic prezent la cursuri.

⁴ Bursa este în valoare de 200 de lei. Grație lui Gh. Duca în anul 1897 se organizează o colectă la care contribuie foștii profesori ai lui Gabriel Popescu de la Școala de Poduri și Șosele. Menționăm aici faptul că, Spiru Haret, viitorul ministru, a fost profesor de matematici la aceeași instituție, G. Popescu nu a fost însă studentul său v. N. Pora, « Anchetele Rampei » – De vorbă cu Gabriel Popescu » în « Rampa Ilustrată » 25 iunie- An I, nr. 285

Regelui Carol I. Regele primea o serie de rapoarte referitoare la studenți promițatori de la Belle – Arte susceptibili a li acorda burse din caseta personală. De altfel, de burse regale au mai beneficiat o seama de tineri artiști precum Oscar Obedeanu, Ștefan Popescu, Jean Steriadi, Otilia Mihail Oteteleşanu etc.⁵ Fiind de altfel și singurul student cu interes particular în domeniul gravurii, putem considera că acesta s-a constituit într-un criteriu important pentru Carol I. Ucenicia va fi de altfel încununată de o medalie de bronz, conferită pentru o serie de lucrări, gravuri, între care portretul viitoarei sale soții, Marthe Canazin⁶, în cadrul Expoziției Universale de la Paris. Întors la București în anul 1900⁷, va merge desigur la Palat în dorința de a mulțumi augustului protector, pentru contribuția financiară, acordată în vederea continuării studiilor de gravură. Este vorba despre un interes particular al lui Carol I, dovedit și cu ocazia acordării unei burse speciale lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, în vederea studierii istoriei artelor la Berlin.⁸ După șase ani de studii în capitala Franței, Gabriel Popescu reușise să câștige un loc important printre colegii cu care studiasă, și, de asemenea datorită calităților sale, profesorul Gabriel Ferrier l-a asociat la execuția mai multor planșe, comenzi ale sale. Renumele cucerit la Paris l-a precedat desigur și în România și considerăm că această primă audiență la rege, a dovedit acestuia că nu s-a înșelat acordându-i ajutorul financiar. Realul interes al Regelui Carol I, fost student (1862) al renumitului istoric de artă de german Anton Springer (1825 – 1891) în cadrul la Universității din Bonn⁹, pentru artele plastice, s-a dovedit cu prisosință de altfel prin strângerea valoroaselor colecții regale de pictură, mobilier, covoare, sticlărie artistică, numismatică, de arme, etc., păstrate la Palatul Regal din București, precum și la Castelul Peleş¹⁰, dar și prin numeroase burse acordate tinerilor studenți sau absolvenți ai academiei de Belle Arte din capitala României. Am considerat important a menționa această primă întâlnire, deoarece poate fi pusă în legătură cu

⁵ Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Memorii I (1872-1910)*, volumul I, București, 1991, p. 140.

⁶ Medalia de bronz a Expoziției Universale de la Paris, îi va fi conferită pentru următoarele lucrări: “*Vârful cu dor*”, după lucrarea omonimă semnată de G.D. Mirea; “*Theseu părăsind pe Ariadna*”, după François Ehrmann și “*Portretul lui Marthe Canazin*”, lucrare originală. v. Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, “*Gabriel Popescu-Expoziție retrospectivă*”, București 1969, pp. [4, 13].

⁷ La Paris se va specializa în anul 1900 și în tehnica de fabricare a timbrelor, susținut fiind de Direcția Generală a Telegrafelor și Poștelor. Prima comandă oficială – un timbru pentru inaugurarea Palatului Poștelor și Telegrafelor din București, va proveni de la această instituție. Gabriel Popescu se va evidenția și prin modernizarea procedeelor de imprimare a timbrelor în România. v. Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, op.cit, p. [13].

⁸ Alexandru Tzigara-Samurcaș, *op.cit.*, p. 104. Samurcaș obține bursa prin recomandarea lui profesorului său Alexandru Odobescu și transmisă prin intermediul lui Mite Kremnitz.

⁹ Până în anul 2003, în patrimoniul AIC, fondul Carol I – personale se păstra Diploma emisă de către Univeristatea din Bonn, la 7 mai 1862, pe numele principelui Karl de Hohenzollern și care atesta frecventarea cursurilor acesteia.

¹⁰ Ruxanda Beldiman, « *Carol I colecționar și conaissanceur* », manuscris, capitol al tezei de doctorat cu titlul: « Castelul Peleş monument reprezentativ pentru fenomenul istorist în România ».

comanda primită ulterior, respectiv execuția «*Potretului Regelui Carol I*» în tehnica gravurii.

Comanda la care facem referire, are un caracter oficial și a fost lansată de către Ministerului Lucrărilor Publice, al cărui ministru era în acea vreme Spiru Haret (1851-1912)¹¹. Câteva documente aflate în fondurile Bibliotecii Academiei Române, un schimb de corespondență între înaltul demnitar și artist, ne oferă date mai concrete privind istoricul comenzii, prea puțin cunoscută. Primul document datează din 3 februarie 1904.

Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor
Cabinetul Ministrului

București 3 Februarie 1904

*Domnule Popescu*¹²,

Am primit frumoasele Dtale gravuri, și-ți mulțămesc din toată inima. Te felicit în același timp pentru lucrările Dtale. Îmi pare rău că nu am avut încă ocazia să te cunosc.

Me gândesc cum și unde s'ar putea utiliza cunoștințele Dtale artistice. Propunerea ce ai făcut pentru portretul Regelui¹³ nu s'a putut admite, pentru că nu avem fonduri, și pentru că prețul portretului ar fi ieșit prea scump.

Haret

Între gravurile oferite se găsea și un portret al regelui Ludovic al XIV-lea, după un original al lui Bouchardon, interpretare executată în timpul studiilor pariziene și pe care tânărul artist îl oferea lui Sp. Haret cu următoarea semnificativă dedicație: «*Domnului Ministru Haret, cu mulțumiri, G. Popescu 1904*».¹⁴ Gabriel Popescu, deși tânăr la data aceea și la început de carieră¹⁵, beneficia deja de o reputație pe deplin stabilită. Gravorul primise deja o comandă (1903), din partea Casei Școalelor, respectiv pentru medalia comemorativă a Școlii române din Bitolia. Oare mulțumirile veneau pentru această lucrare, sau aduceau cu sine și speranța că i se va încredința realizarea unui portret al suveranului? Cert este că ministrul se arată dispus a-l ajuta pe Gabriel Popescu, fapt ce se va vedea pe parcurs. Scrisoarea este importantă și din faptului că Gabriel Popescu este cel, de la care pornește propunerea de a executa un astfel de portret. Este cu siguranță, dorința artistului de a mulțumi și prin intermediul artei sale - arta gravurii - meșteșug la a cărui dobândire a contribuit și Regele Carol I. Deși, după cum o

¹¹ Spiru Haret a fost ministrul Instrucțiunii Publice în guvernul liberal, condus de D. A. Sturdza (14/26 februarie-20 decembrie 1904). V. Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi 1859 până în zilele noastre 1995*, București, 1996

¹² Biblioteca Academiei Române, Fond Spiru Haret, doc. S 7(1)/DXV.

¹³ Sublinierea îmi aparține.

¹⁴ Însemnarea figurează pe exemplarul aflat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române (nr. inv. 287).

¹⁵ Gabriel Popescu începe studiile de gravură la Paris la vârsta de 28 de ani.

afirmă Haret, într-o primă etapă mijloacele financiare lipsesc, putem constata ca ministrul reușește în final să obțină suma necesară. Nu am putut însă identifica sursa mijloacelor financiare, care par a fi fost puse, în final, la dispoziție două luni mai târziu, în data de 18 aprilie. Să fie vorba despre o finanțare regală ? Nu știm.

Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor
Cabinetul Ministrului

București 18 April 1904

*Domnule Popescu*¹⁶,

Aș vrea să-ți vorbesc. Fii bun, te rog, de te repede în București în una din zilele astei săptămâni. Când mă vei vedea adu-mi aminte aste două vorbe : portret¹⁷ și medalie.

Haret

Întâlnirea de lucru propusă de către Spiru Haret pare a fi avut loc, două zile mai târziu, în data de 21 aprilie. Rândurile de mai sus se pot constitui într-o comandă indirectă, urmare a acestei întâlniri. Gabriel Popescu revine cu o scrisoare, datată 6 mai 1904, în care precizează clar anumite aspecte de ordin artistic, dar și financiar.

6 mai 1904

*Domnule Ministru*¹⁸

Stabilind prețurile pentru portretul M.S. Regelui, în urma înțelegerii ce am avut când am fost la Domnia Voastră în ziua de 21 Aprilie, am onoare a Ve trimite o listă a acestor prețuri după formatele ce mi-ați dat, alăturând la acesta și eșantioane de hârtie de imprimat.

Vre o mică sporire a formatului și a gravurii nu va aduce nici o urcare de prețuri.

Gravura ce voi face va fi gravură clasică pură iar dimensiunile ei vor fi fixate în limitele formatului ce veți binevoi a adopta.

Sunt al Domniei Voastre

Cu profund respect

Gabriel Popescu

Gravor

Vulcana Pandele

1000 pe Japon 2600

¹⁶ Biblioteca Academiei Române, Fond Spiru Haret, doc. S 7(3)/ DXV. Sublinierea aparține lui Spiru Haret.

¹⁷ Sublinierea aparține lui Spiru Haret.

¹⁸ Biblioteca Academiei Române, Fond Spiru Haret, doc.S 92/ DCI. Plicul conține și cinci mostre de hârtie (Japon, Papier pâte blanc, J. Colland (?), Chine appliqué, Papier pâte de teinte) precum și un tabel cu prețuri.

9000 pe papier p \hat{a} te alb \hat{a} 2940/5090 din care 5000 pentru Academie.

Placa va r \hat{a} m \hat{a} ne a noastr \hat{a} .

Dimensiunile 30x40 cm

Se va face desemnul aprobat de noi

Artistul stabilește acel tip de gravur \hat{a} , pe care îl consider \hat{a} a fi în concordanță cu tipul de portret oficial, respectiv «gravur \hat{a} clasic \hat{a} pur \hat{a} », iar tehnica aleas \hat{a} va fi cea a d \hat{a} lțiței. Gabriel Popescu este primul gravor român care utilizeaz \hat{a} aproape toate tehnicile gravurii în metal, d \hat{a} lțița este instrumentul s \hat{a} u de predilecție. Placa gravat \hat{a} în oțel, va r \hat{a} m \hat{a} ne un timp în proprietatea artistului, aș \hat{a} cum este specificat în scrisoarea sa, ulterior îns \hat{a} , o va vinde Casei Școalelor. Dup \hat{a} cum afirm \hat{a} , chiar artistul, într-un interviu acordat ziarului *Rampa Ilustrat \hat{a}* din iunie 1916, o serie de reproduceri ale portretului aflate în libr \hat{a} rii au fost executate de c \hat{a} tre Casa Școalelor.¹⁹ Într-o scrisoare ulterioar \hat{a} , ce poart \hat{a} de asemenea antetul ministerului, Spiru Haret confirm \hat{a} în scris faptul c \hat{a} comanda este confirmat \hat{a} .

Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor
Cabinetul Ministrului

București 18 Maiu 1904

*Domnule Popescu*²⁰,

E hot \hat{a} r \hat{a} t facem portretul M.S. Regelui. Te rog se vii în București. Marți, 25 Maiu, la 6 ½ seara la mine acas \hat{a} , ca s \hat{a} ne înțelegem.

Haret

Înt \hat{a} lnirea va avea loc în locuința particular \hat{a} a ministrului, aflat \hat{a} în strada general Gheorghe Manu nr. 7. Anul jubiliar 1906 se apropia și putem presupune c \hat{a} , portretul avea s \hat{a} fie gata p \hat{a} n \hat{a} la momentul deschiderii expoziției prev \hat{a} zute pentru data de 10 mai.²¹ Nu cunoaștem, dup \hat{a} cum afirmam anterior sursa finanțării. S \hat{a} fi contribuit și Regele Carol I însuși, financiar la aceast \hat{a} comand \hat{a} ? Sau poate chiar ministerul, în cauz \hat{a} . Spiru Haret nu ne ofer \hat{a} nici o precizare în acest sens. Putem îns \hat{a} fi absolut siguri de faptul c \hat{a} , ministrul l-a informat direct, prin rapoartele sale, pe suveran de acest proiect. Deși nu deținem o informație concret \hat{a} , în acest sens, putem avansa ipoteza c \hat{a} , suveranul a urm \hat{a} rit îndeaproape cariera artistic \hat{a} a lui Gabriel Popescu, de la momentul întoarcerii sale în țar \hat{a} și p \hat{a} n \hat{a} în anul 1904 și deasemenea mai departe. În anul 1903, în urma unui contract cu Eforia Spitalelor Civile artistul a realizat o plachet \hat{a} comemorativ \hat{a} destinat \hat{a} serb \hat{a} rilor restaurării

¹⁹ «Acelea sunt reproducerile Casei Școalelor, care mi-a cup \hat{a} rat placa spre a r \hat{a} s

\hat{a} ndi peste tot lucrarea aceasta destul de apreciat \hat{a} de toți.» v. N. Pora, «De vorb \hat{a} cu Gabriel Popescu», în *Rampa ilustrat \hat{a}* , 25 iunie 1916, An I, nr. 285.

²⁰ Biblioteca Academiei Rom \hat{a} ne, Fond Spiru Haret, doc. S 7(4)/DXV.

²¹ Datorit \hat{a} unu climat politic înc \hat{a} rcat, vernisajul Expoziției jubiliare va avea loc abia în data de 5 iunie 1906.

mănăstirii Sinaia și construcției noii biserici, iar în anul următor o alta pentru biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș²². Sunt lucrări, cu care Carol I era, desigur foarte familiar. Rapoartele lui Haret puteau conține informații despre lucrarea executată de tânărul gravor pentru școala română din Bitolia²³, dar și părerea sa, privitor la lucrările gravorului. Astfel regele ar fi putut, după părerea noastră, încuraja, într-o formă sau alta, execuția acestei comenzi, de către G. Popescu, care își dovedise calitățile de portretist-gravor, dar și de medalist. Un alt personaj, care pare a fi avut un anume rol, a fost arhitectul francez André Lecomte du Nouÿ aflat și în slujba Casei Regale și pe care gravorul l-a întâlnit grație comenzilor menționate anterior, ocazie cu care s-a deplasat de mai multe ori la Biroul de arhitectură al Castelului Peleş. În cursul anului 1905²⁴, gravorul va obține, prin intervenția arhitectului francez o audiență la Regele Carol. Scopul? Dorea să arate protectorului său portretul, pe care îl executase în creion de argint. Suveranul și-a dat acordul pentru transpunerea desenului pe placa de gravură. Este cunoscut faptul ca suveranul își dădea cu părerea și aproba personal anumite lucruri, situații etc. Lucrarea finită a fost tipărită în atelierele lui Charles Wittmanns « imprimeur des calcographies du Louvre », cei doi nefiind la prima colaborare.²⁵ La câțiva ani după execuția portretului, și desigur, înainte ca placa să intre în posesia Ministerului Instrucțiunii Publice, o scrisoarea datată 3 septembrie 1908, semnată de Ch. Wittmanns și adresată lui Gabriel Popescu face referire la un nou tiraj ulterior de 3500 de exemplare. Aceasta este urmată și de o factură datată 18 septembrie 1908.²⁶

²² Eleonora Costescu, *Gabriel Popescu*, București [1955], p. 12. Gabriel Popescu abordează prin intermediul acestor comenzi oficiale medalistica, ramură a sculpturii, ce presupune rezolvarea unor probleme de ordin compozițional, dar și tehnic dificile. Rezultate pozitive îl vor convinge să continue a lucra și pe mai departe în această direcție.

²³ Gabriel Popescu va executa o serie de comenzi pentru Ministerul Instrucțiunii Publice și Casa Școalelor, amintim aici placheta inaugurării Casei Școalelor (1910); «Portretul Regelui Ferdinand I» (1925/1926).

²⁴ Informție transmisă în familie de către fiul gravorului, profesorul Gabriel Popescu (Cluj, 24 VIII 1976).

²⁵ O chitanță păstrată în arhiva doamnei prof. dr. Ioana Beldiman, datată 14.10.1902 și emisă de către « imprimerie en taille-douce », atelierele lui Charles Wittmann pentru un tiraj al portretului Marthei Canazin, atestă colaborarea dintre cei doi.

²⁶ Document aflat în arhiva doamnei prof. Dr. Ioana Beldiman.

Ch. Wittman, Succ.r
Imprimeur de la Calcographie du Louvre

Paris 3 septembrie 1908

Domnule Popescu²⁷,

Dâmbovița

Am încheiat execuția celor 3500 de exemplare ale planșei dumneavoastră, respectiv «Regele României». V-aș ruga să aveți amabilitatea și să îmi comunicați dacă este necesar să vi le trimit prin curier de mare sau mica viteză, sau poate aveți dumneavoastră o altă formulă de export mai economică. Cutia are o greutate de 200 de kilograme.

În așteptarea răspunsului dumneavoastră vă rog să primiți stimate Domn salutările mele cele mai distinse.

Ch. Wittman

“Carol I era suveranul prin excelență, expresia puterii supreme: un simbol personificat!”²⁸ și descrierea este completată astfel “încorporează ideea abstractă a puterii, a forței morale”²⁹. Considerațiile lui Tzigara-Samurcaș, privind caracterele personalității regelui, se potrivesc în general întregii sale iconografii. Portretele executate de diverși artiști, români, dar și străini, au darul de a surprinde schimbările de expresie, pe care suveranul le suferă o dată cu schimbările și transformările survenite de țara însăși.

Din perioada maturității lui Carol I, datează cele mai cunoscute portrete ale sale. Sunt în general portrete de aparat, de factură clasică, caracteristicile fiind: mândrie, severitate stăpânire de sine. Iconografia domniei lui Carol I, cea a anului jubiliar 1906 a fost probabil cea mai prolifică, ca de altfel cea a întregului interval 1906-1914. Se remarcă abundența de portrete oficiale puse desigur și în legătura cu

²⁷ Scrisoarea se află între documentele din arhiva doamnei dr. Ioana Beldiman și este redactată în limba franceză. Traducerea îmi aparține.

Paris le 3 Septembre 1908

Monsieur Popesco

à Dembovița

J'ai terminé le tirage des 3500 exemplaires de votre planche le Roi de Roumanie, vous seriez bien aimable de me dire si je dois vous les faire parvenir par grande ou par petite vitesse, ou si vous avez un mode d'exportation encore plus économique. Le poids de la caisse serrait environs de 200 kilogrammes.

En attendant votre réponse, recevez Monsieur mes salutations empressées,

Ch. Wittmann

²⁸ Tzigara-Samurcaș Alexandru, *Memorii II (1910-1918)*, p. 62. Tzigara-Samurcaș creionează acest portret extrem de veridic al suveranului în capitolul intitulat «*Le roi est mort – vive le roi*».

²⁹ Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Ultima medalie a Regelui Carol I*, în «*Covorbiri Literare*», nr. 1 / 1974, pp. 223-233.

jubileul celor 25 de ani de reat și 40 de ani de domnie, precum și ai celor 75 de ani de la naștere aniversați în anul 1914³⁰.

Între aceste portrete un loc aparte îl ocupă acela realizat de gravorul Gabriel Popescu. Statistic vorbind, este unicul portret gravat din această epocă. Execuția este impecabilă din toate punctele de vedere. Artistul reușește grație admirabilelor sale calități să execute un portret, ale cărui trăsături principale sunt distincția, eleganța, dârzenia. Este chipul unui om aflat la apogeul domniei sale, un bărbat matur³¹, stăpân pe sine, mulțumit, beneficând de atuurile unei domnii împlinite, prospere și îndelungate. Spre deosebire însă de alte reprezentări, acesta aduce o trăsătură mai puțin cunoscută marelui public, pentru care numele lui Carol I era echivalent cu autoritatea. Privirea exprimă, pe lângă caracteristicile enumerate mai sus, gentilețe și bunătate, trăsături ce nu aparțin repertoriului portretelor realizate în pictură, sculptură, sau medalistică, ci mai degrabă ariei fotografiei, în special celor care îl surprind pe rege în ipostaze ale vieții private.³²

În portretul realizat de Gabriel Popescu, având la îndemână un bogat material fotografic, chipul este redat din trei sferturi stânga. Unghiul de vedere reliefează distincția atitudinii personajului, iar nuanțele de gris au fost trasate pe suprafețe umbrite, subliniând astfel caracterul forte al figurii suveranului. Se remarcă în mod special intensitatea expresiei, iar înțelegerea formelor creionează în mod deosebit noblețea ținutei. Sobrietatea este o altă caracteristică a lucrării, obținută grație fineței dălțiței, unul dintre instrumentele preferate ale gravurului. Chipul ușor palid este încadrat de păr, precum și o frumoasă barbă grizonantă, contrastând cu privirea ageră și profunzimea ochilor. Regele este reprezentat, după tipicul medaliilor, bust, în uniformă de general de mare ținută cu tunica pe umeri și pieptul acoperit de decorații românești și germane. Sunt decorațiile cu care este de obicei reprezentat³³. Portretul amintește desigur de reprezentările din repertoriul medalisticii și chiar al filateliei, domenii în care Gabriel Popescu excela. Personajul este înadrat de un medalion oval purtând inscripția, de la stânga la dreapta: «*În anul una mie nouă sute șese. La patruzeci de ani de domnie* ». Central, în partea inferioară recunoaștem stema Vechiului Regat alcătuită conform legii promulgate în 11 martie 1872³⁴, susținută de doi lei și

³⁰ V. și Carmen Tănăsioiu, *Iconografia Regelui Carol I*, Timișoara, 1999.

³¹ Carol I împlinise în anul 1906, vârsta de 67 de ani.

³² v. și Carmen Tănăsioiu, *op. cit.*, p. 86. Fapt confirmat și de consultarea de către mine a nenumărate fonduri fotografice reprezentându-l pe Carol I. Arhiva Istorică Centrală (AIC), arhiva Muzeului Național Peleş, arhiva Ruxanda Beldiman, etc.

³³ Se remarcă în primul rând ordinul «*Steaua României* » (cu lentă) , pe care suveranul îl purta în mod special, *Vulturul alb* al Casei de Hohenzollern etc.

³⁴ Stema României alcătuită conform legii adoptate la 8 martie 1872 și promulgată în 11 martie același an. Dan Cernovodeanu, «*Știința și arta heraldică în România* », București 1977, p. p.160, 161: «*Scut cartelat, în primul cartier pe azur aflându-se o acvilă de aur cruciată și încoronată din același metal, purtând în gheara dextră spada și în cea senestră sceptrul, de asemenea din același metal, flancată în cantonul superior dextru de un soare de aur; în cartierul 2 pe roșu apare un cap de zimbriu de aur cu o stea cu șase raze din același metal, flancat în cantonul superior senestru de o lună crai-nou, din același metal; în*

surmontată de coroana regala, un atribut clasic al iconografiei regale. Dedesubt pe plintă inscripția: « *Carol I Rege al României* ». Semnătura artistului apare în dreapta stemei de stat: *G. Popescu*, iar numele imprimeurului în partea inferioară a lucrării: *Ch. Whittmans*. Lucrarea se încadrează iconografic tradiției clasice a portretelor regale și se înscrie, de asemenea în repertoriul gravurii de interpretare pe care artistul a practicat-o încă din perioada studiilor sale.³⁵ Considerăm că arta gravurii aleasă ca « instrument » de reprezentare, conferă portretului o anume eleganță și prestanță, precum și o anume finețe, care amintește desigur de portrele secolului al XVIII-lea, la care desigur că, Regele Carol totodată colecționar și conaisseur, nu putea rămâne insensibil.

Portretul a figurat desigur în cadrul Expoziției jubiliare din 1906 din Parcul Filaret unde a putut fi admirat de către cuplul regal. Ulterior a figurat în cadrul expoziției « Tinerimii Artistice » din 1907, ocazie cu care critica de specialitate l-a elogiat, odată în plus. « *Gavril Popescu are câteva aquaforte frumoase și îndeosebi merită mare aminte (...) foarte reușitul portret al Regelui nostru.* »³⁶ Un alt comentariu plin de admirație va apare și câțiva ani mai târziu sub semnătura lui N. Pora în *Rampa Ilustrată*: « *[Gabriel Popescu] autorul singurului portret reușit al regelui Carol – o aquaforte de o sensibilitate în execuție ce a uimit, cu drept cuvânt, și pe răposatul suveran care ținea să aibe pe masa sa de lucru această giuvaerica de desen, datorată unuia dintre cei mai mari și mai modești artiști ai noștrii* ».³⁷

Portretul a fost remis Regelui Carol I din partea artistului, în cursul lunii ianuarie 1907. Prin intermediul unei scrisori semnate de către mareșalul Palatului, Gen. Adj. Mavrocordat, suveranul își exprima mulțumirea pentru cadoul primit.³⁸

cartierul trei (simbolizând Oltenia), pe roșu, aflăm un leu de aur, încoronat, ieșind dintr-o coroană antică din același metal și flancat la dextra de o stea cu șase raze de asemenea din aur; în cartierul patru, pe azur, doi delfini afrontați de aur (simbolul țărmurilor Mării Negre), ecusonul central conținând scartelatul de argint și negru al casei domnitoare. Scutul timbrat de o coroană regală este susținut de doi lei cu coada trecută printre picioare, (...) sub tenanți o eșarfă albastră cu deviza în litere de aur: *Nihil Sine Deo*.

³⁵ Despre gravura de interpretare la Gabriel Popescu, v. și Viorica Marica, *Gravura de interpretare în opera lui Gabriel Popescu*, în *SCIA*, nr. 1-2, 1957. Portretul lui Carol I, obiectul principal al acestui articol nu este menționat în lucrarea doamnei Marica.

³⁶ I. Gruia, « *A șasea expoziție a Tinerimii Artistice* », în *Voința Națională*, 27 aprilie (10 mai) 1907, nr. 6577.

³⁷ N. Pora, op. cit.

³⁸ Documentul se află în posesia familiei.

Casa
M.S. Regelui

Domnul meu,

Am avut onoare a prezenta M.S. Regelui portretul Său, în gravură, ce'mi ați trimis spre a-I fi oferit din parte D-voastre ca omagiu de mulțumire.

Majestatea Sa a binevoit a primi acest frumos portret și a mă însărcina să ve transmit Înaltele Sale mulțumiri.

Primiți vă rog, Domnul meu, încredințarea prea osebitei ele considerațiuni.

*Mareșalul Cuței Palatului
Gen. Adj. Mavrocordato*

Regele Carol a apreciat în mod deosebit lucrarea lui Gabriel Popescu. Această prețuire avea să se concretizeze, și prin faptul că l-a expus în interiorul Cabinetului său de Lucru din incinta Castelului Peleş. În Cabinetul de Lucru de la castel, regele petrecea o mare parte a timpului său, în acest loc se acordau audiențe și erau primiți primii-miniștrii, chiar șefi de state aflați în vizită la Sinaia. Inventarele « Bunurilor artistice ale fostei Familii Regale », elaborate în anul 1948, de către echipa condusă de profesorul George Oprescu menționează în dreptul acestui portret, la rubrica observații : « *demn de Muzeul Național* ».³⁹

Deși, relativ puțin cunoscut portretul, rămâne o realizare remarcabilă a lui Gabriel Popescu și își află un loc binemeritat în opera sa, între cele mai reprezentative lucrări ale sale, alături de portretele lui Marthe Canazin (1900), bustul sculptorului Jean Alexandre Falguière (1900), Autoportretul (1906) și bustul pictorului Jean-Paul Laurens (1906). Este de la sine înțeles motivul pentru care această remarcabilă lucrare nu a figurat în biografiile artistului apărute începând cu anul 1955.

Gabriel Popescu demonstrează o dată în plus calitățile sale de portretist, știindu-se foarte bine că artistul conferea artei portretului un loc principal în opera sa.

³⁹ Arhivele Naționale, Arhiva Istorică Centrală, Fondul Castele și Palate, Castel Peleş, doc. 485, Inventarul « Bunurilor artistice ale fostei Familii Regale », Sinaia 1948 (manuscris). Lucrarea figurează în patrimoniul camerei 35 (etajul II), cu nr. inv. G 64 ; este evaluată în anul 1948 la suma de 2000 de lei. În anul 1954 este transferată într-un lot de obiecte de artă, reprezentând circa 70 % din patrimoniul aflat la Castelul Peleş în patrimoniul nou înființatului Muzeu de Artă al Republicii Populare Române, cu nr. inv. 53021/18240. Dimensiuni : 0,291 x 0,185, semnată și datată în creion dreapta sub cadru în creion : « G. Popescu/1906 ». v. și Muzeul Național de Artă al României, *Repertoriul Graficii Românești din secolul al XX-lea*, P vol. V, București, 1998, p. 195.

Bibliografie

Studii :

- Costescu Eleonora, *Gabriel Popescu*, București, [1955]
- Marica Viorica, *Gravura de interpretare în opera lui Gabriel Popescu*, in *SCIA*, nr. 1-2, 1957
- Moisil C., *Portrete monetare ale regelui Carol I*, in *Arta și Tehnica Grafică*, Buletinul Imprimeriilor Statului, Caietul 9, București, 1939
- Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, *Gabriel Popescu, Expoziție retrospectivă*, București, 1969
- Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, *Repertoriul graficii românești din secolul Neagoe Stelian, Istoria guvernelor României de la începuturi 1859 până în zilele noastre 1995*, București, 1996
- Tănăsoiu Carmen, *Iconografia Regelui Carol I*, Timișoara, 1999
- Tzigara-Samurçaș Alexandru, *Ultima medalie a Regelui Carol I*, in « *Covorbiri Literare* », nr. 1 / 1974
- Tzigara-Samurçaș Alexandru, *Memorii I (1872-1910)*, București, 1991
- Tzigara-Samurçaș Alexandru, *Memorii II (1910-1918)*, București, 1999

Periodice :

- I. Gruia, « A șasea expoziție a "Tinerimii artistice" », in *Voința Națională*, 27 aprilie (10 mai) 1907, nr. 6577
- N. Pora, « De vorbă cu Gabriel Popescu », in *Rampa ilustrată*, 25 iunie 1916, An I, nr. 285

Fonduri arhivistice, documente inedite:

- Biblioteca Academiei Române, Fond Spiru Haret
- Arhiva de familie a doamnei prof. dr. Ioana Beldiman
- Arhivele Naționale, Arhiva Istorică Centrală, Fondul Castele și Palate, Castel Peleş



Anexa 1 - Gabriel Popescu, "Portretul Regelui Carol I", gravura, I: 11,4 cm X
La 7,4 cm colectia Ruxanda Beldiman

Bucuresti 26 Ianuarie 1907

CASA
M. S. REGELUI

Domnul meu,

Am avut onoare a prezenta M.S.
Regelui portretul Său, în gravură,
ce'mi ați trimis spre a'î fi oferit
din partea D-voastre ca omagiu de
mulțumire.

Majestatea Sa a binevoit a pri-
mi acest frumos portret și a mă
însărcina să ve transmit Înaltele
Sale mulțumiri.

Primiți ve rog, Domnul meu, încre-
dintarea prea osebitei mele consi-
derațiuni.

Maresalul Curței

Gen. adj. Mavrocordat

Domniei Sale

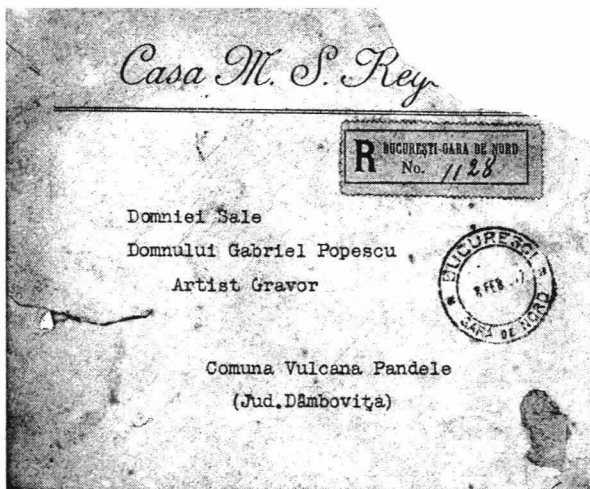
Domnului Gabriel Popescu

Artist-Gravor

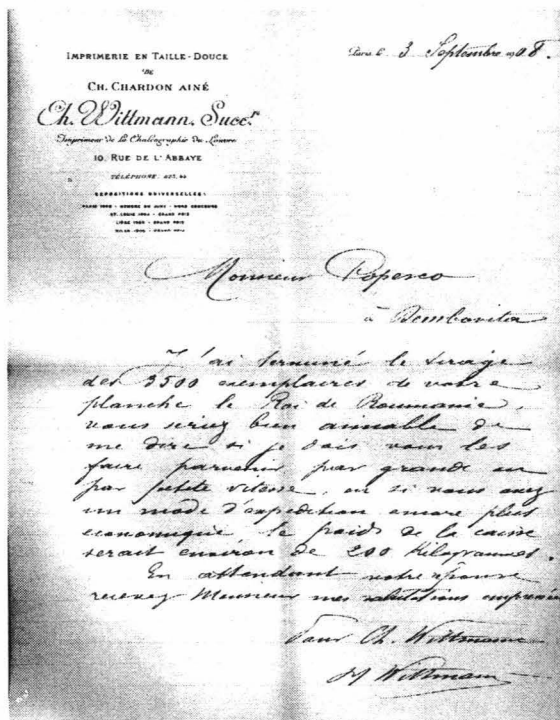
Comuna Vulcana Pandele

(Jud. Dâmbovița)

Anexa 2 - Scrisoare de mulțumire adresata lui Gabriel Popescu de catre generalul
Mavrocordat, Maresal al Palatului, in numele Regelui Carol I pentru portretul
oferit. Arhiva Ioana Beldiman



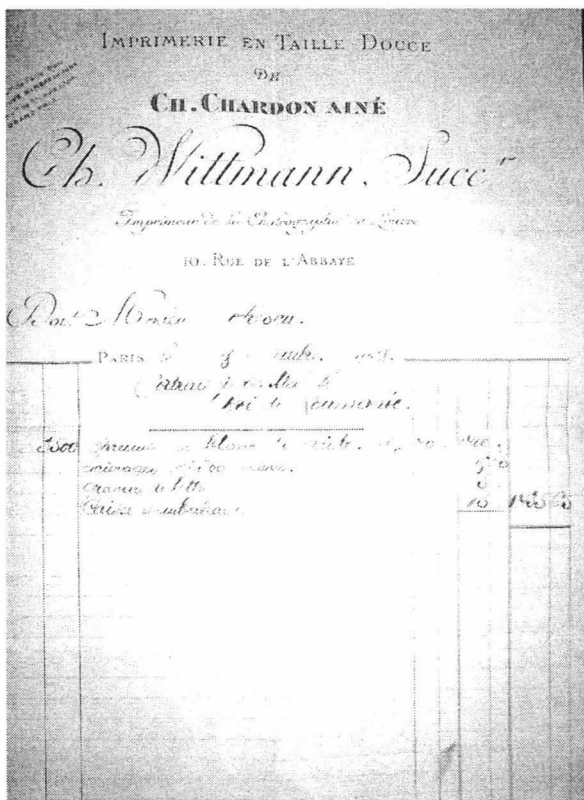
Anexa 3 - Plicul aceleiasi scrisori, expedit artistului in comuna Gura Vulcanii, jud. Dambovita. Arhiva Ioana Beldiman



Anexa 4 - Corespondenta a imprimeurului Charles Witmann din 3 septembrie 1908, referitoare la la 3500 de exemplar e suplimentare ale portretului Regelui Carol I. Arhiva Ioana Beldiman



Anexa 5 - Plicul scrisorii lui Charles Witmann expediat artistului la Vulcana



Anexa 6 - Factura emisa de Charles Witmann pentru 350 de exemplare din "Portretul Regelui Carol I", Arhiva Ioana Beldiman

COINCIDENȚE.

GRAVORUL GABRIEL POPESCU – REGELE CAROL I

Elena Hussein, Dumitra Bulei

2-8 aprilie 1866 – Principele Carol este ales Domn al României prin plebiscit cu 685 000 de voturi pentru și 224 000 contra.

8 aprilie 1866 – Gabriel Popescu vede lumina zilei „pe un picior de plai, pe o gură de rai”, în satul Gura Vulcani, comuna Vulcana Pandeale, județul Dâmbovița¹.

Ce stranie și fericită coincidență!

Carol I, devenit rege în 1881 prin proclamarea României ca regat, a fost un rege sever și cumpătat, cu o înaltă ținută morală, viteaz și diplomat deosebit de abil, bun cunoscător al politicii externe. A manifestat un interes deosebit pentru artă, literatură și știință, pe care le-a sprijinit cu multă generozitate din averea personală. Prezida adeseori ședințele Academiei Române și Societății Geografice. În 1891 a pus bazele Fundației Universitare „Carol”, pentru studenți. Sub domnia lui Carol I România face progrese foarte mari, încercând să iasă din starea de înapoiere politică și culturală în care se afla.

Gabriel Popescu își urmează destinul hotărât poate deja de mișcarea astrelor în primăvara venirii sale pe lume. Se îndreaptă spre o carieră tehnică, absolvind Școala Națională de Poduri și Șosele (Școala Politehnică de azi) și profesează câțiva ani în domeniul pentru care se pregătise. În timpul școlii este remarcat pentru talentul la desen de directorul școlii, inginerul constructor Gheorghe Duca², care mai târziu devenit director al Căilor Ferate Române, îi obține o bursă de studii pentru doi ani la Paris din partea Ministerului Lucrărilor Publice³.

În aprilie 1894 se înscrie la Academia Julian din Paris unde va studia pictura cu Bouguereau, Doucet și Gabriel Ferrier. Calitățile sale de desenator îl determină să se înscrie și la cel mai important colegiu de artă din Franța <<École

¹ Este unu dintre cei 8 copii ai soților Maria și Grigore Dumitru (numele de Popescu este adoptat după profesiunea tatălui, preot)

² Națiunea recunoscătoare i-a veșnicit memoria într-un colț din București, între Gara de Nord și Școala Politehnică printr-o statuie la care au contribuit 5 artiști: arhitectii Ștefan Burcuș și Scarlat Petculescu care au gândit ansamblul, sculptorii Filip Marin, care a modelat bustul, Kraus, autorul celor 3 basoreliefuli și Dimitrie Paciurea care a creat figura alegorică tradițională

³ Când Ministerul lucrărilor publice a încetat plata subvenției, Gheorghe Duca a continuat să îl susțină pe artist printr-o colectă a profesorilor Școlii de Poduri și Șosele; drept recunoștință Gabriel Popescu v-a oferii familiei Duca, în 1899, cartonul după „*Portretul lui Erasmus, de Holbin*”, împreună cu alte interpretări după Henner Van Dyck Bouchardon etc.

Nationale et Spéciale de Beaux-Arts>> pentru a urma cursurile gravorului Jules Jacquet.

În atmosfera de emulație în care trăiește la Paris, el știe să culeagă ceea ce mai târziu îl va ajuta să-și făurească un crez propriu în artă și reușește în scurt timp, și printr-o muncă susținută, să stăpânească tehnica gravurii în mod desăvârșit, câștigând stima profesorului Jacquet care îl asociază la executarea multor planșe din comenzile sale.

În ianuarie 1897 Gabriel Popescu se afla în țară și bucurându-se de înalta ocrotire a Regelui Carol I, care înțelesese necesitatea dezvoltării artei la noi, primește o bursă regală pentru încă doi ani.

Și-a prelungit șederea în Franța cu ocazia Expoziției Universale de la 1900, când Ministrul Instrucțiunii Publice, Take Ionescu⁴, l-a delegat să reprezinte arta românească. Obține medalia de bronz pentru cele trei gravuri expuse: „*Portretul Marthei Canazin*”, „*Vârful cu dor*” după G.D. Mirea și „*Teseu părăsind pe Ariadna*” după un proiect de tapiserie al lui Fr. Ehrmann.

În același timp în țară începe să-i fie recunoscută valoarea și fiind singurul artist gravor de specialitate, Direcția Generală a Telegrafelor și Poștelor din București îl autorizează să studieze tehnica de fabricare a timbrelor în atelierul Serviciilor Poștale și Telegrafice din Paris. Totodată primește comanda unui timbru poștal pentru inaugurarea Palatului Poștelor și Telegrafelor din București.

Tot în anul 1900, Gabriel Popescu părăsește Franța și se stabilește definitiv în țară. Instalează fabrica de timbre din București, unde primește postul de gravor. Nu se va împăca însă cu o activitate atât de limitată din punct de vedere artistic. Se retrage în satul natal pentru a se consacra lucrărilor de artă și unde își va construi o casă cu atelier de lucru după proiectul arhitectului Alexandru Clavel.

În anul 1906, Gabriel Popescu executa portretul regelui Carol I, la patruzeci de ani de domnie, omagiu închinat marelui întemeietor al Dinastiei și expresie a recunoștinței fostului bursier al Casei Regale.

Cu acest prilej pe câmpia Filaretului din București se înființează Parcul Carol unde va fi organizată Expoziția generală menită să înfățișeze dezvoltarea României în toate domeniile (organizator C. I. Istrati).

Prietenul lui Gabriel Popescu, sculptorul Dimitrie Paciurea⁵ primea cu această ocazie comanda unui grup statuar pentru Parcul Carol, care astăzi nu mai

⁴ Take (Dumitru) Ionescu (13 octombrie 1922) doctorat în drept la Paris, avocat, orator, ziarist, publicist, om politic, ministru, prim-ministru, președinte al Consiliului Național al Unității Române, constituit la Paris în 24 august/septembrie

⁵ Dimitrie Paciurea (2 noiembrie 1873 – 4 iulie 1932); Studii de artă la București și la Paris, participant la expoziții în România și străinătate, profesor la Școala de Belle Arte din București; este șeful Școlii Impresioniste de la noi, precursor al moderniștilor, maestru recunoscut al sculpturii românești. Gabriel Popescu desenează în cărbune între 1885 – 1886 portretul sculptorului Paciurea care studia în aceeași perioadă la Paris. Desenul a aparținut colecției Jean Al. Steriadi, apoi Muzeului Kalinderu și a fost distrus în timpul bombardamentelor din 1944. În 1921 Gabriel Popescu desenează și apoi gravează în acvaforte *Portretul sculptorului Paciurea* reprezentat din profil. În 1922, iulie Gabriel

poate fi admirat așa cum l-a conceput artistul, „*Gigantul*” lui Paciurea fiind instalat izolat pe una din aleile parcului.

La Expoziția din 1906 au participat mii și mii de români veniți din toate regiunile țării (inclusiv din zonele subjugate) și care s-au întors acasă cu conștiința națională întărită de credința apropierei Unirii celei mari.

Artistul Gabriel Popescu era în această perioadă foarte bolnav și spera să mai poată săpa în dăltiță ultimele trăsături ale „*Portretului Regelui Carol I*”, cu credința că va primi ultima apreciere, înaintea morții. Când a terminat portretul însă, odihna și aerul curat de la țară, l-au ajutat să se restabilească. Însănătoșit, gravorul este primit în audiență la Suveran, plachetele comemorative „*Biserica Domnească Sf. Nicolae*” și „*Biserica Sfinții Trei Ierarhi*” din Iași, fiind cunoscute mai întâi la Palat.

Înalta prețuire a regelui, îl determină în anul 1908 pe ministrul Instrucțiunii Publice Spiru Haret⁶ să-l cheme pe Gabriel Popescu pentru a suplini o catedră de desen la Școala de Belle-Arte din București (în biblioteca artistului se găsește „*Mecanica socială*” în limba franceză a lui Spiru Haret). În 1911 se reînființează catedra de gravură pe care artistul o ocupă până în toamna anului 1934.

Se împlinea astfel destinul său, de artist și profesor, dăruindu-se cu generozitate învățământului, fiind iubit de elevi și stimat de colegi.

În 1914, anul morții Regelui Carol I, Gabriel Popescu era în plină maturitate artistică, atingând culmile artei sale prin gravura „*Lupta de la Anghiari*”, după desenul lui Rubens, executat după celebrul proiect al lui Leonardo da Vinci, pentru decorarea sălii de consiliu din „*Palazzo della Signoria*” din Florența, pe care o expune la Expoziția oficială a artiștilor în viață. I se decernează medalia I.

Între 1915-1920 Gabriel Popescu se dedică în special gravurii de interpretare după picturi și sculpturi cunoscute în istoria artei universale. Printre gravurile originale se numără și „*Portretul Regelui Ferdinand*”.

În 1929 obține premiul național de artă plastică. Gabriel Popescu a fost cel care a impus gravura ca ramură independentă a artei la noi în țară, punând o temelie solidă învățământului în specialitatea gravurii pe metal și distingându-se ca o puternică personalitate în istoria artelor noastre.

Popescu expune la *Maison d'art*, cu sculptorii Paciurea și Medrea. În 1926 Gabriel Popescu interpretează *Zeului războiului* după Paciurea. În 1930, în primăvară, Gabriel Popescu are o altă expoziție la Muzeul Aman împreună cu sculptorul Paciurea.

⁶ Spiru Haret (1851 – 1912), matematician, astronom, pedagog și sociolog, în trei rânduri ministrul Cultelor și Instrucțiunilor Publice, organizator și reformator al învățământului de toate gradele, organizator al cooperativelor sătești, prin *Cooperativa Banca Populară*. A inițiat acțiuni de alfabetizare și trezire a conștiinței publice în lumea satelor, prin intermediul învățămîntului rural. Este primul român doctor în matematică la Paris (1879). Are lucrări de mare valoare pentru vremea sa în mecanica cerească asupra invariabilității marilor axe ale orbitelor planetare. A scris cea dintâi *Mecanică Socială*. A întreprins numeroase studii asupra învățămîntului.

La 140 de ani de la nașterea artistului⁷, patrimoniul Casei Atelier „Gabriel Popescu” s-a mai îmbogățit cu încă patru opere, printre care și un „*Portret al Regelui Carol I*” ca urmare a donației generoase a doamnei Ioana Beldiman, nepoata artistului.

Bibliografie:

- *** *Enciclopedia română*, Cluj, 1930, Editura comitetului de redacție al Enciclopediei române Minerva (președinte Alexandru C. Pteancu)
- S. A. Iuca *Note privitoare la viața și opera gravorului Gabriel Popescu*
În: *Viața românească*, nr. 4 aprilie 1939
- S. Ionescu *Catalog Gabriel Popescu*, Expoziție retrospectivă București 1969
- V. Dimitriu *Dimitrie Paciurea - dăltuitorul Gigantului*, În: Almanah „Terra” 2002

⁷ Consiliul Județean Dâmbovița, Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște și Primăria comunei Vulcana Pandele au fost organizatorii zilelor *Gabriel Popescu – 140 de ani de la naștere*, pe 7-8 aprilie 2006. Pe 7 aprilie a avut loc Expoziție de gravură Gabriel Popescu, la galeriile Stelea din Târgoviște unde au fost expuse lucrări de gravură și desen, fotografii de familie, documente personale, cărți din biblioteca gravorului, corespondență, manuscrise etc. iar pe 8 aprilie a avut loc un pelerinaj la mormântul artistului, la Biserica Fussea din Gura Vulcânii și o evocare a artistului la Casa Atelier Gabriel Popescu din Vulcana Pandele, unde au vorbit prof. univ. Ioana Beldiman, nepoata gravorului Ruxandra Beldiman – istoric de artă, strănepoata artistului, arhitect Corneliu Ionescu și profesor Radu Ionescu – nepoți de frate ai artistului.



Anexa 1 - Gabriel Popescu, *Portretul Regelui Carol I*, gravură aquaforte și dălțiță, 29,5 x 19 cm.



Anexa 2 - Gabriel Popescu. *Studiu*, desen, creion, 32,5 x 12,5 cm.



Anexa 3 - Gabriel Popescu. *Scenă de la Gura Vulcănii cu găște și copii*, desen cărbune, 38,8 x 26 cm.



Anexa 4 - Gabriel Popescu. *Doi copii*, peniță tuș, 38 x 28 cm.

PICTURA LUI PETRAȘCU ȘI RECEPTAREA EI CRITICĂ

Corina Teacă

Pictura lui Petrașcu s-a bucurat de-a lungul timpului de o constantă atenție din partea criticii. Chiar dacă nu întotdeauna agreată, arta sa nu a putut trece neobservată, intrigând prin particularitățile ei. În 1901, cu prilejul debutului lui Petrașcu pe simezele bucureștene, arhitectul Ion Mincu îi dedica un articol¹ ilustrat cu câteva reproduceri, unde sunt amintite și câteva titluri din totalul celor aproape 60 de lucrări prezentate; ele indică foarte precis evantaiul preocupărilor sale la acea dată: *Răsăriturile luni*, *Seară de denie*, etc; dincolo de subiectul tratat – tema *peisajului nocturn* - acestea induc privitorului prezența subtilă a unui sentiment liric al naturii, comun poeziei romantice și simboliste, zone cu care pictura lui Petrașcu interferează. Cum observa Petre Oprea,² Petrașcu avea să își mențină interesul pentru aceste *teme nocturne*, mult după momentul debutului: în 1912 realizează lucrarea *Noapte înstelată*, doi ani mai târziu *Feerie de seară* (ambele reproduse în monografia dedicată pictorului de colecționarul Aurel Vladimir Diaconu în 1946³) iar în 1919 pictează un *Răsărit de lună la țară*, etc.; de asemenea, în catalogul expoziției personale din 1933, figura, printre cele câteva sute de lucrări, o *Nocturnă*, probabil o lucrare de tinerețe, de care pictorul nu se dezice în anii deplinei glorii.⁴ Devine astfel evident faptul că alegerea unei anume tonalități determinate de exercițiul pe marginea *temei nocturne*, părea deja ferm conturată, cât și că se putea distinge disponibilitatea autorului pentru unele subiecte ce impuneau tratarea în game cromatice sobre. Având în vedere aceste observații, precum și faptul că în textele referitoare la opera sa una dintre problemele des reluate este *obscuritatea viziunii*, pornind de la acest element de referință al vocabularului său plastic, am încercat o schițare a modului în care *tema negrului* a fost percepută și comentată de-a lungul vremii.

La începutul anilor '70 în studiul dedicat lui Gheorghe Petrașcu, Theodor Enescu analiza relația dintre opera acestuia și repere ale fondului muzeal european (printre ele, creațiile unor artiști ca Rembrandt sau Daumier.⁵ Teza nu era nouă, ea circula încă din timpul vieții pictorului prin vocea unor autori ca George Oprescu⁶, Vladimir Diaconu sau Ionel Jianu, fără însă ca nimeni să fi urmărit atât de atent consecințele sale. Cuvintele cheie ale acestui studiu sunt *tradiția și educația*. În opinia lui Enescu *muzeul* a avut pentru Petrașcu o reală funcție formativă, fiind, în primul rând, *furnizor de subiecte de reflecție plastică*, ce au contribuit la închegarea vocabularului său și foarte puțin la mobilarea universului tematic. Studiul în discuție a pus în lumină faptul că în periplul său muzeal pictorul și-a îndreptat atenția îndeosebi asupra unor lucrări cu calități picturale puternic

reliefate. Și pentru Ionel Jianu,⁷ cum avea să fie, ani mai târziu, pentru Theodor Enescu, stilul adoptat de artist în așa-numita perioadă romantică⁸ este consecința întâlnirii cu pictura muzeală europeană. În *Autoportretul* (desen, creion) pe care pictorul îl expune în cadrul primei sale personale din 1900 de la Ateneu, unde amprenta rembrandtiană este evidentă, o asemenea teorie pare perfect plauzibilă. Fără îndoială acest raport reflexiv menționat de textul lui Enescu există și funcționează. Însă accentul marcat pe cei doi termeni sus-amintiți, *tradiție* și *educație*, conduc oarecum forțat la concluzia unui anumit tip de determinism, cu o valoare limitată tocmai prin excluderea mimetismului din raportul cu modelul.⁹

Din zona criticii practicate de literați, într-o notă specifică lui însuși, Argezi –aparent ignorând orice atașe temporale ori contextuale - accentuează *caracterul nocturn* dominant în lucrările de început. Cronica sa din 1913, marcată de puternice tonalități simboliste vorbește despre negru ca matrice a picturii petrasciene, un filtru care deformează percepția materiei într-un sens profund poetic; dotat cu o intuiție singulară, Argezi *suspectează* o suprapunere a *viziunii și concepției*: *Ca să privească în lume, domnul Petrașcu își trage pălăria pe sprâncene sau așteaptă să se facă noapte. Din negru purced culorile sale toate. Poate că această culoare, cenușie și aspră, iese dintr-o concepție, nu numai din tuburile de vopsele. Nu importă: viziunea picturii sale este și rămâne vândută; ființele și lucrurile fumurii par a fi fost în prealabil tăvălite prin funingine și cerneală.*¹⁰ Subiectivul discurs arghezian, în care se insinuează ideea jocului cu modernitatea, găsește în pictura lui Petrașcu echivalentul propriilor convingeri artistice.¹¹

În 1909 Ion Minulescu descria tenebrosismul stilului petrascian, vorbea despre *viziunea dantescă* a acestuia, sesizând totodată aspectul fluid, metamorfic al formelor sale, direcționând, ca și Argezi spre o lectură în cheie simbolistă: *În peisagiile d-lui Petrașcu domnește liniștea majestuoasă și misterul acelor anume clipe în care arborii bunăoară, împrumută chipul oamenilor, iar oamenii, pe cel al nălucilor.*¹² În *Însemnările* lui Ressu, coleg de atelier cu Petrașcu în clasa lui Mirea, întâlnim însă o interpretare diferită și care devansează momentul integrării negrului în paleta sa cromatică. Ressu afirmă: *Petrașcu avea o viziune determinată de tulburări optice; lucra cu ochelari dubli și folosea mult negru, caracteristică păstrată în opera lui toată viața.*¹³ Afirmția lui Ressu este departe de a face inutilizabile restul teoriilor privitoare la ternul viziunii lui Petrașcu, sprijinind mai degrabă ideea că opțiunile tematice și stilistice ale pictorului au fost în permanent acord cu natura sa. Această constantă a creației va fi reinterpretată mai târziu, în faza de maturitate, fază în care paleta pictorului se luminează, negrul pierzând din forța și ponderea pe care le avusese în lucrările de tinerețe. Este perioada interioarelor pictate la Târgoviște și București, perioada marinelor și a peisajelor din Spania, Italia, etc.

Autor al unui discurs care conjugă sensurile operei de maturitate unei problematice legate de ideea de spirit național în artă, Ionel Jianu pune în evidență - într-un mod destul de tranșant - relația dintre pictura artistului și arta populară: *Dacă există totuși influențe în opera lui Petrașcu, acestea nu sunt datorate altor artiști, ci unor elemente și surse de inspirație care au aflat predilecția sa. Astfel se*

poate constata înrâurirea pe care arta populară – și în special covoarele basarabene – a exercitat-o asupra picturii lui Petrașcu. Nu numai motivul acestor covoare e foarte frecvent reprodus pe pânzele sale, ci și tema picturală – fond negru cu înflorituri roze, roșii sau albe, e des folosită și transpusă chiar în afară de motiv.

Covoarele basarabene l-au ajutat să ajungă la acea expresivitate extraordinară a negrului pe care numai el a realizat-o în plastica română.¹⁴

Negând conținutul naționalist, textul monografic semnat de A.V. Diaconu propune o interpretare pomind nu de la motiv ci de la semnificația unei tradiții vizuale într-un sens mai larg și comparând pasivitatea, spiritul static al picturii sale cu imobilismul artei populare și hieratismul bizantin al icoanelor.¹⁵ Totodată, încercând să descrie coordonatele operei prin eliminarea unor false repere, și vrând să îi definească stilul prin prin opoziție cu impresionismul, acesta face o observație extrem de interesantă referitoare la indiferența pictorului în fața motivului, la non-discursivitatea picturii sale: *Obiectul pictat devine aproape indiferent: totul este bucuria jocului de lumini și culori. Figura omenească, peisajul, florile, căldărușa, fructele [...] sunt în ochii pictorului echivalente...*¹⁶ 40 de ani mai târziu perspectiva pare să fi rămas neschimbată: în cadrul colocviului Petrașcu între vechi și nou, organizat în 1973, Aurel Broșteanu relaționa pictura maestrului cu *spațiul stilistic autohton*, raportând-o la pictura religioasă veche.¹⁷ Observăm că discursul critic a introdus doi noi termeni: *pasivitate* și *indiferență*. Ei sunt legați de ceea ce Lionello Venturi numea *realismul* artei lui Petrașcu, de modificările și constrângerile autoimpuse la nivelul tematicii. Acestea țin însă de atingerea unei alte trepte în contemplarea temei negrului. Explicația, este dată de un articol-document publicat de fiica artistului la aproape un centenar de la nașterea acestuia al cărui text care valida parțial teza lui Jianu¹⁸; Mariana Petrașcu evoca într-un mod foarte sugestiv ambianța atelierului din Târgoviște, acea ambianță care constituia nu doar unul dintre motivele cele mai prezente în opera de maturitate a tatălui ei, ci putea fi citită ca extensie a operei, ca echivalent tridimensional sau montaj scenografic al temei negrului. Ea vorbește despre dominante cromatice și ritmuri spațiale care constituiau pentru pictor un subiect de reflecție aflat mereu în imediata apropiere. Tema negrului fusese pentru pictor realitate și virtualitate deopotrivă, trăind în și în afara tabloului.¹⁹

¹ Ion Mincu, "Expoziția de pictură Gheorghe Petrașcu", în *Literatură și artă română*, V, 1901

² Petre Oprea, "Peisajele nocturne ale lui Gheorghe Petrașcu" în *Repere în arta românească. Secolul al XIX-lea și al XX-lea*, București, 1999; autorul polemizează cu Ionel Jianu în privința influenței scoarțelor basarabene asupra paletii cromatice a artistului: ... o predispoziție din partea artistului pentru negru, cu mult înainte de a se vorbi de o influență exercitată de această culoare întâlnită în scoarțele basarabene după 1925, așa cum au acedat ideea unui istoriograf ai lui Petrașcu. (p. 68)

³ Aurel Vladimir Diaconu, *Petrașcu*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1946

⁴ nr. 208 în cat. *Expoziția G. Petrașcu*, Fundația Dalles, 21 mai – 1 iulie 1933; Vasile Florea consideră că aceste opțiuni tematice se datorează unor influențe generale ale contextului cultural. v. V. Florea, *Gheorghe Petrașcu*, București, 1970, p. 6

⁵ Theodor Enescu, “Sentimentul permanent al marii tradiții picturale” în S.C.I.A., 20, 1, 1973, p. 95-129; v. p. 106: *Perpetuarea contactului cu pictura muzeală se poate spune că a făcut parte integrantă din programul său de lucră, asemeni orelor de atelier sau de peisaj, a constituit ca și contemplarea infinitelor resurse ale naturii, elementul vital, de importanță primordială, al existenței sale de pictor.*

⁶ George Oprescu, *Gheorghe Petrașcu*, București 1982 (textul reia în mare parte formulări mai vechi, publicate în diverse ediții)

⁷ Ionel Jianu, *Gheorghe Petrașcu*, București, Fundația Regală “Regele Mihai I”, 1945, p. 40: *După ce se întoarse din străinătate aducând cu sine viziunile desprinse din muzeele din Londra, Haga, Amsterdam, Berlin, Munchen și Viena – Petrașcu își schimbă cu totul felul de a vedea și picta.*

Peisagiile sale capătă un caracter romantic, prin clar-obscurul folosit pe o scară întinsă, prin vigoarea contrastelor, prin efectele de apus de soare, la care recurge fără ezitare. Planuri mari, întunecate, servesc drept fundal porțiunii de lumină care țâșnește din ele.

⁸ cu privire la caracterul non-romantic al operelor de început v. V. Florea, *Gheorghe Petrașcu*, București, 1970, p. 7

⁹ Theodor Enescu, vorbește despre așa numita putere expresivă autonomă a schiței, pentru care artistul se va fi îndatorat profesorului său de la București, G.D. Mirea p. 97 și 98-99: *Este evident că stilul personal al lui Petrașcu a fost rezultatul unei explorări originale și complexe a virtuților picturale ale schiței explorare pe care el a realizat-o organic, ca o structură coerentă în toate elementele ei, printr-o trăire a sensurilor sensibilității post-impresioniste, sensuri comportând atât noua sinteză constructivă a formei ce implica experiența cromatică impresionistă cât și tendința expresionista a îndrăzelii deformărilor expresive.*

¹⁰ “Expoziția Petrașcu” (1913) în Tudor Arghezi, *Pensula și dalta*, București, p. 55

¹¹ Aflat într-o directă legătură cu discursul despre poezie, discursul critic arghezian folosește aceleași tehnici de sugestie ca și în poezie. Arghezi explică în mai multe rânduri necesitatea sintezei în artă și pledează pentru eliminarea descriptivismului în favoarea potențării caracterului expresiv: *Poeții au observat că în opera poetică poate să fie sustrasă o parte care să fie mai caracteristic-poetică și din evoluție, ei au ajuns la exploatarea supraconcentrată a sensibilității: fabula a fost abandonată și înlocuită cu exploatarea imaginilor, cu intensificarea sentimentului; și grad cu grad, poeții au parvenit la o stare de vaporozitate a ideii, care le permite să părăsească metrica și chiar rima dacă impresia câștigă, dacă puterea sentimentului câștigă și metrul și rima pot să fie fără pagubă înlăturate.* (apud Șerban Cioculescu, *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*, București, 1946, p. 179)

¹² Ion Minulescu, *Opere*, București, 1974-1983, ed. Emil Manu, vol. IV, p. 287; aceste evadări în direcția expresionismului, pe care le notează atât critica timpului cât și comentatorii târzii ca Th. Enescu, nu și-au găsit nici o interpretare. O posibilă conexiune cu creațiile unor artiști, cu formele fluide ce caracterizează operele unora ca Edvard Munch sau Eugene Carriere rămâne încă incertă.

¹³ Camil Ressu, *Însemnări*, Meridiane, București, 1967. cap. “Cum am început să fac pictură”, p. 23

¹⁴ Ionel Jianu, p. 8. Mult mai prudent, plasându-se pe poziții polemice, A.V. Diaconu neagă conceptul de specific național în arta românească, considerând că întreaga noastră artă modernă este îndatorată, într-o măsură covârșitoare spațiului francez. V. monografia citată la nota 3, p. 35

¹⁵ idem, p. 26: *Această împietrire, pe care Petrașcu o aplică mișcării și personajelor, constituie una dintre caracteristicile cele mai puternice ale interpretării lui artistice și una din originalitățile universului creat de el. Ea își are poate, rădăcinile îndepărtate în statica artei ppulare, în hieratismul bizantin al icoanelor.*

¹⁶ Ibidem, p. 10-11; tema indiferenței față de motiv revine în discurs ceva mai târziu: *În aceste interioare, în care dominația negrului trădează o voință de asceză, învăluite în bruma cenușie cu frăgezimi nordice, personajele, când se întâmplă să fie, - observația este valabilă și pentru portrete – sunt tratate pictural, pe același plan cu lucruri care mobilează încăperea. Ele nu se bucură de respectul pe care tradiția îl acordă figurii omenești și dacă uneori sunt plasate în centrul tabloului, apoi aceasta se datorește unor considerații pur plastice, de echilibru. (p. 40). Vladimir Diaconu nu este însă singurul care observă această caracteristică: Arghezi o anticipase când se referea la câteva dintre peisajele de tinerete: *Fie că acesta descrie Italia, fie că Franța sau România, paleta domnului Petrașcu pare alăturată în permanență la ustensilele unui depozit de antracit și turbă. Casele, zidite din brichete și spoite cu chinoroz, sunt acoperite cu ardezie și grafit. Copacii, preparați încă din viață pentru strungărie, par supuși tratamentului acid al ebenistului. Plăci de tuci pardosesc drumurile. Apele sunt din catifea și bumbac dat cu lac. ("Expoziția Petrașcu" (1913) în Tudor Arghezi, *Pensula și dalta*, București, p. 55)**

¹⁷ Monografia Eleonorei Costescu, publicată la ed. Meridiane în 1975, își asumă această perspectivă. Autoarea semnalează caracteul de sinteză originală, atât în ceea ce privește cadrul larg al picturii românești moderne, cât și cel particular al operei lui Petrașcu.

¹⁸ Mariana Petrașcu, "Atelierul" în *Arta*, 8, 1968, p. 13: *De la podeaua întunecată dată cu baie, cei patru pereți în tonul lor neutru și recese ridicau până în tavanul alb. Scoarțe basarabene pe fond negru, verde și carmin, cu flori de o măiastră geometrie, acopereau aproape toată pardoseala, [...]. (clipe nenumărate, ochii pictorului au privit aceste scoarțe, care-l înconjurau, dorind ca "ceva" din elesă și-l poată însuși, transpunându-l în pictura lui.*

¹⁹ idem, p. 13 *Atelierul pictorului era o încăpere înaltă și răcoroasă, gama majoră (coloristică) era albul și negrul, puse în valoare de roșu, celelalte culori fiind auxiliare. Fără să fie prea mare, părea vast, având proporții armonioase. Te lăsa să te miști în voie, iar lucrurile – mobilier și obiecte – păreau departe unele de altele, aerul circulând generos printre ele. (Petrașcu a dat mare importanță ritmurilor spațiale dintre obiecte, aceasta fiind una dintre calitățile majore din punct de vedere arhitectonic, a concepției lui picturale.) .*

NOTE ȘI EVOCĂRI

ZONE SUBURBANE DIN DÂMBOVIȚA

Marian Iacob

Însoțitoare permanente ale orașelor, zonele suburbane au azi trei moduri de poziționare în teritoriu :

A – în imediata apropiere a orașelor. În perioada anilor '70 orașele au început să administreze direct aceste localități, numite cartiere sau sate suburbane. Toate orașele județului: Târgoviște, Găiești, Titu, Fieni, Pucioasa, Moreni, au sub administrare un număr de cartiere sau sate de acest fel.

B – de-a lungul căilor principale de acces rutiere și feroviare. În această poziție, zonele suburbane sunt numite “sate dormitor”, prin termen e definită funcția principală pe care o îndeplinesc ele pentru un mare număr de localnici. Ca exemple mai importante ale infrastructurii, calea ferată București – Titu – Târgoviște – Pietroșița și drumurile naționale unind Târgoviștea cu Ploiești, Pitești, Câmpulung –Muscel și mai ales București.

C – în imediata apropiere a unor unități industriale sau exploatare de tip industrial, amplasate în alte locuri decât centrele urbane.

Firește, se poate observa imediat ca unele din aceste zone suburbane sunt de tip compozit, fiind situate în suprapunerea unor diferite tipuri de arii de suburbanizare.

Parte din zonele suburbane mai vechi au fost înglobate de-a lungul timpului în orașe, multe zone din centrul Târgoviștei erau mahalale cu câteva decenii în urmă. Ele sunt azi cartiere “de centru” sau “de vitrină”. Creșterea demografică și a numărului de locuințe în mediul urban a făcut ca acestea să se “reverse” peste unele cartiere și suburbii.

Cel mai important flux migrator în cartiere și suburbii îl reprezintă persoanele din sate, care atrase de posibilitățile de realizare economică și socială au acceptat zona suburbană ca reședință pentru o perioadă de timp. În asemenea condiții tranzitorii firește că s-au abandonat rădăcinile țărănești directe, dar se păstrează relații apropiate cu mediul rural unde au rămas rudele și prietenii. De sat se simt legați printr-o constelație de credințe, obiceiuri și ocupații tradiționale. La mahala acești migranți au găsit uneori grupuri etnice sau ocupaționale mai vechi. Cu dificultăți mai mari sau mai mici au reușit să trăiască împreună împrumutându-și reciproc unele obiceiuri.

Există de asemenea un alt flux mult mai puțin important numeric care vine în suburbie dinspre oraș. Persoane care din diverse motive nu sunt acceptate de oraș sau sunt respinse de-a dreptul, vin ca într-o “oaza” în cartiere. Aceste persoane reprezintă adesea “mahalaua agresivă”, sunt greu sau niciodată acceptate de mediu.

Trebuie lămurit, în acest punct al expunerii, că vorbim despre zona suburbană fără a include conotațiile negative care însoțesc termenul în vorbirea

curentă. Este exclusă orice valorizare peiorativă a termenului. Prin suburbie, mahala, cartier, sat suburban, sunt denumite zone de locuire delimitate în principal de interese economice comune și de nivelul de cultură și civilizație, aflate într-o oarecare exterioritate față de urban, văzute ca ideal de atins și nostalgia rădăcinilor rurale parțial pierdute. Trebuie spus că majoritatea reperelor religioase, morale sunt importate din mediul sătesc original. Ce nu a fost adus de la țară este sistemul de relații între laturile modelului. Suburbia, pentru cel provenit din țărânie, deține ca spațiu “de tranziție”, o libertate de neconceput la sat.

Restricțiile implicate de apartenența la comunitatea sătească (familie, familie extinsă, obște rurală) s-au diluat, modelul urban e departe și de la centrul urban administrativ sau cultural sosesc informații și reguli parțial înțelese. Se poate observa alteritatea față de ambele modele rural și urban. Rezultă un spațiu de relativă libertate individuală, suburbia deține ca principală caracteristică o dorință de inovație scăpată de constrângeri de orice fel, sau cel puțin de puterea tiparelor normative. Nu întâmplător la mahala s-a născut vorba : “nu e frumos ce e frumos, e frumos ce-mi place mie”.

În cursa spre un nou statut economic, statut care presupune eforturi de învățare, adaptare și o perioadă de timp, unele deprinderi sătești dispar și altele suferă modificări de profunzime diversă, în încercarea de a consona cu noul mediu. Un inventar cultural e greu de făcut și nici nu ar avea o relevanță deosebită în articolul de față, se pot totuși menționa schimbări caracteristice mai ales în mentalități.

În prezentul unei societăți a consumului, s-a dezvoltat în aceste zone o cultură postmodernă care are ca ambiție să satisfacă cererea culturală a mahalalei. Nu a avut un singur nume, dar mai multe adjective o desemnează ca fiind “pop”, o prescurtare evidentă de la adjectivul “populară”.

Toate componentele, meșteșugărești, artistice, de mentalitate, încearcă să satisfacă ținte din zonele suburbane. Fără excepție, toate fenomenele culturale adresate suburbanului sunt structurate de numărul persoanelor ce solicită și consumă manifestări ale acestei culturi, oricare ar fi numele ce i se dă.

Se va spune, pe bună dreptate, că o realitate cu atâta întindere ca zona suburbană, a dezvoltat și adaptat o constelație de evenimente și manifestări culturale specifice. Așa cum modelul urban și sătesc au fost și sunt însoțite de culturi specifice, și zonele suburbane au dreptul la tipul de cultură specific, chiar dacă acesta are multe și diferite nume și e uneori greu de delimitat. Mai mult cultura suburbiei e în expansiune constantă, anexându-și din ce în ce mai mult spațiu în dauna culturii clasice sau a celei populare.

Această cultură suburbană are dreptul, cum o au și celelalte, (urbană și rurală), amintite mai sus, la o judecată obiectivă și oarecum rece, fără invective și bazată pe fapte, nu pe preconcepții. Spiritul libertății și inovației, atotputernic în suburbii, dă seama deja de unele realizări culturale importante, care nu au fost încă “digerate” de societate în ansamblul ei.

Dacă ne prefacem că nu vedem că există: mentalități, muzică, pictură, film și mass-media, obiecte decorative și gospodărești tipice lumii suburbiilor, asta nu va fi în avantajul înțelegerii uneia din cele mai active mișcări ale societății de azi.

Summary

The article treats about the suburban areas in Dambovitza county.

The topographical position of the suburban areas is in the hinterland of the county towns, and all-along the highways or the railroads.

In the suburbs, the most important percent of population are the peasants.

The suburbs had developed series of cultural inhabits highly actives.

I. GH. DUCA – UN OM AL TIMPULUI SAU

Anca Anghel *

Ion G. Duca a connu l'une des plus spectaculaire mais aussi mérité carrière politique – député dans le Parlement a l'âge de 26 ans, ministre à 38 ans (pendant 12 années), premier-ministre à 54 ans, la Grande Union e'tant sa plus forte aspiration.

Participant a'la réalisation de l'idéal séculaere de roumains, I.G. Duca fait partie de la catégorie petit nombreuse des hommes politique d'incontestable autorité qui a fait preuve de sa grande contribution avant la Grande Union, se trouvant parmi les membres du Gouvernement qui ont surveillé le desin roumain entre 1914-1919.

I.G. Duca est l'homme politique qui, depuis deux de'cennies, a détenu les plus importantes fonctions dans l'état roumain et qui pourtant meurt pauvre.

Dans le journalisme, il a dépassé, comme orientation, la condition de l'homme politique marquant du Partè National-Libéral, les problès des relations internationales occupant un lieu considérable.

I.G. Duca a cherché de surprendre chaque tressaillement de la politique externe, a commenté des recontres, des initiatives, des négociations apertes ou secretes, des actions diplomatiques et militaires, des délégations et programmes de gouvernement, des alliances et des accords, des négociations et des accods, des négociations et des contacts de diveres formes et niveaux, a médité sur les directions principales de la politique des Grands Pouvoirs, sur les déplacements et les cristalisations survenues sur la scène de la vie politique internationale.

I.G. Duca a attaché les valeurs du monde moderne, la civilisation de son temps, l'idée de la paix, comme un desideratum e un principe modelateur, un critère du progrès de la société et un idéal. Ici se trouve l'expression, l'aspiration humaniste de I.G. Duca vers une société harmonieuse, superieure vers laquelle devaient se diriger tous les effortes des gens, tous les changements politiques, sociaux, économiques. La finalité d'une pareille société était la mise en valeur des aptitudes créateures des gens qui devaient se materialiser dans une diffusion de beauté.

Una dintre cele mai complexe personalități din istoria României rămâne, fără îndoială, Ion G. Duca. Născut pe 20 decembrie 1879 în București era fiul cunoscutului inginer Gheorghe Duca, director general al Căilor Ferate Române, și a uneia dintre descendentele familiei Ghica.

Pentru că inginerul Gheorghe Duca conducea lucrările de construcție a liniei ferate Ploiești-Predeal, familia Duca își petrecea cel mai mult timp la Sinaia. Aici Ionel Duca și-a petrecut primii ani ai copilăriei. Clasele primare precum și primele două clase de liceu le-a urmat în particular¹; clasele a-III-a și a IV-a le-a

* Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște, Str. Justiției, nr. 7.

¹ Gheorghe Selten, *Viata și opera lui I.G.Duca*, Ed. Cultura Poporului, 1935, p.8.

urmat la Colegiul "Sf. Sava" din București². În clasa a-III-a de liceu, în ultima zi de curs, Mitropolitul Ghenadie, impresionat de rezultatele acestuia, l-a felicitat iar ministrul Instrucției, Take Ionescu i-a oferit câteva cărți³.

În iunie 1897 a susținut examenul de bacalaureat, iar în toamna aceluiași an a plecat la Paris să-și facă studiile universitare desăvârșindu-și evoluția spirituală⁴. În această perioadă nu a neglijat nici pasiunea sa pentru cai, participând la cursele de la Long-Champs.

Vizitând Germania, în una din vacanțe, este fascinat de trecutul istoric al localității Weimar. Patria lui Goethe și reședința marelui compozitor Liszt a reprezentat pentru tânărul student momentul de reconfort intelectual⁵.

Manifesta o înclinație deosebită spre politică și aprecia talentele oratorice ale politicianilor. Duca a participat de mai multe ori la ședințele Parlamentului francez și a asistat la dezbaterile din Camera Comunelor la Londra precum și la deschiderea lucrărilor Parlamentului spaniol. Este momentul în care vine în contact cu arta oratoriei și a conducerii exersată de politicienii vremii, precum și pe cei mai importanți oameni politici : Clemenceau, Aristide Briand, Waldek-Rousseau, Loyd George⁶.

În anul 1899, pe vremea când era student la Paris s-a adresat lui Luigi Cazzavillan, directorul ziarului „*Universul*”, solicitând și obținând colaborarea prin înființarea cronicii externe, domeniu ce era neglijat în ziaristica românească, introducând o „*cronică externă*” detaliată, bine documentată, ce cupridea comentarii ale evenimentelor în contextul situației internaționale.

A fost unul dintre cei mai buni studenți români ce studiau la Paris⁷. La Cercul studenților români de la Café Voltaire de pe malurile Senei a susținut peste treizeci de interpelări despre politica internațională în special, interpelări apreciate atât de studenți cât și de profesori. Aici a vorbit despre nedreptatea făcută burilor, imperialismul Angliei, anarhia din Rusia, intransigența politicii lui Chamberlain, anachronismul Austro-Ungariei, tendințele războinice ale lui Wilhem al-II-lea, intransigența lordului Rosebery, despre Campbell-Bannermann⁸. De atunci promitea o ascensiune rapidă încununată de o carieră strălucită.

După trei ani termină Faculta de Drept, iar în următorii doi devine doctor în Științe Juridice prin susținerea tezei de doctorat cu titlul : "Les sociétés coopératives en Roumanie"⁹. După susținerea tezei s-a întors în țară unde a fost recomandat de Ionel Brătianu lui Eugen Sănătescu, ministrul Justiției din acea perioadă. Acesta l-a întrebat unde dorește să fie numit însă Duca a răspuns prompt, fără ezitare că, oriunde va merge dreptatea este aceeași.

² *Ibidem*, p. 10.

³ Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, Ed. GESA, București, 1991, p. 155

⁴ Gheorghe Selten, *op. cit.*, p. 12.

⁵ *Ibidem*, p.13.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 15.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

A fost numit ajutor de judecător la Râmnicu -Vâlcea pe 20 decembrie 1902, aici desfășurându-și activitatea până la 19 martie 1903, când a fost numit supleant la Tribunalul Vlașca, post în care a activat numai câteva zile, până la 24 martie 1903 după care a demisionat. La sugestia lui Vintilă Brătianu, în 1904 a fost numit director al Casei Centrale a Cooperației.¹⁰

În această calitate a mers în Bucovina, la Putna împreună cu Alexandru Radovici și Nicolae Filipescu, participând la manifestările desfășurate cu ocazia comemorării a patru sute de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare¹¹.

În anul 1905 a participat la evenimentele organizate de *Asociațiunea Transilvania pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român* din Sibiu, alături de Nicolae Iorga, Nicolae Filipescu și Ion Grădișteanu. Cu acest prilej reușește să cunoască adevărata situație în care se aflau românii din Ardeal. Întors în Regat a devenit apărătorul cauzei românilor ardeleni.

La 10 mai 1906 a fost prezentat de către regina Elisabeta, regelui Carol I¹².

În anul 1907 părăsește postul de conducere a Cooperației și se înscrie în Partidul Național-Liberal. În același an a candidat și a fost ales deputat la Colegiul al III-lea Fălciu. Tot atunci a debutat în Parlament susținând elaborarea *legii tocmelilor agricole*. A fost un debut deosebit în care s-a remarcat omul superior, oratorul de elită, intelectualul erudit și un foarte bun cunoscător al problemelor sociale¹³.

De la tribuna parlamentului a militat pentru dezvoltarea unei economii care să asigure prosperitatea, siguranța internă a statului și pentru afirmarea țării noastre în politica externă din sud-estul Europei. I.G. Duca a fost cel mai aprig apărător al drepturilor țărănești ; a susținut realizarea unei reforme agrare care să asigure prin împroprietărire existența materială și stabilitatea țăranilor și desființarea sistemului electoral pe bază cenșitară. Pentru aceste idei democratice, a fost combătut atât de colegii săi, cât și de adversarii conservatori¹⁴.

Situația internațională era din ce în ce mai încordată. Conflictele dintre state, atitudinea Germaniei care trăda intenții războinice, l-au determinat pe Duca să susțină înfăptuirea acestor reforme, cu scopul consolidării situației interne în vederea înfăptuirii marelui eveniment - Marea Unire.

În politica externă, I.G. Duca a dat dovadă de o atitudine energică și nu numai de o simplă participare la politica Puterilor Centrale. Într-o conferință din anul 1913 susținea: “ Politica noastră externă, nu poate să mai fie o politică de înfeodare. Ea poate să fie o politică de simple amiciții, poate să fie o politică de alianțe, de alianțe intime și credincioase, dar nu o politică de supunere oarbă și de abdicare a oricărei individualități și a oricărui spirit de inițiativă, căci o asemenea

¹⁰ V. D. Bădulescu, *Duca judecătorul*, în “Cronica Judiciară”, anul 1, nr. 3, 1934, p. 106 – 108.

¹¹ Gheorhe Selten, *op. cit.*, p.18.

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*, p. 21.

¹⁴ *Ibidem*.

politică de supunere oarbă și de abdicare a oricărui spirit de inițiativă este incompatibilă cu interesele acestui Stat și cu demnitatea noastră națională.”¹⁵

În articolele sale de politică externă semnate în ziarul “Universul”, a semnalat prăbușirea inevitabilă a imperiului Austro-Ungar.

Potrivit sensului articolelor lui Duca, democrația constituia liantul capabil să asigure soliditatea socială, unica platformă care se afla la temelia sănătoasă a instituțiilor unei societăți, a unor structuri solide, singura modalitate de a dobândi consensul autentic, de a dezbate deschis și pe față problemele ivite în societate, de a se pune la adăpost de rătăcirii sau scopuri străine de interesele ei reale, de a stimula energiile, simțul civic și conștiința îndatoririlor. Democrația avea în percepția sa un caracter dinamic, activ și operativ. Problemele trebuiau rezolvate în funcție de urgența lor la momentul dat, orice situație istorică se judeca global, ținându-se cont de toți factorii implicați, cu perspectiva clară a datelor și aspectelor esențiale, a raporturilor concrete de forțe din acel timp.

În ianuarie 1914 a fost numit ministru Cultelor și al Instrucțiunii. Avea 38 de ani, era cel mai tânăr ministru din cabinetul lui Ionel I.C. Brătianu. Situația în care se afla Duca în cadrul acestei instituții nu era una ușoară ; îl urma în funcție pe Spiru Haret¹⁶.

Primul obiectiv a fost organizarea cât mai temeinică a învățământului. S-a implicat foarte mult în organizarea comitetelor școlare. O problemă importantă cu care se confrunta învățământul, era cea a analfabetismului care afecta peste 80% din populația țării; el a fost cel care a introdus școala de adulți în cazărmi, destinând și un prim fond bănesc pentru salariile corpului didactic. Pe de altă parte a început o campanie de iluminare a satelor și de construire de școli primare în mediul rural și normale în mediul urban. O atenție deosebită a acordat preoților – problema salarizării acestora. Fiind nevoie de învățători, a oferit preoților această posibilitate, acordându-le salarii complete. A susținut obligativitatea învățământului religios. Tot lui Duca îi datorăm realizarea definitivă a obligativității învățământului primar¹⁷; o activitate intensă realizată într-un timp destul de scurt – șase luni.

Izbucnirea primul război mondial va canaliza preocupările tuturor într-o alta direcție¹⁸.

În anul 1918 în calitate de ministru la Domenii înfăptuiește cea mai importantă reformă agrară prin exproprierea moșiilor și împrăștierea țăranilor dar înainte de a-și pune semnătura pe decretul de expropriere a împărțit mica sa proprietate¹⁹. Este și meritul lui I.G. Duca că această reformă s-a înfăptuit în

¹⁵ Apud, Damian Hurezeanu, Nicolae C. Nicolescu, *I.G. Duca. Lumea la început de veac*, Ed. Eminescu, București ,

p. 26.

¹⁶ Gheorge Selten, *op. cit.*, p. 23.

¹⁷ *Ibidem*, p. 26.

¹⁸ *Ibidem.*, p. 27

¹⁹ Damian Hurezeanu, Nicolae C. Nicolescu . *op. cit.*, p. 29.

liniște, cu tact, spre deosebire de alte state în care expropriere a dat naștere la frământări și mișcări sociale.

În perioada 1922-1926, I.G. Duca a deținut funcția de ministru de Externe.²⁰ Formația intelectuală, talentul oratoric, farmecul personal l-au ajutat să fie remarcat și apreciat în forurile internaționale. La Geneva, în cadrul „Ligii Națiunilor” a reprezentat de multe ori Mica Înțelegere cu talent și cu real succes, multe din propunerile sale fiind adoptate în diferite tratate internaționale.

În anul 1924 Duca, în calitate de ministru de Externe, l-a însoțit pe regele Ferdinand la Londra și Paris. Avea 44 de ani și reușise să capteze atenția și să uimească reprezentanții diplomației apusene²¹.

În anul 1927 este numit ministru de Interne, pentru ca, în 28 decembrie 1931 să fie ales președintele Partidului Național-Liberal.

După demisia guvernului național-țărănesc prezidat de Alexandru Vaida-Voievod

(14 noiembrie 1933), regele Carol II în urma consultărilor cu liderii politici, l-a însărcinat pe I.G. Duca să constituie noul cabinet, sugerându-i să realizeze o colaborare cu Gh. Brătianu și cu O. Goga, față de care suveranul dorea să-și manifeste recunoștința pentru atitudinea lor politică de după 6 iunie 1930. Dar cei doi nu au acceptat ministerele oferite de I.G. Duca, deoarece aceasta ar fi însemnat anihilarea lor politică. De altfel, Guvernul I.G. Duca (14 noiembrie – 29 decembrie 1933) a fost primit cu ostilitate de toate partidele politice și în special de Garda de Fier²².

În cei 27 de ani de activitate politică, I.G. Duca ocupase diferite demnități ; 12 ani fusese ministru, sarcină grea pe care o purtase în peregrinările sale prin diferite posturi și pe la diferite departamente ministeriale, dar de fiecare dată, făcându-și datoria cu demnitate și mândrie. Modest până la sacrificiu, cinstit până la abstractizarea persoanei sale, drept până la indolenta slăbiciune, a fost un exemplu demn de urmat²³.

Întotdeauna calm și senin în fața adeversarilor, omul politic I.G. Duca, improviza cu multă ușurință, lăsându-se purtat adesea de o frază literară, de o idee frumoasă, de o comparație; învingea adversarii prin inteligență și vocație oratorică, dar și prin superioritatea de a se ridica deasupra intereselor meschine, mărunte ale politicianilor de rând. Replicile sale erau subtile și în flexibilitatea lor se regăseau inteligența, eleganța și onestitatea²⁴.

După un trecut atât de frumos, cu o experiență atât de vastă, cu un prestigiu recunoscut, ajuns în fruntea unei organizații politice, întrunea toate calitățile și avea toate șansele să-și realizeze planurile de organizare temeinică a statului : depășirea crizei economice, culturalizarea satelor, o politică externă ce

²⁰ *Ibidem*, p. 30.

²¹ Victor Antonescu, *I.G. Duca*, în “Adevărul literar și artistic”, 14 ian. 1934, p. 26

²² Ioan Scurtu (coord.), *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918-1940)*, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 323.

²³ Sterie Diamandi, *op. cit.*, p. 156.

²⁴ *Ibidem*.

se ridica la înălțimea rolului pe care România îl putea juca în contextul internațional²⁵.

La 24 noiembrie 1933, ziarul "Viitorul" făcea cunoscută intenția guvernului de a lua măsuri de înfrânare a curentelor "de ură și ațâțare, reprimându-se fără șovăire toate încercările de dezordine și de subminare a așezămintelor fundamentale ale statului". Același ziar aprecia, câteva săptămâni mai târziu, că România nu putea ieși din situația grea în care se afla "din cauza unei grupări care înțelegea să facă politică cu revolverul și să-și legitimizeze existența prin teroarea autorităților și a cetățenilor pașnici". Cotidianul liberal conchidea: "România nu poate fi lăsată pradă pârjolului anarhic dezlănțuit de Garda de Fier"²⁶.

Din inițiativa lui I.G. Duca, sprijinit de ministrul de externe Nicolae Titulescu, la 9 decembrie 1933, a fost adoptat Jurnalul Consiliului de Miniștri, prin care Garda de Fier era scoasă în afara legii, deoarece aceasta urmărea instituirea "unui regim social și politic contrar celui statornicit atât prin Constituție, cât și prin tratatele de pace."²⁷ Dizolvarea Gărzii de Fier în ultima zi de depunere a listelor electorale a torpilat orice încercare a legionarilor de a participa la alegerile parlamentare sub o altă denumire sau pe lista altor partide²⁸.

Așa cum era de așteptat, alegerile parlamentare au fost câștigate de Partidul Național-Liberal, care a obținut 52% din totalul voturilor. Presa și liderii politici comentau pe larg rezultatul alegerilor, când s-a aflat că în ziua de 29 decembrie 1933, I.G. Duca a fost asasinat pe peronul gării din Sinaia, de trei legionari. Vestea uciderii președintelui Consiliului de Miniștri al României a provocat o vie emoție atât în țară cât și în străinătate²⁹.

Prin dispariția lui Duca, s-a pierdut cea mai nobilă figură a oratoriei românești. Curmată brutal în culmea carierei sale politice, viața și activitatea lui I.G. Duca, necesită cuvenită atenție. I.G. Duca a atașat valorile lumii moderne, civilizația timpului său, ideea de pace ca pe un deziderat și un principiu modelator, un criteriu al progresului societății și un ideal. Își găsește aici expresia, aspirația umanistă a lui I.G. Duca către o societate armonică, superioară, spre care trebuia să ducă, în cele din urmă, toate eforturile și frământarea oamenilor, toate prefacerile politice, sociale, economice. Finalitatea unei asemenea societăți era punerea în valoare a aptitudinilor creatoare ale oamenilor, aptitudini care trebuiau să se materializeze, la randul lor, într-o bogată revărsare de frumos.

²⁵ Damin Hurezeanu, Nicolae C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 112.

²⁶ Ioan Scurtu (coord.), *op. cit.*, p. 323.

²⁷ *Ibidem*, p. 323.

²⁸ *Ibidem*, p. 324.

²⁹ *Ibidem*.

EROUL SUBLOCOTENENT IOAN BULEI

Cătălin Fudulu

Sublocotenentul (slt.) Ioan Bulei¹ a fost încorporat în Regimentul 3 Roșiori, din cadrul Diviziei 9 Cavalerie (brigadă până la 15.03.1942), aflată în subordinea Corpului 4 armată² al Armatei a 4-a române³. Divizia 9 Cavalerie a fost condusă în perioada 23.01.1941-25.03.1942 de generalul de brigadă Traian Cocorăscu. Din cadrul acesteia au mai făcut parte Regimentul 5 Roșiori Moto, Regimentul 13 Călărași și Regimentul 6 Artilerie Călărească.

Armata Română a intrat în Al Doilea Război Mondial, la 22 iunie 1941, când România a declarat război U.R.S.S. Sublocotenentul în rezervă Ioan Bulei a primit telegrafic ordinul de prezentare la unitate. Acesta a fost emis, la 22 iunie 1941, în baza Deciziei nr. 200 a colonelului Grigore Neagoescu (comandantul Regimentului 3 Roșiori). Dacă trupa a reacționat cu o întârziere de șase zile, slt. Ioan Bulei a respectat termenul de prezentare⁴ în Garnizoana Buziaș (jud. Timiș), locul de cantonare al Regimentul 3 Roșiori, fiind repartizat la Divizionul 1⁵, Escadronul 1 unde a primit comanda plutonului 3⁶.

Regimentul 3 Roșiori a trecut Prutul la 29 iunie 1941. Sublocotenentul Ioan Bulei a fost decorat, pentru fapte deosebite de arme (30.06.1941), cu Ordinul „Coroana României” în grad de Cavalier cu Spade și panglica „Virtutea Militară” No. 1932⁷.

Regimentul 3 Roșiori nu a fost angrenat în confruntări majore până la Odessa. Deplasarea roșiorilor s-a realizat în spatele frontului, soldații dormind în bivouacuri. Abia la la 27 august 1941, colonelul Grigore Neagoescu a primit ordin, ca Regimentul 3 Roșiori să cucerească satul ALEXANDROVKA (S de ODESSA) și înălțimile aflate la sud de acesta⁸. Escadronul 1, în care activa și slt. Ioan Bulei, a fost dispus în prima linie de atac. Trebuia să atingă obiectivele 56 și 58 (două dealuri). Sovieticii au ripostat cu foc de arme automate și baraje de mortiere. S-a reușit ocuparea lizierei sudice a pădurii Alexandrovka. Escadronul 1 a înregistrat

¹ Născut la 12 ianuarie 1912 în localitatea Comarnic (jud. Prahova).

² Condus de generalul de divizie Constantin Sănătescu în perioada 01.02.1941-10.02.1943

³ Condusă de generalul Nicolae Ciupercă în intervalul 2.06. 1940-13.09. 1941. A fost demis de marele Ion Antonescu care i-a imputat proasta mobilizare a soldaților în luptă. A fost decorat cu ordinul Mihai Viteazul la 17.10.1941, prin Decretul Regal nr. 2.886/17.10.1941

⁴ 25 iunie 1941.

⁵ comandant maior Crivăsuță Constantin.

⁶ Arhivele Militare Române (AMR), fond 1143, dosar 6/1941, f. 1.

⁷ Ahiva Oficiului Național pentru Cultul Eroilor (A.O.N.C.E.), fond Cultul Eroilor (C.E.), dosar 1257/ [f.d.], f. 85.

⁸ A.M.R., fond 1143, ... , f. 11.

cele mai mari pierderi⁹. Trupa a avut 52 de morți și dispăruți și 122 răniți. Din rândul ofițerilor au fost răniți maiorul Constantin Crirvăsuță, căpitanul Zamfir Rădulescu (comandantul Escadronului 2), locotenentul Lucian Dumitru (comandantul Escadronului PM), sublocotenentii Ioan Bulei și Emil Mateescu¹⁰. O notă informativă a Regimentului 3 Roșiori menționează că slt. Ioan Bulei s-a remarcat „*pentru curajul arătat în ziua de 27 august 1941, când a căzut grav rănit în capul plutonului său care a atins primul obiectiv ordonat*”¹¹. Peste numai o zi (28 august 1941), sublocotenentul Ioan Bulei murea în Spitalul de Campanie nr. 9 din cauza rănilor foarte grave¹². Trista știre a fost adusă și la cunoștința colonelului Grigore Neagoescu¹³.

Sublocotenentul Ioan Bulei a fost înhumat la SEVERINOVKA, localitatea aflată la N de Odessa¹⁴. Acolo au fost înhumați 374 de militari din care: 364 români (344 identificați și 20 neidentificați), 1 german identificat și 9 ruși (2 identificați și 7 neidentificați)¹⁵.

Din păcate, nu s-a păstrat o schiță a cimitirului eroilor români care au fost înhumați în curtea bisericii din Severinovka, din cauză că evidența militarilor români a fost ținută de preotul căpitan (r) C. Drăgușanu, detașat pe lângă Spitalului de Campanie nr. 9¹⁶. Militarii români care au fost înhumați la Severinovka au murit în perioada august-octombrie 1941, provenind din regimente de infanterie, călărași și dorobanți. Deși slt. Ioan Bulei nu a fost primul militar român înhumat la Severinovka, acesta figurează la prima poziție a tabelului întocmit de căpitanul C. Drăgușanu. Nu este menționat numărul mormântului, însă, preotul a știut că slt. Ioan Bulei a făcut parte din contingentul 1935.

O informație interesantă este oferită de fișa individuală a slt Ioan Bulei. Potrivit acesteia, rămășițele pământești ale slt. Ioan Bulei trebuiau exhumate și reînhumate în București în Memorialul Eroilor Neamului. Proiectul a fost demarat în 1942, când s-a demolat Muzeul Militar¹⁷ din Parcul Carol. Pe locul rămas liber a început construcția Memorialului. În jurul acestuia trebuiau să fie reînhumate numai militarii români care au murit distingându-se pentru fapte deosebite de arme în primul și al doilea război mondial. Din păcate, militarii sovietici au ocupat barăcile din Parcul Carol, în septembrie 1944, considerând că aparțineau armatei germane. Proiectul a fost abandonat.

O altă stare de fapt negativă, referitoare la cimitirele militare românești din Ucraina, a fost constatată după 1990. Sovieticii au distrus, începând cu 1945,

⁹ *Ibidem*, f. 12.

¹⁰ *Ibidem*, f. 13.

¹¹ A.O.N.C.E., fond C.E.;..., f.86.

¹² A murit în timpul primului asalt asupra Odesei, desfășurat în perioada 2-28 august 1941 și soldat cu pierderi de 5.329 morți, 18.600 răniți și 3.378 dispăruți.

¹³ A.M.R., fond 1143, ... , f. 15.

¹⁴ *Ibidem*, f. 85.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 98/1943, f. 19.

¹⁶ A.O.N.C.E., fond C.E., dosar 796/1941, f. 208.

¹⁷ Fostul Palat al Artelor din 1906.

cimitirele militare românești. Spațiul acestora a fost transformat în ferme de creștere a animalelor, sau cariere de piatră¹⁸. De exemplu, la Vigoda¹⁹ au existat trei cimitire militare românești în care au fost înhumați 3.645 soldați români. Locuitorii din Vigoda au relatat, la 13 iulie 2006, că de cca 40 de ani, pe locul de înhumare al militarilor români a fost amenajată o carieră de piatră și „că ani la rândul, odată cu avansarea lucrărilor, erau scoase la iveală osemintele militarilor români”²⁰.

¹⁸ Cătălin Fudulu, *Luptele de la Țiganca*, în „Ziarul de Duminică”, nr. 10 (292), vineri, 17 martie 2006, p. 4, supliment la „Ziarul Financiar”, an VIII, nr. 1.841, vineri, 17 martie 2006.

¹⁹ Localitate amplasată între Alexandrovka și Severnovka.

²⁰ A.O.N.C.E., fond C.E., Raport nr. 1836/26.07.2006, f. 9.

CRONICA ACTIVITĂȚILOR COMPLEXULUI NAȚIONAL MUZEAL CURTEA DOMNEASCĂ TÂRGOVIȘTE – 2006

Activitatea expozițională și educativă

Pe parcursul anului 2006, programul expozițional al instituției noastre a urmărit evidențierea unor momente importante din istoria urbei, dar și omagierea unor personalități dâmbovițene, cu scopul de a atrage un public cât mai larg. În privința elevilor, s-au urmărit mai multe obiective, cele mai importante fiind componentele interactive, ușor de asimilat, așa încât vizita la muzeu să fie plăcută și așteptată cu interes de către copii.

I. *Târgoviștea și Unirea de la 1859*, Muzeul de Istorie, 24 ianuarie - 24 februarie 2006.

Cu această ocazie au fost expuse, pentru prima dată, documente de arhivă referitoare la activitatea unionistă de la Târgoviște, vizitele comisarilor europeni însărcinați cu cercetarea dorinței de unire aromânilor, vizita domnitorului Alexandru Ioan Cuza la noi în oraș, modul cum se sărbătorea ziua de 24 ianuarie, adeziunea autorităților locale la programul de reforme, adeziunea Prefecturii și Primăriei pentru unirea deplină din 1861. Au mai fost etalate litografiile, cărți, steaguri, hărți, însemne heraldice, celebrele unități de măsură a lichidelor („ocaua lui Cuza”) etc.

II. *Educație pentru pace și cultură japoneză „Pace și armonie”*, Muzeul de Istorie, februarie 2004.

Ce poate fi mai frumos decât să vezi sute de copii venind să aducă mesajul lor de pace și prietenie pentru copii din întreaga lume. Vreme de cinci zile (24-28 februarie) muzeul a fost gazda manifestărilor dedicate păcii. Expoziția internațională de sene, work-shopurile de origami și calligrafie japoneză, spectacolele cu mesaje pacifiste susținute de elevii târgovișteni au dovedit din plin dorința copiilor, susținuți de profesorii lor, de a conștientiza omenirea în legătură cu pericolele globale, războiul fiind cel mai atroce. Printre organizatori s-a numărat și un voluntar (Nozomi Noda) al programului de conștientizare a ororilor bombardamentului atomic din Japonia, intitulat *Pacea cocorilor*.

III. *Omul Pietrei cioplite. Aspecte ale evoluției umane*, expoziție și atelier educativ, Muzeul de Istorie, martie - aprilie 2006.

Organizarea acestei expoziții a fost o continuare firească a activității de cercetare arheologică desfășurată de Universitatea *Valahia* și instituția noastră în șantiere precum Lapoș – *Poiana Roman*, în județul Prahova și Piatra Neamț – *Poiana Cireșului*. Bogăția și diversitatea extraordinară a materialului rezultat s-a regăsit într-o formă de expunere care a mai cuprins un documentar foto și piese faunistice ale unora dintre speciile animale care au însoțit și au determinat evoluția omului în preistorie. Alături de piese din aceste situri au mai fost expuse piese de pe șantierele de la Boroșteni, județul Gorj și Mitoc, județul Botoșani.

Multe din exponate, descoperiri recente de o valoare inestimabilă, cum ar fi obiectele de podoabă și vârfurile de fildeș gravate descoperite la Poiana Cireșului, au fost expuse pentru prima oară, publicul putând să admire aceste creații artistice ale omului preistoric de pe teritoriul actual al României. Omul pietrei cioplite este, în fapt, omul Paleoliticului, cea mai lungă perioadă din istoria omului, cea care a pus bazele întregii evoluții ulterioare a umanității. Expoziția a fost însoțită de două CD-uri, unul cu imagini din peștera Lascaux (Franța) și celălalt cu reconstituiri ale coordonatelor vieții omului peșterilor realizate de profesori celebri de preistorie.

Pentru a nu rămâne fără ecou și pentru a facilita mesajul nostru către publicul tânăr, timp de trei săptămâni elevii clasei a III-a A ai Școlii Matei Basarab din Târgoviște au participat la un atelier de educație muzeală. Curiozitatea, interesul și implicarea copiilor ne-au permis sublinierea celor mai importante aspecte ale perioadei. Copiii au învățat despre condițiile de viață de atunci, despre semnificația fizionomiei umane, au experimentat cu propriile lor mâini cum se realiza un artefact, au participat pe un șantier arheologic special amenajat pentru ei. Evaluarea finală a evidențiat acumularea de informații pe parcursul atelierului și dorința copiilor de a mai participa la astfel de „jocuri”.

IV. *O zi la curtea lui Vlad Țepeș*, Curtea Domnească, 7-10 septembrie 2006.

Împlinirea a 550 de ani de la a doua urcare pe tron a voievodului Vlad Țepeș a fost aniversată cu prilejul *Zilelor Orașului* în cadrul academic al unei sesiuni științifice. Deoarece am plecat de la premisa că și copiii pot participa la eveniment, le-am propus o călătorie în timp la curtea vestitului domn. Printr-un efort deosebit, copiilor le-au fost realizate manual costume arme medievale. Domnițe, oșteni, turci, cadâne au dat culoare și viață curții domnești. Copiii au întâmpinat oaspeții, le-au oferit însemne ale Ordinului Dragonului, aducă au promovat cum nu se poate mai bine imaginea orașului. În final, au deschis în premieră prada medievală anuală. Pe lângă jocuri, dansuri, „lupte”, răpiri” și „eliberări” colaboratorii noștri au învățat despre modul de viață al oamenilor de la curtea domnească. Tot ei, au interpretat în versiune proprie fragmente din volumul *Povestiri despre Vlad Țepeș*, al autoarei Crina Bucșan Decusară, lansat cu acest prilej.

V. *Artă și credință*, Muzeul de Istorie, 13 aprilie 2006.

Cu prilejul Sărbătorilor Pascale a fost reorganizată expoziția permanentă menționată mai sus, numeroase valori ale artei creștine românești din secolele XVIII-XIX înobilând expunerea. Tot atunci a fost vernisată și o expoziție de icoane și ouă încondeiate realizate de elevi, aceștia susținând și un program artistic.

VI. *Colecții și colecționari*, Muzeul de Istorie, 30 mai 2006.

Inaugurat în acest an, programul își propune să prezinte fonduri speciale ale muzeului, alături de colecții particulare. *Colecția Ion Nicolin* a deschis această serie și nu întâmplător. Generoasa donație a fiului colonelului, avocatul Teodor Nicolin, datează din anul 2004 și cuprinde un inventar bogat și variat: fotografiile de pe front și de familie, documente, hărți, brevete și decorații, memoriile colonelului etc. Toate acestea ilustrează participarea județului Dâmbovița la primul război mondial. Evenimentul a fost urmat de un pelerinaj la monumentul eroilor de la Mateiaș (Câmpulung Muscel), organizat de Cercurile Militare din Târgoviște și Câmpulung.

VII. *Târgoviștea la 1900*, Galerile Stelea, 7 septembrie – 17 octombrie 2006.

Proiectul cel mai ambițios al muzeului pentru anul în curs a fost recrearea procesului de modernizare a orașului sub toate aspectele sale: social, economic, administrativ, edilitar, politic și cultural-educativ. Pentru ilustrarea acestor teme a fost reunit un patrimoniu valoros aparținând unor instituții de prestigiu: Biblioteca Academiei Române, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale - Dâmbovița, Complexul Național Muzeal *Curtea Domnească* Târgoviște, Biblioteca Județeană *I. H. Rădulescu*, dar și unor familii reprezentative, cum au fost Cornescu – Cristescu Viorel, Lăzărescu - Tănase Catrinel, sau unor împătimiți colecționari: arh. Dan Nițescu și Mihăescu Liviu. Tuturor, le mulțumim și pe această cale.

Parcursul expozițional a debutat cu holul clădirii, unde a fost recreată una din sărbătorile orașului, *Bătaia cu flori*, care avea loc pe Bulevardul Carol I, la începutul verii. Alături de gross-foto-uri ale unor imagini de epocă a fost expusă o trăsură împodobită cu flori. Prima sală a fost dedicată activităților administrației județene: Prefectură, Primărie, Consiliul Județean și Comunal, adică acelea care s-au ocupat de punerea în practică a măsurilor ce vizau modernizarea orașului (infrastructură, utilități etc.). Tema a fost ilustrată cu ajutorul documentelor de arhivă, a fotografiilor și planurilor unor construcții. Având un trecut de peste șase sute de ani, Târgoviștea modernă a păstrat numeroase monumente istorice, cel mai important fiind ansamblul Curții Domnești, monumente ce au inspirat atâția artiști plastici sau fotografi de epocă.

În planul central al sălii este reliefat momentul 1906, anul Expoziției Generale Române (Expoziția Jubileului) de pe dealul Filaretului, la care a luat parte și județul Dâmbovița. Administrația județeană a depus toate eforturile pentru o bună reprezentare, selectând piese din domeniile: industriei mari, industriei casnice, agriculturii și fotografii și replici ale monumentelor istorice. Tema a fost ilustrată cu ajutorul fotografiilor de epocă ale pavilioanelor expoziționale. Se remarcă imaginea Țesătoriei Mecanice a industriașului Stan Rizescu din Brănești

sau cea a Castelului Apelor, denumit și Turnul lui Țepeș deoarece era realizat după Turnul Chindiei. Ca elemente originale prezente la Expoziție nominalizam cele două ii, aflate și în prezent în patrimoniul instituției noastre. Litografia regelui Carol I, inițiatorul proiectului Expoziției Generale Române, domină acest moment.

Sala a doua prezintă publicului procesul de modernizare a urbei noastre. Arhitectura orașului de acum o sută de ani avea puternice influențe occidentale, grație constructorilor italieni prezenți aici. Fotografii, cărți poștale, elemente autentice de decor arhitectural, planuri de urbanism, fotografii ale unor ingineri ai Serviciului Tehnic conturează acest aspect. Componenta economică este prezentă și ea în demersul organizatorilor. Apariția unor întreprinderi (rafinării, găzării), a fabricii de spirt, a celei de făină, a morilor, așa cum se văd ele în fotografii contemporane, se completează cu obiecte din atelierele de meserii (bijutier, ceasornicar, pălărier) ale localnicilor. Un loc special în cadrul sălii îl ocupă meseria de comerciant de băuturi, datorită succesului pe care l-a avut în epocă și datorită generozității urmașilor unuia dintre proprietari. Este vorba despre berăria lui Iorgu Theodor Lăzărescu care include mobilier specific (masă și scaune), halbe, pahare. Nu a fost uitat nici învățământul public, modernizarea presupunând mai ales formarea și educarea tinerilor, care să contribuie conștient la efortul de înnoire al societății. Fotografii ale unor promoții de la Școala nr. 1 de fete, de la Gimnaziul Ienăchiță Văcărescu, Școala profesională de fete „Ioan Fusea”, Școala de sericultură, ca și ale unor dascăli proeminenți se regăsesc alături de manuale școlare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.

Ultima sală, cea mai spectaculoasă, sugerează un interior de salon târgoviștean cu ajutorul unor piese autentice de mobilier (se remarcă etajera chinezească a scriitoarei Smaranda Gheorghiu), de artă plastică și decorativă și fotografii de epocă.

În final, precizăm că din prezentarea expozițională nu au lipsit publicațiile scriitorilor târgovișteni, care au marcat începutul de veac atât în domeniul literaturii cât și al scrisului istoric (Smaranda Gheorghiu, Al. Brătescu Voinești, Alexandru Vasilescu, Cristache Georgescu, Virgil Drăghiceanu ș. a.). Au fost expuse lucrări de artă plastică care au subliniat, pe parcursul demersului expozițional, anumite teme, cum ar fi trecutul istoric al orașului, personalitățile publice: *Hanul Galben* - Iosef Rosenblut, *Carol I*, grafică- Gabriel Popescu, *Curtea Domnească*, litografie- N. Kirculescu, *Clopotnița Curții Domnești*, *Peisaj cu Turnul Chindiei*, pictură - Aurel Vasilescu, *Iorgu Th. Lăzărescu*, pictură, *Bătrânul cu vioara*, pictură, *Ioan Fusea*, pictură - Ștefan Vasilescu, *Peisaj urban* - Tanți Iliescu Mihăilescu, *Spre moara Dafu*, pictură - Vasile Blendea, *Aripa domnițelor*, grafică- Stelian Panțu, *Târgoviștea văzută din Turnul Chindiei*, pictură- Bob Bulgaru, *Carol I*, litografie - Anonim.

(Toma Georgeta, Irina Cîrstina)

VIII. Tudor Vladimirescu – 185 ani, Muzeul de Istorie, 26 mai 2006.

Ca un omagiu adus dispariției marelui revoluționar Tudor Vladimirescu, Complexul Național Muzeal “Curtea Domneasă”- Târgoviște a organizat, în

colaborare cu Arhiepiscopia Târgoviște, Muzeul Viticulturii și Pomiculturii - Golești, Muzeul Gorjului – Târgu Jiu, Muzeul Poliției Române – Târgoviște, Arhivele Naționale - Dâmbovița, Arhivele Naționale-Dolj, Școala “ Tudor Vladimirescu”- Târgoviște, o manifestare ce a cuprins un amplu program.

Scopul acestui eveniment a fost cel de sensibilizare a publicului tânăr asupra momentului de început al istoriei moderne, moment în care românii s-au exprimat și au acționat pentru afirmarea drepturilor lor naționale, făcând dovada aspirațiilor românești către modernitate și progres.

Izbucnirea mișcării revoluționare din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu precum și programul revoluției au marcat viața spirituală a târgoviștenilor chemându-i spre noile transformări ce aveau loc în societatea românească în acea vreme.

Din păcate, Târgovistea își va lega numele de ultimile zile ale lui Tudor Vladimirescu, acesta fiind ucis în curtea Mitropoliei.

Dintre acțiunile acestui program putem aminti: pelerinaj la locurile și monumentele legate de memoria lui Tudor Vladimirescu, depunere de coroane, *Te-Deum* oficiat la Mitropolia Târgoviștei.

Latura științifică a manifestării a constituit-o simpozionul ce a reunit specialiști din domeniul istoriei și expoziția “Tudor Vladimirescu - 185 de ani”, alcătuită pe baza patrimoniului propriu și cel oferit de colaboratori.

Evenimentul s-a bucurat de mediatizare din partea presei și a televiziunii locale, având, în același timp un impact pozitiv asupra publicului.

(Anca Anghel)

Donațiile

Pentru instituția noastră, donațiile reprezintă o sursă importantă de îmbogățire a colecțiilor muzeale. Ca urmare a activității depuse în aceste sens, anul acesta am beneficiat de generozitatea unor donatori și sprijinitori ai muzeului, cum sunt Constantin N. Blendea, Teodor Nicolin, Tanase Ecaterina, Luminița Lăzărescu și Cristescu Viorel.

1. Donația *Constantin N. Blendea* sta la baza constituirii expoziției de artă Vasile și Emilia Blendea, găzduită de Casa Angela Georgescu. Donația cuprinde 54 desene, 53 picturi, 41 sculpturi, 9 piese de mobilier, 3 icoane și 53 de obiecte diverse care au aparținut pictorului. Întreaga donație a fost evaluată la suma de 384. 550 EURO.
2. Donația *Tanase Ecaterina* și Luminița Lăzărescu cuprinde piese de etnografie care au aparținut colecționarului Adrian Lăzerescu: 173 textile, 127 piese din ceramică și 127 obiecte din lemn. Piese vor fi evaluate în comisia de achiziții care se va întruni în luna decembrie a anului curent.

3. Donația *Teodor Nicolin* se referă la căpitanul aviator Gheorghe Ionescu, șef al Aeroportului Cernăuți în perioada interbelică și cuprinde 50 de fotografii și 20 de documente.
4. Donația *Cristescu Viorel*, referitoare la vechea familie târgovișteană Cornescu întregeste achizițiile făcute de la această familie cu încă două piese (fotografii: Mișu Cornescu, senator și prefect de Dâmbovița, și Ecaterina Dudău – Cornescu, promotoare a unor școli de meserii, cum au fost cele de sericicultură și de covoare)

Sesiunea științifică *Vechi capitale ale Țării Românești. Rolul și locul lor în dezvoltarea societății românești și afirmarea Țărilor Române*, Târgoviște, 7 septembrie 2006, s-a desfășurat cu prilejul împlinirii a 550 de ani de la a doua urcare pe tron a lui Vlad Țepeș și a 140 de ani de la aducerea pe tron a familiei regale de Hohenzolern.

Manifestarea a debutat în Aula Universității „Valahia”, prin susținerea unor comunicări de renumiți cercetători și profesori universitari: Dan Horia Mazilu, Mircea D. Matei, Radu Ștefan Vergatti, Florin Șerbănescu, Ion Stanciu și Pârvan Dobrin. Secțiunea I s-a desfășurat sub genericul „Viața politică și militară în capitalele medievale ale țărilor române (Curtea domnească de la Târgoviște în timpul domniei lui Vlad Țepeș)” și a fost găzduită de Muzeul de Istorie. Secțiunea a doua s-a intitulat „Regalitatea și modernizarea statului român” și s-a desfășurat la Muzeul Tiparului și Cărții Vechi Românești.

(Toma Georgeta, Irina Cîrstina)

Cercetarea arheologică

Și în acest an instituția noastră a sprijinit continuarea cercetărilor arheologice pe șantierele paleolitice de la Lapoș (Prahova) și Piatra Neamț - Poiana Cireșului (Neamț). De asemenea, în cursul lunilor februarie-martie au fost reluate săpăturile de la Curtea Domnească din Târgoviște. Primul sondaj a avut loc în naosul Bisericii Mari Domnești și a fost motivat de completarea proiectului de restaurare a monumentului. Sub nivelul de construcție al bisericii din 1584 au fost identificate mai multe nivelări și nivele de construcție aparținând orașului medieval din secolele XIV – XVI. Dintre acestea, se detașează: nivelul de construcție al „șantului de apărare”, săpat în timpul domniei lui Vlad Dracul (cca. 1440) și primul cuptor de prelucrare a minereului de aramă identificat la sud de Carpați. Al doilea sondaj a vizat incinta mare de est, în zona „Casei Bălașa”. Cu acest prilej a fost identificat un canal colector a apelor uzate, care deservea curtea gospodărească a ansamblului voievodal, ridicat anterior primului zid de incintă, construit de Petru Cercel.

(Petru Virgil Diaconescu, Gheorghe Olteanu)

Planse

CONSILIUL JUDETEAN
DAMBOVITA
COMPLEXUL NATIONAL
MUZEAL "CURTEA DOMNEASCA"
TARGOVISTE
ARHIVELE NATIONALE
DAMBOVITA

TARGOVISTEA SI UNIREA DE LA 1859

Inspectoratul Scolar Judetean
Dambovita

Scoala nr.1 "Vasile Carlova"
Scoala nr.13 "Matei Basarab"
Scoala nr.11 "Paul Baniica"
Scoala nr.10 "Radu cel Mare"



Expozitie documentara

Muzeul de Istorie Targoviste

24 ianuarie - 1 februarie 2006

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
INSPECTORATUL SCOLAR DĂMBOVIȚA

PALATUL COPIILOR TÂRGOVIȘTE

ÎN COLABORARE CU

JICA - JOCV ROMÂNIA

PREFECTURA DĂMBOVIȚA
PRIMĂRIA TÂRGOVIȘTE
COMPLEXUL NAȚIONAL MUZEAL "CÎRTEA DOMNEASCĂ" TÂRGOVIȘTE

CU SPRIJINUL

AMBAȘADEI JAPONIEI ÎN ROMÂNIA

VĂ INVITĂ SĂ VIZITAȚI

EXPOZIȚIA
DE
EDUCAȚIE PENTRU PACE
ȘI
CULTURĂ JAPONEZĂ
PACE ȘI ARMONIE

原爆展 ~平和と共存の世界を求めて~

2006年2月24日(金)~2月28日(火)

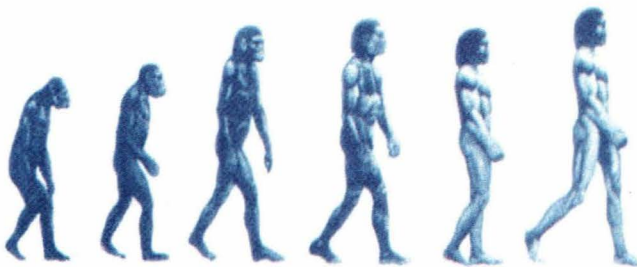
ドゥンボピッツァ歴史博物館

TÂRGOVIȘTE 24-28 FEBRUARIE 2006
MUZEUL DE ISTORIE

Consiliul Județean Dâmbovița
Complexul Național Muzeal "Curtea Domnească" Târgoviște Universitatea "Valahia" Târgoviște
Facultatea de Științe Umaniste
Muzeul Național de Istorie Naturală
"Grigore Antipa" București

OMUL PIETREI CIOPLITE

ASPECTE ALE EVOLUȚIEI UMANE



EXPOZIȚIE

Târgoviște
Muzeul de Istorie
23 martie - 23 aprilie 2006



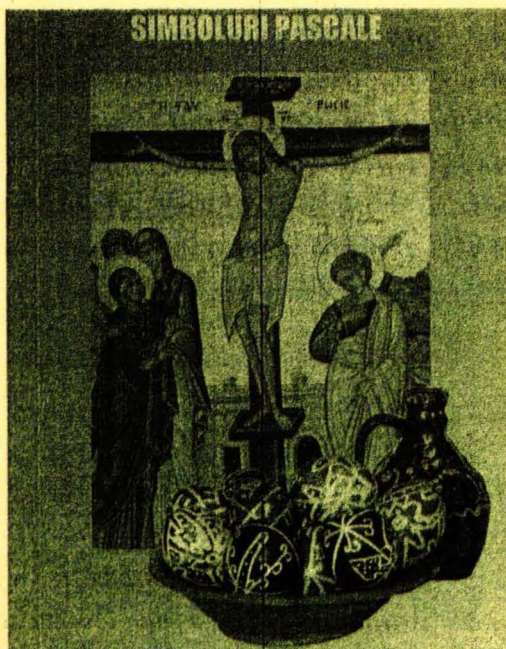
Atelier „Omul pietrei cioplite“



**O zi la curtea lui Vlad Țepeș, Curtea Domnească,
7-10 septembrie 2006.**

**COMPLEXUL NAȚIONAL MUZEAL
« CURTEA DOMNEASCĂ » TÂRGOVISTE**

**CENTRUL PENTRU CULTURĂ
TRADIȚIONALĂ DÂMBOVIȚA**



Expoziție de icoane și ouă încondețate

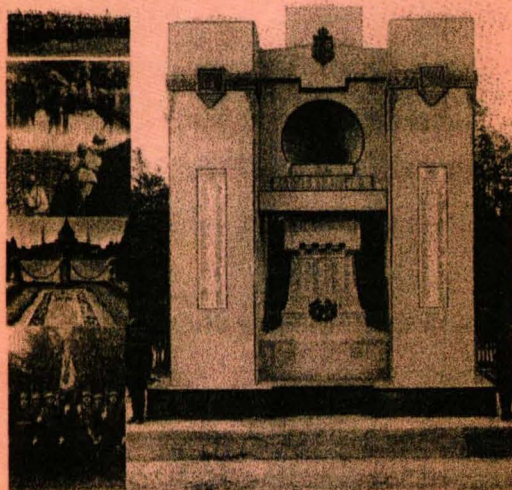
Cu participarea :

**Liceul de Muzică și Arte Plastice, Școala Vasile Cârlova,
Școala Matei Basarab, Școala nr. 11 Paul Bănică, Școala
nr. 4 Moreni, Școala Valea Volevoziilor, Școala Cazaci,
Școala Răzvad – Gorgota și Palatul Copiilor**

Muzeul de Istorie -Târgoviște

13 aprilie 2006, orele 10⁰⁰

**CONSILIUL JUDETEAN DÂMBOVIȚA
COMPLEXUL NAȚIONAL MUZEAL
"CURTEA DOMNEASCĂ" TÂRGOVIȘTE
CERCUL MILITAR TÂRGOVIȘTE
CENTRUL PENTRU CULTURĂ
TRADIȚIONALĂ DÂMBOVIȚA
ȘCOALA „MIHAI VITEAZUL”
TÂRGOVIȘTE
ȘCOALA „SMARANDA GHEORGHIU”
TÂRGOVIȘTE
ȘCOALA GHEBOAIA**



**Colecții și colecționari
Colecția Ioan Nicolin Târgoviște
Expoziție prilejuită de împlinirea a 90
de ani de la intrarea României în
Primul Război Mondial și
comemorarea Zilei Eroilor**

**Muzeul de Istorie - Târgoviște
30 - 31 mai, 2006**





Aula Universitatii Valahia Târgoviște la deschiderea sesiunii de comunicări „Vechi capitale ale Țării Românești. Rolul și locul lor în dezvoltarea societății românești și afirmarea Țărilor Române“



Fig.2. Curtea Domneasca, incinta est, canal de scurgere



Fig.1. Curtea Domneasca, Biserica Mare / cuptor arama

Cercetare. Curtea Domneasă 2006

ISSN 1454 -5004

<https://biblioteca-digitala.ro>